ROMAIN ROLLAND

JEAN-CHRİSTOPHE

adnan cemgil

sosyal yayınlar

DÜNYA KLASİKLERİ

ROMAİN ROLLAND

JEAN-CHRİSTOPHE

BİRİNCİ CİLT

SOSYAL YAYINLAR
Divanyolu, Klod Farer Cad.
No : 16, Daire 2 — İSTANBUL
Tlf : 28 33 14

ROMAIN ROLLAND
(1866-1944)

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarındanberi dünya sömürgelerini ele geçirmek için yarışa giren emperyalist devletler arasında XX. yüzyılın ilk büyük savaşı, 1914 yazında patlak verdi: Birinci Dünya Savaşı. Dünya pazarlarını ele geçirmek amacıyla, büyük tekellerin ve çıkar gruplarının kışkırttıkları bu kanlı boğuşmayı, buna katılan ülkelerin aydınlarının, yazarlarının çoğu, bilerek ya da bilmeyerek körüklüyordu.

Amacı insanlığı mutluluk ve barış içinde yaşatmak olan sosyalist partiler bile Fransa'da ve Almanya'da, emperyalist hükümetlerin savaş bütçesini onaylayarak ideallerine ihanet etmişlerdi. Fransa'da buna karşı çıkan sosyalist lider Jean Jaurès, gözü dönmüş bir gericinin kurşunuyla susturulmuştu. Almanya'da Thomas Mann, Gerhardt Hauptmann gibi büyük yazarlar, Alman emperyalizminin kanlı saldırılarının savunuculuğunu yapıyorlardı. Bunların karşısında, yalnız Rosa Luxemburg'la Karl Libknecht direnmişlerdi.

İşte Avrupa'nın bir kan ve ateş denizine gömüldüğü o 1914 yılının eylülünde İsviçre'den bir ses yükseldi. Romain Rolland bütün döğüşen, birbirinin, kanını akıtan devletlerin aydınlarına, gençliğine haykırıyordu.

Cenevre'de çıkan *Journal de Genève* gazetesinde 22 Eylül 1914'de başlayarak 1915 yılının Ağustos ayına kadar süren ve *Au-dessus de la mêlée (Boğuşmanın üstünden)* başlığı altındaki yazılarında Romain Rolland, bu büyük kanlı oyunu «yurtseverlik» adı altında körükleyenlerin maskesini düşürüyor, savaş alanında birbirini boğazlayan gençlerin nasıl aldatıldığını, fikir ve sanat adamlarının insanlık ideallerine ihanetlerini cesaretle ortaya koyuyordu: «*Milyonlarca insanı birbirine saldırtan, yal-*

nız ırkçılık tutkusu değil... Her devlette akıl, inanç, şiir, bilim ve bütün ruh kuvvetleri savaş uğrunda orduların ardından seferber edildi...»

Bu sözler Fransa'da Jaurès'i öldürten şovenleri öfkeden kudurtmuştu. Romain Rolland'a karşı büyük bir çökertme kampanyasına girişildi. Onun bu düşünceleri yaymakla Almanlara hizmet ettiği ileri sürüldü; lânetlendi. Ama bu yazıların çıktığı tarihten bir yıl sonra Romain Rolland'a Nobel ödülü verildi. O zamandanberi Romain Rolland'ın adı, dünyanın dört köşesinde insanların kardeşliği ülküsüne gönül verenlerin, barbarlıkla, emperyalizmle savaşanların bir umut ve direnme kılavuzunun adı olarak yaşadı.

Şu olay bu bakımdan ne kadar düşündürücüdür:

«Üç yıl önceydi, Kuzey Vietnam'a gitmiştim. Hanoi'den Fransa'ya dönmek üzereydim.

Kaldığım otelde bir iki tanıdığımla birlikte çay içiyorduk. Bu sırada kapı açıldı. İçeri biri girdi. Yaşı belli olmayan bu adamın, ellerinin nasırından, yüzünün yanıklığından bir köylü olduğu anlaşılıyordu. Omuzları hafifçe eğikti, bataklık bir toprakta yürüyormuş gibi, güçlükle adım atıyordu. Adını söylediler: Nguyen Hong. Bir köylü yazarmış bu adam. Romain Rolland'ın ölümünü, aylarca sonra ancak 1945 yılında duymuş. Yalnız adını, Fransız olduğunu ve barış için giriştiği eylemi bilen Nguyen Hong, bir arkadaşıyla birlikte, bütün bir gece Romain Rolland'ı anmış. Kitaplarını okuyacağına yemin etmiş. Jean-Christophe'u eline geçirmiş. Fransızca-Vietnamca bir sözlük satın almış. Fransızca bilmediği halde her sözcük için sözlüğe bakarak, başından sonuna kadar okumuş. Nguyen Hong kitabın son sayfasını da okuduktan sonra, bu kadar güzel, insana umut veren başka bir yazı okumadım diye düşündüğünü söylüyordu» (Pierre Abraham, Réahime et Europe, (Romain Rolland özel sayısı) No: 439-440; Kasım Aralık, 1955, s. 8)

Çocukluğu ve Gençliği

Romain Rolland, 1868 yılının 29 Ocak günü Fransa'da çok eski küçük bir şehir olan Clamecy'de doğdu. Babası Emile Rolland bu şehirde noterdi. Dedeleri de noterdi. Baba soyundan ataları 1789 devriminin zaferi uğrunda kan dökmüşlerdi. Annesi Antoinette Marie Courot da bir noterin kızıydı. Büyük babası bir demir atölyesi işletmişti. Babası tarafından devrimci ve lâik bir

kültürün, dine çok bağlı bir kadın olan annesinden de sıkı bir din eğitiminin mirasçısı olan Romain Rolland'ın hayatında ve eserlerinde bu iki karşıt akımın izleri çok belirgin olarak görülür.

İlk sanat zevkini aşılayan annesi, Romain Rolland'a piyano çalmayı öğretti; müzik dünyasının Mozart, Beethoven gibi devlerini tanıttı. Fransız klâsiklerini öğrenirken, Alman dâhilerinin yarattıkları ses dünyasında oluşan çocuk ruhu, Romain Rolland'ın ömrü boyunca, kültürün, sınırları aşarak insanlığın ortaklaşa malı olduğu inancının kaynağı olmuştur. O bunu şöyle anlatır:

«Evimizde eski alman müzik notaları vardı. Alman mı? Ama bu kelimenin ne demek olduğunu biliyormuydum ki? Doğduğum şehirde öyle sanıyorum ki bu ülkeden tek bir kişi görülmemiştir... Eski notaları açıyor piyanoda bunları, kekeleyerek incelemeye çalışıyordum... Bu hayat ağları sarıyordu varlığımı; bu ırmaklar tıpkı yağmur suyunu içen toprak gibi, benliğimin ta derinlerine kadar işliyordu... Beethoven'in, Mozart'ın sevgileri, acıları, istekleri, kaprisleri canıma kanıma karışmıştınız, benim olmuştunuz, ben olmuştunuz... Benim öğretmenlerimdi onlar... Ne büyük iyilikleri olmuştur bana... Çocukluğumda hasta olduğum, ölümden korktuğum anlarda... Mozart'ın bir cümlesi, bir sevgili gibi nöbet tutuyordu baş ucumda. Daha sonraları, ilk gençlik çağımda geçirdiğim hiçlik krizleri sırasında Beethoven'in bir melodisi ruhumda sonsuzluk ateşini tutuşturmuştu... Sonra, bütün ömrüm boyunca, gönlümün bezgin, zihnimin kupkuru olduğu zamanlarda piyanonun başına geçer, müziğin dalgalarına bırakırdım benliğimi. (R. Rolland, Souvenirs de l'enfance,)

Evin kitaplığında Shakespeare'in yapıtlarını bir araya toplayan bir kitap eline geçmişti. Daha çocuk denilecek yaştayken, tavan arasının sessizliğine çekilir, bir koltuğa yerleşerek saatlerce okur, okurdu.

Böylece Romain Rolland'ın ilk gençlik hülyalarını besleyen, ona ilk coşkun heyecanları veren iki büyük sanatçı olmuştur: Beethoven ve Shakespeare.

Öğrenimi

1873 ve 1880 yılları arasında Clamecy kolejinde (Bugünkü Romain Rolland Koleji) okudu. Yalnız, aile çevresinde üstün bir

kültür yüzeyine erişen, bilgiye susamış çocuğa, bu kasaba okulunun öğreteceği pek fazla bir şey yoktu. Annesiyle babası Romain'i Paris'e göndermeye karar verdiler; fakat onu büyük şehirde yalnız bırakmaya gönülleri katlanamıyordu. Babası iyi kazanç getiren ve serbest bir meslek olan noterliği bırakıp Paris'teki bir bankaya memur olarak girdi. Romain Rolland iki yıl Saint-Louis lisesinde okuduktan sonra Louis le Grand lisesine geçerek burayı bitirdi. Kuru bir klâsik edebiyat öğretimi veren bu okullar, genç Romain'in heyecanlı ruhunu sıkıyordu. Onun bu müzik ve Shakespeare tutkusu, liseyi bitirdikten sonra iki yıl üstüste «Ecole Normale Supérieure» (Yüksek Öğretmen Okulu)'ün giriş sınavını kazanmasına engel oldu. 1886 da sınavı kazandı. Romain Rolland, ilk yıl felsefe bölümünü seçti; kendini büyük bir coşkunlukla bu alanda çalışmaya verdi. Dişini tırnağına takarak Sokrat öncesi Yunan filozoflarıyla, Spinoza'yı inceledi. Yalnız bu daldaki resmî idealizm anlayışı, genç Rolland'ı sarmıyordu. Bu yüzden ikinci yıl tarih-coğrafya bölümüne geçti. Bu alan ona daha büyük bir düşünce ve arama özgürlüğü kazandırmıştı. Bu seçişin Rolland'ın fikir ve sanat hayatı üzerinde iyi bir etkisi oldu.

Yeni bir klavuz: Tolstoy

Çocukluğundanberi hümanist kültürlerle yoğurulan Rolland; Beethoven ve Shakespeare'den sonra, sanatın büyük ideallerin yolunda durup dinlenmek bilmeyen bir çaba olduğu düşüncesini benimseyen, bunu mistik bir inanç halinde yayan Tolstoy'u keşfetmişti. Yalnız bu, onda beklenmedik bir sarsıntı yapıyordu. O sırada kültürlü gençliğin kılavuz saydığı Tolstoy *Ne yapmalıyız?* adını taşıyan bir broşür yayınlamıştı. Bunda Rolland'ın bütün benliğiyle bağlı olduğu iki büyük sanatçıyı yerden yere vuruyordu Tolstoy. Ona göre Beethoven bir ayartıcıdan, bir şehvet öğreticisinden başka bir şey değildi. Shakespeare ise dördüncü dereceden bir şair, bir kâğıt karalayıcısı idi. Bu düşünceler bütün Avrupa'da büyük bir çalkantı yaptı. Sanata inanan gençliği, aydın gençliği derinden sarstı. Özellikle Beethoven ile Shakespeare'i sanat ve yaratıcılık yolunda kendisine en büyük iki öncü, yol gösterici seçen genç Romain Rolland'da bu sarsıntı çok daha derin oldu. Ayrıca büyük değer verdiği Tolstoy'un bu iki dâhiyi yerden yere vuruşu, onu adeta bir bunalım içine atmıştı. Rolland o sıralardaki ruh halini şöyle anlatır: «*Bu büyük*

adam, iyiliği, büyük zekâsı, şaşmaz doğruluğu ile zamanımızın manevî anarşisi içinde, benim için en güvenilir bir yol gösterici olmuştu. Ama, öte yandan ihtirasla seviyordum sanatı: çocukluğumdanberi sanatla, özellikle müzikle beslenmiştim; diyebilirim ki ekmek kadar gerekli bir besindi müzik yaşamam için...» (Préface à la Lettre inédite de Tolstoi)

Bu karşıt duygular, düşünceler içinde çırpınan genç adam Tolstoy'a bir mektup yazarak, Rusya'ya gönderdi. Bunda kuşkularını, vicdanında duyduğu huzursuzlukları anlatıyordu. Yazdıktan sonra da yaptığına delilik diye pişman olmuştu. Büyük yazarın kendisine yanıt vereceğini hatırından bile geçirmiyordu.

Haftalar geçti, Rolland bunu unutmuştu bile. Bir gün postadan kendisine bir paket geldi. Tolstoy'un Rolland'a verdiği bu yanıt, bir mektup değil, 38 sayfalık bir incelemeydi. 4 Ekim 1887 tarihini taşıyan bu yanıt: *Sevgili kardeşim* diye başlıyordu. 21 yaşındaki gencin sözleri Iasnaia Poliana'daki yalnızlığında dünyayı ve insanlığı düşünen büyük romancıyı çok duygulandırmıştı: *«İlk mektubunuzu aldım. Sözleriniz yüreğime işledi. Gözlerim yaşararak okudum»* diyor, sonra da sanat üzerindeki görüşlerini anlatıyordu. Ona göre sanat, insanları birleştirmeğe yaramalıydı; yalnız böyle bir sanatın değeri vardı; asıl sanatçı inançları uğrunda bir şeyler feda edebilendi; gerçek sanatçılık yeteneğinin temel koşulu sanat sevgisi değil, insanlık sevgisidir; işte ancak insanları böylesine seven biri değerli bir yapıt yaratabilir.

Bu sözler Romain Rolland'ın bütün düşünce, sanat ve yazı hayatına yön veren temel ilkeyi özetliyordu. O da bütün yapıtlarında insanları birbirine boğazlatan kinden sıyrılıp kardeşçe bir sevgiyle birbirine bağlanmayı benimsetmek amacını güttü.

Kültür hayatında ilk adımlar

1889 da tarih agrejesi olarak diplomasını aldı.

Ecole Normale Supérieure, her yıl en iyi öğrencilerinden bir kaçına iki yıllık bir araştırma gezisi için burs vererek arkeologları Yunanistan'a, tarihçileri de Roma'ya gönderirdi. Romadaki Fransız Araştırma Merkezi olan Palais Farnèse'deki bilim adamlarına katılan Romain Rolland, Vatican arşivlerindeki incelemelerinin ürünü olarak bir kaç tez hazırladı ve yayımladı. Roma'da geçirdiği günler, bu bilimsel çalışmalardan çok, İtalyan

sanatının şahaserleri ve özellikle Rönesansın anıtsal heykel, resim ve mimarlık yapıtlarıyla genç Rolland'ı büyülemişti.

Bu çalışmalarının yanı sıra Roma'da tanıştığı bir kadın sanatı ve düşüncesi üzerinde büyük bir etki yaptı: Malvida von Meysenbug. Rolland, yetmiş yaşındaki bu hümanist, sanatsever engin kültürlü alman kadınıyla öğretmeni Prof. Monod'nun salık vermesi üzerine tanışmıştı. Bütün ömrünce sanat ya da politika alanındaki devrimlerden hiç bir zaman ürkmemiş olan Malvida von Meysenbug, bu yirmi üç yaşındaki coşkun ruhlu gencin sanatçılık yeteneğini değerlendirmiş, ona, bilgisini, kültürünü olgunlaştırmasında yardımcı olmuştu. Rolland sonraları, sanat ve hayat anlayışı üzerindeki iki kadının derin izler bıraktığını söyler: Annesi ve Malvida von Meysenbug.

Rolland'ın ilk yaratıcılık isteği de Roma'daki yıllarında doğdu. İlk dramlarını, özellikle İtalyan Rönesansını konu olarak aldığı *Orsino* (1890)'yu burada yazdı. Bundan başka ününü bütün dünyaya yayan büyük romanı *Jean Christophe*'un ana fikrini burada tasarlamıştı.

Evliliği

1892'de Paris'e dönen Romain Rolland, Collège de France'da klâsik filoloji profesörü Michel Bréal'in kızı Clotilde Bréal ile evlendi. O yılın kasım ayında genç evliler Roma'ya gittiler. Rolland burada, hazırlayacağı bir tez için bilgi toplayacaktı. Clotilde ile evlilikleri ancak dokuz yıl sürdü. 1901 yılının şubatında ayrıldılar. Bu ayrılış Rolland'ı çok üzmüştü. Louis Gillet'ye gönderdiği bir mektubunda:

«Severek evlendiğim, hâlâ sevdiğim kadından ayrıldım: ne o ne de ben, hayatımızı birbirimiz için feda etmiyorduk; karşıt amaçlara yöneltmiştik... Şimdi sekiz yıl önceki yaşayışıma dönüyorum» diyordu. Annesi ile babasının Observatoire caddesindeki evine yerleşti. Sonra Montparnasse bulvarındaki bir binanın çatı katına taşındı. Burada acılarla dolu bir yalnızlık içinde, kendini yapıtlarını yaratmaya verdi.

İkinci evliliği

1923 yılında, Sovyetler Birliği'ndeki bir kadın okuyucudan bir mektup aldı. Maria Pavlona Kudaçeva ona: Jean-Christophe'un ilk ciltlerini okuduğunu ve bu yapıt üzerindeki düşünceleri-

ni bildiriyor ve Fransızca olarak yazdığı şiirlerini gönderiyordu. Maria'nın annesi Fransız, babası Rus'tu.

Rolland'la Maria'nın mektuplaşmaları bir ara kesildikten sonra, çok dostça ve âşıkane bir hava içinde sürdü.

Maria (yakınlarının deyişiyle Mana) genç yaşta bir soylu ailesinden gelen Serj Kudaçef ile evlenmişti. İç savaş sırasında beyaz ordulara katılan Serj, Maria'yı küçük çocuğuyla bırakıp tifüsten ölmüştü. Maria, yıllarca güzel sanatlar akademisi başkanı Prof. Piotr Kogan'ın sekreteri olarak çalıştı. Bu yıllarda Georges Duhamel, Charles Vildrac, Marcel Martinet gibi Fransız yazarların şiirlerinden yazılarından yaptığı seçmeleri Fransızca'dan çevirerek bir kitapta topladı ve yayınlattı.

Leningrad'daki bir yayınevi Romain Rolland'ın tüm yapıtlarını 20 ciltte toplayıp yayınlamayı plânlamıştı. R. Rolland'ın isteği üzerine bu yayının hazırlanmasında Maria da katkıda bulunacaktı. Romain Rolland, Maria'yı bir kaç kez Fransa'ya çağırdı. 1931'deki gelişinden sonra Maria, artık hep Fransa'da kaldı: Romain Rolland'la evlenmişti. Marie (Fransızca adı) Romain Rolland, büyük yazara ölünceye kadar, en candan hayat ve düşünce arkadaşı oldu. Daha sonraki yapıtlarının, özellikle «l'Ame enchantée»nin hazırlanmasında katkıda bulundu.

Öğretmenlik yılları

Roma'ya ikinci gidişinde Opera tarihi üzerine yaptığı araştırmalar sırasında Sancta Cecilia kitaplığında özellikle Monteverdi'nin yayınlanmamış eseslerinin notalarını bulmuştu. Paris'e dönünce 1895 de *«Les origines du théatre lyrique moderne, Histoire de L'opéra avant Lully et Scarlatti» (Modern lirik tiyatronun kökenleri, Lully ve Scarlatti'den önceki opera tarihi)* adlı tezini zamanının en büyük otoritelerinden kurulu jüri önünde savunarak edebiyat doktoru oldu.

Bu başarısı üzerine, önce Ecole Normale'de, sonra da, 1903'de Sorbonne'da müzik tarihi dersleri vermeye başladı, Romain Rolland'ın bu dersleri dinleyicileri derinden etkileyen bir bilim ve sanat şöleni oluyor, kuru bir tarih dersinin sınırları içine gömülmeyerek, canlı bir sanat havasına bürünüyordu. Romain Rolland tarih anlayışını şöyle özenlemişti: *Tarihin konusu insan düşünüşünün canlı birliği olmalıdır. Bunun için de, insan-*

lığın bütün düşünceleri arasında bağıntıyı elden bırakmamalıdır» (Musiciens d'Autrefois et Musiciens d'Aujourd'hui, 1908). Müzik tarihi derslerinde sadece, sararmış, eski tozlu belgelerle yetinmiyor, zaman zaman piyanosunun başına geçerek, tahlilini yaptığı müzik parçalarından örnekler de veriyordu.

Öğretmenlik yıllarında, Rolland'ın hayat tecrübesi de zenginleşmişti. O zamana kadar, üniversite öğrenciliği yıllarında, odasının penceresinden görebildiği Paris'i şimdi yakından tanıyordu. Daha önce de karısının aile çevresinde ve üniversitedeki durumu bakımından aydın çevrelerle tanışma olanağını bulmuştu. Kaynatası Michel Bréal'in evinde, Sorbonne'un ünlü hocalarını, bir çok bankerleri, burjuvaları, memurları, Paris'in bütün sınıflarından aralarında kozmopolit kişilerin de bulunduğu pek çok insanı yakından görmek fırsatını buldu. Bu rastlantılarında tanıdığı insanların kendisinde uyandırdığı hayal kırıklığını, yaldızlı ün taşıyan bu kişilerin boşluğunu ileriki yapıtlarında, çok sert bir eleştiri havası içerisinde dile getirecekti. Özellikle *Jean Christophe*'un *Panayır ve Evde* adlı bölümlerinde kendisine pek çok düşman kazandıran bu eleştiriye yer vermiştir.

Tiyatro yapıtları

Beethoven sevgisi nasıl müzik sevgisinin odağı olmuşsa, Shakespeare'e tutkunluğu da Romain Rolland'da trajediler ve dramlar yazmak için dayanılmaz bir istek yaratmıştı. O, tiyatroyu, gönül verdiği insanlık ve özgürlük ülkülerinin en iyi anlatım aracı olarak seviyor ve benimsiyordu.

Sonradan ayrı iki ciltte topladığı bu oyunlarından birinci gruptakilere *Tragédies de la foi* ikinci gruptakilere de *Théatre de la révolution* adını vermişti.

Daha öğrencilik yıllarında ve Roma'da bulunduğu günlerde birbiri ardınca piyesler yazmıştı. Ama bunları sonradan değerli bulmadığı için yayınlatmamıştır. *Tragédies de la foi* dizisinde *Saint-Louis* (1893), *Aert* (1895) adlı yapıtlar yer almaktaydı. Bunlardan sonuncusu Rolland'ın sahneye konulan ilk piyesidir.

Bu piyesleri yirmi yıl sonra 1913'de yayımlayan Romain Rolland; bu eserleri yazma gereğini neden duyduğunu ön sözünde açıklıyordu. Hâlâ 1870 yenilgisinin umutsuzluğu içindeki boğucu havada, yazar, yurttaşlarına ateşli bir inanç ve kahramanlık ru-

hu aşılama geriğini duyuyordu. Bu inancın konusu önemli değildi onun için. Trajedilerinin kahramanları din uğruna, özgürlük uğruna, yurt sevgisi ve inançları uğruna baş koymuş olabilirlerdi. Rolland'a göre, gerekli olan bir inanç, bir heyecan akımı yaratmak, insanları mızmızca bir ömrün durgunluğundan çekip çıkartmak, daha üstün bir ahlâk ve insanlık düzeyine ulaşmak yolunda harekete geçirmekti. Böyle bir inanç dalgası insanları, yığınları bir alev gibi sarmalı, onları kahramanca hamlelere doğru koşturmalıydı.

Soyut bir insanlık, kurtuluş ve yükseliş amacı güden, biraz da aristokratik, gençlik idealizminin ürünü olan bu eserlerin, halkı eğitmek, daha yüksek bir ahlâk ve hayat anlayışına yöneltmek konusunda büyük bir etkinliği olamazdı.

Romain Rolland Fransız tiyatrosunda bir yenilik, bir silkinme ve kalkınma hamlesi yapmak geriğine inanmıştı. Paris'in bulvar tiyatrolarında, kısır bir burjuva sanatı, karı koca ihanetlerini, seks entrikalarını konu olan eserler birinci plânda yer alıyordu. Bu tiyatroları dolduran seyirciler, gazetelerin de katkısıyla gülüp eğlenmek, vakit geçirmekten başka bir şey aramıyorlardı. Bu tiyatrolardan halka giden hiçbir hayat ve ihtiras soluğu yoktu.

Romain Rolland; Tolstoy'un sanatın görevi hakkındaki uyarılarını da göz önünde tutarak, Fransız tiyatrosunun ancak halka gitmek ve gücünü halktan almakla yeni bir canlılığa kavuşacağını anlamıştı. Yalnız *«halktan gelen özsuyu onu sağlığına kavuşturup canlandırabilirdi»*. Tiyatro ulusal bir sanat olmak istiyorsa, bir avuç mutlu azınlığın zevki için bir araç olmaktan çıkarak yığınların besini olmalı, yeni bir verimlilik kazanarak halk ruhunun yaratıcılığını arttıracak yönde etki yapmalıydı.

Bu anlayışa ermiş, bir kaç genç, başkentin soğuk ilgisizliği, gazetelerin aldırışsızlığı karşısında çırpınarak böyle bir halk tiyatrosunun temelini atmaya çalışıyorlardı. *Revue dramatique* adlı dergilerinde bildiriler yayınlıyor, oyuncu, oynanacak sahne işbirliği yapacak arkadaş arıyor, bakanlara mektup göndererek yardım istiyor, piyesler yazıyorlardı. Halka sırtını çevirmiş burjuva tiyatrolarının yerine, halka dayalı ve halk için çalışan bir tiyatro yaratmak isteyen bu idealist gençlerin başına geçen Romain Rolland *Le théatre du peuple bildirisini* yayımladı ve *Théatre de la Révolution* adı altında dramlarını yazdı. Bu tiyatroyu oluşturacak yapıtları Romain Rolland, Shakespeare'in «Ta-

rihsel dramlar» biçiminde ve özünde tasarlıyordu. Daha sonraları yazdığı bir önsözde, bu tasarısını şöyle anlatır: «Bu yapıtların bütününe, bir doğa sarsıntısı, sosyal bir kasırga manzarası vermek istedim: okyanusun derinliklerinden gelen dalgaların ilk yükseliş anından, yeniden bu derinliklere gömülerek, denizin ağır ağır durulduğu âna kadar. Bu anlayışla yazılan dramda hiç bir aksesuara, ilkel elementlerin güçlü ritmini bozacak hiç bir öykü ayrıntısına yer vermeyecektim. Bütün çabam dramın aksiyonunu ağırlaştırıp hantallaştıran, küçülten romanesk entrikalardan sıyrılmaktır. İnsanlığın yüzyıldan beri uğrunda savaştığı büyük siyasal ve toplumsal çıkarları aydınlatmaya çalıştım». diyordu.

Romain Rolland, bu diziden en azından on iki dram yazmayı düşünmüştü. Bunun için gerekli çalışmaları, taslakları yapmış, birçok notlar hazırlamıştı. Bu dramların ilki, Rolland'ın Dreyfus olayının ateşli havası içinde 1892 de yazdığı *Les Loups*'dur. Bunun hemen ardından Devrim Tiyatrosu'nun öteki dramları gelir: *La Triomphe de la raison* (1900), *Danton* (1902), *Le Quatorze Juillet*. Bu diziyi 1924 de yazdığı *Le jeu de l'amour et de la mort* ve 1938 de yazdığı *Robespierre*'le tamamlamıştır.

Serinin en tipik yapıtı olan *Le Quatorze Juillet*'de Rolland dramatik bir etkiden daha çok, halkın kendi gücünü hissettirmesinden doğacak coşkunluğu dile getirmeyi amaç edinmişti. Ne var ki, bu oyun, 21 Mart 1902 de Gemier tiyatrosunda sahneye konduğu zaman hemen hiç yankı uyandırmadı. Bunda, o günlerde Fransa'daki yönetici çevrelerin, ve 1789 devrimini kötülemeyi, sürdürdükleri sömürü düzeni için gerekli gören burjuvazinin ve bu sınıfın dümen suyundaki yazarların, gazetelerin büyük rolü vardı. Buna karşılık *Le Quatorze Juillet* on dört yıl sonra 1936 da «Front populaire» günlerinde, binlerce seyircinin coşkun gösterisi arasında oynandı, sahnenin perdesini Picasso yapmıştı.

Romain Rolland'ın bu dramıyla en son tiyatro eseri olan kırk yıl sonra 72 yaşında yazdığı *Robespierre* arasında, tarihin yorumlanışı, olayların ele alınışındaki görüş ayrılığı bakımından önemli farklılık vardı. Bu kırk yıl içinde öncelikle Büyük Fransız Devrimi üzerindeki tarih araştırmalarının ortaya koyduğu gerçeklerle, gençlik yıllarındaki sanat ve hayat anlayışına hâkim olan oldukça mistik idealizm yerine, bu dönem süresince dünyayı sarsan, tarihin akışına yeni bir yön veren büyük olay-

ların oluşu da Romain Rolland'ın bu son dramına, tarihsel gerçeklere uygun bir nitelik kazandırmıştır. Artık Romain Rolland İsviçredeki, «hak bellediği yola yalnız giden», hareketin dışında kalarak insanlığa seslenen bir sanatçı olmayı yeterli görmemekteydi: 1932 Amsterdam'da toplanan barış korgresinin başkanlığını yaptı. 1933 de Hitler'in kendisine vermek istediği Goethe madalyasını elinin tersiyle itti. 26 yıl sonra Fransa'ya dönerek faşizme karşı girişilen bütün hareketlere yazılarıyla, bildirileriyle katıldı.

Biyografileri

Romain Rolland'ın çocukluk ve gençlik yılları pek iyi olmayan sağlığının sarsıntıları ve büyük hayal kırıklıkları ile doluydu. Daha çocuk denecek yaşta yazmaya başladığı yapıtlar, otuz yaşına vardığı dönemde de anlaşılmamış, büyük bir ilgisizlikle karşılanmıştı. Kitapları basılmıyor, basılanları da ilgi görmüyordu. Halk tiyatrosu yolundaki çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Bütün bunlardan sonra karısından ayrılışı onu büsbütün perişan etti. Artık bir manastır hücresini andıran odasına gömüldüğü için de, tek avuntuyu okumakta, acı çeken büyük insanların havasında yaşamakta buluyordu. O bunlara, «acının kahramanları» adını vermişti. Onun sanat ve insanlık ideali yolunda örnek aldığı büyük adamlar, yaralarını elleriyle bastırarak inanılmaz manevî ve maddî acılara katlanarak sanat yolundan, fikir yolundan insanlığa yararlı olmuş varlıklardı. Romain Rolland, gönül verdiği idealizmin gerçeğe sırt çeviren, bulutlarda dolaşan bir hayalcilik olmadığını ve kahramanlıktan ne anladığını *Michel Ange* adlı kitabının önsözünde şöyle anlatmaktadır: «Hayattaki yoksulluklara ve ruh zayıflıklarına bakmaktan çekinen ödlek idealizimden nefret ederim. Tumturaklı sözlerin yarattığı ham hayallere kapılmaya eğilimi olan bir halka: kahramanlık yalanı söylemek alçaklıktan başka bir şey değildir. Dünyada tek bir kahramanlık vardır: bu dünyayı olduğu gibi görmek ve sevmek.» Rolland'ın hayatlarını yazdığı büyük insanlar işte bu tür kahramanlardır: Beethoven, Michel Ange, Tolstoy.

Gördüğünüz gibi, Beethoven, müziğiyle tâ en küçük yaşından beri Rolland'ı kendine bağlamıştı. Ama ona yazı hayatında en büyük diyebileceğimiz yeri verişinin nedeni yalnız dâhi

bir sanatçı oluşu değildi. Beethoven'i, en büyük acılar pahasına da olsa, doğruluktan, insanların kardeşliği idealinden, sınırsız özgürlük tutkusundan ayrılmayan bir öncü olarak yüceltiyordu. Beethoven'in hayatını yazarken onun müzisyen kişiliğini müzisyenlere anlatmak değildi asıl amacı. Rolland, büyük insanlara Beethoven'i; en dayanılmaz acılarla kıvrandığı, umutsuzluklar, ihanetler, hastalıklar içinde çırpındığı günlerde bile insanlık sevgisini anıtlaştıran, insanlara kardeşliği aşılayan Dokuzuncu Senfoni'yi yazan kahraman olarak anlatmak istemiştir. Bu büyük sanat ve inanç adamının hayatını yazmadan önce bir çok mektupları, belgeleri gözden geçirmekle kalmadı, onun Bonn'da doğduğu evi, Viyana'da son nefesini verdiği odayı gezdi. Onun nasıl dar ve yoksul yaşayış koşulları içinde yetiştiğini, buraların havasına girerek kavradı.

Beethoven üzerine yazdığı ilk inceleme arkadaşı Charles Peguy'nin yönettiği *Cahiers de la Quinzaine*'de yayımlandı. Yine o yıl bu dergide yayımlanmaya başlanan ve Rolland'ın Beethoven'in sanat ve hayat mücadelesinden esinlenerek yazdığı büyük romanı *Jean Christophe*, yazarın ilk büyük başarısı olmuştur. O güne kadar pek az tanınmış olan Rolland birden yalnız Fransa'da değil dünyanın bir çok ülkelerinde de üne kavuştu.

Romain Rolland, Beethoven'i yüceltmek için bu kitapla yetinmedi. 1928'de başlayıp 1943'de ölümünden bir yıl önce bitirdiği anıtsal eseri: *Beethoven, les époques créatrices* yayınladı. Bu kitapta büyük sanatçının yarattığı yapıtları, usta bir müzikolog olarak inceliyor, bunların sanat ve fikir yapısını derin bir anlayışla belirliyordu. Bu eserin bir bölümü olan *Le chant de résurrection*'nu 1937 de yazmıştı. Son ciltlerinden ikisi ölümünden bir yıl önce, sonuncusu ölümünden bir yıl sonra yayınlandı: 1) *La Neuvième symphonie (Dokuzuncu senfoni)* 2) *Les dernièrs quatuors* (Son Kuatorlar), 3) *Finita comedia* (Oyun bitti).

Bu biyografilerden *La vie de Michel Ange*'ı 1906'da, *La vie de Tolstoi*'u 1911'de yayımladı.

Michel Ange'ı hayat mücadelesinde doğuştan yenik, acıyı, kederi zevk edinmiş bir dâhi, bağrına taş basarak yüzyıllara ün salan anıtların yaratıcısı olarak yüceltir Romain Rolland. *La vie* de *Tolstoi*'u büyük romancının ölümünden bir yıl sonra yazmıştı. O sırada kendisi de bir otomobil çarpması yüzünden ölümün

yanından geçmişti. Bu olaylar yapıtın karanlık bir havaya bürünmesinde rol oynamış olmalıdır. Tolstoy'un, doğruyu bulma, kötülüklerin, hırsların ötesinde insan sevgisine ulaşma yolunda, en çok kendisiyle ve yakınlarıyla olan mücadelesi anlatılır bu kitapta.

Romanları

Rolland'ın romanlarını yazılış tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

Jean Christophe (10 kitap) (1903-1912), *Colas Breugnon* (1913), *Pierre et Luce Clérambault* (1920), *L'âme enchantée* (4 kitap) (1922 - 1930)

JEAN-CHRİSTOPHE

Romain Rolland'ın romanları söz konusu edilirken ilk akla gelen Jean Christophe'dur. Bu, sadece yazılış sırası bakımından değil, bütün yapıtları arasında, sanat ve hayat görüşünü, yaşadığı çağın ve toplumun insanları ve olayları üzerindeki düşünce ve eleştirilerini kucaklıyan engin bir fresk oluşundandır.

Romanın baş kahramanı, kitaba adını veren Christophe'un kişiliğinde, yazar, büyük bir müzik dehasının sanat ve hayat kavgalarını anlatır. Böyle bir dev yapıt yazma fikri daha yirmi yaşlarında bir genç iken Ecole Normale'de doğmuştu. Sonra bu düşünce Roma'da bulunduğu yıllarda gelişti. Christophe bir ölçüde Beethoven'ı canlandırır bu romanda: Soyu, çocukluğu, yaşadığı, büyüdüğü çevre, hayatta ilk acıları, isyanları, sevgileri ve hayal kırıklıkları, Beethoven'ın çocukluk ve gençlik yıllarının büyük ölçüde yansımasıdır. Christophe'un ataları da onun gibi Flâmandır, o da atlet yapılı çabuk öfkelenen, haksızlıklara, her türlü baskıya baş kaldıran, iyiliğe, sevgiye susamış bir sanatçı ruhu taşıyan bir «hârika çocuk»tur.

Romanın ilk üç kitabı *L'Aube (Gün doğarken), Le Matin* (Sabah) ve *L'Adadolescence (İlkgençlik)*'de tamamıyle Beethoven'in havası, dünyası canlanır. Christophe'un doğduğu Ren kıyısındaki küçük şehir Beethoven'in memleketi olan Bonn'dur. Çocuğun ilk müzik çalışmalarını sarhoş bir babanın dayağı altında nasıl yaptığını anlatan sayfalar, Beethoven'in sanat hayatının ve çocukluğunun ilk acılarının anısını dile getirir. Bu ilk üç kitapta Romain Rolland, çok tatlı bir şiir havası ve çok canlı

bir akış içinde çocuk Christophe'un hayat öyküsünü, çocukluk ve gençlik psikolojisinin derin bir anlayış ürünü olan örneklerini verir. Romanın *ilk bölümlerinde* Beethoven'ın ilk yapıtlarındaki tatlı, halka yakın canlı havasını, henüz Mozartla dolu olarak yazdığı gençlik senfonilerinin tatlılığını buluyoruz» (Louis Gillet, Europe, no. 439-440, *sayfa* 127). Bu üç bölüm büyük yapıtın prelüdü gibidir. Bu bakımdan denilebilir ki romanı yazmaya başladı 1903 yılında yayımladığı «Beethoven»in biyografisi, Jean Christophe'un önsözü olmuştur. Yalnız Romain Rolland, bir müzik dehası olarak portresini çizdiği Christophe'un kişiliğinde Beethoven'in özelliklerini canlandırmakla yetinmiş değildir. Christophe'da bundan daha fazla bir şeyler de var: bütün büyük müzisyenlerin öz niteliği. Müzik tarihinin bütün kişileri bir araya getirilmiş ve roman bu bütünden kökalmıştır... Christophe büyüdükçe dış görünüşüyle Beethoven'den uzaklaşır. Daha çok Gluck'u, ya da Heandel'i andırır. Rolland bir yerde şöyle anlatır bu sanatçıyı: «Herkesi ürküten vahşi karakterli adam.» Bu karakter özelliği, sözcüğü sözcüğüne Jean Christophe'a uygulanabilir: «Özgür ve öfkeli yaratılıştadır; toplum kurallarına uymaz bir türlü, kendisine yaklaşanları günde belki yirmi kez kırar, geçirir» (R. Rolland, *Musiciens d'autrefois*. s. 226) Wagner'in biyografisinin de Christophe tipinin yaratılışında büyük etkisi olmuştur: *La Révolte*'deki Paris'e kaçışta olduğu gibi, küçük yayınevleri hesabına yaptığı zavallıca çalışmalar, içinde çırpındığı maddi yoksulluk: bütün bunlar olduğu gibi Wagner'in «Paris'te bir Alman müzisyeni» adlı uzun öyküsünden alınmıştır...

«Bundan başka Ernst Decsey'in yayımladığı Hugo Wolf'un biyografisi, Jean Christophe'un kişiliğini kesin olarak değiştirip adeta sert bir şekilde Beethoven'in imajından ayırmada etkili oluyordu.... Jean Christophe'un kişiliğine müzikle ilgisi olmayan başka kişiler de girmiştir. Yalnız Olivier'nin soylu yüzü, gerçekten alınmış gibi görünmüyor.... Bütünüyle yazarın hayalinde yarattığı bir tip olmakla birlikte, Rolland'ın insan kişiliğini yansıtan kendi biyografisi olarak daha da canlı görünmektedir. Yazar, tıpkı eski zamanın ressamları gibi, tarihsel tablonun ortasına, hafifçe örtülü ve görünür görünmez bir şekilde, ince, nazik, soluk, biraz öne eğik olarak kendi yüzünü koymuş: bu yüzde içe dönük ve en saf bir idealizmde kendini yiyip bitiren enerjisini okuruz» (Stefan Zweig, *Romain Rolland*... s. 139 140)

Jean Christophe, kaynağını sadece geçmişteki büyük insanların hayatlarından alan bir roman değildir. Romain Rolland, kahramanının çalkantılı hayat akışı içinde, onun ve Olivier'nin ağzından paranın herşeye egemen olduğu; sahte şöhretlerin ucuz ve yavan ürünlerle fikir ve sanat alanında cirit attıkları burjuva toplum düzeninin de acımasız bir eleştirisini yapmıştır. Dizinin V. cildi olan *La foire sur la place (Panayır)* o dönemdeki Paris'in yarı aydın çevrelerine yöneltilmiş sert bir yergidir.

Romain Rolland'ın ömürünün on yılını vererek yarattığı bu büyük romanın on kitabı yazılış tarihlerine göre şöyle sıralanmaktadır:

1 — L'Aube, (1903) 2 — Le Matin (1904) 3 — L'Adolescent (1904-1905) 4 — La Révolte (1905-1906, 5 — La Foire sur la place (1907-1908) 6 — *Antoinette* (1907-1908) 7 — Dans la maison (1908-1909), 8 — Les Amies (1909-1911) 9 — Le Buisson Ardent (1910-1911) 10 — La Nouvelle Journée (1912).

Jean Christophe Romain Rolland'ın, çok yakın arkadaşı Charles Peguy'nin çıkardığı *Cahiers de la quinzaine*'de yayınlanmaya başladığı zaman birden hayatına da, dergiye de büyük bir ün kazandırmıştı. Artık Rolland, yalnızlığı içinde, pek az kimsenin tanıdığı, anlaşılmamış sanatçı değildi. Jean Christophe'un ünü kısa sürede Fransa sınırlarını aştı: 635 cilt halinde en azından 24 yabancı dile çevrildi. İyilik, güzellik, insanlık ideallerini yücelten bu büyük destan yalnız birbiri ardından gelen kuşakları değil, her ulustan, her dinden, her idealden insanları da aynı kardeşlik ve sevgi potasında kaynaştırmaktadır.

A.C.

BİBLİYOGRAFYA :

Stefan Zweig: *Romain Rolland, L'homme et l'oeuvre* (Textes Français de O. Richez) Aux Editions da la Baonnières, Neuchatel, 1926.

Jean-Bert and Barrère; *Romain Rolland, par lui-méme* (Ecrivains de toujours) Aux Editions de Seuil, Paris 1955.

Europe (Aylık dergi) *Romain Rolland*, yazarın 100. doğum yıl dönümü özel sayısı. No: 439-440. (Novembre-Décembre 1965)

Tamara Motylova; ROMAIN ROLLAND, Editions du Progrés, 1976.

ROMAİN ROLLAND'IN *TÜRKÇEYE ÇEVRİLEN YAPITLARI*:

Beethoven (Türkçesi-Arap harfleriyle: İffet Koniçe), İstanbul, 1927.

Beethoven (Türkçesi: Fethi Savaş), Ankara, 1945.

Jean-Christophe, Birinci kitap: *Gün Doğarken* (Türkçesi: Adnan Cemgil), Ölmez Eserler Yayınevi, İstanbul, 1944. İkinci kitap: *Sabah* (Türkçesi: Adnan Cemgil), Ölmez Eserler Yayınevi, 1944, İstanbul. Üçüncü kitap: *İlk Aşk Uyanıyor* (Türkçesi: Cevdet Perin), Ölmez Eserler Yayınevi, İstanbul, 1945.

Jean-Christophe, Birinci kitap: *Yaşama Sevinci, Gün Doğarken, Sabah* (Türkçesi: Adnan Cemgil), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1969.

Tolstoy'un Hayatı (Türkçesi: Tahsin Yücel), Varlık Yayınları, İstanbul, 1969.

Jean-Christophe, TAM METİN, on kitap bir arada, üç cilt halinde, (Türkçesi: Alnan Cemgil), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1983.

JEAN-CHRİSTOPHE

I

GÜN DOĞARKEN

Dianzi, nell' alba che precede al geruno,
quando l'anima tua dentro dormia...

Purg. IX

BİRİNCİ BÖLÜM

Come, quanda i vapori umidi e spessi a diradar cominciansi, la spera del sol debilemente entra per sesi...

Purg XVII

GÜN DOĞARKEN

Evin arkasından nehrin uğultusu yükseliyor. Günle başlayan yağmur pencereleri döğüyor. Köşesi çatlak, buğulu camdan kıvrıla kıvrıla bir su şeridi sızmakta. Soluk gün sönüyor, oda ılık ve sıkıntılı.

Bebek, beşiğinde kımıldandı. İhtiyar içeri girerken papuçlarını çıkarmıştı ama, yine de yürürken tahtaları gıcırdatıyordu. Çocuk mızıldanmaya başladı. Annesi yatıştırmak için yatağından sarktı, büyükbaba, çocuk gecenin karanlığından korkmasın diye el yordamıyle lâmbayı bularak yaktı. Alev, Jean Michel'in asık kırmızı yüzünü, fırça gibi sert, ak sakalını, canlı bakışlı gözlerini aydınlatmıştı, beşiğe yaklaştı. Paltosundan nemli bir koku yayılıyordu havaya. Yürürken mavi çoraplı ayaklarını sürüyordu.

Louisa, eliyle sokulmamasını işaret etti. Beyaz denecek kadar açık sarı saçlı bir kadındı. Sevimli bir koyunu andıran gergin yüzü çilliydi. Daima yarı açık duran soluk ve iri dudaklarında, utangaç bir gülümseme var gibiydi. O çok mavi, o çok dalgın ve bebekleri küçücük gözleriyle derin bir şefkatle süzüyordu yavrusunu.

Çocuk uyandı, ağlıyordu, ürkek bakışlarını çevresinde gezdirdi. Ne korkunç şeylerdi bütün bunlar! Karanlıklar, lâmbanın çiğ ışığı, kaostan yeni kurtulmuş bir beyni saran hayaletler, uğultularla dolu boğucu gece ve bu karanlıktan, göz kamaştırıcı ışık fıskıyeleri halinde fışkıran keskin duyular, acılar, korkunç hayaller... Kendisine doğru eğilen kocaman yüzler, bakışları içine işleyen, batan gözler... Bütün bunlardan hiç bir şey anlamıyordu o. Bağırmak istiyordu ama gücü yetmiyordu ki... Yatağına mıhlanmış gibiydi korkudan. Gözleri, ağzı yarı açık, sık sık soluyordu. Hem acıklı, hem gülünç bir anlatım vardı tombul yüzünde. Morumsu esıner elleri, yanakları çil içindeydi...

— Aman, Tanrım! ne çirkin şey!

İhtiyar, söylediklerinin doğruluğuna inanan bir tonla söylemişti bunu. Kalktı, lambayı, masanın üstüne koydu. Louisa azarlanmış bir kız çocuğu gibi somurttu. Jean Michel göz ucuyla onu süzerek güldü.

— Güzel dememi beklemezdin her halde! Böyle deseydim inanmazdın bana. Neyse senin bunda bir kabahatin yok. Bu yaştaki çocukların hepsi böyledir.

Çocuk, ışığın ve ihtiyarın bakışlarının etkisiyle gömüldüğü şaşkınca uyuşukluktan kurtardı kendini, bağırmaya başladı. Sızlanmak için annesinin şefkatli bakışlarından cesaret almıştı. Kadın kollarını uzatarak:

— Çocuğu verin bana, dedi Jean Michel'e.

İhtiyar her zamanki özdeyişlerine başlamıştı yine:

— Çocukların ağlamasına kulak asmamalı, bırak bağırsın.

Yine de gidip çocuğu kucağına aldı:

— Hani bu kadar çirkinini de görmedim! diye homurdanıyordu bir yandan da.

Louisa, çocuğu ateşler içinde yanan elleriyle çekip alarak bağrına bastı. Kendinden geçmişcesine, yarı sıkılgan bir gülüşle süzüyordu onu:

— Zavallı yavrum, ne kadar çirkinsin, ama öyle seviyorum ki seni!

Jean Michel ocağa yaklaştı, söylenerek ateşi karış-

tırdı. Hafifçe gülümseyişi, asık suratlı ciddiliğinin yapmacık olduğunu açığa vuruyordu:

— Haydi kızım, üzme kendini. Böyle kalmaz, zamanla değişir elbet. Ama ne çıkar bundan sanki. Namuslu bir insan olsun yeter.

Çocuk ana kucağının sıcaklığında yatışmıştı. Ağzını şapırdata şapırdata meme emiyordu. Jean Michel iskemlesine yaslandı, büyük bir lâf ediyormuşçasına:

— Namuslu olmak kadar güzel şey yoktur dünyada, dedi.

Bir an sustu, bu konuda bir şeyler daha söylesem mı diye düşündü. Ama söyleyecek bir şey bulamadı. Bir süre sustuktan sonra öfkeli bir tonla sordu:

— Kocan niye hâlâ gelmedi?

Louisa sıkılarak yanıt verdi:

— Tiyatroda olmalı, provası vardı da!

— Tiyatro kapalıydı. Gelirken önünden geçtim. Bu da onun yeni bir yalanı.

— Yoo, onu hep suçlamayın! Yanlış anlamış olacağım. Dersi vardı da ondan gecikti belki.

İhtiyar hoşnutsuzlukla:

— Şimdiye kadar gelmeliydi, dedi.

Bir an durakladı, sonra daha yavaş bir sesle, biraz utanarak sordu:

— Yine başladı mı yoksa?

Louisa telâşla:

— Hayır, baba, hayır... diye yanıt verdi.

İhtiyar, gelininin yüzüne baktı, kadın gözgöze gelmemek için başını eğmişti.

— Doğru söylemiyorsun, yalan.

Louisa için için ağlamaya başlamıştı. İhtiyar:

— Allahım, sen bilirsin! diye bağırarak ayağıyla ocağa vurdu. Maşa gürültüyle yere düştü. Çocukla annesi ürperdiler. Louisa:

— Yalvarırım size baba, yapmayın, ağlayacak şimdi.

Çocuk bir an durakladı, bağırsam mı, yemeğimi mi yesem diye düşünür gibi bir hâli vardı. İkisini bir arada yapamayınca, bu ikinci işe koyuldu.

Jean Michel, zaman zaman öfkeden gürleyerek, boğuk bir sesle:

— Allahım, ne günahım vardı ki böyle sarhoş bir evlât verdin bana! Bunca yoksulluğa katlandım, emeklerim hep boşa gitti. Peki ama sen de onu kötü yolundan çeviremiyor musun? Hem onu eve bağlamak da senin ödevin!...

— Beni azarlamayın. O kadar mutsuzum ki. Elimden geleni yaptım. Evde yalnız olduğum zaman bilseniz ne kadar korkuyorum. Her an merdivenden çıktığını duyar gibi oluyorum. Nerdeyse kapı açılacak ve o içeri girecek diye yüreğim ağzıma geliyor. Acaba ne halde gelecek Tanrım? diyorum içimden. Bu düşünce mahvediyor beni.

Kadının vücudu hıçkırıklarla sarsılıyordu. İhtiyar üzüntüyle ona yaklaştı, kayan yorganı titreyen omuzlarına örttü ve kaba eliyle saçlarını okşayarak:

— Haydi canım, korkma, ben buradayım! dedi.

— Keşke bunu size söylemeseydim.

İhtiyar başını sallıyarak ona baktı:

— Zavallı kızım, şu benim oğlum hiç de iyi bir matah değil, yazık oldu sana.

— Benim yüzümden bütün bunlar. Evlenmemeliydi benimle. O da pişman.

— Niye pişman olacakmış?

— Pekalâ biliyorsunuz. Siz de beni aldığı için kızmıştınız.

— Bırakalım bunları. Doğrusu ben de biraz üzülmüştüm. Gücüne gitmesin ama, onun gibi iyi yetiştirilmiş, seçkin bir müzisyen gerçek bir artist senden daha üstün bir kızla evlenebilirdi. Hem sonra aranızda sınıf farkı da vardı. Üstelik hiç bir şeyin yoktu senin, bir sanatın filân bile. Krafft soyundan gelme birinin müzikten anlamayan biriyle evlenmesi görülmüş şey değildi yüzyıldır!... Ama, bilirsin ki sana kızmış değilim bunun için, tanıdığım gündenberi de severim seni. Hem sonra madem ki bir kere bu iş oldu, ona düşen şey ödevini yapmak, namusluca davranmaktı.

Döndü, yerine otururken çok önemli özdeyişlerinden

birini savurduğu zaman yaptığı gibi sesinin tonunu yükselterek:

— Hayatta, insanın en başta gelen işi, görevini yerine getirmektir, dedi.

Sözünün yalanlanmasını bekledi, ocağın içine tükürdü, sonra, kadınla çocuğun hiç bir karşılık vermediklerini görünce, yeniden bir şeyler söylemek istedi, ama vazgeçti, sustu.

•

Hiç konuşmuyorlardı. Jean Michel ocağın yanına oturmuştu. Louisa da, yatağında doğrulmuş, arkasına yaslanmıştı. İkisi de üzgündüler, düşüncelere dalmışlardı. Jean Michel, öyle demişti ama yine de acı acı oğlunun evlenişini düşünüyordu. Louisa da bunu düşünüyor, bu işte hiç kusuru olmadığı halde suçluyordu kendini. Jean Michel'in oğlu Melchior Krafft'la evlendiği zaman hizmetçilik ediyordu. Herkes gibi o da şaşmıştı bu birleşmeye. Zengin değillerdi Krafft'lar ama ihtiyarın yarım yüzyıl kadar önce yerleştiği bu küçük Ren şehrinde saygı gören insanlardı. Babadan oğula müzisyendiler. Tâ Köln'den Manheim'a kadar ün salmışlardı. Hof - Theater'de kemancıydı Melchior. Jean Michel de eskiden Gran-Dük'ün sarayında verilen konserleri yönetirdi. Bunun için, Melchior'un Louisa ile evlenmesi çok utandırmıştı ihtiyarı. Oğlu için ne büyük umutlar beslemişti. Kendisinin varamadığı büyük sanatçılık ününü kazanmasını isterdi. Fakat onun bu akılsızca işi bütün umutlarını suya düşürmüştü. Bu yüzden, başlangıçta kıyameti koparmış, Melchior'a da Louisa'ya da lânetler yağdırmıştı. Ama iyi yürekli olduğu için tanıdıktan sonra bağışlamıştı gelinini. Dahası ona babaca bir sevgi duymaya bile başlamıştı. Ama çoğu kez, ters ters söylenerek açığa vururdu bu duygusunu.

Melchior'u bu evliliğe iten şeyin ne olduğunu kimse anlayamamıştı, başkaları gibi kendisi de bilmiyordu, Louisa'nın güzelliği değildi bunun nedeni herhalde. Çekici hiç bir yanı yoktu Louisa'nın. Ufak tefek, soluk benizli, zayıf

bir kadındı, ikisi de dev gibi iri yarı, kıpkırmızı suratlı, bol bol yiyip içen, gülmeyi seven, gürültücü Melchior ve Jean Michel'e uygun düşmeyen görünüşü vardı zavallının. Pek silik kalıyordu onların yanında. Varlığıyla yokluğu bir gibiydi. Bu yetmiyormuş gibi o da kendini büsbütün silerek göze çarpmamaya çalışıyordu. Melchior, iyi yürekli bir adam olsaydı, Louisa'nın saflığını, başka kızların üstünlüklerine yeğlediği düşünülebilirdi. Ama çok tutarsız adamdı Melchior. Onun gibi oldukça yakışıklı, kendini dev aynasında gören, yeteneksiz sayılamıyacak bir gencin, ders verdiği burjuva kızlarından birinin, pek övündüğü gibi, aklını çelmesi, iyi bir parti vurması olasılığı varken, böyle yoksul, güzellikten yoksun, eğitim görmemiş, halktan bir kızla evlenmesi anlaşılır şey değildi. Bunu bir bahse tutuştuğu için yapmıştı sanki!

Melchior başkalarının ve kendinin ondan beklediklerinin tersini yapan adamlardandı. Bu, onların uyanık olmamalarından ileri gelmiyordu... Uyanık bir adam, iki kişiye bedeldir, demişler. Bu tip adamlar hiç yanılmadıklarını ve gemilerini belirli bir hedefe doğru güvenle sürdüklerini sanırlar. Ama bununla övünürken kendilerini hesaba katmamışlardır. Çünkü gerçekten tanımazlar kendilerini. Bunun için, hayatlarının pek sık yaşadıkları bir gevşeklik ânında dümeni bırakırlar ellerinden. Bir kere işler oluruna bırakılmıya görsün, o zaman olayların oyuncağı olurlar. Başıboş gemi kayalıklara doğru sürüklenir ve entrikacı Melchior bir aşçı kadınla evleniverir.

Ama ömür boyunca ona bağlandığı gün ne sarhoştu, ne de bir sersemlik vardı üstünde. Öyle kuvvetli bir tutkunun etkisinde de değildi. Yoktu böyle bir şey. Belki bizde gönül ve kafa gücünden, duyulardan da başka, onların uyuştuğu bir hiçlik ânında komutayı ele alan esrarlı kuvvetler vardır. Belki Melchior, bir akşam nehrin kıyısında, kendisine çevrilen donuk ve çekingen bakışlarda bu esrarlı kuvvetlere rastlayarak genç kıza yaklaşmış, yanına, sazların arasına oturtmuş ve niçin olduğunu bilmeden elini vermişti ona.

Daha evliliklerinin başında kendisi de bu işi nasıl

yaptığına şaşıp kalmıştı. Bunu, kendisinden özür dileyen zavallı Louisa'dan da saklamamıştı. Kötü bir insan olmadığı için de kabahat bulmuyordu ona ama bir an sonra, dostlarının arasında ya da artık kendisine karşı ilgisizleşen ve piyanoda bir yanlışı düzeltirken elinin küçük bir temasıyle ürpermeyen zengin öğrencilerinin evinde acı pişmanlıklar yeniden kemiriyordu yüreğini. Böyle zamanlarda eve asık suratla dönerdi. Louisa, yüreği daralarak, her zamanki sitemleri okurdu kocasının yüzünden. Kimi zaman da bir kaç meyhaneye uğrayıp buralarda, halinden memnun olacak ve başkalarını hoş görebilecek kuvveti topladıktan sonra dönerdi eve. Böyle akşamlar, kahkahalar atarak içeri girerdi. Bu hali, üstü kapalı sataşmalarından ve sessiz kininden daha çok üzüntü verirdi Louisa'ya. Kocasının bu çılgınlık nöbetlerinden biraz da kendisini sorumlu tutuyordu. Çünkü bunların her seferinde evin parasıyla birlikte, kocasındaki zayıf sağduyunun son kırıntıları da eriyip gidiyor, Melchior, her gün biraz daha batağa saplanıyordu. Durup dinlenmeden çalışarak cılız yeteneğini geliştireceği bir yaşta, hızla uçuruma doğru yuvarlanıyor ve yerini başkalarına kaptırıyordu.

Ama onu keten saçlı kıza yaklaştıran bilinmez kuvvetin ne umurundaydı bu? Rolünü yerine getirmişti ve küçük Jean Christophe alın yazısının kendini sürüklediği bu dünyaya ayak basmıştı.

•

Ortalık iyice kararmıştı artık. Louisa'nın sesi, ihtiyar Jean Michel'i ocağın yanında, o günkü ve geçmişteki hayatının kederli anlarını düşünerek gömüldüğü uyuşukluktan çekip çıkardı.

Genç kadın, sevgi dolu bir sesle:

— Baba, dedi. Vakit epey gecikti. Eve dönseniz artık, yolunuz oldukça uzun.

— Melchior'u bekliyorum! diye yanıt verdi ihtiyar.

— Hayır, hayır, yalvarırım, siz burada bulunmayın daha iyi.

— Neden?

İhtiyar, başını kaldırıp Louisa'ya baktı.

Kadın yanıt vermedi.

Jean Michel yeniden sordu:

— Karşılaşmamızdan korkuyor musun yoksa?

— Evet öyle. Bu, işleri büsbütün bozmaktan başka sonuç vermiyecek. Güceneceksiniz birbirinize... istemiyorum bunu. Yalvarırım, gidin.

İhtiyar içini çekti, ayağa kalkarak:

— Gidelim, dedi.

Yavaşça Louisa'ya yaklaştı, alnından öptü, bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sordu, lâmbayı kıstı ve odanın karanlığında iskemlelere çarpa çarpa çıkıp gitti. Ama daha merdivene ayak basmadan, oğlu aklına geldi. Her basamakta duruyor, onun eve yalnız girmesinden doğacak durum bin bir tehlike yaratıyordu kafasında.

Çocuk annesinin yatağında, yeniden kımıldanmaya başlamıştı. Derinden derine bütün varlığını bir sancı sarıyordu sanki. Anasına yaslandı. Tortop oluyor, yumruklarını sıkıyor, kaşlarını çatıyordu. Sancısı ağır ağır, ama kuvvetle artıyordu. Bunun ne olduğunu, neye varacağını bilmiyordu. Çok engin ve hiç son bulmıyacakmış gibi görünüyordu ona. Pek acıklı bir sesle bağırmaya başladı. Annesi tatlı tatlı okşuyordu onu. Sancısı dinmişti biraz. Ama yine de ağlıyordu; çünkü sancıyı hep kendinde hissediyordu. Acı çeken insan, bunun nereden geldiğini bilirse, duyduğu acıyı azaltabilir, düşüncesiyle onu vücudunun iyileştirilebilecek, gerekirse koparılıp atılabilecek bir parçasına hapsedebilir; çevresini sınırlandırabilir, onu kendisinden uzaklaştırabilir. Ama çocuk, bu kendini avutma olanağından yoksundur. Onun acıyla ilk karşılaşması daha derin, daha gerçektir. Kendi varlığı gibi acıyı da sınırsız sanır. Tâ canevine yerleşmiş, yüreğine oturmuş ve etine egemen olmuş gibi duyar onu. Bu böylece gider ve onu iyice kemirmeden yakasını bırakmaz.

Annesi oğlunu göğsüne bastırarak tatlı tatlı bir şeyler fısıldadı kulağına:

«Geçti, yavrum, geçti, ağlama meleğim, ağlama kuzucuğum benim...»

Ama o yine kesik kesik ağlıyordu. Bu zavallı şekilsiz ve bilinçsiz kitle, önündeki sıkıntılarla dolu hayatı seziyordu sanki.

Gecenin sessizliğinde Saint-Martin'in çanları duyuldu. Ağır ve boğuktu bu sesler. Yağmurla sırılsıklam havanın içinde, yosunların üstünde yürüyen adımlar gibi yol alıyordu. Son bir hıçkırıkla sustu çocuk.

Bu duyulmamış müzik, süt yudumları gibi ağır ağır doluyordu içine.

Gece aydınlanıyordu, hava ılık ve tatlıydı. Acısı dağılıyordu, içi sevinçle doluyordu. Derin bir iç çekişle rüyaya daldı.

Durmadan ağır ağır çalan üç çanın sesi ertesi günkü yortuyu müjdeliyordu. Louisa da bunları dinlerken hülyalara dalıyordu şimdi, ömrünün yoksulluklarla geçen günlerini ve yanıbaşında mışıl mışıl uyuyan yavrucağın ileride ne olacağını düşünüyordu. Saatlerdir, yorgun ve yarı uykulu bir halde yatıyordu. Vücudu, elleri ateş içindeydi. Yorgan ağır geliyor, odanın karanlığı içini daraltıyor, bunaltıyor, kurtulmak istiyordu ama kımıldamaya cesaret edemiyordu. Çocuğun yüzünü seyre dalıyor, gecenin karanlığı bu buruşuk yüzün çizgilerini okumasına engel olamıyordu.

Yavaş yavaş uykuya daldı, hummalı hayaller geçiyordu kafasından. Melchior'un kapıyı açtığını duyar gibi oldu, yüreği hızla çarpmaya başladı birden. Zaman zaman, bir hayvanın homurtularını andıran nehrin uğultusu, sessizliğin içinde daha kuvvetle duyuluyordu. Yağmurun parmakları camları bir kaç kere daha tıkırdattı. Gittikçe hafifleyen çan sesleri sönüyordu. Louisa çocuğunun yanında uykuya daldı.

Jean Michel, hâlâ yağmur altında, sakalı ıslanmış bekliyordu; kötü oğlunun dönmesini bekliyordu. Durmadan çalışan kafasında, sarhoşluktan doğan korkunç olaylar canlanıyordu. Bunlara inanmıyordu ama, onu görme-

den gidip yatsaydı, uyku girmezdi gözüne. Çan sesleri içini kederle doldurmuştu. Yıkılan umutlarını hatırlıyor, oğlunun bu saatte sokaklarda yaptıklarını düşünüyor ve utancından ağlıyordu.

•

Geniş dalgalar halinde ağır ağır akıp gidiyordu günler. Gün ve gece değişmeksizin, engin bir denizin yükselişi ve alçalışı gibi birbirini kovalıyordu. Haftalar, aylar geçiyor, sonra yeniden başlıyor. Gelen gün, gidenlerin eşi.

Engin ve sessiz gün, ışığın ve gölgenin hiç değişmeyen âhenginde ve şimdi beşiğinde rüyalarına gömülen yaratığın hayat akışında eriyor, o, kendisine egemen kimi kederli, kimi sevinçli istekleri öylesine bir düzenle duyuyordu ki, bunları getirenin günler değil, günleri bunların getirdiği sanılırdı.

Hayatın sarkacı ağır ağır sallanıyor. Varlık, onun gidip gelişinde erimiş gibi. Bundan ötesi hep rüya... Kopuk kopuk, şekilsiz, kaynaşan rüyalar, binlerce zerrenin başdöndürücü bir kasırga içinde, gelişi güzel, kimi zaman güldüren, kimi zaman korkutan oynaşmaları. Haykırışlar, kımıldayan gölgeler, bir yüzün çizgileri gibi değişen şekiller, acılar, kahkahalar, korkular, rüyalar, rüyalar... Rüyadan başka şey yok... Ve bu kaos içinde ona gülen dost gözlerin ışığı, ana sütüyle etine dolan hâz dalgası, ondaki gittikçe büyüyen, gelişen bilinçsiz kuvvet, bu küçücük çocuk vücuduna sıkışmış uğultulu hayat okyanusu. Anlayan bir göz gölgelere gömülü dünyaları, doğacak güneşleri ve oluşan bütün bir evreni görürdü onun varlığında. Varlığı sınırsızdır onun, var olan her şey ondadır.

•

Aylar geçiyor... Anılar, hayatın akışında, alçalıp yükselen suların içinde, zaman zaman görünüp kaybolan adacıklar gibi beliriyor. Bunlar yüzeye çıkan kayalıklar gi-

bidir önce. Doğan günün yarı aydınlığı içinde, bu adacıkları çepçevre saran o büyük örtü, kırışıksız, durgun uzanıyor... Sonra yine adacıklar, güneşin yaldızladığı adacıklar.

Ruhun uçurumundan garip parıltılı şekiller çıkıyor. O sonsuza dek değişmiyecekmiş gibi görünen monoton ve güçlü zamanın içinden geçip giden, elele vermiş sevinçli, kederli günler. Ama kırılıyor zincirin halkaları, sonra haftaların, ayların ötesinde yine birleşiyor...

Nehir... Çanlar... Zamanın tâ uzaklarında, hayatının hangi saatinde olursa olsun, onların derin, cana yakın seslerini duyuyordu içinde.

Gece... Yarı uykulu... Soluk bir ışık camları ağartıyor... Nehir homurdanıyor. Sessizliğin içinde bu gürültü büsbütün güçleniyor, bütün varlıklara egemen oluyordu. Kimi zaman kendi dalgalarının mırıltısı içinde uykuya dalıyor, kimi zaman da ısırmak isteyen kudurmuş bir hayvan öfkesiyle gürlüyor ve ancak ondan sonra yatışıyordu. Artık duyulan yalnız çok hafif bir mırıltı, gümüş çınlayışlar, berrak çıngırak sesleri, çocuk gülüşleri, tatlı seslerle söylenen şarkılar ve kıvrak bir müziktir. Hiç susmayan o derin ana sesi! Çocuğa ninniler söylüyor şimdi. Tıpkı ondan önce gelmiş geçmiş kuşaklara da, yüzyıllar boyunca, doğuştan ölüme kadar söylediği gibi; düşüncelerine giriyor, rüyalarını dolduruyor, akıcı âhengiyle onu sarıyor ve bir gün nehrin kıyısında uyuklayan, Ren'in sularının yaladığı küçük mezarlığa gömüldükten sonra da saracak...

Çanlar... Gün doğarken!.. Çanların yakınışı, kederli, cana yakın, rahat sesleri. Ağır akışında bu seslerin rüyaları, geçmiş günlerin rüyaları, şimdi yok olmuş varlıkların istekleri, umutları, kederleri saklı... Onları tanımıyor ama, onda da yaşıyor bütün bu duyguları... Yüzyılların biriktirdiği anılar titreşiyor bu müzikte. Nice yaslar, nice şenlikler!... Odanın derinliğinde bu sesleri dinlerken, hafif havanın içinden güzel, tatlı sesli dalgaların akışı, özgür kuşların uçuşu ve rüzgârın ılık solukları duyu-

lur gibiydi. Pencereden gülümseyen mavi bir gök parçası görülüyor, perdelerin arasından süzülen ışık yatağa serpiliyordu. Çocuğun gözlerinin alışık olduğu küçük dünyası, her sabah uyanırken yatağından görebildiği şeylerin hepsi, yeniden başlayan, egemen olabilmek için bunca çabayla tanımaya, adlandırmaya çalıştığı her şey... Onun ülkesi aydınlanıveriyor birden... İşte üstünde yemek yenilen masa, içine saklandığı dolap, üzerinde yuvarlandığı döşeme, resimlerinden korkunç, ya da gülünç masallar yarattığı duvar kâğıdı, durmadan çene çalan saatin, yalnız kendisinin anladığı kırık dökük sözleri. Ne kadar da çok şey vardı bu odada! Hepsini tanımıyordu bunların. Her gün yalnız kendisinin olan bu evreni keşfetmek için yola çıkıyordu. Hiç bir şeye ilgisiz değildi. İster bir insan, ister bir sinek olsun, her şeyin bir değeri vardı onun için. Odadaki her şey canlıdır, kedi, ateş, güneşin ışığında oynaşan toz zerrecikleri. Oda bir ülke, gün bütün bir ömürdür. Bu kadar geniş yerlerde kendini kaybeder insan! Dünya o kadar büyük ki... Bu yüzler, bu hareketler, bu kımıldanış, bu gürültü, durmak bilmeyen bir kasırga halinde dönüyordu çocuğun çevresinde. Artık yorulmuştur. Gözleri kapanıyor, uyuyor. Ah, bu derin, bu tatlı uyku! Onu nerede olursa olsun, annesinin dizinde, saklanmaktan çok hoşlandığı masanın altında yakalayan uyku. . Hava güzeldir, keyfi yerindedir...

Bu ilk günler üzerinden büyük bulut gölgelerinin geçtiği tarlalarda, rüzgârla dalgalanan başaklar gibi uğulduyordu kafasında.

•

Gölgeler kaçışıyor, güneş yükseliyordu gökte. Christophe günün labirentinde yolunu bulmaya çalışıyordu.

Sabah... Ana baba uykuda. O, küçücük yatağında sırtüstü yatmakta. Gözleri, tavanda oynaşan ışık şeritlerinde. Çocuk için, bitip tükenmeyen bir eğlence bu. Bir aralık, o dinleyenlerin içini açan çocuk kahkahasıyla gül-

dü. Annesi eğilerek sordu: «Ne o, neye gülüyorsun böyle şeytancık!...» Bunun üzerine katıla katıla, hem de dinleyici olduğu için daha yüksek sesle güldü. Annesi sertleşip babasını uyandırmaması için parmağını dudağına götürerek: «Sus!» dedi, ama yorgun gözleri için için gülerek. Başbaşa verip fısıldaştılar. Birden babanın öfkeli homurtusu duyuldu. İkisi de ürperdiler. Annesi, suçlu bir kız çocuğunun telâşıyle arkasını döndü, uyur gibi yaptı. Christophe soluğunu tutarak yatağına gömüldü, bir ölüm sessizliği çöküverdi odaya.

Bir süre sonra, örtülerin altına gizlenen küçük yüz meydana çıkıverdi yine. Damdan, fırıldağın gıcırtısı geliyorduyordu. Borulardan dökülen yağmur damlalarının şıpırtısı. Sabah çanı. Rüzgâr doğudan estiği zaman, nehrin öte kıyısından, tâ uzaklardaki köylerin çanları yanıt verirdi ona. Sarmaşıklı duvara konan serçe sürüleri kafa şişiren bir gürültü koparıyorlardı. Aralarından kimilerinin, ötekilerden daha cırlak olanların sesi bir arada oynayan çocuklardan kimilerinin bağrışmaları gibi geliyordu kulağa. Bir kumru bacanın tepesinde dem çekiyordu.

Çocuk, bütün bu seslerin ninnisine bırakıyor kendini. Önce hafif sesle şarkılar mırıldanıyor, sonra daha az hafif sesle, sonra gittikçe sesini yükselterek şarkı söylüyor. O kadar ki, çileden çıkan babası öfkeyle yeniden bağırıyor: «Koca eşek, daha susmıyacak mısın sen? Kulaklarını çekeyim de gör!» Bunun üzerine yeniden gömülüyor örtülerin içine. Ağlamak mı gerekir, gülmek mi, bilemiyor!... Korku ve utanç içindedir, ama eşeğe benzetildiğini düşününce kendini tutamıyarak kıkırdıyor, örtülerin arasından anırıyor gibi yapıyor ve babasından bir temiz dayak yiyor. Hüngür hüngür ağlıyor şimdi. Ne yapmıştı sanki? Canı o kadar gülmek ve kıpırdamak istediği halde onu susturuyorlardı? Ne zaman kalkılacaktı acaba?...

Günün birinde sabrı tükendi. Sokaktan bir kedinin miyavlaması, bir köpeğin havlaması geliyordu. Merakını gıcıklayan bir şeyler daha duydu. Usulca yatağından çıktı, minicik ayaklarının döşeme tahtalarında çıkardığı

tıkırdı duyuluyordu. Dışarıyı görmek için merdivenden inmek istedi, ama kapı kapalıydı. Açmak için bir iskemleye tırmanayım derken apartopar yere yuvarlandı. Vücudunun acısından avaz avaz bağırarak ağlamaya başladı ve üstelik dayağı yedi. Zaten onu dövüyorlardı hep!...

•

Bir gün dedesiyle kiliseye gitmişlerdi. Canı sıkıldı. Keyfi pek yerinde değildi. Biraz kımıldasa engel oluyorlardı. İnsanlar hep bir ağızdan, anlamadığı bir şeyler söylüyor, sonra hep birden susuyorlardı. Hepsinin suratı ciddî ve asıktı. Her zamanki gibi değillerdi. Çekine çekine bakıyordu onlara. Şu yanında oturan komşuları ihtiyar Lina ne kötü bir insan hali almıştı. Zaman zaman dedesi bile ona tanınmayacak kadar değişmiş görünüyordu. Önce biraz korkmuştu, sonra yavaş yavaş alıştı. Can sıkıntısından kurtulmak için bir sürü şey uyduruyordu. Oturduğu yerde sallanıyor, başını tavana kaldırıyor, ağzını büzüp yüzünü buruşturuyor, büyükbabasının giysisini orasından, burasından çekiştiriyor, iskemlesinin hasırlarını inceliyor, parmaklarıyla bir delik açmaya çalışıyor, kuş cıvıltılarına kulak kabartıyor, ağzını bir karış açarak esniyor, esniyordu.

Birden, bir ses çağlayanı: org başlamıştı. Çocuğun bütün vücudu ürperdi. Döndü, iskemlesinin arkalığına çenesini dayadı, dinlemeye koyuldu. Ama hiç bir şey anladığı yoktu bu gürültüden, hiç bir anlam veremiyordu buna. Bir parıltı, bir kasırga gibi bir şeydi bu, ama iyiydi. Bu sıkıcı eski evin içinde bir saattir kuru bir iskemle üstünde oturan o değildi artık. Kuş olup havalara yükselmişti sanki. Ses dalgaları kilisenin bir ucundan öbür ucuna aktığı, kubbeleri doldurduğu, duvarda yankılar bıraktığı zaman, onlarla birlikte sürükleniyor, kanatlanıyor ve kendini bırakıyordu. Artık özgürdü o, mutluydu, her yer güneş içindeydi... Uyuklamaya başladı.

Dedesi hoşnut değildi ondan. Kilisede rahat durduğu yoktu ki.

•

Evde, yere oturmuş, elleriyle ayaklarını tutuyor. Paspas bir gemi, taşlık da nehir diyor içinden. Buna kendini o kadar inandırmış ki üstüne oturduğu halının dışına çıkarsa boğulacağını sanıyor. Başkalarının odadan geçerken buna dikkat etmemelerine şaşıyor ve biraz da içerliyor. Annesini eteğinden çekerek durduruyor: «Görüyorsun ya su var, köprüden geçmek gerekir!» Sonra ona taşların aralıklarını gösteriyor. Annesi kulak asmadan geçip gidiyor. Tıpkı, piyesi oynanırken seyircilerin konuştuğunu gören bir oyun yazarı gibi, üzülüyor buna.

Bir an sonra her şeyi unutuyor. Artık taşlık deniz değildir. Boylu boyunca uzanıyor, çenesini yere dayıyor, salyasını akıta akıta başparmağını emerek, uydurduğu müzik parçalarını mırıldanıyor. Bir yandan da dört köşe döşeme taşlarının arasındaki çatlakları seyre dalıyor. Onun gözünde bir yüzün çizgileri gibi kımıldıyor bu çatlaklar. Görünmeyecek kadar küçük bir delik büyüyor, büyüyor, bir vâdi oluyor. Dağlarla çevrili. Bir kırkayak kımıldıyor, ne kocaman şey! Tıpkı bir fil. Çocuk öyle dalmış ki gök gürlese duymayacak.

Hiç kimse onunla ilgilenmiyor. Onun da kimseye aldırış ettiği yok. Paspas gemilerden, aralarında binlerce hayvancığın kaynaştığı yarıklardan bile vazgeçebilir. Vücudu yetiyor ona. Ne büyük bir eğlence kaynağı bu. Kahkahalarla gülerek saatlerce tırnaklarını seyrediyor. Tırnaklarının her biri ayrı bir yüzdür, her birini tanıdığı kimselere benzetiyor. Bunları birbiriyle konuşturuyor, dans ettiriyor, ya da döğüştürüyor. Ya vücudunun öteki parçaları?... Kendisinin olan her şeyi uzun uzun gözden geçiriyor. Ne acaip, ne şaşılacak şeylerdi bunlar. Onlara bakarken kendinden geçmiş gibidir.

Onu böyle yakaladıkları zaman fena halde haşlıyorlar.

•

Kimi günler annesinin arkası dönükken bir punduna

getirip yavaşça evden çıkardı. İlk zamanlar peşinden koşup yakalıyorlardı. Ama sonraları, çok uzaklaşmaması koşuluyla buna alıştılar. Ev şehrin tâ bir ucundaydı, hemen biraz ötede kırlar başlıyordu. Pencerelerden görülebileceği yere kadar yavaş yavaş, kısa adımlarla, bazan da sekerek gider ama yolun köşesini dönüp de fundalıkların arasında gözden kaybolunca birden gidişini değiştirir, durur, parmağını ağzına götürerek o gün hangi masalı anlatacağını düşünmeye başlardı. O kadar çok masal biliyordu ki. Hoş bunların hepsi de birbirine benziyordu ya. Sonra hepsi üç dört satırlık şeylerdi. Sonunda birini seçerdi. Çoğu kez aynı masala ya başından ya da bir gün önce bıraktığı yerden, az çok değişiklik yaparak başlardı. Ama hiçten bir şey, kulağına çalınan bir sözcük bütün dikkatini yeni bir konuya çekmeye yeter de artardı bile.

Böyle fırsatlar hiç de eksik olmazdı. Çitlerde bulduğu kırık bir daldan, bayağı bir odun parçasından neler yapabileceğini kimse kestiremezdi. Bu, artık bir sihirbaz çubuğudur. Uzun ve düz ise, yerine göre ok, yerine göre kılıç olur. Onu bir uzatmıya görsün, yerden ordular fışkırır. Christophe generalidir bunların. Önlerinden gider, onlara örnek olmak için yamaçlara karşı saldırıya geçer. Dal eğilip bükülebilir gibi ise kırbaç olur. O vakit Christophe ata biner, uçurumları aşar. Bir de bakarsınız ki atın ayağı kaymış, binicisi, hendeğin dibinde bulur kendini. Çamurlanan ellerine, derisi sıyrılan dizlerine şaşkın şaşkın bakar, durur. Çubuk küçükse Christophe Orkestra Şefi olur, hem şeftir, hem de orkestra; yönetir, türkü söyler, sonra da küçücük, yeşil başları rüzgârda sallanan fundaları selâmlar.

O bir sihirbazdır da. Kırlarda geniş adımlarla yürürken gökyüzüne bakar, kollarını sallar, bulutlara komuta eder: «Sağa çark!» Ama sola gider bulutlar. O vakit küfürler yağdırır, komutunu tekrarlar. Göz ucuyla, yüreği çarparak içlerinden hiç olmazsa birinin komutunu yerine getirip getirmediğine bakar. Ama hiç istiflerini bozmadan

sola gidip durur bulutlar. Bunun üzerine tepinir, onları korkutmak ister gibi çubuğunu sallar ve öfkeyle sola gitmelerini emreder. O zaman dediğini yerine getirirler. Sözünü geçirdiği için koltukları kabarır, sevinir. Çubuğuyla çiçeklere dokunur ve dinlediği masallardaki gibi, yaldızlı arabalar oluvermelerini ister. Ama istediği hiç bir zaman olmasa da, umudunu kesmez, biraz sabrederse olacağına inanır. At yapmak için bir ağustosböceği arar, bir şeyler söyleyerek çubuğunu sırtına koyar yavaşça. Böcek kaçar, Christophe yolunu keser. Bir kaç saniye sonra yüzükoyun yere uzanır, böceği seyre koyulur. Artık sihirbaz rolünü unutmuştur. Böceği sırtüstü çevirir, zavallı hayvanın kıvranmasına gülerek bakar.

Eski bir sicimi sihirli çubuğunun ucuna bağlayarak nehire sarkıtır, büyük bir ciddilikle bir balığın takılmasını bekler. Balıkların, yemsiz ve oltasız bir sicimi yemek âdetinde olmadıklarını bilir ama, bir defacık onun hatırı için yaparlar bunu diye düşünür, buna o kadar inanır ki... Kırbacını sokaktaki lâğım kapağının deliğinden sokarak balık bekler. Zaman zaman heyecanla kamçıyı çeker, sicim ona ağırlaşmış gibi gelir. Dedesinin anlattığı masallardaki gibi ucuna bir definenin takılacağını umar...

Bu oyunların ortasında bazan acaip hülyalara dalar, unutur kendini. Çevresindeki her şey silinir, ne yaptığını bilmez olur artık. Bu hal en umulmadık zamanda gelir. Yürürken, merdivenden çıkarken ansızın bir boşluk açılır önünde. Hiçbir şey düşünmüyor gibidir. Kendine geldiği zaman, aynı yerde, karanlık merdivende olduğunu görünce büyük bir şaşkınlık içinde kalır, bir kaç basamakta bütün bir ömür boyunca yaşamıştır sanki.

•

Dedesi akşam gezintilerine çıkarken çoğu kez onu da yanına alırdı. Küçük, ihtiyarın elinden tutarak yanında yürürdü. Keskin ve hoş kokulu ekin tarlalarının arasından giderlerdi. Ağustos böcekleri öter, yolun kıyısına sı-

ralanan kargalar, onların uzaktan gelişlerine bakar ve yaklaştıkları zaman ağır ağır havalanırlardı.

Büyük baba hafifçe öksürür, Christophe bunun ne demek olduğunu pekiyi bilirdi. İhtiyar, bir öykü anlatmak isteğiyle yanıp tutuşur, ama çocuğun istemesini beklerdi. Christophe da bunu anlamaktan geri kalmazdı hiç. Çok anlaşmışlardı. İhtiyar, torunu için sonsuz bir sevgi besliyor ve onda kendisini anlayan bir seyirci bulduğu için seviniyordu. Ona hayatının bazı olaylarını, ya da eski ve yeni çağlarda yaşamış büyük adamların öykülerini anlatmaktan hoşlanırdı. Böyle zamanlarda sesi tumturaklı ve coşkulu bir tona bürünür, gizlemek istediği bir çocuk sevinciyle titrerdi. Anlattıklarına kendisi de hayrandı. Ama tam konuşacağı sırada sözcük bulamazdı. Ne zaman hatiplik merakı tutsa bu böyle olurdu zaten. Her seferinde de bunu unuttuğu için bir türlü amacına erişemiyordu.

Regulus'tan Arminius'dan, Lützov avcılarından, Koerner'den, İmparator Napolyon'u öldürmeye kalkışan Friedrich Stabs'tan söz açardı. İşitilmemiş kahramanlık sahnelerini anlatırken yüzü aydınlanırdı. Tarihsel sözleri yüksek perdeden öyle bir söyleyişi vardı ki, anlamak olanaksızdı bunları. Hele coşkulu anlarda. Dinleyicisini merak içinde bırakmanın büyük bir sanat olduğunu sanırdı. İşte o zaman durur, şiddetli bir öksürük tutmuş gibi yapar, gürültüyle sümkürür ve ufaklık, sabırsızlıktan kısılan bir sesle:

— Ya sonra büyükbaba?.. diye sorunca pek keyiflenirdi.

Günün birinde, Christophe biraz daha büyüdüğü zaman, dedesinin bu oynunu sezdi, sezince de, öykünün sonunu hiç merak etmiyormuş gibi görünerek şeytanca bir ilgisizlik göstermeye başladı, bu da pek üzüyordu ihtiyarcığı. Ama çocuk, yine de anlatanın etkisi altındaydı... Acıklı yerlerde yüreği hızlı hızlı çarpardı. Olayların nerede, ne zaman geçtiğini, bu insanların kimler olduğunu, dedesinin Arminius'u tanıyıp tanımadığını, Regulus'un, geçen pazar kilise-

de gördüklerinden biri olup olmadığını bilmiyordu. Ama dedenin de, torunun da yürekleri, kahramanlık öyküleri anlatılırken övünçle dolup taşıyordu. Bunları yapan kendileriymiş gibi. İkisi de birbirinden çocuktular. Büyükbabanın, öyküsünün en duygulu bir anında söylevlerinden birinin araya karıştırması Christophe'un bütün keyfini kaçırırdı. Bunlar temiz bir düşünceyi anlatan, ama oldukça beylik bir takım ahlâksal görüşlerdi: «Yumuşaklık, sertlikten iyidir,» «Namus, hayattan da değerlidir.» «İyi olmak, kötü olmaktan yeğdir,» gibilerden. Ama bunlar daha da karışık bir biçimde söylenirdi. Büyükbaba, küçük dinleyicisinin eleştirilerinden çekinmeyerek, her zamanki tumturaklı konuşmasını sürdürdü. Aynı sözcükleri tekrarlar, cümleleri yarım bırakır, söylevinin ortasında ne söyliyeceğini unuttuğu zaman da zihnindeki boşlukları doldurmak için aklına eseni söylerdi. Bundan başka sözlerine kuvvet vermek için sözcüklerin üstünde durur, anlamsız jestler yapardı. Küçük, derin bir saygı ile dinlerdi onu. Büyükbabanın çok güzel konuştuğunu, ama biraz sıkıcı olduğunu düşünürdü.

İkisi de zaman zaman Avrupayı ele geçiren Korsikalı'nın efsaneye benzeyen serüvenlerine dönmekten hoşlanıyorlardı. Büyükbaba tanımıştı kendisini. Az kalsın ona karşı savaşacaktı bile. Ama düşmanlarının büyüklüğünü anlayabilenlerdendi. Bunu yirmi kez söylemişti belki; böyle bir adamın Ren'in bu tarafında doğması için kolunun birini vermeye hazırdı. Çok beğeniyordu Napolyon'u. Onunla savaşmıştı, daha doğrusu savaşmak üzereydi. Ama Napolyon on fersahlık bir yerdeydi o sırada, tam üstüne gidecekken, bir ormandan geçtikleri sırada küçük birlik paniğe kapılıvermişti birden ve askerlerden her biri: «İhanete uğradık...» diye kaçmaya başlamıştı. Büyükbaba kaçanları durdurmaya boşuna çalışmıştı, ne tehditleri, ne ağlamaları fayda vermişti. O da ötekilerin seline kapılarak sürüklenmişti. Ertesi sabah savaş meydanından, yani bozguna uğradıkları yerden şaşılacak kadar uzak bir yere geldiklerini görmüşlerdi. Ama Christophe sabırsızlık-

la kahramanın serüvenlerine dönmesini istiyordu. Kendinden geçiyordu dünyanın bir ucundan öteki ucuna uzanan akınlar karşısında. Sayısız halk kitlelerinin onun peşinden sevgi çığlıkları içinde yürüdüklerini, en ufak bir işaretiyle daima kaçmakta olan düşmanın üstüne bir kasırga gibi saldırdıklarını görür gibi oluyordu. Bu, âdeta peri masalı gibi bir şeydi onun için. Büyükbaba öyküsünü süslemek için ekler yapmaktan geri kalmazdı. Ona göre Napolyon yalnız İspanya'yı değil, varlığına katlanamadığı İngiltere'yi de alacaktı nerdeyse!

İhtiyar Krafft arada bir, kahramanını göklere çıkaran sözlerinin arasına küfürler de karıştırıyordu. İena savaşından, ya da imparatorun uğradığı bozgunlardan söz ettiği sırada vatanseverliği kabarıyordu. O zaman sözünü keserek yumruğunu sallıyor, nefretle yere tükürüp asilce küfürler savuruyordu, daha bayağı küfürlere tenezzül etmezdi. Napolyon'a haydut, yırtıcı hayvan, ahlâksızın biri, diyordu. Eğer bu sözlerle çocuğun zihninde adalet fikrini canlandırmak istiyor idiyse, şunu açıklamak gerekir ki, istediğini elde etmiş olmuyordu. Çünkü çocuk mantığının bunlardan şöyle bir sonuç çıkarmak tehlikesi vardı: «Eğer bu kadar büyük bir adam ahlâksızsa, o halde ahlâk büyük bir şey değildir. Bunun için de önemli olan büyük adam olmaktır.» Ama ihtiyarın, yanı başında böyle şeyler düşünüldüğünden şüphesi yoktu bile. İkisi de susuyor ve bu coşkulu öyküleri kendilerine göre değiştirerek anlatıyorlardı içlerinden. Bu sessizliği yalnız bir şey bozuyordu. Büyükbaba gezintiye çıkmış soylu öğrencilerden birini görünce, hemen yolun ortasında durur, yerlere kadar eğilerek selâmlar, aşırı bir nezaketle saygılarını sunardı. Nedenini pek bilmeden dedesinin bu halinden yüzü kızarırdı çocuğun. Ama ihtiyar, yüksek pozisyonda bulunan insanlara karşı pek saygılıydı. Öykülerini anlattığı bunca kahramanı da başka insanları aştıkları, iyi pozisyonlara yükseldikleri için seviyordu besbelli.

Sıcak havalarda ihtiyar Krafft, bir ağacın altına oturur ve çok geçmeden hafiften kestirirdi. O zaman Chris-

tophe onun yanına, bir taşın üstüne, ya da yüksekçe acayip bir yere otururdu. Orada küçücük ayaklarını sallayarak şarkı söyler, hülyalara dalardı. Kimi zaman da sırtüstü yere uzanır, bulutların gökteki koşuşmalarını seyrederdi. Öküze, deveye, ihtiyar kadınlara, şapkaya, engin kır görüntülerine benzeyenleri vardı bunların. Onlarla yavaş sesle konuşur, büyük bir bulutun yutmak üzere olduğu küçük bir bulut onu çok ilgilendirirdi. Çok kara renkliler, ya da hızlı hızlı gidenler korku veriyordu ona. Bulutların, insanların yaşayışları üzerinde büyük etkisi olduğuna inanırdı. Büyük babasıyla annesinin nasıl olup da bunlara ilgisiz kalabildiklerine şaşıyordu. Çünkü insanlara çok kötülük edebilirlerdi isteseler. Bereket versin ki acayip, babacan yüzlerle geçip gidiyorlardı ve durmuyorlardı hiç. Sonunda, baka baka çocuğun başı döner, sanki göklere düşecekmiş de, bir yerlere tutunmak istermiş gibi ellerini, ayaklarını oynatırdı. Biraz sonra da göz kapaklarını kırpıştırmaya başlar, nerdeyse uyuyacak... Güneşte yapraklar hafif titreşiyor, hava biraz buğulu, oraya, buraya uçuşan sineklerin uğultusu bir orgun sesini andırıyor, yazın sarhoş ettiği çekirgeler çılgın bir neş'eyle ötüşüyor... Bir ara her şey susuyor... Sonra ormanların kubbesi altında ağaçkakanın büyülü sesi çınlıyor. Uzaktan, ovada öküzlerine bağıran köylülerin sesi duyuluyor... Beyaz yolda giden bir atın nal sesleri. Christophe'un gözleri kapanıyor. Yanı başında, kuru bir dalın üstünde iz bırakarak yürüyen bir karınca var... Çocuk hiç bir şeyi duymaz oluyor artık... Âdeta yüzyıllar geçmiş gibi. Neden sonra uyanıyor. Karınca hâlâ ince dalı aşamamış.

Büyük babanın uzun zaman uyuyup kaldığı olurdu. Uykuda suratı asılır, uzun burnu gerilir, ağzı yayvanca açılırdı. O zaman Christophe ona kaygıyla bakar, acaip bir biçim alan başını korkuyla seyrederdi. İhtiyarı uyandırmak için bağıra bağıra türkü söyler, ya da yerde gürültüyle taş yuvarlardı. Bir gün ihtiyar uyurken yüzüne çam iğneleri attı; sonra da bunların ağaçtan düştüğünü söyledi. Dedesi inanınca Christophe buna çok gülmüştü. Ama

bu oyunu tekrarlamaktan kendini alamadı; tam elini kalracağı sırada Jean Michel'in kendisine baktığını gördü. Tatsız bir iş oldu bu. İhtiyar, çok ciddî bir tavır takınır, kendisine saygı gösterilecek yerde alay edilmesine hiç katlanamazdı, bir haftadan çok bir süre birbirlerine dargın kaldılar.

Yol ne kadar bozuk olursa Christophe'un o kadar hoşuna gidiyordu. Her taşın bulunduğu yer onca ayrı bir anlama geliyordu. Hepsini tanıyordu. Araba tekerleklerinin toprakta açtığı izin kenarındaki çıkıntılar Taunus dağları gibi gelirdi ona. Evlerinin çevresindeki iki kilometrelik bir alanın bütün çıkıntı ve girintilerinin haritasını çizmişti kafasına. Bunlardaki düzende bir değişiklik yaptığı zaman işçilerinin başındaki bir mühendis kadar önem verirdi kendisine, topuğuyla kuru bir toprak yığınını ezerek, oracıkta açtığı vâdiyi doldurduğu zaman gününün boş geçmediğini düşünürdü.

Çoğu kez, yolda arabasıyla giden bir köylüye rastlarlardı. Köylü, büyükbabanın tanıdığı idi. Onları görünce durur, arabasına bindirirdi. İşte dünyanın en keyifli şeyiydi bu. At hızla koşarken Christophe kabına sığamazdı sevinçten, durmadan gülerdi... Ama yolda gezinenlere rastlar rastlamaz hemen ciddileşir, her zaman arabaya biniyormuş gibi ilgisiz görünürdü; yüreği övünçle çarpardı bir yandan. Büyükbaba ile köylü onunla hiç ilgilenmeden aralarında konuşurlardı. Küçük, onların dizlerinin arasına ilişir, baldırlarının arasına sıkışırdı. Çoğu kez hiç oturmazdı ama keyfine diyecek yoktu. Yanıt beklemeden yüksek sesle kendi kendine konuşur, atın kulaklarını oynatışını seyrederdi. Ne acayip kulakları vardı şu hayvanların! Her tarafa, sağa, sola, öne gidebiliyor, yanlara düşüyor, sonra öyle komikçe arkaya devriliyorlardı ki, Christophe gülmekten katılırdı. Bunu göstermek için büyükbabasını çimdiklerdi. Ama büyükbaba ilgilenmez, kendisini rahat bırakmasını söyliyerek Christophe'u itelerdi. Bunun üzerine Christophe şöyle düşünürdü: İnsan büyük olunca hiç bir şeye şaşmıyor, kuvvetli oluyor, her

şeyi biliyor. O da büyüklüğe özenir, meraklarını gizleyerek, ilgisiz görünmeye çalışırdı.

Susuyordu. Tekerleklerin dönüşü uykusunu getirmişti. Atın boynundaki çıngıraklar sallanıp duruyor, ding, dong, ding, dong! diye sesler çıkarıyordu. Havada melodiler dalgalanıyor, gümüş çıngırakların etrafında bir arı sürüsü gibi uçuşuyor, arabanın ahengine uyarak neş'eli, neş'eli dalgalanıyordu. Tükenmez bir şarkı kaynağıydı bu. Birinin ardından hemen öbürü geliyordu. Christophe bunları, hele bir tanesini büyükbabasına dinletmek istedi, yüksek sesle tekrarladı. Aldırış eden olmamıştı. Sesini biraz daha yükseltti. Sonra, avazı çıktığı kadar bağırarak söyledi. İhtiyar Jean Michel öfkeyle bağırdı: «E!... Yeter artık! Düdük gibi sesinle kafa şişirip durma!» Bunun üzerine küçüğün soluğu kesildi, yüzü kıpkırmızı oldu ve onuru kırıldığı için de sustu. Hakaret dolu susuşu ile bu güzel müziği, göklere yükselen bu şarkıyı anlamıyan o iki koca budalayı ezdiğini sanıyor, onların bir haftadır ustura görmemiş suratlarını çok çirkin buluyordu. Üstelik ne kötü kokuyordu ikisi de.

Atın gölgesine bakarak kendisini avuttu. Bu da insanı şaşırtan bir görüntüydü. Bu kapkara hayvan yol boyunca yana yatmış, durmadan koşuyordu. Akşam dönerken gölgesi çayırın büyük bir parçasını kaplamıştı. Birden karşılarına bir değirmen çıktı. Gölgenin başı bunun üstünden geçti, sonra yine eski yerine geldi. Çenesi sönmüş bir balon gibi aşağıya doğru çekiliyor, kulakları büyüyor, mum gibi sivriliyordu. Bu bir gölge miydi? Yoksa canlı bir varlık mı? Doğrusu Christophe, yalnızken. bununla karşılaşmayı istemezdi hiç. Büyükbabasının gölgesinin peşinden koşup, başının üstünde tepindiği gibi, bunun peşinde koşamıyacaktı. Gün batarken, ağaçların gölgesi de uzun uzun düşündürürdü Christophe'u. Yolun üstünde bir parmaklık oluştururdu bu gölgeler. Onlarda, «daha uzaklara gitmeyin» diyen acayip ve kederli bir hayalet hali vardı. Gıcırdayan dingiller ve hayvanın nal sesleri de bunu tekrarlar dururdu: «Gitmeyin daha uzaklara!»

Büyükbaba ile arabacı bitip tükenmek bilmeyen gevezeliklerini bıkmadan sürdürürlerdi. O dolaylarda olup bitenlerden ve uğradıkları zararlardan söz ederken seslerini yükseltiyorlardı. O vakit çocuk hayal kurmaktan vazgeçiyor, kaygı ile onlara bakıyordu. Birbirlerine kızdıklarını sanıyor, nerdeyse yumruklaşmalarından korkuyordu. Oysa ikisinin de sevmedikleri birinden, kin duydukları bir şeyden söz ederken bunun tersi oluyordu. Pek iyi anlaşıyorlardı o zaman. Çoğu kez de hiç bir coşku ya da kin duymadıkları halde avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı. Bağırma zevki için... Halkın hoşlandığı bir şeydir bu. Onların konuştuklarından bir şey anlamayan Christophe, sadece gürültülerini dinliyor, yüzlerini buruşturmalarına bakarak üzüntüyle şöyle düşünüyordu: «Kötü bir adama benziyor şu arabacı! Birbirlerinden hoşlandıkları besbelli. Nasıl da ağzını açıyor, gözlerini deviriyor. Öfkesinden tükürüklerini saçıyor yüzüne, aman Tanrım, nerdeyse öldürecek dedemi!...»

Araba durdu. Köylü, «İşte geldiniz,» dedi. Kanlı bıçaklı bu iki düşman birbirlerinin elini sıktılar. Önce büyükbaba indi, köylü ona küçük oğlanı uzattı. Sonra kamçısını şaklatarak yola düzüldü. Araba uzaklaştı. Şimdi Ren'in yakınındaki çukur yola gelmişlerdi. Güneş kırların ötesinde kayboluyordu. Yol kıvrılarak uzuyor, gür ve yumuşak otlar, adımlarının altında hışırdayarak eziliyordu. Gövdelerinin yarısına kadar suya gömülü salkım söğütler nehre doğru eğilmişti. Havada sinek bulutçukları oynaşıyor, gürültüsüz geçen bir kayık, geniş dalgalı suyun durgun akışında sürükleniyor, dalgacıklar, söğüt dallarını hafif bir dudak şapırtısıyla emiyordu. Buğulu ve hafif bir ışık kaplamıştı ortalığı, hava serindi, gümüşümsü bir renge bürünmüştü su... Eve dönüyorlardı, ağustos böcekleri ötüşüyordu. Anne, eşikte, gülen yüzüyle karşıladı onları.

Ey tatlı anılar, güzel hayaller, bütün bir ömür boyunca ahenkli kanat çırpışları gibi uğuldayacak bunlar!.. Sonraki yolculuklar, büyük şehirler, fırtınalı denizler, rü-

yayı andıran görüntüler, sevilen yüzler, hiç biri, ama hiç biri bu çocukluk günlerindeki gezintiler kadar, avare çocuğun minicik ağzını dayayarak, nefesiyle buğulandırdığı camdan seyrettiği bahçe köşesi kadar insanın ruhunda derin izler bırakmaz.

•

Dış dünyaya kapalı evde, uyku vaktidir şimdi. Ev... Bütün korku veren şeylere karşı bir sığınaktır o... Gölgeler, gece, korku, bilinmeyen şeyler... Bu düşmanlardan hiç biri eşiğinden içeri adım atamaz. Ocakta, ateşi gördükçe alev alev yalazlanan, şişe geçirilmiş bir kaz kızarmakta. Nefis bir yağ ve et kokusu odayı dolduruyor. Yemek keyfi, ne eşsiz bir mutluluktur bu, âdeta bir ibadet coşkunluğu var bunda. Sevinçten içi içine sığmıyordu çocuğun. Odanın ılık havası, günün yorgunlukları, alışılmış sesler... Bütün bunların etkisiyle ağırlık çöküyor üstüne. Sindirim ağırlığı onu kendinden geçirmiş gibi. Şekiller, gölgeler, lâmbanın abajuru, siyah şöminede bir yıldız yağmuru gibi oynaşan alevden diller... Her şey, her şey sihirli ve eğlenceli bir anlam taşıyordu onun için. Christophe bütün bu mutluluğu daha iyi tatmak için yanağını tabağına dayıyor... Kendini ılık yatağının içinde buldu. Nasıl gelmişti buraya? Yorgunluktan bütün vücudunda tatlı bir eziklik duyuyor. Odadan gelen seslerin uğultularıyla, gündüzün hayalleri beyninde birbirine karışmada. Babası keman çalıyor. Gecenin içinde, ince ve tatlı seslerin iniltisi... Ama en büyük mutluluğu, annesi gelip de uyuklayan Christophe'un ellerini tutarak, istediği eski bir şarkıyı yavaş sesle söylediği zaman duyardı. Sözlerinden pek bir şey anlamazdı bu şarkının. Babası bu müziğin pek saçma bir şey olduğunu söylerdi ama Christophe bıkıp usanmazdı onu dinlemekten. Dinlerken soluğu kesilir, hem gülmek, hem ağlamak gelirdi içinden, yüreği sevinçle dolardı. Coşkun bir sevgi dalgası kaplardı benliğini. Küçücük kollarını anasının boynuna dolar, öper, öperdi onu. Kadın gülerek:

— Dur, boğacaksın beni derdi.

O zaman daha kuvvetle sarılırdı. O kadar seviyordu ki annesini, herkesi, herkesi seviyordu! Bütün insanları, her şeyi o kadar çok seviyordu ki!... Her şey iyi, her şey güzeldi onun için... Böylece uykuya dalıyordu.

Şömineden ocak böceğinin cırlak sesi geliyordu. Büyük babanın sesi, kahraman yüzler, mutlu gecenin içinde dalgalanıyordu... Ah, onlar gibi bir kahraman olsa!... Evet, olacak... Yaşamak ne güzel şey!

•

Bu küçük varlığın içinde coşup taşan ne büyük bir güç, sevinç ve övünç vardı. Ne dopdolu enerjiydi bu! Vücudu ve kafası şarkı söyleyerek oynayan çocukların durup dinlenmek bilmeyen hareketi içinde. Alevlerde dans eden küçücük bir semender gibi gece gündüz, ateşli bir yaşantısı var. Hiç bir şeyin dindiremediği ve her şeyle tazelenen bir coşkunluk. Sayıklamalarla dolu bir rüya, fışkıran bir kaynak, bir gülüş, tükenmez bir umut hazinesi, bir şarkı, sürekli bir sarhoşluk. Hayat onu kendisine bağlamıyor henüz... Her an kurtuluyor, sonsuzlukta yüzüyor. Öyle mutlu ki! Mutlu olmak için yaratılmış! Hiç bir şey onun mutluluğa olan inancını sarsamıyor. Bütün küçücük ihtiraslı güçleriyle ona doğru koşuyor!...

Ama hayat pek yakında bu rüyalardan uyandıracaktı onu.

İKİNCİ BÖLÜM

L'alba vinceva l'ora mattutina
che fuggia innanzi, si che di lontono
conobbi il tremolar della marina...

Purg. 1

Krafft'lar Anvers'ten gelmişlerdi. İhtiyar Jean Michel çok kavgacı bir adamdı. Bir gençlik çılgınlığı sonunda giriştiği şiddetli bir kavga kötü bir sonuç vermişti. Bunun üzerine, hemen hemen yarım yüzyıl kadar önce, gelip buraya, tatlı eğilimli bir tepenin üzerine kat kat sıralanmış, gölgeli bahçeler içindeki kırmızı çatılı evleriyle «Vater-Rhein» ın açık yeşil gözlerinde yansıyan bu şehre yerleşmişti. Bir prenslik merkeziydi bu şehir. Çok iyi bir müzisyen olduğu için, herkesin müzikten anladığı bu memlekette kısa zamanda kendini tanıtmıştı. Kırk yaşlarındayken saray kilisesi koro şefinin kızı Clara Sartorius'la evlenerek buraya yerleşti. Kaynatası görevini ona bırakmıştı. Durgun bir Alman kızı olan Clara'nın iki tutkusu vardı: Yemek pişirmek ve müzik.

Kocasına olan sevgi ve saygısı, ancak babasına karşı duyduğu hayranlıkla ölçülebilirdi. Jean Michel'in karısına olan sevgisi de onunkinden aşağı kalmıyordu. Onbeş yıl çok iyi anlaşarak ömür sürdüler. Dört çocukları olduktan sonra Clara öldü. Jean Michel epey ağladı, ama beş ay sonra kanlı canlı güler yüzlü bir kız olan Ottilie Schutz ile evlendi. Ottilie de, Clara kadar iyi bir kadındı. Evliliklerinin sekizinci yılında yedi çocuk bırakarak o da

öldü. On bir çocuktan yalnız biri yaşamıştı. Bütün bu yitirdiklerini çok sevmekle birlikte, başına gelen bunca felâket onun sağlam, neş'eli, mizacını değiştirememişti. Bu acıların en çetini Ottilie'nin ölümü olmuştu. Üç yıl geçmişti bunun üstünden. Yeni bir hayata başlayacak ve yeni bir yuva kuracak yaşta değildi artık. Kısa süren bir bunalımdan sonra, ihtiyar Jean Michel, ruhsal dengesini yeniden kazandı, artık hiçbir felâket bunu bozamazdı.

Şefkatli bir adamdı, ama en göze çarpan yanı, çok sağlam yapılı bir insan oluşuydu. Onda, kedere karşı âdeta yapısından gelen bir tiksinti, flamanlardaki gürültülü bir neş'e ihtiyacı, çocukça bol bol gülme isteği vardı. Ne kadar kederli olursa olsun, ne içkisinden bir yudum eksiltir, ne de tıka basa karnını doyurmaksızın sofradan kalkardı. Müziksiz geçen bir günü de yoktu. Onun yönetiminde saray orkestrası Ren boyu memleketlerinde oldukça ün kazanmıştı. Jean Michel'in adı, atlet yapısı ve sık sık tutan öfke nöbetleriyle, bir masal kahramanının adı gibi ağızdan ağıza dolaşıyordu. Kendini tutmak için çok çaba gösterirdi ama, bir türlü başarmazdı bunu... Çünkü bu sert adam aslında çekingendi ve kendinin hor görülmesinden korkardı, şatafata düşkün olduğu gibi, şunun bunun dedikodusundan da çok ürkerdi. Ama kanı beynine sıçramaya görsün bir kez, gözü kararırdı birden. Sadece orkestra provalarında değil, konserlerde de birden öfkeden deliye dönerdi. Prensin önünde bile çileden çıkarak, elindeki şef çubuğunu fırlatır, deli gibi tepinir, avazı çıktığı kadar bağırarak müzisyenleri haşladığı olurdu. Prens'in hoşuna giderdi bu davranışları. Ama, onun hışmına uğrayan sanatçılar diş bilerdi kendisine. Bu patavatsızlıklarından utanç duyan Jean Michel, her ne kadar aşırı bir nezaketle yaptıklarını unutturmaya çalışırsa da, ilk fırsatta parlamaktan geri kalmazdı yine. Yaşlandıkça tersleşiyor, çekilmez bir adam oluyordu. İşin kötüsü mevkii de sarsılıyordu bu yüzden. Kendi de bunun farkındaydı, sonunda bir gün yine böyle bir öfke krizi yüzünden orkestrada çalışanlar greve kalkışınca, şeflikten çekilmek

zorunda kaldı. Bunca yıllık emekten sonra üstüne düşeceklerini, geri dönmesi için yalvaracaklarını ummuştu. Hiç de böyle bir şey olmadı. Geri dönmeyi de onuruna yediremediğinden büyük bir üzüntü içinde, herkesi nankörlükle suçlayarak çıkıp gitti.

O zamandanberi günlerini nasıl geçireceğini bilemiyordu. Yaşı yetmişi aşmıştı. Ama hâlâ dinçti. Yine sabahtan akşamadek sokaklarda dolaşıyor, ders veriyor, şununla bununla tartışıyor, nutuk çekiyor ve herşeye karışıyordu. Hiç boş durduğu yoktu, her zaman oyalanacak bir şey buluyordu. Çalgıları onarır, bunları mükemmelleştirmeyi düşünür, deneyler yapar, arada bir başarırdı da. Besteler de yapıyor, daha doğrusu yapmaya çalışıyordu. Eskiden bir **Missa solemnis** yazmıştı. Sık sık sözünü ederdi, bütün ailenin övüncüydü bu. Bunu yazmak için o kadar yorulmuştu ki, az kalsın beynine kan oturacaktı. Her ne kadar bunun dâhice bir yapıt olduğuna kendisini inandırmak istiyorsa da, nasıl bir fikir boşluğu içinde yaşadığını biliyordu. Notasına tekrar göz atmaya cesaret edemiyordu. Çünkü kendinin sandığı parçaların başkalarından alınıp zoraki olarak birbirine eklenmiş şeyler olduğunu da görüyordu. Bu, onun için büyük bir azaptı. Arada bir aklına bir takım fikirler gelirdi, pek güzel bulurdu bunları. Coşkuyla masasına koşardı, bu sefer esin gelmişti herhalde? Ama kalemi eline alıp odasının sessizliği içinde yapayalnız kalınca, bütün o uçup giden sesleri canlandırmak için harcadığı çabalar, kendisine Mendelssohn'un, ya da Brahms'ın tanınmış melodilerini dinletmekten öteye geçemezdi.

«Öyle dâhi yaradılışlı, fakat talihsiz insanlar vardır ki, der George Sand, anlatım gücünden yoksun oldukları için içlerindeki gizli düşünceleri, kendileriyle birlikte mezara götürürler; şu büyük ünlü dilsizler, ya da kekemeler ailesinin bir üyesi olan Geoffroy Saint-Hilaire'in söylediği gibi.» Jean Michel de bu insanlardandı. Ne sözle, ne de müzikle düşüncelerini açıklıyabiliyordu; daima da kendisi hakkında hayale kapılıyordu: konuşmayı, yazmayı,

büyük bir müzisyen, çok güzel konuşan bir hatip olmayı ne kadar isterdi!... Bu da için için kanıyan bir yaraydı onda, kimseye söz etmezdi bundan. Kendine bile itiraf etmez, düşünmemeye çalışırdı, ama düşünmemek elinden gelmiyordu ve bu onu kahrından öldürüyordu.

Zavallı ihtiyarcık! Kendini bulamamıştı bir türlü. İçinde ne kadar güzel ve güçlü yeteneklerin tomurcuğu gizliydi. Ama bir türlü filizlenemiyordu bunlar. Sanatın üstünlüğüne, ahlâk değerlerine karşı beslediği o derin ve duygulu inancını çoğu kez ancak tumturaklı gülünç sözlerle açığa vurabiliyordu. Her şeye o kadar yukarıdan bakan bir adamdı ama, hayatta kendinden üstün kimselere karşı âdeta aşağılık bir hayranlık duyardı. Sonsuz bir bağımsızlık duygusu taşıdığı halde, körü körüne itaat ederdi. Aydın düşünceli olduğunu ileri sürerdi, ama bütün boş inanışlara bağlıydı. Bir yandan kahramanlığa düşkün, gerçekten cesur adamdı, bir yandan da o kadar çekingendi ki! Yarı yolda kalan, gelişmemiş bir yaradılış.

•

Jean Michel, kendi olamadığı her şeyi oğlundan beklemiş, bütün umudunu ona bağlamıştı.

Başlangıçta Melchior bunları gerçekleştirecekmiş gibi göründü. Çocukluğundan beri müziğe büyük bir yeteneği olduğunu göstermişti. Derslerini şaşılacak kadar kolaylıkla öğreniyordu. Keman çalmaktaki ustalığıyla, az zamanda konserlerinin gözdesi, dahası kahramanı olmuştu. Piyanoyu da, başka sazları da çok iyi çalıyordu. İyi konuşurdu. Biraz hantal olmakla birlikte Almanya'daki klâsik güzellik anlayışına uygun tipte yakışıklı bir adamdı. Geniş yüz çizgileri ve kıvırcık sakalıyla, Ren boylarının bir Jüpiter'i denilebilirdi ona. İhtiyar Jean Michel oğlunun başarılarıyla övünüyordu. Kendisi hiç bir çalgıyı gerektiği gibi çalamamış olduğu için Melchior'un virtüozluk hünerleri kendinden geçiriyordu onu. Şüphesiz Melchior, düşündüğünü açıklamakta güçlük çekmezdi... Ama ne ya-

zık ki hiç bir düşüncesi yoktu. Yine de pek tasalanmıyordu bundan. Onda, söylediklerinin ne anlattığı üzerinde durmıyarak, sadece sesinin ahengine dikkat eden ve sözlerinin dinleyiciler üzerindeki etkisini kaygılı bir kendini beğenmişlikle kollayan zayıf bir aktör ruhu vardı.

İşin şaşılacak yanı şuydu ki, hareketlerine daima sahnedeymiş gibi çok dikkat ettiği, toplum kurallarına uymada korkuyla karışık bir titizlik gösterdiği halde, o da Jean-Michel gibi gelişi güzel, beklenmedik, patavatsızca hareketler yapardı. Buna bakarak bütün Krafft'ların az çok kaçık oldukları kanısı yer etmişti herkeste. İlk zamanlarda bundan bir zarar görmemişti. Bütün bu gariplikler dehâ belirtisi sayılıyordu. Çünkü her sanatçıda bu gibi acayipliklerin bulunabileceği düşünülüyordu. Ama nihayet bütün bu taşkınlıkların nedeni anlaşıldı: İçki. Nietzsche: «Bacchus, müzik Tanrısıdır,» demişti. Melchior da içgüdüsüyle buna hak veriyordu, ama onun tanrısı epey nankör çıktı, düşünce yoksulluğunu gidermek şöyle dursun, son fikir kırıntılarını da sildi süpürdü. Şu saçma evlenme işinden —bu iş, herkesin ve dolayısıyla yakınlarının gözünde de saçmaydı— sonra kendini gittikçe kapıp koyuverdi. Eskisi gibi düzenli keman çalmaz oldu, az zamanda pek güvendiği ustalığını kaybetti. Başkaları onu geçtiler, dinleyicilerin ilgisini kendilerine çektiler. Çok acı oldu bu başarısızlıklar, enerjisini artıracak yerde cesaretini büsbütün kırmıştı. Meyhane arkadaşlarıyla birlikte rakiplerine atıp tutarak öc aldığını sanıyordu. Hep o saçma kendini beğenmişliği ile, müzik yöneticisi olarak babasının yerine geçmeyi umuyordu. Ama başkası atandı. Kendisine haksızlık edildiğini düşünüyor, anlaşılmayan büyük sanatçı pozları takınıyordu. İhtiyar Krafft'a gösterilen saygı sayesinde orkestradaki yerini elinde tutabilmişti. Ama yavaş yavaş şehirdeki bütün öğrencilerini kaybetti. Bu, onuru için olduğu kadar, kesesi için de ağır bir darbe oldu. Bir kaç yıldır, işlerin kötü gitmesi yüzünden evin geliri iyice azalmıştı. Büyük bir bolluktan sonra gittikçe artan bir sıkıntı başladı. Melchior bunu görmek istemiyor, tuvaletinden ve eğlencesinden bir kuruş bile eksiltmiyordu

Fena bir adam değildi, ama daha kötüsü yarı iyi bir adamdı. Zayıf ruhlu, enerjisiz bir insan olduğu halde, kendisinin iyi baba, iyi oğul, iyi koca olduğuna inanıyordu. Eğer böyle olmak için her fırsatta açığa vurulan bayağı bir iyilik ve insana kendinden olanları, kendisinden oldukları için sevdiren hayvanca sevgi yeterli ise, iyi bir insan sayılabilirdi. Çok bencil olduğu da söylenemezdi. Böyle olacak kadar kişiliği yoktu. Hiç bir şey değildi. Ne korkunç şeydir böyle hiç bir şey olmamak! Havada bırakılmış hantal bir cisim gibi düşer bunlar ve düşmeğe mahkûmdurlar; mutlaka düşeceklerdir, düşüşleri sırasında kendilerinden olanların hepsini de sürükler götürürler.

•

Evdeki durumun en güç zamanında, Christophe da çevresinde olup bitenleri anlamaya başlamıştı.

Artık evin tek çocuğu değildi. Melchior ilerisini düşünmeden, karısına her yıl bir çocuk doğurtuyordu. Bunlardan ikisi çok küçük yaşta öldü. İkisi de üç ve dört yaşlarındaydı. Bunlarla hiç ilgilendiği yoktu Melchior'un. Louisa, dışarı çıkmak zorunda kalınca küçükleri, altı yaşına basan Christophe'a bırakırdı.

Bu da pahalıya maloluyordu Christophe'a. Bu görev yüzünden, öğleden sonraki o güzelim kır gezintilerinden vazgeçmek zorunda kalıyordu. Ama kendisine karşı büyük bir adam gibi davranılmasından gurur duymuyor değildi, görevini büyük bir ciddilikle yerine getiriyordu. Marifetlerini göstererek kardeşlerini elinden geldiği kadar eğlendirmeye uğraşıyor, annesinin bebekle konuştuğu gibi konuşmaya çalışıyordu. Kimi zaman da, başkalarından gördüğü gibi, kardeşlerini birer birer kucağına alıp gezdiriyor, çocuğun ağırlığı altında iki büklüm, dişini sıkıp, düşürmemek için göğsüne bastırarak dolaştırıyordu. Küçükler bıkıp usanmadan kucakta gezmek istiyorlardı. Yorulup da yere bıraktığı zaman durmadan ağlıyorlardı. Çok üzüyorlardı onu. Kimi zaman da canını sıkıyorlar, altlarını

kirletiyorlar, anneleri de evde olmadığı için Christophe ne yapacağını bilemiyordu. Arada bir sabrı tükenir, ikisini de tokatlamak gelirdi içinden ama «küçük oldukları için akılları ermiyor» diye düşünür, çimdiklerine, vurmalarına, rahatsız etmelerine katlanırdı. Ernst hiç yoktan zırlamaya başlar, tepinir, öfkesinden yerlerde yuvarlanırdı, sinirli bir çocuktu. Louisa, Christophe'a ne isterse yap, diye tembih etmişti. Rodolpha'a gelince o da maymun gibi sinsi bir oğlandı. Christophe'un Ernst'i kucağına almasından yararlanarak, yapmadığı haşaralık kalmazdı. Oyuncakları kırar, yere su döker, giysini kirletir, tabakları düşürür, dolabı karıştırırdı.

Her şeyi öylesine altüst ederdi ki, Louisa eve gelince, Christophe'a aferin diyeceğine, paylamazdı ama, ortalığın halini görerek üzüntülü bir sesle:

— Zavallı oğulcuğum, ne kadar da beceriksizsin! diye söylenirdi.

Çok ağır gelirdi bu sözler Christophe'a. Yüreği üzüntüyle dolardı.

•

Para kazanmak için hiç bir fırsatı kaçırmayan Louisa, düğünlerde, vaftizlerde aşçılık yapardı. Onuruna dokunduğu için Melchior bilmemezlikten gelirdi bunu. Ama aslında, karısının çalışmasından memnundu. Küçük Christophe geçim sıkıntısının ne olduğunu bilmiyordu daha. İsteklerinin karşısına anasından babasından başka engel dikilmiyordu. Bu da o kadar sıkıntılı değildi onun için. Kendi haline bırakmışlardı onu. Bütün isteklerini yerine getirebilmek için büyük olmaktan başka düşüncesi yoktu. İnsanların her adımda karşılaştıkları zorlukları düşünemiyor, hele anasıyla babasının, bağımsız olmadıklarını aklına bile getirmiyordu. İnsanların buyuranlar ve boyun eğenler diye ikiye ayrıldığını, kendilerinin birincilerden olmadıklarını anladığı gün, bütün varlığı ayaklandı ve bu, hayatının ilk bunalımı oldu.

O gün Louisa ona en yeni giysisini giydirmişti. Başkalarının verdiği giyilmiş şeylerdi bunlar, ama Louisa sabırla giyilecek hale getirmişti. Christophe'a, çalıştığı eve gelip kendisini bulmasını söylemişti Buraya yalnız gitmeye sıkılıyordu. Kapının sahanlığında bir uşak dolaşıyordu; çocuğu durdurdu ve şöyle yukarıdan bakan bir tavırla ne aradığını sordu. Christophe kızararak; «Bayan Krafft» diye kekeledi, kendisine böyle söylemesi gerektiğini öğretmişlerdi.

Uşak, alaylı bir sesle «bayan» kelimesinin üstünde durarak:

— Bayan Krafft'ı arıyorsun ha? Ne istiyorsun bayan Krafft'tan? Annen mi senin? Çık yukarı, koridorun sonundaki mutfağa git, Louisa orada.

Yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Annesinden böyle teklifsizce Louisa diye söz edilmesi utandırmıştı onu. Pek ağır gelmişti çocuğa bu. Kaçıp, sevgili nehrinin yanına, kendi kendine masallar söylediği fundalıkların gölgesine sığınmak geldi içinden.

Mutfağa girince, bir sürü hizmetçi çıktı karşısına. Kendisini bağrışarak karşıladılar. Dip tarafta ocağın yanında duran annesi şefkatle, ama biraz sıkılmış gibi gülümsüyordu. Christophe doğruca annesinin yanına koştu bacaklarına sarıldı. Louisa beyaz bir önlük bağlamıştı, elinde bir tahta kaşık vardı. Başını kaldırıp yüzünü göstermesini, oradakilerin birer birer elini sıkmasını, günaydın demesini söyleyerek çocuğun sıkılganlığını bir kat daha artırmıştı. Annesini dinlemedi, yüzünü duvara çevirerek koluyla kapadı. Ama yavaş yavaş cesaretleniyor, arada bir başını kolunun altından çıkararak gülen küçük gözleriyle çevresine bakıyor, sonra yine saklanıyor, oradakileri kaçamaktan süzüyordu. Annesinde, alışık olmadığı, işi başından aşkın ve önemli bir şeyler yapan bir insan hali vardı. Tencerelerin kapağını açıyor, yemekleri tadıyor, nasıl bulduğunu söylüyor, kendine güvenir bir tavırla yemeklerin nasıl pişirileceğini anlatıyor, evin her zamanki aşçısı onu saygı ile dinliyordu. Bu altın gibi parla-

yan bakır kaplarla süslü çok güzel yerde, annesine ne kadar değer verildiğini, nasıl bir rol oynadığını görerek göğsü kabarmıştı Christophe'un.

Birden konuşmalar kesildi. Kapı açıldı. Sert bir kumaş hışırtısıyla bir bayan girdi içeri. Çevresine şöyle kuşkulu bir göz gezdirdi. Genç sayılmazdı. Ama açık renk, geniş kollu bir elbise giymişti. Bir yere sürünmemek için eteğini kaldırıyordu. Ocağa kadar gitti, tencereleri gözden geçirdi, yemeklerin tadına bile baktı. Elini kaldırdığı zaman elbisesinin yeni açılıyor ve dirseğine kadar çıplak kolu görünüyordu. Christophe bu durumu çirkin ve hayâsızca bulmuştu. Nasıl da kuru ve sert bir sesle konuşuyordu annesiyle! Ya Louisa'nın ona küçülerek yanıt verişine ne demeliydi! Christophe'a pek dokundu bu. Göze çarpmamak için köşesine büzüldü. Ama bu bir şeye yaramamıştı. Evin hanımı bu küçüğün kimin çocuğu olduğunu sordu. Louisa, Christophe'u elinden tutarak tanıttı; yüzünü saklamasına engel olmak için ellerini yakalamıştı. Kaçmak, kurtulmak isteyen Christophe karşı durmamak gerektiğini anlamıştı. Kadın, küçüğün ürkek yüzüne baktı. Önce, bir anne olarak, çocuğa tatlı tatlı gülümsedi. Ama hemencecik yine o yüksekten bakan davranışını aldı, çocuğa uslu oturup oturmadığını, büyüklerine karşı gerekli saygıyı gösterip göstermediğini sordu. Christophe bunlara hiç yanıt vermemişti. Bir yandan da kadın, Christophe'un üstündeki giysisinin iyi gidip gitmediğine bakıyordu. Louisa atılarak, pek güzel gittiğini söyledi. Bir yandan da buruşuklarını gidermek için ceketini eteğinden çekiştiriyordu. Christophe'un yüreği o kadar daralmıştı ki, avaz avaz haykırası geldi. Annesinin neden teşekkür ettiğine akıl erdirememişti bir türlü.

Kadın, çocuklarının yanına götüreceğini söyleyerek küçüğün elinden tuttu. Christophe annesine umutsuzca bakıyordu. Ama Louisa, evin hanımına öyle yaltaklanırcasına gülüyordu ki çaresiz boyun eğdi, salhaneye götürülen bir koyun gibi ayağını sürüyerek gitti.

Bir bahçeye geldiler. Somurtkan iki çocuk vardı ora-

da. Christophe'la hemen hemen aynı yaştaki bu oğlanla kız birbirlerine küsmüş gibi görünüyorlardı. Christophe'un gelişi kavgalarını unutturdu onlara. Bu yabancı çocuğu süzmek için birbirlerine sokuldular. Kadın, Christophe'u yolun ortasında bırakıp gitmişti. Şimdi o, olduğu yerde mıhlanmış gibi kımıldamadan duruyor, çevresine bakmaya cesaret edemiyordu. Öteki çocuklar da onu tepeden tırnağa süzüyor, dirsekleriyle birbirlerini dürterek gülüşüyorlardı. Sonunda yanına geldiler; adını, nereden geldiğini, babasının ne iş yaptığını sordular. Christophe hiç yanıt vermiyor, taş kesilmiş gibi olduğu yerde duruyordu. Utancından ağlamak istiyor, hele başının iki yanında sarı saçlarının örgüleri sarkan kısa etekli ve çıplak bacaklı kızdan çok utanıyordu.

Oyuna koyuldular. Tam Christophe'a biraz güven geleceği sırada burjuva çocuğu önüne gelip durdu ve elbisesine dokunarak:

— Bak, benim elbisemdi bu, dedi.

Christophe bundan bir şey anlamamıştı. Sırtındaki elbisenin başkasının olduğunun söylenmesine fena halde içerlemişti, bunun yalan olduğunu belirtmek ister gibi şiddetle başını salladı.

Öteki oğlan buna aldırış etmedi:

— Nasıl da tanıdım. Şu benim eski mavi ceket. Şurasında da bir leke var.

Bunu söyliyerek parmağını lekenin üstüne koymuştu. Sonra Christophe'un ayaklarına baktı, papuçlarının ucunu ne ile yamadıklarını sordu. Christophe kıpkırmızı kesilmişti. Küçük kız yüzünü buruşturarak kardeşine bunun bir yoksul çocuğu olduğunu söylemişti. Christophe bunu duydu. Bu hakareti çürütecek şeyi bulduğunu sandı. Boğuk bir sesle kekeliyerek, Melchior Krafft'ın oğlu olduğunu, annesinin de aşçı *Louisa olduğunu söyledi.* Bu ünvan ona bütün başka ünvanlar kadar güzel geliyordu. Ama öteki çocuklar, ki bu haber onları ilgilendirmişti, bundan ötürü ona daha çok değer vermiş görünmüyorlardı. Tersine, şöyle yüksekten bakan bir tavır takındılar. Büyü-

yünce ne olacaksın, aşçı mı, arabacı mı, diye sordular. Christophe'un yine dili tutulmuştu. Yüreği buz kesilmişti birden.

Onun susuşundan cesaretlenen iki zengin çocuğu, birden yoksul çocuğa karşı duydukları çocuksu, zalimce ve nedensiz bir nefretle onu üzerek eğlenmeye başladılar. Hele kız, büsbütün işi azıtmıştı. Christophe'un giysisinin darlığı yüzünden koşamadığını anlayınca, kurnazca bir oyun düşündü; yüksek atlama oynıyalım, dedi. Bir iki küçük bahçe sırasını üst üste koydular ve Christophe'a atlamasını söylediler. Zavallı çocuk atlıyamıyacağını söyliyemedi, vargücüyle sıçradı ve yere kapaklandı. Ötekiler kahkahalarla gülüyorlardı Bir kez daha denemek gerekiyordu. Christophe, gözleri yaş içinde, umutsuzca bir davranışla bir kez daha sıçradı, bu sefer düşmeden atlayabilmişti. Ama bu da küçük cellâtları bir türlü memnun edememişti. Yüsekliğin az olduğunu söylediler, sıraların üstüne başka şeyler de koyarak tehlikeli bir set yaptılar. Christophe atlamak istemedi. Bunun üzerine küçük kız; korkak, korkuyorsun, dedi ona. Christophe buna katlanamazdı. Düşeceğini bile bile atladı ve düştü. Ayakları sıralara takılmıştı, sıralarla birlikte yere yuvarlandı. Elleri sıyrılmıştı; nerdeyse kafası patlıyacaktı. En kötüsü, pantalonunun dizi ve elbisesinin başka yerleri de yırtılmıştı. Utancından yerin dibine geçmişti. Ötekiler pek keyiflenmişlerdi onun bu durumundan. Gülerek çevresinde sıçrıyorlardı. Christophe büyük bir acı duyuyordu. Bu çocukların kendisinden nefret ettiklerini, kendisini küçük gördüklerini anlamıştı. «Neden? Neden?» diye sorduyordu kendi kendine. «Ölsem daha iyi» diye düşünüyordu. Başkalarının kötülüğünü ilk kez hisseden çocuğun acısından daha büyük acı olamaz. Böyle bir çocuk bütün dünyanın kendisine saldırdığını, kimsenin ona el uzatmadığını, yeryüzünde yapayalnız kaldığını sanır. Hiç bir şey yoktur onun için, hiç, hiç!.. Christophe doğrulup ayağa kalkmak istedi. Ama küçük oğlan itip yere düşürdü, kız da tekmelemeye başladı. Christophe yeniden davrandı kalkmak için. Bu kez iki kardeş

üstüne çullandılar, sırtına binerek yüzükoyun yere yatırdılar. Canına tak etmişti artık, birden çılgına döndü. Ateş içinde yanıyordu elleri. O güzel elbisesi de yırtılmıştı üstelik. Ne büyük bir felâketti bu onun için! Duyduğu utanç keder, uğradığı haksızlık karşısında içinde uyanan isyan, hep birden başına yağan bunca kötülüğün verdiği acı, bir anda korkunç bir öfke halinde benliğini sarmıştı. Dizleri ve elleriyle yere dayandı, bir köpek gibi silkindi, birden saldırarak kendisine *eziyet eden çocukları yere yuvarladı*. Ötekiler doğrulup üstüne atılmak isteyince, başını ileri doğru uzatıp üstlerine atıldı, küçük kıza bir tokat indirdi, *oğlanı da bir yumrukta yere serdi*. Bir *kıyamettir* koptu bunun üzerine. İki kardeş avaz avaz bağırarak eve doğru koşmaya başladılar. Kapılar açılıp kapanıyor, öfkeli bağrışmalar duyuluyordu. Eteği ayaklarına dolaşarak koşuyordu evin hanımı. Christophe onu gördüğü halde kımıldamadı yerinden. Yaptığı işin dehşetiyle donmuş, kalmıştı sanki. Görülmemiş bir şeydi bu. Büyük bir kabahat işlediğini anlıyordu, ama pişman değildi. Bekledi. Mahvolmuştu. «Ne olursa olsun!» diyordu içinden. Büyük bir umutsuzluğa düşmüştü.

Kadın üstüne atıldı. Christophe kendisine vurduğunu, öfkeli bir sesle bağırıp çağırdığını duyuyordu ama, ne olduğunu pek kavramış değildi. Onun bu halini seyretmek fırsatını kaçırmamıştı iki küçük düşmanı. Bağrışıp ağlaşarak annelerinin çevresinde sıçrayışıyorlardı. Hizmetçiler de koşuşmuşlardı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Louisa'yı da çağırdılar, *Christophe büsbütün kahroldu onu* görünce. Anlayıp dinlemeden o da oğlunu savunacak yerde dövmeye başladı, üstelik de af dilemesini istedi. Christophe şiddetle karşı çıktı buna. Bunun üzerine annesi elinden yakaladığı gibi evin hanımı ile çocuklarına doğru sürükledi, diz çöktürüp özür diletmek istedi. Ama o tepindi, avaz avaz bağırarak ağladı, elini ısırdı annesinin. Sonunda, gülüşen hizmetçilerin arasından kaçıp gitti.

Yüreği burkularak uzaklaştı oradan. Yediği tokatlardan ve öfkesinden yanakları alev alev yanıyordu. Olan-

ları unutmaya çalışıyor, hızlı hızlı yürüyordu. Ağlamak istemiyordu sokak ortasında. Ah bir an önce eve kavuşsa şöyle kana kana ağlasa! Boğulacak gibi oluyor, şakakları zonkluyordu; birden boşandı.

Sonunda eve vardı. Yarı yıkık, karanlık merdivenden koşa koşa çıktı yukarı. Pencerenin içindeki nehire bakan eski yerine soluk soluğa kendini attı. Katıla katıla ağlamıya başladı. Gerçekte neden ağladığını pek bilmiyordu. Ama ağlaması gerekti; ilk nöbet geçtikten sonra yeniden boşandı; ağlamak istiyor, ağlıyarak cezalandırmak istiyordu kendini ve böylece ötekilerden de öc alacağını sanıyordu. Sonra babası geldi aklına, nerdeyse gelirdi. Olup bitenleri ona da anlatacaktı annesi. Sonu gelmiyordu felâketlerinin. Başını alıp gitmekten başka çare yoktu. Kaçmaya karar verdi. Gidecekti, nereye olursa olsun; bir daha dönmemek üzere...

Tam aşağı ineceği sırada babasıyla burun buruna geldi. Melchior:

— Ne yaptın? Nereye bu vakit, kerata? diye sordu.

Yanıt vermedi.

— Anlaşılan bir halt karıştırdın yine?.. Ne yaptın, söyle bakalım?

Christophe önüne bakarak susuyordu:

— Ne yaptın diyorum sana?... diye yeniden sordu Melchior... Yanıt verecek misin, vermiyecek misin?

Çocuk ağlamaya başlamıştı. Yarış edercesine bağırıyorlardı her biri de. Bu sırada Louisa'nın telâşlı telâşlı merdivenden çıktığı duyuldu. Hâlâ perişan bir halde içeri girdi. Yeniden azarlayıp dövmeye başladı Christophe'u. Melchior da, işi öğrenir öğrenmez, karısına yardım ediyor, var kuvvetiyle tokatlıyordu çocuğu. Bir yandan onlar haykırışıyor, bir yandan da çocuk avazı çıktığı kadar bağırarak ağlıyordu. Sonunda ana-baba bir birine düştü. Vargüçleriyle birbirlerine bağırmaya başladılar bu kez. Melchior oğlunu dövüyor, bir yandan da çocuk haklı, insan böyle kendini beğenmiş zenginlerin kapısında çalışmaya giderse bu olur sonu diye bağırıyordu. Lou-

isa da Christophe'u durmadan dövüyor, bir yandan da: «Oğlumu dövdürtmem sana, bak, çocuğu, yaraladın» diye bağırıyordu kocasına. Gerçekten de Christophe'un azıcık burnu kanamıştı. Ama o, hiç önem vermemişti buna. Islak bir bez parçasıyla burnunu tıkayan annesine teşekkür etmek gelmiyordu içinden; hâlâ onu azarlıyordu çünkü. Nihayet Christophe'u yemek vermeden evin karanlık bir köşesine kapadılar.

Annesiyle babasının bağırıştıklarını duyuyordu, ikisini de sevmiyordu artık. En çok annesine kızmıştı. Çünkü bu kadar kötülük yapabileceğini ummuyordu onun. O gün başına gelenleri anımsadıkça kahırından ölüyordu. Bütün o çektiği acılar, çocukların, o kadının haksızlıkları, anasının babasının haksızlıkları, hele —bunun sızısını, pek de farkına varmadan, tâ içinde duyuyordu— o kadar değer verdiği büyüklerinin bu kötü ve aşağılık insanlar karşısında eğilişi. İlk kez sezdiği bu düşkünlük pek iğrenç görünüyordu ona. Bütün benliği sarsılmıştı; büyüklerine olan hayranlığı, onlara karşı beslediği taparcasına saygı, hayata olan güveni, o saf sevme ve sevilme ihtiyacı, o körü körüne, ama katı ahlâk inancı, bütün bunların hepsi, sarsılmıştı birden. Topyekün bir yıkılıştı bu. Kaba kuvvetin altında ezilmiş gitmişti. Hem de kendini savunamadan. Boğulacak gibi oluyordu; ölüyorum sandı. Umutsuz bir isyanla bütün varlığı şahlandı, duvarları yumruklamaya, tekmelemeye, kafasını oradan oraya vurmaya başladı. Sonunda yara bere içinde, bitkin, yere yuvarlandı.

Annesiyle babası koştular, kucaklarına aldılar. İkisi de ne yapacaklarını bilemiyorlardı şimdi. Annesi onu soydu, yatağına yatırdı, rahatlayıncaya kadar başucundan ayrılmadı. Ama o unutmamıştı yapılanları. Kendisini öptürmemek için uyuyor gibi yaptı. Annesi ona kötü ve korkak bir insan gibi görünüyordu. Ama düşünemiyordu, yaşamak ve onu yaşatmak için neler çektiğini ve oğluna karşı başkalarıyla birlik olmak zorunda kaldığı için nasıl üzüldüğünü kavrıyamıyordu.

Çok ağlamıştı, kupkuruydu gözleri; dökecek bir dam-

(a gözyaşı kalmamıştı. Biraz avunmuş gibiydi. Çok yorgundu. Ama uyuyamıyordu bir türlü. Sinirleri alt üst olmuştu. Sersemleyen kafasında günün hayalleri yeniden canlandı. Bütün bunlar arasında en çok biri zihnine takılıyordu: Parlak gözleri, yüzüne bir kendini beğenmişlik veren ucu hafifçe yukarı doğru kalkık küçük burnu, omuzuna dökülen saçları, yapmacıklı çocuk sesiyle küçük kız. Sesini duyuyormuş gibi iliklerine kadar titredi. Ne kadar budalalaştığını düşündü. Bu kıza karşı vahşi bir kin duyuyordu içinde. Yaptığı hakaretleri unutamıyordu bir türlü. Kendisi de onu küçültmek, ağlatmak için yanıp tutuşuyordu şimdi. Nasıl öç alabilirdi ondan? Düşündü, taşındı bir şey bulamadı. Kızın kendisine aldırış etmediğini biliyordu. Ama kendini avutmak için, herşeyin kendi düşündüğü gibi olacağına inanıyordu. Çok büyük ve ünlü bir kişi oluyordu Christophe, kız da kendisine tutuluyordu. Artık bundan sonra olmıyacak öyküler yaratıyordu kafasında ve sonunda da gerçek şeylermiş gibi inanıyordu bunlara.

Kız çılgınca sevmektedir Christophe'u. Ama kendisi oralı değil. Evlerinin önünden geçerken kız, perdelerin arasından ona bakar, fakat o görmezlikten gelir; yanındakilerle keyifli keyifli konuşarak geçip gider. Kızı daha çok üzmek için memleketinden de ayrılır, uzaklara gider. Büyük işler yapar. Öyküsünün burasına büyükbabasından dinlediği kahramanlık masallarından parçalar sokuşturuyordu. Bu sırada kederinden hastalanır kız. Annesi, o kendini beğenmiş hanımefendi gelir, yalvarır ona: «Zavallı kızım ölecek, gelin, yalvarırım size!» Bunun üzerine Christophe döner, gelir. Yatakta bulur kızı. Yüzü solgun ve çökmüş. Kollarını uzatır, konuşacak halde değildir, ama Christophe'un ellerini yakalıyarak öper, öper gözyaşları içinde. Bunun üzerine gözlerinden iyilik taşarak tatlı bir bakışla bakar ona. İyileşeceğini söyler ve kendisini sevmesine razı olur.

Öyküsünün tam burasına geldiği zaman keyfini artırmak için yapacağı jestleri, söyleyeceği sözleri tekrarlıyor-

du kendi kendine. Derken uyku bastırdı; avunmuştu artık, uyudu.

Uyandığı zaman güneş çoktan doğmuştu. Ama bir gün önceki gibi kaygısızca parlamıyordu bu güneş. Dünyada değişen bir şeyler vardı. Christophe haksızlığa uğramanın acısını tatmıştı.

•

Geçim sıkıntısı her gün biraz daha çok duyulmaya başlamıştı evde. Yemekler pek hafif gidiyordu. Christophe herkesten daha çok farkındaydı bunun. Babasının bir şeyden haberi yoktu. Çünkü yemek sofraya geldiği zaman tabağını dolduruyor, tıka basa doyuruyordu karnını. Diyecek yoktu keyfine. Bağıra çağıra konuşuyor, kahkahalarla gülüyordu kendi söylediklerine. Zoraki bir gülüşle gülümseyen karısının gözlerinden ne düşündüğünü anlamıyordu. Louisa, yarıya inmiş olan yemek tabağını alıp içinde kalanı da çocuklara dağıtırdı. İki patates düşüyordu her birinin payına. Sıra Christophe'a geldiği zaman çoğu kez üç patates kalmış olurdu tabakta. Annesi de henüz kendine bir şey almamış olurdu. O vakit, dişini sıkıp, canı istemiyormuş gibi yaparak:

— Bir tane yeter anne, derdi.

Kadın tasalanırdı biraz:

— Hayır, herkes gibi sana da iki tane.

— Hayır anne, rica ederim bir tane ver!

— Acıkmadın mı?

— Evet, çok acıkmadım!

Ama kadın yalnız bir tane patates alırdı. İkisi de ağır ağır patateslerinin kabuğunu soyar, küçük küçük parçalara ayırdıktan sonra bunları olabildiğince yavaş yavaş yemeye çalışırlardı. Annesi gözucuyla Christophe'u süzerdi, tabağındakini yiyip bitirince kalanı uzatarak:

— Al bakalım şunu da! derdi.

— Hayır, istemiyorum anne.

— Peki ama hasta mısın yoksa?

— Hasta filân değilim ama, doydum.

Kimi zaman babası işe karışarak, nazlandığı için çıkışır ve kalan patatesi de midesine yuvarlardı. Christophe, bunu önlemek için, son kalan patatesi tabağına alır, ama yemez, tâ yemeğin başındanberi gözucuyla kendisine bakan ve:

— Yemiyor musun sen? Öyleyse bana ver diyen açgözlü Ernest'e saklardı.

Ah, ne kadar, ne kadar nefret ediyordu şimdi babasından. Çocuklarının payını yediğinin bile farkında olmadığı için o kadar kızıyordu ki ona! Açtı, babasına içinden lânet yağdırıyor, bir şeyler söylemek istiyordu. Ama daha hayatını kazanmadıkça buna hakkı olmadığını düşünüyordu. Elinden aldığı bu ekmeği babasıydı kazanan. Kendisi bir işe yaramıyordu; bir yüktü ailesine. Konuşmaya hakkı yoktu. Ama bir gün —eğer o güne çıkarsa— konuşacaktı. Ama daha önce ölmezse açlıktan!...

Bu ağır perhizler, onu öteki çocuklardan daha çok sarsıyordu. Midesi burkuluyor, arada bir titremelere, başağrılarına uğruyordu. Göğsünde bir delik açılmıştı sanki. Bir burgu sokmuşlar gibi gittikçe büyüyordu bu delik. Ama hiç yakınmıyordu. Annesinin kendisini gözlediğini sezerek hiç bir şeyi yokmuş gibi davranıyordu. Louisa, yüreği sızlıyarak onun ötekiler yesin diye yemediğini düşünüyor, sonra bu düşünceyi kafasından atmaya çalışıyor; ama bir türlü kurtulamıyordu bundan. Bunu aydınlatmaya, Christophe'a sormaya da cesaret edemiyordu. Ya böyleyse, ne yapacaktı sanki? O da küçüklüğünden beri yokluğa alışıktı. Neye yarardı sızlanmak, yapacak bir şey olmayınca? Çocuğun pek yerinde olmıyan sağlığı yüzünden ve ihtiyacından çok azını bulabildiği için iyice sarsıldığından hiç şüphesi yoktu. Arada bir Melchior işine gittiği, küçükler de sokağa çıktıkları zaman büyük oğluna, evde kalıp kendisine yardım etmesini rica ederdi. Christophe yumağı tutar, annesi de açardı. Birden, Louisa elindekini fırlatır atar, büyük bir sevgiyle oğlunu kendine çekip, ağırlığına bakmadan dizlerinin üstüne oturtur, kol-

larının arasında sıkardı. O da kollarını olanca kuvvetiyle dolardı annesinin boynuna ve dünyada birbirlerinden başka kimsesi olmayan iki insan gibi birbirlerini kucaklayarak ağlaşırlardı.

— Zavallı yavrucuğum benim!

— Anneciğim, sevgili anneciğim.

Başka şey söylemezlerdi, ama çok iyi anlaşırlardı.

•

Christophe babasının içtiğini çok geç anlamıştı. Başlangıçta Melchior'un aşırılıkları sınırlı geçmiyordu. Pek vahim şeyler değildi bunlar. Sarhoş olduğu zaman sadece gürültülü kahkahalar atar, çılgınca bir neşeye kaptırırdı kendini. Saçma sapan konuşur, saatlerce şarkı söylerdi kafa şişirircesine, bir yandan da eliyle masaya vururdu. Bazan Louisa'ya, ya da çocuklara sarılıp vargücüyle dans ederdi. Christophe annesinin ne kadar üzüldüğünü çok iyi anlıyordu; Louisa bir kenara çekilir, başını elindeki işinin *üstüne eğer, sarhoşla gözgöze gelmekten kaçınırdı.* Yalnız kaba saba şeyler söylediği zaman, yüzü kızararak yavaşça susturmaya çalışırdı onu. Ama Christophe anlamıyordu. Hem öylesine bir neşe ihtiyacı duyuyordu ki, babasının böyle gürültüyle eve gelişi pek sevindirirdi Christophe'u. Başka zamanlar evin içinde kasvetli bir hava vardı. Onu pek eğlendiriyordu babasının bu çılgınlıkları. Melchior'un garipliklerine, budalaca şakalarına katıla katıla gülerdi. O da şarkı söyler, dans ederdi babasıyla. Böyle gülüp oynarken, annesinin kaşlarını çatarak kendisini durdurmak istemesi fenasına gidiyordu. Bunda ne kötülük vardı sanki? Babası da yapmıyor muydu?

Hiç bir şeyi unutmayan, her şeye inceden inceye dikkat eden küçücük aklı, babasının tutumunda onun çocuk içgüdüsüne ve *çok kuvvetli adalet duygusuna* uymayan bir şeyler sezmekle birlikte, yine hayran olmaktan geri kalmıyordu ona. Bir çocuk için ne büyük bir ihtiyaçtır bu! İnsanın kendi kendisine olan sevgisinin değî-

şik bir şekliydi bu herhalde. İnsan, isteklerini gerçekleştiremiyecek ve gururunu tatmin edemiyecek kadar zayıf görürse kendini, çocukken ana ve babasına, büyüyünce hayatta yenik düşmüş ise çocuklarına bağlar bu duygularını. Onlar onun olmayı hayal ettiği insanlardır, ya da böyle olacaklardır, onun şampiyonlarıdır, öc alıcılarıdır. Onların hesabına yapılan bu gururlu fedakârlıkta bencilliğin, tatlı bir sarhoşluk içinde sevgiyle karıştığını görürüz. İşte Christophe da babasının kendisine yaptıklarını unutuyor, onu gözünde yükseltecek nedenler icat ediyordu. Boyuna posuna, kuvvetli pazularına, sesine, kahkahalarına bayılırdı. Hele başkaları babasının kemancılıktaki ustalığını överken, ya da Melchior, kendisine yapılan övgüleri şişirerek anlatırken övünçle kabarıyordu göğsü. Babasının bütün bu övünmelerine inanır, bir dâhi, bir kahraman gözüyle bakardı ona.

Bir akşam yedi sularında, evde yalnızdı. Jean - Michel gezmeğe götürmüştü küçükleri. Louisa nehir kıyısında çamaşır yıkıyordu. Kapı açıldı, Melchior girdi içeri. Başında şapkası yoktu, göğsü bağrı açıktı. Sıçrayarak girdi ve masanın yanındaki bir sandalyeye çöktü. Christophe her zamanki tuhaflıklarından biri sanmıştı, gülerek yanına sokuldu babasının. Ama yaklaşıp da yüzünü görünce gülmez oldu. Kolları yanına sarkmıştı Melchior'un. Boş gözlerle önüne bakıyordu. Mosmor kesilmişti yüzü. Yarı açık ağzından, zaman zaman, anlamsız bir takım sesler dökülüyordu. Christophe duraladı birden. Önce babası şaka ediyor sandı. Ama kımıldamadığını görünce fena halde korktu:

— Baba, baba! diye bağırmaya başladı.

Melchior durmadan hıçkırıyordu. Çocuk kolunu tutup bütün gücüyle umutsuzca sarstı. Bir yandan da:

— Babacığım, sevgili babacığım, ne olur cevap versene! diye yalvarıyordu.

Melchior'un vücudu bir et külçesi halinde sallandı, az kalsın yere yuvarlanacaktı. Öfkeli öfkeli bir şeyler mırıldanarak oğluna baktı. Christophe babasıyla göz göze

gelince fena halde korktu. Odanın tâ öbür ucunda, karyolasının önünde diz çökerek, örtülerin altına soktu başını. Uzun süre böyle kaldılar. Melchior alaylı alaylı gülerek, ağır ağır sallanıyordu iskemlesinin üstünde. Christophe, babasının sesini duymamak için kulaklarını tıkıyordu. Anlatılamazdı içinden geçenler; sayılan ve sevilen birinin ölümünde duyulan duygulara benziyordu bunlar. Derin bir yıkılış, büyük bir acı.

Ötekiler hâlâ gelmemişlerdi. İkisi yalnızdılar. Akşam olmuştu. Her dakika biraz daha artıyordu Christophe'un korkusu. Kulaklarını tıkadığı halde babasının şimdi kendisine yabancı gelen sesini duyuyordu yine ve iliklerine kadar titriyordu. Konsolun önündeki eski saat, bu abuk sabuk söylenmelerin ne kadar zamandır sürüp gittiğini haber veriyordu. Christophe dayanamıyacaktı daha fazla, kaçmak istiyordu. Ama babasının önünden geçmek gerekiyordu dışarı çıkmak için. Ya babasıyla göz göze gelirse? «Korkudan ölürüm» diyordu kendi kendine. Oda kapısına kadar elleri ve dizleriyle emekliyerek gitmeye çalıştı. Soluk almıyor, etrafına bakmıyordu. Masanın altından ayaklarını gördüğü Melchior kımıldayınca, hemen duruyordu. Titriyordu sarhoşun bacaklarından biri. Christophe kapıya gelmişti. Beceriksizce tokmağı çevirdi, ama telâşı yüzünden elinden kaçırdı, kapı gürültüyle kapandı. Melchior ne oluyor diye dönmüştü, birden üstünde sallandığı iskemlenin dengesi bozuldu, gürültüyle yuvarlandı yere. Christophe korkusundan duvara yapışıp kalmıştı. Kaçacak kuvvet bulamıyordu kendinde. Ayaklarının dibinde boylu boyunca yatan babasına bakarak «imdat» diye haykırıyordu.

Yere yuvarlanışı Melchior'u kendine getirmişti biraz. Küfürler savurduktan, lânetler yağdırdıktan ve kendisine bu oyunu oynayan iskemleyi de yumrukladıktan, ayağa kalkmayı boşuna denedikten sonra sırtını masaya dayayarak olduğu yerde oturmuştu. Nerede olduğunu anladı, ağlayan Christophe'u gördü. Çağırdı yanına. Çocuk kaçmak istiyor, ama kımıldayamıyordu yerinden. Melchi-

or tekrar seslendi. Oğlunun gelmediğini görünce, çileden çıkarak başladı küfür savurmaya. Christophe bütün vücudu titreyerek babasının yanına geldi. Melchior kendine çekip, dizlerine oturttu onu. Kulağını çekmeye başladı çocuğun. Bir yandan da, çocukların babalarına saygı göstermeleri üzerine peltek bir dille ve kekeliyerek öğüt veriyordu. Sonra bundan da vazgeçti birden, abuk sabuk konuşarak oğlunu kollarının arasında hoplatmaya başladı. Bir an katılırcasına gülüyor, ama sonra kederli düşüncelere kapılıyordu. Kendi haline, çocuğa acıyor, boğacakmış gibi kollarının arasında sıkıyor, yüzünü gözyaşlarına bulayarak öpüyordu. Bütün bunlardan sonra da ninni söyler gibi **De Profundis'i** (1) okumaya başladı. Christophe kurtulmak için hiç bir hareket yapmıyordu, donmuş gibiydi korkudan. Başı babasının göğsü üstünde sıkışmış, sarhoşun şarap kokulu soluğunu duyuyordu yüzünde; Öpücükleri ve iğrenç gözyaşlarıyla ıslanmıştı yanakları. Tiksintiden ve korkudan ölecekti nerdeyse. Bağırmak istiyordu, ama sesi çıkmıyordu. Annesi kolunda bir çamaşır sepetiyle görününceye kadar geçen zaman, yıl kadar uzun gelmişti ona. Louisa bir çığlık kopardı, sepeti yere attı. Christophe'a koşarak, inanılmaz bir şiddetle onu Melchior'un kolları arasından çekip kurtardı:

— Ah! Rezil sarhoş!... diye bağırdı.

Öfkeden kıvılcımlar saçılıyordu gözlerinden. Christophe, babası, annesini öldürür diye korku içindeydi. Ama Melchior karısının bu cesaretli çıkışı karşısında sinmiş, bir şey söylemeden ağlamaya başlamıştı. Yerlerde yuvarlanıyor, kafasını oradan oraya çarpıyordu. Bir yandan söylenip duruyor; «karımın hakkı var, sarhoşun biriyim ben, çoluk çocuğumu süründürdüm, perişan ettim zavallı çocuklarımı, ölmeliyim artık» diyordu. Louisa yüzünü nefretle buruşturarak arkasını döndü ona. Christophe'u bitişik odaya götürdü; öpüp okşıyarak yatıştırmaya çalıştı. Küçük titriyordu hâlâ ve annesinin sorularına yanıt vere-

1) Cenaze duası (Çev.)

miyordu. Birden boşandı, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu şimdi. Annesi yüzünü yıkadı, kucakladı, tatlı sözler fısıldadı kulağına. O da oğluyla birlikte ağlıyordu için için. Sonunda ikisi de yatıştılar. Kadın diz çöktü, çocuğu da yere dizleri üstüne oturttu, babasının şu çirkin alışkanlığından vazgeçmesi ve eskisi gibi iyi bir adam olması için dua ettiler Tanrıya. Louisa çocuğu yatırdı. Christophe yanında kalıp, elini tutmasını istiyordu annesinin.

Louisa uzun süre elleri ateşler içinde yanan oğlunun yanından ayrılmadı. Sarhoş, öteki odada yere uzanmış, horluyordu.

Bu olaylardan bir süre sonra okula verdiler Christophe'u. Bütün vaktini tavandaki sineklere bakmak, yanındaki çocuğu dirsekliyerek sıradan düşürmekle geçiriyordu. Rahat durduğu yoktu hiç. Buna çok kızan öğretmeni, bu gidişle onun da herkesin çok iyi tanıdığı bazı kimselerin izinden gidecek gibi göründüğünü söyliyerek çirkin birşeyleri anımsatmak istemişti: Bu söze bütün çocuklar kahkahalarla güldüler. Bu yetmiyormuş gibi içlerinden kimileri de öğretmenin bu sözleriyle kime taş attığını açık ve seçik olarak belirtmekten geri kalmamışlardı. Christophe ayağa fırladı, yüzü utançtan kıpkırmızı, hokkayı yakaladığı gibi, gülen çocuklardan ilk gözüne çarpanın kafasına fırlattı. Öğretmeni Christophe'un üstüne atılarak sille tokat bir temiz dövdükten sonra okkalı bir karalama cezası verdi.

Eve döndüğü zaman sapsarıydı yüzü. İçin için kuduruyordu. Hiç bir şey söylemedi önce, ama sonra, kesinlikle «okula gitmeyeceğim bir daha» dedi. Bu sözüne aldırış eden olmamıştı. Ertesi sabah annesi okul zamanının geldiğini anımsatınca istifini bozmadan «gitmeyeceğim» dedi. Louisa'nın bütün yalvarmaları, bağırıp çağırmaları boşa gitti. Bir köşeye büzülerek, başını inatla yere eğmişti. Bir temiz dayak yedi babasından. Ama her tokattan sonra, yine gitmeyecek misin, diye soruldukça «hayır» diye karşılık veriyordu. Neden gitmeyeceğini sordular. Bu da fayda vermedi, çenesini kenetlemiş tek sözcük çıkmıyordu ağ-

zından. Babası kolundan yakaladığı gibi sürükleye sürükleye okula götürdü, öğretmenine teslim etti. Jean Christophe sırasına oturur oturmaz eline ne geçerse kırmaya başladı; hokkasını, kalemini kırdı, defterini, kitabını parçaladı. Bütün bunları yaparken de ters ters bakıyordu öğretmenine. Sonunda, Christophe'u merdiven altına kapadılar. Bir kaç dakika sonra gelip bakan öğretmeni şunu gördü: Mendilini boğazına dolamış, olanca kuvvetiyle sıkıyordu.

Boğmaya çalışıyordu kendini.
Evine yollamak gerekti.

•

Christophe acıya dayanıklı bir çocuktu. Sağlam yapılıydı dedesi ve babası gibi. Hasta oldukları zaman bile, yakındıkları duyulmamıştı baba - oğul Krafft'ların; hiç bir zaman da alışkanlıklarını bozmamışlardı. Yaz kış hava nasıl olursa olsun, güneşte, ya da yağmur altında baş açık dolaşır, yorulmadan yürürlerdi uzun uzun. Böyle yürüyüşlerde ikide bir durup soluk alan, ayakları şişen Louisa'ya acıyarak, biraz da küçümseyerek bakarlardı. Christophe da onlar gibi, küçümserdi annesini. Hastalık nedir, bilmezdi. Düştüğü, bir yerini çarptığı, kestiği, ya da yaktığı zaman ağladığı görülmemişti hiç. Yalnız canını yakan şeye fena halde kızardı. Babasının ve birlikte oynadığı, döğüştüğü sokak çocuklarının kabalıkları iyice pişirmişti onu. Yumruk yemekten korkusu yoktu; çoğu kez burnu kanayarak ve alnında bir şişle dönerdi eve. Bir gün yere yatırıp kafasını kaldırım taşlarına çarpan bir çocuğun elinden kurtardılar; bayılacaktı nerdeyse. Ama o, çok olağan bulmuştu bunu. O da başkalarına böyle yapabilirdi.

Buna karşılık bir çok şeyden korkardı; onuruna yediremediği için kimseye söylemezdi ama, ona azap çektirerek yıllarca, bir hastalık gibi sürüp gitmişti bu korkuları. Gölgelere gizlenen esrarlı varlıklardan, ejderhaların homurtularından, çocuk kafasının yarattığı hayaletlerden

korkardı. Bütün bu esrarlı şeyler ona göre tuzak kurmuşlardı insanlara. Bütün bunları, gördüğü her şeyle karıştırıyordu. Sanki soyu tükenmiş bir hayvan türünün artıklarıydı ve yokluğun sınırındaki sancılar, ana karnındaki korkunç uyku, larvanın madde içindeki uyanışının anısıydı bu korkular.

Tavanarasının kapısına bakarken korkardı. Merdivenin karşısındaydı bu kapı. Her zaman yarı açık dururdu. Önünden geçerken yüreği çarpmaya başlardı; hızlı hızlı geçerdi oradan. Bu kapının ardında bir şeyler varmış, biri çıkacakmış gibi geliyordu ona. Arada sırada, kapalı olduğu zamanlar bir takım sesler duyulurdu bu kapının ardından. Bu da olağan bir şeydi, çünkü iri iri fareler cirit atardı içeride. Ama Christophe kemikleri derisinden fırlamış, at kafalı, her canlı şeyi bir bakışta öldüren bir canavar var diye düşünür, iliklerine kadar titrerdi korkudan. Bunu düşünmemek ister, ama bir türlü silkip atamazdı kafasından. İyice kapalı olup olmadığını anlamak için kapının sürgüsünü elleri titreyerek yoklar, ama merdivenden inerken dönüp dönüp arkasına bakmaktan alamazdı kendini.

Geceleri dışarıda kalmaktan da korkardı. Büyükbabasının evinde geciktiği olurdu, ya da bazı akşamlar bir iş için oraya gönderirlerdi. İhtiyar Krafft, kasabanın tâ öbür ucunda, Köln yolunda eski bir evde oturuyordu. Bu evle, şehrin, ışıkları görülen son evleri arasında iki-üçyüz adımlık bir yol vardı. Ama üç kat daha uzun gelirdi bu yol Christophe'a. Yolun dönemecinden akşamları, bomboş kırlardan, kara topraktan, insanı ürküten soluk gökyüzünden başka bir şey görünmezdi. Fundalıklardan atlayıp da, yamacın üstüne çıkıldı mı, sarımtrak bir ışık görünürdü ufukta. Aydınlatıcı değildi bu ışık, geceden daha eziciydi. Çünkü çevresindeki karanlığı büsbütün koyulaştırıyordu. Donuk bir buz parıltısıydı bu. Bulutlar toprağı yalayacak kadar alçalmıştı. Çirkin ihtiyarları andırıyordu iskelet haline gelmiş ağaçlar. Yolun iki yanında da iki solgun ışık çizgisi vardı. Fundalıklar büyüyor, bü-

yüyor, ağır ağır kımıldanıyordu. Çukurların dibinde pusu kurmuş cüceler varmış gibi geliyordu Christophe'a. Otların arasından ışık sızıntıları görünür gibi oluyor, havada ürpertici kanat çırpıntıları duyuluyordu. Sonra nereden geldiği belli olmayan, kulağı tırmalayan, keskin böcek sesleri. Christophe, her an doğanın umulmadık acaip ve korkunç bir olayı çıkacak diye bekliyordu karşısına. Yüreği çarparak koşuyordu.

Büyükbabasının odasının ışığını görünce yüreği ferahlardı. Ama işin kötüsü ihtiyar Krafft kimi zaman eve dönmemiş olurdu. O zaman büsbütün artardı korkusu. Kırın bir ucundaki bu evde yalnız kalmaktan gündüzleri bile korkardı. Korkusu geçerdi dedesi gelince. İhtiyarın haber vermeden çıkıp gittiği, onu evde yalnız bıraktığı da olurdu. Farkında olmazdı Christophe bunun. Odada durgun bir hava vardı. Sonra etrafını çeviren şeylere alışıktı, bunlardan bir zarar gelmezdi kendisine. Beyaz tahtadan büyük bir karyola vardı. Yatağın başucunda, bir rahlenin üstünde büyük bir İncil, ocağın üstünde de yapma çiçekler. Bunun yanında da iki kadınla onbir çocuğun fotoğrafları. Bu resimlerden her birinin altına ihtiyar, doğum ve ölüm tarihlerini yazmayı unutmamıştı. Duvarlarda İncil'den alınmış sözler, Mozart'ın ve Beethoven'in kötü taş basması resimleri, odanın bir köşesinde küçük bir piyano, öteki köşesinde de bir viyolonsel vardı: raflarda karma karışık kitaplar, oraya buraya asılı pipolar ve pencerenin üstünde sardunya saksıları. Bütün bunlar, tanıdık, sevilen yüzler gibiydi onun için. Bitişik odada gezinen ihtiyarın ayak sesleri duyulurdu, orada bir şeyler mıhlar, tahta rendeler, kendi kendine konuşur, kimi yanlış bir şey yapınca, «budala!» diye söylenirdi. Koro parçalarından, dokunaklı şarkılardan meyhane havalarından ve savaş marşlarından oluşan bir parça tuttururdu kalın sesiyle.

Artık korkulacak bir şey yoktur. Christophe pencerenin yanındaki büyük koltuğa oturmuş, dizlerinin üstünde bir kitap, resimlerine bakıyor kendinden geçerek. Gün batıyor, çocuk yavaş yavaş dalıyor. Yolda giden bir yük

arabasının tekerlek gürültüsü, kırlarda bir öküzün böğürmesi duyuluyor. Akşam çanlarının yorgun ve uykulu sesi geliyor uzaktan.

Belirsiz istekler, karanlık önseziler uyanıyor rüya gören çocuğu gönlünde.

Birden uyandı. Gizli bir kaygı belirmişti içinde; çevresinde bakındı. Karanlık bastırmıştı. Kulak kabarttı; çıt yok. Büyükbaba dışarı çıkmıştı. Bütün vücudu ürperiyordu. İhtiyarı görebilmek için pencereden baktı. Sokakta kimsecikler yoktu. Düşman yüzler görür gibi oldu karanlığın içinde. Tanrım, ya o kadın gelirse şimdi? dedi. Ama kim? Ne olduğunu bilmiyordu bunun. Kötü bir yaratık gelecekmiş gibi bir korku sarıyordu benliğini. Tahta merdivenin basamakları gıcırdıyordu. Birisi mi çıkıyor ne?... Çocuk yerinden fırladı. Koltuğu, sandalyeleri, masayı odanın kuytu bir köşesine sürükledi; koltuğu duvara dayadı, iki yanına iskemleleri, önüne de masayı yerleştirdi. Böylece bir siper yapmıştı kendine. Bunların ortasına da iki ayaklı bir merdiveni koyup, eline bir kaç ciltli kitap alarak tepesine çıktı. Eğer bir saldırı olursa bunları fırlatıp savunacaktı kendini. Ama düşmanların siperi aşamıyacaklarını düşünerek yüreği ferahlamıştı. Ne var ki, en umulmadık yerlerden çıkıverirdi bu düşmanlar: elindeki kitaplardan! Büyükbabanın gelişi güzel satın aldığı eski kitaplardan. Bunların içinde çocuğun üzerinde derin bir izlenim bırakan resimler vardı. Onu hem çekiyor, hem korkutuyordu bu resimler. Korkunç hayaletlerdi bunlar, ejderhalar, bir sürahinin içinden fırlayan kuş iskeletleri, bir takım kurbağaların deşilmiş karınları içinde kurtçuklar gibi oynaşan yumurtalar, ya pençeler üstünde yürüyen kafalar, ya da yürüyen âlet edavat ve kadavralar... Bunlar, büyük örtülere bürünmüşler, kibar kocakarılar gibi selâm vermektedirler. Christophe çok ürküyordu bunlardan, ama yine de bu resimlere bakmaktan kendini alamıyordu. Acaba pencerenin arkasında ne kımıldıyor diye bakmıyordu. Bir anatomi kitabından koparılıp, elindeki kitabın sayfaları arasına konulmuş bir resmi görüyor bir-

den. Bu resimden ürküyor hepsinden çok. Bunun saklı olduğu sayfayı çevirirken eli titriyor; bu alacalı bulacalı resimler büyük anlamlar kazanıyordu onun gözünde. Çocuk beyninin o yaratıcı gücüyle yoksul görüntüsünü değiştiriyordu. Bu karalamalarla gerçek arasında ayrımı yapamıyordu. Bu resimler gece rüyasına girdiği zaman gündüz gördüğü sahici şeylerden çok etki yapardı.

Uykudan çok korkardı. Yıllarca huzurunu bozdu bu karabasan. Mahzenlerde yolunu kaybediyor, tavandaki pencereden derisi yüzülmüş bir yaratık dilini çıkarıyordu ona. Kimi zaman da bir odada yapayalnız görürdü kendisini. Koridordan bir takım fısıltılar duyulmaktadır. Kapıya koşuyordu ama, tam tokmağı tutacağı sırada dışarıdan çekiyorlar, sürükleyip götürüyorlardı. Bir başka korkunç rüya: evdekilerle bir aradadır. Birdenbire karşısındakilerin yüzü değişiyor, deliler gibi hoplayıp zıplıyorlar durmadan. Sonra rahat rahat kitap okurken çevresinde görünmez bir varlığın dolaştığını duyuyor; kaçmak istiyor, ama kımıldanamıyor, yere mıhlanmış gibi kala kalıyor. Bağırmak istiyor ama, sesi çıkmıyor. İğrenç bir el gırtlağına sarılmış. Soluk soluğa uyanıyor; çeneleri birbirine vuruyor korkudan. Uyandıktan uzun süre sonra da titredi durdu; bunalımından kurtulamıyordu bir türlü.

Yattığı oda, kapısız, penceresiz, daracık bir yerdi. Girilecek yere asılmış olan bir perde, anasıyla babasının odasından ayırıyordu burayı. Küçük yerin ağır havası içinde soluğu daralıyordu. Kendisiyle bir yatakta yatan kardeşleri de tekmelerlerdi onu. Hiç bir zaman doya doya uyuyamaz, cayır cayır yanan kafasında gündüzki olayların izlenimleri kopuk kopuk canlanır, günün ufak tefek üzüntülerini yaşardı uykusunun içinde. Karabasana benziyen bu sürekli sinir gerginliği Christophe'u öyle bir hale getirmişti ki, en küçük bir sarsıntı can acısı veriyordu. Döşemedeki bir çatırdı fena halde korkutuyordu onu. Babasının horultularını dinlerken yüreği ağzına gelirdi; sanki orada yatan bir canavarın homurtularıydı bunlar. Geceler yıl kadar uzuyor, hiç bitmiyecekmiş gibi üstüne çöküyordu.

Yatağının içine oturur, gömleğinin yeniyle terini silerdi. Kimi zaman da kardeşi Rodolphe'u uyandırmak için dirseği ile dürterdi. Ama aldırış etmezdi öteki. Yorgana iyice sarılıp deliksiz bir uykuya dalardı.

İşte, korkudan terler dökerek, tâ günün ilk soluk ışığı perde aralığından döşemeye vuruncaya kadar beklerdi böylece. O zaman tanyerinin bu hafif ağartısı yüreğine su serperdi. Herkesten önce günün ilk ışığını o görürdü. Bu ilk ışıklarla birlikte, yarı uykusuz geçen gecenin korku nöbetleri diner, tatlı bir gevşeklik çökerdi bütün vücuduna, uykusuzluktan yanan gözleri ağır ağır kapanırdı.

Uyku saatinin yaklaşması ona korku verirdi akşamları. Karabasan korkusundan gözünü kırpmamaya karar verirdi. Ama, yorgunluk baskın çıkar, uykunun kucağına atardı Christophe'u. Ejderhalar en ummadığı zamanlarda musallat oluyordu kendisine.

Ah bu geceler! Kimi çocuklar için ne kadar tatlı kimileri için de ne büyük korkularla doludur. Uykuda olsun, uyanık olsun, her zaman bir takım hayaletlerin dolaştığını duyar gibi olurdu. Çocukluğun alaca karanlık günlerinde belirsiz hastalık duyguları gibi bir şeydi bunlar.

Ama bütün bu korkular, en büyük korku, bütün insanların içini kemiren, fakat herkesin unutmayı akıllıca bir iş saydığı büyük korku karşısında, az sonra silinip gidecekti: Ölüm.

•

Bir gün dolabı karıştırırken eline tanımadığı bir şeyler geçti. Bir çocuk elbisesi, çizgili bir başlık. Bir başarı göstermişçesine sevinçle, doğru annesine götürdü. Ama Louisa memnun olacak yerde, kaşlarını çattı, bunları aldığı yere koymasını söyledi. Çocuk, neden, diye soruyor, kımıldamıyordu yerinden. Kadın, bunları elinden kaptığı gibi onun yetişemiyeceği bir rafa koydu. Christophe'un merakı büsbütün artmıştı. Soru yağmuruna tuttu annesini. Sonunda kadın, bunun, kendisi dünyaya gelmeden ölen

kardeşinin giysisi olduğunu söyledi. Onun da adı Christophe'du ama daha usluydu. Daha başka şeyler sorduysa da yanıt vermedi annesi. Yalnız, şimdi onun göklerde olduğunu ve hepsi için dua ettiğini söyledi. Christophe daha bir çok sorular sorduysa da fazla bir şey sızdıramamıştı. Çalışmak istiyorum, sus artık, diyordu annesi. Gerçekten de elindeki dikişe dalmış gibi görünüyordu. Üzgün bir hali vardı; elindeki işten başını kaldırmıyordu. Ama bir süre sonra, bir köşede somurtup oturan Christophe'a gülümsiyerek, dışarı çıkıp oynamasını söyledi.

O günkü kısa konuşma alt üst etmişti Christophe'u. Demek ki annesinin adı Christophe olan tıpkı ona benzeyen bir çocuğu daha varmış. Ölmüştü bu çocuk! Ölümün ne olduğunu pek iyi bilmiyordu, ama korkunç bir şey olmalıydı bu her halde. Öteki Christophe'u arayıp sordukları yoktu hiç. Unutulup gitmişti. Bir gün o da ölürse böyle unutulacaktı demek! Bu düşünce ötekiler gülüp söylerken oyuyordu onun beynini. O da ölse, bunlar yine böyle neşeli olabileceklerdi demek? Annesinin, minicik çocuğunun ölümünden sonra da gülüp neşelenecek kadar kötü bir insan olabileceğini aklı almıyordu. Hepsinden nefret ediyordu, kendi ölümüne ağlamak geliyordu içinden. Bir çok şey öğrenmek isterdi, ama cesareti yoktu. Annesinin kendisini nasıl susturduğunu anımsamıştı. Yatarken dayanamadı, yanaklarından öpen Louisa'ya:

— Benim yatağımda mı yatardı?... diye sordu.

— Kim?

— O çocuk, hani öldü demiştin ya sen.

Bunları söylerken sesini alçaltmıştı. Annesi birden kolunu sıkarak:

— Sus, dedi! sus...

Sesi titriyordu; Christophe başını annesinin göğsüne yaslamıştı. Kadın onun küçük yüreğinin çarpışını duyuyordu. Bir an ikisi de sustular. Sonra annesi:

— Bir daha bana böyle şeyler sormıyacaksın, değil mi yavrum? Haydi, mışıl mışıl uyu şimdi; burada yatmıyordu o.

Bunları söyleyerek, çocuğunu öptü, Christophe yanağının ıslandığını duyar gibi olmuştu. Yanılıp yanılmadığını anlamak için annesinin yüzüne baktı. Biraz yatıştı. Kederlenmişti demek. Ama biraz sonra içeriki odadan onun her zamanki sakin sesini duyunca yeniden şüpheye düştü. Hangisi doğruydu acaba? Şimdiki hali mi, biraz önceki mi? Bu düğümü bir türlü çözemedi, döndü durdu yatağının içinde. Gönlü annesinin üzülmüş olmasını istiyordu. Annesinin üzgün olduğunu düşünmek ona da üzüntü verirdi elbet, ama ne olursa olsun, bunu bilirse, kendisini daha az yalnız hissedecek, yüreği ferahlıyacaktı.

Haftalarca sonra bir gün sokakta oynuyordu. Her zamanki oyun arkadaşlarından biri ortalıkta görünmüyordu o gün. Çocuklardan biri, hasta olduğunu söylemişti; o günden sonra da bir daha görmediler, alıştılar da buna. Bir akşam çocuğun neden görünmediği öğrenildi; Christophe o aralıktaki yatağında yatıyordu. Kapı vuruldu. Bir komşu kadın ahbaplığa gelmişti. Her zamanki gibi masal uydurup kendi kendine anlatırken, içeride konuşulanlara kulak kabarttı. Duymuyordu söylenilenlerin hepsini. Yalnız komşu kadının «öldü» dediğini duydu bir ara; kalbi duracak gibi oldu. Kimden söz edildiğini anlamıştı. Soluğunu tutarak dinledi. Annesiyle babası «vah, vah...» diyorlardı. Melchior:

— Duydun mu Christophe, Fritz ölmüş!... diye bağırdı.

— Evet baba!

Christophe'un yüreği daralmıştı.

Melchior yeniden bağırdı:

— Evet baba ha?... Bütün diyeceğin bu, öyle mi?... Acımadın mı hiç?...

Çocuğun ne kadar üzülmüş olacağını anlayan Louisa:

— Sus, bırak da uyusun! dedi.

Bundan sonra yavaş sesle konuşmaya başladılar. Ama Christophe kulak kesilmişti. İçeride konuşulanların en küçük ayrıntısını yakalamaya çalışıyordu. Tifo, soğuk banyolar, sayıklamalar, çocuğun annesiyle babasının nasıl

acı içinde oldukları... Güçlükle soluk alıyordu, bir yumruk tıkanmış gibiydi boğazına. Bütün o duyduğu şeyler zihnine bıçak gibi saplanıyordu. Hele hastalığın bulaşıcı olması dehşet içinde bırakıyordu Christophe'u. Demek ki o da bütün bu acıları çekerek ölebilirdi. Şimdi, içinde büyük bir korku duyuyordu. Son gördüğü gün Fritz'in elini sıktığını, yine o gün evlerinin önünden geçtiğini bütün vücudu korkudan ürpererek anımsadı. Ama hiç ses çıkarmadı, kendisine birşeyler sorarlar diye. Misafir gittikten sonra babası, «Uyudun mu Christophe?» diye sormuştu. cevap vermedi. Melchior'un Louisa'ya:

— Ne duygusuz şey bu çocuk? dediğini duydu.

Louisa yanıt vermemişti. Bir kaç dakika sonra perdeyi sıyırarak küçük yatağa bir göz attı. Christophe hemen gözlerini kapayarak kardeşleri gibi horlamaya başladı. Louisa parmaklarının ucuna basarak uzaklaştı. Nasıl isterdi annesinin yanında kalmasını, ona çok korktuğunu, kendisini kurtarmasını... hiç olmazsa avutmasını söyliyebilseydi... Ama alay etmelerinden, korkak demelerinden çekiniyordu. Üstelik, ne söylense boş olduğunu biliyordu. Büyük bir azap içinde kıvrandı durdu saatlerce. Hastalandığını sanıyor, başının ağrıdığını, yüreğinin daraldığını duyar gibi oluyordu. «Eyvah, hastalanıyorum, öleceğim galiba!...» diye kuruntuya kaptırdı kendini. Bir aralık yatağında doğruldu, yavaşça annesine seslendi, duyan olmadı, uyandırmaya da cesaret edemedi.

O günden sonra bütün çocukluğu ölüm düşüncesiyle zehirlendi. Hiçten nedenlerle sinirleri bozuluyor, titremelere, tıkanmalara uğruyordu. Bütün bu ıstıraplar karşısında hayali işlemeğe başlıyor, ölüm devinin onu sürükleyip götürmeğe geldiğini sanıyordu. Yanı başında oturan annesinin bir şeyden haberi olmadan can çekişir gibi olmuştu kaç kereler. Böyle hep korku içinde yaşamakla birlikte cesur bir tarafı da vardı; başkalarından yardım istemeyecek kadar onurlu olması, korkusunu belli etmek istememesi, annesini üzmekten çekinmesi onu susmak, korkularıyla başbaşa kalmak zorunda bırakmıştı. Ama hiç

durmadan da: «Bu kez adamakıllı hastayım, her halde anjine yakalandım!» diye yiyip bitiriyordu kendini. Rastgele duymuştu bu anjin sözcüğünü «Allahım, daha canımı alma!...» diye dua ediyordu.

Oldukça dindardı, annesinin söylediklerine olduğu gibi inanıyordu. «İnsan öldükten sonra ruhu Tanrının karşısına çıkar» diyordu annesi. «Eğer dünyadayken dine uygun olarak yaşamışsa doğru cennete gider.» Bunlara inanmakla birlikte böyle bir yolculuktan fena halde korkuyordu. Tanrının uyurken, yanına aldığı çocuklardan olmaya niyeti yoktu hiç. Her akşam yatarken, Tanrının böyle bir hevese kapılmasından fena halde korkardı. Gece yarısı ılık yataktan ayrılarak Tanrının karşısına çıkmak müthiş bir şey olmalıydı her halde. Onu kocaman güneş gibi bir şey olarak tasarlıyordu, konuştuğu zaman her halde gök gürültüsü gibi çıkardı sesi. Ne korkunç şeydi kimbilir! İnsanın gözlerini, kulaklarını, bütün ruhunu yakıp kavururdu. Dediklerine göre Tanrı insanı cezalandırırmış da. Bilinmez ki... Sonra büyüklerin konuşmalarından öğrendiğine göre daha başka korkunç şeyler de vardı. Demek onu dua etmek için götürdükleri kasvetli mezarlıkta, insanı kutuyla bir çukurun içine gömüyorlardı. Aman ne korkunç şeydi bu!...

Bununla birlikte yaşamak da pek hoş bir şey değildi hani; bu sarhoş babayı görmek, itilip kakılmak, öteki çocukların çeşit çeşit kötülüklerine katlanmak, büyüklerin küçümseyen acımaları altında ezilmek, kimsenin, annesinin bile kendisini anlamaması hoş şey değildi. Kimse sevmiyordu üstelik onu. Herkes hor görüyordu. Ama bu da ona yaşamak isteği vermekteydi işte. Kendinde gittikçe artan, öfkeyle karışık bir kuvvet duyuyordu. Ne garip şeydi bu kuvvet. Çok derinlerde uyuyordu sanki. Ne istediğini, ne olacağını bilmiyordu. Fakat kendinde böyle bir kuvvet olduğunu biliyor, onun kımıldanışını, uğultusunu duyuyordu içinde. Öcünü alacağı günler uzak değildi! Çılgınca bir yaşama isteği ve kötülüklerin, haksızlıkların öcünü almak, kötüleri cezalandırmak, büyük şey-

ler yapmak isteği ile yanıp tutuşuyordu. «Ah; yalnız bir yaşasam.» Bir parça düşündükten sonra «Hiç olmazsa on sekiz yaşıma kadar!...» Bunu yirmi bir yaşına kadar uzattığı da oluyordu. Bu son noktaydı artık. Dünyaya egemen olabilmesi için bu kadar ömrün yeteceğini sanıyordu. Sevdiği kahramanları düşünüyordu. Napolyon'u, Büyük İskender'i. O da mutlaka onlar gibi olacaktı, ama ne olur daha oniki yıl yaşasa. Hiç olmazsa on yıl. Otuzunda ölenlere acımayı hatırından bile geçirmiyordu. İhtiyar insanlardı bunlar. Yaşamanın zevkini tatmış insanlardı. Eğer elden kaçırmışlarsa, kendi kabahatleriydi bu. Ama ne acı şeydi onun yaşında ölmek! Böyle küçükken ölmek, herkesin anısında, her zaman suçlu çıkarılan küçük bir çocuk olarak kalmak, ne acıklı şeydi! Sanki çoktan ölmüş gibi, öfkesinden ağlıyordu bunu düşündükçe.

Bu ölüm korkusuyla azap içinde geçti çocukluk yılları Christophe'un. Bundan ancak hayatın çirkinliklerini tanıma pahasına kurtulabilmişti.

•

Boğucu gecenin içinde gittikçe koyulaşır gibi görülen karanlıkların arasından, onun hayatını aydınlatacak ışık, uzak boşluklarda kaybolmuş bir yıldız gibi parlamaya başlamıştı: Tanrısal müzik.

Büyükbaba onlara eski bir piyano hediye etmişti. Öğrencilerinin birinden satın almıştı bu piyanoyu. Büyük bir sabır ve ustalıkla onararak kullanılacak hale getirdi. Hediye evde pek iyi karşılanmadı. Louisa, piyano konmadan bile odayı tıklım tıklım dolu buluyordu. Melchior'a gelince; bu piyanonun Jean-Michel babaya pahalıya mal olmadığını, sobada iyi yanacağını söyliyerek alay ediyordu. Christophe ise nedenini pek bilmeden bu yeni eşyayı sevinçle karşılamıştı.

Bu, içi çok güzel masallarla dolu sihirli bir kutu gibi geliyordu ona. Tıpkı şu büyükbabasıyla ikisini pek keyiflendiren **Binbir Gece** kitabı gibi bir şey Babası, notaları

denemek için parmaklarını tuşlarda gezdirmişti. Bir anda ılık bir rüzgârla, ıslak bir ağaç dalından serpilen su zerreleri halinde, hafif ve tatlı sesler içini doldurmuştu Christophe'un. Ellerini çırparak: «Biraz daha!» diye haykırdı. Ama «Bir şeye yaramaz» diye piyanonun kapağını kapamıştı babası. Çocuk daha fazla direnmedi. Ama bir türlü piyanonun yanından ayrılamıyor, etrafında dolaşıyordu hep. Odadakiler arkalarını döner dönmez kapağını açıyor, tıpkı bir kaplumbağayı kabuğundan çıkarmak için üzerine dokunur gibi, tuşlardan birine hafifçe dokunuyor, bu kocaman sandığın içinde saklanan hayvanın çıkmasını bekliyordu. Bir kez kuvvetlice vurmuştu, annesi duydu: «Rahat durmıyacak mısın? Her şeyi karıştıracak mısın böyle?» diye bağırdı. Kimi zaman da kapağı kaparken elini sıkıştırır, yüzünü acınacak şekilde buruşturarak parmağını emerdi.

Annesi işe gittiği, ya da çarşıya çıktığı zamanlar evde yalnız kalmak çok sevindiriyordu Christophe'u. Ayak seslerinin merdivende kaybolmasını bekler, annesinin sokağa çıktığını, uzaklaştığını anlar anlamaz, bir iskemle yakalar, piyanonun önüne getirir, üstüne tırmanırdı, klâviye omuzlarının hizasına geliyordu. Bu da istediğini yapabilmesi için yeterdi de artardı bile. Neden yalnız kalmak istiyordu ki? Gürültü etmezse kimsenin bir şey dediği yoktu ona. Ama ötekilerden utanıyordu, cesareti yoktu. Sonra konuşup gürültü ediyorlardı. Bu da işin keyfini kaçırıyordu. Ne iyi şeydi yalnız olmak!...

Sessizlik bozulmasın diye soluğunu tutuyor. Bir topu ateşliyecekmiş gibi heyecan içindedir. Yüreği çarpıyor, parmağını tuşa dokundururken... Bazan hafifçe bastırdıktan sonra başka bir tuşun üstüne koyuyor parmağını... Bundan da ne güzel sesler çıkacak kimbilir?... Sesler yükseliyor birden. Derin olanları var, tizleri, tınlayanları, uğuldayanları var. Çocuk, bunların alçalıp sönüşlerine kulak veriyor. Kırlarda rüzgârın yaklaştırıp uzaklaştırdığı çan sesleri gibi dalgalanıyor ve bu sesler. Biraz kulak kabartılınca, tâ uzaklarda uçuşan böceklerin vızıltısını an-

dıran bir şeyler de duyuluyor. Bunlarda insanı, uzaklara, çok uzaklara, gizlendikleri, gömüldükleri esrarlı yerlere çeken bir şeyler var. Kayboldular işte! Hayır, mırıldanıyorlar hâlâ... Hafif bir kanat çırpıntısı. Ne tuhaf şeyler! Sanki bir takım cinler, periler bunlar. Bu sandığın içine hapsetmişler onları, insanın istediğini yapıyorlar, ne anlaşılmaz şey!

Ama en güzeli iki parmakla iki tuşa dokunulduğu zaman oluyor. Ne çıkacağı kestirilemez böyle yapılınca. Bakarsınız birbirine düşman iki cin karşılaşır. Öfkeyle köpürürler, döğüşürler, söylenirler, arada bir tatlı tatlı mırıldanır gibi olurlar, ama öfkeyle homurdanırlar birden. Christophe bu oyuna bayılıyordu; kimi zaman sanki bu sandığın içinde hapsedilmiş canavarlar, kurtulup çıkmak için zincirlerini koparmak istiyor, oradan oraya vuruyorlardı kendilerini. Bunlar nerdeyse boşanacak, masaldaki cinler gibi, dışarı fırlayacaklar. Öyleleri de vardır ki bu cinlerin yüzünüze güler, damarınıza girer, ama sizi ısırmaktır niyetleri, sonra ateş gibi yanar bunlar. Christophe ne istediklerini bir türlü anlayamaz. Onu kendilerine çekip içini altüst ederler. Yüzü kızarır bu sesleri dinlerken. Birbirini sevenleri de vardır. Öpüşürken insanların yaptığı gibi, birbirlerinin boynuna sarılırlar. İnce ve tatlıdır bu sesler. İyi cinlerdir bunlar, küçük Christophe'u severler, küçük Christophe da onları sever. Onları dinlerken yaşla dolar gözleri. Bıkmadan çağırır onları. Bunlar onun çok tatlı, çok cana yakın, çok sevgili arkadaşlarıdır.

İşte böylece çocuk bir ses ormanında dolaşır, durur. Her an onu okşamak ya da parçalamak için gözleyen, çağıran görünmeyen varlıkların çevresini sardığını sanır.

Bir gün babası Christophe'u piyanonun başında yakaladı. Kalın sesiyle öyle bir bağırış bağırdı ki, çocuk yerinden sıçradı. Yüzüne inecek tokatları karşılamak için elini siper etti. Ama şaşılacak şey, Melchior azarlamadı, üstelik yüzü gülüyordu. Dostça başına vurarak.

— Söyle bakayım yaramaz, hoşuna gidiyor mu piyano çalmak? Öğreteyim mi sana, ister misin? diye sordu.

İstemek de söz mü?... Kendinden geçerek «evet» diye mırıldandı. Yanyana piyanonun önüne oturdular. Bu sefer Christophe büyük kitap ciltlerinden yapılan sütunun üstüne tünemişti. Dikkat kesilerek ilk dersini aldı. Bu vızıldayan cinlerin ne de tuhaf adları vardı. Çinceden alınmış olmalıydı bu adlar. Bazılarınınki bir hece, bazılarınınki de tek bir harfti.

Şaşıp kalmıştı Christophe. Onların tıpkı masallardaki prenseslerinki gibi kulağı okşayan tatlı adları var sanıyordu.

Babasının bunlardan, olağan şeylermiş gibi söz etmesi hoşuna gitmiyordu. Hem, Melchior onları çağırdığı zaman aynı varlıklar olarak gelmiyorlardı artık. Parmaklarının arasından, gevşeklikle geçip gidiyorlardı. Bununla birlikte aralarındaki bağlılıkları, derecelenmeleri öğrenmek hoşuna gidiyordu Christophe'un. Bir orduya, ya da birbirine bağlanmış bir zenci kafilesine kumanda eder gibi görünen şu gamlar. Sonra büyük bir hayretle her askerin, ya da her zencinin yerine göre ya bir kral ya da bir komutan olabileceğini, hattâ klâvyede bunlardan, yukarıdan aşağıya, bir tabur bile yapılabileceğini öğrenmişti. Bunların ipini elinde bulundurmak çok eğlendiriyordu onu. Bütün bunlar önce gördüklerinden daha çocukça şeyler oluvermişti. O sihirli orman yoktu artık. Ama yine de büyük bir dikkatle çalışıyordu. Çünkü sıkıcı değildi bu iş. Sonra babasının sabrına da şaşıyordu. Melchior yorulmak nedir bilmiyor, aynı şeyi on kere tekrar ettiriyordu. Babasının bunca yorgunluğa nasıl olup da katlandığına akıl erdiremiyordu bir türlü. Kendisini çok seviyordu demek. Ne iyi adamdı! Çocuk, derin bir minnet duygusu içinde çalışıyordu.

Öğretmenin kafasından geçenleri bilseydi, bu kadar sevinmezdi her halde.

•

O günden sonra, babası, Christophe'u komşularından

birinin evinde, haftada üç kere yapılan Oda Müziği toplantılarına götürdü. Melchior birinci keman, Jean-Michel de viyolonsel çalıyorlardı. Bir banka memuruydu ötekilerden biri, biri de Schiller Strasse'de saatçilik eden yaşlı bir adamdı. Ara sıra eczacı da flütiyle katılırdı onlara. Saat beşten dokuza kadar çalarlardı. Bira içerlerdi her parçadan sonra da. Onlar çalarken, komşular girer çıkar, duvara dayanarak bir şey söylemeden dinler, başlarını sallar, ayaklarıyla tempo tutar ve sigara dumanına boğarlardı odayı. Sayfalar çevrilir, parçalar birbirini kovalar, ama çalanlar bıkıp usanmazlardı. Konuşmazlardı hiç. Alınları büyük bir ciddilikle kırışmış, dikkat kesilerek çalar, çalarlardı. Bir parçanın değil güzelliğini belirtmek, anlamaktan bile uzaktılar. Ama yine de, arada bir mırıldanırlardı keyifli keyifli. Pek doğru ve mezüre uygun çalmamakla birlikte notadan ayrılmazlardı hiç ve gösterilen bütün nüansları şaşmadan tekrar ederlerdi. Zahmetsizce elde edilen bir çalış kolaylığı, dünyanın en müzisyen ırkı diye anılan ırkın yavanlık içindeki becerisi vardı onlarda. Bol olsun da ne olursa olsun diye yemek ayırt etmeden atıştıran oburlar gibiydiler. Kötü müzik yoktu onlara göre. Yeter ki doyurucu olsun. Bir Brahms'la, Beethoven'i ayırt etmedikleri gibi, bir sanatçının zayıf bir konçertosuyla heyecan verici bir sonatı arasında ayırım gözetmezlerdi, ikisi de aynı hamurdan diye.

Christophe piyanonun arkasında bir köşeye büzülüp otururdu. Kimse rahatsız edemezdi onu. Çünkü buraya girmek için, kuzu kuzu yürümek gerekirdi. Yarı karanlık bir yerdi burası. Çocuk ancak, döşemenin üzerinde, bağdaş kurarak oturabiliyordu. Odadaki sigara dumanından boğazı, gözleri yanıyordu; bundan başka toz içindeydi oturduğu yer. Ama bütün bunlara aldırış ettiği yoktu. Küçücük kirli parmaklarıyla piyanonun perdesindeki delikleri büyüterek, can kulağıyla dinlerdi. Çalınan her parçadan hoşlanmazdı. Ama canı da sıkılmıyordu. Dinlediği parçalar hakkında düşüncesini söylemeye de kalkmazdı hiç. Çünkü böyle bir şey için pek küçük ve bilgisiz bulu-

yordu kendisini. Müzik, bazan uyku veriyor, bazan da büsbütün canlandırıyordu. Ne olursa olsun hiç bir zaman fena gelmiyordu ona. Kendi de pek farkında değildi ama onu asıl saran iyi müzikti. Kimsenin kendisini görmediğini bildiği için, yüzünü gözünü ezip büzüyor, burnunu çekiştiriyor, dişlerini sıkıyor, dilini çıkarıyordu. Kâh öfkeyle açılır, kâh uyuklar gibi süzülürdü gözleri. Kimseye metelik vermeden elini, ayağını oynatır dururdu. Yürümek, vurup kırmak, dünyayı toz etmek gelirdi içinden. Kendini o kadar kapıp koyuverirdi ki, sonunda piyanonun üstünden bir baş uzanıp: «Rahat durmayacak mısın yaramaz? Kaçırdın mı yoksa? Çek bakalım şu elini piyanodan. Kulağını çekerim ha!» diye bağırırdı. Hem utanır, hem de öfkelenirdi için için. Ne diye keyfini kaçırıyorlardı sanki? Bir zararı var mıydı kimseye? Zaten onunla uğraşırlardı hep. Babası da bunlarla birlik oluyordu. Gürültü yapıyorsun diye çatıyor, müzikten hoşlanmıyorsun diyorlardı. O da yavaş yavaş inanmaya başlamıştı buna. Ama konçertoları öğütmekten başka meziyeti olmıyan bu kendi halinde adamcağızlara orada müziği gerçekten duyan tek insanın bu küçücük çocuk olduğu söylense hayretten dona kalırlardı her halde.

Peki ama, neden hem onun kıpırdamadan durmasını istiyorlar, hem de yürüyüş havaları çalıyorlardı? Şaha kalkan atlar, kılıç şakırtıları, savaş haykırışları, zafer çığlıkları vardı bu parçalarda. Bütün bunlardan sonra, yalnız başını sallayıp, ayağıyla tempo tutmasını mı istiyorlardı?

Çocuğun hiç kımıldamadan dinliyebilmesi için rüyalarla dolu, durgun parçalar ,ya da hiç bir şey anlatmayan şu gevezeliklerin çalınması gerekirdi. Hiç de eksik değildi böyle şeyler. Meselâ şu Goldmark'ın parçası. Az önce saatçi bunun için: «Ne güzel! diyordu, pürüzsüz... Bütün köşeler yuvarlatılmış!...» Böyle parçalar çalındığı zaman küçük, yerinde rahat duruyor, uykuya dalmış gibi hiç kımıldanmıyordu. Ne çalındığının farkında değildi; din-

lemiyordu bile. Ama yine de çok mutluluk duyuyordu; vücudu gevşiyor, uyukluyordu.

Kopuk kopuk rüyasında şöyle şeyler görüyordu: Annesi çörek yapıyor, eline yapışan hamurları bıçakla sıyırıyor. Sonra bir gün önce nehirde yüzerken gördüğü fare geçiyor gözünün önünden. Daha sonra şu söğüt dalından yapmayı tasarladığı kırbaç... Ne tuhaf şey! Nereden de aklına geliyordu bunlar? Bazan gözünün önüne böyle şeyler gelmezdi ama içinden *sonsuz* şeyler duyardı yine de. Söylenmeyecek, ya da herkes bildiği için söylenmeye değmiyecek şeyler vardı ve bu her zaman böyleydi sanki. Kederli şeyler de vardı rüyaları arasında, ama bunlar hiç bir zaman, hayattaki kadar üzücü ve babasından dayak yediği zamanlardaki gibi, yüz kızartıcı da değildi. Hele şimdi yüreği burkularak hatırladığı hakaretlerin acısı da yoktu bunlarda. Sadece tatlı bir üzünce gömüyorlardı onu. Öylesine ışıklı rüyalar da vardı ki, sevinç dalgalarıyla doldururlardı içini. Bunlara gömüldüğü zaman Christophe içinden şöyle diyordu: «Evet, evet, ileride böyle şeyler *yapacağım* ben de.» Ama bu «böyle»nin ne olduğunu ve niçin söylediğini kendi de bilmezdi. Bir yandan da mutlaka söylemesi gerekli imiş gibi geliyordu. Engin bir denizin uğultularını duyar gibiydi. O kadar yakındı ki bu denize. Yalnız bir kum yığını ayırıyordu ondan kendisini. Chistophe bu denizin ne olduğunu ve kendisinden ne istediğini bilmiyordu. Ama onun yükselip bütün setleri aşacağına inanıyordu. İşte o zaman... Her şey *yoluna girecek*, mutlu olacaktı artık. Bu denizin derinden gelen sesinin ninnisiyle bütün kederler hafifleyecek, üzüntüler eriyip gidecekti. Düşünceleri hep kederliydi, ama utanç duymuyordu bundan. Ona her şey doğal ve güzel görünüyordu şimdi.

Zaman zaman zayıf müzik parçalarının bile ona bu sarhoşluğu verdiği olurdu. Bunları yazanlar para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen ya da hayatlarının boşluğunu doldurmak için bilinen kurallara uyarak ya da orijinal görünmek kuruntusuyla formüllerin tersi bir yolda

yürüyerek, sadece notaları bir araya getiren zavallılardı. Ama bir budalanın elinden çıkan seslerde bile, saf bir çocuk ruhunda fırtınalar koparacak kadar büyük bir yaşama gücü vardı. Belki de böyle bir budalanın uyandırdığı rüyalarda, çekip sürükleyen, insana hükmeden bir düşünceden daha esrarlı, daha özgür bir şeyler vardır, çünkü boşluktaki hareketler ve anlamsız gevezelikler insanın zihnini daldığı derin düşüncelerden ayıramaz.

İşte böylece çocuk, unutularak, unutarak, piyanonun arkasında oturup kalıyordu tâ bacakları karıncalanıncaya kadar. O zaman, tırnakları kir içinde, eliyle ayağını tutan, burnunu duvara sürten küçük bir çocuktan başka bir şey olmadığını anımsıyordu.

•

Bir gün Melchior parmaklarının ucuna basarak içeri *girmişti*. Boyunu aşan klâvyenin önünde oturan çocuğu uzun uzun süzdü. Beyninde bir şimşek çaktı birden: «Küçük bir harika!» Nasıl olmuştu da bunu düşünmemişti şimdiye kadar... Aile için bir zenginlik kaynağı olabilirdi bu çocuk!... Bu oğlan da anası gibi kaba saba bir şey olacak, diye düşünmüştü her halde. Denemesi bedava, ya bir şeyler başarır, büyük bir sanatçı oluverse!.. O zaman onu, bütün Almanya'da dolaştırmak, başka ülkelere bile götürmek işten değildi. «Ne güzel, ne soyluca bir yaşantı süreceklerdi o zaman.» Melchior, bütün hareketlerinin altında soyluca bir şeyler arardı ve bulmaktan da geri kalmazdı.

Bu kanısına o kadar kuvvetle sarılmıştı ki, akşam sofradan kalkar kalkmaz, daha son lokmasını yutmadan, çocuğu piyanonun önüne oturttu, gündüzkü dersini tekrarlattı ve gözleri uykudan kapanıncaya kadar çalıştırdı. Ertesi gün üç kez daha, daha ertesi gün yine böyle ve her gün hiç aksamadan, dersler birbirini kovaladı. Çok geçmeden bıktı usandı Christophe, baş kaldırmak istedi. Ona saçma sapan şeyler yaptırıyorlardı; baş parmağı kı-

sıp öteki parmakları olabildiğince hızla tuşlarda gezdirmek, ya da yanındaki iki parmağın arasında pek beceriksizce sarkan dördüncü parmağı bükerek bu işi yapmak. Hiç bir zevk almıyordu bu derslerden. O sihirli ahenkler, insanı büyüleyen cinler, bir an içinde yaşanan hayal âlemi yok olmuştu artık. Gamlar ve egzersizler birbiri ardından geliyordu durmadan. Bütün bunlar, sofrada yemekler, hep aynı yemekler anlatılan yavan gevezelikler kadar monoton ve sıkıcı şeylerdi. Babası ders verirken başka şeylere dalmaya başlamıştı yavaş yavaş. Melchior'dan azarı yiyince de somurtarak dinler gibi yapıyordu. Çok geçmeden sille tokat da başladı. Bu da büsbütün huysuzlaştırıyordu çocuğu. Nihayet bir akşam yatağında yatarken kulağına çalınanlar, bardağı taşırdı. Melchior, Louisa'ya Christophe hakkındaki tasarılarını anlatıyordu. Demek ki onu marifetli bir hayvan gibi herkese göstermek için bunca sıkıntıya katlanmaya zorlamışlar, sabahtan akşama kadar fildişi parçalarını takırdattırmışlardı. Sevgili nehrine gidecek vakit bulamaz olmuştu. Piyanonun başında geçiyordu bütün ömrü. Neden onun üstüne çullanıyorlardı böyle. Büyük bir tiksinti duyuyordu. Onuru ve özgürlük duygusu çiğnenmişti. Bağımsızlığına kavuşması gerekiyordu. Müzikle uğraşmamaya karar verdi. Bunu yapamazsa babasını bıktırmak için elinden geleni yapacaktı. Bu, çetin olacaktı biraz. Ama bağımsızlığını kurtarması gerekliydi.

O günden sonraki ilk derste plânını uygulamaya başladı bile... Yanlış notalara vurup parmaklarını şaşırmış gibi yaptı. Melchior avaz avaz bağırdı. Tokatlar da yağmaya başladı ardından. Her yanlış notada Christophe'un parmağına vuruyor, kulağının zarını patlatırcasına bağırarak küfürler savuruyordu. Christophe yüzünü buruşturuyor, dudaklarını ısırıyordu ağlamamak için. Sonra yine bütün bunlara katlanarak, yanlış notalara vurmakta devam ediyordu; babasının tokatlarından kendini korumak için de omuzlarının arasında kısıyordu başını. Ama pek çıkar yol değildi bu. Melchior da inatçıydı onun kadar. İki gün iki gece geçse bile yanlışlarını düzeltmedikçe piyanonun ba-

şından kaldırmıyacağına yemin etmişti. Christophe bile bile yanlış yaptığını belli eder olmuştu. Melchior da hilenin farkına varmaya başladı. Her çalışta küçücük eli inatla yana kayıveriyordu.

Babasının cetveli parmaklarına daha sert inmeye başlamıştı. Dayanamaz olmuştu artık. Gözyaşlarını içine akıtarak ağlıyordu. Bunun çıkar yol olmadığını, başka bir şeyler yapmak gerektiğini de anlamıştı. Vazgeçti bundan; fakat kopacak fırtınayı önceden hissettiği için titreyerek, ama cesaretle:

— Piyano çalmak istemiyorum artık baba, dedi.

Melchior köpürdü:

— Ne?... Ne dedin?... diye bağırdı.

Kolunu tutup öyle bir çekiş çekti ki, kıracaktı nerdeyse. Christophe zangın zangır titriyordu, elini kafasına inen tokatlara siper ederek:

— Çalmak istemiyorum, önce dayak yemek istemiyorum da ondan... Sonra da...

Sözünü tamamlayamadı. Ağzının ortasına inen bir tokat soluğunu kesmişti. Melchior ulurcasına bağırıyordu:

— Dayak yemek istemiyorsun ha? Al öyleyse...

Sille tokat yağmaya başlamıştı şimdi. Christophe hıçkıra hıçkıra, boğulur gibi bir sesle ağlıyor, bir yandan da:

— Hem de müzikten hoşlanmıyorum; sevmiyorum işte, diyordu.

Kendini iskemlesinden yere bıraktı, Melchior yakaladığı gibi yine oturttu. Ellerini tutup parmaklarını piyanonun tuşlarına çarptı:

— Çalacaksın!... diye bağırdı.

Christophe da bağırarak karşılık verdi:

— Çalmayacağım işte!...

Melchior diretmekten vazgeçti. Christophe'u kapı dışarı ederek piyano çalmazsa, derslerinden birine bile çalışmazsa yemek vermiyeceklerini söyledi ve arkasından kapıyı çarptı.

Christophe kendini karanlık merdivenin yıkık, kirli basamaklarında buldu. Bir çatı penceresinin kırık camın-

dan içeri serin hava giriyordu. Duvarlar sırsıklamdı. Christophe kirli basamağa oturdu; öfkeden ve heyecandan yüreği hızlı hızlı çarpıyordu.

Yavaş sesle babasına küfürler savurmaya başlamıştı.

— Hayvan herif!... Hayvandan başka bir şey değilsin sen... Kaba adam... Seni sevmiyorum hiç... Sevmiyorum. Ah geberdiğini görsem bir!...

Göğsü kabarıp iniyor, umutsuzlukla kirli merdivene, kırık pencereye gerili, rüzgârın kımıldattığı örümcek ağına bakıyordu. Yapayalnız kalmış gibiydi dünyada. Çok mutsuz hissediyordu kendini. Başını merdivenin parmaklıkları arasına sokup aşağıya, boşluğa baktı. Kaldırıp kendimi buradan aşağı atsam mı? diye düşündü. Pencereden atsa daha iyi olmaz mıydı? Evet, onlardan öcünü almak için öldürmeliydi kendini. Bunu yaparsa vicdan azabıyla kahredecekti hepsini. Şimdi merdivenin dibine yuvarlanışı gözünün önüne gelir gibi oluyordu: gürültüyü duyanlar acı acı bağrışacaklardı; «Çocuk düştü, aşağıya düştü» diye. Kapılar açılıp kapanacak, merdivenlerde koşuşmalar olacaktı. Babası, annesi ağlayarak yerde yatan ölüsünün üstüne gözyaşları içinde atılacaklardı. Annesi ağlayarak babasına: «Senin yüzünden! Onu öldüren sensin!» diye haykıracak, babası kollarını açıp yere diz çökecek, bir yandan başını parmaklıklara vuracak, bir yandan da: «Alçağın biriyim ben; alçağın biri!» diye haykıracaktı. Hayalinde yarattığı bu sahne üzüntüsünü dindiriyordu Christophe'un. Nerdeyse kendisi için ağlayanlara acıyacaktı; ama bir an sonra, oh olsun onlara, diye düşündü. Öcünü aldığı için derin bir haz duyuyordu şimdi.

Kendi kendine yaşadığı bu öyküyü bitirince merdivenin tâ yukarısında karanlıkta oturduğunu gördü. Bir kez daha baktı aşağıya, ama bu sefer hiç de kendini atmak isteği duymuyordu içinde. Dahası vücudundan hafif bir ürperti bile geçti, belki düşerim diye, parmaklığın kenarından geri çekildi. Şimdi kendini kafese kapatılmış bir kuş gibi duyuyordu, öylesine bir hapsedilişti ki bu, kurtulmak için kafasını duvardan duvara çarpmaktan ve ca-

nını acıtmaktan başka bir şey gelmiyordu elinden... Ağladı, ağladı; sonra kirli elleriyle gözlerini öylesine ovuşturdu ki, bulanık görmeye başladı çevresini. Hem ağlıyor, hem de çevresine bakınıyordu. Bu onu avuttu biraz. Bir aralık iniltisini kesti, başını kaldırıp tavandaki örümceğe baktı, hayvan kımıldanmaya başlamıştı. Sonra yine ağlamaya koyuldu, ama şimdi içinden gelmiyordu deminki kadar. Hıçkırıklarının sesine kulak kabartıyor ve mızıldanmasını sürdürüyordu. Ama niçin yaptığını bilmiyordu bunu. Az sonra yerinden kalktı. Pencere onu kendine çekiyordu. Dikkatle geriye çekilerek, pencerenin iç kenarına oturdu. Bir yandan da hem tiksindiği, hem de ilgilenmekten kendini alamadığı örümceği seyrediyordu.

Aşağıda Ren, akıp gidiyordu evin yanından. Christophe merdiven başındaki pencerenin içinde hareket halindeki gökyüzünden, nehrin üstüne sarkıyordu sanki. Eskiden de seke seke merdivenden inerken göğe bakardı, ama hiç bugünkü *gibi* görmemişti. Keder duyuları keskinleştirir; gözyaşları soluk anıların izlerini silip götürdükten sonra her şey gözlere daha berrak görünür. Nehir, tanıdığı her şeyden daha güçlü bir varlık gibi geliyordu şimdi çocuğa!... Daha iyi görmek için eğildi... Dudaklarını, burnunu cama yapıştırdı. Nehir nereye gidiyordu. Hiç bir şey durduramazdı onu. Ne tuhaf! İster güneş açsın, ister yağmur yağsın, evin içi kederli, ya da sevinçli olsun, o hiç durmadan akıyor, akıyordu. Anlaşılıyor ki her şey onun için; hiç bir sıkıntısı yok, kuvvetine de güveniyor. Ne güzel şey böyle, ovalardan, söğüt dallarının altından, küçük çakıl taşlarını, ince kumları sürükliyerek, başı boş akıp gitmek!

Çocuk, bütün benliğini vererek nehire bakıyor, sesini dinliyor ve onunla birlikte akıp *gittiğini* duyar *gibi* oluyordu... Gözlerini kapıyor, uçuşan mavi, yeşil, sarı, kırmızı renkli benekler ve koşuşan gölgeler, güneşten serpilen bir ışık örtüsü... Hayaller berraklaşıyor. İşte geniş bir ova, kamışlar, taze bir ot ve kekik kokusuyla yüklü rüzgârların dalgalandırdığı ekinler. Çiçekler, menekşeler,

haşhaşlar... Aman ne güzel. Hava ne serin, ne tatlı!... Kim bilir ne hoş olurdu bu gür ve yumuşak otlara yatıp uzanmak... İçini bir sevinç kaplamıştı Christophe'un. Babasının bayram günleri bardağına bir parmak Ren şarabı akıttığı zamanki gibi başının döndüğünü hissediyordu. Nehir akıyordu, görünüm değişiyordu. Suya eğilen ağaçlar, küçücük, ele benzeyen dantelalı yapraklar, suda yıkanıyor, dalgacıklarda sallanıyor, dönüyor, dönüyor... Ağaçların arasından nehire yansıyan bir köy görüntüsü. Akarsuyun yaladığı beyaz duvarların ardından serviler, haçlı mezar taşları... Bunların arkasında kayalar, sıra sıra dağlar, yamaçlardaki bağlar, küçük bir çam ormanı, kale yıkıntıları beliriyordu suyun yüzünde. Sonra yine ova. Ekinler, kuşlar, güneş...

Nehrin yeşil gövdesi kayıp geçiyor. Tıpkı tek bir düşünce gibi. Dalgasız, hemen hemen kıvrımsız. Yalnız yaldızlı halkacıklar titreşiyor yüzünde. Christophe onu görmüyor artık. Sesini dinlemek için gözlerini kapıyor. Daha çok doluyor bu uğultu içine, başını döndürüyor. Sonsuz bir rüyaya gömülmüş, sürükleniyor gibi. Dalgaların gürültülü derinliklerinden ateşli ritmler yükseliyor ve bunların arasından, bir parmaklığa tırmanarak yükselen bir asma gibi, nefis bir müzik duyuluyor: notalar, gümüş klâvyelerden serpilen sesler, hazin sesli kemanlar, yumuşak flüt sesleri...Görüntüler siliniyor, nehir gözden kayboluyor... Çevrede tatlı ve kızıltılı bir hava dalgalanıyordu şimdi. Christophe'un yüreği heyecanla çarpıyordu. Ne güzel şeylerdi bütün bu gördükleri! Siyah, kıvırcık saçlı, biraz baygın bakışlı küçük bir kız, alaylı bir gülüşle onu yanına çağırıyor. Sonra soluk benizli bir çocuğun kederli bakışlı mavi gözleri. Başka gülüşler, başka gözler. Bir bakışlarıyla insanın yüzünü kızartan meraklı ve kışkırtıcı gözler... Sonra o soluk, siyah saçlı, çenesi kilitlenmiş kadının, yüzünün yarısını kaplamış görünen, insanı rahatsız edecek kadar keskin bakışlı gözleri... Bütün bunların üstünde de ona açık gri gözleri, yarı açık ağzı ve küçük parlak dişleriyle gülen, en sevgili yüz... Ah, o ne

seven, ne anlayan gülüş! Öylesine tatlı ve ılık bir akışı vardı ki insanın içine! Gitme güzel yüz, gitme, biraz daha gül!... Ama ne yazık ki, uzaklaşıyor, siliniyor. İçinde anlatılmaz tatlı bir duygu vardı şimdi Christophe'un. Kötü, üzücü şeyler yok oldu artık. Tatlı bir rüyadan, berrak bir müzikten başka bir şey yok. Bu yaz güneşinin altın ışıklarını titreştiren bir müzik.

Ne oluyordu? Çocuğun ruhunu ihtiraslı çalkantılarla dolduran bu hayaller neydi? Şimdiye kadar görmemişti bunları. Ama yabancı da gelmiyordu hiç biri. Hepsini tanımıştı. Nereden geliyorlardı? Varlığın hangi karanlık uçurumundan? Geçmiş varlıktan mı, yoksa gelecekten mi?

Her şey silindi, bütün şekiller eridi şimdi. Son kez sislerin arasından taşıp tarlaları kaplamış kadar büyümüş görünen nehiri gördü. Hareketsiz denecek bir ağırlıkla akıyordu. Tâ uzaklarda, ufukta bir çelik parıltısı, bir su ovası, titreyen dalgaların çizgisi gözüne çarptı; deniz. Nehir ona doğru koşuyordu. Deniz de onu kendine çekiyor, ona koşar gibi görünüyordu. Denize kavuşmayı özleyen nehir birazdan ona karışıp eriyecekti... Havada tatlı bir müzik dalgalanıyor, güzel sesler perde perde yükselip alçalarak kayboluyordu... Onların kasırgası içinde her şey siliniyordu... Zincirlerinden kurtulan ruhu boşlukları aşıyordu; hava ile sarhoş, keskin seslerle göğü delen kırlangıçlar gibi... Sevinç! Sevinç! Bir şey yok artık. Sonsuz mutluluktan başka!...

Saatler geçmiş, akşam olmuş, merdiven gecenin karanlığına gömülmüştü. Yağmur damlaları nehirin giysisinin üstüne değirmi işlemeler çiziyor ve bunlar, hemen akıntıyla titreşerek sürüklenip gidiyordu. Arada bir dal, bir ağaç kabuğu sessizce kayıp uzaklaşıyordu sularda. Korkunç örümcek doymuş, bir köşeye sinmişti. Küçük Christophe, alnı kırışık, soluk yüzünde mutlu bir gülümseyiş hâlâ orada, o pencere içindeydi, uyuyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E la faccia del sol nascereombrata

Purg.XXX

Çaresiz baş eğmek gerekiyordu. Kahramanca direndikten sonra babasının dayağı hakkından geldi. Sabah, akşam günde üçer saat işkence makinesinin önüne oturuyordu. Bütün vücudu sürekli dikkat ve can sıkıntısından kasılmış, yanaklarından iri gözyaşları süzülerek çoğu kez soğuktan kaskatı, morarmış küçücük ellerini siyah-beyaz tuşların üstünde koşturuyordu. Her yanlış notada eline inecek cetvelin korkusu vardı içinde. Bundan daha da kötüsü babasının küfürleriydi. Müzik, nefret veriyor gibiydi ona. Ama yine de canla başla çalışıyordu. Bunun nedeni dayak korkusundan öte bir şeydi. Büyükbabasının bazı sözleri yer etmişti kafasında. Torununu birkaç kez piyano başında ağlarken gören Jean-Michel, insanın sanatların en güzeli, en şereflisi ve en kederden arındıranı uğrunda zahmete katlanması gerektiğini söylemişti. Onu adam yerine koyarak konuşan büyükbabasına karşı minnet duyuyordu içinde. Onun bu safça sözleri, onun çocukça boyun eğişine ve yeni uyanan gururuna pek uygun gelmişti.

Ama bütün bunların üstünde asıl, müziğin bıraktığı bir kaç heyecanlı anı, bütün isyanlarını bastırarak, bu hiç sevmediği sanata, hayat boyunca bağlıyacaktı.

Şehirde, bütün Alman şehirlerinde olduğu gibi Opera, Opero - Komik, Operet, Dram, Komedi, Vodvil ve oynanabilir ne varsa hepsini oynayan bir tiyatro vardı. Bu

tiyatro haftada üç gün, saat altıdan dokuza kadar açıktı. İhtiyar Jean - Michel, oyunlardan bir tekini bile kaçırmaz, hepsine aynı derecede ilgi gösterirdi. Küçüğü de beraber götürdü bir gün. Daha bir kaç gün önceden de oyunun konusunu anlatmıştı. Christophe, bir şey anlamamıştı bunlardan. Ama, çok müthiş şey göreceğini düşünüyordu hem görmek isteğiyle yanıp tutuşuyor, hem de korkuyordu şimdiden. Çünkü oyunda bir fırtına kopacaktı. Ya kafasına yıldırım düşerse diye ödü kopuyordu. Sonra bir de savaş olacaktı, yani ölüm tehlikesi vardı. Oyundan bir gün önce, yatağında bunları düşünürken, büyük bir korku içinde kıvranıp durmuştu. Oyun günü, «Büyükbabam gelmese!» diye dua etti içinden. Ama vakit yaklaşıp de Jean - Michel görünmeyince, fena halde üzüldü. Yolunu bekleyerek pencerenin önünden ayrılmadı. Sonunda ihtiyar çıkageldi; yola koyuldular. Heyecandan yüreği çarpıyordu, ağzı kupkuruydu. Hiç konuşmuyordu.

Evde lâfı çok geçen esrarengiz binanın önüne vardılar. Jean - Michel kapıda bildiklerine rastladı. Korku içinde, büyükbabasının elini sımsıkı tutan Christophe, bu adamların nasıl olup da bu kadar rahatça konuşup gülüştüklerine akıl erdiremiyordu bir türlü.

Büyükbaba, orkestranın arkasında her zamanki yerine kuruldu. Öndeki parmaklığa dayanarak, kontrbasçıyla ardı arkası kesilmeyen bir konuşmaya daldı. Kendi çevresini buluyordu burada. Müzikteki üstünlüğünden ötürü saygıyla dinliyorlardı onu. Jean - Michel de karşısındakini bıktırıncaya kadar bundan yararlanmaktan geri kalmazdı. Christophe onun söylediklerine kulak verecek halde değildi. Oyunun bir an önce başlamasını sabırsızlıkla bekliyordu. Ona çok güzel görünen salonun görünümüyle gözü kamaşmıştı; içeri akın eden seyircilerden de utanıyordu fena halde. Başını çevirmeye bile cesareti yoktu. Sinirli sinirli bükülüp açılan parmaklarının arasında kasketini buruşturuyor, gözlerini sihirli perdeden ayıramıyordu.

Nihayet üç vuruş duyuldu. Büyükbaba burnunu sil-

di, cebinden librettoyu çıkardı, tek kelimesini gözden kaçırmazdı bunun, öyle ki sahnede olup bitenleri görmezdi çok kere. Orkestra başlamıştı. Daha ilk ses perdeleriyle birlikte yüreği ferahlamıştı Christophe'un. Bu ses dünyasında kendini kendi evinde gibi hissetmekteydi. Artık oyun ne kadar acayip olursa olsun her şey ona doğal görünecekti.

Perde açıldı... Mukavvadan ağaçlar ve onlar kadar gerçekten uzak bir şeyler göründü. Küçük çok beğenmişti bunları, ama hayret etmiyordu. Oyun, onun hiç bilmediği, masalımsı bir Doğu dünyasında geçiyordu. Sözleri bir takım ipe sapa gelmez şeylerdi. Christophe hiç bir şey anlamıyordu bunlardan. Kişileri birbiriyle karıştırıyordu. Durmadan da, büyükbabasının kolunu çekiştirerek hiç bir şey anlamadığını açığa vuran yersiz sorular yağdırıyordu. Ama hiç sıkılmıyordu canı. Kendinden geçmiş gibiydi. Saçma sapan librettonun üstüne kendi kafasında yarattığı romanı yerleştirmişti. Oyunla hiç bir ilişkisi yoktu bunun. Sahnede geçenler her dakika onun düşündüklerini suya düşürüyordu ama umurunda bile değildi. Her biri ayrı bir feryat koparırak boy gösteren oyuncular arasından bazılarını beğenmişti; böylece sevdiklerinin başına gelenleri yüreği çarparak izliyordu. Hele, kızıla yakın kumral saçlı, gözlerini kocaman kocaman açan, çıplak ayaklı, orta yaşlı, güzel bir kadın vardı ki tutulmuştu ona. Piyesin oynanışındaki görülmemiş tuhaflıklar gözüne çarpmıyordu bile. Her zaman o kadar keskin olan çocuk gözleri, iri kıyım, etli oyuncuların gülünç çirkinliklerini, iki sıra halinde dizilmiş, her boydan biçimsiz koroculari, hareketlerdeki anlamsızlığı, bağırmaktan kıpkırmızı kesilmiş yüzleri, tıkız perukaları, tenorun yüksek ökçesini, sevgilisinin, renk renk boyalarla sıvanmış yüzünün çirkinliğini seçemiyordu. Tutkunluğundan sevdiğini olduğu gibi göremiyen bir âşık halindeydi. Çocuklara vergi o eşsiz hayalgücüyle, hoş olmayan duyguları geçerken durdurup değiştiriveriyordu.

Müzik mucizesini göstermeye başlamıştı: yarattığı havanın içinde güzel, yüce ve çekici oluyordu herşey. İn-

sanın ruhuna dayanılmaz bir sevgi ihtiyacı veriyor, sonra yine kendi açtığı boşluğu doldurmak için aşk hayaletleri sunuyordu ona. Küçük Christophe heyecandan kendini kaybetmiş gibiydi. Rahatsızlık veren sözcükler, jestler, müzik cümleleri vardı bu oyunda. Gözlerini kaldırmaya cesaret edemiyordu böyle sahnelerde, kızarıp bozarıyor, bunun iyi mi, yoksa kötümü olduğunu bilemiyordu, alnını ter damlaları kaplamıştı. Bir yandan da başkaları ne halde olduğunu anlayacaklar diye ödü kopuyordu. Hele operanın dördüncü perdesinde, tenorla, prima-donna'ya en tiz sesleriyle bağırmak olanağı kazandırmak için, âşıkların üzerine felâket üstüne felâket yağmaya başlayınca, boğulacak gibi olmuştu. Boğazı ağrımaya başladı, soğuk almış gibi. Parmaklarıyla boynunun iki yanını ovuyor, tükrüğünü yutamıyordu; yaş içindeydi gözleri. Büyükbaba da, bereket versin, onun kadar heyecanlıydı. Tiyatro ona da bir çocuk sevinci veriyordu. Dramatik yerlerde, içinden geçenleri belli etmemek için öksürürdü. Ama Christophe anlıyordu bunu ve pek keyifleniyordu. Sıcaktan bunalıyor, uykusuzluktan gözleri kapanıyordu. Oturduğu yer de çok rahatsızdı üstelik. Ama oyunun bitmesini hiç istemiyordu. «Acaba daha ne kadar var?» diye soruyordu içinden.

Her şey bitiverdi birden. Christophe bunun nedenini bir türlü anlayamamıştı. Perde kapandı, seyirciler yerlerinden kalktılar, sihir bozulmuştu.

Gecenin karanlığında, biri kocaman, öteki küçük, bu iki çocuk, eve döndüler. Ne güzel bir geceydi bu! Ne dinlendirici ay ışığı vardı! İkisi de hiç konuşmuyor, anılarını yaşıyorlardı. Sonunda ihtiyar, küçüğe:

— Hoşuna gitti mi? diye sordu.

Christophe yanıt verecek halde değildi. Heyecanından utanıyor, tılsımın bozulmasından korkarak konuşmak istemiyordu. Sadece, derin bir iç çekişle:

— Çook!... dedi

İhtiyar gülümseyerek düşüncesini açıkladı:

— Görüyorsun ya, müzikle uğraşmak ne tatlı iş!...

Böyle güzel oyunlar yaratmaktan daha yüce ne olabilir ki. Bu, Tanrı olmaktır yeryüzünde.

Bu sözler fena halde merakını kamçılamıştı küçüğün Nasıl, bunları yaratan bir insan mıydı? Hiç düşünmemişti bunu. Bu kendiliğinden olmuş bir şey, bir doğa olayı gibi geliyordu ona. Demek bir adam, bir müzisyendi bunu yapan. O da böyle olacaktı bir gün. Ah ne olur bir kerecik o da böyle olsa, hiç değilse yalnız bir gün. Sonra ne olursa olsun... Ölse bile önemi yoktu... Dayanamadı:

— Peki, kim bu operayı yapan? diye sordu.

Büyükbaba, Berlin'de oturan genç bir Alman müzisyeninin adını söyledi: François Marie Hassler. Eskiden tanışmışlardı. Büyükbaba anlatıyor, Christophe ses çıkarmadan dinliyordu. Birdenbire sordu:

— Ya sen büyükbaba?

İhtiyar hafifçe ürperdi ve:

— Ne?... diye sordu.

— Sen de böyle şeyler yaptın mı hiç?

İhtiyar kızgın bir sesle homurdandı:

— Elbette.

Sustu! derin derin içini çekti. Hayatının en büyük acılarından biriydi bu. Ne kadar isterdi bir oyun yazmayı. Ama bir türlü başaramamış, esinlenememişti. Evdeki dosyaları arasında, yarım kalmış bir iki perdelik oyun müsveddeleri vardı; ama bunların değerine kendi de inanmadığı için kimseye göstermeye çesaret edememişti hiç. Eve gelinceye kadar konuşmadılar. O gece, ikisinin de uyku girmedi gözlerine. İhtiyarın huzuru kaçmıştı. Biraz avunmak için İncil okumaya koyuldu. Christophe, yatağının içinde, o gün gördüklerini düşünüyor, bütün ayrıntılarıyla anımsıyordu her şeyi. Hele o çıplak ayaklı kız yok mu, olduğu gibi gözünün önüne geliyordu. Tam dalacağı sırada bir müzik cümlesi kulaklarında çınladı. O kadar berraktı ki bu ses, sanki orkestra karşısındaydı, sıçradı birden, yastığına dayanarak doğruldu, derin bir coşku içinde: «Ben de yazacağım bir gün böyle şeyler... Ah! Görecek miyim o günleri?» diye düşündü.

O günden sonra, tiyatrodan başka bir şeyi gözü görmüyordu artık. Tiyatroya götürsünler diye bütün gücüyle çalışıyordu. Başka hiç bir şey düşündüğü yoktu. Haftanın yarısını gördüğü oyunu, yarısını da göreceğini düşünerek geçiriyordu. Tiyatroya gideceği gün ödü kopuyordu hastalanmaktan. Öyle korkuyordu ki, kimi zaman kendisinde üç dört hastalığın belirtisini görür gibi oluyordu. O gün, ağzına lokma koymuyor, içi içine sığmıyor, dertli bir insan gibi yerinde duramıyordu bir türlü. Belki elli kere saate bakıyor ve hiç akşam olmayacakmış sanıyordu. Sonunda, dayanamıyor, gişelerin açılmasına bir saat kala, yer bulamamak korkusuyla evden çıkıyorlardı. Herkesten önce de salona girince tasalanmaya başlıyordu. Büyükbabası bir kaç kez, kalabalık olmadığı için oyuncuların oynamak istemediklerini, bilet almış olanlara paralarının geri verildiğini söylemişti. Kapıdan içeri girenleri gözlüyor, «yirmi üç, yirmi dört, yirmi beş» diye sayıyordu içinden. Sonra «Çok az... Tiyatro dolmayacak» diye düşünüyordu. Ama balkona, ya da en ön sıralara bazı önemli kişilerin oturduğunu görünce yüreğine su serpiliyordu: «Bu adamı geri çeviremezler her halde, mutlaka oynarlar» diyordu. Ama yine de içi rahat etmiyordu bir türlü. Ancak müzisyenler yerlerini aldıktan sonra rahatlıyordu. Perdenin açılacağı dakikaya kadar yine yüreği çarpıyor, birinin çıkıp da, bir akşam olduğu gibi, oyunun başka güne bırakıldığını söylemesinden korkuyordu. O küçük tilki gözleriyle, kontrbasın sephasındaki notanın üstündeki yazıyı okumaya çalışıyor, böylece, ilân edilmiş olan oyunun oynayıp oynanmayacağını anlamak istiyordu. Bunu anladıktan sonra bile, bir türlü güvenemiyor, iki dakika sonra boynunu uzatıp bakıyordu yine. Orkestra şefi daha gelmemişti. Hasta olmalıydı. Perdenin arkasında kımıldanmalar, konuşmalar, gidip gelmeler vardı. Beklenmedik bir kaza, bir felâket mi olmuştu yoksa? Sonra yeniden bir sessizlik kaplıyordu ortalığı. Orkestra şefi yerine geliyordu ama hâlâ başlamıyorlardı. Christophe sabırsızlıktan kabına sığamıyordu. Sonunda işaret veriliyor.

orkestra başlıyordu. Şimdi bir mutluluk denizinde yüzüyordu Christophe; bu mutluluk bir kaç saat sürecekti. Bunu bulandıran da «bitecek» düşüncesiydi.

•

O günlerin üstünden epey zaman geçmişti. Bir müzik olayı Christophe'un düşüncelerini kamçıladı. Onu ilk kez alt üst eden operanın yaratıcısı François - Marie Hassler oraya geliyordu. Yapıtlarının çalınacağı bir konseri yönetecekti. Bütün şehir heyecanla çalkandı bu haber duyulunca. Bu genç müzik ustasının adı etrafında Almanya'da bir çok tartışmalar yapılıyordu. Ondan başka bir şeyden söz edilmez olmuştu şehirde. Geldikten sonra bu konuşmalar büsbütün alevlendi. Melchior'un ve Jean - Michel'in ahbapları durmadan haber taşıyorlardı. Müzisyenin adetleri ve özellikleri üzerine olmayacak şeyler anlatılıyordu.

Can kulağıyla dinliyordu Christophe anlatılanları. Büyük adamın orada olduğunu, onunla aynı havayı soluduğunu, aynı kaldırımları çiğnediğini düşündükçe sessiz bir sevinç dolduruyordu yüreğini. Tek düşüncesi, biricik dileği şuydu şimdi: O'nu görmek.

Gran-Dük, Hassler'i sarayında konuk etmişti. Buradan yalnız provaları yönetmek üzere tiyatroya gitmek için ayrılıyordu. O günlerde Christophe'u tiyatroya almıyorlardı. Üstelik büyük adam rahatına pek düşkün olduğu için, arabayla gidip geliyordu. Christophe, Hassler'i görmek fırsatını bulamıyordu bir türlü. Yalnız bir gün nasılsa arabanın bir köşesinde, kürküne gömülmüş giderken görebilmişti. Bunun için saatlerce kaldırımın üstünde beklemiş, ön sıradaki yerini kaybetmemek için sağını solunu dirsekleyip durmuştu. Sarayda, büyük müzisyenin otur-

duğu söylenen odanın pencerelerini gözlemekle geçiriyordu günün yarısını. Ama çoğu kez yalnız pancurları görebiliyordu. Hassler geç kalkıyordu; bunun için de pencereler hemen hemen öğleye kadar kapalı kalıyordu. Kulağı delik olanların söylediğine bakılırsa, güneş ışığına dayanamaz, sürekli olacak gece yaşamak istermiş.

Sonunda bir gün Christophe kahramanının yanına alındı. Konser günüydü. Bütün şehir tiyatroya taşınmıştı. Gran-Dük'le saray halkı, şeref locasına yerleşmişlerdi çoktan. Bu locanın üstünde iki tombul çocuk meleğin elleriyle havaya kaldırdıkları bir taç resmi vardı. Büyük günlerin havası esiyordu tiyatroda. Sahne, meşe dalları ve çelenklerle donatılmıştı. Az çok değeri olan bütün müzisyenler orkestrada yer almayı kendileri için şeref saymışlardı. Melchior yerini almıştı. Jean-Michel de koroyu yönetiyordu.

Hassler görünür görünmez bir alkıştır koptu. Kadınlar daha iyi görebilmek için ayağa kalkmışlardı. Christophe gözleriyle onu yiyecekti sanki. İnce yüzlü genç bir adamdı Hassler, ama yorgun ve biraz da şiş görünüyordu yüzü, şakaklarındaki saçları seyrekleşmişti, kafasında vaktinden önce başlamış bir dazlaklık, kıvırcık, kumral saçlarının arasından göze çarpıyordu. Mavi gözlerinde dalgınlık okunuyordu. Küçük kumral bıyığının altındaki, gizli bir alayla hafifçe bükülmüş dudakları, durmadan kımıldıyordu. Uzun boyluydu. Ayakta güçlükle duruyormuş gibi bir hali vardı. Utangaçlık değil, yorgunluk ve can sıkıntısıydı bunun nedeni. Orkestrayı yapmacık bir kıvraklıkla yönetiyordu. Sarsak iri vücudu, zaman zaman, tıpkı müziği gibi, tatlı ya da keskin hareketlerle dalgalanıyordu. Aşırı derecede sinirli olduğu belliydi. Zaten müziği de yansıtıyordu onun bu halini. Bu hırçın, tez canlı hava, orkestranın her zamanki uyuşukluğunu temelinden sarsmıştı. Soluk soluğa gelmişti Christophe. Artık herkesin gözüne çarpmaktan korkmuyor, durmadan kımıldanıyor, başını, kollarını, ayaklarını sallıyor, yanında otu-

ranlara rahat vermiyordu. Ama kimsenin ona dikkat edecek hali yoktu. Tiyatroyu dolduranlar, müziğin etkisiyle olmasa bile Hassler'in başarısıyla coşmuş, kendinden geçmiş gibiydiler. Konser bitince bir alkış tufanı koptu. Alkışlara bağrışmalar da karışıyor, Almanlar'da âdet olduğu gibi, orkestranın boruları da kahramanı selâmlamak için salonu çınlatıyordu. Christophe gurur içindeydi. Bütün çelenkler ona geliyordu sanki. Hassler'in yüzünün çocukça bir sevinçle aydınlandığını görmek çok sevindirmişti onu da. Kadınlar çiçek atıyor, erkekler şapkalarını sallıyorlardı. Sonra bir akındır başladı sahneye. Herkes büyük sanatçının elini sıkmak istiyordu. Christophe bu âşıklardan birini Hassler'in elini öperken görmüştü. Biri de şef kürsüsüne bıraktığı mendilini aşırmıştı. Niçin olduğunu pek bilmeden sahneye tırmanmak istiyordu o da. Ama şu anda Hassler yanına gelecek olsa, heyecandan duramaz, kaçardı. Ama yine de onu Hassler'den ayıran bacaklara ve elbiselere küçük bir koç gibi tos vurarak yol açmaya çalışıyordu kendine. Ne var ki çok küçüktü zavallıcık, erişemiyordu bir türlü.

Bereket versin, büyükbabası konserden sonra, Hassler'in şerefine hazırlanan serenada götürmek için yanına gelmişti. Büyük meşaleler yakılmıştı o gece. Orkestradaki bütün çalgıcılar oradaydılar. Hep o gün dinlenen eşsiz yapıt üzerinde dönüp dolaşıyordu bütün konuşmalar. Sarayın önüne gelince, gürültüsüzce üstadın penceresinin altına yerleştiler. Herkes işin farkında olduğu halde, ötekiler gibi Hassler de ne olacağından habersiz görünüyordu. Gecenin, tatlı sessizliği içinde, Hassler'in çok tanınmış parçalarını çalmaya başladılar. Hassler prensle birlikte pencerede görününce «yaşa» sesleri yükseldi. Prensle sanatçı, bu gösterilere, halkı selâmlayarak teşekkür ediyorlardı. Prens tarafından gelen bir uşak, müzisyenleri saraya dâvet etti. Büyük salonlardan geçiliyordu. Duvarlar resimlerle kaplıydı boydan boya. Bu resimlerde başı miğferli adamlar vardı; her şeye meydan okuyan bir anlatım okunuyordu, kıpkırmızı yüzlerinden. Süngere benzi-

yen kalın bulutlarla kaplıydı gökyüzü. Bundan başka yarı bellerinden aşağı madenden bir örtü sarkan, mermerden kadın ve erkekler de vardı. Yerlerdeki halılar o kadar yumuşaktı ki, ayak sesleri duyulmuyordu. Gündüz gibi aydınlık, pırıl pırıl ışıklarla yanan bir salona girdiler. Salonun ortasındaki masaların üstü nefis yemekler ve içkilerle doluydu.

Gran-Dük de oradaydı ama Christophe görmedi onu. gözlerini Hassler'den ayıramıyordu. Hassler, müzisyenlerin yanına gelerek teşekkür etti. Konuşurken kelime bulamıyor, cümleleri yarıda bırakıyordu. Sonunda herkesi güldüren bir şaka ile işin içinden sıyrıldı. Sofraya oturuldu. Hassler, çalgıcılardan bir kaçını yanına oturtmuştu. Büyükbabaya gönlünü alacak şeyler söyledi; Jean-Michel'in, yapıtlarını ilk çaldıranlardan olduğunu unutmamıştı. Bundan başka Jean - Michel'in öğrencilerinden birinin de kendisini sık sık övdüğünü söyledi. İhtiyar nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Hassler öylesine abartarak konuşuyordu ki Christophe sanatçıyı taparcasına sevdiği halde, bu sözlerden utanmıştı. Sonra anlaşılmaz sözlerinin içinde kaybolan büyükbaba, Christophe'u elinden tutarak Hassler'e tanıttı. Hassler çocuğa gülümsedi. ilgisizce başını okşadı. Ama, küçüğün onun müziğini çok sevdiğini, onu görmek heyecanıyla geceleri gözüne uyku girmediğini öğrenince kucağına aldı, ahbapça konuşmaya başladı. Sevinçten, heyecandan yüzü kızaran, dili tutulan Christophe, yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu. Hassler, çenesinden tutup zorla yukarı kaldırmıştı başını. Christophe bakmaya cesaret edebiliyordu şimdi. Hassler kendisine dostça gülen gözlerle bakıyordu. Sevdiği insanın kollarında, gözleri yaşarmıştı mutluluktan. Bu saf çocuk sevgisi Hassler'e çok dokundu; yanaklarından öptü küçüğü, uzun uzun konuştu onunla. Arada eğlenceli bir şeyler de anlatıyor, güldürmek için gıdıklıyordu. Christophe gülmekten kendini alamıyordu. Az zamanda Hassler'e alışıvermişti. Öyle ki, kırk yıllık ahbap gibi, bütün tasarılarını Hassler'in kulağına fısıldıyordu. O da Hassler

gibi güzel şeyler yapmak, büyük adam olmak istiyordu. Her zaman düşündüklerini açıklamaktan utandığı halde, şimdi ne dediğinin pek farkında olmadan, kendinden geçmişçesine konuşuyor, konuşuyordu.

Hassler onun bu gevezeliklerine gülerek:

— Büyüdüğün zaman, iyi bir müzisyen olunca, Berlin'e gelir beni görürsün. Bir yardımım olur sana belki, dedi.

Christophe bu sözlerin sevinciyle sarhoş olmuş gibiydi. Hiç bir şey söylemedi. Hassler takıldı:

— İstemiyor musun yoksa?

Christophe telâşlandı, elbette gelirim anlamına bir kaç kere başını salladı.

— Haydi bakalım sen de beni öp.

Christophe, kollarının bütün kuvvetiyle Hassler'in boynuna sarıldı.

— Hay küçük şeytan hay. Sil şu burnunu bakayım, sümüğünü sürüyorsun yüzüme!

Hassler gülüyordu. Utanç ve mutluluk içindeki çocuğun burnunu kendi mendiliyle sildi; sonra yere bıraktı, elinden tutarak sofraya götürdü, cebini çöreklerle doldurdu:

— Haydi, bakalım, dedi. Şimdilik Allahaısmarladık; Sözünü unutmayacaksın değil mi?

Christophe mutluluk içinde yüzüyordu. Dünya umurunda değildi artık. Uzaktan, Hassler'in yüzünün en ufak kımıldanışlarını, bütün jestlerini seyrediyordu.

Bu arada kulağına bazı sözler çalındı. Hassler elinde bir bardak, konuşuyordu, birden yüzü sertleşti:

— Böyle neşeli günler düşmanlarımızı unutturmamalı bize. İnsan, düşmanlarını asla unutmamalıdır. Eğer bizi ezememişlerse, ellerinden gelmediği için ezememişlerdir, ve onlar da ezilmezlerse bizim elimizden gelmediği için ezilmiyeceklerdir. Bunun için kadehimi, şeerflerine içmiyeceğim insanların varlığını düşünerek kaldırıyorum.

Salondakiler bu orijinal kadeh kaldırmayı gülerek al-

kışlamışlardı. Hassler de gülmüş, eski keyifli halini almıştı. Ama Christophe'un canı sıkılmıştı biraz. Kahramanının hareketlerini eleştirmeye cesaret etmemekle birlikte yalnız iyi şeylerin anımsanması gereken bir akşamda, çirkin şeyler söylenmesi hoşuna gitmemişti. Ama bu çok sürmedi, büyükbabasının bardağından içtiği bir parmak şampanya onu öyle keyiflendirmişti ki, Hassler'in sözlerinin izleri silindi gitti.

Dönüşte büyükbaba kimseye söz bırakmıyordu. Hassler'in gönül alıcı sözleri coşturmuştu ihtiyarı. Onun eşine az rastlanır bir dâhi olduğunu söylüyordu. Christophe konuşmuyordu hiç. Yüreği sevinçle dolup taşıyordu. Kendisini kucağına almıştı! Ne iyi insandı!... Ne büyük adamdı, o!..

Yatağında, küçük yastığına sarılarak:

— Ah, n'olurdu onun uğrunda ölsem!... diye düşünüyordu.

•

Bir akşam, küçük şehrin göklerinden akıp geçen kuyruklu yıldız, Christophe'un ruhunda derin bir iz bırakmıştı. Bütün çocukluğu boyunca, gözünün önünden hiç ayırmadığı bir örnek olmuştu Hassler. Bu on yaşındaki küçük adam da, onun gibi müzik parçaları yazmaya karar verdi. Doğrusunu söylemek gerekirse çoktan yapıyordu bunu. Ama kendisi farkında değildi. Müzik eserleri bestelemek için, bestelediğinin farkında olmayı beklememişti.

Müzisyen yaradılışlı insan için herşey müziktir. Titreşen, kımıldayan, bir nabız gibi atan herşey. Güneşli yaz günleri, rüzgârların ıslık çaldığı geceler, akan ışıklar, yıldızların parıltısı, kuşların türküsü, böcek vızıltıları, ağaçlardaki hışırtılar, sevilen ya da nefret edilen sesler, evin alışılmış gürültüleri, kapının gıcırtısı, gecenin sessiz-

ligi içinde nabız atışları, var olan her şey müziktir, onu dinlemekten başka, yapacak bir şey yok insan için. Dünyayı dolduran bu sonsuz müzik, Christophe'un benliğini sarıyordu. Gördüğü, duyduğu her şey onda müzik oluveriyordu bir anda. İçinde bir arı kovanının uğultusu vardı sanki. Ama ne o, ne de başkası farkındaydı bunun.

Bütün çocuklar gibi o da şarkılar mırıldanır dururdu. Ayrı bir zamanı yoktu bunun. Sokakta dolaşırken, seksek oynarken, büyükbabasının evinde, boylu boyunca yere uzanmışken, bir kitabın sayfalarına dalarken. Sonra, küçük iskemlesinde otururak hayallere dalıp yanacıklarını şişirerek durmadan, borusunu çalardı, bıkmadan usanmadan çalardı.

Annesi önce aldırmazdı buna, ama sonra sabrı tükenir, bağırmaya başlardı.

Bu yarı uyuklama halinden bıktığı zaman, hareket etmek, gürültü yapmak ister, türküler uydurup, avaz avaz haykırarak söylerdi bunları. Böyle türkü uydurmak için de hiç bir fırsatı kaçırmazdı. Bir ördek yavrusu gibi, sabahleyin banyosunun içinde çırpınırken, piyanonun taburesine otururken, hele oradan inerken, uydurdukları, ötekilerden daha parlak olurdu. Annesi sofraya çorbayı getirirken de bu türküler eksik olmazdı. Yemekleri hep muzikayla karşılamak âdetiydi. Yemek odasından, yatağına giderken de zafer marşları çalardı kendi kendine. Arada bir de, küçük kardeşlerini yanına alarak alaylar düzenlerdi. Üçü arka arkaya dizilir, ağırbaşlılıkla yürürlerdi. Ayrı bir marşı vardı her birinin. Ama Christophe en güzelini kendine saklamıştı. Yaptığı müzik parçalarının ayrı bir yeri, ayrı zamanı vardı. Hiç karıştırmazdı bunları birbirine.

Bir gün büyükbabasının evindeydi. Başı geride, karnı ileride, topuklarını vurarak odanın içinde, kendi yaptığı kompozisyonlardan birini söyleyerek dört dönüyordu. O sırada tıraş olan ihtiyar, durup, sabunlu yüzüyle küçüğe baktı:

— Bu söylediğin de ne küçük şeytan? diye sordu.

Christophe «bilmem ki» diye yanıt verdi.

— Bir daha söyle bakayım.

Christophe tekrar söylemeye çalıştı. Ama havayı bir türlü bulamıyordu. Büyükbabasının ilgi göstermesinden koltukları kabarmıştı. Güzel sesini duyurmak için kendine göre büyük bir opera aryası tutturdu; ama bu değildi ihtiyarın istediği. Jean - Michel sustu ve önemsemiyormuş gibi yaptı. Odanın kapısını açık bırakmıştı. Küçük, içeriki odada oynuyordu.

Bir kaç gün sonra Christophe iskemleleri odanın içinde çepeçevre dizmiş, tiyatroda gördüklerinden aklında kalanları birbirine ekliyerek uydurduğu bir müzikli komediyi oynamaktaydı. Tiyatroda gördüğü gibi, bir menuet havasına ayak uydurarak masanın üstünde, asılı duran Beethoven'in resmi önünde reveranslar yapıyordu. Bir ayağının üzerinde dönerken gözü açık duran kapıya ilişti. Büyükbabası onu seyrediyordu. İhtiyarın kendisiyle alay ettiğini sandı; çok utandı, olduğu yerde durdu. Sonra koşarak pencereye gitti, yüzünü cama yapıştırdı, dışarlara dalmış gitmiş gibi yaptı. İhtiyar bir şey söylemedi; yanına geldi, kucaklayıp yanaklarından öptü Christophe hoşlanmış olduğunu anlamıştı dedesinin. Bu da küçük gururunu alevlendirmekten geri kalmadı. Kendisine değer verildiğini anlayacak kadar ince fikirliydi. Ama, tiyatroculuğunu mu, müzisyenliğini mi, şarkıcılığını mı, yoksa dansörlüğünü mü, hangi niteliğini beğendiğini bilemiyordu büyükbabasının. Sonuncuları söylerdi kendine sorulsa.

Bir hafta kadar geçmişti bunun üstünden. Her şeyi unutmuştu. Bir aralık büyükbabası, kendisine göstereceği esrarengiz bir şeyler olduğunu söyledi. Yazı masasının çekmecesini açtı. Bir nota defteri çıkardı, piyanonun sehpasına koydu, sonra bu parçayı çalmasını söyledi Christophe'a. Çocuk, bunun altından bir şeyler çıkacağından kuşkulanmıştı. Elinden geldiği kadar sökmeğe çalıştı. İhtiyar, defteri özene bezene iri el yazısıyla doldurmuştu. Başlıkların kenarlarına da ayrıca süsler yapılmıştı. Biraz sonra ço-

cuğun yanına oturan ihtiyar, defterin yapraklarını çevirirken: «Kimin bu parça?» diye sordu.

Christophe çalarken öylesine dalmıştı ki anlıyacak halde değildi bunu.

— Dikkat et, tanımadın mı?

Evet, yabancı gelmiyordu bu ona pek, ama nerede duymuştu bilmiyordu... Büyükbabası gülerek:

— Düşün bakalım! dedi.

Christophe başını salladı:

— Bilmiyorum.

Doğrusu, zihninde bir şeyler canlanır gibi olmuştu... Yoksa bu havalar... Hayır! Cesaret edemiyordu bunu düşünmeye... Anımsamak istemiyordu.

— Bilmiyorum, büyükbaba!

Yüzü kızarmıştı.

— Haydi oradan küçük budala, senin yaptığın parçalar olduğunu anlamıyor musun bunların?

Bunu kendi de anlamıştı ama başkasının ağzından duymak göğsünü kabartmıştı:

— Ooh, büyükbabacığım, dedi.

İhtiyar, sevinçten gözleri parlayarak defterdekileri açıkladı:

— İşte; **Aria.** Hani şu geçen gün yüzükoyun yere kapanarak söylediğin. —**Marş.** Bunu da geçen gün tekrar söylemeni istemiştim de bir türlü bulamamıştın.— **Menuet.** Bu da koltuğunun önünde dans ettiğin hava... Bak!

Defterin kalın kabında süslü gotik harflerle şunlar yazılıydı:

GENÇLİK ÇAĞININ ZEVKLERİ: ARİA,
MENUETTO, WALZER. e MARCIA Op. I.
Yazan: JEAN-CHRİSTOPHE KRAFFT.

Christophe'un gözleri kamaştı. Adını böylesine güzel yazılı olarak, bu kocaman defterin üzerinde görmek... Yapıtını... Kekeleyerek:

— Büyükbabacığım, sevgili büyükbabacığım!... diyebildi.

İhtiyar, çocuğu kendine çekti, o da dizlerine oturarak, başını *göğsüne sakladı. Yanakları* al al olmuştu sevinçten. İhtiyar da mutluydu onun kadar. Heyecanını belli etmemeğe çalışarak, kayıtsız bir sesle:

— Ben de yardım ettim elbet; dedi. Meselâ eşliği ekledim, sonra türkünün karakterine uygun armonileri... Sonra da (burada öksürdü) Menuet'ye bir de trio ekledim. Âdet olmuştur da ondan... Sonra... Yani baktım ki hiç de kötü olmadı böyle.

Parçayı çaldı. Christophe büyükbabasıyla işbirliği yaptığı için çok kıvanç duymuştu.

— Peki ama, büyükbaba dedi. Sen de adını yazmalısın, defterin üstüne.

— Olmasa da olur. Hem bunu senden başkasının bilmesi de gereksiz... Yalnız... (burada sesi titredi) Yalnız, ileride, ben bu dünyadan göçtükten sonra, ihtiyar dedeni hatırlayacaksın değil mi? Unutmazsın ya onu?

Zavallı ihtiyar, söylemiyordu içinden geçenlerin hepsini. *Torununun* yaşayacağını sezdiği yapıtına, kendi zavallı havalarını da sıkıştırmak zevkini yenememişti. Hayalinde yaşattığı bu şerefe, kimse bilmeden ortak olmak için pek alçak gönüllüce bir istek vardı içinde. Büsbütün ölmemek için, adını, sanını belli etmeden, düşüncesinden bir kırıntıyı aktarmak ona yetiyor da, artıyordu bile.

Çok duygulanan Christophe, öpücüğe boğuyordu ihtiyarı. Gittikçe duygulanan ihtiyar da saçlarını öpüyordu torununun.

— Anımsayacaksın değil mi? diyordu. Bir gün iyi bir müzisyen, ailesine, sanatına ve yurduna şeref kazandıran bir sanatçı olduğun zaman, seni ilk anlayan, senin büyük adam olacağını ilk haber veren ihtiyar büyükbabayı unutmayacaksın, değil mi?»

Kendi söyledikleri içine *dokunmuş*, gözleri yaşarmıştı. Bu halini göstermek de istemiyordu. Öksürük tutmuş gibi yaptı; sonra somurtarak, defteri, çok değerli bir emanet gibi elinde tutarak, küçüğü evine yolladı.

•

Christophe sevinçten sersemlemiş bir halde eve döndü. Yolda gelirken, yerdeki taşlar dans ediyor gibi geliyordu ona. Evdekilerin soğukça karşılayışları biraz ayıltı onu. Soluk soluğa bu büyük müzik başarısını onlara anlatıyordu. Kahkahalarla gülüyorlardı anlattıklarına. Annesi alay etti. Babası, ihtiyarın aklını kaçırdığını, küçüğün aklını çelecek yerde, kendine bakarsa daha iyi edeceğini söyledi. Christophe'a gelince, o da bu saçma sapan şeylerden vazgeçerek derhal piyanosunun başına oturmalı, dört saat, hiç ara vermeden egzersizlerine çalışmalıydı. Doğru çalmayı öğrenmesi gerekirdi her şeyden önce. Kompozisyona gelince, ona daha vakit vardı. Yapacak daha iyi bir şey bulamadığı zaman yapardı bu işi.

Gerçekte, Melchior'un amacı, bu pek akla yakın gibi görünen sözlerin anlattığı gibi, çocuğu vaktinden önce kabarmış bir gururun tehlikelerinden korumak değildi. Bunun nedeni sadece, müzikle anlatılacak bir düşüncesi olmaması ya da buna ihtiyaç duymamasıydı. Kendini dev aynasında gören bir virtüoz olduğu için ikinci derecede bir iş sayardı kompozisyonu... Ona göre bir müzik yapıtına değer kazandıran, bunu icra edendi... Bununla beraber Hassler gibi büyük kompozitörlerin, uyandırdığı coşkunluklara karşı da ilgisiz değildi. O, her başarı için olduğu gibi, büyük bir saygı duyardı bu alkışlar karşısında. Biraz da kıskançlıkla karışıktı bu saygı. Bunlara erişemiyeceğini biliyordu. Ama büyük virtüozların başarılarının ne kadar gürültülü olduğunu bilmez değildi. Hele onlar bunun verimlerini, yüzlerine karşı övülerek devşirdikleri için daha da şanslıydılar. Müzik üstadlarının dehâlarına karşı derin bir saygı besliyormuş gibi görünürdü, ama onların zekâları, ya da âdetleri üzerine gülünç fıkralar anlatmaktan, onları küçültecek bir fikir uyandırmaktan zevk alırdı. Sanat merdiveninin en üst basamağına koyardı virtüozu! Çünkü diyordu, dil vücudun, en soylu parçasıdır, bunu bilmeyen yoktur; söz olmasaydı, düşünce neye yarardı, tıpkı bunun gibi icracı olmasaydı ne değeri olurdu müziğin?

Chritophe'a dinlettiği söylevlerin gerçek nedeni ne olursa olsun, küçüğün, büyükbabanın aşırı övgüleriyle kaybolma tehlikesi gösteren dengesini yerine getirmek gibi bir faydası vardı. Ama dedesinin, babasından daha akıllı olduğuna inanırdı Christophe. Piyanoya oturmasının nedeni zora boyun eğmekten çok, parmakları tuşlarda, makineleşmiş hareketlerle dolaşırken, hülyalara dalabilmek isteğiydi. Bitip tükenmek bilmeyen egzersizlere çalışırken şöyle diyordu içinden: «Bir kompozitörüm ben, hem de büyük bir kompozitör.»

Madem kompozitördü, kompozisyonlar yapmaya başlamalıydı o günden sonra. Daha mektup bile yazamazken. annesinin harcamalarını yazdığı defterden kopardığı kâğıtlara notalar ve anahtarlar karalamaya başladı. Ama ne düşündüğünü anlamak ve bunları kâğıda geçirmek için katlandığı zahmetler, hiç bir şey düşünmediğini anlatıyordu ona. Ya da bir şeyler düşünmek istediğini. Müzik cümleleri yazmaktan çekinmiyor ve doğuştan müzisyen olduğu için iyi kötü bir şeyler becerebiliyordu. Sonra, âdeta bir zafer sevinciyle, yakaladığı gibi büyükbabasına götürürdü bunları. İhtiyar da ağlardı sevincinden. Artık iyice yaşlandığı için, çok kolay ağlıyordu. Sonra da Christophe'un yazdığı parçaları pek güzel bulduğunu söylüyordu.

Çocuğun şımarması için bu sözler yeter de artardı bile. Bereket versin sağduyusu onu kurtarıyordu. Bu yolda birinin de epey yardımı olmuştu. Kimseye yol göstermek iddiası gütmeyen, ama herkese sağduyu örneği olarak görünen bu adam, Louisa'nın kardeşiydi.

O da kızkardeşi gibi ufak tefek ve cılızdı. Kamburcaydı da üstelik. Yaşını kestirmek oldukça güçtü. Kırkını aşmış olmalıydı. Ama elli yaşlarında, belki daha fazla görünüyordu. Yüzü solukça, buruşuk ve çilliydi. İyilik akıyordu mine çiçeklerini andıran mavi gözlerinden. Nezle olmaktan korktuğu için dazlak, kavun gibi sivri kafasından kasketini çıkarmazdı. Çıkardığı zamanlar, Melchior'un şakalarından cesaret alan çocuklar, saçlarını ne yap-

tığını sorarlardı. Hiç kızmazdı, herkesten çok o gülerdi bunlara. Çerçilik ederdi; sırtında çuval, köy köy dolaşırdı. Neler yoktu ki bu çuvalın içinde: baharat, zarf-kâğıt, şekerlemeler, mendiller, başörtüleri, ayakkabılar, konserveler, kataloglar, çeşit çeşit kitaplar, ilâçlar... Ona bir kaç kez bir aktar dükkânı açmak, bir yere yerleştirmek istemişlerdi ama o böyle bir yere kakılıp kalmak istemiyordu. Bir gece kalkıyor, anahtarı dükkânın eşiğine bırakarak, çuvalını sırtladığı gibi yola koyuluyordu. Aylarca ortalıkta görünmezdi. Sonra günün birinde çıka gelir, kapıyı hafifçe vurur, utangaç gülüşüyle girerdi içeri. Ortadan bir merhaba diyerek, en yaşlıdan başlayarak herkesin birer birer elini sıkar, sonra odanın bir köşesine oturur, piposunu yakar, kamburunu çıkararak, her zamanki alay sağanağının dinmesini beklerdi. İhtiyar da, oğlu da hor görürlerdi onu. Bu eciş bücüş adamcağız onlara pek gülünç görünüyordu. Sonra böyle yoksul bir gezgin satıcının akrabası olmak onurlarına dokunuyordu. Bunu adamcağıza hissettirmekten geri kalmazlardı, ama, o bunu anlamamış görünür, her zamanki gibi onlara karşı saygıda kusur etmezdi. Böylelikle silâhlarını alırdı ellerinden. Hele kendisine saygı beslenmesi ile koltukları kabaran ihtiyar, onun bu davranışı karşısında bu konuda daha ileri gitmekten vazgeçerdi. Yine de sürdürürlerdi kaba şakalarını. Onları dinlerken, yüzü kızarırdı Louisa'nın. Kadın, Krafft'ların üstünlüğünü tartışmasız kabul ettiği için pek haksız bulmuyordu kocasıyla kaynatasını. Ama yürekten severdi kardeşini de. Kardeşi de ona derin bir sevgi beslerdi. Ailelerinden yalnız ikisi kalmıştı. İkisi de sessiz, hayatın yükü altında ezilmiş, silik insanlardı. Kimseye belli etmeden katlandıkları acılar, birbirlerine karşı duydukları acıma onları derinden bağlamıştı. Güçlü kuvvetli, gürültücü, kaba saba, iyi yaşamasını seven Krafft'ların arasında bu iki iyi ve zavallı insan hayatın kenarında, ya da dışındaymış gibi yaşıyorlardı. Sessizce seviyorlardı birbirlerini.

Christophe da, çocukluğun o zalim hoppalığıyla kü-

çük satıcıyı dedesiyle babası gibi hor görüyordu. Komik bir şeyle oynar gibi eğlenirdi onunla. Budalaca sözlerle takıldığı halde dayısı kızmadan katlanırdı bunlara. Bununla birlikte, Christophe, dayısını pek farkında olmadan seviyordu. Her şeyden önce istediği gibi oynayabildiği bir oyuncak gibi hoşlanıyordu ondan. Bundan başka her zaman ya şekerleme, ya bir resim, ya da güzel bir oyuncak getirirdi. Adamcağızın köyden dönüşü çocuklar için bir bayram olurdu.. O kadar yoksul olduğu halde her birinin ayrı ayrı gönlünü alır, aileden hiç birinin doğum yıldönümlerini unutmazdı. Böyle büyük günlerde ortaya çıkar, cebinde de güzel hediyeler bulunurdu. Herkes buna o kadar alışıktı ki; çoğu kez teşekkür etmeyi bile unuturlardı. Ama onları sevindirmek ona yetiyordu. Geceleri pek iyi uyuyamayan Christophe, yatağında gündüz olup bitenleri anımsarken dayısının iyi bir insan olduğunu düşünürdü. Ona teşekkür etmek gelirdi içinden. Ama, karşılaşınca bunu unutur, yine alaya başladı. İyiliğin gerçek değerini anlayabilmek için daha çok küçüktü: çocukların dilinde iyi ile budala hemen hemen bir anlama gelir, Gottfried dayı âdeta bunun canlı bir örneğiydi.

Bir akşam, Melchior, dışarda yemek yiyeceği için eve gelmemişti. Louisa da küçükleri yatırıyordu. Gottfried, alt kattaki salonda yalnız kalmıştı. Kalktı, gidip evden bir kaç adım ötedeki nehrin kenarına oturdu. Christophe da peşinden gelmiş, her zamanki gibi, bir köpek yavrusu sırnaşıklığıyla ona takılmaya başlamıştı. Yorulup soluk soluğa gelinceye kadar haşarılıklarını sürdürdü. Sonra, dayısının ayak ucuna, yüzünü otların arasına sokarak boylu boyunca uzandı. Biraz dinlenince yine abuk sabuk söylenmeye başladı; kendi söylediklerine kendi gülüyordu. Yaptıkları bir karşılık görmeyince, başını kaldırıp baktı. Gottfried'in yüzü, batan güneşin son ışınlarıyla aydınlanmıştı. Lâfı ağzında kaldı. Gottfried, gözleri yarı kapalı, gülümsüyordu. Anlatılmaz bir ciddilik vardı üzgün yüzünde. Christophe dirseklerini yere dayayarak onu süzmeğe koyuldu. Sular kararıyordu, yavaş yavaş görünmez

oluyordu dayısının yüzü. Derin bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Gottfried'in yüzünde yansıyan esrarlı izlenimler Christophe'u da sarmaya başlamıştı. Toprak gölgelere bürünmüştü gökyüzü aydınlıktı. Yıldızlar pırıldaşıyor, nehrin dalgacıkları kıyıları yalıyordu. Çocuk bir yarı uykuya gömülür gibi olmuştu. Dalgın dalgın otları koparıp dişlerinin arasında çiğniyordu. Bir ağustos böceği ötüyordu yanı başlarında. Birden, karanlığın içinde, Gottfried türkü söylemeye başladı. Yavaştan, kederli, derinden gelen bir sesle söylüyordu türküsünü... İçe akan bir sıcaklık vardı sesinde. Düşüncelerini sesiyle anlatıyordu sanki. Tıpkı bu müziğin içinden bir suyun dibini görür gibi... Gottfried'in kalbinin derinliklerini okumak kabildi, Christophe hiç böyle bir türkü duymamıştı ömründe. Ağır, yalın, çocuksu, biraz tekdüze, zaman zaman kesilerek, telâşsız bir sesle söylenen kederli bir türküydü bu. Gecenin içinde kaybolup gidiyordu. Tâ uzaklardan geliyor gibiydi, belli olmuyordu nereye gittiği de. Durgunluğunun altında huzursuzluklar gizliydi. Görünüşteki sükûnetinin içinde, uzun yılların bunalımı yatıyor gibiydi. Soluk almadan dinliyordu Christophe. Hiç kımıldamıyordu, bütün vücudu heyecanla ürperiyordu. Türküsünü bitirince, Gottfried'e sokuldu, kısık bir sesle:

— Dayı, dedi.

Gottfried yanıt vermedi.

— Dayı, diye yeniden seslendi, başını ve ellerini gottfried'in dizine yaslamıştı.

Gottfried şefkatli sesiyle:

— Yavrum, dedi.

— Söylesene dayı, neydi bu söylediğin?

— Bilmem ki!

— Söylesene kuzum neydi?

— Bilmem... Bir türkü işte.

— Sen mi uydurdun bu türküyü?

— Hayır, ne tuhaf şeyler düşünüyorsun. Eski bir türkü.

— Kim yapmış?

— Kim bilir kim!...

— Ne zaman yapılmış?

— Onu da bilmiyorum.

— Sen küçükken mi?

— Ben doğmadan önce de, benim babam, onun babası, onun da babasının babası dünyada yokken bu türkü yine varmış. Her zaman varmış.

— Ne garip şey! Kimse bana böyle bir türkü olduğunu söylememişti şimdiye kadar.

Biraz düşündü:

— Peki, başka türküler de biliyor musun dayı?

— Evet.

— N'olur, söylesene.

— Neye söyliyeyim, bir tane yetmez mi? İnsan canı çekerse, içinden gelirse türkü söyler. Eğlenmek için türkü söylenmez ki...

— Ama, müzikle uğraşırken de mi?

— Bunun müzikle ilgisi yok.

Küçük, düşünceye daldı. Pek bir şey anlamamıştı bu sözlerden. Ama açıklamasını istemedi; doğru söylüyordu dayısı. Müzik değildi bu, bildiği müzikle ilgisi yoktu. Tekrar sordu:

— Peki dayı, sen de yaptın mı hiç böyle bir şey?»

— Ne yaptım mı?..

— Türkü...

— Türkü mü? Nasıl yapacakmışım. Türkü yapılmaz ki. ki.

Çocuk her zamanki mantığı ile diretiyordu:

— Ama, dayı, elbet biri yapmıştır bir kere bunu.

Gottfried inatla başını salladı:

— Her zaman vardır böyle türküler.

— Peki ama, dayıcığım, yeniden yapılamaz mı?

— Ne diye yapılsın? Her şey için bir türkü vardır. Kederli, ya da sevinçli olduğun için ayrı, yorgun isen, evini düşünüyorsan ayrı, ben bir günah işledim diye kendinden nefret ettiğin, kendini bir solucan gibi gördüğün zaman için ayrı, insanlardan kötülük görüp ağlamak iste-

ğin için ayrı, güzel havalarda Tanrının göklerini seyrederken yüreğin sevinçle dolup taştığı zamanlar için ayrı. Her şey, ama herşey için ayrı türküler var... Neden yeni türküler uyduracakmışım?

— Büyük adam olmak için! diye Christophe yanıt verdi. Büyükbabasının ona öğrettiklerini anımsamış, çocukça hülyaları canlanmıştı kafasında.

Gottfried gülümsedi. Christophe içerlemişti:

— Neye gülüyorsun? diye sordu.

Gottfried çocuğun başını okşadı:

— Büyük adam olmak mı istiyorsun sen?

Christophe, kurularak:

— Evet, diye yanıt verdi.

Gottfried'in hoşuna gideceğini sanıyordu bu sözün. Ama o omuz silkti:

— Büyük adam olup da ne yapacaksın sanki?

— Ne mi yapacağım? Güzel türküler uyduracağım.

Gottfried yeniden güldü:

— Büyük adam olmak için türküler uydurmak, türküler uydurmak için de büyük adam olmak istiyorsun. Sen bu halinle neye benziyorsun biliyor musun? Kuyruğunu kovalayan köpeğe...

Bu sözler Christophe'un çok fenasına gitti. Başka zaman olsaydı, alay etmeğe alışık olan dayısının kendisiyle eğlenmesine katlanmazdı. Bundan başka, Gottfried'in böylesine akıllıca sözlerle kendisini şaşırtacağını ummamıştı. Kafasında bir kanıt, ya da dayısını kızdıracak bir münasebetsizlik aradı ama, bulamadı. Gottfried sözünü sürdürerek:

— Sen buradan tâ Goblentz'e dek yürüsen, bir tek türkü uyduramazsın dedi.

Christophe dayanamadı:

— Ya ben uydurmak istiyorsam?

— Ne kadar istersen iste, yapamazsın. Bunu yapabilmek için onlar gibi olmak gerek. Bak, dinle...

Yusyuvarlak ve parlak ay yükseliyordu tarlaların ötesinden. Gümüş parıltılı bir sis, topraklara ve üstünde ışık

zerreciklerinin oynaştığı sulara sürünerek dalgalanıyordu. Kurbağalar vraklıyor, titrek böcek sesleri, yıldızların titreşimlerine yanıt veriyordu sanki. Rüzgâr, at kestanesi yapraklarını oynatıyordu hafiften. Nehrin yukarısındaki tepelerden bir bülbülün ince türküsü duyuluyordu.

Gottfried, uzun uzun sustuktan sonra:

— Türkü söylemeye ne ihtiyacın var? Kendi kendine mi konuşuyordu, bunları Christophe'a mı söylüyordu belli değildi. «Bütün bu her yanımızı çeviren varlıklar senin söyliyebileceğinden çok daha güzel türküler söylemiyorlar mı?

Gecenin içinden yükselen bu sesleri çok işitmişti Christophe. Ama hiç böyle duymamıştı. Doğru söylüyordu dayısı. Türkü söylemek neden gereksindi?... Yüreğinin tatlı ve kederli bir duyguyla dolduğunu duyuyordu. Çayırları, nehri, gökleri, sevgili yıldızları kucaklamak geliyordu içinden. Şimdi Gottfried dayısını çok seviyordu, dünyanın en akıllı, en iyi, en sevimli insanı oluvermişti birden. Ne kadar yanlış anlamış, ne kadar acı çektirmişti bu iyi insana! Büyük bir pişmanlık duyuyordu. Boynuna atılarak: «Üzülme artık dayıcığım, bağışla beni bir daha kötü bir şey yapmıyacağım sana, çok seviyorum seni!» diye bağırmak geliyordu içinden. Ama cesaret edemiyordu. Sonra birden Gottfried'in boynuna atıldı: «Seni çok seviyorum,» dedi,başka bir şey söylemedi, kendinden geçmişçesine öptü, öptü dayısını. Gottfried şaşırmış, heyecanlanmıştı. Sadece «Ne oldu? Ne oldu?» diyebiliyor, o da küçüğü öpüyordu. Sonra kalktı, elini tuttu «Eve dönelim» dedi. Eve dönünce, «İstersen yine Tanrının müziğini dinlemeğe gideriz. Sana başka türküler de söylerim,» dedi. Christophe boynuna sarılarak «iyi geceler» derken, dayısının kendisini anladığını hissediyordu.

O günden sonra, sık sık, akşamları birlikte gezmeye çıkmaya başladılar. Nehir boyunca, tarlaların arasından yanyana yürürler, hiç konuşmazlardı. Gottfried piposunu çekiştirirdi. Christophe ortalık kararkıkça, korkusundan sımsıkı yapışırdı dayısının eline. Bir zaman böyle yürü-

dükten sonra otların üstüne otururlardı. Bir süre hiç konuşmazlardı. Sonra Gottfried ona yıldızları, bulutları anlatır, toprağın, havanın, suyun soluklarını, bütün bu uçuşan, çırpınan, yüzen küçük dünyanın seslerini, türkülerini, karanlıkların uğultusunu, yağmurun ya da güzel havanın belirtilerini ve gecenin senfonisini yaratan sayısız şeyleri öğretirdi. Çoğu kez de hep bir biçimde, neş'eli, ya da kederli türküler söylerdi. Christophe bu türküleri hep aynı coşkuyla, soluk soluğa gelerek dinlerdi.

Gottfried, her akşam sadece bir türkü söylerdi; istenen ikinci bir türküyü, içinden gelmediği için çok isteksiz söylediğini farketmişti Christophe. Kimi zaman da hiç konuşmadan dururlardı. O vakit Christophe: «Tamam bu akşam da türkü yok» diye düşünürken, dayısı bir türkü tuttururdu.

Gottfried'in türkü söylemeyecek gibi göründüğü bir akşam, Christophe'un aklına, epey sıkıntı çekerek yaptığı küçük kompozisyonlarından birini söylemek geldi. Onun ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu. Böylece dayısına kendisinin nasıl bir sanatçı olduğunu gösterecekti. Gottfried ses çıkarmadan dinledi. Bittikten sonra da:

— Aman ne kötü şey, zavallı Christophe'cuğum dedi.

Christophe hiç beklemediği bu söz karşısında yıldırımla vurulmuşa döndü, ne diyeceğini şaşırdı. Gottfried acıyan bir sesle sözünü sürdürdü:

— Bunu neye yaptın sanki? Çok kötü! Bu kadar çirkin şeyler söylemek için seni zorlayan yok her halde?

Christophe fena halde içerlemişti. Öfkesinden yüzü kıpkırmızı kesildi:

— Ama büyükbabam benim müziğimi çok beğeniyor! diye bağırdı.

Gottfried istifini bozmadı:

— Evet, belki de onun dediği daha doğru. Ne de olsa bilgili adamdır; müzikten anlar, ben anlamam ki.

Biraz sonra:

— Ama bence çirkin bir şey bu söylediğin... diye tekrarladı.

Christophe dudaklarını kısmıştı, çenesi titriyordu. Ağlamak geliyordu içinden. Gottfried de üzgün görünüyordu; ama yine de:

— Ne kötü şey! demekten kendini alamamıştı.

Christophe ağlamaklı olmuştu, öfkeyle bağırdı:

— Peki ama, neden çirkinmiş söylesene?

Gottfried saf gözleriyle onu süzdü:

— Neden mi? Bilmem ki... Dur bakayım... Kötü... Herşeyden önce saçma... Evet saçma. Çünkü bir şey anlatmıyor... İşte böyle... Sen bunu yazarken söyliyeceğin bir şey yoktu. Ne diye yazdın bunu?

Christophe acınacak bir sesle:

— Bilmiyorum, güzel bir parça yazmak istiyordum da.

— Hah, işte; yazmış olmak için yazdın. Büyük bir müzisyen olayım da beni beğensinler diye bunları uydurdun. Kendini beğeniyordun, yalan söylemiştin; işte cezanı buldun... Görüyorsun ya, müzik öyle kendini beğenmişliğe, yalancılığa gelmez. İnsan cezasını çeker. Müzik alçak gönüllülük ister, içtenlik ister. Böyle olmazsa ne değeri olur ki? Böyle olmayan bir müzik, bize en güzel türkülerle gerçek ve iyi şeyleri söyleyen Tanrıya karşı gelmekten, ona fırlatılan bir küfürden başka nedir ki?

Üzüntüsünü azaltmak için küçüğü kucağına almak istedi. Ama Christophe öfkeyle arkasını dönmüştü. O günden sonra uzun zaman dayısına surat etti. Sevmiyordu onu, şimdi. İçinden: «Eşek! Hiç bir şey bildiği yok, hiç bir şey... Ondan bin kat daha akıllı olan büyükbabam beğendikten sonra...» diye söyleniyordu. Ama dayısına da hak vermezlik edemiyordu. Gottfried'in sözleri zihninde yer etmişti. Utanç duyuyordu yalan söylediği için.

O günden beri, kızgınlığı hiç eksilmemişti ama, ne zaman bir parça yazmaya kalksa dayısının sözlerini hatırlıyordu. Çok kere de: «O görse ne der kimbilir?» diye yazdıklarını yırtardı. Böyle yapmaz da içinden gelmeden bir şey yazarsa, dayım görmesin, diye saklardı. Onun yargılarından çok çekiniyordu. Yazdığı bir parça için sadece:

«Eh... Bu o kadar kötü değil... Hoşuma gitti» demesi sevinçten deli ediyordu onu.

Arada bir öcalmak için büyük sanatçıların yapıtlarını kendisininmiş gibi gösteriyordu dayısına. Gottfried bunlardan bazılarını çirkin bulunca, keyfinden kabına sığamıyordu. Ama Gottfried'in buna aldırış ettiği yoktu. Christophe'un sevinçten ellerini çırparak çevresinde sıçradığını görünce kahkahalarla güler ve her zamanki düşüncesini tekrarlardı: «Belki güzeldir bu parça... Ama bir anlamı yok!»

Hiç bir zaman evde verilen küçük konserlerde bulunmak istememişti. Çalınan parça ne kadar güzel olursa olsun, esnemeğe başlar, can sıkıntısından serseмlemiş gibi bir hal alırdı. Az sonra yerinde duramaz, kalkar sıvışırdı kimseye belli etmeden. Sonra Christophe'a:

— Görüyorsun ya küçük, senin o evde yazdıklarının hiç birinin müzikle ilgisi yok. Evdeki müzik, odadaki güneş gibidir. Asıl müzik dışarıda, Tanrının kırlarındadır.

Her zaman Tanrıyı anardı. Çünkü, Cumaları ete perhiz etmekle beraber serbest fikirli geçinen baba - oğul Krafft'lardan daha dine bağlı adamdı.

•

Kimbilir neden, Melchior birden fikrini değiştirmişti. Büyükbabanın, Christophe'un yapıtlarını bir araya toplamasına ses çıkarmamakla kalmıyor, kendisi de akşamları saatlerce çalışarak bunların kopyalarını çoğaltıyordu. Çocuk en çok buna şaşa kalmıştı. Babası bu konuda kendisine sorulanlara önemli bir şeyler yapan insanların davranışıyla: «Görürsünüz...» diyor, ya da gülerek ellerini ovuşturuyor, küçüğün saçlarını okşuyor, şakacıktan kıçını tokatlıyordu. Christophe tiksiniyordu babasının bu bayağı hallerinden. Onun neden böyle keyifli olduğunu bir türlü anlıyamıyordu.

Büyükbaba ile Melchior arasında esrarlı konuşmalar

olmuştu. Nihayet bir aşkam Christophe, kendisinin **Gençlik Çağının Zevkleri**'ni Gran-Dük Léopolde hazretlerine armağan etmesine karar verdiklerini büyük bir hayretle öğrendi. Melchior, bu armağanın şahsına sunulmasını prensin büyük bir memnunlukla karşılayacağı izlenimini edinmişti. Koltukları kabararak yapılacak işleri şöyle sıralıyordu. Birincisi prense bir dilekçe yazmak, ikincisi yapıtı bastırmak, üçüncüsü de dinletmek üzere bir konser düzenlemek.

Melchior'la Jean-Michel bir kaç kez daha uzun süren toplantılar yaptılar. İki üç akşam ateşli ateşli tartıştılar. Konuşurlarken kendilerine bir şey söylenmesini yasak etmişlerdi. Melchior yazıyor, siliyor, yazıyor, siliyor; ihtiyar da şiir gibi sesine ahenk vererek yüksek perdeden bir şeyler söylüyordu. Bazan, aradıkları sözcüğü bulamayınca kızıp masaya yumruk indiriyorlardı.

Sonunda büyükbabayla, baba, Christophe'u çağırdılar. Eline bir kalem tutuşturdular, aralarına oturttular. Çocuk büyükbabasının söylediklerinin bir tekini bile anlamıyordu. Yazmakta da güçlük çekiyordu. Bir yandan babası kulağının dibinde bağırıyor, bir yandan da büyükbabası kelimeleri şişirerek o kadar gürültülü bir sesle söylüyordu ki, bunların anlamı üzerinde düşünecek hali kalmamıştı. Çok heyecanlıydı ihtiyar. Bir boydan bir boya dolaşıyordu odanın içinde. Okuduklarını yüzünün mimikleriyle canlandırmaya çalışıyor, arada bir gelip göz atıyordu çocuğun yazdıklarına. Christophe omuzundan sarkan iki kocaman başın arasında bunalmıştı. Dilini çıkarıyor, elinden kalemi düşürüyordu. Gözleri buğulanmıştı. Harfleri birbirine karıştırıyordu yazarken. Bunun üzerine Melchior avaz avaz bağırıyor, dedesi de öfkeden küplere biniyordu. Haydi baştan! Bir kaç kere yazıya böyle yeniden başlandı. Tam tertemiz sayfanın sonuna geldikleri anda koskoca bir mürekkep damlası düşmez mi? Bir kıyamettir koptu, çocuğun kulağını çektiler; gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Ama yasak etmişlerdi ağlamayı, kâğıt kirlenmesin diye. Yeniden ilk satırdan başladılar... Chris-

tophe canından bezmişti. Ölünceye kadar bitmeyecek gibi geliyordu ona bu iş.

Sonunda bitirdiler. Jean-Michel sırtını ocağa yaslamıştı. Keyfinden titreyen sesiyle okumaya başladı. Melchior iskemlenin arkalığına yaslanmış, gözlerini tavana dikmiş, bu tür yazıların tiryakisi imiş gibi, cümleleri yudum yudum içine sindiriyordu:

«Ey yüce, soylu efendimiz!

Dört yaşımdan beri, bütün gençlik yıllarının müzikle dopdolu geçti. Soylu müzik perisiyle ilişki kurduğum anda gönlümü onun saf ahengine kaptırdım. O da beni ödüllendirdi sanıyorum. Şimdi altı yaşıma bastım. *Çok kereler perim, ilham anlarında şöyle fısıldardı bana:* «Cesaret! Cesaret! Ruhunun müziğini yazmaktan çekinme!» Altı yaşımdayım diye düşünüyordum. Nasıl cesaret edebilirdim?... Sonra bana ne derlerdi sanattan anlayanlar? Kararsızdım. Ama ilham perim istiyordu bunu. Boyun eğdim, yazdım.

Ve şimdi,

Ey yüce soylum;

Gençlik yapıtımın ilk tomurcuklarını tahtının basamaklarına koyarsam, küstahlık etmiş olur muyum? Babaca bir göz atarak onları yüce takdirine lâyık görür müsün?

Oh, evet! Çünkü sen her zaman bilimlerin ve sanatların bir bilge koruyucusu, eşsiz yüce ruhlu şampiyonu oldun ve senin kutsal koruyuculuğunda yetenekler çiçeklendi.

İşte bu sarsılmaz ve derin inançladır ki, çocukça denemelerimi sana sunmaya cesaret ediyorum. Onları benim sonsuz saygılarımı taşıyan saf bir armağan olarak kabule lâyık gör.

Ey yüce soylum;

Ayaklarının altına serilen, genç sanatçının yapıtını bir kezcik bakmak lûtfunda bulun.»

Ulu soylu, yüce Dük Hazretlerinin
çok sadık kölesi
Jean - Christophe Krafft

Christophe hiç bir şey anlamamıştı bütün bunlardan. Bu işkence sona erdiği için çok seviniyordu. Yeniden yazdırırlar diye korkusundan kaçtı, soluğu kırlarda aldı. Yazdıklarının tek sözcüğünü bile anlamamıştı. Merak ettiği de yoktu. Ama ihtiyar, bir kez okuyup bitirdikten sonra, iyice tadına varmak için bir daha okumuştu yeni baştan. O da Melchior da, mektubun bir şaheser olduğunda birleşiyorlardı. Müzik yapıtının bir kopyesiyle birlikte sunulan bu mektubu, Gran-Dük de beğenmişti. Mektubun da, yapıtın da çok güzel bir üslûpla yazılmış olduğunu adamlarıyle söyletmek büyüklüğünü gösterdi... Konsere izin verdi, müzik akademisinin salonunu Melchior'a vermelerini emretti ve konser günü küçük sanatçıyı yanına kabul edeceğini vâdetmek lûtfunda bulundu.

Melchior, bir an önce konseri hazırlamak üzere hareketə geçti. Hof - Musik - Verein'ın yardımını sağladı. İlk adımları böyle başarılı olunca büyüklük damarları kabardı **Gençlik Çağının Zevkleri**'nin güzel bir baskısını yapmaya karar verdi. Yapıtın kapağına oğluyla kendisinin resimlerini de koydurmak istiyordu; Christophe piyanosunun önünde oturmaktadır, yanında da elinde kemanıyle Melchior. Bu fikirden vazgeçmek zorunda kaldı. Masraftan kaçındığı için değil, vakit kalmamıştı da ondan. Kapağa simgesel bir kompozisyon konulmasıyla yetindi. Bir beşik, bir boru, bir trampet, tahta bir at ve telleri güneş ışınlarıyla parlayan bir lir bulunacaktı bu resimde. Bundan başka prensin adı büyük harflerle yazılarak bir armağan yazısı ve şu cümle bulunacaktı: «Altı yaşındaki Bay Jean - Christophe Krafft tarafından» Aslında yedi buçuk yaşına basmıştı: Resmin gravürünün yapılması çok

pahalıya mal olmuştu. Bunu ödemek için büyükbabanın üzerinde kabartmalı resimler bulunan XVIII. yüzyıl işi, üzeri kakmalı bir sandığı satması gerekti. Bir türlü kıyamazdı bunu elden çıkarmaya. Antikacı Wormser kaç kere almak istemişti de, ihtiyar razı olmamıştı. Melchior, bilet satışlarının masrafları karşılayacağından, hattâ bir kaç para bırakacağından şüphe etmiyordu.

Başka bir soru daha kurcalıyordu zihnini; konser günü Christophe'un kıyafeti. Bunu çözümlemek için aile kurultayı toplandı. Melchior, çocuğun kısa pantalonla sahneye çıkmasını yararlı buluyordu. Böylelikle dört yaşında filân görünecekti. Ama Christophe zaten çok iri bir çocuktu yaşına göre. Sonra tanımayan da yoktu. Kimse aldırmazdı buna. Bu olmayınca başka parlak bir fikir keşfetmekte gecikmedi. Çocuğun frak giymesini, beyaz kravat takmasını ileri sürdü. Zavallı Louisa evlâdımı maskara edeceksiniz diye karşı durmak istedi; ama boşa gitti bütün çabaları. Melchior bu görünümün dinleyicileri pek neşelendireceğini düşünüyordu. Sonunda da böyle oldu, eve terzi gelip küçük adamın ölçüsünü aldı, ayrıca ipekli gömlek, rugan iskarpin alındı. Bunlara da avuç dolusu para gitti. Bu yeni kıyafet Christophe'u çok sıkıyordu. Alıştırmak için, konser provası yapılırken bunları giydirdiler. Bir aydır piyanonun taburesinden kalkmıyordu. Sahnede nasıl selâm verileceğini de öğretiyorlardı. Bir saniye kendi haline bıraktıkları yoktu. Fena halde içerliyordu buna. Ama cesaret edemiyordu kafa tutmaya. Pek parlak bir şey yapacağını biliyor, hem korkuyor, hem de övünç duyuyordu bundan. Soğuk almasın diye üzerine titriyorlar, boğazını sarıyorlardı. Belki nemlidir diye, ısıtmadan giydirmiyorlardı çoraplarını. Sofrada da en iyi parçalar ona veriliyordu.

Nihayet, büyük gün geldi çattı. Berber getirildi. Christophe'un dimdik saçlarını kıvırtmak istediler ama saçlarının koyun postuna çevrilmesini istemediğini söyleyerek razı olmadı Christophe buna. Bütün aile çocuğun önünde geçit töreni yaptı. Çok güzel buluyorlardı onu.

Melchior, oğlunu sağdan, soldan, her yandan gözden geçirdikten sonra keyifli keyifli alnına bir şamar indirdi, sonra gidip kocaman bir çiçek getirdi, çocuğun yakasına iliştirdi. Louisa, ellerini havaya kaldırarak «aman yarabbi» diye bağırdı üzülerek, «çocuğu maymuna benzettiler.» Annesinin bu sözü Christophe'u perişan etti. O da, kıyafetiyle övünmek mi, yerinmek mi gerektiğini bilemiyordu bir türlü. Ama küçülmüş hissediyordu kendini. İşte bu unutulmaz günde, yüreğine bir duyguların ağırlığı çökmüştü.

•

Konser başlamak üzereydi. Salonun yarısı boştu. Büyükbaba gelmemişti henüz. İyiliksever ve kulağı delik bir tanıdıkları, ki böyleleri hiç eksik değildir, sarayda toplantı olduğunu, Gran-Dük'ün konsere gelmeyeceği haberini yetiştirdi. Bunu çok iyi bir yerden duyduğunu söylemeyi de unutmamıştı. Melchior perişan oldu. Yerinde duramıyor, oradan oraya dolaşıyor, pencerelerden sarkarak sokağa bakıyordu. İhtiyar Jean-Michel'in de içi içine sığmıyordu. Ama onun telâşının nedeni başkaydı; hep torununu düşünüyor, durmadan öğüt veriyordu ona. Babasıyla büyükbabasının telâşı Christophe'u da sarmıştı. Çalacağı parçalar için hiç bir kaygısı yoktu. Ama dinleyicilere verilecek selâm işini düşündükçe kahroluyordu...

Bununla beraber artık ortaya çıkmak gerekiyordu; dinleyiciler de sabırsızlanmaktaydılar. Hof - Musik - Verein'ın orkestrası Coriolan uvertürünü çalmaya başlamıştı. Çocuk ne Coriolan'ı, ne de Beethoven'i biliyordu: onun birçok parçalarını dinlemiş olsa bile, kimin olduğunu bilmeden dinlemişti. Dinlediği yapıtların adlarıyla hiç ilgilenmezdi zaten. Bunlara, kafasında yaşattığı hikâyelere, ya da görüntülere göre adlar takardı; genellikle üç sınıfa ayırıyordu bunları: Ateş, toprak, su ve bunların binbir nüansı. Mozart suyu düşündürürdü ona; su kenarında bir çayır,

nehrin üstünde dalgalanan bir sis, ince bir bahar yağmuru, ya da bir gök kuşağı. Beethoven ise ateşti: Kimi zaman alev alev yanan bir ocak, sonra tutuşan bir orman, yıldırımlar saçan müthiş bir bulut, bazan da içinde ışıkların titreştiği sonsuz bir gökyüzü. İnsan bir eylül akşamı, gökten bir yıldızın koptuğunu ve yavaşça söndüğünü görür gibi olurdu onu dinlerken. Şu anda yine bir kahraman ruhun ateşiyle yanıyordu. Bir alev seline düşmüştü sanki. Her şey silinip gitmiş, yokoluvermişti gözünde. Perişan haldeki Melchior'un, üzüntülü büyükbabanın, şu dünya işlerinin, dinleyicilerin, Gran-Dük'ün, küçük Christophe'un sözü mü olurdu artık? Şimdi onu kuvvetli bir el yakalamış, sürükleyip götürüyordu. Soluk soluğa peşinden gidiyordu onun, gözleri yaş içinde soluk soluğa koşuyor, koşuyordu. Böylece bir köşeye büzülerek kendinden geçmiş dinlerken, yüreği ağzına gelir gibi oldu birden. Orkestra, mezürün ortasında duruvermişti. Bir dakikalık bir sessizlikten sonra boru ve davul gürültüleriyle tumturaklı bir marş başladı. Böyle birden, bir parçadan başka bir parçaya geçiş Christophe'u öylesine rahatsız etmişti ki, dişlerini gıcırdatarak, öfkeyle ayağını yere vurdu. Öte yandan Melchior sevinçten kabına sığamıyordu, Prens gelmişti. Orkestra ulusal marşı çalıyordu. Jean - Michel de son öğütlerini fısıldıyordu torununun kulağına.

Orkestra, marştan sonra, yeniden uvertüre başladı ve bitirdi. Sıra Christophe'a gelmişti. Melchior, hem kendisinin, hem de oğlunun sanatçılığını gösterecek şekilde hazırlamıştı programı. Konser Mozart'ın piyano ve keman için yazdığı bir sonatla başlıyordu. Baba-oğul birlikte çalacaklardı bu parçayı. Etkiyi artırmak için önce Christophe girecekti sahneye. Çocuğu sahnenin giriş yerine götürdüler, piyanoyu gösterdiler, yapacağı hareketleri kuliste bir kere daha anlattıktan sonra sahneye ittiler.

Tiyatro salonlarına çoktan alışık olduğu için pek o kadar korkmuyordu. Ama böyle birdenbire sahnenin ortasında yapayalnız bulunduğunu, yüzlerce gözün kendisine çevrildiğini görünce ezildi, geriledi, ters yüzü kulise dön-

mek istedi; babasını gördü. Öfkeden gözlerinden ateş saçılarak bakıyordu Melchior. Çaresiz geri döndü. Zaten salondakiler onu görmüşlerdi de. Çocuk sahnede adım adım ilerledikçe şaşmışcasına bağrışmalar, gülüşmeler oluyordu. Melchior aldanmamıştı; beklenen etkiyi yapmıştı çocuğun giyinişi. Dinleyiciler bu uzun saçlı, küçük bir çingene çocuğu gibi yanık tenli oğlanı, şık bir centilmenin akşam kıyafeti içinde ezile büzüle yürürken gördükçe gülmekten kırılıyorlardı. Sonunda bütün salonu kaplayan bir kahkaha tufanı koptu. *Hiç* de kötü niyetle gülmüyorlardı ama en kendine güvenen virtüozu bile serseme çevirmeğe yeterdi bu gülüşmeler. Bağrışmaların, bakışların, kendine çevrilen dürbünlerin altında ezilmiş, gitmişti Christophe. Denizlerin ortasındaki ıssız bir adacık gibi görünen piyanonun yanına gitmekten başka çare kalmamıştı şimdi. Başını eğdi, sağına soluna bakmadan, hızlı hızlı yürüyerek sahnenin ortasına kadar geldi; önceden kararlaştırıldığı gibi, dinleyicileri selâmlayacak yerde sırtını dönüp piyanoya doğruldu. İskemle yüksekti, oturamazdı babasının yardımı olmadan. Ama beklemedi, dizleriyle tırmanarak, çıkıp oturdu. Salonun neşesini bir kat daha artırmıştı bu. Ne olursa olsun artık kurtulmuştu.

Sonunda Melchior da göründü. Salondaki sempati havasından yararlanmıştı. Oldukça candan alkışlandı o da. Sonat başlamıştı. Küçük adam sarsılmayan bir kendine güvenişle çalıyordu, çenesi kilitlenmiş, gözleri tuşlarda, yüksek iskemlesinden bacakları sarkmış. Notalar birbirini kovaladıkça rahatladığını duyuyordu. Kırk yıllık ahbaplarının arasındaydı sanki. Salondan yükselen, kulağına kadar gelen mırıltılardan beğenildiğini anlıyordu. *Bu* kadar kişinin kulak kesilerek dinlemeleri kendinden geçiriyordu onu. Ama sonat biter bitmez, yine bir kuşku sardı içini. Ne yapacaktı şimdi? Fena halde utanıyordu. Alkışlar ona sevinç yerine utanç veriyordu. Hele babası elinden tutup da salonu selamlasın diye parmaklığın önüne götürünce yerin dibine girdi utancından. Çaresiz boyun eğdi, çok eğlenceli bir beceriksizlikle yerlere kadar

eğiliyordu. Ama ezilmiş, bitmişti. Çok gülünç, çok çirkin bir şey yapmış gibi bir duygu vardı içinde.

Tekrar piyanonun başına oturttular. Tek başına **Gençlik Çağının Zevkleri**'ni çaldı.

Bütün salon çılgınca alkışlıyordu; her parçanın bitiminde «yaşa!» diye bağırıyor, tekrar tekrar çalmasını istiyorlardı. Başarısı sevinç veriyordu Christophe'a. Ama, bu coşkun istekler biraz da buyruk gibi geliyor, onuruna dokunuyordu. Konser bittiği zaman dinleyiciler ayağa kalkarak alkışladılar. Gran-Dük de ilk kez ellerini çırpmıştı. Ama çocuk sahnede tek başına kaldığı için yerinden kımıldamaya cesaret edemiyordu. Alkışlar arttıkça, başını önüne eğiyor, yüzü kızarıyor, acınacak bir duruma giriyordu. Melchior, koltuklarından tutup yerinden kaldırdı, Gran-Dük'ün locasını göstererek, öpücükler yollamasını istedi. Christophe işitmemiş gibi yaptı. Babası kolunu sıktı, öfkeli öfkeli bir şeyler fısıldadı kulağına. Bunun üzerine gevşek gevşek istenileni yaptı. Ama, kimseye bakmıyor, gözlerini yerden ayırmıyordu. Çok mutsuz hissediyordu kendini. Niçin olduğunu bilmeden, kırıldığını yaralandığını duyuyor, herkesten nefret ediyordu. Ne kadar alkışlarlarsa alkışlasınlar!... Beceriksizliğine gülen, böyle gülünç bir kıyafetle havaya kaldırılarak, etrafa öpücükler gönderişiyle eğlenen yine onlar değil miydi? Bu alkışlar onu sevindirmek şöyle dursun, kızdırıyordu bile. Melchior, yere bırakır bırakmaz tabanları kaldırıp kulise doğru kaçmağa başladı. Bir kadın, bir menekşe demeti fırlattı sahneye. Demet ,yüzüne çarparak yere düşmüştü. Bu büsbütün altüst etti onu, tekrar koşmaya başladı ve yolu üstünde duran bir iskemleyi devirdi telâşından. O koştukça gülmeler artıyor, gülmeler arttıkça büsbütün hızlanıyordu.

En sonunda sahneden çıkılacak yere geldi, bir sürü insan, kuliste toplanmış, onu seyrediyordu. Kalabalığı kafasiyle yarıp yol açtı kendine, tâ merdivenin dibine kadar gidip saklandı. Büyükbaba sevinçten kabına sığamıyor, dualar ediyordu. Orkestradaki çalgıcılar kahkahalarla gülerek, küçüğü kutluyorlardı; ama Christophe uzanan

ellerini sıkmıyor, yüzlerine bile bakmıyordu adamların.

Melchior, kulağı kirişte, alkışların şiddetini ölçüyor ve Christophe'u yeniden sahneye sürüklemek istiyordu. Ama çocuk büyükbabasının ceketine yapışmış, deli gibi tepiniyor, kendisine yaklaşmak isteyenleri tekmeliyordu. Sonunda boğula boğula ağlamaya başlayınca onu kendi haline bırakmak zorunda kaldılar.

Tam bu sırada bir subay geldi, Gran-Dük'ün san'atçıları locasına çağırdığını söyledi. Ne aksilik diyorlardı, çocuğu nasıl çıkaracaklardı bu halde? Melchior öfkeden küplere biniyordu. Ama onun bağırıp çağırması Christophe'un ağlamasını artırmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Büyükbabası fırtınayı dindirmek için yarım kilo çikolata alacağına söz verdi. Boğazına düşkün Christophe'un üzerinde etkisini gösterdi bu buluş. Sustu, gözyaşlarını tuttu, kuzu gibi yola koyuldu. Ama sahneye çıkarmıyacaklarına yemin ettirdikten sonra.

Prensin locasına girince Christophe siyah elbiseli, fırça bıyıklı, sivri sakallı, kısa boylu, şişman, kırmızı yanaklı, buldok yüzlü bir adamın karşısında buldu kendini. Gran-Dük çocukla babacanca şakalaştı, tombul eliyle yanaklarını okşıyarak: **«Mozart redivivus!»** (1) diyordu ona, sonra Christophe, sırasıyle, Gran-Düşes'in, kızının ve yanındakilerin ellerinde dolaştı. Gözlerini hiç yerden kaldırmadığı için bu parlak çevreden kalan tek anı topuklarından göbeğe kadar görebildiği bir sürü elbise ve üniforma koleksiyonu olmuştu. Genç prensesin dizlerinin üstünde kımıldamaya değil, soluk almaya bile cesaret edemiyordu.

Prensesin sorduklarına yerlere kadar eğilerek Melchior yanıt veriyordu, ama genç kızın aldırış ettiği yoktu ona. Hep Christophe'a takılıyordu. Oysa sıkıntısından gittikçe daha çok kızarıyordu çocuğun yüzü. Bunu oradakiler de fark ediyorlar düşüncesiyle bir açıklama yapmak gereğini duydu:

---

1) «Mozart yeniden gelmiş!»

— «Yüzüm de kıpkırmızı oldu, çok sıcak...» dedi.

Bu sözler kahkahalarla güldürdü genç kızı. Ama Christophe az önce, sahnedeyken gülen dinleyicilere kızdığı gibi kızmadı ona. Çünkü bu tatlı bir gülüştü; üstelik prenses onu öpmüştü de, bu da onun hoşuna gitmemiş değildi hiç.

Bu sırada, koridorda, locanın kapısının önünde duran büyükbabasını gördü. Yüzü sevinçten aydınlanmıştı, ama utangaç bir hali de vardı. O da içeri girip bir iki şey söylemek isterdi. Çağıran olmamıştı. Kapının önünde ezilip büzülüyor, uzaktan torunun zaferini seyrederek seviniyordu. Büyükbabasını görünce Christophe'un yüreği kabardı birden. Zavallı ihtiyara da hakkını vermeleri, onun da değerini tanımaları için dayanılmaz bir istek uyandı içinde. Artık dili çözülmüştü; prensesin kulağına fısıldayarak:

— Size söyliyeceğim gizli bir şey var dedi.

Genç kız gülerek sordu:

— Neymiş bakayım?

— Menuetto'daki, hani şu demin çaldığım menuetto'daki güzel trio var ya? Burada sesini alçattı «Benim değil!... Büyükbabam yaptı onu. Öteki bütün parçalar benim ama. En güzeli büyükbabamın bu triosu... Sakın kimseye söylemeyin bunu. İhtiyarı göstererek ekledi: «İşte büyükbabam da şuracıkta. Ne kadar seviyorum onu bilseniz... Öyle iyidir ki o.»

Bu sözler pek hoşuna gitmişti prensesin, uzun uzun güldü, «Ne tatlı şeytancıksın sen» diye öpücüğe boğdu küçüğü ve Christophe'un söylediklerini açığa vurdu. İhtiyarla torunu şaşkına döndüler. Herkes gülüşmeye başladı. Gran-Dük utancından yerin dibine giren, suçluymuş gibi kekeleyerek durumu açıklamak isteyen ihtiyarı kutladı. Bundan sonra prensesin, daha fazla bir şeyler koparmak için yaptığı bütün gevezelikler boşa gitti, Christophe ağzını kilitleyip, hiç konuşmadan oturuyordu şimdi, fena halde içerlemişti ona, birden gözünden düşmüştü. Bu yakışıksız davranış üzerine Dük'ün ailesi için dü-

şündüğü iyi şeyler fena halde sarsılmıştı. O kadar iğrenmişti ki, kulağına girmiyordu söylenilenler. Prensin gülerek, kendisini resmi piyanisti ve **Hof Musicus**'u yaptığını söylediğini bile duymamıştı.

Babası ve büyükbabasıyla locadan ayrıldılar. Tiyatronun koridorlarından geçerken tâ sokağa çıkıncaya kadar, bir çok kimseler, çevrelerine toplanıp, övgüler yağdırarak yanaklarından öpüyorlardı. Bu da fena halde canını sıkıyordu Christophe'un. Hoşlanmıyordu öpülmekten. Hem de böyle kendisini izin almadan rahatsız etmelerini aklı almıyordu bir türlü.

Eve gelmişlerdi. Daha kapıdan içeri adım atar atmaz Melchior: «Küçük budala!» diye bağırdı. Trio'yu kendisinin yazmadığını söylediği için kızmıştı. Ama Christophe doğru bir şey yaptığına inanıyordu. Kendisini beğenecekleri yerde, böyle azarlamaları çileden çıkardı onu, baş kaldırarak ağzına geleni söyledi. Melchior da çok kızmıştı. Şimdi kafanı patlatırdım senin ama, diyordu, bereket versin iyi çaldın parçaları. Fakat trio'yu yazanın kendisinin olmadığını söyleyerek her şeyi berbat etmişti. Christophe, doğru bir şey yaptığı için seviniyordu; gidip bir köşeye büzüldü. Şimdi prensesten de, babasından da, bütün dünyadan da nefret ediyordu. Hele konu komşunun gelip de sanki konseri veren onlarmış gibi, gülüşerek anasını, babasını kutlamaları yok mu, deli ediyordu onu.

Bu sırada saraydan bir uşak geldi; Gran-Dük bir altın saat ihsan ediyordu Christophe'a. Prenses de bir kutu şekerleme göndermişti. Bu armağanlardan ikisi de pek sevindirmişti çocuğu. Bunların hangisinin daha güzel olduğunu kestiremiyordu. Ama o kadar aksileşmişti ki, bir türlü yatışmıyordu. Yine suratı asık, yan gözle şekerleme kutusuna bakarak, kendisine söylediği gizli bir şeyi açığa vurmuş olan böyle bir insanın armağanını alsam mı, almasam mı diye düşünüyordu. Tam armağanları almaya razı olacağı sırada, Melchior masaya oturttu; bir teşekkür mektubu yazdırtmak istiyordu ona. Bu kadarı da fazlaydı artık! Günün bütün üzüntüleri yetmiyordu sanki; tut-

muş, babası da ona şu sözleri yazdırtmak istiyordu:

«Asaletlilerinin! küçük hizmetkârı ve müzisyeni — **Knecht und Musicus** — olarak yüksek...»

Gözyaşları boşandı; tek kelime yazmıyacaktı. Uşak sırıtarak bekliyordu. Melchior yazmak zorunda kaldı mektubu. Ama bunun acısını çıkarmaktan da geri kalmadı. Başına gelenler yetmiyormuş gibi, Christophe, saatini elinden yere düşürdü, camı kırılmıştı. Babası, küfür yağdırmaya başladı. Sana yemiş yok bu akşam, diye bağırıyordu avaz avaz. Çocuk da karşılık vermekten geri kalmıyordu. Vermezseniz vermeyin, diye ters ters söylenip duruyordu. Annesi de ceza olarak şekerlemeleri vermeyeceğini söyleyince çileden çıktı, avaz avaz bağırmaya başladı, kutuyu bana gönderdiler diye. Suratına bir tokat indi. Bunun üzerine kudurmuşçasına annesinin elinden kutuyu kaptığı gibi yere attı, ayaklarının altında ezdi. Artık çok oluyordu, bir temiz ıslatarak yatağına yatırdılar.

Akşam, büyükleri, konserin şerefine bir haftadır hazırlanan şölen sofrasına kurulmuşlardı. Ahpaplarıyla gülüşerek yemek yiyorlardı. Kalırından ölüyordu bu haksızlık karşısında Christophe. Sofradakiler, kahkahalar atıyor, bardak tokuşturuyorlardı. Küçüğün yorgun olduğunu söyledikleri için, onu soran olmamıştı hiç. Yalnız herkes evine giderken, biri, ayağının ucuna basa basa içeri girmiş, başucuna kadar gelmişti. İhtiyar Jean-Michel'di bu. Yatağa eğilerek çocuğu kucakladı, «benim cici Christophe'cuğum» diye gizlice bir iki şekerleme verdi, sonra yaptığından utanıyormuş gibi, sessizce çekilip gitti.

Bu pek hoşuna gitti Christophe'un. Ama günün bütün üzüntülerinden sonra o kadar yorgun düşmüştü ki, büyükbabasının verdiği şekerlemelere eline sürmedi bile. Yorgunluktan bitkindi; uyuyuverdi.

Geceyi rahatsız geçirdi. Zaman zaman vücudu elektrik akımına tutulmuş gibi sarsılıyordu. Vahşi bir müzik duyuyordu rüyasının içinde. Gece yarısı uyandı. Beethoven'in, konserde dinlediği uvertürü kulaklarında uğuldu-

yordu. Çarpıntılı soluklarla dolduruyordu odayı. Yatağında doğruldu, rüya görüp görmediğini anlamak için gözlerini oğuşturdu, hayır uyumuyordu. Bunun ne olduğunu anladı birden. Bütün bu öfkeli ulumaları, bütün bu kudurmuşçasına havlamaları, tanıdı. Göğsünden fırlayacakmış gibi hızla çarpıyordu yüreği; damarlarındaki kanın kaynadığını duyuyordu şimdi. Yüzünü yalayan deli rüzgârlar, önüne gelen her şeyi deviriyor, yıkıp ezdikten sonra da bir Herkül iradesine çarpmış gibi duruveriyordu. Birden bu engin ruh benliğini, uzuvlarını, ruhunu geriyor, bunlara devâsız bir büyüklük veriyordu. Dünya ayaklarının altındaydı. Bir dağdı o. Fırtınalar esiyordu başında. Öfke fırtınaları!.. Acı fırtınaları!.. Ah ne acı şey!.. Ama umurunda değildi!.. Kendisini o kadar kuvvetli hissediyordu ki!.. Acı çekmek, durmadan acı çekmek!.. Ah ne iyi şey güçlü olmak ve ne iyi şey güçlü iken acı çekmek!..

Gülüyordu, gülüşü gecenin sessizliği içinde çınladı. Babası uyanarak bağırdı:

— Kim o gürültü eden?

Annesi yavaşça seslendi:

— Sus, küçük rüya görüyor!...

Üçü de sustular. Her şey de susuyordu çevrelerinde. Müzik uzaklaşmıştı. Odada, uyuklayanların soluğundan başka bir şey duyulmuyordu şimdi. Yanyana yatan bu sefalet yoldaşları çürük bir teknenin içinde, baş döndürücü bir kuvvetin önüne katılmış, gecenin karanlıklarına doğru sürüklenip gidiyorlardı.

JEAN-CHRISTOPHE

II

SABAH

BİRİNCİ BÖLÜM

JEAN-MİCHEL'İN ÖLÜMÜ

SABAH

Üç yıl geçmişti. Christophe onbirine basmak üzereydi. Müzik eğitimini sürdürüyordu. Saint - Martin'in orgcusu Florian Holzer'den armoni dersi alıyordu. Çok bilgiliydi büyükbabanın dostu olan bu adam. Christophe'a sevdiği akordların, kulağını ve gönülünü okşayan, hafif bir ürperdi duymadan dinleyemediği armonilerin kötü ve yasak olduğunu öğretmişti. Çocuk, neden diye sorduğu zaman da, işte böyle, kural yasak ediyor bunları, diye yanıt verirdi. Ama Christophe doğuştan dik kafalı olduğu için daha çok seviyordu bunları. Herkesin beğendiği büyük müzisyenlerin yapıtlarında böyle yerler bulup büyükbabasına ve öğretmenine göstermek pek keyiflendiriyordu onu. Buna karşılık büyük müzisyenlerin yapıtlarına bunların pek güzel gittiğini, bir Beethoven'in, bir Bach'ın her şeyi yapabileceklerini söylerdi büyükbabası. O kadar uzlaşıcı olmıyan öğretmeni darılır, yüzünü ekşiterek, böyle şeylerin, bu sanatçıların yapıtlarının pek de iyi yanları sayılamıyacağını söylerdi.

Christophe konserlere ve tiyatroya serbestçe girebiliyor, bütün sazları çalınayı öğreniyordu. Kemanda oldukça ilerlemişti bile; öyle ki babası orkestrada ona bir yer sağlamayı düşünmeye başlamıştı. İşine öylesine sarılmıştı ki, birkaç aylık bir stajdan sonra **Hof Muzik Verein**'a ikinci keman olarak atamışlardı onu. Böylece yaşamını kazanmaya başlıyordu. Geç bile kalmıştı. Çünkü,

gittikçe berbatlaşıyordu evin geçimi. Melchior işi büsbütün azıtmış, büyükbaba da kocamıştı artık.

Christophe durumun kötülüğünü kavrıyordu. Yaşından büyük bir adamın ciddiliği, kaygısı çökmüştü üstüne. Kendisini hiç de ilgilendirmediği halde canla başla sarılmıştı işine; öylesine yoruluyordu ki, akşamları orkestrada uyku bastırıyordu üstüne. Tiyatrodan, küçüklüğündeki kadar zevk alamıyordu artık. Dört yıl önce, bugünkü yerini ele geçirebilmek için can atardı. Şimdi, ona çaldırılan müzik parçalarının çoğundan hoşlanmıyordu. Ama bu yapıtlar üzerinde yargıya varmaktan da çekiniyordu henüz. Yalnız, içinden pek budalaca şeyler olduğunu söylüyordu bunların. Rastgele güzel şeyler çalındığı zaman da bunların çalınışındaki umursamazlık canını sıkıyordu. Sevdiği yapıtlar, orkestra arkadaşlarının gevşekliğine bürünüyordu sonunda; perde kapanır kapanmaz üflemeyi, ya da tırnaklamayı bitirdiler mi, gülüşerek terlerini silen bu adamlar birbirlerine, kendi ufak tefek öykülerini anlatmaya koyuluyorlardı. Sanki bir saatlik bir jimnastik gösterisinden çıkmış gibi. Eski sevgilisi, şu sarı saçlı çıplak ayaklı şantözü de yakından tanımıştı; sık sık perde aralarında, lokantada raslıyordu ona. Kadın, kendisine tutkun olduğunu bildiği için çocuğu içinden gelerek öpüyordu. Ama Christophe'un hiç zevk aldığı yoktu bundan. Boyasından, kokusundan, kalın kollarından ve oburluğundan iğreniyor, tiksiniyordu şimdi bu kadından.

Gran-Dük, piyanistini unutmuş değildi. Ama bundan ötürü de bu görev için çocuğa bağlanan az bir maaşın doğru dürüst ödendiği de yoktu, her zaman istemek gerekiyordu. Zaman zaman, Christophe, ya önemli davetliler bulunduğundan, ya da Dük hazretlerinin aklına küçüğü dinlemek estiği için, şatoya gitme buyruğunu alırdı. Bu da hep, akşam saatlerine, Christophe'un yalnız kalmak istediği zamana raslardı. Her şeyi yüzüstü bırakıp koşması gerekirdi o vakit. Yemeklerini bitirmediler diye onu, bir aralıkta beklettikleri de olurdu. Kendisini görmeye alışık olan hizmetçiler, senli benli konuşurlardı Christop-

he'la. Sonra onu ışıklar içinde aynalı bir salona alırlardı. Oradakilerin, yüksekten bakarcasına pozlar takınarak kendisini merakla süzüşleri, çok dokunuyordu onuruna. Asaletli'nin elini öpmek için, gıcır gıcır cilâlı salonun tâ öbür ucuna dek gitmesi gerekiyordu. Büyüdükçe sarsaklığı artmıştı. Gülünç buluyordu kendini de ondan. Bu da pek ağır geliyordu.

Sonra piyanonun başına geçiyordu. Bu budalalar için çalmak zorundaydı. Zaman zaman, etrafını çevirenlerin ilgisizlikleri yüreğini öylesine daraltıyordu ki, parçanın tam ortasında çalmaktan vazgeçmek geliyordu içinden. Havasızlıktan boğulacak gibi oluyordu. Parçanın çalınması bitince de, bir sürü övgülerle bıkıp usandırıyor, herkese ayrı ayrı tanıtarak sıkıyorlardı canını. Prensin hayvanat bahçesinden çıkma, görülmemiş bir hayvan gözüyle bakıyorlar gibi geliyordu ona; sonra övgüler de kendisinden çok, efendisineydi. Alçalmış gibi görüyordu kendini, hastalık derecesinde kuşkulanıyordu her şeyden. Bunu belli etmemeğe çalıştıkça da üzüntüsü artıyordu. Başkalarının en ufak hareketlerinden bile alınmaya başlamıştı. Salonun bir köşesinde gülüşseler, bana gülüyorlar diyordu içinden. Acaba, yüzüme mi, giyinişime mi, davranışlarıma mı, ayaklarıma, ya da ellerime mi gülüyorlar diye yiyip bitiriyordu kendini. Yapılan her hareketten küçüldüğünü hisseder gibi oluyordu. Konuşsalar batıyor, konuşmasalar batıyor, küçük bir çocuğa verir gibi şekerleme verseler batıyordu. Hele Gran-Dük'ün, prensliğinden gelen teklifsizlikle, avucuna bir altın sıkıştırarak eve göndermesi çok ağır geliyordu ona. Yoksul olduğu, yoksul gözüyle bakıldığı için kahırlanıyordu. Bir akşam, avucundaki para o kadar ağır geldi ki, bir *mahzenin* penceresinden içeri attı. Ama bir dakika sonra pişman oldu. Çünkü aylardır kasaba olan borçlarını ödeyememişlerdi.

Anası babası onun bu onur kırıklıklarından neler çektiğinin farkında bile değillerdi. Prensin çocuğa gösterdiği yakınlık başlarını döndürmüştü. Louisa'cık, oğlu için, şatoda, kibar insanlar arasında geçirdiği bu akşamlardan

daha güzel bir şey olabileceğini düşünemiyordu... Melchior'a gelince, o da ahbaplarına bunu anlata anlata bitiremiyor, durmadan övüyordu. Ama büyükbabaydı en büyük mutluluğu duyan. İstediği kadar kendini dik kafalı, başına buyruk, yüksektekileri küçümseyen bir adam gibi satsın, zenginliğe, üstünlüğe, üne ve yüksek mevkilere karşı safça bir hayranlığı vardı. Torununun bütün bunlara sahip olanlar arasına girmesi, eşsiz bir kıvanç veriyordu kendisine. Bunun şerefi kendisine de sıçrıyormuş gibi seviniyordu. İlgisiz gibi görünüyordu ama, sevinçle parlıyordu yüzü... Christophe saraya gittiği akşamlar, bir bahane bulup Louisa'nın yanında kalır, sabırsızlıkla beklerdi çocuğun dönüşünü. Torunu eve döndüğü zaman, şöyle önemsemiyormuş gibi görünür, ilgisizce:

— E, bu akşam işler yolunda gitti mi bakalım? diye sorardı.

Ya da gönül alıcı bir iki sözle ağzını arardı:

— İşte bizim Christophe'cuk, bakalım ne havadisler verecek bize!

Ya da aklı sıra ustaca komplimanlarla pöhpöhlemeğe kalkışırdı:

— Merhaba!... Bizim küçük saray adamı!

Ama Christophe suratı asık ve kızgın, kuru bir sesle «İyi akşamlar» der, bir köşeye çekilip somurturdu. Buna aldırmaz diretirdi ihtiyar, daha açık şeyler sorar, Christophe bunların hepsine sadece ya evet, ya hayırla yanıt verirdi. Ötekiler de lâfa karışır, daha çok şeyler anlatmasını isterlerdi. Ama ağzından lâf almak bir sorun olurdu. Sonunda Jean-Michel fena halde öfkelenir, kırıcı şeyler söyler, Christophe da saygısızca karşılık verirdi bunlara. Araları adamakıllı açılır, ihtiyar kapıyı vurup giderdi. Böylece Christophe, onun bu tersliğinin nedenini bir türlü anlayamayan bu zavallı insanların bütün keyfini kaçırırdı. Uşak ruhlu olmaları kendi kabahatleri değildi bunların! Başka türlü olabileceklerini düşünemiyorlardı.

Böylece kendi içine çekiliyordu Christophe. Ailesiyle arasında, bir uçurum açıldığını seziyordu. Şüphesiz gözünde büyütüyordu bunu. Düşüncelerindeki ayrılık ne olursa olsun, daha içten konuşabilseydi, onu anlarlardı belki. Ama ana babayla çocukların, birbirlerine çok düşkün olsalar bile, içli dışlı olabilmeleri öylesine güçtü ki... Çünkü, bir yandan büyüklere karşı duydukları saygı, çekingenlik veriyordu çocuklara, öte yandan da büyükler daha yaşlı, daha deneyli oldukları için üstünlük taslıyor, kimi zaman onların daha ilgi çekici ve çoğunlukla daha içten duygularını ciddiye almıyorlardı.

Eve gidip gelenler, konuşulanlar Christophe'u daha da çok uzaklaştırıyordu ailesinden.

Sık sık Melchior'un eşi dostu gelirdi; çoğu orkestradaki çalgıcılardı bunların. Bekâr ve içkiye düşkün kimselerdi, kötü insan değillerdi, ama bayağı şeylerdi. Gürültüyle yürür, kahkahalarıyla çınlatırlardı evin içini. Müziği severlerdi ama, insanı çileden çıkaran bir anlayışsızlıkla söz ederlerdi bundan. Çoşkunluklarını dışarı öyle kabaca vuruşları vardı ki, utandırıyordu çocuğu. Sevdiği bir yapıtı böylece göklere çıkarışları kendisine hakaret ediliyormuş gibi geliyordu ona. Kasılıyor, yüzü sararıyor, donuklaşıyor, müzikle ilgilenmiyormuş gibi yapıyordu. Elinden gelse nefret edecekti. Melchior:

— Duygu diye bir şey yok, bu herifte, diyordu. Bilmem kime çekmiş!...

Kimi zaman, şu dört sesli —dört ayaklı— hep birbirine benzeyen Alman türkülerini söylerlerdi bir ağızdan. Ağır bir tempo ve anlamsız bir tumturaklılıkla söylenilirdi bu yavan ahenkli türküler. Christophe işitmemek için evin en uzak odasına kaçar, küfürler yağdırırdı duvarların ardından.

Büyükbabanın dostları da gelirdi: Orgcu, mobilyacı, saatçi, kontrbasçı. Hepsi de geveze ihtiyarlardı bunların. Bıkıp usanmadan hep aynı şakaları tekrar eder durur, sanat, politika, ya da kentte yaşayan ailelerin soyu sopu üzerine sonu gelmez tartışmalara dalarlardı. Söyledikle-

rinin konusunun önemi yoktu, konuştukları, konuşacak birini buldukları için mutluydular.

Louisa'ya gelince; o yalnız bir iki komşu ile görüşür, mahallenin bütün dedikodusunu onlardan öğrenirdi. Arada bir de, «iyi yürekli bir bayan» hatırını sormak bahanesiyle gelir, bir ziyafet için onu tutardı. Çocukların din eğitimi üzerinde lâf etmek hakkını bulurdu kendinde.

Eve gelenler arasında Christophe'un en çok nefret ettiği Theodore amcaydı. Büyükbabanın üvey oğluydu bu adam. Clara ninenin ilk kocasından olmuştu. Afrika ve uzak doğu ile iş yapan bir ticaret evinin ortaklarındandı. Yeni stil Alman tipinin tam bir örneğiydi bu Theodore. Bu tipler, alaylı bir edaya bürünerek, ırklarının eski idealizmini benimsemiyormuş gibi görünür, bir zafer sarhoşluğu içinde kuvvete ve başarıya taparcasına bir hayranlık duyarlardı. Ama kuvvetin de, başarının da onların yanına pek uğramadığını gösteriyordu bu. Ne varki bir halkın, yüzlerce yıllık yapısını bir anda değiştirivermek mümkün değildi. Geri itilmek istenen idealizm, biçimlerde, manevi alışkanlıklarda ve hayatın en ufak olaylarında bile Goethe'den alınmış parçaların okunmasında her an kendini gösteriyordu, vicdanla çıkar düşkünlüğünün acayip bir karışımıydı bu. Bütün bunlarda eski Alman burjuvazinin namusluluk ilkeleriyle sonradan görme bir yeni dükkancı şövalyelerin hayasızlıklarıyla bağdaştırmak için harcanan bir çabaydı bu. Bu karışım da ardında oldukça tiksinti verici bir riyakârlık kokusu bırakmıyor değildi. Çünkü sonunda Alman kuvvetinin, çıkarının ve zenginlik hırsının her türlü hukukun, adaletin ve hakikatin simgesi sayılmasına varıyordu.

Bu çeşit düşünceler, Christophe'un mertlik duygularını derinden yaralıyordu. Amcasının haklı mı, haksız mı olduğunu kestiremiyordu ama, nefret ediyordu ondan. Ona düşman gözüyle bakıyordu. Büyükbaba da bu adamdan hoşlanmaz, bu çeşit teorilere karşı isyan ederdi. Ama tartışmada, Theodore'un çenebazlığı altında çabucak ezilirdi. Çünkü, iyi yürekli saf ihtiyarı gülünçleştirmek iş-

ten değildi ötekisi için. Sonunda Jean-Michel saflığından utanır ve sanıldığı kadar geri kafalı olmadığını göstermek için, Theodore gibi konuşmaya özenirdi, ama ağzından dökülürdü bu çeşit sözler; kendi de bundan utanırdı. Nasıl düşünürse düşünsün, Theodore, ihtiyara üstünlüğünü kabul ettiriyordu. Kendisinde hiç bulunmayan becerikliliğinden ötürü Jean-Michel, üvey oğluna saygı besliyordu âdeta. Torunlarından birinin, onun durumuna gelmesini tasarlıyordu. Melchior'un da niyeti buydu. Rodolphe'un amcasının izinde yürümesini istiyordu. Bunun için de evdekilerin hepsi, kendisinden yardım umulan zengin akrabaya dalkavukluk etmek için yarış ediyorlardı birbirleriyle. O da kendisinin vazgeçilmez bir kişi olduğunu farkederek, evin egemeni pozları takınıyor, her şeye karışıyor, her sorun üzerinde görüşünü ileri sürüyor ve sanatla sanatçıları küçümsediğini açığa vurmaktan da geri kalmıyordu. Daha çok müzisyen olan akrabalarını küçük düşürmek zevki için yapıyordu bunu. Onlarla ilgili kötü şakalar yapmaktan geri durmuyor, ötekiler de gülmek düşkünlüğünü gösteriyorlardı bunlara.

Amcasının alaylarına en çok hedef olan Christophe'du. Ama içine sindiremezdi bunu. Susar, dişlerini sıkar, somurtup otururdu. Öteki onun böyle için için öfkelenişiyle eğlenirdi. Ama bir gün Theodore sabrını taşırdı Christop.un. Christophe çileden çıkarak, amcasının yüzüne tükürdü. Müthiş bir şeydi bu, görülmemiş bir hakaretti. Amcası donakalmıştı. Önce tek kelime söyliyemedi, sonra açtı ağzını, yumdu gözünü. Küfürlere boğdu çocuğu. Christophe yaptığı işin dehşeti altında taş kesilmişti sanki. Hiç kımıldanmadan iskemlesinde büzülüp oturuyordu. Kafasına inen tokatları duymuyordu bile. Ama amcasından özür diletmek için diz çöktürmek istedikleri zaman, çırpındı, annesini iterek evden dışarı kaçtı. Soluğu kesilinceye kadar kırlarda alabildiğine koştu. Uzaktan, kendisini çağırdıklarını duyuyordu. Kendi kendine, düşmanımı atamadığıma göre, bari kendimi nehire atsam mı diye düşünüyordu. Geceyi kırlarda geçirdi. Gün doğarken, bü-

yükbabanın evine gitti, kapıyı vurdu. İhtiyar, Christophe'un kayıplara karışmasından öylesine kaygılanmıştı ki, bütün gece uyku girmemişti gözüne- Darılacak hali yoktu ona. Aldı, eve götürdü. Hiç bir şey söylemediler. Ne kadar sinirli olduğunu görüyorlardı. Suyuna gitmek gerekiyordu. Çünkü akşam şatoda olacaktı. Ama Melchior bitip tükenmek bilmeyen yakınmalarla, haftalarca kafasını şişirdi durdu. Doğrudan doğruya kimseye söylemiyormuş gibi yaparak, insanın haysiyetini bir paralık etmekten başka işleri olmıyanlara, toz kondurulamıyacak bir örnek vermenin ne kadar güç olduğunu söyleyip duruyordu. Theodore amca da sokakta Christophe'a rastlayınca başını çeviriyor, gürültü ile sümkürüyor ve her hareketi ile kendisinden fena halde nefret ettiğini göstermeye çalışıyordu.

Christophe, çok az güler yüz gördüğü için evde pek az otururdu. Sürekli baskı altında yaşamak canından bezdirmişti çocuğu. Yapılacak bir sürü iş vardı, bir sürü kimseye saygı göstermesi gerekiyordu. Bunun nedenini sormasına da izin vermiyorlardı. Üstelik Christophe'da da pek öyle saygı merakı yoktu. Onu ne kadar disipline sokup akıllı uslu bir Alman burjuvası yapmak isterlerse o kadar başına buyruk olma arzusu duyuyordu. Şatoda, ya da orkestrada geçirdiği insanı patlatacak kadar sıkıntılı ve şatafatlı saatlerden sonra bir tay gibi çayırlarda yuvarlanmak, yeni pantalonuyla çimenli yokuştan kaymak, mahalle çocuklarıyla taş savaşına tutuşmak öylesine hoşuna giderdi ki. Bunu sık sık yapamıyorsa nedeni, azarlanmaktan, ya da tokat yemek korkusu değildi. Arkadaşı yoktu da ondan. Öteki çocuklarla anlaşamıyordu. Çünkü sokak çocukları bile onunla oynamak istemiyorlardı. Oyunu çok ciddiye alır ve olanca gücüyle yumruğu indirirdi. Zaten, kendi yaşındaki çocuklardan uzak, kapanıp oturmaya alışmıştı. Oyunlarda onlar kadar becerikli olmadığı için utanıyor, aralarına karışmaya cesaret edemiyordu. Çağırsınlar diye içi içine sığmadığı halde, canı oynamak istemiyormuş gibi yapar, aldırış eden olmayınca, üzgün, ama önemsemiyormuş gibi görünerek çekilip giderdi.

Onu avutan biricik şey, oraya geldiği zaman dayısı Gottfried'le kırlarda başı boş dolaşmaktı. Ona gittikçe daha çok ısınıyor, başına buyruk bir adam oluşu hoşuna gidiyordu. Gottfried'in hiç bir yere bağlı kalmadan yollara düşmekten neden hoşlandığını çok iyi anlıyordu şimdi. Sık sık kırlarda, gelişi güzel dolaşır dururlardı. Gottfried her zaman saati unuttuğundan eve çok geç döndükleri için azarlarlardı onları. Geceleyin, herkes uyurken evden sıvışmak öyle tatlı oluyordu ki. Gottfried bunun iyi bir şey olmadığını biliyordu. Ama Christophe yalvarırdı dayısına. O da bu zevkten kendini alamazdı bir türlü. Gece yarısı evin önüne gelir, ıslıkla parola verirdi. Christophe zaten bu gecelerde elbisesiyle yatardı, yavaşça yataktan çıkar, papuçları elinde, bir vahşi çevikliği ile mutfağın sokağa bakan penceresine tırmanırdı. Masanın üstüne çıkar, Gottfried de öte yandan omuzlarına alıp dışarı çekerdi onu. İkisi de okuldan kaçan öğrenciler gibi keyifli, yola koyulurlardı.

Arada bir Gottfried'in ahbaplarından balıkçı Jêrêmie'ye giderler, onun kayığına atlayarak ay ışığında, nehirde dolaşırlardı. Küreklerden süzülen damlalar, tatlı şıpırtılarla suya dökülürdü. Nehrin üzerinde süt beyazı bir buğu titrer ,yıldızlar kıvılcımlanırdı Horoz sesleri yankılanırdı kıyılarda. Zaman zaman göğün derinliklerinden, ayın ışığına aldanıp havalanan kuşların cıvıltıları duyulurdu. Hiç konuşmazdı ikisi de. Hafiften bir türkü tuttururdu Gottfried. Jeremie hayvanların yaşayışı üzerine acaip öyküler anlatırdı. Balıkçının muammalı, kesik kesik anlatışı bir kat daha esrarengiz bir hava verirdi bu öykülere. Ay, ormanların ardına gizlenir, kayık, dağların suya düşen koyu gölgeleri arasından kayıp giderdi. Göğün ve suyun karanlıkları birbirinde erirken suyun yüzünde hiç kırışık olmazdı. Bütün sesler susar, kayık hep öyle kayıp giderdi gecenin içinde. Gidiyor mu? Sularla mı sürükleniyor? Yoksa yerinde mi duruyor kımıldamadan, belli olmazdı hiç. Söğüt dalları, bir ipekli hışırtısıyla birbirinden ayrılırdı. Sonra kıyıya çıkar, yürüyerek evin yolunu tu-

tarlardı Christophe'la dayısı. Tanyeri ağarırken eve döndükleri olurdu. Nehrin kıyısından yürürlerdi. Başaklar gibi yeşil, ya da boncuk gibi mavi tatlı su kefalları sürü sürü birbirini kovalardı. Güneş vurdukça gümüş pırıltılarla parlardı sırtları. Bunlar, efsanedeki peri başlı yılanlar gibi, suya atılan ekmeklere büyük bir oburlukla saldırır, etrafında kaynaşır, helozonlar çizerek, birer ışık çizgisi halinde derinlerde, silinip giderlerdi. Nehir pembe ve filizî renklere bürünürdü. Kuşlar uyanırdı bir biri ardından. Çocukla dayısı hızlı hızlı eve dönerlerdi. Christophe her zaman ayrılırken yaptığı gibi, ayaklarının ucuna basarak havası ağırlaşmış odaya dalar, yatağına girer, yavaşça, vücudunda kırların taze kokusu, uykuya dalardı.

Her şey böylece yolunda gidecekti. Kimse de bir şeyin farkında olmayacaktı. Ama küçük kardeşi Ernst, Christophe'un geceleri dışarı çıktığını haber vermeseydi. O günden sonra, yasakladılar bu gece gezintilerini, Christophe'u göz hapsine aldılar. Ama bu onu yine ara sıra kaçamak yapmaktan alıkoymamıştı. Çerçiyle ya da diğer ahbaplarıyla bulaşmayı, kimler olursa olsun başkalarıyla bir arada bulunmaktan daha çok seviyordu Christophe. Büyükleri fena halde içerliyorlardı buna. Melchior, pek bayağı ruhlu şey diyordu onun için. İhtiyar Jean-Michel de Christophe'un Gottfried'e böylesine sevgi göstermesini kıskanıyordu. Prenslere hizmet etmek, yüksek tabakadan insanlara yaklaşmak şerefine ermişken, böyle ayak takımının arasına karışmaktan hoşlandığı için söylenir dururdu. Hepsi de onursuz buluyordu Christophe'u.

•

Jean-Michel başlarında oldukça, Melchior'un huysuzluklarına, aylaklıklarına, para sıkıntısının gittikçe artmasına rağmen, şöyle böyle geçinip gidiyorlardı. Az çok, yalnız o söz geçirebiliyordu oğluna, Melchior'un tuttuğu kötü yolda büsbütün yuvarlanıp gitmesine yalnız ihtiyar engel olabiliyordu. Bundan başka herkesin saygı duyduğu

bir insan olması, sarhoşun taşkınlıklarına göz yumulmasına da yardım etmekteydi. Bunun dışında, paraca da destek oluyordu onlara. Az buçuk emekli maaşından başka, ders vererek, piyano akord ederek de üç beş kuruş kazanırdı. Eline geçen paranın çoğunu, sıkıntısını gizlemeye çalışan gelinine veriyordu. Louisa, bizim yüzümüzden sıkıntı çekiyor, diye üzülüyordu ihtiyar için. Jean - Michel'in iyi yaşamaya ne kadar düşkün olduğu düşünülürse bu üzüntünün yersiz olmadığı anlaşılır. Ama bu özveri de yetmiyordu her zaman, sık boğaz eden bir alacaklıyı susturmak için bir eşyasını, kitaplarından, ya da çok bağlı olduğu armağanlarından birini satmak zorunda kalıyordu. Melchior, babasının zaman zaman Louisa'ya para yardımında bulunduğunu anlayınca, el koyuyordu buna. Karısının direnmesine aldırış etmeden çekip alırdı elinden İhtiyar, bunu bütün sıkıntılarını gizleyen Louisa'dan değil, torunlarından öğrenirdi. O zaman küplere binerdi öfkesinden. İki adam, etraflarındakileri korkutan, titreten bir kavgaya tutuşurlardı. Son derece sert insandı ikisi de. Ağızlarına geleni söyler, tehditler savururlardı birbirlerine. Tokat tokata gelmelerine pek az bir şey kalırdı. Ama en azgın, en öfkeli zamanında bile babasına karşı duyduğu büyük saygı Melchior'un daha ileri gitmesini önlerdi. Ne kadar sarhoş olursa olsun, babasının yağdırdığı küfürler ve hakaretler karşısında, başını önüne eğip, susardı. Ama hiç akıllanmaz, yeniden sapıklıklarına başlamak için fırsat kollardı. Jean - Michel, oğlunun geleceğini düşünerek kahırlanıyordu.

— Zavallı, yavrularım diyordu Louisa'ya. Yarın ben bu dünyadan göçüp gidince ne olacak haliniz sizin! Sonrinceye dek yaşayabilirim!

Fakat hesabında yanılıyordu. Yolun sonuna gelmişti. Hiç kimsenin de aklına gelmiyordu bu. Seksen yaşına geldiği halde saçlarından bir tel bile eksilmemişti. Bir arslan yelesi gibi başını kaplamaktaydı bembeyaz saçları. Dahası şakakları bile tümüyle ağarmamıştı. Sert sakalında da hâlâ siyah kıllar vardı.

Ağzında on iki dişi kalmıştı ama, epey iş görüyordu yine de bunlar. Onu sofrada görmek insana zevk verirdi. Pek iştahla yemek yerdi. Melchior'a içtiği için çatıyordu ama, kendisi de şarabı susuz içerdi. Hele beyaz Moselle şarabına dayanamazdı hiç. Şarap olsun, bira olsun, sidra olsun, Tanrının yarattığı nefis şeylerin tadını çıkarmasını bilirdi. Fakat aklını kadehinde unutacak kadar dümensiz bir adam değildi. Kendini tutmasını bilirdi. Ölçülüydü, ama oldukça okkalıydı bu ölçü. Zayıf beyinli biri onun içtiğini içse, sapıtırdı. Ayağı ve gözü güçlüydü; yorulmak nedir bilmezdi. Saat altıda kalkar, tuvaletiyle uğraşırdı uzun uzun. Çünkü güzel görünmeye pek önem verirdi ve saygı duyardı kişiliğine. Evinde tek başına ,oturuyor, her işini kendi görüyordu. Gelininin işine karışmasına katlanamazdı, odasını kendi toplar, kahvesini pişirir, düğmelerini diker, çivi çakar, kâğıt yapıştırır, söküklerini dikerdi. Gömleğinin kolları sıvalı, evin içinde aşağı yukarı gidip gelirken, camları sarsan bas sesiyle opera aryaları söylerdi. Sonra hava nasıl olursa olsun dışarı çıkardı. Unutmazdı, yapacağı işlerin hiç birini. Ama bunları vaktinde yaptığı da pek az görülürdü. Onu bir köşe başında, ya bir tanıdığı ile tartışırken, ya da hoşuna giden bir komşu kadınla şakalaşırken görürdünüz. Çünkü, güzel tazelerle, ihtiyar dostlara pek düşkündü. Böylece saatin farkında olmadan sokaklarda vakit geçirirdi. Ama yemek vaktini şaşırmazdı hiç. Akşam ortalık iyiden iyiye kararınca, torunlarını doya doya seyrettikten sonra evine dönerdi. Uyumadan önce, yatakta İncil'den bir sayfa okumak âdetiydi. Ardı ardına iki saatten çok uyuyamadığı için kelepirden satın aldığı kitaplardan birini alırdı, bu da, ya bir tarih, ya bir din kitabı, ya bir edebi yapıt, ya da bilimsel bir kitap olurdu. Gelişi güzel bir sayfasını açar, hoşuna gitsin gitmesin, tek sözcük atlamadan yeniden uyku bastırıncaya dek okurdu. Pazarları kiliseye gider, çocuklarla gezinir ve «boules» (1) oynardı. Ona geceleri

(1) Tahta bir topu yerde yuvarlayarak oynanan bir oyun. (Çev.)

İncil okurken küfür ettiren, ayak parmaklarının ağrısından başka hastalığı yoktu. Böylece içinde yaşadığı yüzyılın sonuna erişecek gibi görünüyordu ve hiç bir neden görmüyordu onu aşmamak için. Yüz yaşına dek yaşayacağını söyledikleri zaman, başka ünlü bir ihtiyar gibi, Tanrının iyiliklerine son yoktur, derdi. İhtiyarladığını gösteren yalnız iki belirti vardı: gözleri çabuk yaşarıyordu ve daha çok aksileşiyordu gittikçe. Sabrını tüketen bir şey oldu mu, çılgına dönüyordu öfkesinden. Böyle zamanlarda kırmızı yüzü, kısa boynu mosmor kesilirdi. Dili dolaşır, soluk soluğa gelirdi öfkesinden. Eski bir ahbabı olan hekim, öfkesine olduğu kadar boğazına da söz geçirmesini salık vermişti. Ama bütün ihtiyarlar gibi işi kabadayılığa dökerek ihtiyatsızlığı arttırmaktan geri durmuyor, daha da ileri giderek, hem hekimleri, hem de hekimliği alaya alıyordu. Ölüme dudak büker görünüyor, uzun uzun nütuk çekiyordu ölümden korkmadığını anlatmak için.

Sıcağın ortalığı kasıp kavurduğu bir yaz günü kafayı çekmişti iyice. Üstelik onunla bununla da çekişmişti. Eve döndükten sonra bahçede çalışmaya koyuldu. Toprakla uğraşmayı severdi. Güneşin alnında başı açık, hâlâ az önceki tartışmanın öfkesiyle kürekleyip duruyordu toprağı. Christophe, elinde bir kitapla çardağın altına oturmuştu, ama okuduğu yoktu. Ağustos böceklerinin ötüşlerini dinleyerek hülyalara dalmıştı. Büyükbabasını seyrediyordu pek de farkında olmadan. İhtiyarın arkası dönüktü. Eğilmiş, yabanî otları topluyordu yerden. Christophe onun doğrulduğunu, kollarını havaya kaldırarak çarpındığını ve sonra cansız bir yığın halinde, yüzükoyun yere kapandığını gördü. Bir an gülecekti nerdeyse. Ama ihtiyarın kımıldamadığını görünce seslendi, yanına koştu. Olanca gücüyle Jean-Michel'in vücudunu sarstı. Korkmağa başlamıştı. yere çömeldi, toprakta yatan kocaman başı iki eliyle kaldırmaya uğraştı. Ama çok ağırdı ve Christophe öylesine tir tir titriyordu ki, kımıldatamadı yerinden. İhtiyarın akına kan oturmuş, yana kaymış gözlerini görünce dona kaldı korkusundan. Acı acı haykırarak de-

desinin başını bıraktı. Deli gibi sokağa fırladı. Bağıra bağıra ağlıyordu. Yoldan geçen biri çocuğu durdurdu. Konuşacak halde değildi. Christophe evi gösterdi. Adam içeri girdi. Christophe da arkasından yürüdü. Onun bağırmasını duyarak komşu evlerden de başkaları koşmuştu. Çiçekleri çiğneyerek bahçeye doluyor, ihtiyarın üstüne eğilerek hep bir ağızdan konuşuyorlardı. İki üç kişi Jean-Michel'i yerden kaldırdı. Christophe taşlıkta, yüzünü duvara dönüp ellerinin içine almıştı. Korkuyor, ama bakmaktan da alamıyordu kendini bir türlü. Kalabalık önünden geçerken, parmaklarının arasından büyükbabasını götürürlerken gördü. Koca gövdesini, adamların kollarına bırakıvermişti. Yerde sürünüyordu bir kolu. Taşıyanlardan birinin dizine dayanan başı her adımda zıplıyordu. Yüzü yara bere içinde, mosmordu. Yanakları kanla karışık bir çamurla sıvanmıştı. Ağzı açıktı ve korkunç bir biçimde yuvalarından fırlamıştı gözleri. Christophe bağırarak kaçtı oradan. Durmadan annesinin evine koştu. Sanki biri kovalıyordu arkasından. Korkunç feryatlar koparark mutfağa daldı. Louisa sebze ayıklıyordu. Yardım ister gibi, umutsuzlukla annesinin boynuna sarıldı. Yüzü hıçkırıklarla titriyor, güçlükle konuşabiliyordu. Ama daha ilk sözcükte her şeyi anlamıştı kadın. Yüzü bembeyaz kesildi, elindekileri yere düşürdü, tek sözcük söylemeden evden fırladı.

Christophe yalnız kalmıştı. Dolaba yaslanmış, hüngür hüngür ağlıyordu. Kardeşleri biraz ötede oyuna dalmışlardı. Çocuk ne olduğunu pek anlayamamıştı. Büyükbabayı değil, az önce gördüğü korkunç manzarayı düşünüyordu. O kadar büyük bir korkuya kapılmıştı ki, büyükbabasının evine gitmeye zorlamadılar.

Akşama doğru, küçükler, evin içinde her türlü yaramazlığı yaptıktan sonra, yorulup, karnımız acıktı diye, canımız sıkılıyor diye sızlandıkları sırada Louisa, telâşla geldi, ellerinden tutarak onları ihtiyarın evine sürükledi. Çok hızlı yürüyordu. Ernst'le Rodolphe söylenmek istediler, ama Louisa öyle bir paylayış payladı ki, seslerini çı-

karamadılar bir daha. İçlerini gizli bir korku kaplamıştı. Eve gireken ağlamaya başladılar. Ortalık iyice kararmamıştı henüz. Batan güneşin son ışınları evin içinde, kapının tokmağında, aynada, yarı karanlık ön odanın duvarına asılı kemanın üstünde garip parıltılarla yansıyordu. İhtiyarın odasında bir mum yakılmıştı. Titrek alevi, sönen günün solgun aydınlığına karışınca, büsbütün bunaltıcı bir hava veriyordu odanın loşluğuna. Melchior, pencerenin kenarına oturmuş, bağıra bağıra ağlıyordu. Yatağa eğilmiş olan doktor, ihtiyarın gürülmesine engel oluyordu. Göğsünden fırlayacakmış gibi çarpıyordu Christophe'un yüreği. Louisa çocuklara yatağın ayak ucunda diz çöktürttü. Christophe yatağa bir göz atmaktan kendini alamadı. Gündüzki sahneden sonra çok müthiş bir şeyle karşılaşacağım sanmıştı, ama ilk bakışta içi ferahladı. Kımıldamadan yatıyordu büyükbaba, uyur gibi görünüyordu. Çocuk, ihtiyarın iyileştiği umuduna kapılmıştı bir an. Fakat Jean - Michel'in güçlükle soluk aldığını duyup, yara bere içinde, mosmor, şiş yüzünü görünce öleceğini anlayarak titremeye başladı. Louisa'yla birlikte büyükbabasının iyileşmesi için dua ederken, iyi olmayacaksa, bari ölse, diye dua ediyordu içinden. Daha korkunç bir şey olacakmış gibi bir duyguya kapılmıştı.

İhtiyar, düştüğü andan beri kendini kaybetmişti. Bir aralık kendine gelir gibi olmuştu, ancak durumu farkına varacak kadar. Çok acıklı olmuştu bu. Papaz baş ucunda, son duaları okuyordu. İhtiyarı kaldırdılar, arkasını yastığa dayayarak yatağın içinde oturttular. Artık iradesine boyun eğmez gibi görünen gözlerini güçlükle açmıştı. Gürültüyle soluk aldı. Boş gözlerle bakınıyordu çevresindekilerin yüzlerine, ışıklara. Sonra birden ağzı açılıverdi. Anlatılmaz bir korkunun gölgesi geçti yüzünden.

— Demek, diye kekeledi. Demek ölüyorum ben!..

Bu sesin ürkünç titreyişi bıçak gibi saplanmıştı Christophe'un yüreğine. Bütün ömrünce unutamıyacaktı bu sesi. İhtiyar, konuşmuyordu artık, küçük bir çocuk gibi inliyordu. Yeniden daldı, kendisini kaybetti. Güçlükle so-

luyor, ellerini oynatıyordu. Ölüm uykusunu dağıtmak için boğuşuyordu sanki. Dalgınlığının arasında bir kez:

— Anne!... diye inledi.

Ne yürek sızlatıcı bir şeydi ihtiyar adamın bunalım içinde anasını anışı! Christophe'un annesini çağırışı gibi. O, günlük hayatında hiç sözünü etmezdi annesinin. En büyük korku, en son korku içinde boşuna bir seslenişti bu... Bir an rahatlamış gibi göründü. Bir anlık bir parıltı olmuştu zihninde. Yuvalarında ağır ağır dönen gözleri, bir an korkudan donmuş gibi duran Christophe'un gözleriyle karşılaştı. Gülümsemek, konuşmak için kendini zor luyordu. Louisa, Christophe'u kolundan tutarak yatağa yaklaştırdı. Jean - Michel'in dudakları kımıldadı eliyle çocuğun başını okşamak istedi. Ama yine eski dalgınlığına gömüldü birdenbire. Her şey bitmişti.

Çocukları bitişik odaya gönderdiler. Kimsenin onlarla uğraşacak vakti yoktu. Dehşete kapılan Christophe kapı aralığından, ihtiyarın, sanki zalim bir el gırtlağını sıkıyormuş gibi, feci bir hal alan yüzüne bakıyordu. Jean - Michel'in yanakları biraz daha çöküyordu her an. Ne korkunç şeydi; varlığın yokluğa gömülüşü, tıpkı bir pompa ile emiliyormuş gibi ...O iğrenç hırıltı, bu makina gibi soluk alış, bir suyun yüzünde sönen hava kabarcıkları gibi... Yaşamak için direnen vücudun son solukları... Ama ruhu çoktan uçup gitmişti. Sonra ihtiyarın başı yastıktan yanına kayıverirdi; oda derin bir sessizliğe gömüldü.

Louisa ancak birkaç dakika sonra, hıçkırıkların duaların ve ölümün oluşturduğu karmakarışıklığın arasında Christophe'u görebildi. Benzi kül gibi olmuştu, vücudu hıçkırıklarla sarsılarak, kapının tokmağını avucunun içinde sıkıyordu. Kadın, gözyaşları boşanarak, koştu, kucakladı onu, aldı götürdü. Christophe kendini kaybetmişti. Yatağında ayıldığında yalnız olduğunu anlayınca bağıra bağıra ağlamaya başladı. Yeniden bir kriz gelmişti, yine bayıldı. Bütün gece ve ertesi gün boyunca vücudu ateşler içinde yandı. Sonra sâkinleşti, ikinci gece de-

rin bir uykuya daldı ve tâ ertesi günün yarısına dek uyudu. Odada yürüyorlarmış gibi geliyordu ona. Annesinin, yatağına eğildiğini, kendisini öptüğünü duyar gibi oldu. Uzaktan uzağa gelen tatlı çan seslerini duyduğunu sanıyordu. Kımıldamaktan çekiniyordu; bir düşe dalmıştı sanki.

Gözlerini açtığı zaman Gottfried dayının, yatağın ayak ucunda oturduğunu gördü. Christophe âdeta çökmüş gibiydi; hiç bir şey anımsamıyordu. Sonra olup bitenler aklına gelince ağlamağa başladı. Gottfried kalktı yanına geldi, yanağından öptü.

— Yeter artık yavrum, yeter... dedi tatlı bir sesle.

Çocuk ona sarılarak:

— Dayıcığım, dayıcığım... diye inledi.

— Ağla dedi Gottfried. Ağla!...

O da ağlıyordu.

Biraz yatıştıktan sonra Christophe gözlerini silerek dayısına baktı. Gottfried, çocuğun kendisine bir şeyler sormak istediğini anlamıştı. Parmağını dudağına götürerek:

— Hayır, hayır, dedi. Söz yok. Ağlamak iyi, ama konuşmak kötü.

Çocuk ayak diriyordu sormak için.

— Neye yarar ki.

— Bir şeycik soracağım, yalnız bir şey.

— Ne?

Christophe duraladı.

— O nerede şimdi dayıcığım?

Gootfried yanıt verdi:

— Tanrısına kavuştu yavrum. Ama Christophe'un öğrenmek istediği bu değildi.

— Hayır, anlamadın, o nerede, canım, yani kendisi? Cesedi, demek istiyordu.

Titrek bir sesle sürdürdü sözünü:

— Hep evde mi?

— Sevgili büyükbabayı bu gün gömdüler dedi Gottfried. Çan seslerini duymadın mı?

Christophe rahatlamıştı. Sonra sevgili büyükbabayı bir daha göremiyeceğini düşünerek, acı acı ağlamaya başladı yeniden.

Gottfried, derin bir kederle, çocuğu süzdü:

— Zavallı yavrum! diye mırıldandı.

Christophe, dayısının avutucu bir şeyler söylemesini bekliyordu. Ama Gottfried bunun yararsız olduğunu bildiği için böyle bir şey yapmaya kalkışmadı.

— Gottfried dayı, sen de korkmadın mı bundan diye sordu çocuk?

İçinden dayısının korkmamış olmasını ve bunun sırrını kendisine öğretmesini öylesine istiyordu ki.

Gottfried düşünceli bir hal aldı. Boğuk bir sesle:

— Sus!... dedi.

Sonra sürdürdü konuşmasını:

— Nasıl korkulmaz ki. Ama ne gelir elden. İşte bu böyle. Boyun eğmek gerek.

Christophe isyanla başını salladı.

— Boyun eğmek gerek yavrum dedi yine Gottfried. O böyle diledi. O'nun buyruğuna boyun eğmek gerek.

Christophe yumruğunu gökyüzüne doğru sallayarak kinle:

— Nefret ediyorum ondan! diye bağırdı.

Gottfried büyük bir kaygı içinde çocuğu susturdu. Christophe da ürkmüştü söylediğinden. Dayısı ile birlikte dua etmeğe koyuldu. Ama kaynıyordu içi. Dudaklarından kulluğu ve boyun eğmeyi öğütliyen sözler dökülürken, yüreğinin derinliklerinde ölüme ve onu yaratan zalim varlığa karşı ateşli bir isyan duygusu baş kaldırıyordu.

•

Zavallı Jean - Michel'i yeni kazılmış bu kabarık toprağın altında tek başına bıraktıkları günden bu yana nice günler nice yağmurlu geceler akıp gitmişti. Babası öldüğü gün bağırıp ağlamış, hıçkırmıştı Melchior. Ama,

daha haftası olmadan Christophe onun kahkahalarını işitiyordu. Ölenden söz açıldığı zaman yüzü uzayıp kederli bir hal alıyordu, ama bir dakika sonra elini kolunu sallıyarak keyifli keyifli konuşuyordu yine. Gerçekten üzülmüştü babasının ölümüne. Ne var ki kederli bir duyguya uzun süre dayanamazdı.

Louisa, her şeye olduğu gibi, boynu bükük, katlanmıştı bu felâkete de. O günden sonra dualarına bir dua daha eklemişti. Hiç aksatmadan mezarlığa gidiyor, Jean-Michel'in mezarına bakıyordu. Sanki evin bir parçasıydı bu mezar.

Gottfried de, ihtiyarın içinde uyuduğu toprak parçasına yüreğe dokunan bir ilgi gösteriyordu. Kasabaya her dönüşünde bir armağan, örneğin kendi eliyle yaptığı bir haçı, ya da Jean Michel'in sevdiği çiçekleri bırakırdı mezarının üstüne. Bunda hiç kusur etmezdi, ama başkalarına da göstermemeye çalışırdı.

Louisa bu mezara gidişlerinde kimi zaman Christophe'u da götürürdü. Çocuk, çiçekler ve ağaçlarla bezenmiş bu balçık toprağa, hışırdayan servilerin soluklarına karışarak güneşli havada dalgalanan ağır kokuya karşı büyük bir tiksinti duyuyordu içinde. Ama çok ayıp ve günah sayıldığı için başkalarına söylemezdi bu duygusunu. Çok zavallı, çok mutsuz hissediyordu kendini. Büyükbabasının ölümünü bir türlü unutamıyordu. Bununla beraber ölümün ne olduğunu bilirdi; zaman zaman düşünürdü bunun üzerinde; korkular geçirirdi. Ama o zamana dek ölümle hiç karşılaşmamıştı. Şimdi ölümden de, yaşamdan da hiç bir şey anlamamış olduğunu seziyordu. Her şey sarsılmıştı birdenbire. Düşünmek neye yarardı ki. İnsan yaşadığını, hayatı anladığını sanıyor. Ama sonunda hiç bir şey anlamadığını, hiç bir şey bilmediğini anlıyor, hiç bir şey görmediğini görüyordu. Kafamızın yarattığı bir aldanış örtüsüne bürünerek akıp gidiyordu ömrümüz. Bu örtü, gözlerimizden gerçeğin korkunç yüzünü gizlemektedir. Istırap hakkındaki düşüncelerimizle, acı duyan, kanayan varlık arasında hiç bir ilişki yok. Ölüm düşüncesiyle ölen

vücudun ve ruhun çırpınmaları, can çekişmeside apayrı şeyler... İnsanların en güzel sözleri, en derin düşünceleri ölümün gözü kör eden gerçeği karşısında bir kuklanın otomatik hareketlerinden başka bir şey değildir. Bu çamur ve kandan yapılmış zavallı yaratıkların bütün boşuna çabası saatten saate biraz daha çürüyen bu hayatı sürdürebilmek, uzatabilmek içindir.

Christophe gece gündüz bunu düşünüyordu. Büyük babasının can çekişmesi gözünün önünden gitmiyordu hiç; Korkunç solumalarını duyar gibi oluyordu. Bütün dünya değişmişti artık. Üstünü buz gibi bir sis kaplamıştı sanki. Ne yana dönerse dönsün, bütün çevresinde, her yerde o kör hayvanın öldürücü soluğunu duyuyordu yüzünde. Bu ezici kuvvetin yumruğunun altında olduğunu, ona bir şey yapamıyacağını anlıyordu. Ama bu düşünce onu umutsuzluğa düşürecek yerde ateşli bir hınç yaratmıştı içinde. Boyun eğecek insan değildi o. Boynunu uzatarak, olmayacak bir savaşa atılıyordu. Başını kayalara çarparak, daha güçlü olmadığını anlaması umurunda değildi. Acıya karşı baş kaldırmaktan bir an geri durmıyacaktı. Bütün hayatı, önünde boyun eğmek istemediği zalim bir yazgıyla, durup dinlenmek bilmeyen bir boğuşmaydı artık.

•

Hayatın güçlüğü, kafasına saplanan bu düşünceleri bir yana itiyordu. Büyükbabanın ölümünden sonra aile, artan bir hızla çöküntüye gidiyordu Jean - Michel geciktirmişti bunu. Onun ölümü ile Krafft'lar en güçlü destekten yoksun kalıyorlardı. Yoksulluk çökmüştü evin içine.

Melchior da bunu arttırmak için elinden geleni yapıyordu. Daha çok çalışacağı yerde, kendisini frenleyen biricik denetimden de kurtulduktan sonra büsbütün çığırından çıkmıştı. Hemen her gece eve sarhoş dönüyor, kazancından bir kuruş bile getirmiyordu. Kaldı ki derslerinden çoğunu da yitirmişti. Bir kere bir kız öğrencisinin evine

kendini bilmeyecek halde sarhoş gitmişti. Bu rezaletten sonra bütün kapılar yüzüne kapandı. Orkestrada, babasının anısına saygı gösterdikleri için yer veriyorlardı. Ama Louisa, bir rezalet çıkararak oradan da kovulmasından korkuyordu. Birkaç kez konserin sonuna doğru gelip orkestradaki yerini aldığı için, böyle giderse kapı dışarı edileceğini söylemişlerdi kendisine. Bir iki kez de hiç gitmemişti. Çılgınlık nöbetleri tuttuğu zaman yapmadığı kalmıyordu. İşte böyle bir akşam **Walküne'nin** bir sahnesinde, kendi büyük keman konçertosunu çalmaya kalkmıştı. Onu bundan vazgeçirmek için akla karayı seçtiler. Oyun boyunca, ya sahnede geçen tuhaf olayların ya da kafasından geçenlerin etkisiyle kahkahayı salıverirdi. Çevresindekileri de eğlendirdiği için, bir çok tutarsızlıklarını hoş görüyorlardı. Ama bu göz yumma, kafasına vurmaktan bin kez daha beterdi. Utancından yerin dibine geçiyordu Christophe.

Çocuk artık orkestrada birinci kemana alınmıştı. Babasının üstünden gözünü ayırmıyor, gerektiği zaman onun yerine geçiyor, taşkınlık anlarında da susturmaya çalışıyordu. Pek de kolay olmuyordu bu. En iyisi onunla ilgilenmemekti. Sarhoş adam, kendisine bakıldığını farkedince ağzını burnunu oynatmaya başlıyor, abuk sabuk söyleniyordu. Bunun için Christophe, yine acaip hareketlerini görürüm korkusuyla ondan yana bakmamaya çalışırdı. Kendini işine vermek istiyordu, ama Melchior'un lâflarını ve çevresindekilerin gülüşmelerini duymamak elinden gelmiyordu. Böyle zamanlarda gözleri yaşla dolardı. Christophe'un bu haline acıyan orkestra arkadaşları babasına güldüklerini belli etmemeye çalışıyor, Melchior'un sözünü etmiyorlardı.

Onun elâleme maskara olduğunu, dışarı çıkar çıkmaz alayların başlıyacağını biliyordu. Elinde değildi bunun önüne geçmek. Çaresiz, bu işkenceye katlanıp gidecekti. Oyun bittikten sonra babasını eve götürmek için koluna girer, gevezeliklerine katlanır, ayaklarının birbirine dolaşmasını önlemeye çalışırdı. Melchior'un eve girmeye

razı olacağını sanmakla hayale kapılmış oluyordu. Bütün çabaları boşa giderdi çoğu kez. Sokağın köşesine geldikleri zaman, Melchior o gece için ahbaplarına söz verdiğini söylerdi, onu bundan caydırmak mümkün değildi hiç. Zaten çok üstüne düşmemek daha iyiydi. Yoksa babalık otoritesine sığınıp avaz avaz haykırarak ağzına geleni söyler, konu komşuyu ayağa kaldırırdı.

Evin bütün parasını har vurup harman savuruyordu. Bütün kazancını içkiye verdiği yetmiyormuş gibi karısıyla oğlunun bin bir güçlükle kazandıkları parayı da çekip alıyordu ellerinden. Buna karşı Louisa oturup ağlamaktan başka bir şey yapamıyordu. Melchior, evin içinde hiç bir şeyi olmadığını söylediği, kendisini meteliksiz bir kız olarak aldığını yüzüne vurduğu gündenberi onun isteklerine karşı koyamıyordu. Christophe kafa tutmak istemişti, ama Melchior kafasına vurarak, hakaret yağdırarak onun da parasını alıyordu elinden.

Çocuk oniki, onüç yaşına girmişti. Güçlü bir yapısı vardı. Dayaktan da korkmuyordu artık, babası döverken homurdanmaya başlamıştı, bununla beraber henüz baş kaldırmaktan çekiniyor, babasının yumruklarına katlanıyordu. Anasıyla birlikte paralarını saklamaktan başka çare bulamamışlardı. Ama Melchior, onlar evde yokken, sakladıkları yerden parayı bulup çıkarmakta şaşılacak bir ustalık gösteriyordu. Bir süre sonra bunu da yeterli bulmadı. Babasından kalan eşyayı satmaya başladı. Kitapların, büyükbabanın yatağının, mobilyaların, müzisyen resimlerinin birer birer elden çıktığını görerek Christophe kahroluyor, ama bir şey diyemiyordu. Fakat bir gün Melchior dizini piyanoya çarpıp da, evin içinde dönecek yer kalmadığını, yakında bütün bu hırdavatı okutacağını söyleyince, Christophe kendini tutamadı, avaz avaz haykırdı. Büyükbabanın evini, Christophe'un o çok sevdiği, çocukluğunun en güzel saatlerini geçirdiği evi satmak için, oradaki bütün eşyaları kendi evlerine getirmişlerdi. Bu yüzden bütün odalar tıklım tıklımdı. Eski piyanonun çok para edecek bir şey olmadığı da doğruydu;

sesi zayıflamıştı. Zaten Christophe, uzun süredir de çalmıyordu. Prensin bağışı olan yeni piyanoda çalışıyordu. Ama eski piyano ne kadar değersiz olursa olsun yine de en iyi dostuydu Christophe'un. Çocuğa uçsuz bucaksız müzik dünyasını tanıtan o olmuştu. Onun sararmış parlak tuşlarına dokunarak sesler ülkesine girmişti. Büyükbabası, torununun işine yarasın diye, onarmak için aylarca didinmiş durmuştu. Kutsal bir varlıktı bu piyano onun için. Christophe bağırarak, bu armağanı satamazsınız, demişti. Melchior susturmak istedi. Christophe sesini daha da yükselterek piyanonun kendi malı olduğunu, kimseye el sürdürmeyeceğini söyledi. Bunu söylerken adamakıllı dayak yiyeceğini bilmiyor değildi. Ama bu sefer, Melchior, kötü kötü gülümseyerek, göz ucuyla onu süzmüştü sadece.

Ertesi gün, Christophe her şeyi unutmuştu. Akşam eve, yorgun ama keyifli dönüyordu. Kardeşlerinin arada bir yan gözle sinsi sinsi kendisine baktıkları gözünden kaçmadı. Kitap okur gibi görünüyor, ama onun arkasından bakarak bütün hareketlerini gözlüyor, o bakınca yine okumaya koyuluyorlardı. Hiç şüphe yok, kendisine bir oyun oynıyacaklardı. Ama bu çeşit şeylere alışık olduğu için aldırış etmiyordu. Böyle bir şeye kalkarlarsa ikisini de, her zaman olduğu gibi pataklamaya kararlıydı. Bunun için onlara önem verdiği yoktu hiç. Ocağın yanında oturan babasıyla konuşuyordu. Melchior yapmacıklı bir ilgiyle, gününü nasıl geçirdiğini sormuştu. Pek böyle bir şey yaptığı yoktu. Christophe babasının kendisiyle konuşurken, öteki çocuklara göz kırptığını gördü. Birden içine bir sıkıntı çöktü, odasına koştu... Piyanonun yerinde yeller esiyordu. Acı bir ferhat kopardı. Öteki odada, kardeşleri kıkır kıkır gülüşüyorlardı. Kan beynine çıktı. Doğru içeri koşarak bağırdı:

— Piyanom nerede?

Melchior, hiç bir şey olmamışçasına, rahat ve şaşmış gibi başını kaldırdı. Onun bu hali çocukları kahkahalarla güldürdü. O da Christophe'un acıklı haline bakarak

kendini tutamamıştı. Bu görünüm çileden çıkardı Christophe'u. Deli gibi babasının üstüne atıldı, koltuğunda arkaya devrilen Melchior, kendini toparlayacak vakit bulamamıştı, çocuk, gırtlağına sarılarak:

— Hırsız! diye bağırıyordu.

Ama bu durum bir saniyeden fazla sürmedi. Melchior şöyle bir silkindi ve kendisine öfkeyle sarılan çocuğu fırlattı, yere attı. Christophe düşerken başını ocağın kenarına çarpmıştı. Dizlerinin üstünde doğruldu. Alnı yarılmıştı; kısık sesiyle bağırmaya başladı:

— Hırsız herif! Annemin de, benim de her şeyimizi çalan hırsız. Büyükbabamın armağanlarını satan hırsız!

Melchior yerinden kalktı, gözlerinden kin saçarak yumruğunu kendisine kafa tutan, öfkeden tir tir titreyen çocuğu kafasının üstünden havaya kaldırdı. O da titremeye başlamıştı. Sonra oturup başını ellerinin arasına aldı. Küçükler acı çığlıkları koparıp dışarıya sıvışmışlardı. Gürültüler dinmiş, odaya büyük bir sessizlik çökmüştü. Melchior anlaşılmaz sözler mırıldanıyor, inliyordu. Christophe arkasını duvara vermiş, dişlerini gıcırdatarak, dik dik babasına bakıyordu. Melchior kendine sövmeğe başlamıştı şimdi:

— Evet hırsızım ben! Bir hırsız. Evimi soyup sovana çeviriyorum... Çocuklarım bile nefret ediyor benden.. Gebersem daha iyi...

Sızıldanmasını bitirince, Christophe, yerinden kımıldamadan sert bir sesle sordu:

— Piyano nerede?.

Melchior, yüzüne bakmaya cesaret edemeden mırıldandı:

— Wormser'de.

Christophe ona doğru bir adım ilerleyerek tekrar sordu:

— Ya para?...

Melchior, adamakıllı sinmiş, ezilmişti. Parayı cebinden çıkarıp oğluna verdi. Christophe kapıya doğru yürürken arkasından seslendi:

— Christophe!...

Christophe durmuştu. Melchior titrek bir sesle yeniden söze başladı:

— Christophe'cuğum! Kötü gözle bakma bana.

Christophe babasının boynuna atıldı, hıçkırarak:

— Baba, babacığım. Kötü gözle bakmıyorum sana. O kadar mutsuzum ki ben!

İkisi de hıçkırarak ağlıyorlardı şimdi. Melchior sızlanıp duruyordu:

— Benim kabahatim değil bu. Kötü bir adam değilim ben. Öyle değil mi Christophe?

Bir daha içmeyeceğine söz veriyordu. Christophe kuşkuyla başını salladı. Melchior da kendine pek güvenemiyor, eline para geçerse dayanamıyacağını kabul ediyordu. Christophe biraz düşündükten sonra:

— Biliyor musun baba, aklıma bişey geliyor... dedi.

— Ne gibi?

— Ama utanıyorum.

Melchior saflıkla:

— Kimin için? diye sordu.

— Senin!.

Melchior yüzünü buruşturdu:

— Bunun önemi yok.

Christophe düşüncesini açtı. Bundan sonra, evin bütün parasını ve babasının aylığı birisine bırakılacaktı. O da, günü gününe para verecekti Melchior'a ya da haftadan haftaya. Düşkünlük iliklerine işlemiş olan Melchior, büsbütün tövbe etmemekle beraber bu öneriyi büyük bir ilgiyle benimsedi. Daha da ileri gitti, hemen Gran Dük'e bir mektup yazarak bundan sonra aylıklarının oğluna verdirilmesini istemeği düşündüğünü söyledi. Christophe'un yüzü kızarmıştı, babasının böylesine küçülmesi tedirgin ediyordu onu. Kabul etmedi bu düşünceyi. Ama bir özveri nöbetiyle yanıp tutuşan Melchior bu mektubu yazmak için ayak diriyordu. Yaptığının büyüklüğü karşısında heyecana kapılmıştı. Christophe mektubu almak istemedi. Bu arada içeriye giren Louisa da sorunu öğrenince, kocasının alçaldığını görmektense, dilenmeyi yeğ buldu-

ğunu söyliyerek oğluna katıldı, kendisine güveni olduğunu, çoluğunu çocuğunu düşünerek kendisini düzeltebileceğini söyledi. Sonunda büyük bir sevgi havası içinde Melchior'un mektubu masanın üstünde unutuldu, oradanda yere, dolabın altına düştü kaldı.

Birkaç gün sonra ortalığı düzeltirken Louisa mektubu buldu, kocası yine eski serseriliklerine başladığı için, yırtmadı, sakladı. Aylarca, Melchior'un ona çektirdiklerine bakmıyarak bu mektubu kullanmayı düşünmemişti. Ama bir gün, Melchior'un Christophe'un elinden, döve döve parasını aldığını görünce daha fazla dayanamadı, ağlayan çocuğu ile yalnız kalınca ,gidip mektubu getirdi, oğluna verdi:

— Artık bunu götürebilirsin... dedi.

Christophe duraksıyordu hâlâ. Ama bundan başka çare olmadığını anlıyordu. Yoksa ellerinde, avuçlarında ne varsa yokolup gidecekti; razı oldu. Babasını uçurumun dibine yuvarlanmaktan korumak için yapacak başka bir şey yoktu. Sarayın yolunu tuttu. Yirmi dakikalık yolu bir saatte alabilmişti. Yaptığı işten büyük bir utanç duyuyordu. Bu son yalnızlık yılları içinde gittikçe güçlenen onuru, babasının düşkünlüğünü başkalarının gözünün önüne sermekten fena halde inciniyordu. Garip ve içten gelme bir aldanış ihtiyacıyla babasının yaptıklarını bilmeyen kalmadığı halde, onu herkesin tanıdığından başka türlü görmeye ve göstermeye çalışıyor, bunu kabul etmektense bin parça olmayı yeğliyordu. Belki yirmi kez geri dönmek geldi içinden. Vakit geçirmek için kasabanın içinde iki üç tur yaptı. Ortada yalnız kendi olsaydı mektubu götürmekten vazgeçerdi. Ama annesiyle kardeşlerini düşünmek zorundaydı. Babası onları yüzüstü bırakınca, yardımlarına koşmak, evin büyük oğlu olduğu için, ona düşerdi... Bu işi bir onur sorunu yapmanın anlamı yoktu artık. Utanç içinde bile olsa bu işi yapması gerekiyordu. Saraya girdi. Merdivenden çıkarken yine kaçıp gitmek geldi içinden. Bir aralık dizi büküldü. Parmağı zilin düğmesinde, ayak sesi duyuncaya dek, sahanlıkta kımılda-

madan durdu, sonra içeri girmek zorunda kaldı. Memurların hepsi onu tanırdı. Tiyatro dalı müdürü Baron Hammer Langbach'ı görmek istediğini söyledi. Şişmanca, dazlak kafalı, pembe yanaklı, sırtına beyaz bir yelek giymiş, boynuna pembe kravat bağlamış genç bir memur, dostça elini sıktı: operadan söz açtı. Christophe, yine Baron'u görmek istediğini söyledi. Ama memur, ekselânsın şimdi işleri var, eğer kendisine verilecek bir dilekçe filân varsa imzaya giden evrakla birlikte sunabilirim, diyordu. Christophe mektubu uzattı. Memur kâğıda göz atar atmaz umulmadık bir şey karşısında kalmış bir insanın şaşkınlığıyla bağırdı:

— Bu çok güzel bir buluş. Parlak fikir doğrusu. Bundan daha iyi bir şey yapmamıştır bütün ömründe. Hay koca ayyaş. Bunu nasıl akıl etti acaba?

Lâfı ağzında kaldı. Christophe kâğıdı çekip elinden almıştı. Öfkesinden benzi atmıştı:

— Susun, hakaret ettirmem kendime, susun diyorum!

Memur afallamıştı:

— Sevgili Christophe'cuğum! diye kekeledi. Sana hakaret etmek isteyen yok ki. Herkesin bildiği bir şeyi söyledim ben. Sen de bilirsin bunu!...

Christophe deliye dönmüştü.

— Hayır! diye bağırdı.

— Ne? Yani içmiyor mu sana göre?

Christophe öfkesinden ayağını yere vurarak:

— Yalan!... diye bağırdı.

Memur, omuz silkerek sordu:

— Peki ama bu mektubu ne diye yazdı öyleyse?

— Şunun için! Ne diyeceğini bilemiyordu. Çünkü her ay ben kendi aylığımı alırken babamınkini de alabilirim de ondan!... İkimizin de zahmet etmemize gerek yok. Zaten işi başından aşkın babamın!

Söylediklerinin boş şeyler olduğunu kendi de bildiği için yüzü kıpkırmızı olmuştu. Memur ona yarı alaylı, ya-

rı acıyarak bakıyordu. Christophe kâğıdı avucunda buruşturarak gitmek için davrandı. Adam ayağa kalktı, kolundan tutarak:

— Dur, bakalım biraz! dedi. Ben işi yoluna koyarım.

Müdürün odasına girdi. Christophe kendisine bakan öteki memurların önünde bekliyordu. Ne yapacağını bilmiyordu. Yanıt gelmeden sıvışıp gitmeyi aklından geçirdi. Tam bu sırada kapı açıldı, iyilik etmek isteyen memur:

— Ekselâns seni bekliyor dedi.

Christophe içeri girmek zorunda kaldı.

Ekselâns Baron Hammer Langbach, ufak tefek, titizfavorili, bıyıklı, çenesi tıraşlı, ihtiyar bir adamdı. Christophe'u altın çerçeveli gözlüğünün üstünden süzdü. Yazısını bırakmamıştı, çocuğun ezile büzüle verdiği selâma başıyla olsun karşılık vermedi. Bir dakika sonra:

— Evet bay Krafft, ne istiyorsunuz? diye sordu.

Christophe telaşla:

— Beni affetmenizi rica ederim dedi. Düşündüm, taşındım, hiç bir dileğim yok.

İhtiyar, bu birden dönüşün nedenini araştırmadı. Christophe'a daha dikkatle baktı, öksürdü:

— Elinizdeki mektubu bana verir misiniz bay Krafft? dedi.

Christophe, müdürün, avucunun içinde farkında olmadan buruşturduğu kâğıda baktığını gördü.

— Gereği yok ekselâns, artık gerek kalmadı, diye kekeledi.

İhtiyar, bunu işitmemiş gibi sâkin bir sesle:

— Verin rica ederim dedi.

Christophe sinirli bir hareketle buruşuk kâğıdı verdi. Ama arkasından da geri almak için elini uzatarak, birbirini tutmayan, bir sürü lâf etti. Adam, yavaş yavaş kâğıdı açtı, okudu. Christophe'a baktı. Bir süre dili dolaşarak yaptığı açıklamaları dinledi. Sonra gözlerinde şeytanca bir parıltı ile:

— Peki, bay Krafft! dedi. İsteğiniz yerine getirilecek-

tir. Ve elini uzatarak gitmesine izin verdi, yeniden yazısına daldı.

Christophe perişan bir halde kendini dışarı atmıştı. Büronun önünden geçerken deminki memur babacan bir tavırla:

— Darılmadın ya Christophe! dedi.

Adam çocuğun elini tutup sıktı, ama o, gözlerini yerden kaldırmamıştı.

Kendini sarayın dışına attığı zaman utancından donmuş gibiydi. Bütün söylenenler aklına geliyordu şimdi. Haline acıyan, onu beğenir görünen insanların acımalarında onurunu kıran bir alay sezer gibi oluyordu. Eve dönünce, sanki olan bitenlerin suçu onunmuş gibi, Louisa'nın sorduklarına öfkeli öfkeli bir iki sözcükle yanıt verdi. Babasını düşünerek, derin bir vicdan azabı duyuyordu. Ona her şeyi anlatmak, özür dilemek istiyordu. Melchior evde değildi. Christophe, gece yarısına dek uyumadı, babasını bekledi. Düşündükçe acısı artıyordu. Babasını olduğundan başka türlü görmeye başlamıştı. Onu âciz, iyi yürekli, zavallı, yakınlarının ihanetine uğramış bir insan gibi düşünüyordu. Merdivenden ayak sesini duyar duymaz, boynuna atılmak için koştu. Ama Melchior öyle sarhoş, öyle iğrenç bir durumdaydı ki, Christophe yanına yaklaşmaya bile cesaret edemedi. Kuruntularına acı acı gülerek yeniden yatağına döndü.

Melchior, birkaç gün sonra işi öğrenince kudurmuşa döndü, Christophe'un yalvarmalarına aldırmayarak, gürültü çıkarmak için saraya gitti. Ama bitkin bir durumda ters yüzü döndü. Ağzını açıp orada ne olup bittiğini söylemedi. Pek fena karşılanmıştı. Ona gidişini değiştirmesini söylemişler, oğlunun hatırı için hâlâ kendisine aylık verdiklerini, en ufak bir rezaleti duyulursa büsbütün keseceklerini anlatmışlardı. Bu iş olup bittikten sonra, Melchior'un her gün biraz daha durumu olduğu gibi kabul etmesi, hattâ bu özveriyi önce kendisinin düşündüğünü ileri sürerek övünmesi, Christophe'un üzüntüsünü gidermişti. Ama Melchior dışarıda başkalarına, karısıyla çocuk-

larının, elindekini avucundakini çekip aldıklarını, ömrünü onlar için tükettiği halde, şimdi kendisini her şeyden yoksun bıraktıklarını söylemekten, ağlayıp sızlamaktan geri durmuyordu. Bir yandan da bin bir hile ve yaltaklanma ile Christophe'tan para sızdırmaya çalışıyor ve bu haliyle, hiç de canı istemediği halde, gülmek isteği veriyordu çocuğa. Ama Christophe dayatınca, üzerine düşemiyordu. Ona âdeta egemen olan bu ondört yaşındaki çocuğun bakışları altında ezildiğini hissediyordu. Yalnız el altından yaptığı bir takım kötü işlerle öç almaya çalışıyordu. Meyhanede adamakıllı yiyip içtikten sonra para vermiyor, borcunu oğlunun ödeyeceğini söylüyordu. Christophe rezalet çıkmasın diye ses çıkarmıyordu buna. Annesinin de izniyle babasının borcunu ödüyordu. Melchior, aylıklarını eline geçirmediği günden sonra orkestradaki görevine de gitmemeye başlamıştı. Sonunda bunu öyle bir dereceye vardırmıştı ki, Christophe'un yalvarmalarına bakmayarak kapı dışarı ettiler.

Artık, babasının, kardeşlerinin, bütün evin yükü Christophe'un omuzlarına çökmüştü.

İşte böylece, bu ondört yaşındaki çocuk, aile reisi olmuştu.

•

Bu ezici işi metanetle yüklendi. Gururu onu başkalarının acımasına sığınmaktan alıkoyuyordu. İşin içinden tek başına sıyrılmaya yemin etti. Tâ küçüklüğündenberi annesinin başkalarından, küçük düşürücü yardımlar alması, istemesi ona büyük bir üzüntü verirdi. Bu yüzden kadıncağız, kendisini gözeten hanımlarından birinin bağışıyle sevinç içinde eve döndüğü zaman oğluyla adamakıllı çatışırlardı. Louisa bunda hiç bir kötülük görmez, aksine bu para ile Christophe'cuğunun sıkıntısını biraz hafifletebildiği, sofraya bir kap fazla yemek koyabildiği için keyiflenirdi. Ama Christophe'un kaşları çatılır, bütün gece konuşmaz, annesinin getirdiği para ile yapılan ye-

meğe elini sürmezdi. Louisa üzülür, yesin diye boş yere oğlunu zorlayıp dururdu. Ama o direnir, kadın duramaz, söylenmeğe başlar, Christophe da karşılık verir, sonunda peçetesini atıp sofradan kalkar, giderdi. Kardeşleri onunla alay eder, payını yerlerdi.

Ama evi geçindirmenin yolunu bulmak gerekiyordu. Orkestradan aldığı para yetmiyordu. Ders vermeğe başladı. Sanatçılığı, ünü, hele prensin koruyuculuğu büyük burjuvaziden epey müşteri kazandırmıştı ona. Her sabah dokuzda derslere başlıyordu. Öğrencilerinin çoğu kendinden daha büyük kızlardı. Cilveleriyle onu utandırdıkları kadar, çalışlarındaki bozukluklada çileden çıkarırlardı. Hiç bir şey anladıkları yoktu müzikten. Ama buna karşılık pek çok marifetleri vardı. Hele inceden inceye alay etmeği çok iyi beceriyorlardı. Christophe'un beceriksizliklerinden hiç birini kaçırmaz, alaylı bakışlarla süzerlerdi onu. Bu, Christophe için bir işkenceydi. Onların yanında, bir iskemleye ilişir, öfkeden içi içine sığmazken, bir gaf yapmamak için her an tetikte, kasılarak oturur, kendi sesinden ürkerdi. Sert bir tavır almaya çalışır, kendisini göz ucuyla süzdüklerini farkederek, ne yapacağını şaşırır, tam bir şey söyleyecekken, gülünç olmak korkusuyla duruverirdi birden. Gülünç olmaktan korktukça gülünçleşir, bunun üzerine bir sürü kırıcı şeyler söylerdi kızlara. Ama onlar için Christophe'tan öc almak çok kolay bir şeydi. Hiç fırsat kaçırmazlardı. En sade bir şeyi bile sorarken öyle bir acayip bakışla bakarlardı ki gözlerinin içine, utancından kıpkırmızı kesilirdi Christophe. Kimi zaman da bir kanapenin üstünde unuttukları bir şeyi getirmesini isterlerdi. Bu da pek sıkıntılı bir şeydi onun için. Odanın bir ucundan öteki ucuna gitmek gerekirdi de ondan. Kızların zalimce alaylı bakışlarının önünde, bütün vücudu utancından kazık kesilir, ayakları birbirine dolaşır, kollarını dimdik sarkıtarak yürürdü. Dersten çıkınca, prova için tiyatroya koşuyordu. Yemek yiyecek vakit bulamadığı olurdu. Cebinde bir parça ekmekle sucuk götürür, perde aralarında atıştırırdı. Müzik direktörü Tabias

Pfeiffer'in yerine geçerdi kimi zaman. Bu adam onunla ilgileniyor, provalarda orkestrayı kendi yerine yönetmeğe alıştırıyordu. Kendi müzik eğitimini de sürdürmesi gerekiyordu. Bundan başka, piyano dersleri de bütün gününü dolduruyordu. Çoğu kez de akşamları, oyundan sonra saraya çağırırlardı. Orada da bir iki saat çalmak zorunda kalırdı. Prenses müzikten anlar görünüyordu, çok seviyordu müziği ama, iyi parçayı kötüsünden ayırt etmeden. Christophe'a içinde başyapıtlarla yavan rapsodilerin yanyana geldikleri acayip programlar yaptırırdı. Ama en büyük zevki, hemen oracıkta kendi içinden gelen parçalar besteletip, çaldırmaktı. Bunun için, rahatsızlık veren bir duygusallıkta temalar verirdi ona.

Christophe oradan gece yarısı çıkar, kafası ve elleri ateşler içinde, açlıktan karnı zil çalarak eve dönerdi. Dışarıda ya kar vardır, ya da dondurucu bir sis. Eve varabilmek için kasabanın yarısından çoğunu geçmek zorunda kalıyordu. Yolda yürürken, biricik elbisesini çamurlatmamaya özen gösterir, soğuktan çeneleri takırdayarak uykusuzluktan bitkin bir halde sürüklenirdi.

Sonunda ötedenberi kardeşleriyle paylaştığı odaya gelirdi. Boğucu kokulu bu yoksulluk yuvasında, boyunduruğundan kurtulduğu şu andaki kadar ömründe hiç bir zaman yalnızlığını böylesine derin, böylesine umutsuzca duymamıştı. Ancak soyunacak kadar güç bulurdu kendinde. Bereket versin, başını yastığa koyar koymaz uykuya dalar ve böylece, acılarından kurtulurdu.

Ama yazın, gün doğarken, kışın gün doğmadan önce kalkmak zorundaydı. Kendisi için çalışmak istiyordu, bunun için ancak saat beş ile sekiz arasında vakit bulabiliyordu. Bu saatlerin bir bölümünü de ısmarlama işlere harcamak zorundaydı. **Hof Musicus** sanını taşıması, Gran-Dük'ün gözdesi oluşu, saray şenlikleri için resmi kompozisyonlar yapmak zorunda bırakıyordu Christophe'u. Böylece bütün hayatı zehir oluyordu. Hayal kurmakta bile serbest değildi. Ama her zaman olduğu gibi, zor gördükçe güçleniyordu bu hayaller. İnsanın hareketlerini

köstekleyen bir şey olmadığı zaman ruh harekete geçmek için neden bulamaz. Üzüntüler, aşağılık işler Christophe'u bir hapishanenin daralan duvarları gibi sardıkça, baş kaldıran ruhu, özgürlüğünü daha çok duyuyordu. Engelsiz bir ömür içinde, kendini başıboş bir yaşayışa bırakırdı belki. Ama günde yalnız bir iki saat boş vakti olduğu için, bütün gücü kayalar arasında fışkıran bir sel gibi boşanıyordu oraya. Sanat için, çabaların kesin sınırlar içine alınması iyi bir disiplindir. Bu anlamda, denilebilir ki yoksulluk yalnız düşüncenin değil, stilin de yol göstericisidir. Vücuda olduğu kadar zihne de bir ölçü kazandırır. Zamanın darlığı, ölçülü konuşma zorunluluğu, insanın gerekenden çok söylemesine engel olduğu kadar, daha özlü düşünmesini sağlar. Yaşamak için az vakit olduğundan, insan, hayatı iki kat kuvvetle yaşar.

İşte böyle geçiyordu Christophe'un hayatı da... Özgürlüğün değerini boyunduruk altında öğrenmişti. Bunun için değerli dakikalarını boş sözler ve hareketlerle harcamıyordu. İçinden geldiği gibi bol bol, ama seçmeden yazmak için duyduğu eğilimi, düşüncelerini en kısa zamanda ortaya koymak zorunluğu frenliyordu .Hiç bir şey onun hem ahlâkı, hem de sanatı üzerinde etki yapmamıştı bu zorunluluk kadar. Ne öğretmenlerinin dersleri, ne de başyapıtların verdikleri örnekler. İşte karakterinin oluştuğu bu yıllarda, müziğin, her notasının bir anlamı olan açık ve seçik bir dil olduğunu düşünmek alışkanlığını edinmişti. Hiç bir şey anlatamadan konuşan müzisyenlerden nefret ederdi bunun için.

Bununla birlikte o zamana dek yaptığı kompozisyonlar bunu tümüyle anlatmaktan uzaktı. Çünkü o kendini tanımamıştı daha. Eğitimin ikinci bir benlik gibi çocuğa benimsettiği duygular yığını arasında .arıyordu kendini. Bulutları dağıtan yıldırımlar gibi, henüz kişiliği bu iğreti giysilerden sıyırıp kurtaran delikanlılık tutkularını duymadığı için, kendi benliğini ancak sezinliyebiliyordu. İçinde güçlü ve karanlık önseziler, yabancı anımsayışlara karışıyor ve o bir türlü kurtaramıyordu bunlardan kendi-

ni. Bu yalanlar öfkelendiriyordu onu. Yazdıklarının düşündüklerinden ne kadar aşağı olduğunu gördükçe derin bir kedere ve acı bir kuşkuya kapılıyordu. Ama bu budalaca bozguna da boyun eğmek istemiyordu. Daha iyisini yapmaya, büyük şeyler yazmaya uğraşıyor, fakat her seferinde bütün emekleri boşa gidiyordu. Yazarken, bir an hayale kapılıyor, fakat sonra yazdığı şeylerin hiç bir değeri olmadığını görüyor, yırtıyor, yakıyordu. Bunlar yetmiyormuş gibi resmî yapıtlarını, yazdıklarının en zayıfı olan bu parçaları saklamak zorunda oluşu büsbütün utanç veriyordu ona. Bunlar prensin doğum günü için yazdığı **Şahane Kartal** adlı konçerto, Prenses Adélaide'in evlenmesi dolayısıyla yazdığı **Pallas'ın Tanrıçası** adını verdiği kantat gibi büyük harcamalarla lüks baskılar halinde yayınlanmış olan bu yapıtlar gelecek yüzyıllara kadar onun budalalığını yaşayacaktı... Gelecek yüzyıllara inanıyordu çünkü ve bu düşünceyle kendini alçalmış hissederek ağlıyordu.

Ne ateşli yıllardı bunlar! Durmak, dinlemek nedir bilmemişti. Bu sermetletici didinmeye bir an olsun ara veremiyordu hiç. Ne oyun oynayabiliyordu, ne de bir arkadaşı vardı.

Öğleden sonraları, öteki çocukların koşup oynadıkları saatlerde küçük Christophe loş ve toz içindeki tiyatro salonunda, başı sehpasına eğilmiş, zihnini tümüyle işine verdiği için alnı kırışık, oturmaktadır. Akşamları başka çocuklar uykuya vardıkları zaman da o yine, saatlerce orada, yorgunluktan kemikleri sızlayarak iskemlesinin üstünde, bir çöküntü halinde oturuyordur hâlâ.

Kardeşleriyle arasında hiç bir yakınlık yoktu. En küçükleri Ernst on ikisinde, yüzsüz, kötü, haylaz bir oğlandı. Bütün gününü kendi gibi serserilerle geçirirdi. Bunlardan sadece bir takım kötü sözler ve davranışlar öğrenmekle kalmamış, yüz kızartıcı alışkanlıklar da edinmişti. Böyle şeyleri hatırından bile geçirmeyen saf Christophe, onu bir gün böyle bir şey yaparken görerek dehşete kapılmıştı. Théodore amcanın gözdesi olan Rodolphe ticarete atılmaya hazırlanıyordu. Sessiz, düzenli ama sinsi bir

çocuktu. Christophe'tan çok üstün görüyordu kendini. Onun ekmeğini yemeği çok doğal bulduğu halde, otoritesini kabul etmiyordu. Théodore'la, Melchior'un Christophe'a karşı besledikleri hıncı o da benimsiyor, onların gülünç lâflarını tekrarlıyordu. Oğlanların ikisi de hoşlanmazdı müzikten. Rodolphe, amcasını taklit ederek, müzikle uğraşmayı küçük görüyordu. Aile reisliği rolünü ciddiye alan Christophe'un kendilerini göz altında tutmasından ve azarlamalarından canı sıkılan iki kardeş baş kaldırmaya niyetlenmişlerdi. Ama Christophe yumruğu kuvvetli olduğu kadar, haklarının bilincine de varmıştı. Rahatça yola getiriyordu kardeşlerini. Bununla birlikte onu üzmek için ellerinden geleni yapıyorlardı yine de. Ağabeylerinin saflığından yararlanıyor, tuzağa düşürüyor, parasını sızdırıyor, utanmadan binbir yalan uydurarak aldatıyor, sonra da alay ediyorlardı arkasından. İyi yürekli Christophe daima bunların oyununa gelirdi. Öyle bir sevgi ihtiyacı vardı ki; bir çift tatlı söz, silâhını elinden alır, söndürüverirdi bütün kızgınlığını. Dostça söylenmiş bir sözcük için bağışlardı onları. Ama bir gün, gözlerinden yaş getiren yapmacık bir kucaklaşma sahnesinden sonra, onu budala yerine koyup, arkasından güldüklerini anlayınca bütün inancı acı bir biçimde sarsıldı. Bundan yararlanarak, prensin armağanı olan, göz koydukları bir altın saati ele geçirmişlerdi. Onlardan nefret ediyordu ama, dayanılmaz bir inanma ve sevgi ihtiyacıyla göz yumuyordu kendisini aldatmalarına. Yaptıklarının farkına varınca, çileden çıkıyor, bir temiz pataklıyordu kardeşlerini ve bu kadar yumuşak yüzlülük gösterdiği için de kendine kızıyordu. Ama sonra yine onu oyuna getirerek keyifleniyorlardı kardeşleri.

Bir olay Christophe'u derinden yaraladı. Kimi dedikoducu komşular babasının kendisine atıp tuttuğunu yetiştirmişlerdi. Melchior, oğlunun başarılarıyla bol bol övündükten sonra, onu kıskanmak düşkünlüğünü gösteriyor, Christophe'un başarılarını küçültmeye çalışıyordu. Acınacak kadar budalaca bir şeydi bu. İnsan sadece omuz sil-

kip geçmeliydi onun sözlerine. Gücenmeye bile değmezdi. Ne yaptığını bildiği yoktu, üstelik de, çöküntüsünün acılığı içinde kıvranıyordu. Christophe hiç bir şey söylemedi. Çok ağır şeyler söylemekten çekiniyordu ama, yüreği sızlıyordu için için.

Akşamları lâmbanın ışığı altında, kirli örtülü sofranın etrafında toplanan bu hem nefret ettiği, hem sevdiği insanlarla bir arada bulunmak, saçma sapan konuşmalarla, ağız şapırtılarını dinlemek Christophe için sıkıcı bir şeydi. Yalnız, iyi yürekli anasıyla arasında bir sevgi bağı olduğunu duyuyordu. Ama Louisa da, onun gibi bütün gün didinip tükendiği için hiç ağzını açmıyor, yemekten sonra da çorap yamarken, iskemlesinin üstünde uyuyup kalıyordu. Sonra o kadar iyi insandı ki, üç çocuğu ile kocasını hiç ayırt etmeden aynı biçimde sever gibi görünüyor, Christophe'a sırdaş olamıyordu. Oysa buna öylesine ihtiyacı vardı ki.

Bu yüzden kendi içine kapanıyordu. Günlerce hiç konuşmadan, öfkesini içine gömerek, tekdüze ve tüketici işini sürdürüyordu. Böyle bir yaşayış, vücudun pek duyarlı olduğu ve her türlü yıkıcı etkilere açık bulunduğu bunalımlı bir çağda, çok tehlikeliydi ve sonraki hayatı üzerinde de kötü etkileri olabilirdi. Bu durum, Christophe'un sağlığını çok sarsmıştı. Babası ve büyükbabası gibi kuvvetli bir vücut yapısı vardı. Kanlı canlı bir çocuktu. Ama aşırı yorgunluk ve kaygılarla sarsılan bu güçlü yapı, çeşit çeşit acıların pençesinde kıvranır dururdu. Daha şimdiden sinir bozuklukları başlamıştı. Küçükken bir zor karşısında kalınca baygınlıklar geçirir, havale gelir ve kusardı. Yedi sekiz yaşlarındayken, yani konsere başladığı sırada, pek tedirgin geçerdi uykuları. Uyurken ağlar, haykırır, güler, sayıklardı. Sonra ne zaman büyük bir sıkıntı içinde duysa kendisini bu hastalıklı belirtiler yeniden başgösterirdi. Dayanılmaz baş ağrıları başlardı ardından. Ensesine bıçaklar saplanır, şakakları bir demir cendere içinde sıkılıyormuş gibi olurdu. Gözleri de ağrıyordu. Zaman zaman iğneler saplanır gibi olurdu. Ya da

okurken bir kamaşma gelir, dakikalarca okumasını kesmek zorunda kalırdı. Aldığı besinin azlığı ya da kötülüğü, yemeklerini vaktinde yememesi çok sağlam olan midesini berbat etmişti. Ama bunların hiç biri onu kalbinin bozukluğu kadar sarsmıyordu. Çılgınca bir düzensizlik içindeydi yüreği. Bazan hızlı hızlı çarpar, bazan da duracakmış gibi atışı yavaşlardı. Çocuğun ateşi geceleri korkulacak kadar yükseliyordu. Böyle yüksek ateşten sonra birdenbire kanı çekilmişçesine buz gibi olurdu bütün vücudü. Göğsü daralır, sanki boğazına bir gülle tıkanmış gibi soluk alamaz olurdu. Çevresindekilere bir şey söylemezdi ama, içine düştüğü durumu inceden inceye düşünür, bu da acılarının bir kat daha artmasına neden olurdu. Böyle zamanlarda kuruntuya kapılır, bütün bildiği hastalıkları üstüne yorardı. Gözlerinin kör olacağını sanır, bazan sokakta yürürken başı dönünce, düşüp ölmekten korkardı. İşte hep böyle yarı yolda kalıvermek, vaktinden önce ölmek, hem altüst ediyor, hem de kamçılıyordu onu. Ölmek mi? diye düşünüyordu, daha değil. Zafere eriştikten sonra belki... Zafer... Durmadan içini yakıp kavuran, bütün yorgunlukları, bütün kinleri, hayatın bütün o çirkefleri arasında farkında olmadan, ona destek olan değişmez fikir! Denebilir ki, âdeta onun ileride olacağı şeyle şimdi olduğu hakkında gizli bir sezgiydi bu. Şimdi neydi o? Sinirli, hastalıklı bir çocuk. Şu orkestrada keman çalan ve gülünç konçertolar yazan mı? Hayır. O, bundan öte bir şey olduğunu hissediyordu. Bir zarftı bu, bir günlük bir görünüş. Onun varlığı bundan ibaret olamazdı. Gerçek varlığı ile yüzünün ve düşüncesinin biçimi bir olamazdı. Kendi de biliyordu bunu. Aynaya baksa kendini tanıyamazdı. Bu kırmızı ve ablak yüz, bu çıkıntılı kaşlar, şu çukur küçük gözler, kanatları açık kısa küt burun, şu iri çene ve sonunda, şu somurtkanca bükülen ağız. Bütün bu çirkin, bayağı maske yabancıydı ona. Yapıtlarında da kendini bulamıyordu. Kendi değerini ölçüyor, yaptıklarının hiçliğini, kendisinin hiç bir şey olmadığını biliyordu. Ama yine de güveni vardı

ne olacağına, ne yapacağına. Kendine olan bu inancını kimi zaman böbürlenmeden doğan bir yalan sayar, benliğini cezalandırmak için, kendini küçültmekten, insafsızca hırpalamaktan zevk alırdı. Ama yine de güvenini yitirmez, hiç bir şey bozamazdı bunu. Ne yaparsa yapsın, ne düşündürse düşünsün, hiç bir düşüncesi, hiç bir eylemi onu ne bir çember içine alabilir, ne de benliğini açığa vurabilirdi, biliyordu bunu. Kendinde kendini aşan şeyin bugünkü durumu değil, gelecekteki şey olduğunu anlıyordu. **Bir gün gelecek!** diyordu içinden ve bu inançla yanıp tutuşuyordu, sarhoş oluyordu bu ışıkla. Ah! Yeter ki **bu gün** yolunu kesmesin onun. Ve **bu günün** durmadan kurduğu tuzaklardan birine yuvarlanmasın.

İşte böylece, kayığını günlerini akıntısına bırakmış. Eli dümende hareketsiz sağa sola bakmadan gözleri ileride... amacına dikilmiş. İşte orkestrada, çalgıcıların gevezelikleri arasında, sofrada evdekilerin yanında, sarayda soylu bunakları eğlendirmek için, ne çaldığını düşünmeden, çalarken hep o bir gün kavuşacağını umduğu geleceğin hülyasıyla yaşıyordu. Bu belirsiz geleceği tek bir atom bile yokedebilirdi ama, ne önemi vardı bunun. O yalnız bu gelecekte yaşıyordu ya.

•

Tavan arasında, eski piyanosunun başında, yapayalnız. Sönen günün son ışığı nota defterine vuruyor. Son ışık damlası da eriyip gidinceye dek gözleri yanarak okuyor.

Bu sessiz sayfalardan yükselen, şimdi sönmüş, büyük kalblerin sevgisi dolduruyor içini. Gözleri yaşlı. Sevgili bir varlık, arkasında duruyor gibi geliyor ona. Soluğunu yüzünde duyar gibi oluyor ve nerdeyse iki kol boynuna dolanacak sanki. Ürpertiler içinde arkasına dönüyor. Duyuyor, biliyor ki yalnız değildir. Seven, sevilen bir can yanı başındadır. Çırpınıyor, inliyor onu kucaklayamadığı için. Ama yine de içine dolan ve onun derin coşkusuna

karışan bu acı gölgede gizli bir tad var. Kederi bile ışıklı. Bu müziklerde canlanan sevgili ustalarını, çoktan ölmüş gitmiş dehâları düşünüyor.

Sevgiyle dolup taşıyor yüreği. Bu şanlı dostların yarattığı erişilmez mutluluğu düşünüyor; bu mutluluğun uzaktan uzağa yansıyışı bile ne kadar yakıcı hâlâ. Onlar gibi olmayı özlüyor. Tanrısal bir gülüşle onun yoksulluğunu aydınlatan bu büyük aşkla, ışıklar serpmek istiyor bir gün. Tanrılaşmak bir sevinç kaynağı, bir hayat güneşi olmak.

Yazık ki, bir gün o sevdiklerine denk olsa, özlediği o ışıklı mutluluğa erse bile hülyalarının ne kadar boş olduğunu anlayacaktı.

İKİNCİ BÖLÜM

OTTO

Bir Pazar günü **Musik Director,** Christophe'u kır evine yemeğe çağırmıştı. Tobias Pfeiffer'in malı olan bu ev, kentten bir saat uzaktaydı. Buraya gitmek için Rhinde işleyen vapurlardan birine bindi. Güverteye çıktı, dostça yer açan kendi yaşındaki bir çocuğun yanına oturdu. Christophe ona hiç dikkat etmemişti. Ama bir süre sonra, yanındakinin gözünü üstünden hiç ayırmadığını farkedince kendisi de onu süzmeye başladı. Pembe, tombul yanaklı, sarışın bir çocuktu bu. Saçları özenilerek yana taranmıştı ve bıyığı hafifçe terlemişti. Kibar kişiler gibi görünmek istiyordu ama, kocaman, saf bir bebek yüzü vardı bu delikanlıda. Pek özentiliydi giyinişi de. Yünlü bir elbise vardı sırtında, ellerinde açık renk eldivenler, ayağında beyaz iskarpin, boynuna da açık mavi bir kravat bağlamıştı ve küçük bir baston tutuyordu elinde. Boynunu dimdik tutarak, başını çevirmeden, göz ucuyla Christophe'a bakıyordu. Sonra Christophe ona bakınca, kulaklarına kadar kızardı, cebinden bir gazete çıkardı. Önemli bir iş yapıyormuşçasına, kendini tümüyle okumaya vermiş gibi görünüyordu. Ama biraz sonra, Christophe'un yere düşen şapkasını almak için hemen telâşla atıldı. Bu kadar nezaket karşısında şaşıran Christophe yeniden çocuğa baktı, kıpkırmızı kesilmişti. Kuru bir sesle teşekkür etti. Hoş-

lanmazdı böyle aşırı saygı gösterilerinden. Hele başkalarının kendisiyle ilgilenmelerine pek içerlerdi.

Biraz sonra bunları düşünmez oldu. Gözü manzaraya dalmıştı. Kasabanın dışına çıkmamıştı çoktandır. Yüzüne çarpan rüzgâr, vapuru döğen dalgaların sesi, bu büyük su ovası ve kıyıların her an değişen görünüşü derinden sarmıştı onu. Sığ ve kül renkli kumsallar, gövdelerinin yarısına dek suya gömülmüş söğütler, gotik kuleleri ve fabrika bacaklarıyla kentler, sararmağa yüztutmuş bağlar, bir masal dünyasını anımsatan kayalıklar... Christophe bütün bu görünüm karşısında duyduğu derin coşkuyu yüksek sesle açığa vururken, yanındaki delikanlı, ezile büzüle, kısık bir sesle çok iyi restore edilmiş ve sarmaşıklarla kaplı yıkıntıların tarihi üzerine bir şeyler anlatmaya kalkmıştı. Kendi kendine ders verir gibi bir hali vardı. Christophe, ilgilendi, bir şeyler sordu. Öteki yanıt vermeye can atmıştı, pek mutluydu bilgisini gösterdiği için. Her cümleye başlarken Christophe'a: «**Bay Hof Violonist**» diyordu.

Christophe:

— Demek beni tanıyorsunuz? diye sordu.

Toy delikanlı onun gururunu okşayan bir sesle:

— Oh! Evet!... dedi.

Konuşmaya başladılar. Bu çocuk, Christophe'u konserlerden tanıyordu. Sonra onun için anlatılanlar da merakını kamçılamıştı büsbütün. Söylemiyordu ama Christophe hissediyordu bunu. Kendisiyle, böyle coşkunca bir saygı ile konuşulmasına alışık değildi. Önünden geçtikleri yerlerin tarihi üzerine yine bir şeyler sordu. Öteki, dumanı üstünde bilgisini seriyordu ortaya. Christophe da pek beğenmişti onun bu konulardaki bilgisini. Ama bütün bunlar konuşmak için bir bahaneydi. Asıl ilgilendikleri şey; birbirlerinin kim olduğunu öğrenmekti. Ama ikisi de bu konuya girmeye cesaret edemiyor, beceriksizce sorularla bu noktaya gelmeye uğraşıyorlardı. En sonunda Christophe, yol arkadaşının adının «Otto Diener» olduğunu öğrendi. Babası kentin zengin tüccarlarındanmış.

Lâf arasında ikisinin de tanıdığı kimselerin adı geçtiği için çabucak kaynaştılar, yavaş yavaş çeneleri açıldı. Vapur, Christophe'un ineceği iskeleye yaklaşırken, ateşli ateşli konuşmaya başlamışlardı. Otto da buraya inecekti. Bu rastlantı onlara şaşılacak bir şey gibi gelmişti. Christophe, yemek vaktine dek biraz dolaşsak, dedi. Kırlara doğru yürüdüler. Christophe teklifsizce Otto'nun koluna girmiş, kırk yıllık ahbap imişler gibi düşüncelerini, tasarılarını anlatıyordu. Yaşıtı olan çocukların arkadaşlığından her zaman yoksun kaldığı için, bu iyi yetişmiş, bilgili üstelik kendisine bu kadar yakınlık gösteren delikanlıyla birlikte bulunmaktan anlatılmaz bir sevinç duyuyordu.

Saatler geçip gitmişti de Christophe farkında bile olmamıştı. Genç müzisyenin kendisine gösterdiği güvenden kıvanç duyan Diener, yemek saatinin geldiğini anımsatmaya cesaret edememişti. Ama sonunda bunu yapması gerektiğini düşündü. Fakat o sırada tepeye tırmanmaya başlamış olan Christophe; hele bir doruğa kadar çıkalım, diye yanıt vermişti. Buraya gelince de, sanki bütün günü orada geçirmeye niyet etmiş gibi otların üstüne uzandı. Bir çeyrek saat kadar sonra onun yerinden bile kımıldamadığını gören Otto, çekinerek:

— Peki, yemeğe gitmiyecek misiniz? diye sordu.

Boylu boyunca yere uzanmış, elleri ensesinin altında kilitli, yerde yatan Christophe, sâkin bir sesle:

— Sus!... dedi.

Sonra Otto.ya baktı, yüzündeki şaşkınlığı görerek gülümsedi:

— Burası o kadar güzel ki, gitmeyeceğim. Beklesin, dursunlar!

Hafifçe doğrularak sordu:

— Aceleniz yok, değil mi? Ne yapalım biliyor musunuz? Gidip birlikte yemek yiyelim. Tanıdığım bir kır lokantası var.

Diener buna karşı bir şeyler diyecek oldu. Kendisini bir bekleyen filân olduğu için değil. Ama böyle birden karar vermeye alışık değildi de ondan. Düzenli bir çocuktu

ve böyle bir şeye önceden hazırlaması gerekirdi kendisini. Ama Christophe sorusunu, karşı çıkmaya yer bırakmayan kesin bir sesle atmıştı ortaya.

Otto, çaresiz ona uymak zorunda kaldı. Şundan bundan söz etmeye başladılar.

Lokantada bütün keyifleri kaçtı. İkisini de bir düşüncedir almıştı. *Kim* kime ısmarlıyor diye. İkisi de bunun kendisi olmasını bir onur sorunu yapıyordu. Diener daha zengin, Christophe da yoksul olduğu için. Ama bunu açığa vurmuyorlardı. Diener, listeyi buyuran bir sesle isteyerek bu hakkın kendisinde olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Christophe onun amacını anlamıştı. O da az bulunur yemekler ısmarlayarak arkadaşını gölgede bırakmaya çalışıyor ve kendisinin durumunun da iyi olduğunu anlatmak istiyordu böylece. Bir aralık Diener şarap ısmarlamak istemişti. Christophe dik dik yüzüne bakarak. lokantada bulunan en pahalı şaraptan getirtti.

Böyle zengin bir sofranın karşısında kalınca ikisi de sıkılmıştı. Konuşacak şey bulamıyorlardı. Beceriksizce hareketlerle, yemekleri ucundan ucundan yiyorlardı. Birbirlerine yabancı olduklarını sezmişler, sözlerine, davranışlarına dikkat etmeye başlamışlardı. Birkaç kez boş yere ateşli bir konuşmaya girişmek istemişlerdi, ama söz ağızlarında kalmıştı. Yarım saat kadar pek sıkıntılı vakit geçirdiler. Bereket versin az sonra yemek etkisini göstermişti de, iki ahbap birbirlerine daha güvenle bakmaya başlamıştı. Hele böyle şölenlere pek alışık olmayan Christophe'un çenesi iyice açılmıştı. Nasıl sıkıntılı bir ömür sürdüğünü anlattı. Otto da, çekingenliğini bırakarak, kendisinin de mutlu olmadığını söyledi. Zayıf yapılıydı ve çekingendi, arkadaşları da bundan yararlanarak rahat bırakmıyorlardı kendisini, alay ediyorlar, kaba saba hareketlerini beğenmediği için ona diş biliyor ve yapmadıklarını bırakmıyorlardı. Christophe yumruklarını sıktı, böyle bir şeye kendi yanında kalkışırlarsa iyi olmayacağını söyledi onlar için. Bundan başka ailesi de Otto'yu anlamıyordu. Christophe bilirdi bunun nasıl bir mutsuzluk ol-

duğunu. Şimdi ikisi de acımaya başlamışlardı birbirlerinin mutsuzluğuna. Diener'in büyükleri onu tüccar yaparak babasının yerine geçirmek istiyorlardı. Ama şair olmak istiyordu o. Şair olacaktı kesinlikle. Schiller gibi yaşadığı kentten kaçmak ve yoksulluğa düşmek pahasına olsa bile! (Gerçekte babasının hiç de azımsanmayacak bir toplama varan serveti, zenginliği tümüyle ona kalıyordu). Yüzü kızararak hayattaki acılar üzerine şiirler yazdığını söyledi. Christophe çok yalvardığı halde hiç birini okumadı. Ama sonra, heyecandan dili dolaşarak bir ikisini okudu. Christophe pek güzel bulmuştu bunları. Başladılar tasarı kurmaya: Birlikte dramlar, **Liederkreis**'ler yazacaklardı ileride. Birbirlerini çok beğeniyorlardı. Christophe müzikte ün salmış olmasından başka gücü ve atılganlığı ile Otto'nun gözlerini kamaştırıyordu .Christophe da, Otto'nun inceliğine, kibarlığına ,o geniş bilgisine bayılıyordu. O da ne kadar isterdi böyle bilgili olmayı. Ama kırıntısı bile yoktu onda bu bilgilerin.

Üstlerine yemeğin ağırlığı çökmüştü. Dirseklerini masaya yaslamış, dostça birbirlerine bakarak konuşuyor, birbirlerinin anlattıklarını dinliyorlardı. Vakit ilerlemişti. Kalkmak gerekiyordu.

Otto hesap pusulasını almak için davranacak olmuştu. Ama öteki yüzüne öyle ters ters baktı ki, kımıldamaya cesaret edemedi. Christophe'un içinde gizli bir korku vardı: ya parası çıkışmazsa. Otto'ya bunu sezdirmemek için saatini bile vermeye karar vermişti. Ama iş buraya dökülmedi. Hemen hemen bir aylık kazancını sayarak yemeğin hesabını gördü.

Tepeden aşağıya indiler. Akşam gölgeleri, çam ormanlığına dağılıyordu. Çamların tepesi hâlâ pembe bir ışık içinde yüzüyor, ölü dalgaların uğultusuyla sallanıyordu. Yerleri bir halı gibi kaplayan mor renkli çam iğneleri adımların sesini öldürüyordu. İkisi de susuyordu. Garip ve tatlı bir çarpıntı duyuyordu Christophe içinde. Mutluydu, konuşmak istiyordu. Ama garip bir sıkıntı duyuyordu. Bir an durdu, Otto da durmuştu. Ortalıkta büyük

bir sessizlik vardı. Çok yükseklerde, güneşin ışığında sinekler vızıldaşıyordu. Kuru bir dal düştü. Christophe, Otto'nun elini tuttu. Titrek bir sesle sordu:

— Arkadaş olmak ister misiniz benimle?

Otto bir mırıltı ile «evet» dedi. El sıkıştılar. Yürekleri çarpıyordu. Çekine çekine birbirlerini süzüyorlardı.

Biraz sonra yeniden yola koyuldular. Aralarında bir kaç adımlık uzaklık vardı. Ormanın kıyısına gelinceye dek tek kelime söylemediler: Kendi kendilerinden ve yüreklerini saran esrarlı heyecandan korkuyorlardı. Ağaçların gölgesinden çıkıncaya dek hiç durmadan, hızlı hızlı yürüdüler. Oraya gelince yürekleri ferahlamıştı, elele tutuştular, akşamın berrak havasını yudum yudum içerek, kesik cümlelerle konuşuyorlardı.

Vapurun burun tarafında, yarı aydınlık bir yere oturdular. Dereden tepeden konuşuyorlardı. Ama dinlemiyorlardı birbirinin söylediklerini. Mutlu bir yorgunluğa gömülmüşlerdi. Ne konuşmak, ne el ele tutuşmak, ne de birbirine bakmak gereksinimini duyuyorlardı artık. Yanyana oturmuş olmak yetiyordu onlara.

İskeleye yaklaşırken gelecek pazara buluşmaya karar verdiler. Christophe Otto'yu evine kadar götürdü. Kapının önündeki havagazı fenerinin altında utangaç utangaç gülümsediler birbirlerine. Hoşça kal, derken, heyecandan titriyordu sesleri. Ayrıldıktan sonra içleri ferahlamıştı biraz. Saatlerdenberi büyük bir gerginlik içinde yaşamışlardı da ondan. Sonra konuşmak için söz bulmak sıkıntısından da kurtulmuşlardı.

Ortalık kararmıştı. Christophe eve yalnız döndü. Durmadan, artık arkadaşım var! artık arkadaşım var! diyordu sevinçle içinden. Başka bir şey düşünmüyor, duymuyor, görmüyordu.

Uykudan ayakta duracak hali yoktu. Yatar yatmaz uyudu. Ama, geceleyin zihnine saplanan bir düşünce ile uyandı; «arkadaşım var artık,» diyordu içinden. Sonra yine uykuya daldı.

•

Bütün bunların bir düş olduğunu sanmıştı sabahleyin uyanınca. Gerçek olduğuna inanabilmek için, bir gün önceki olayları bütün ayrıntılarıyla zihninde canlandırması gerekmişti. Ders verirken bile kafası hep bununla uğraşıyordu. Öğleden sonra orkestra provasında öylesine dalgındı ki, ne çaldığını ancak çıkarken hatırlayabilmişti. Evde bir mektup buldu. Bunun nereden geldiğini düşünmeyi gerekli bulmadı. Hemen odasına koştu, kapanıp okumak için. Bu mektup açık mavi bir kâğıda özene bezene, uzun, kararsız harflerle ve çok düzenli paragraflarla yazılmıştı:

«Aziz Bay Christophe. Çok sayın dostum diyebilir miyim?

Hep dünkü gezintimizi düşünüyorum. Bana gösterdiğiniz yakınlığa binlerce teşekkürler. Sizinle yaptığımız güzel gezinti, tatlı sözleriniz ve nefis ziyafet için öyle minnettarım ki, bilseniz! Ama bu yemek için o kadar para harcamanıza gücendim doğrusu. Ne eşsiz bir gün geçirdik. Bizi birbirimize tanıtan rastlantı Tanrı'nın bir bağışı değil de nedir? Yazgının bizi birbirimize yaklaştırdığına inanıyorum. Öyle seviniyorum ki, sizi pazara yeniden göreceğim için. Bay **Hof Musik Director**'un yemeğini kaçırdığınız için çok sıkıntıya uğramamış olmanızı diliyorum. Benim yüzümden sitemlere uğrarsanız çok üzülürüm!

Her zaman size bağlı dostunuz ve köleniz

Otto Diener.»

«P.S. Bir ricam var: pazar günü beni almak için eve gelmeyin. İzin verirseniz **Schlossgarten**'de buluşursak daha iyi olur.»

Christophe, mektubu gözleri yaş içinde okudu, öptü, kahkahalarla güldü. Bir taklak attı yatağının üstünde. Sonra masasının başına geçti, kalemi eline alıp hemen yanıt yazmaya koyuldu. Bir dakika bile beklemeye sabrı yoktu. Ama yazmaya alışık değildi. Yüreğini dolduran duyguları nasıl anlatacağını bilemiyordu. Kalemin ucuyla boyuna kâğıdı didikliyor, parmaklarını mürekkep içinde

bırakıyor, tepinip duruyordu. Birkaç karalama yaptıktan ve epeyce dilini ısırdıktan sonra bir şeyler yazmaya başladı ve kâğıdı eciş bücüş harflerle ve imlâ yanlışları ile doldurdu:

«Ruhum! Ben ki seni bu kadar seviyorum, nasıl olup da minnettarlıktan söz ediyorsun bana? Seni tanımadan önce ne kadar yalnız, ne kadar kederli olduğumu sana anlatmamış mıydım? Dünyada senin dostluğundan büyük iyilik olamaz benim için. Dün öyle mutluydum, öyle mutluydum ki. Ömrümde bu mutluluğu ilk kez duyuyordum. Sevinçten ağlıyordum mektubunu okurken. Evet dostum. Kuşkun olmasın bizi birbirimize yaklaştıran yazgıdır. Yazgı, büyük işler başarmamız için dost olmamızı istemiş. Dost! Oh, ne tatlı sözcük! Demek, bir dostum var benim öyle mi? Oh, benden hiç, hiç ayrılmayacaksın değil mi? Bana daima bağlı kalacak mısın? Daima..... daima Böyle beraber büyümek, beraber çalışmak, kafamızın içindekileri birleştirmek ne güzel şey! Benim o müzik merakım, kafamdan geçen bütün o acayip şeylerle senin parlak zekân ve bilgin birleşecek. Ne kadar da çok şey biliyorsun! Ömrümde senden daha akıllı birini görmedim. Zaman zaman kuruntuya kapılıyorum, acaba onun dostluğuna lâyık mıyım diye. Sen öylesine yüksek, öylesine olgun bir insansın ki, benim gibi kaba saba bir yaratığı sevdiğin için, içim minnet dolu. Ama hayır! Demin de söylemiştim, minnettarlıktan söz etmemeliyiz. Ne minnettarlık, ne de bağışlamak aranır dostlukta. Zaten ben kimseden bağışlamak beklemem; birbirimizi sevdiğimize göre ikimiz de biriz. Seni göreceğim günü sabırsızlıkla bekliyorum. Madem ki istemiyorsun, gelip seni evden almam. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunca temkinli olmaya ne gerek var anlamıyorum. Ama sen daha akıllısın, bir nedeni vardır elbet.

Bir sözcük daha! Artık bir daha paranın sözünü etme. Paranın, kendisinden de, lâfından da iğrenirim. Zengin değilsem de arkadaşımı ağırlayacak kadar param var. Hem sonra, elimdekini avucumdakini onun için har-

camak öyle büyük bir zevkdir ki benim için. Senin için de öyle değil mi? Eğer ihtiyacım olsa da istesem, bütün varımı yoğumu bağışlamaz mıydın bana? Ama hiç bir zaman olmayacak bu. Kolumun ve kafamın gücüyle ekmeğimi kazanabilirim. Pazara buluşacağız! Bütün bu haftayı seni görmeden nasıl geçireceğim! İşe bak ki, sesinle tanışalı da iki gün oldu şunun şurasında. Sensiz bu kadar zaman nasıl yaşayabilirim?

«Geçen gün orkestrada tempo tutan adam söylenecek oldu. Ama sen de aldırış etme benim gibi. Başkalarının hakkımda düşündüklerine metelik verdiğim yok. Senden başka kimseye önem vermiyorum. Sev beni sen de ruhum, tıpkı seni sevdiğim gibi, sen de beni sev. Seni ne kadar sevdiğimi anlatamam. Tepeden tırnağa kadar severim ben. Daima senin.

Christophe.»

Christophe haftanın sonunu iple çekiyordu. Otto'nun evinin önünden dolaşıyordu bir yere giderken. Amacı onu görmek değildi, ama daha evi görür görmez yüzü heyecandan kızarıp bozarıyordu. Ancak perşembeye dek sabredebildi ve bir mektup daha yazdı o gün. Bu, birincisinden de coşkundu. Pek duyguluydu Otto'nun yanıtı da.

En sonunda pazar günü geldi. Otto, tam vaktinde sözleştikleri yere gelmişti. Christophe bir saattir oralarda dolaşıp duruyor, sabırsızlıktan içi içine sığmıyordu. Tasalanmaya başlamıştı artık... Acaba hasta mı oldu, diye korkuyla düşünüyordu. Çünkü Otto'nun sözünde durmayacağını hatırından geçirmiyordu bir an bile. Kendi kendine; «Hay Tanrım! niye gelmedi hâlâ?» diye söylenip duruyordu. Eline bir değnek alarak yerdeki çakıllara vurmaya başladı. İçinden niyet tutuyordu: Eğer üst üste üç kez tutturamazsa gelmiyecek demekti. Böyle tam üç kez ıska geçtiği sırada Otto'nun o ağır, ölçülü yürüyüşü ile gelmekte olduğunu gördü. Çünkü Otto, heyecanlı olduğu zamanlarda bile düzensiz hareket etmiyen bir çocuktu. Christophe hemen yanına koştu, kısık bir sesle: «Günaydın» dedi. «Günaydın» diye yanıt verdi Otto da. Havanın güzelliğin-

den başka bir şey bulamadılar birbirlerine söyliyecek. Saat onu beş mi, altı mı, yoksa on mu geçiyor. Şatonun saati de daima geri kalır, diye lâf uzatmaya çalıştılar.

Gardan trene binerek, yakın bir istasyonda indiler. Tanınmış bir gezinti yeriydi burası. Yolda birbirlerine söyleyecek on kelime bile bulamamışlardı. Bunun etkisini, anlamlı bakışlarla gidermeye çalıştılar. Ama bir işe yaramadı bu. Böylece birbirlerini çok sevdiklerini anlatmaya çalışıyorlardı ama, gözleri hiç de böyle söylemiyordu, kendilerini aldatıyorlardı. Christophe utanarak farketti bunu. Daha bir saat önce, yüreğinden dolup taşan duyguları şimdi nasıl olup da açığa vuramadığını, hattâ duyamadığını anlayamıyordu bir türlü. Otto bu mutsuzluğu bu kadar açıklıkla görmüyordu. Belki duygularının o kadar içten olmadığındandı bu. Kendi içinde geçenlerden çok, Christophe'un kendisi hakkında duyduklarına önem veriyordu. Ama onun da canı sıkılmıştı. İşin aslı şuydu: iki çocuk, birbirlerini görmedikleri bir hafta içinde duygularını öylesine alevlendirip çoşturmuşlardı ki, karşılaştıkları zaman bunu aynı güçle sürdürmek ellerinden gelmiyordu. Bunun için de daha ilk anda bir soğukluk duymuşlar, hayalle gerçek arasındaki uçurumu sezmişlerdi. Bundan kurtulmak gerekiyordu ama, bir şey gelmiyordu ellerinden.

Bütün gün kırlarda başı boş dolaştılar, durdular. Ne yaptılarsa üstlerine çöken ağırlıktan kurtulamamışlardı bir türlü. Bir bayram günüydü. O gün, kır lokantaları, korular, gürültü eden, güle oynaya yemek yiyen, orta halli ailelerle dolmuştu. Bu da iki arkadaşın keyfini kaçırıyordu bir kat daha. Bundan önceki gezintilerinde birbirlerine karşı duydukları yakınlığı bu gün bulamayışlarını, bu tutarsızlığın ortalığı doldurmuş olmasına bağlıyorlardı. Ama yine de konuşmak için çaba gösteriyor, konuşacak şey bulmak için kafa patlatıyorlardı. Birbirlerine söyleyecek şey olmadığını farketmekten korkuyor gibiydiler. Çünkü Otto, okulda öğrendiklerini sayıp dökülyordu, Christophe da müzik parçaları ve keman çalmanın incelik-

leri üzerinde teknik açıklamalara vermişti kendini. Birbirlerinin kafasını şişirircesine durmadan bir şeyler söylüyor, susmaktan korkuyorlardı. Çünkü o zaman kanlarını donduran bir sessizlik uçurumu açılıyordu önlerinde. Ağlamak geliyordu Otto'nun içinden. Christophe öyle utanç ve can sıkıntısı duyuyordu ki, arkadaşını bırakıp kaçmayı tasarlamaya başlamıştı.

Tren vaktine bir saat kala aralarındaki soğukluk yok oldu. Korunun içinden bir köpek sesi duymuşlardı. Av arıyordu kendine. Christophe, köpeğin kovaladığı hayvanı görmek için, yolun kenarına saklanalım, dedi. Fundalıkların arasına gizlendiler. Köpek yaklaşıp uzaklaşıyordu. Onlar da peşinden bir sağa, bir sola koşuyor, sonra eski yerlerine geliyorlardı. Birden havlamalar yaklaştı. Köpek avını parçalamak hırsıyla boğuk boğuk sesler çıkarıyordu. Bir patikanın kıyısındaki hendeğe gizlendiler, kuru yaprakların üstüne uzandılar, soluk almadan bekliyorlardı.

Tek bir havlamadan sonra sessizlik çöktü ortalığa. Köpek avının izini yitirmişti. Çıt yok. Yalnız milyonlarca canlının, durmadan ormanı kemiren böceklerin ve kurtçukların fısıltısı. Ölümün düzenli ve durup dinlenmeyen soluğu. İki çocuk kımıldamadan kulak kabartıyordu. Artık beklemekten usanarak «gelmiyecek» diye doğrulacakları sırada küçük bir tavşan çalılıkların arasından göründü, onlara doğru gelmeye başladı. İkisi de sevinçle bağrıştılar. Tavşan yerinden sıçradı, kıyıya atladı. Otların arasına daldığını gördüler. Bir süre sonra kaçarken kuru yapraklardan çıkarttığı hışırtı, suyun üzerindeki iz gibi silindi gitti. Tavşanın ürküşünü düşünerek kahkahalarla gülüyorlardı. Christophe pek komik bir biçimde hayvanın taklidini yapıyordu, sonra Otto tavşan oluyor, Christophe da köpek olup peşine düşüyordu. Böylece biri önde, öteki arkada dere tepe düz giderek durmadan çitleri aşıp hendeklerden atlayarak koştular, koştular. Köylünün biri arkalarından küfürü bastı. Adamın yulaf tarlasını çiğneyip geçmişlerdi, aldırış bile etmediler.

Christophe boğuk boğuk o kadar güzel havlıyordu ki, Otto gülmekten kırılıyordu. Sonunda, deliler gibi çığlık atarak yokuş aşağı bıraktılar kendilerini. Artık hiç ses çıkaracak halleri kalmayınca da, yere oturup gözlerinin içi gülerek birbirlerini seyre koyuldular. Pek mutluydular şimdi, yaşamlarından memnundular. Artık özverili dost rolü oynamaktan vazgeçmiş, oldukları gibi görünmeye başlamışlardı. Tam anlamıyla iki çocuktular o anda.

Abuk sabuk türküler söyleyerek istasyona geldiler. Bununla birlikte kasabaya girerken, yine eski rollerine dönmeyi uygun bulmuşlardı. Ormanın son ağacına özentili bir yazı ile adlarının baş harfini kazıdılar. Ama neşeleri, yeniden baş gösteren yapmacıklı duyarlıklarını alt etti. Dönerken trende, birbirlerine baktıkça kahkahaları salıveriyorlardı. «Müthiş güzel» bir gün geçirdikleri inancıyla birbirlerinden ayrıldılar. Yalnız kalınca bunu daha iyi anlamışlardı.

•

Yarattıkları dostluk yapısını, arılarınkinden daha sabır ve daha ustalıkla işlemeye koyulmuşlardı. Çünkü birkaç cılız anı kırıntısıyla kendilerini ve dostlarını göz kamaştırıcı bir hayal halinde görüyorlardı. Bütün hafta boyunca, birbirlerini daha üstün varlıklar gibi düşündükten sonra pazar günleri buluşuyorlardı. Gerçekle, bu kuruntuları arasında büyük bir ayrılık vardı ama, bunu görmeğe alıştırmışlardı kendilerini.

Dostluklarıyla övünüyorlardı. Yaradılışlarının karşıt oluşu, onları birbirlerine yaklaştırmıştı. Dünyada Otto'dan daha güzel insan yoktu Christophe'un gözünde. Küçük ellerine, saçlarının güzelliğine, cildinin canlı rengine, sıkılganca konuşmasına, hareketlerindeki inceliğe, giyinişindeki düzgünlüğe bayılıyordu. Otto'yu da, Christophe'un taşkın gücü ve başına buyrukluğu sarmıştı. Yüzyıllardanberi her türlü otoriteye karşı dinsel bir saygı göstermiş olan bir aileden gelen alışkanlıkla, yaradılıştan her

türlü kuralı hiçe sayan böyle bir çocukla arkadaşlık etmesi, korkuyla karışık bir tad veriyordu ona. Christophe kentin bütün ileri gelenlerini yerden yere vurup Gran-Dük'e atıp tutarken, Otto, şehvete benzeyen hafif bir korku ürpertisi duyuyordu içinde. Arkadaşının gözünü kamaştırdığını gören Christophe, büsbütün gemi azıya alarak, kırk yıllık bir devrimci gibi, herkesin uyduğu toplum kurallarını devletin yasalarını kökünden silip süpürüyordu. Böyle yüksek perdeden konuşurken, Otto biraz ürkerek ama kendinden geçmiş bir halde, onu dinliyor ve çekine çekine onun gibi düşündüğünü göstermeye çalışıyordu, ama bir dinleyen var mı diye de çevresine göz gezdirmekten geri kalmıyordu.

Kırlarda dolaşırlarken Christophe bir yerde: «Buradan geçmek yasaktır» levhasını gördü mü, inadına çitlerin üstünden atlıyor, duvarlara tırmanarak, şunun bunun bahçesinden yemiş topluyordu. Birisi gelip yakalayıverecek diye ödü kopuyordu Otto'nun. Ama tadına doyamıyordu bu heyecanların. Akşam eve döndüğü zaman kendini bir kahraman gibi görüyordu. Christophe'u korkarak beğeniyordu. Sadece karşısındakinin iradesine boyun eğmekten başka bir şey yapmadığı halde, bu dostluk, onun uysal yaradılışına pek uygun gelmişti. Christophe onu her zaman karar vermek zahmetinden kurtarıyordu. Hiç tartışmaya yer vermeden, her şeye o karar veriyor, kendisi için olduğu kadar, Otto için de gelecek plânları yaparak günlerin, hattâ yaşamın nasıl kullanılacağını o kestiriyordu. Christophe ileride Otto'nun parasıyla, tasarladığı tiyatroyu nasıl kuracağını anlatırken çocuk, içinden buna biraz başkaldırmakla birlikte karşı koymamış, bu düşünceyi beğendiğini söylemekten geri kalmamıştı.

Arkadaşının tepeden inme bir buyruğu andıran sözlerinin altında ezilmişti. O da Christophe'un inancını benimseyerek ünlü tüccar Osean Diener'in kazandığı paraların daha soylu bir işte kullanılamayacağını düşünüyordu.

Christophe, yaradılıştan despottu. Arkadaşının ken-

disinden başka türlü istekte bulunabileceğini aklından geçirmiyordu bile. Şayet Otto, başka bir istekte bulunsa, canının istediği şeyleri seve seve feda ederdi. Daha fazlasını bile fedâ edebilirdi onun için. Onun uğrunda kendini tehlikelere atmak ihtiyaciyle yanıp tutuşuyordu. Dostluğunu kanıtlayabilmesi için bir fırsat çıkmasını dört gözle bekliyordu. Gezintileri sırasında, bir tehlike çıksa da, üstüne atılsam diye geçiriyordu içinden. Otto için seve seve canını verebilirdi. Bu arada, arkadaşının üstüne titriyor, bozuk bir yerde yürürken, sanki küçük bir kız çocuğu imiş gibi elinden tutuyordu. Yorgun olmasından, sıcak çarpmasından, üşümesinden korkuyordu. Bir ağaç altına oturdukları zaman ceketini çıkarıp, Otto'nun omuzuna koyuyor, yürüdükleri zaman da paltosunu taşıyordu. Sırtına alıp kendisini taşıyacaktı bile nerdeyse. Tıpkı bir âşık gibi, gözlerini ayırmıyordu ondan. Gerçekten de âşıktı.

Daha aşkın ne olduğunu bilmediği için bunu da bilmiyordu. Ama, beraber oldukları sırada, zaman zaman acayip bir huzursuzluk duyuyordu içinde. —bunu bir kez de arkadaş oldukları gün çamlıkta onu kucaklarken duymuştu— Yüzüne ateş basıyor, yanakları kıpkırmızı kesiliyordu. Korkutuyordu bu hal onu. Böyle zamanlarda, âdeta içgüdüsünden gelen bir anlaşmayla, ürkerek birbirinden uzaklaşır, geri kalır, ya da öne geçerlerdi yürürken. Çalılıklardan böğürtlen aramaya dalmış gibi yaparlardı. Ama kendilerini kaygılandıran şeyin ne olduğunu bilmiyorlardı.

Daha çok, mektuplarında bütün coşkunluğuyla açığa vuruyorlardı bu duygularını. Olaylarla, söylediklerinin birbirini tutmaması umurlarında değildi. Hiç bir şey hülyalarını bozmuyor, çekingenlik vermiyordu onlara. Şimdi, haftada iki üç kez tutkulu bir lirizmle dolu mektuplar yazıyorlardı birbirlerine. Günlük hayattaki gerçek olaylara pek az yer veriyorlardı.

En büyük bir coşkunluktan, en derin umutsuzluğa düşen bir edâ ile ciddî sorunlara el atıyorlardı. «Benim her şeyim, umudum benim, sevgilim, benliğim» diyorlardı

birbirlerine. «Ruh» kelimesini korkunç bir bollukla kullanıyorlardı. Alınlarının kara yazısını trajik renklere bürüyerek anlattıktan sonra, ikisi de kendi kötü yazgılarını söz konusu ederek ötekinin huzurunu kaçırdığı için kahırlanıyordu.

— Seni üzdüğüm için ne kadar dertliyim bilsen, diye yazıyordu Christophe. Senin acı çekmene katlanamıyorum. **Sen üzülmemelisin, senin üzüldüğünü hiç, ama hiç istemiyorum.** (Bu satırların altı, kağıdı parçalayan bir çizgiyle çizilmişti-. Sen acı içinde olursan, nereden bulurum yaşama gücümü ben? Senden başka mutluluğum yok. Oh! Sen mutlu ol her zaman! Bütün kötülükler bana gelsin! Beni düşün! Sev beni! Sevilmeye gereksinimim var. Senin sevginin ateşi can veriyor bana. Şimdi nasıl üşüyüp titrediğimi bir görsen! Kalbimin içinden dondurucu kış rüzgârları esiyor. Senin ruhunu kucaklıyorum.

— Düşüncem, düşünceni öpüyor, diye Otto yanıt veriyordu.

Christophe'un karşılığı şu oluyordu:

— Başını ellerimin içine alıyorum. Hiç bir zaman, dudaklarımla yapmadığım ve yapmayacağım şeyi şimdi bütün benliğimle yapıyorum, bütün sevgimle öpüyorum seni!...

Otto bundan kuşku duyuyormış gibi görünüyordu:

— Benim seni sevdiğim kadar sen de seviyor musun beni?...

O zaman Christophe coşuyor:

— Aman, Tanrım, diye haykırıyordu. O kadar mı diyorsun? Hayır on kez, yüz kez, bin kez, daha çok... Yoksa bunu anlamıyor musun? Kalbine girmek için ne yapmalıyım bilmem ki?

— Böyle bizim gibi birbirini seven iki arkadaş olmak ne güzel şey! diye Otto içini çekiyor. Acaba bunun tarihte bir eşi daha görülmüş müdür? Tatlı bir düş sanki. Ne olur hiç yitmese bu düş! Ya sen beni artık sevmemeğe başlarsan?!...

— Amma da budala şeysin, dostum...» diye Chris-

tophe yanıt veriyordu. Kusura bakma ama beni iğrendiriyor senin bu miskince korkuların. Seni sevmekten vazgeçip geçmiyeceğimi nasıl sorabiliyorsun bana! Benim için yaşamak seni sevmek demektir. Ölüm bile sevgime dokunamaz. Dahası sen bile bu sevgiyi yıkmak istesen, bir şey yapamazsın. Beni aldatsan, kalbimi çiğnesen bile, gönlümü doldurduğun sevgiyle seni anarak can veririm ben. Ne olur, bırak artık ikimizi de perişan eden bu hain kuşkuyu!

Ama bir hafta sonra kendisi şunları yazıyordu:

— İşte tam üç gün geçti. Senden hâlâ ses yok. Korku içindeyim. Yoksa beni unuttun mu, diye. Bunu düşündükçe damarlarımdaki kanın donduğunu duyar gibi oluyorum. Evet, her halde... Zaten geçen gün bana karşı ne kadar soğuk davrandığını gördüm. Sevmiyorsun beni artık! Benden ayrılmayı düşünüyorsun. Bak, dinle!... Eğer beni unutursan, eğer beni aldatırsan, bir köpek gibi gebertirim seni!...

— Beni çok hırpalıyorsun dostum!... diye inliyordu Otto. Beni ne kadar ağlattığını bilsen. Bütün bunlara lâyık mıyım? Ama sen ne istersen yapabilirsin. Bana öylesine egemen oldun ki, kalbimi parçalasan da yine ondan, seni daima seven bir şey kalır!...

— Ulu Tanrım! diye haykırıyordu Christophe. Arkadaşımı ağlattım ha! Ağzına geleni söyledi! Beni döv, öldür! Yerden yeer vur! Alçağın biriyim ben! Senin sevgine lâyık değilim.

Mektuplarını, başkalarına yazdıklarından ayırt etmek için, adresleri, kendilerine göre bir yazışları vardı. Pulu zarfın üstüne ya eğri, ya da ters yapıştırıyorlardı. Onlara derin aşk gizleri gibi tatlı geliyordu bu çocukça oyunlar.

•

Bir gün dersten dönerken Christophe, yandaki sokakta Otto'yu gördü. Yanında kendi yaşında bir çocuk vardı. Gülüşe konuşa gidiyorlardı. Christophe sap sarı kesildi,

sokağın köşesini dönecekleri ana kadar arkalarından baktı. Kendisini görmemişlerdi. Eve döndü. Güneşin önünden bir bulut geçmişti sanki. Her şey birdenbire kararıverdi.

Pazar günü buluştukları zaman önce bir şey söylemedi.

Yarım saat kadar dolaştıktan sonra boğuk bir sesle:

— Seni, çarşamba günü Kreuzgasse'de gördüm, dedi.

— Ha, evet! diye yanıt verdi Otto, yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

Christophe:

— Yalnız değildin! dedi.

— Evet, dedi Otto. Yanımda biri vardı!

Christophe yutkundu, ilgisiz görünmeye çalışarak sordu:

— Kimdi bu?...

— Franz, amcamın oğlu!

— Ya! dedi Christophe.

Bir süre sonra da:

— Bana ondan söz etmemiştin hiç!

— Rheinbach'da oturuyor.

— Sık sık buluşuyor musunuz?

— Arada sırada buraya gelir.

— Peki, sen de ona gider misin?

— Arada, sırada!

— Ya!...

Sözü değiştirmekte bir zarar görmeyen Otto, yanlarındaki ağacı gagalayan bir kuşu gösterdi. On dakika kadar sonra Christophe yeniden söze başladı:

— İyi anlaşıyor musunuz?

— Kiminle? (kiminle olduğunu pek iyi biliyordu).

— Amcanın oğluyla.

— Evet, niye sordun?

— Hiç!...

Otto, kendisine kaba şakalarla takılan amcasının oğlunu pek sevmezdi .Ama içinden gelen garip bir muziplikle, biraz sonra şöyle deyiverdi:

— Çok hoş çocuktur!

Christophe:

— Kim? diye sordu. (kim olduğunu biliyordu)

— Franz.

Otto, Christophe'dan karşılık bekledi. Ama o işitmemiş gibi görünüyor, bir fındık dalından kendine çubuk yontuyordu.

Otto yeniden söze başladı:

— İnsanı çok eğlendirir. Hem o kadar çok öykü bilir ki...

Christophe umursamadan ıslık çalıyordu.

Otto daha da ileri gitti:

— Sonra, çok akıllı ve kibar bir çocuktur da.

Christophe:

— Bana ne? der gibilerden omuz silkti.

Otto, içerlemiş gibiydi, yine bir şeyler söylemek isterken, Christophe birdenbire sözünü kesti. Uzaktaki bir noktayı göstererek, oraya kadar koşalım, dedi.

O gün, öğleden sonra bu konuya bir daha değinmediler. Ama, birbirlerine karşı soğuk durarak, Christophe un pek de alışık olmadığı aşırı bir nezaket yarışına girişmişlerdi.

Kelimeler Christophe'un boğazında düğümleniyordu. Sonunda dayanamadı, yolun ortasında durdu. Bir adım gerisinden gelen Otto'nun ellerini tutarak, içini boşalttı:

— Dinle Otto! dedi. Senin Franz'la içli dışlı olmanı istemiyorum. Çünkü... çünkü sen benim arkadaşımsın. İşte bunun için de benden çok kimseyi sevmeni istemiyorum! İstemiyorum anladın mı? Biliyorsun ki, sen benim için her şeysin. Başkasıyla arkadaş olamazsın, olmamalısın... Seni yitirirsem ölmek daha iyi benim için... Ne yaparım o zaman, bilmiyorum. Kendimi öldürürüm, seni öldürürüm. Hayır, bağışla beni!...

Gözleri yaşla dolmuştu.

Otto, için için tehditle dolu bu derin kederin içtenliği karşısında ürkmüştü. Kimseyi Christophe kadar sevmiyeceğini söyleyerek yemin ediyordu. Franz'ın zerrece de-

ğeri yoktu gözünde, isterse bir daha konuşmayacaktı. Christophe bu sözleri yudum yudum içiyordu, yüreği ferahlamıştı, gülüyor, derin derin soluk alıyordu. Duyguları coşarak, teşekkür etti. Yaptığından utanıyordu. Ama büyük bir yükten kurtulmuştu. Elele tutuşarak, hiç kımıldamadan oldukları yerde durmuşlardı, birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı. Hem çok mutluydular, hem de can sıkıntısı duyuyorlardı birbirlerinin karşısında.

Sessizce geri döndüler. Sonra konuşmaya başladılar. Eski neşeleri yerine gelmişti. Şimdi her zamankinden daha çok birbirlerine bağlı olduklarını duyuyorlardı. Ama aralarında yeni bir olay daha oldu. Christophe'un üstündeki etkisini anlayan Otto, bundan yararlanmaya kalktı. Yaranın nerede olduğunu biliyor, üstüne parmak basmaktan hoşlanıyordu. Bunu Christophe'u kızdırmaktan hoşlandığı için yapmıyordu. Aksine korkuyordu bundan. Fakat Christophe'u üzerek kendine karşı gücünü kanıtlamış olacaktı. Fena bir insan değildi ama, onda bir kız çocuğu ruhu vardı.

Söz verdiği halde, yine Franz'la ve başka arkadaşlariyle kolkola geziniyor, bağrışıp çağrışıyor, yapmacık kahkahalar atıyorlardı. Christophe'un bakışlarının değiştiğini, dudaklarının titremeye başladığını görünce tavrını değiştirerek, bir daha yapmayacağına yemin ediyordu. Ama ertesi gün yeniden başlıyordu.

Christophe yıldırımlar saçan mektuplar yazarak Otto'ya:

— Alçak!... diyordu. Senin adını anmıyacağım bir daha! Tanımıyorum seni artık. Senin gibi köpeklerin canı cehenneme!...

Ama Otto'nun ağlamaklı bir sesle söylediği tek bir sözcük ya da sevgisinin ölümsüzlüğünü göstermek için gönderdiği bir çiçek, Christophe'un büyük bir pişmanlığa sürüklenmesi için yetiyor da artıyordu bile. O zaman şöyle yazıyordu:

— Meleğim!... Delinin biriyim ben. Ne olur yaptığım budalalıkları unut!... Dünyanın en iyi insanısın sen. Chris-

tophe budalası senin tırnağın bile olamaz. Senin ruhunda ne sonsuz incelikler gizli. Gönderdiğin çiçeği gözyaşlarımla ıslatarak öpüyorum. Göğsüme, kalbimin üstüne taktım. Canımın içine sokmak istiyorum onu. Avucumda sıka sıka âdeta etime karıştırdım. Dikenleriyle ellerimi kanatsam da senin o tatlı yüzünü ve kendi alçakça budalalığımı daha iyi hissetsem!...

Bu arada birbirlerinden bıkmaya da başlamışlardı. Ufak tefek geçimsizliklerin dostluğu güçlendirdiği doğru değildi. Christophe Otto'ya kendisine haksızlık ettirdiği için içerliyor, sonra kendini suçlayarak bütün bu yaptıklarının despot yaradılışından ileri geldiğini söylüyordu.

Aşkla ilk kez karşılaşan heyecanlı ve mert karakteri, kendini bütün varlığı ile ona verdiği kadar, sevdiği insanın da böyle olmasını istiyordu. Dostlukta ortaklık tanımıyordu. Arkadaşının uğruna her şeyi vermeye hazır olduğundan, onun da kendisi için her şeyini vermesini istiyordu. Ama, dünyanın, kendi eğilip bükülmek bilmez karakterine uygun yaratılmadığını, varlıklardan, verebileceklerinden çok şey istediğini anlıyordu. Bunun için kendini yenmeye çalışıyor, kendi kendine saldırarak bencil bir insan olduğunu, arkadaşının duygularına egemen olmaya hakkı olmadığını düşünüyordu.

Bu ona, oldukça pahalıya mal olmakla birlikte, Otto'yu davranışlarında serbest bırakmak için elinden geleni yapmaya içtenlikle çalışıyordu. Daha da ileri giderek, benliğini küçültüp Otto'yu Franz'la ilgilenmeye teşvik bile ediyordu. Otto'nun başkalarıyla arkadaşlık etmekten hoşlandığını görerek kendisinin de tad duyduğuna kendini inandırmaya çalışıyordu. Ama Otto bunları ciddiye almak muzipliğini göstererek, Franz'la arkadaşlık edince Christophe'un suratı asılıyor ve birden en ufak bir bahaneyle öfkeleniyor, çileden çıkıyordu.

İster istemez, Otto'nun Franz'la arkadaşlık etmesini hoş görecekti. Ama yalancılığına katlanamıyordu bir türlü. Otto, yalancı ve iki yüzlü bir çocuk değildi. Tıpkı bir kekemenin sözcükleri söyleyişinde olduğu gibi, doğruyu

söylemekte doğuştan gelme bir güçlük çekiyordu. Söylediği şey ne tümüyle doğru, ne tümüyle yanlıştı. Ya sıkılganlıktan, ya da duygularına kendisinin de pek güveni olmamasından, çok seyrek olarak açık konuşurdu. Her soruya lâstikli cevaplar verirdi, olur olmaz her şeyi ses haline getirmesi Christophe'u çileden çıkarıyordu. Suçüstü yakalandığı zaman, kabahatli olduğunu kabul edecek yerde, yadsımaya kalkar, kendisini temize çıkarmak için binbir dereden su getirirdi. Bir gün Christophe fena halde öfkelenerek suratına bir tokat indirdi. Artık her şey bitti, Otto bir daha görünmez diye düşünmüştü. Ama birkaç saat sonra sanki hiç bir şey olmamış gibi çıkageldi. Christophe'un taşkınlıklarına aldırmıyordu. Bunlardan hoşlanıyordu bile... Bütün uydurduğu martavalları yuttuğu için Christophe'a kızmakla birlikte onu bu bakımdan da küçümseyerek kendini üstün görüyordu.

Artık birbirlerini, arkadaşlıklarını ilk günlerindeki gözle görmez olmuşlardı. Kusurlar, gittikçe daha çok gözlerine batmaya başlamıştı. Otto, Christophe'un başına buyrukluğunu eskisi gibi güzel bulmaz olmuştu. Gezintiler de canını sıkıyordu artık. Hiç bir görgü kuralına aldırış ettiği yoktu. Ceketini çıkarıyor, yeleğinin düğmelerini çözüyor, kollarını sıvıyor, gömleğinin yakasını açıyor, şapkasını bastonunun ucuna takıyor ve geriniyordu. Yürürken kollarını sallar, ıslık çalar, kafa patlatırcasına türkü söyler dururdu. Terli suratı kir içinde olurdu çoklukla. Panayırdan dönen bir köylü hali vardı üstünde. Aristokrat ruhlu Otto onun yanında bir tanıdığına rastladığı zaman utancından yerin dibine geçiyordu. Yolda bir araba görünce, ne yapıp yapıp beş on adım geri kalıyor, yalnız geziniyormuş gibi görünmeye çalışıyordu.

Kır lokantasında, ya da trende, dönerken, konuşurken daha az can sıkıcı değildi. Bağırarak konuşuyor, aklına eseni söylüyor, Otto'ya karşı onu çileden çıkaran tutarsızlıklar yapıyordu. Tanınmış kimseler üzerinde hiç de iyi sayılmayacak düşünceleri ortaya atıyor, biraz ötede oturan kimselerin vücut yapıları üzerinde fikir yürütü-

yordu. Otto istediği kadar göz açıp, işaretler yapa dursun, Christophe görmemezlikten gelir, sanki kendisinden başka kimse yokmuş gibi istifini bozmazdı. Otto çevresindekilerin gülümsediklerini görerek kahrolurdu. Christophe'u kaba buluyordu. Nasıl olup da ondan hoşlanabildiğini anlamıyordu şimdi.

İşin kötüsü, Christophe, özgürlüğünü sınırlandırmaya kalkan ve ona karşı kutsal mülkiyeti koruyan her çeşit yasağı, ceza ve toplum kuralını hiçe sayarak çit, engel, duvar, kapı, önüne ne çıkarsa üstünden aşıp geçiyordu. Otto her an korku içindeydi. Önlemek için söylediği şeylerin hiç biri yarar vermiyor, üstelik kabadayılık taslayan Christophe, daha beterini yapıyordu.

Bir gün Christophe, peşinden gelen Otto ile üzeri şişe kırıkları döşeli bir duvardan aşarak özel bir koruya girmişti. Kendi evlerindeymiş gibi dolaşırlarken bekçi ile burun buruna geldiler. Adam ikisini de yakalayıp epey küfür savurduktan, karakola vereceğim, diye korkuttuktan sonra, kapı dışarı etti. Bu deney Otto için hiç de parlak olmamıştı. Hiçbir kurtuluş yok, hapse gireceğiz, diye ağlayıp sızlamış, kendisinin kabahatli olmadığını, koruya yanlışlıkla girdiğini, nereye gittiğini bilmeden Christophe'un peşinden yürüdüğünü söylemişti. Kurtulduktan sonra da, sevinecek yerde, başımı belâya sokuyorsun, diye Christophe'a çatmıştı. Christophe, hakaret dolu bakışlarla onu süzerek «Ödlek!» diye bağırdı. Epey atıştılar. Otto yolu bilseydi, Christophe'dan ayrılacaktı. Çaresiz peşinden yürüdü. Ama birlikte olduklarından habersizmiş gibi görünüyordu ikisi de.

Bir fırtına kopmak üzereydi. Öfkeli oldukları için farkına varmadılar bunun. Güneşin altında cayır cayır yanan kırları böcek sesleri kaplamıştı. Birdenbire ortalığa bir sessizlik çöktü. Kulakları uğulduyordu. Havaya baktılar; gökyüzü kararmıştı. Kalın, koyu kül renkli bulutlar geçip gidiyordu başlarının üstünden. Dört nala giden suvari kolları gibi her yandan akın ediyordu bulutlar. Otto korkmaya başlamıştı ama, Christophe'a bir şey söylemiyordu.

Christophe, haince bir zevkle hiç bir şeyin farkında değilmiş gibi görünüyordu. Ama yine de, bir şey söylemeden birbirlerine sokulmuşlardı. Ovada yapayalnızdılar. Havada ufak bir hareket yoktu. Yalnız zaman zaman ağaçların küçük yapraklarını titreten bir nöbet ürperişi. Sonra birden, tozu dumana katan, ağaçları kökünden sökecekmiş gibi sallayan bir kasırga. Daha sonra öncekinden daha korkunç bir sessizlik. Otto titrek bir sesle:

— Fırtına çıktı, dönsek, dedi.

— Dönelim! diye yanıt verdi Christophe.

Ama geç kalmışlardı. Birden gözleri kamaştıran bir şimşek çaktı, gök gürledi, bulutlarla dolu gök kubbesinden homurtular geliyordu; müthiş bir sağnak boşandı. Şimşek parıltıları, gök gürültüleri arasında iki arkadaş şaşkına dönmüş, tepeden tırnağa kadar sırılsıklam olmuşlardı. Kırın ortasında yapayalnızdılar. En yakın evlere varabilmek için aşağı yukarı yarım saatlik yol almak gerekiyordu. Sağnak ve yarı karanlık içinde yıldırımların kızıl parıltıları zaman zaman havayı doldurmaktaydı. Çocuklar koşmak istiyorlardı. Ama vücutlarına yapışan ıslak elbiseleri engel oluyordu buna. Vücutlarının her yanından sular sızıyordu. Güçlükle soluk alabiliyorlardı. Otto'nun çeneleri titriyordu. Öfkesinden deliye dönmüştü, kırıcı şeyler sözlüyordu Christophe'a. Durmak istiyor, yürümek tehlikelidir, diyordu. Şimdi yolun ortasına oturacağım, sürülmüş tarlaların ortasında boylu boyunca yere uzanacağım, diye tehditler savuruyordu. Christophe yanıt vermeden yürüyordu. Gözleri rüzgâr, yağmur ve şimşeklerin parıltısıyla kırpışmış, gökgürültüsünden serseme dönmüş bir halde yürüyordu. O da korkmuyor değildi ama, açığa vurmuyordu korkusunu.

Birden fırtına duruverdi. İkisi de acınacak durumdaydılar. Doğrusunu söylemek gerekirse her zaman kılıksız olan Christophe'da pek öyle fazla bir değişiklik yoktu. Ama, giyimine çok özenen titiz Otto pek acıklı bir durumdaydı. Sanki suya dalıp da çıkmıştı elbisesiyle. Christophe ona bakınca bir kahkaha salıvermekten kendini

alamadı. Otto öylesine bitkindi ki, kızacak gücü bulamadı kendinde. Christophe arkadaşının durumuna acıdı, onu güldürmeye çalıştı. Ama Otto, öfkeyle bakıyordu. Christophe onu bir çiftliğe soktu. Büyük bir ocağın karşısında üstlerini başlarını kuruttular, sıcak şarap içtiler. Christophe, başlarından geçeni çok eğlenceli buluyordu. Ama bütün gün hep somurtup duran Otto bu düşüncede değildi. Akşama doğru, konuşmadan kente döndüler; el sıkışmadan ayrıldılar.

Bu serüvenin üstünden bir haftadan çok geçtiği halde birbirlerini görmemişlerdi. İkisi de birbirleri hakkında çok sert yargılar veriyorlardı. Ama, birlikte geçirecekleri bir pazar gezentisinden yoksun kalarak kendi kendilerini cezalandırdıktan sonra o kadar canları sıkılmıştı ki, kırgınlıklarını unutuverdiler.

Her zaman olduğu gibi ilk adımı Christophe attı. Otto da kabul etmek büyüklüğünde bulundu, barıştılar.

Aralarında anlaşmazlıklar olmakla birlikte birbirlerinden vazgeçemiyorlardı. İkisinin de kusurları vardı, ikisi de bencildi. Ama pek safçaydı bu bencillik. Daha yetişkin insanların, fesatlarından haberleri yoktu. Bunun için bu bencilliklerinde sevimli bir şeyler bile vardı. Anlaşmalarına, birbirlerini sevmelerine engel olmuyordu. Sevgiye, özveriye öylesine susamışlardı ki! Küçük Otto geceleri yatağında, gözyaşları içinde, özveri masalları uyduruyordu kendi kendine. Bunların kahramanı da kendisi oluyordu. Kafasında büyük serüvenler yaratıyor, kendisini güçlü bir kahraman olarak görüyor, tapınırcasına sevdiği Christophe uğruna tehlikelere atılıyor. Christophe da nerede, ne vakit güzel, ya da meraklı bir şey görse: «Ah Otto da burada olsaydı!» diye düşünüyordu. Arkadaşının hayalini bütün yaşamına karıştırmaktaydı. Bu hayal biçim değiştirerek öyle tatlı bir hal alıyordu ki, ne olduğunu bildiği halde, derin bir mutluluk duyuyordu bundan. Otto'nun bazı sözlerini anımsarken, bunları kafasında büsbütün güzelleştirerek derin bir heyecan duyardı. Karşılıklı olarak birbirlerini taklit ediyorlardı. Otto may-

mun gibi Christophe'un yazısını, tavırlarını, jestlerini taklit ediyordu. Christophe, onun böyle kendi gölgesi durumuna gelmesine, ağzından çıkan her sözü kapıp düşüncelerini kendisine mal etmesine, sonra da yeni şeyler söylüyormuş gibi bunları ileri sürmesine içerliyordu. Ama kendisinin de Otto gibi giyinmeye, onun gibi yürümeye başladığının, bazı kelimeleri onun gibi söylediğinin farkında değildi. Büyülenme gibi bir şeydi bu. Birbirlerinde erimiş gibiydiler. Gönülleri bir kaynak gibi sevgiyle dolup taşıyordu. İkisi de, bunu yapanın öteki olduğunu düşünüyordu. Bunun ilk gençliğin uyanışı olduğunu bilmiyorlardı.

•

Kimseden çekinmeyen Christophe yazılarını ortada bırakırdı. Bununla birlikte içgüdüsünden gelen bir utançla, Otto'ya yazdığı mektupların müsveddelerini ve onun yanıtlarını saklıyordu, bunları bir çekmeceye filân kilitlemiş değildi. Bir nota defterinin içine koyuyordu. Ama kardeşlerinin muzipliğini hesaba katmamıştı.

Bir zamandır, küçüklerin gülüşerek kendisine baktıkları gözüne çarpmıştı. Birbirlerinin kulağına bir şeyler fısıldıyor, bir nutuktan parçalar okuyor, sonra da yerlere yatarak katıla katıla gülüyorlardı. Ne söylediklerini işitememişti bir türlü. Sonra her zaman yaptığı gibi, hiç bir şeyin farkında olmamış görünüyordu. Ama kulağına çarpan bir kaç kelime dikkatini çekmişti, bunlar yabancı gelmiyordu ona. Az zaman sonra işi anladı, hiç şüphe yok kardeşleri, mektuplarını okumuşlardı. Birbirlerine maskaraca bir ciddilikle «sevgili ruhum» diyen Ernst'le Rodolphe'u sıkıştırdı ama hiç bir şey sızdıramadı. Yaramazlar hiçbir şey anlamamış gibi görünüyor, birbirlerini istedikleri gibi çağırmaya hakları olduğunu söylüyorlardı. Mektupların hepsinin yerli yerinde durduğunu gören Christophe işin üzerinde daha çok durmadı.

Ama az zaman sonra Ernst'i hırsızlık ederken suçüs-

tü yakaladı. Yumurcak, annelerinin para sakladığı dolabı karıştırıyordu. Christophe oğlanı iyice hırpaladı, bu fırsatı kaçırmayarak içindekilerini boşalttı, Ernst'in kötülüklerini yüzüne karşı sayıp döktü. Ernst altında kalmadı bunun. Christophe'un kendisine çatacak yüzü olmadığını söyledi ve Otto ile olan dostlukları üzerine karışık bir şeyler attı ortaya. Christophe önce pek farkında olmamıştı bunun. Ama kavgalarına Otto'nun adının da karıştırıldığını duyunca Ernst'i daha fazla sıkıştırdı. Küçük, katıla katıla gülüyordu. Ama Christophe'un yüzünün öfkeyle sapsarı kesildiğini görünce, korktu. Bir şey söylemek istemedi. Christophe bu yoldan bir şey koparmıyacağını anlamıştı. Omuz silkerek bir iskemleye oturdu. Artık bu işe hiç önem vermiyormuş gibi göründü. Bundan cesaret alan Ernst şirretliklerine yeniden başladı. Kardeşini iğnelemeye çalışıyor, bir sürü iğrenç şeyler söyleyip duruyordu. Christophe kendini zor tutuyordu patlamamak için. Ama işin içyüzünü anlayınca kan beynine sıçradı. İskemlesinden yere atladı. Ernst bağıracak vakit bile bulamamıştı. Christophe üstüne atılmış, ikisi de yerde yuvarlanıyorlardı şimdi. Ernst'in kafasını tahtalara vuruyordu. Küçüğün korkunç bağırmaları üzerine bütün ev halkı koşuştu. Christophe kardeşini bırakması için söylenenleri duymuyordu bile, Ernst'i elinden çok kötü durumda kurtardılar. Bunun için sille tokat girişmeleri gerekmişti. Azgın canavar, diye bağırdılar. Gerçekten de böyle bir hal vardı onda. Gözleri dışarı uğramıştı. Ernst'in üstüne atılmaktan başka bir şey düşündüğü yoktu. Ne olup bittiğini sordukları zaman öfkesi büsbütün arttı; öldüreceğim onu, diye bağırmaya başladı. Ernst ise bir şey söylemiyordu.

O gün Christophe, ne ağzına bir lokma koyabildi, ne de uyuyabildi. Yatağında, bütün vücudü sarsılarak ağlıyordu. Bu kadar kederlenmesinin nedeni sadece Otto'yu düşünmesi değildi. İçinde bir şeyler yıkılmıştı sanki. Ernst kardeşine bu kadar acı verebileceğini düşünmemişti hiç. Christophe'un eğilip bükülmek nedir bilmeyen sert bir ahlâk duygusu vardı. Hayatın iğrençliklerini hoş göremiyor-

du, yeniden yeniye tiksinerek açık seçik görüyordu bunları. Onbeş yaşma geldiği halde, bütün o başına buyruk yaşayışı ve güçlü içgüdüsüyle birlikte şaşılacak derecede saf bir çocuk olarak kalmıştı. Yaradılışındaki temizlik ve soluk almadan çalışması korumuştu onu. Kardeşinin sözleri, gözlerinin önünde uçurumlar açmıştı. Hiçbir zaman düşünmemişti böyle alçakça şeyleri. Şimdi, kafasına böyle bir düşünce saplanınca bütün o sevmek ve sevilmek hazzı bozulmuştu. Yalnız Otto'ya karşı duyduğu dostluk değil, her türlü bağlılık duyguları zehirlenmişti.

İşin kötüsü, bir iki iğneli söz, küçük kentte kendi çevresinde kötü niyetli bir merak uyandırdığı kuşkusunu yaratmıştı onda. Bu kuşku o günden bir zaman sonra babası, Otto ile yaptıkları gezintiler üzerinde bir şeyler söyleyince büsbütün artmıştı. Melchior bunu fena bir niyetle söylememişti belki. Ama Christophe kuşkulu olduğu için, her sözden bir anlam çıkarıyordu. Hemen hemen suçlu gibi görüyordu kendisini. Otto da o sırada böyle bir bunalım geçiriyordu.

Birkaç kez daha gizli buluşmaya çalıştılar. Fakat artık eski beraberliklerinin tadını yitirmişlerdi. Arkadaşlıklarındaki içtenlik bozulmuştu. Bu iki çocuk, birbirlerini öylesine korkakça bir sevgiyle sevmişlerdi ki, bir kerecik olsun kardeşçe öpüşmemişler, en büyük mutluluğu birbirlerini görmekte, hülyalarını paylaşmakta bulmuşlardı. Kötü niyetli insanların kuşkularıyle kirlenmiş gibi hissediyorlardı kendilerini. Artık en masum hareketlerin altında bile bir kötülük görür olmuşlardı.

Bir bakış, bir el sıkışı yüzlerini kızartıyor, akıllarından kötü şeyler geçirtiyordu. Arkadaşlıkları çekilmez duruma gelmeye başlamıştı.

Aralarında bir şey konuşmamış olmakla birlikte daha seyrek buluşuyorlardı artık. Mektuplaşmayı denediler. Şimdi her sözlerine dikkat ediyorlardı. Mektupları soğuk ve anlamsız olmaya başlamıştı. İstekleri kalmadı. Christophe çalışmasını bahane etti. Otto da işlerinin çokluğunu ileri sürdü. Az zaman sonra Otto üniversiteye girmek için

başka bir kente gitmişti, bir kaç ay hayatlarını aydınlatmış olan dostlukları da sönüverdi böylece.

Ama yine de bu dostluğun ilk basamak olduğu yeni bir sevgi yüreğini sarmıştı Christophe'un ve bütün öteki sevgileri gölgede bırakmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MINNA

Bütün bu olaylardan dört beş ay kadar önce, Bayan Josepha von Kerich, kocası Danıştay üyesi bay Stephan von Kerich'den dul kalınca, kızıyla birlikte Berlin'den ayrılarak, doğduğu yer olan bu küçük Rhin şehrine yerleşmişti. Burada babadan kalma eski bir evi vardı. Hemen hemen park denecek kadar büyük ve tepeden nehire kadar uzanan bir bahçenin içindeydi bu ev. Christophe'lardan da pek uzakta değildi. Christophe'un tavan arasındaki odasından, duvarlardan sarkan büyük ağaç dalları ve köşkün kenarları yosun tutmuş kırmızı kiremitli çatısı görülürdü. Bahçenin yanından, yokuşlu küçük bir sokak geçiyordu. Kimsenin geçtiği yoktu bu sokaktan. Oradaki bir kenar taşının üstüne çıkarak, duvarın ötesinden, bahçenin içi görülebilirdi. Christophe da bundan geri kalmamıştı. Oradan, yabanî ot bürümüş yolları, yabani çayırlara benzemiş çimenlikleri, dalları karma karışık birbirine geçen ağaçları ve pancurları sımsıkı kapatılmış beyaz boyalı köşkü seyrederdi. Yılda bir iki kez bir bahçıvan gelip köşkü havalandırır, bahçeyi şöyle bir düzenlerdi. Ama sonra yine doğaya bırakılan bahçe ve her şey sessizliğe gömülürdü.

Bu sessizlik çok sarıyordu Christophe'u. Duvarın üstündeki gözetleme yerine gizlice tırmanırdı. Büyüdükçe önce gözleri, sonra burnu, daha sonra ağzı duvarın hizasına geliyordu. Şimdi topuklarını kaldırınca, kolunu aşı-

rabiliyordu duvarın üstünden. Akşam, yaldızlı yumuşak dalgalarını çimenlerin üstüne yayarken, bunların mavimtrak parıltısı çamların gölgesinde yansıdığı anlarda, Christophe, çenesi duvara dayalı, bahçeyi seyre dalar, dinlerdi. Sokaktan ayak sesleri duyuluncaya kadar kendinden geçmişçesine kalırdı orada. Geceleyin, nefis kokular yükselirdi bahçeden. Baharda leylâk, yazın akasya ve sonbaharda kurumuş yaprak kokuları. Akşamları şatodan dönerken, Christophe ne kadar yorgun olursa olsun, köşkün bahçesinin önünde durur, oradan gelen, bu güzel kokuları doldururdu içine. Bundan sonra pis kokulu odasına kapanmak ona öyle zor gelirdi ki. Küçükken Kerich'lerin evlerinin demir parmaklıklı bahçe kapısının önündeki ot bürümüş kaldırım taşı döşeli meydanlıkta oynardı. Kapının iki yanında yüzyıllık iki at kestanesi ağacı vardı Büyükbaba sık sık bunların altına oturarak piposunu tüttürürdü. Çocuklar da kestanelerden oyuncak yapar, bunları birbirlerine atarlardı.

Yine bir sabah Christophe, her zamanki gibi dar sokaktan geçerken, duvara tırmandı. Bahçeyi seyre daldı. Tam ineceği sırada, olağanüstü bir şeyin farkına vardı. Eve baktı, pencereler açıktı. Güneş doluyordu içeriye. Ortalıkta kimse görünmüyordu ama, eski ev, onbeş yıllık uykusundan uyanmıştı, yüzü gülüyordu. Christophe, gizli bir çarpıntı ile eve döndü.

Sofrada babası bütün mahallenin konuştuğu şeyi anlatıyordu. Bayan von Kerich kızı ile birlikte köşke gelmişti. Epey eşya da getirmişlerdi. Köşkün önündeki meydan, arabaların boşalmasını seyre gelen meraklılarla dolmuştu. Christophe bu haberle pek ilgilendi, hayatının dar ufukları içinde önemli bir olaydı bu. O gün çalışırken, bir yandan da babasının bire bin katarak anlattıklarına göre, sihirli evin sahiplerini hayalinde canlandırmaya uğraşıyordu. Sonra kendini işine vererek, hepsini unuttu. Akşamleyin eve dönerken bütün bunlar yine aklına geldi. Merakını yenemiyerek içeride olup bitenleri görmek için duvarın üstündeki gözetleme yerine tırmandı. Günün son ışık-

ları içinde uykuya dalan ağaçlardan, ıssız yollardan başka bir şey görmedi. Bir kaç dakika sonra merak ettiği şeyi unuttu, kendi kendini bu tatlı sessizliğe bıraktı. Üstünde güçlükle durabildiği bu acayip yer, bu sivri taşın üstü, onun hülyalara dalmak için pek sevdiği yerdi. Loş, kötü sokağın yanı başında bu ışıklar içinde yüzen güneşli bahçelerin ayrı bir çekiciliği vardı. Ruhu, bu ahenk ve musikilerle dolu yerlerde yüzüyor, bütün benliği oraya gömülüyordu.

Ağzı açık, rüya âlemine dalıp gitmişti böylece... Ne kadar zamandır burada olduğunu bilmiyordu. Bir şey gördüğü yoktu da ondan. Birden irkildi. Tam karşısındaki yol dönemecinde iki kadın durmuş ona bakıyorlardı. Siyahlar giymiş bir genç kadındı bunlardan biri. Yüzünün çizgileri ince, fakat pek düzgün değildi, açık sarı saçları vardı, Uzunca boylu zarif bir kadındı bu. Kendini bırakmış gibi bir hal vardı başının duruşunda. Biraz alay, biraz şefkatle Christophe'a bakıyordu. Öteki de onbeş yaşlarında kadar bir kız çocuğu idi. Siyah yas elbisesi vardı onun da sırtında. Birden delice gülmesi tutmuş bir çocuk anlatımı kaplamıştı yüzünü. Kendisine bakmadan, susmasını işaret eden annesinin arkasında duruyordu. Kahkahasını güçlükle zaptedebiliyormuş gibi eliyle ağzını kapatmıştı. Pembe beyaz, taptaze bir yüzü vardı bu kızın. Biraz kalınca küçük bir burun, kalın dudakları, küçük bir ağız, küçük tombul bir çene, ince kaşların altında, açık renk gözler. Gür sarı saçları, beyaz düz alnını, yuvarlak ensesini açık bırakarak başının çevresinde çelenk biçimi sarılmış. Granach'ın tablolarındaki küçük bir yüz.

Bu ummadığı karşılaşma Christophe'u şaşkına çevirmişti. Kaçmak istiyor, ama yerinden kımıldayamıyordu. Ancak, genç kadının yüzünde o hep alaylı, tatlı gülüşüyle kendisine doğru geldiğini gördüğü zaman silkindi, tünediği yerden aşağıya attı kendini, daha doğrusu yuvarlandı, düşerken de duvardan sıva parçalarını sürükledi. «Küçük!» diye kendisini çağıran ince bir ses duydu ve tıpkı bir kuş

cıvıltısı gibi berrak, duru bir çocuk kahkahası. Kendini diz üstü sokağın ortasında buldu. Bir an sersem sersem çevresine bakındıktan sonra arkasından kovalıyorlarmış gibi var gücüyle kaçmaya başladı. Pek utanmıştı. Odasına kapandıktan sonra bile, zaman zaman yüzü kızarıyordu bu utançla.

O günden sonra dar sokaktan geçmeye cesaret edemedi. Onu görmek için pusu kuruyorlarmış gibi gülünç bir korku vardı içinde. Köşkün yakınlarından geçmek zorunda kalınca, başını önüne eğerek duvarlara sürtünürcesine, koşarak yürüyordu. Ama o iki güzel yüzü düşünmekten de kendini alamıyordu bir türlü. Evde kimse duymasın diye pabuçlarını eline alıp çatı arasına tırmanıyor, oradaki yuvarlak pencereden, ağaçların tepesinden ve bacalardan başka bir şey görmeyeceğini bildiği halde Kerich'lerin evlerini bahçelerini seyretmeye çalışıyordu.

Bir ay kadar sonra, bir gün, **Hofmusikverein**'in haftalık konserlerinden birinde piyano ve orkestra için kendi bestelediği konçertosunu çalıyordu. Son parçanın ortasına geldiği sırada, karşıdaki locada bayan von Kerich'le kızını gördü. Bu karşılaşmayı hiç beklemediği için bir an öylesine şaşırdı ki orkestraya uymayı unutacaktı az kalsın. Konçertoyu sonuna kadar makine gibi çaldı. Bittiği zaman, onlardan yana bakmamaya çalıştığı halde bayan von Kerich'le kızının, kendilerini belli etmek istermiş gibi coşkunca alkışladıklarını gördü. Telâşla sahneden çıktı. Koridordan geçerken iki yana sıralanan dinleyicilerin arasında genç kadınla kızını gördü. Onun yolunu bekler gibi bir halleri vardı. Görmezlikten gelemezdi onları. Bununla birlikte görmemiş gibi yaptı. Adımlarını açarak tiyatronun servis kapısından kendini dışarı attı. Ama yaptığına da pişman oldu. Çünkü bayan von Kerich'ten kendisine hiçbir kötülük gelmiyeceğini anlıyordu. Yine de ödü kopuyordu karşılaşırım diye. Uzaktan ona benzeyen birini gördüğü zaman yolunu değiştiriyordu.

•

Christophe'u arayan bayan Von Kerich oldu. Bir gün eve yemeğe geldiği zaman, Louisa büyük bir övünçle, sırmalı elbiseli bir uşağın geldiğini, kendisine bir mektup bıraktığını söyledi ve etrafı siyah çerçeveli, arkasında Kerich'lerin armaları basılı büyük bir zarfı verdi. Christophe açtı, titrek bir sesle şunları okudu:

«Bayan Josepha von Kerich, bay **Hofmusicus** Christophe Krafft'ı bugün saat beş buçukta çaya davet eder.»

— Gitmeyeceğim! dedi, Christophe.

— Nasıl?... diye bağırdı Louisa. Gideceksin diyorum!

Bunun üzerine annesiyle iyice atıştı. Üstüne vazife olmayan işlere karıştığı için çattı.

— Uşak yanıt bekliyordu, bugün tamamiyle serbest olduğunu söyledim. O saatte bir işin yok ki.

Christophe boş yere öfkeleniyor, gitmeyeceğim diye diretiyordu. Ama gitmemezlik de edemiyecekti. Saat beşe doğru söylene söylene hazırlanmaya başladı. İçinden bu rastlantının inadını yenmiş olmasına seviniyordu.

Bayan von Kerich, konserdeki piyanistin, şu duvarın üstünde gördüğü darma dağınık saçlı vahşi oğlan olduğunu anlamakta güçlük çekmemişti. Komşulardan onun hakkında epey bilgi edinmişti. Güçlüklerle dolu hayatını ve buna nasıl cesaretle katlandığını öğrenince ilgi duymuş, konuşmak istemişti onunla.

Christophe arkasındaki gülünç redingotun içinde vücudu kazık kesilmiş gibi dimdik duruyordu, bir köy papazına benzemişti bu kıyafetle çekingenliğinden hastalanmış bir halde eve vardı. Bayan von Kerich'in, onu ilk gördüğü gün, yüzünün ne halde olduğunu farkedecek kadar vakit bulamamış olması gerektiğine kendisini inandırmaya çalışıyordu. Önüne bir uşak düştü, kalın halılar döşeli, uzun koridordan geçirerek, camlı bir kapı ile bahçeye açılan bir odaya soktu. O gün yağmur yağmıştı, hava serinceydi. Şömine alev alev yanıyordu. Bayan Von Kerich'le kızı, sis içinden, ıslak ağaç siluetlerinin göründüğü bir pencerenin yanında oturmuşlardı. Kadın iş işliyordu, kızın elinde bir kitap vardı. Christophe içeri girince birdenbire gizlice göz kırptılar. Christophe şaşkına döndü:

— Eyvah, beni tanıdılar! diye söylendi içinden. Durmadan acemice reveranslar yapıyordu.

Bayan von Kerich, neşeli neşeli gülerek elini uzattı:

— Günaydın, sevgili komşum! dedi. Sizi gördüğüme çok memnunum. Konserinizi dinlediğim gündenberi bize ne büyük bir zevk verdiğinizi söylemek istiyordum. Bunu söyleyebilmenin biricik çaresi sizi buraya getirmekti. Bu yola başvurduğum için beni bağışlayacağınızı umarım.

Bu tatlı ve beylik sözler öylesine candan söyleniyordu ki, hafifçe alayla karışıktı ama Christophe'un yüreği ferahladı.

«Tanımadılar!» diye cesaret verdi, kendi kendine.

Bayan von Kerich, kitabını kapayıp merakla Christophe'u süzen kızını göstererek:

— Kızım Minna dedi. Sizi o kadar çok görmek istiyordu ki.

— Ama, anne, dedi kız. İlk görmüyoruz ki birbirimizi.

Bunu söyleyerek kahkahayla güldü.

Christophe şaşkına dönmüştü:

«Tanıdılar!» diye düşündü.

Bayan von Kerich de gülerek:

— Sahi, dedi. Taşındığımız gün bizi ziyaret etmiştiniz.

Bu söz üzerine Minna makaraları büsbütün koyuverdi. Gözü Christophe'a takıldıkça gülmesi büsbütün artıyor, gözlerinden yaş geliyordu. Onu durdurmaya çalışan bayan von Kerich de gülmekten alamıyordu kendini. Christophe da sıkıldığı halde kendini kaptırmıştı bu gülme nöbetine. Ana - kızın neşelerinin etkisine karşı koymak elinden gelmemişti. Kızamıyordu bir türlü. Fakat Minna soluk alıp da, o gün duvarın tepesinde ne aradığını sorunca pusulayı şaşırdı. Kız onun şaşkınlığı ile açıktan açığa eğleniyordu. Christophe ne söyleyeceğini bilemiyor. kekeleyip duruyordu. Bayan von Kerich imdadına yetişti, çay getirerek bu konuşmaya son verdi.

Christophe'a yaşayışı hakkında dostça sorular sordu. Ama o bir türlü rahatını bulamamıştı. Nasıl oturacağını, çay fincanını nasıl tutacağını bilemiyor, her an elleri tit-

reyerek çayını dökecek gibi oluyordu. Su, süt, şeker, pasta verdikleri zaman, her seferinde ayağa kalkıp reverans yapmak gerektiğini sanıyor, daracık redingotunun yakasının ve kravatının içinde bir cendereye sokulmuş gibi dimdik duruyor, ne sağa, ne sola oynatabiliyordu başını. Bir yandan da bayan von Kerich'in sorularının, yapmacıklı nezaketinin altında eziliyordu. Minna'nın bakışlarını, yüzünde, ellerinde, hareketlerinde, kıyafetinde hissettikçe bütün vücudu buz kesiliyordu. Bu yetmiyormuş gibi bayan von Kerich onu sıkıntıdan kurtarmak için ardı arkası gelmeyen sözleriyle, Minna da eğlenmek için çapkın çapkın göz kırparak büsbütün perişan ediyorlardı Christophe'u.

Sonunda ikisi de, Christophe'tan, reveranstan ve tek heceli cevaplardan başka bir şey sızdıramayacaklarını anlamışlardı. Yalnız kendi konuşan bayan von Kerich artık bıkkınlık getirerek, Christophe'dan piyano çalmasını istedi. Konser salonunu dolduran dinleyicilerin önündekinden daha da çok sıkılarak Mozart'dan bir adagio çaldı. Ana kızın yanında duyduğu mutlu heyecan, bu parçanın yumuşaklığına, saflığına pek uygun düşüyor, ona bir ilkbahar tazeliği katıyordu. bayan von Kerich piyano çalışını pek beğendi, salon hayatına alışık olanlarda görülen bir aşırılıkla göklere çıkardı. Ama bütün bunları yine de içtenlikle söylemişti. Dahası güzel bir ağızdan çıktığı için ne kadar ölçüsüz de olsa yine de pek tatlıydı bu sözler. O şeytan Minna da iki lâfı biraraya getiremiyen bu pısırık oğlanın nasıl olup da parmaklarıyla bu kadar güzel konuşabildiğine şaşakalmıştı. Christophe hoşlarına gittiğini anlayınca bir kaç parça daha çaldı. Sonra hafifçe Minna'dan yana dönerek, utana, sıkıla:

— İşte, dedi. Duvarın üstünde bunu yapıyordum.

Küçük bir parçayı daha çalmaya koyuldu. Gerçekten de bu yapıtın müziğindeki ana fikirleri, orada, o hülyalara dalmaktan hoşlandığı yerde, bahçeyi seyrederken tasarlamıştı. Ama Minna ile annesine rastladığı akşam değil. Böyle olduğu halde, bilinemez hangi gizli nedenle, o akşam olduğuna inandırmak istiyordu onları. İnsan bu An-

dante con Moto'nun dalgalanışları arasında kuş cıvıltılarının tatlı izlenimlerini, gün batarken ortalığı kaplayan sessizliğin içinden gelen ulu ağaçların ninnilerini duyar gibi oluyordu.

Genç kadınla kızı, kendilerinden geçmişçesine dinliyorlardı onu. Bitirdiği zaman, bayan von Kerich ayağa kalktı, o her zamanki canlılığıyla Christophe'un ellerini tutarak hararetle teşekkür etti. Minna da ellerini çırparak «enfes» diye bağırdı ve böyle «yüksek» yapıtlar yaratsın diye, rahat rahat çıkabilmesi için duvara bir merdiven koyduracağını söyledi. Bayan von Kerich, bu deli kıza kulak asmamasını, bahçeyi sevdiğine göre, canının istediği zaman gelmesini rica etti. Sonra, hoşuna gitmiyorsa, gelip onları görmesine gerek olmadığını da söyledi.

Minna da:

— Gelip bizi görmenize gerek yok. Ama gelmezseniz ayağınızı denk alın! dedi.

Bir yandan da korkutmak ister gibi parmağını sallıyordu.

Minna'nın, Christophe'u tekrar gelmesi, ya da kendisine karşı nezaket kurallarını yerine getirmesi için öyle pek fazla bir istek duyduğu yoktu, ama onun üzerinde bir etki bırakmak hoşuna gidiyordu, içgüdüsüyle hoş bir şey geliyordu ona bu.

Sevinçten yüzü kıpkırmızı olmuştu Christophe'un. Bayan von Kerich de büyük bir incelikle annesini, eskiden tanıdığı büyükbabasını sorarak büsbütün gönlünü kazandı. Ana kızın bu içten iyiliklerinin, bu kibarca ilgilerinin candan olduğuna kendini inandırmaya çalışarak gözünde büyütüyordu. Toyca bir yakınlık duyarak tasarılarını, yoksulluklarını anlatmaya başlamıştı. Vaktin geciktiğinin farkında bile değildi. İçeri bir hizmetçi girip de akşam yemeğinin hazır olduğunu haber verince bir şaşkınlık sarsıntısı geçirmişti. Ama utancı hemen mutluluğa çevrildi. Bayan von Kerich ona da çok yakın bir ahbaplarıymış gibi yemeğe kalmasını söylemişti.

Christophe'u ana ile kızın arasına oturttular. Ama ne yazık ki, sofrada, piyanodaki kadar becerikli olduğunu

gösteremedi. Eğitiminin bu yanı oldukça eksik kalmıştı. Bunun için, temizliğe düşkün Minna dudak bükerek seyrediyordu onu.

Yemekten sonra hemen kalkıp gideceğini ummuşlardı. Ama arkalarından küçük salona gelip onlarla birlikte oturmuştu. Gitmeğe de niyetli görünmüyordu. Minna esnediğini belli etmemek için eliyle ağzını kapıyor, annesine göz kırpıyordu. Christophe mutluluktan hiç bir şeyin farkında olmuyordu. Ötekileri de öyle sanıyordu. Ona bu düşünceyi veren kızın şeytanca bakışlarıydı belki de. Bir kez oturduktan sonra kalkıp iyi akşamlar demeyi bilmiyordu. Bayan von Kerich tatlı bir dille işi ahbaplığa vurarak artık gitmesini söylemesiydi, geceyi de orada geçirecekti nerdeyse.

Bayan von Kerich'in siyah gözleriyle, Minna'nın mavi gözlerinin tatlı bakışlarını gönlünde taşıyarak oradan ayrıldı. Çiçek gibi yumuşak parmakların temasını hissediyordu elinde. Ömründe duymadığı nefis bir koku bütün benliğini sarıyor, başını döndürüyor, eritip bitiriyordu onu.

•

İki gün sonra, kararlaştırdıkları gibi, Minna'ya piyano dersi vermek için gelmişti. O günden sonra, bu bahaneyle haftada iki kere sabahtan geliyordu. Çoğu kez akşamları piyano çalmak ve konuşmak için de geldiği oluyordu.

Bayan von Kerich onu görmekten hoşlanıyordu. Akıllı ve iyi yürekli bir kadındı. Kocasını kaybettiği zaman otuzbeş yaşındaydı. Vücudünün de, gönlünün de genç olmasına karşın, hiç üzüntü duymadan, bir zamanlar büyük bir canlılıkla katıldığı salon hayatından çekilmişti. Belki de artık yeteri kadar gülüp eğlendiği için ya da akıllıca bir düşünüşle, insanın geçmiş günlerini bir daha bulamıyacağını anlayarak kolayca ayrılabilmişti bu hayattan. Bay von Kerich'in anısına bağlı kalmıştı. Hayatının herhangi bir anında ona karşı aşka benzer bir şey duy-

duğu için değildi bu. İyi bir dostluktu onları birbirlerine bağlayan. Sâkin yaradılışlı, şefkatli bir kadındı.

Kızını yetiştirmeye adamıştı kendisini, duygularındaki bu ölçülülük, çocuğundan başka sevgi kaynağı olmayan annelerin çoğu kez sürüklendikleri aşırı ve hastalık derecesindeki düşkünlükten onu koruyordu. Minna'yı çok severdi ama, bu, nasıl kendi hakkında hayale kapılmıyorsa, kızını olduğu gibi görmesine, kusurlarının üstüne parmak basmasına engel olmuyordu. İnce fikirli, anlayışlı bir kadındı ve kimsenin zayıf ve gülünç tarafı gözünden kaçmazdı. Hiç bir kötü niyeti olmadan zevk alırdı bundan. Alaycı olduğu kadar, hoşgörür bir yanı da vardı. İnsanlarla eğlenmekten hoşlandığı kadar iyilik etmeyi de severdi.

Küçük Christophe, onun iyilik etmesini ve eleştirici zekâsını *işletmesine fırsat vermişti. Büyük yası* içinde, bu şehirde, dünyadan uzak geçirdiği o ilk günlerde Christophe oyalıyordu onu. Herşeyden önce çocuğun yeteneği ilgisini çekmişti. Müzisyen olmamakla birlikte, müziği seviyordu. Duygularına ve vücudüne bir rahatlık veriyordu bu onun. Müzikte düşüncelerine tembelce bir uyuşukluk veren tatlı bir melânkoli buluyordu. Christophe piyano çalarken, ocağın yanına oturur, eline bir örgü alırdı... Parmaklarının makina gibi gidip gelişine dalar, gözlerinin önünde sisler içinde dalgalanan geçmişin tatlı ve acı hayalleri içinde, dudaklarında hafif bir gülümseyişle dinlerdi.

Ama müzikten çok müzisyenle ilgileniyordu. Örijinal yanını tamamıyle kavrayamamakla birlikte Christophe'un eşine az rastlanır yeteneğini anlayacak kadar akıllı bir insandı. Çocuğun içinden yükselen bu esrarengiz alevin doğuşunu seyretmek merakla karışık bir zevk veriyordu ona. Ahlâkının temizliğini, doğruluğunu, cesaretini, bir çocukta pek içe dokunan o hayatın güçlüklerine hiç yakınmadan katlanışını değerlendirmekte gecikmemişti. Ama yine de onu o her zamanki keskin bakışlarıyla süzmekten geri kalmıyordu. Christophe'un beceriksizlikleri, çirkinliği, ufak tefek gülünç hareketleriyle eğleniyordu: Fazla ciddiye almı-

yordu onu. Zaten pek az şeyi ciddiye alırdı. Christophe'un gülünç çıkışlarına, sert hareketlerine, acayip huyuna bakıp biraz dengesiz olduğunu da düşünmüyor değildi. İyi müzisyen, mert insandı ama onun az çok kaçık olan Krafft'lardan olduğunu anlamıştı.

Bu ince alayların pek farkında değildi Christophe. Kendisine karşı iyi davranılmasına hiç alışık olmadığı için, bayan von Kerich'in iyiliğini görüyordu sadece. Saraydaki görevi pek çok insan tanımasına yol açtığı halde zavallı Christophe bilgisiz ve görgüsüz, yabanî bir oğlandan başka bir şey değildi. Bencil saray adamları yalnız onun yeteneğinden yararlanmayı düşünüyor, ona bir şey kazandırmaya yanaşmıyorlardı. Saraya gelir gelmez piyanonun başına geçerdi, çaldıktan sonra da çıkıp giderdi. Kimsenin bir şey konuştuğu yoktu onunla; arada bir gelişi güzel söylenmiş bir iki övgüden başka. Büyükbabanın ölümündenberi ne evde ne de dışarıda, ona bir şeyler öğretmek, yetiştirmek, adam olmasına yardım etmek kimsenin aklından bile geçmemişti.

Derinden duyuyordu bilgisizliğinin, kabalığının acısını. Kendi kendini yetiştirmek için canla başla çalışıyordu, ama başaramıyordu. Ne bir kitabı, ne kendisine örnek olacak bir kimse, ne de konuşmasından yararlanacağı bir dostu vardı. Bu büyük üzüntüsünü bir dostuna açmayı ne kadar istemişti, ama yapamamıştı bir türlü. Otto'ya bile bir şey söylemeye cesaret edememişti. Bir iki şey söyliyecek olmuştu da, Otto şöyle ona yüksekten bakan bir tavır takınmıştı hemen. Christophe'a, etini kızgın demirle dağlamışlar kadar acı gelmişti onun bu davranışı.

Ama, bayan von Kerich'in yanında büyük bir rahatlık duyuyordu. Onun bir şey sormasını gerektirmeden (bu Chrsitophe'a pek ağır gelirdi) ona tatlılıkla yapmaması gereken şeyleri gösteriyor, neler yapması gerektiğini öğretiyor, giyinişi, yemek yiyişi, yürüyüşü, konuşması hakkında öğütler veriyor, hiç bir görgü, zevk ya da konuşma kusurunu gözden kaçırmıyordu. Bunu öyle bir incelikle yapıyordu ki çocuğun kırılmasına olanak yoktu, bu buluttan

nem kapan çocuğun onurunu daima kolluyordu. Hiç de belli etmeden Christophe'un ebediyat alanındaki bilgisini de arttırmaya çalışıyordu. Ama onun bu derin bilgisizliğine şaşmış gibi görünmüyor, çok sade, çok rahat bir şekilde, Christophe'un yanılması doğal bir şeymiş gibi, yanlışlarını gösteriyordu. Bilgiçlik taslarcasına ders vererek onu ürkütecek yerde, akşamları buluştukları zaman Minna'ya, ya da Christophe'un kendisine tarihten, Alman şairlerinden, ya da yabancı şairlerden güzel parçalar okutuyordu. Tavırlarında, onun farkında olmadığı koruyucu bir hava olmakla birlikte Christophe'a karşı evin çocuğu gibi davranıyordu. Elbiseleriyle bile ilgileniyor, bunları onarıyordu. Hattâ bir boyun atkısı örmüştü. Bundan başka ufak tefek tuvalet eşyası da hediye ediyordu. Bütün bunları o kadar tatlılıkla yapıyordu ki, kendisine gösterilen bu ilgi, bütün bu hediyeler hiç sıkmıyordu Christophe'u. Kısacası, eline bırakılan bu çocuğa, derin bir duyguyla bağlı olmasa da, hiç bir karşılık beklemeyen anaca bir şevkat ve ilgi gösteriyordu. Ama Christophe, bütün bu sevginin kendisine yöneldiğine inandığı için büyük bir minnet duyuyor, âdeta coşarak teşekkür ediyordu. Bütün bunlar bayan von Kerich'e oldukça gülünç gelmekle beraber, hoşuna da gitmiyor değildi.

Minna ile işler büsbütün başkaydı. İlk ders için onu tekrar gördüğü zaman bir gün önceki beraberliklerinin anısının küçük kızın tatlı bakışlarının hâlâ etkisi altındaydı, ama bambaşka bir insan görerek hayret içinde kalmıştı şimdi. Hemen hiç yüzüne bakmıyor, söylediklerine kulak vermiyordu, donuk bakışlarının altında ezildiğini hissediyordu. Acaba onu gücendirecek bir şey mi yaptım, diye kendi kendini yiyip duruyordu.

Ona karşı hiç bir kötü davranışta bulunmamıştı. Aslında Minna'nın Christophe'a karşı duygularında bugün de dünkünden ne fazla, ne eksik bir şey vardı. Minna tam bir ilgisizlik içindeydi ona karşı. İlk gördüğü zaman onu güler yüzle karşılamışsa bunun nedeni içgüdüsünden gelen bir kız çocuğu cilvesinden başka bir şey değildi. İşsiz-

likten canı sıkılırken karşısına, başlık giydirilmiş bir köpek yavrusu bile çıksaydı, gözlerinin onun üstündeki etkisini denemekten alamazdı kendini. Ama, daha ertesi gün bu kolay zaferin hiç bir önemi kalmamıştı onun için. Çok kötü gözle görüyordu şimdi onu. Gözünde çirkin, yoksul, iyi terbiye görmemiş bir oğlandı Christophe. İyi piyano çalıyordu ama, elleri pek çirkindi ve sofrada çatalını pekl iğrenç bir şekilde kullanıyor, balığı bıçakla kesiyordu. Onun için hiç de ilgiye değer bir şey değildi. Ondan piyano dersi almak isteyişinin, dahası onunla vakit geçirmeye razı oluşunun nedeni, şimdilik hiçbir arkadaşı olmayışıydı. Artık çocuk olmadığını ne kadar söylerse söylesin, yine de, tıpkı annesi gibi, babasının yasının baskısı altında içinde biriken o çılgınca gülüp eğlenmek gereksinmesini duyuyordu zaman zaman. Christophe'a olan ilgisi küçük bir evcil hayvana gösterilenden fazla değildi. En soğuk davrandığı günlerde arada bir ona tatlı tatlı bakması, unutkanlıktan, ya da başka bir şeyler düşünmesindendi. O anda Christophe'un yüreği çarpmaya başlardı. Ama Minna bunun pek az farkındaydı. Bir takım öyküler anlatıyordu o sırada kendi kendine. Bu genç çocuk, insanın tatlı ve gurur okşayıcı hülyalarla avunduğu bir yaştaydı. Durmadan aşkı düşünüyordu büyük bir ilgi ve merakla. Bunun masum tarafı bu konudaki bilgisizliğindendi. Kaldı ki aşkı, iyi yetiştirilmiş bir küçük hanım olarak, ancak evlilik şeklinde düşünebiliyordu. İdealine verdiği şekil belirli değildi. Bazan bir teğmenle evlenmeyi tasarlıyor, bazan da, Schiller'e benzeyen mert ve yüce bir şairle. Kafasında doğan bir tasarı, başka bir tasarıyı yıkıyordu. En son bulduğunu da daima aynı ciddilik ve inançla benimsiyordu. Bunlardan her biri yerini daha gerçekleşebilecek gibi görünene derhal verebilmekteydi. Çünkü en romantik kızlar bile tasarladıklarından daha az parlak da olsa, daha güvenilir biri çıkınca hülyalarını çabucak unuturlar.

Şimdilik duygulu Minna sakin ve soğuktu. Aristokratik adına ve asalet ünvanına rağmen Minna'da, ilk genç-

liğin bu en nefis çağında, küçük bir Alman ev kadını ruhu vardı.

•

Christophe, kadın kalbinin çok karışık —görünüşte, gerçekte olduğundan daha karışık— mekanizmasından bir şey anlamıyordu. Çok kere güzel ahbaplarının halleri şaşkına çeviriyordu onu. Ama öyle mutluydu ki onları sevdiği için, canını sıkan, ya da üzen hareketlerini, onların da kendisini, onları sevdiği kadar sevdiklerine inandırarak hoş görürdü. Gönül alıcı bir sözcük ya da tatlı bir bakış onu kendinden geçiriyordu. O kadar derinden sarsardı ki bu onu, gözlerinden yaşlar boşanırdı.

Küçük ve rahat salondadırlar. Lambanın ışığında dikiş diken bayan von Kerich de bir kaç adım ötede... (Minna masanın öbür ucunda kitap okuyor, konuşmuyorlar. Balkon kapısının aralığından ay ışığında parlayan kumlu yol görünüyor. Ağaçlardan tatlı bir mırıltı geliyor). Christophe kalbinin mutlulukla dolup taştığını duyuyor şimdi. Birden, hiç nedensiz sandalyesinden fırlıyor, bayan von Kerich'in dizlerine atılıyor, ellerini avuçlarının arasına alarak öpüyor, öpüyor, hıçkırarak yüzüne gözüne sürüyor. Bayan von Kerich gülerek ayağının dibinde yuvarlanan koca oğlana bakmaktadır. Bir yandan saçlarını okşayarak, o tatlı sesiyle:

— Nen var koca adam, ne oluyorsun? diyor.

Ne güzeldi bu sesteki yumuşaklık, bu rahatlık, bu sessizlik, bu tatlı hava. En ufak bir pürüz, en küçük bir katılık yok. Çetin hayatının ortasında yemyeşil bir ada gibi. Sonra Goethe, Schiller, Shakespeare gibi tanrısal şairleri okurken açılan sihirli dünyadan gelen ve bütün varlıklara yayılan kahramanca ışık, kuvvet, ıstırap ve aşk seli!...

Minna, başı kitaba eğili, yüzü okumanın coşkusuyla hafifçe pembeleşmiş, berrak sesiyle J leri Z yaparak oku-

yor, kralların ve savaşçıların konuşmalarında sesini yüksek perdeye çıkarıyordu. Arada bir de kitabı bayan von Kerich alırdı. Trajik yerleri okurken, bütün o ince ve duygulu varlığını katardı sesine. Ama çoğu kez bir koltuğa yaslanarak, okunan parçaları dinlemekten hoşlanırdı. Zihninden geçenlere gülümserdi. Bütün yapıtların özünde kendini bulurdu da ondan.

Christophe da okumayı denedi, ama çabuk vazgeçti bundan. Duraklıyor, her sözcükte dili dolaşıyor, noktaya, virgüle aldırış etmiyor ve hiç bir şey anlamadan okuyormuş gibi görünüyordu. Sonra dokunaklı yerlerde o kadar heyecanlanıyordu ki, gözlerinin yaşla dolduğunu hissederek duruyor, kitabı, kırgınlık içinde fırlatıyordu masanın üstüne. O zaman ana kız kahkahayla gülerlerdi... Ama Christophe öyle seviyordu ki onları! Yüzlerini, hep Shakespeare'in, Goethe'nin kahramanlarının hayaliyle taşıyordu içinde. Bunları birbirinden ayırt etmezdi hiç. Şairin tâ iliklerine işleyen, onun benliğini ihtiraslı ürpertilerle sarsan bir sözünü, bunu ilk defa ona duyuran sevgili dudaklardan ayırt etmiyordu. Yirmi yıl sonra **Egmot**'u ya da **Remeo**'yu okurken, ya da seyrederken bazı parçalarda bu sâkin akşamları, bu mutluluk rüyalarını, Bayan von Kerich'le Minna'nın sevgili yüzlerini hatırlamamak gelmiyecekti elinden.

Akşamları, kitap okurlarken, saatlerle onları seyre dalardı. Geceleyin, yatağında, gözleri açık hülyalara dalmışken, gündüzleri, orkestradaki yerinde, gözleri yarı kapalı, makine gibi, piyano çalarken onların hayalleri canlanırdı gözünde. İçinden onlara dünyanın en saf duygularıyla bağlıydı. Aşkın ne olduğunu bilmediği için onları sevdiğini sanıyordu. Ama anayı mı, kızını mı pek kestiremiyordu. Derin derin düşünüyor, fakat ikisinden birini seçemiyordu. Ne olursa olsun bir karar vermek gerektiğini düşünüyor, bayan von Kerich'i benimsiyordu. Gerçekten de bu kararı verdikten sonra onu sevdiğini anlamıştı. Genç kadının zekî bakışlarını, yarı açık ağzındaki dalgın gülümseyişini, onu o kadar genç gösteren güzel al-

nını, yana ayrılan yumuşak ve parlak saçlarını, içten gelen sesini, arada sırada hafifçe öksürüşünü, bir ana eli kadar şefkatli ellerini, hareketlerindeki inceliği ve bilinmeyen ruhunu seviyordu. Kitaptan, anlamadığı bir parçayı açıklaması için onun yanına otururdu. Bayan von Kerich elini Christophe'un omuzuna dayardı. Çocuk, genç kadının parmaklarının değişindeki ılıklığını, yüzünde soluğunu, vücudundan yayılan tatlı kokuyu duyar, derin bir mutlulukla ürperirdi benliği. Kendinden geçerek dinler, kitabı düşündüğü bile yoktur artık, söylenenlerden bir sözcük bile anlamaz olur. Kadın bunu farkederek söylediklerini tekrarlamasını ister. Christophe dilsiz kesilmiştir. O *zaman bayan von Kerich gülerek azarlar*, başını kitaba doğru iterek, işte sen hep böyle bir sıpa olarak kalıp gideceksin, derdi. Christophe da, dünya umurumda değil, yeter ki hep sizin sıpanız olarak kalayım, kovmayın beni yanınızdan, diye yanıt verir. Bayan von Kerich onun bu sözlerine karşı pek yüz vermez görünür, sonra: doğrusu ya, çirkin ve budala bir sıpadan başka bir şey değilsin, hem de hiç bir işe yaramaz bir şeysin ama, yine de iyi bir çocuk olduğun için katlanacağız sana ve belki de seveceğiz... derdi. İkisi de gülüşürlerdi bu sözlere. Christophe sevinç içinde yüzerdi.

•

Bayan von Kerich'i sevdiğini anladığındanberi Christophe, Minna'dan soğumaya başlamıştı. Onun kendisine yüksekten bakarcasına soğuk tavırlarına sinirleniyordu artık. Onu her gün gördüğü için, cesaretlendiğinde keyfince hareket edebiliyor, kendisine içerlediğini saklamıyordu. Minna onu iğnelemekten hoşlanırdı. Şimdi o da sertlikle karşılık vermekten geri durmuyordu. Birbirlerine tatsız şeyler söyleyerek bayan von Kerich'i güldürüyorlardı. Bu çene yarışmasında pek de üstün olmayan Christophe, bazan öyle bir hale geliyordu ki, Minna'dan nefret

ettiğine hükmediyor, bayan von Kerich olmasa adım atmazdım buraya, diyordu içinden.

Bir yandan da piyano dersi vermekteydi kıza. Haftada iki gün, saat dokuzdan on'a kadar küçük kızın egzersizlerini kontrol ederdi. Çalıştıkları oda Minna'nın **studio**'suydu. Burası bu küçük kadın kafasının acayip heveslerini pek eğlenceli bir duygu içinde olduğu gibi yansıtıyordu. Masanın üstünde kedi heykelciklerinden bir orkestra vardı. Kimi keman çalıyordu bunların, kimi viyolonsel. Kedilerin yanısıra da küçük bir cep aynası, tuvalet eşyası, kalem, kâğıt göze çarpıyordu. Kitap rafında da minicik heykeller. Çatık kaşlı Beethoven, başındaki bereyle Wagner, Bélvedere Apollon'u. Şöminenin üstünde kamıştan pipo içen kurbağanın yanında kâğıttan bir yelpaze, üstüne Bayreuth tiyatrosunun resmi çizilmiş. İki gözlü kitaplıkta bir kaç kitap: Lübke, Mommsen, Schiller, **Kimsesiz çocuk**, Jules Verne, Montaigne. Duvarda Sixtine kilisesindeki Meryem tablolarının birinden alınma bir resim ve Herkomer'in tabloları. Bunlar da pembeli, mavili kurdelalarla süslenmiş. Gümüşü deve dikenleriyle bezenmiş bir çerçeve içinde bir İsviçre otelinin manzarası da vardı. Bütün bunlardan başka odanın her köşesinde bir sürü resim; subaylar, tenorlar, orkestra şefleri, eş dost resimleri. Hemen hepsinde de armağan şiirleri, daha doğrusu Almanların şiir dedikleri şeyler... Odanın ortasında mermer bir ayağa oturtulmuş sakallı bir Brahms büstü. Piyanonun üstünde de bir ipin ucundan sarkan bir maymun ve balo anısı kotiyonlar...

Minna, uykudan hâlâ gözleri şiş, asık yüzle, derse geç gelirdi. İsteksizce Christophe'un elini sıkar, yarım ağızla «Günaydın» dedikten sonra konuşmadan, ciddi ve yüksekten bakan bir tavırla gelip piyanonun başına otururdu. Yalnız olduğu zaman, ardı arkası kesilmeden piyanonun tuşlarında parmaklarını gezdirerek «Gam» çıkarmaktan hoşlanırdı. Çünkü onun yarı uykulu halini ve kurduğu hülyaları sürdürmeğe yardım ediyordu bu. Ama Christophe dikkatini zor egzersizler üstüne toplamaya

zorlardı onu. Minna da bunun öcünü almak için inadına elinden geldiği kadar kötü çalardı. Müziğe oldukça yeteneği olduğu halde, —bir çok Almanlar gibi— müzikten hoşlanmıyordu. Ama yine bir çok Alman gibi müzik sevmek gerektiğine de inanırdı.

Hocasını kızdırmak için şeytanlığı tuttuğu zamanlar bir yana, oldukça kendini vererek çalışırdı derslerine. Christophe'u en çok, çalışırken takındığı o soğuk, ilgisiz davranışıyla çileden çıkarırdı. Daha kötüsü bir parçaya heyecan katmak gerektiğini sandığı zamanlar, hiç bir şey duymadığı halde duygulanmış görünmesiydi.

Yanı başında oturan küçük Christophe da pek terbiyelice davranmıyordu ona karşı. Bir kez bile olsun beğendiğini anlatan bir şey söylemiş değildi. Minna da çok içerliyordu buna ve ne söylese bir yanıt verip ağzına tıkamaktan geri durmuyordu. İleri sürdüğü her düşünceyi tartışıyor, yanlış yaptığı zamanlarda da ,notada ne gördüyse onu çaldığını söyleyerek diretiyordu. Bunun üzerine Christophe öfkeleniyor ve başlıyorlardı birbirlerine yakışıksız şeyler söylemeye. O vakit Minna gözlerini tuşlara diker, ama bir yandan da Christophe'un öfkelenişinden için için keyif duyardı. Gönül eğlendirmek için, ufak tefek saçma sapan hilelere de başvurduğu olurdu. Dersi yarıda kesip Christophe'un canını sıkmak için yapardı bunu. Kendisiyle ilgilendirmek için boğuluyormuş gibi yapardı. Arada bir öksürüğü tutardı, ya da hizmetçiye bir şey söylemek bahanesiyle, kalkıp dışarı çıkardı. Christophe bütün bunların uydurma olduğunu bildiği gibi, Minna da bunların uydurma olduğunu Christophe'un sezdiğini biliyordu. Bu da eğlendiriyordu onu. Çünkü Christophe düşündüğünü söylemiyordu ona.

Yine bir gün bu oyunu oynamaya kalkmıştı. Mendiliyle yüzünü kapayarak boğulacakmış gibi öksürüyor, mendilinin arkasından da göz ucuyla Christophe'a bakıyordu. Aklına parlak bir fikir gelmişti. Christophe yerden alıp versin diye isteyerek mendilini düşürdü.

Christophe, yüzünden düşen bin parça, kalktı mendili

yerden alıp verdi. Minna kahkahasını güç tutarak büyük bir hanımefendi edâsiyle «teşekkür ederim» dedi.

Bu oyun o kadar hoşuna gitmişti ki, ertesi gün yine yaptı. Christophe hiç istifini bozmadı; öfkesinden kan beynine sıçramıştı. Minna bir dakika bekledi, sonra kırgın bir sesle:

— Lûtfen mendilimi verir misiniz? dedi.

Christophe aldırış etmedi. Kabaca:

— Ben uşağınız değilim sizin! dedi. Kalkıp kendiniz alın!...

Minna boğulacak gibi olmuştu. Birden ayağa fırladı, altındaki tabure devrildi. Piyanonun klâvyesini yumruklayarak:

— Yo... Bu kadarı artık fazla! diyerek öfkeyle odadan çıktı.

Christophe dönmesini bekledi, gelmedi. Yaptığından utanmıştı. Pek kabaca davrandığını anlıyordu. Ama canına tak etmişti artık. Kendisiyle durmadan küstahça alay ediyordu bu kız. Bir yandan da ya Minna gider annesine yakınır da, bayan von Kerich'in gözünden düşersem, diye ödü kopuyordu. Ne yapacağını bilemiyordu şimdi. Kabalığını anlamıştı ama, dünyada gidip özür dileyemezdi o kızdan.

Ertesi gün, Minna'nın kendisinden ders almak istemiyeceğini düşünmekle birlikte ne olur olmaz diye yine de köşke geldi. Ama, şikâyeti onuruna yediremiyen Minna, kendisinin pek kabahatsiz olmadığını bilerek her zamankinden beş dakika daha geç de olsa derse geldi. Sanki Christophe orada değilmiş gibi dimdik, çevresine bakmadan, bir şey söylemeden piyanoya oturdu. Ders almaktan geri kalmadı, sonraki günlerde de yine derse geldi. Çünkü Christophe'un müzikten anladığını çok iyi biliyor ve kendisinin iyi yetiştirilmiş soylu bir genç kız olarak iyi piyano çalması gerektiğine inanıyordu.

Ama öyle canı sıkılıyordu ki! İkisinin de canı sıkılıyordu.

•

Sisli bir Mart sabahı stüdyodalar. Hava kapalı, tüy gibi kar tanecikleri uçuşuyor dışarıda. Oda yarı aydınlık. Minna her zamanki gibi, yanlış çıkardığı bir nota üzerinde «böyle yazılıydı» diye tartışmaya girişmişti. Christophe, kızın yalan söylediğini çok iyi bildiği halde, adı geçen parçayı görmek için notaya eğildi. Minna elini sehpanın üstüne koymuştu, çekmek zahmetine bile katlanmadı. Christophe'un ağzı bu ele yaklaşmıştı. Okumaya çalıştı, yapamadı. Başka bir şeydeydi gözü. Çiçekler gibi ince ve saydam parmaklardan ayıramıyordu gözlerini. Birden (kafasından ne geçtiğinin kendi de farkında değildi) dudaklarını bütün gücüyle bu küçücük ele yapıştırdı.

İkisi de büyük bir heyecana kapılmışlardı. Christophe geri çekildi, kız da elini çekti. Yüzleri kıpkırmızı olmuştu. Hiç bir şey söylemediler, birbirlerine bakamıyorlardı.

Ne yapacaklarını bilmeden durdular bir süre. Sonra Minna yeniden piyano çalmaya başladı soluk alamıyormuş gibi göğsü hafifçe inip kalkıyordu. Yanlış üstüne yanlış yapıyordu. Ama Christophe duymuyordu bunları. Ondan daha da alt üst olmuş haldeydi... Şakakları zonkluyordu, bir şey duyduğu yoktu. Arada bir geliş güzel bir şeyler söylüyordu sessizliği gidermek için. Artık, Minna'nın gözünden tamamıyla düştüm diye düşünüyordu. Yaptığından utanıyordu, kaba ve budalaca bir şey geliyordu şimdi ona bu.

Ders saati sona erince, hiç bakmadan Minna'dan ayrıldı. Allahaısmarladık demeyi bile unutmuştu. Minna kızmamıştı bunun için. Artık Christophe'u iyi yetiştirilmemiş bir çocuk olarak görmez olmuştu. Piyanoda bu kadar yanlış yapması nedensiz değildi. Çünkü, göz ucuyla hep hayretle karışık bir merakla —ve ilk kez sevecenlikle— Christophe'u süzüyordu.

Yalnız kalınca, her zamanki gibi annesinin yanına gideceği yerde, odasına kapanarak, bu olay üzerine düşünmeye başlamıştı. Dirseklerini aynasının önüne dayayarak kendini seyrediyor, gözleri pek tatlı ve parlak görünüyordu şimdi ona. Derin düşüncelere dalarak hafifçe dudağı-

nı ısırıyordu. Böylece, güzel yüzüne bakarken, hep o sahne geliyordu gözünün önüne. Yüzü kızarıyor, gülümsüyordu. Sofrada pek canlı ve neşeliydi. Yemekten sonra dışarı çıkmak istemedi, öğleden sonra bir süre salonda oturdu. Eline bir iş almıştı ama on puan bile doğru yapamamıştı. Ama ne önemi vardı bunun! Odanın bir köşesinde, arkası annesine dönük, gülümseyerek oturuyordu. Birden zıplayarak kafa patlatırcasına şarkı söylemeye başladı. Bayan von Kerich yerinden sıçradı, «deli» diye bağırdı. Minna, annesinin boynuna atılmıştı, gülmekten kırılarak boğacakmış gibi sarılıyordu ona.

Geceleyin, odasına girdikten sonra uzun zaman oturdu. Hep aynada seyrediyordu kendisini. Bir şeyler hatırlamaya çalışıyor, bütün gün aynı şeyi düşündüğü halde, başka bir şey düşünmek istemiyordu.

Ağır ağır soyundu ,her an duruyor, yağatının ucuna ilişerek Christophe'un hayalini gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Başka bir Christophe vardı artık onun için. Artık ona o kadar fena görünmüyordu. Işığı söndürdü, yattı. On dakika sonra sabahki sahne kafasında canlanmıştı. Kahkahayla gülmeye başladı. Annesi yavaşça kapısını açtı, yasak ettiği halde yatağında kitap okuduğunu sanmıştı. Minna rahat rahat yatıyordu. Gece kandilinin yarı aydınlığında gözlerinin açık olduğunu gördü.

— Ne oluyor? diye sordu annesi. Seni bu kadar keyiflendiren ne?...

Minna ciddi bir sesle yanıt verdi:

— Hiç. Aklıma bir şey geldi de!...

— Doğrusu pek mutlusun, böyle kendi kendine eğlenebildiğin için. Ama artık uyumalısın.

Yumuşak başlı Minna :

— Peki anne... dedi.

Ama içinden:

— Nereden de geldi! Hele bir çıkıp gitse! diye söyleniyordu. Ah şu kapı bir kapansa da yine o tatlı hülyalarına dalsa. Tatlı bir uyuşukluğa gömülmüştü. Gözleri kapanıyordu.

Birden sevinçle sıçradı:

— Beni seviyor!... Ne büyük mutluluk!... Sevilmek ne güzel şey!... Ben de onu öyle seviyorum ki!

Yastığını kucaklayarak, derin bir uykuya daldı.

•

İki çocuk ilk kez karşılaştıkları zaman, Christophe, Minna'nın kendisine karşı çok iyi davranmasına şaşıp kalmıştı. Günaydın demiş, tatlı bir sesle hatırını sormuş, usluca ve alçak gönüllü bir halle piyanoya oturmuştu. O eski şeytanlığı yoktu şimdi. Sanki melek oluvermişti birden. Aklına eseni yapan o yaramaz kız çocuğu değildi. Çalışması üzerine Christophe'un söylediklerini derin bir ilgiyle dinliyor, ona hak veriyor, bir yanlış yaptığı zaman da hafifçe çığlık koparak bunu kendiliğinden düzeltmeye çalışıyordu. Christophe, bir şey anlamıyordu bundan. Minna kısa zamanda şaşılacak derecede ilerlemişti. Yalnız iyi çalmakla kalmıyor, müziği seviyordu da. Christophe pek öyle övmeyi beceremediği halde beğendiğini söylemek zorunda kalmıştı. Minna pek memnun olmuştu bundan. Sevincinden yüzü pembeleşmiş, gözleri minnetle yaşarmış gibiydi. Christophe'a daha güzel görünmek için tuvaletine daha çok özeniyor, güzel renkli kurdelâlar bağlıyordu saçlarına. Christophe'a gülümsüyor, baygın bakışlarla bakıyordu. Bu bakışlar hoşuna gitmiyordu oğlanın, onu sinirlendiriyor, ruhunu, tâ derinliklerine kadar sarsıyordu.

Artık Minna konuşmak için bahane arar olmuştu. Ama hiç de çocukça değildi söyledikleri. Ciddî bir edâ ile konuşuyor, bilgiçlik taslayarak sözlerine şairlerin yapıtlarından alınma parçalar karıştırıyordu. Hiç bir şey söylemiyordu Christophe, keyfi yerinde değildi. Tanımadığı bu yeni Minna şaşırtıyor, kaygılandırıyordu onu.

Minna hep onu süzüyor, bir şeyler bekliyor gibiydi, Ama ne? Pek iyi bilmiyordu bunu kendi de. Yine yapmasını... Ama kendini tutuyordu Christophe. Yaptığı şe-

yin kabaca bir hareket olduğuna inanmıştı. Artık bunu hiç düşünmüyormuş gibi bir hali vardı. Minna'ya sinirleniyordu sanki.

Bir gün Christophe o tehlikeli küçük pençelerden hatırı sayılır bir uzaklıkta oturuyordu. Birden Minna kendini tutamadı, hiç bir şey düşünmeden atıldı, küçücük elini Christophe'un dudaklarına yapıştırdı. Çocuk şaşırıvermişti. Sonra öfkeyle karışık bir utanç duymaya başladı. Ama öpmekten de geri kalmadı bu eli. Hem de ihtirasla.

Bu safça hoppalığı yadırgamıştı, neredeyse Minna'yı orada bırakıp gidecekti.

Ama yerinden kımıldayamıyordu bile. Büyülenmiş gibiydi. Bin bir düşünce çalkalanıyordu kafasının içinde. Bir şey anlamıyordu bundan. Bir dağdan yükselen buharlar gibi kalbinin derinliklerinden geliyordu bu düşünceler. Bu aşk sesinin içinde, nereye gittiğini bilmeden yürüyordu. Bütün benliği bir tek düşüncenin çevresinde dönüyordu. Anlaşılmaz bir istek, pervaneyi çeken alev gibi korkunç ve göz kamaştıran bir şeydi bu. Doğanın kör kuvvetlerinin birden kaynayışı gibi bir şey...

•

Bir bekleyiş dönemi geçirdiler. Birbirlerini süzüyor, karşılıklı bir istekle çırpınıyor, ama yine de korkuyorlardı birbirlerinden. Bir kaygı çökmüştü üstlerine. Ufak tefek geçimsizlikler oluyordu yine aralarında, birbirlerine küsüyorlardı. Artık hiç bir senli benlilik kalmamıştı aralarında. Her biri sessizce, kendi aşkını yaratıyordu kendi içinde.

Aşkın, anıları canlandıran bir etkisi vardır. Christophe, Minna'yı sevdiğini anladığı an onu hep sevmiş olduğunu da anlamıştı. Üç aydır hemen her gün buluştukları halde, bunun arkında değildi. Ama onu sevdiği şu anda, onu her zaman sevmiş olması gerektiğini düşünüyordu.

Sonunda **kimi** sevdiğini anlamak içine büyük bir ra-

hatlık vermişti. Kimi sevdiğini bilmeden uzun zamandır seviyordu. Tıpkı bütün vücudunda, sinirlendirici, gizli bir rahatsızlık duyan bir hastanın, derdini öğrendikten sonra, bunun şiddetli bir ıstırap halinde bir noktada toplandığını görerek huzura kavuşması gibi. Hiç bir şey insanı, belirli bir hedefi olmayan bir aşk kadar yıpratmaz. Böyle bir duygu insanın bütün kuvvetlerini tüketir. Ne olduğu bilinen bir ihtiras bütün duyguları son haddine kadar gerginleştirir, yorar, ama hiç olmazsa bunun neden ileri geldiğini bilinir. Bu, boşluğa atılmaktan daha iyidir.

Minna, Christophe'a ilgisiz olmadığını göstermekten geri kalmamıştı ama, o yine de, kendisini küçümsediğini düşünerek, üzüntü içinde kıvranıyordu. Şimdiye kadar hiç bir zaman birbirleri hakkında berrak bir düşünce edinememişlerdi. Ama şimdiki düşünceleri büsbütün karışıktı. Birbirini tutmayan, acaip hayallerden oluşan bir düşünceydi bu. Çünkü ikisi de bir uçtan öteki uca atlayarak ya pek kusurlu, ya da pek çekici buluyorlardı birbirlerini. Birbirlerinden ayrı, ya da yanyana olduklarına göre değişiyordu bu. Ama iki durumda da aldanıyorlardı.

Kendileri de bilmiyorlardı ne istediklerini. Christophe için çocukluğundan beri duyduğu önüne geçilmez, ezici bir sevgiye susamışlığa bürünüyordu bu aşk. İyilikle, ya da zorla hep istemişti bunu başkalarından. Zaman zaman bu despotça isteğe, büyük bir özveri duygusu karışıyordu. Zaman zaman keskin, karanlık istek dalgaları sarıyordu benliğini, başını döndürüyordu ve o hiç bir şey anlamıyordu bundan.

Minna'ya gelince, merakı uyanmıştı ve bir roman yaşadığı için pek derin bir haz içindeydi ve bundan gururunu okşayacak, duygularını coşturacak bir şeyler çıkarmaya çalışıyordu. Duygularını olduğundan başka türlü görmekten, kendini aldatmaktan zevk duyuyordu. Asklarının büyük bir bölümü kitaplardan gelmeydi. Kendilerini okudukları romanların kahramanlarına benzetiyor ve hiç kendilerinin olmayan duyguları kendilerine malediyorlardı.

Ama bütün bu küçük yalanların, bu küçük bencilliklerin, aşkın tanrısal ışığı önünde eriyeceği an gelmişti artık.

Bir gün, bir saat, hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir kaç saniye... Ve bu o kadar beklenmedik bir şey olmuştu ki!...

•

Bir akşam başbaşa konuşuyorlardı. Salon gölgelere gömülmüştü. Büyük ve ciddi konularda söz ediyorlardı. Sonsuzluk, hayat, ölüm gibi. Küçük aşkları için büyük bir çerçeveydi bu. Minna yalnızlığından yakınıyordu. Christophe dediği kadar yalnız sayılmayacağını söyledi.

Minna küçük başını sallıyarak:

— Hayır, dedi. Bütün bunlar lâkırdı. Herkes kendisi için yaşıyor. Kimsenin ilgilendiği yok sizinle. Hiç kimse sizi sevmiyor!...

Bir sessizlik oldu.

Sonra birden Christophe heyecandan sapsarı kesilerek:

— Ya ben?... diye sordu.

Ateşli küçük kız bir sıçrayışta yerinden kalkarak Christophe'un ellerine sarıldı.

Kapı açılmıştı. Geri attılar kendilerini. Bayan von Kerich içeri girmişti. Christophe ters tuttuğu bir kitaba dalmış göründü. İşinin üstüne eğilen Minna iğneyi parmağına batırdı.

O akşam hiç yalnız kalmadılar, kalmaktan da çekiniyorlardı. Bayan von Kerich bitişik odadan bir şey almak için ayağa kalkmıştı. Her zaman pek de böyle şeylere yanaşmayan Minna gidip getirmek için yerinden fırladı. Christophe onun yokluğundan yararlanarak, Allahaısmarladık bile demeden çıkıp gitti.

Ertesi gün, yarıda kalan konuşmalarına tekrar başlamak için sabırsızlanarak buluştular. Ama yapamadılar bunu. Bununla birlikte işler yolunda gitmişti. Bayan von

Kerich'le birlikte gezmeye çıktılar. Yolda istedikleri gibi konuşmak için pek çok fırsat bulmuşlardı. Fakat Christophe ağzını açmıyordu. Bunun için de o kadar üzülüyordu ki, yolda yürürken Minna'dan elinden geldiği kadar uzakta duruyordu. Minna onun bu kabalığının farkında değilmiş gibi görünüyor, ama içerliyor ve bunu da belli etmekten geri kalmıyordu. Bir süre sonra Christophe bir iki sözcük mırıldanmaya kalktığı zaman, buz gibi soğuk bir tavır takınmıştı. Çocuğun sözü ağzında yarım kaldı. Gezintileri sona eriyordu. Saatler boşuna geçip gitmişti. Bundan yararlanamadığı için üzüntü içindeydi Christophe.

Sabahtan akşama kadar yağmur yağdığı bir gü_dü Evde kapanıp kalmışlardı. Konuşmuyorlardı. Kitap okuyor, esniyor, arada sırada pencereden dışarıyı seyrediyorlardı. Can sıkıntısı içindeydiler, keyifsizdi ikisi de. Saat dörde doğru hava açıldı. Bahçeye koştular. Taraçanın parmaklığına yaslanarak, ayaklarının dibinde nehre doğru uzanan çimenlikleri seyre daldılar... Topraktan güneşe doğru ılık bir buhar yükseliyordu. Yağmur damlacıkları kıvılcımlanıyordu otların üstünde. Islak toprak kokusuyla, çiçek kokuları birbirine karışıyordu. Yaldızlı pırıltılar yaparak arılar uçuşuyordu etrafta. Yapyanaydılar, birbirlerine bakmıyorlardı. Bu sessizliği bozmak ellerinden gelmiyordu bir türlü.

Bir arı gelip başlarının üstündeki yağmurun ıslattığı leylâk salkımına kondu. Birden su damlacıkları döküldü Minna'nın üstüne. Gülüştüler. Şimdi birbirlerine küskün olmadıklarını anlamışlardı. İki iyi arkadaştılar Ama yine de göz göze gelmekten çekiniyorlardı.

Minna birden, Christophe'un elini tutarak:

— Gel!... dedi.

Koşarak onu, bahçenin arka tarafında, ağaçların oluşturduğu kıvrımlı yola doğru sürükledi. Burası; içindeki çevresi fundalarla çevrili patikalarıyla, ağaçlıklı bir küçük tepeye doğru yükseliyordu.

Yokuşu tırmandılar, çamurlu toprakta ayakları kayı-

yordu, başlarının üstünde, ıslak ağaç dalları silkeleniyordu. Tepeye yaklaştıkları sırada, Minna dinlenmek için durdu. Soluk soluğa:

— Durun... Durun biraz!... dedi.

Christophe kızın yüzüne baktı. Ama o, başka yana bakıyordu, yarı açıktı ağzı, gülümsüyor, Christophe'un elini sıkıyordu. İkisi de avuçlarının içinde damarlarının attığını duyuyorlardı. Parmakları titriyordu. Her yer sessizlik içindeydi. Ağaçların körpe sürgünleri güneşte titreşiyordu. Gümüş yağmur damlacıkları, serpiliyordu yapraklardan. Gökyüzünde de kırlangıçların cıyak cıyak ötüşmeleri duyuluyordu.

Minna yüzünü Christophe'a çevirdi ve birden şimşek hızıyla boynuna atıldı. Christophe da onu kucakladı:

— Minna!... Minna! Sevgilim!

— Seni seviyorum, Christophe, seni seviyorum!

Islak bir tahta sıraya oturdular. Tatlı, derin ve çılgın bir istek sarmıştı bütün varlıklarını. Her şey gözlerinden silinmişti artık. Ne bencillik, ne böbürlenme, ne de ard düşünceler vardı şimdi. Bu aşk soluğuyla ruhlarındaki bütün gölgeler dağılmış gitmişti. Yaşlı, gülen gözlerinden «sevgi» okunuyordu hep. Bu soğuk, hoppa küçük kızla bu mağrur oğlan şimdi kendilerini vermek, birbirleri için acı çekmek, ölmek için yanıp tutuşuyorlardı.

Kendilerini tanımaz olmuşlardı; o kadar değişmişlerdi birden. Gönülleri, yüzleri, gözleri içli bir iyilik ve şefkat ışığıyla aydınlanıvermişti. Ömürlerinde bir daha bulamıyacakları tertemiz, mutlu bir kendini veriş anıydı bu.

Başbaşa verip fısıldaşmalardan, her zaman birbirlerinin olacakları için yaptıkları coşkun vaadlerden öpüşüp kucaklaşmalardan sonra vaktin epey geciktiğini farkettiler. Elele, ağaçlara çarpa çarpa, dar yollarda her an düşecek gibi sendeliyerek, koşa koşa döndüler. Dünyayı görmüyordu gözleri, sevinçten sarhoştular.

Christophe, Minna'dan ayrıldıktan sonra evine gitmedi. Uykusu yoktu hiç. Şehirden çıktı, kırlara daldı. Gecenin karanlığında rastgele dolaşmaya başladı. Hava serin

kırlar karanlık ve ıssızdı. Titrek bir baykuş sesi geliyordu uzaklardan. Christophe nereye gittiğini bilmeden, bir uyur gezer gibi, bağların arasından tepeye tırmandı. Ovada, şehrin ışıkları titreşiyor, gökte yıldızlar parıldıyordu. Yolun kenarındaki bir duvarın üstüne oturdu. Birden gözlerinden yaşlar boşandı. Neden olduğunu anlamamıştı bunun. Çok, pek çok mutluydu. Hüzünle karışıktı bu aşırı sevinci. Mutluluğunun verdiği memnunluğun yanında, mutlu olmayanlara acıma, her şeyin geçici olduğunu düşündüren melânkolik ve tatlı bir duygu ve bir yaşama sevinci vardı içinde.

Derin bir haz içinde ağladı, gözyaşları arasında uyuyakaldı. Uyandığı zaman tanyeri ağarıyordu. Nehrin üstünden yükselen beyaz bir sis şimdi yorgunluktan bitkin, kalbi mutlulukla gülen Minna'nın uyuduğu evi sarıyordu. Tıpkı Christophe'un sevgisi gibi...

•

Sabah olur olmaz yine bahçede buluştular ve birbirlerini sevdiklerini söylediler. Ama bir gün önceki tanrısal kaygısızlıkları yoktu şimdi. Minna, seven bir kadın rolü oynuyordu, Christophe da, daha içtenlikle olmakla birlikte rol kesiyordu. Gelecekteki yaşayışları üzerinde konuştular. Christophe yoksulluğuna, çaresizliğine yanıyordu. Minna, büyük kalblilik taslıyor, paraya değer vermediğini söylüyordu. İçtenlik vardı duygularında. Eksikliğini görmediği için paranın ne olduğunu bilmiyordu. Christophe ona büyük bir artist olacağına söz verdi. Minna bir roman gibi eğlenceli ve hoş buluyordu bunu. Gerçek bir sevgili gibi hareket etmesi gerektiğine inanmıştı. Şiir okuyordu, pek duygulu bir insan gibi gösteriyordu kendini. Christophe'a da geçmişti onun bu hali. Tuvaletine gülünç bir özenti göstermeye başlamıştı. Konuşmasına dikkat edeyim derken, ukalâlığa sapıyordu. Onu gülerek seyreden bayan von Kerich bu oğlanın neden böyle budalalaştığını soruyordu kendi kendine.

Ama, iki sevgili anlatılmaz şiir anları yaşıyorlardı... Puslu bir günde sisler arasından beliren bir güneş ışını gibiydi bu dakikalar...

Bir bakış, bir kımıldanış, tek bir sözcük yetiyordu onları mutlu kılmak için. Sonra akşamları merdivenin yarı karanlığı içinde gözlerinin tâ içine bakarak vedalaşmalar, birbirini tutan ellerinin ürperişi, titrek bir sesle fısıldaşmalar... Bütün bu ufak tefek şeyleri, geceleri uyurken yeniden yaşamaktaydılar.

Öyle hafifti ki uykuları, her saat çalışında uyanıyorlardı. «O beni seviyor» diyen su sesi gibi tatlı bir ses duyuyorlardı gönüllerinde.

Her şeyde bir güzellik bulmaya başlamışlardı. Bahar, tatlı bir gülümseyişle gülüyordu onlara. O zamana kadar bilmedikleri bir aydınlık vardı göklerde. Hava da öyle güzeldi ki. Bütün şehirde, kırmızı kiremitli çatılarda, eski duvarlarda, inişli çıkışlı kaldırımlarda öyle cana yakın bir çekicilik buluyorlardı ki. Yüreğine dokunuyordu bütün bunlar Christophe'un. Geceleyin herkes uyurken, Minna yatağından kalkıyor, pencerenin önüne oturuyordu. Vücudu ateşler içinde, kalbi çarparak uzun süre kalırdı orada. Öğleden sonraları, Christophe gelmediği zaman, bahçedeki salıncağa uzanır, bütün vücudu ve ruhu, bahar havası içinde yüzerek, dizlerinin üstünde bir kitap, gözleri yarı kapalı, bir mutluluk uyuşukluğu içinde hülyalara dalardı.

Saatlerce piyanosunun başından kalkmıyordu şimdi. Başkalarının kafasını şişiren bir sabırla, saatlerce akortları tekrarlıyor, heyecandan yüzü bembeyaz, vücudu ürpererek, kimi parçaları tekrar tekrar çalıyordu. Schumann'ın müziğini dinlerken ağlıyordu. Sokakta birlikte giderken, rastladıkları yoksullara kimseye göstermeden sadaka verirler ve sonra, memnun, bakışırlardı. O kadar mutluydular ki iyilik yaptıkları için... Doğrusunu söylemek gerekirse gelip geçiciydi bu iyilikleri. Minna, annesinin çocukluğundanberi, yanlarında çalışan ihtiyar hizmetçi Frida'nın ne kadar acıklı bir ömür sürdüğünü düşünür, dururdu. Mutfakta, söküklerini diken kadıncağızı hayret-

ler içinde bırakarak, boynuna sarılırdı. Ama bir iki saat sonra ilk zilde yetişmediği için azarlamaktan da geri kalmazdı kadıncağızı. Bütün insanlar için yüreği çarpan, sokakta bir böceği ezmemek için yolunu değiştiren Christophe'un da, ailesinin durumuyla ilgilendiği yoktu hiç. Acaip bir ters duyguyla başkalarına büyük bir yakınlık gösterdiği halde, kendinden olanlara karşı soğuk ve duygusuzca davranıyordu. Pek az aklına getiriyordu onları. Birlikte oldukları zaman içi sıkılıyor, sert sert konuşuyordu. İki sevgilinin iyilikleri, gönüllerini doldurup taşıran sevginin coşkunluklarıydı. Böyle anlarına rastlayanlar yararlanıyorlardı bundan .Bu iyilik krizlerinin dışında her zamankinden daha da bencildiler. Çünkü bütün ruhları tek bir düşünce ile doluydu ve her şeyi ona bağlıyorlardı.

Christophe'un yaşantısında ne büyük bir yer tutmuştu bu küçük kız! Onu bahçede ararken, uzaktan beyaz elbisesini gördüğü zaman yüreği sevinçle çarpıyordu. Tiyatroda ana kızın her zaman oturdukları koltuklar daha boşken ve locanın kapısı açılıp da onun şen sesini duyar duymaz heyecana kapılırdı. Bir konuşma sırasında o sevgili Kerich adı geçerse, kalbi sevinçle dolup taşıyordu. O zaman kızarıp bozarıyor, bir süre bir şey duymaz, görmez oluyordu. Fakat bir an sonra kanının damarlarında çoşkun bir sel gibi dolaştığını, gizli bir kuvvetin bütün benliğini doldurduğunu hissediyordu.

Bu toy, zevkine düşkün Alman kızı tuhaf tuhaf oyunlar icat ediyordu. Bir tabağın içine un seriyor, üstüne de yüzüğünü koyuyordu. Yüzüğü kim burnunu una değdirmeden dişleriyle alabilirse oyunu kazanmış olacaktı, yada bir bisküviyi ortasından delerek bir iplik geçiriyor, ipliğin bir ucunu dişlerinin arasına alıyor, öbür ucunu da Christophe'un ağzına veriyordu. Bakalım kim ipi daha hızlı ısıra ısıra önce yetişip bisküviyi yiyebilecekti. Yüzleri birbirlerine yaklaşıyor, solukları birbirine karışıyor, birinin dudakları, ötekinin dudaklarına değiyordu sonunda. O zaman yapmacıklı bir gülüşle gülüşüyorlardı, elleri

buz kesiliyordu. Isırmak, acıtmak geliyordu Christophe'un içinden. Birden geri çekiliyordu. Minna, kendini zorlayarak gülüyordu hep. Birbirlerine arkalarını dönüyor, ilgisiz gibi görünmeye çalışıyorlardı ama yine de yan gözle bakışmaktan alamıyorlardı kendilerini.

Bu pek de safça olmayan oyunlar kaygı vermekle beraber pek çekiciydi onlar için.

Christophe'un içinde bir korku vardı; bu oyunlara başlamaktansa, bayan von Kerich'e, ya da başka biriyle bir arada bulunmayı, can sıkıcı olsa da, daha çok istiyordu. Ama kimin yanında olurlarsa olsunlar seven kalblerinin bağları gevşemiyordu hiç. Tersine, zorlukla karşılaştıkça büsbütün güçlenip tatlılaşıyordu. O vakit her şey bir değer kazanıyordu gözlerinde. Bir kelime, bir dudak büküş, kaçamak bir bakış, günlük hayatın alışılmış tülü ardından iç yaşantılarını yansıtıyordu. Ama yalnız onlar görebiliyordu bunu. Hiç olmazsa böyle sanıyorlardı ve bu küçük sırrın sevinciyle gülümsüyorlardı birbirlerine. Birisi onları dinlese, beylik salon konuşmalarından başka bir şey duymazdı. Ama, dinmeyen bir aşk türküsü gibi geliyordu onlara bu sözler. Birbirlerinin yüzlerindeki, seslerindeki en küçük, en ince anlamı bile seziyorlardı, tıpkı açık bir kitabı okur gibi. Kaldı ki gözleri kapalı olsa da okuyabilirlerdi. Çünkü ikisi de kendi kalbini dinlerken sevdiğinin kalbinin yankısını duyuyordu içinde.

Hayata, mutluluğa, kendilerine sonsuz bir güvenleri vardı. Umutları sınırsızdı. Seviyorlardı, seviliyorlardı. Mutluydular. Ne bir kuşku, ne de gelecek korkusu. Öylesine eşsiz bir gönül rahatlığı vardı ki, bu bahar günlerinin. Bulutsuz bir gök. Hiç bir şeyin solduramıyacağı taptaze bir inanç. Hiç tükenmiyecek bir sevinç. Bütün bunlar gerçek miydi, rüya mıydı yoksa? Rüya içinde yüzdükleri şüphesizdi. Hayatla onların rüyaları arasında hiç bir ilişki yoktu. Bu sihirli zaman içindeki herşey rüyadan başka bir şey değildi. Aşkın soluğunda erimiş gitmişti tüm benlikleri....

•

Bayan von Kerich, onların çok ustalıkla yürüttüklerini sandıkları, ama gerçekte pek acemice yaptıkları bu oyunu sezmekte gecikmedi. Minna bundan şüphe ediyordu biraz. Bir gün, Christophe'la pek de uygun sayılmayacak kadar yanyana oturup konuşurlarken, bayan von Kerich içeri girmişti. Kapının gıcırtısını duyar duymaz ikisi de telâş ve şaşkınlıkla birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Bayan von Kerich bir şeyin farkında olmamış gibi davranmıştı. Minna buna üzülmüştü biraz. Annesiyle çatışmak isterdi, romantik bir şey olurdu bu.

Annesi ona bu fırsatı vermedi. Böyle şeylerden telâşa düşmeyecek kadar akıllı kadındı. Fakat Minna'nın yanında Christophe'dan alayla söz ediyor, gülünç yanlarını acımasızca ortaya koyuyordu. Bir kaç kelimeyle yerle bir ediyordu onu.

Aslında kötü niyetle yapmıyordu bunu. Yalnız, kendisinin olan, sevdiği bir varlığı korumak isteyen iyi bir kadının bencilliğiyle böyle hareket ediyordu. Minna istediği kadar surat assın, söylensin, karşılık versin, söylediklerine kulak asmasın, annesi onun bütün bu hareketlerinde, yanılmadığını gösteren birer kanıt buluyor ve ustalıkla en can alıcı yerinden vurmasını biliyordu.

Minna'nın onuruna dokunacak, onu Christophe'dan soğutacak fırsatların hiç birini kaçırmıyordu. Kocaman papuçları, elbisesinin biçimsizliği, lekeli şapkası, taşralı şivesi, selâm verirken aldığı gülünç tavırlar, sesindeki, kahkahalarındaki bayağılık bayan von Kerich'in alaylarından kurtulamıyordu. Ama öyle önemsiyerek, üzerinde duruyormuş gibi de yapmıyordu bunu. Hiç bir zaman bir sorgu şeklinde olmuyordu bu. Şöyle lâf arasına sıkıştırılmış bir cümle yetiyordu bunun için. Minna sinirlenerek cevap verecek oldu mu, hiç oralı olmuyor, başka bir işe veriyordu kendini. Ama söylediklerinin izi kalıyordu. Minna'nın üzerinde, istediği etkiyi yapmıştı.

Christophe'un kusurlarını artık hoş görmüyordu kız, eskisi gibi. Christophe da bunu sezmişti. Bir gün kaygıyla:

— Niye böyle bakıyorsun bana? diye sordu.

Minna:

— Hiiç... diye yanıt vermişti.

Ama bir an sonra Christophe bir şeyden keyiflenip de gülünce, yapmacıklı bir edayla gürültülü gürültülü güldüğünü yüzüne vurmadan çekinmiyordu. Çocuk afallayıp kalıyordu. Onun yanındayken gülüşüne dikkat etmesi gerektiğini aklından bile geçirmemişti. Bütün neşesi sönüveriyordu birden.

Kimi zaman, kendini unutmuş bir halde konuşurken, birden sözünü kesip tuvaletindeki bir kusuru açığa vuruyor, ya da sözlerini bayağıca bulduğunu ukalâca bir edayla söylüyordu. Bunun üzerine Christophe'un konuşmaya hevesi kalmıyor, arada bir de küsüyordu. Sonradan onu sinirlendiren bu hareketlerin Minna'nın kendisine karşı duyduğu ilgiye bir kanıt olduğuna kendini inandırıyordu. Kızın da buna inandığını düşünmekteydi. Sessizce bundan yararlanmaya kalkıyordu ama, Minna hiç de memnun görünmüyordu bundan, çünkü pek iyi beceremiyordu bu işi.

Ama kızdaki değişikliğin farkına varacak kadar vakit bulamamıştı. Paskalya geliyordu. Minna annesiyle birlikte Weimar taraflarındaki akrabalarına gidecekti.

Ayrılacakları hafta, yine ilk günlerin sıcaklığını buldular. Bir iki kez sinirlenmesi bir yana, Minna her zamankinden daha tatlılıkla davranmıştı Christophe'a karşı. Ayrılıştan bir gün önce, onu gürgenli yolun tâ sonuna sürükledi, boynuna güzel kokulu bir kesecik taktı, kendi saçından bir tutam kesip koymuştu bunun içine. Birbirlerini daima seveceklerine yeminler ettiler. Her gün mektuplaşacaklarına söz verdiler. Sonra, gökten bir yıldız seçtiler, her akşam ikisi de ,aynı anda bakacaklardı ona.

Ayrılık günü geldi, çattı. Christophe, gece yatağında «yarın nerede olacak?» diye belki on kez sormuştu kendi kendine. «Bu gün gidiyor. Bu sabah daha burada. Ama akşam...» diye düşünüyordu.

Daha saat sekize gelmeden köşke gitti. Minna kalkmamıştı. Bahçede gezinmek istedi, yapamadı. Yeniden içeri girdi. Koridorlara bavullar, paketler yığılmıştı. Bir

odaya girip, bir köşede oturdu. Her kapı açılışına, döşemelerin gıcırtısına kulak kabartıyor, üst kattan tanıdığı ayak seslerini ayırt etmeye çalışıyordu. Bayan von Kerich odaya girip çıktı ve alaylı bir sesle günaydın, dedi. Sonra da Minna görünmüştü. Yüzü solgundu, şiş şişti gözleri. Christophe gibi onun da gözüne uyku girmemişti o gece. İşi başından aşkın görünüyor, hizmetçilere emirler veriyordu. Bir yandan ihtiyar Frida ile konuşurken Christophe'a elini uzattı. Her işi bitirmiş, yola çıkmaya hazır görünüyordu. Bayan von Kerich tekrar odaya geldi. Bir şapka kutusu üzerine kızıyla tartıştılar. Minna, unutulmuşçasına, piyanonun yanında boynu bükük oturan Christophe'a dikkat etmiyormuş gibi görünüyordu. Annesiyle dışarı çıktı, sonra yine girdi ,odanın eşiğinde, annesine seslenerek bir şeyler söyledi. Kapıyı kapadı. Yalnızdılar. Christophe'a koştu, elini yakalayarak bitişikteki küçük salona sürükledi, panjurları kapalıydı buranın. Yüzünü Christophe'un yüzüne yaklaştırdı, bütün gücüyle öptü. Ağlıyarak:

— Söz veriyor musun, söz veriyorsun değil mi beni daima seveceğine? diye soruyordu.

İkisi de için için ağlıyorlardı şimdi. Hıçkırıkları duyulmasın diye güçlükle kendilerini tutmaya çalışıyorlardı. Bir ayak sesi duyarak, birbirlerinden uzaklaştılar. Minna gözlerini sildi. Yine eski küçük hanım tavrını takınarak hizmetçilerle konuşmaya başladı, fakat sesi titriyordu.

Bir aralık mendilini düşürmüştü. Christophe hemen bu küçük, kirli, gözyaşlarıyla sırılsıklam buruşuk mendili gizlice alıp sakladı.

Onların arabasıyla gara kadar gitti. Karşı karşıya oturmuşlardı. Şimdi iki çocuk da birbirlerine pek seyrek bakıyorlardı, birden boşanıp ağlamak korkusuyla. Gizlice birbirlerinin ellerini tutuyor, acıtıncaya kadar sıkıyorlardı.

Hareket vakti gelip çattı. Vagon kapısının önünde duran Christophe, tren kımıldar kımıldamaz harekete geçti, vagonun yanı sıra koşmaya başladı. Sağına soluna bak-

madan, memurlara çarparak koşuyordu. Gözlerini Minna'dan ayırmadan koşuyordu. Tren kendisini geçinceye kadar koştu. Sonra soluk soluğa durdu, tanımadığı insanlar arasında yapayalnız buldu kendisini.

Eve döndü. Bereket versin kimsecikler yoktu. Odasına kapandı, uzun uzun ağladı.

•

Bütün sevişenler için en büyük işkence olan ayrılığın acısını ilk kez tadıyordu. Artık bütün dünya boş, hayat boş, her şey bomboş geliyordu ona. Soluk alamaz olmuştu. Öldürücü bir bunalımdı bu. Hele insanın çevresinde hâlâ sevgilinin buralarda yaşadığını gösteren maddî izler duruyor, etrafımızdaki şeyler onun anısını canlandırıyorsa ve alışık olduğumuz dekorun içinde yaşamak zorunda kalıyor da yitirilen mutluluğu yeniden yaşamak için çırpınıyorsak, bu bunalım daha dayanılmaz olur. O zaman bir uçurumun kenarında buluruz kendimizi. Eğiliriz, başımız döner, düşecek gibi oluruz, düşeriz. İnsan kendini ölümle karşı karşıya bulur. Gerçekten de böyleyizdir. Sevilen insanın yokluğu başka bir ölümdür. Bizim için en aziz varlığın uzaklaşmasına tanık olmuşuzdur. Hayat silinir gider, kapkara bir çukur açılır önümüzde; yokluk.

Christophe bütün o sevilen yerleri yeniden görerek acısını bir kat daha arttırıyordu. Bayan von Kerich, kendileri yokken, istediği gibi gezsin dolaşsın diye bahçenin anahtarını vermişti. Hemen o gün oraya gitti. Kederinden kahroldu. Gelirken, Minna'dan bir şeyler bulacağını umuyordu burada. Aldanmamıştı. O kadar çok şey vardı ki. Bütün çimenlerin üstünde onun hayalinin kımıldadığını görür gibi oluyordu. Her yol dönemecinde karşısına çıkıverecekmiş gibi geliyordu ona. Böyle bir şey olmıyacağını biliyordu elbet. Ama bunun tersine inanmak için yiyip bitiriyordu kendisini. O yolda, salkım çiçekleriyle bezenmiş terasta, gürgenlikteki sırada, onunla yaşadığı sev-

gi dolu anların izlerini arıyordu hep. Sonra durmadan nefsine işkence edercesine: «Sekiz gün önce... Üç gün önce... daha dün buradaydı o. Daha bu sabah...» diye söylenip duruyordu kendi kendine.

Çarpıntıdan boğulacak, ölecek gibi oluncaya kadar bu düşüncelerle tırmalıyordu kalbini. Şimdi duyduğu bu kedere yararlanmadan geçirdiği, kaybolmuş günleri düşünürken duyduğu öfke de karışıyordu. O ne güzel dakikalar, saatlerdi. Onun yanında, onun kokusunu içine doldurarak, onu görerek yaşadığı zamanlar! Ama değerini bilmemişti bunun! En küçük anının bile tadını çıkarmadan, zaman akıp gitmişti. İş işten geçmişti şimdi. Bir daha geri gelmezdi giden günler!...

Eve döndü. Ailesinden tiksiniyordu. Her zaman görmeğe alışık olduğu yüzlerini, anlamsız sözlerini, hareketlerini görmeğe katlanamaz olmuştu. Hemen yanı başlarında böyle bir felâket olmamış gibi her günkü yaşayışlarını sürdürüp gidiyorlardı. Şehirde de kimse farkında değildi bir şeyin. Herkes gülerek, konuşarak işinde gücündeydi. Yine ağustos böcekleri ötüyor ve güneş ışık saçıyordu yine. Herşeyden nefret ediyor, bütün dünyanın bu duygusuzluğu altında eziliyordu. Gözünde hiç bir şeyin değeri kalmamıştı artık. Kimseye acımaz, kimseyi sevmez olmuştu.

Çok acı günler geçirdi. Yine eskisi gibi işlerini makine gibi yapıyordu. Ama bütün yaşama isteği yok olmuştu.

Bir akşam hiç konuşmadan, derin bir keder içinde sofrada otururken, postacı kapıyı çaldı, ona bir mektup uzattı. Daha yazıyı görmeden içine doğmuştu kimden olduğu. Üstüne dört çift göz çevrilmişti. İçine gömüldükleri can sıkıntısından kurtulmak umuduyla, okumasını bekliyorlardı. Zarfı tabağının yanına bıraktı. Açmamak için kendini zorlayarak, ilgisizce bu mektubun ne olduğunu bildiğini söylemişti. Ama meraktan deli olan kardeşleri inanmamışlardı. Onun yüzünden bir şeyler okumaya çalışıyorlardı. Öyle ki, yemek bir işkence oldu onun için. Yemeğini bitirir bitirmez gidip odasına kapandı. Kalbi o ka-

dar hızla çarpıyordu ki zarfı açarken, az kalsın mektubu parçalıyacaktı. Acaba nasıl bir haber alacağım diye bir korku vardı içinde. Fakat daha ilk satırlarda kalbi sevinçle doldu.

Çok içten yazılmış bir kaç satırlık bir mektuptu bu. Minna bunu gizlice yazmıştı. «**Christophe'cuğum**» diyordu ona. Çok ağladığını, her akşam yıldıza baktığını, Frankfurt'ta olduklarını, buranın büyük bir şehir olduğunu, çok güzel, büyük mağazalar gördüklerini, ama kendisinin gözüne bir şey görünmediğini, aklının onda olduğunu yazıyordu. Bundan sonra da ona, kendisine sâdık kalacağına, başka kimsenin yüzüne bakmıyacağına, yalnız onu düşüneceğine yemin ettiğini hatırlatıyordu. Kendisinin yokluğunda çok çalışarak ün kazanmasını ve kendisini de bu üne kavuşturmasını istiyordu.

Mektubuna son verirken de ayrıldıkları gün birbirlerine «Allahaısmarladık» dedikleri küçük salonu hatırlıyor musun, diye soruyor, sabahleyin oraya gitmesini rica ediyor, kendisinin de uzaktan o günü düşünerek içinden yine böyle «Allahaısmarladık» diyeceğini yazıyordu. İmzasının üstüne de «Her zaman senin olan...» diye yazmıştı. Mektubunun altındaki notta başındaki o kötü fötrü atmasını, kalın örgülü, mavi kurdeleli bir hasır şapka giymesini öğütlüyor, «burada bütün kibar insanlar bunu giyiyor» diyordu.

Christophe mektubu tamamıyla anlıyabilmek için dört kez okudu, sersemlemişti, kendinde mutlu olmak gücünü bile bulamıyordu artık. Öyle büyük bir yorgunluk duydu ki, birden yatağa uzandı, mektubu tekrar tekrar okuyor, öpüyordu. Yastığının altına koydu. İkide bir yerinde mi diye eliyle yokluyordu. Bütün benliğinde büyük bir rahatlık duyuyordu şimdi. Sabaha kadar deliksiz uyudu.

Hayat artık katlanılabilir hale gelmişti onun için. Minna'nın vefalı hayali de hep yanında duruyordu. Kendisi de ona yazmaya başladı. Ama, her şeyi açıkça yazmaya hakkı yoktu. Duygularını saklamak zorundaydı. Çok

güç ve zahmetli bir işti bu. Sevgisini beceriksizce uydurulmuş tumturaklı cümlelerin altına saklamaya çalışıyor, her zamanki gibi gülünçlüğe düşüyordu.

Mektubu gönderdi. Her gün Minna'dan cevap bekliyordu. Hayatını bu bekleyiş dolduruyordu artık. Sabredebilmek için gezmeye, okumaya çalıştı. Ama yalnız Minna'yı düşünüyor ve saplantı hastası gibi durmadan onun adını sayıklıyordu. Bu ada öylesine tapınırca bir duygu ile bağlıydı ki Lessing'in bir kitabını, Minna adı yazılı olduğu için yanından ayırmıyordu hiç. Her gün tiyatrodan çıktıktan sonra vitrininde yaldızla o beş sevgili harf yazılı olan bir tuhafiyeci dükkânının önünden geçmek için yolunu uzatıyordu.

Sevgilisi kendisine ün kazandırmak için çalışmasını öğütlediği halde, haylazlık edişine kızıyordu. Bu istekteki safça böbürlenme, bir güven belirtisi gibi geliyordu ona. Bu isteği yerine getirmek için bir eser yazacaktı. Ama Minna'ya armağan edeceği bu eseri onun için, onunla dolu olarak yazacaktı. Şimdilik bundan daha iyi bir şey yapmış olamazdı. Daha ilk taslağı düşünürken melodiler, aylarca bir hazneye biriktikten sonra, setleri yıkarak sel halinde boşanan su yığını gibi içinden taşıyordu. Sekiz gün odasından çıkmadı hiç. Louisa yemeğini kapının önüne bırakıyordu.

Klarnet ve yaylı sazlar için bir kentet (Quintette) yazdı. Bir umut şiiri ve gençlik özlemleriyle örülmüştü ilk bölümü. Son parça ise bir tek aşk cıvıltısıydı. Bunda Christophe'un o vahşi ruhunun yer yer fışkırdığı duyuluyordu. Ama bütün eser ikinci parça için yazılmıştı: **Larghetto.** Bunda Christophe, küçük ve ateşli bir varlığı anlatmak ve Minna'nın portresini çizmek istemişti. Ama kimse bulamazdı onu, kendisi bile. Önemli olan Christophe'un bunu bilmiş olmasıydı. Sevgilisinin benliğini böylece kavrayıp eserine sindirdiğine inanarak derin bir hazla ürperiyordu. Hiçbir çalışması bu kadar zevkli ve kolay olmamıştı. Ayrılığın içine doldurduğu aşk kasırgasının dinmesi gibi bir şeydi bu. Hem de bir sanat kaygısı,

ihtirası yenerek güzel ve berrak bir biçim içine sokma çabası. Bu da ruhuna huzur getirmiş, duygularına denge kazandırmıştı. Şehvete benzer bir rahatlık duyuyordu. Bütün sanatçıların duyduğu yüce sevinç. Yaratma süresince isteğin ve acının boyunduruğundan kurtulmuştu. Üstün gelmişti buna şimdi.

Zevk, ya da acı veren her şey iradesinin bir ürünü gibi geliyordu ona. Ne var ki çok kısa sürüyordu bu anlar. Sonra yine, gerçeğin zincirleri, eskisinden daha ağır çöküyordu omuzlarına.

Bu işe kendini verdiği sürece, Minna'nın yokluğunu pek az hissetmişti. O Minna'da yaşıyordu. Minna, Minna'da değil, ondaydı. Ama eserini yazıp bitirince kendini çok yalnız buldu, eskisinden daha yalnız ve yorgun. Minna'ya yazalı iki hafta geçtiği halde ondan cevap almadığını düşündü. Yeniden yazdı. Bu kez ilk mektubundaki gibi ihtiyatlı davranmak elinden gelmedi. Minna'ya yan şaka —çünkü gerçek olacağına inanmıyordu— kendisini unuttuğu için sitem etti. Tembelliğine takıldı, dostça şakalar yaptı. Merakını arttırmak ve geldiği zaman bir sürpriz yapmış olmak için, eserinden üstü kapalı ve esrarlı bir biçimde söz etti. Aldığı şapkayı inceden inceye anlattı. Küçük despotun bütün buyruklarına boyun eğdiğini göstermek için de —çünkü Minna'nın bütün söylediklerini ciddiye almıştı— evinden hiç çıkmadığını, çağrıldığı yerlere, hasta olduğunu bahane ederek gitmediğini de yazmayı unutmadı. Yalnız bir akşam şatoya çağrıldığı halde, Minna'ya verdiği sözü tutmak için gösterdiği istek yüzünden gitmediğini, bu yüzden Gran-Dük'le arasının soğuduğunu yazmamıştı. Mektup baştan sona âşıklarda görülen sevinçli bir kendini veriş ve sır havası içindeydi. Bu sırları yalnız Minna'nın çözebileceğini düşünüyor, aşk kelimesi yerine hep dostluk kelimesini kullandığı için kendini pek becerikli buluyordu.

Mektubunu yazdıktan sonra geçici bir ferahlık duymuştu içinde. Çünkü önce yazmak, uzakta olanla konuşmuş olmak gibi bir avunma veriyordu kendisine. Sonra

Minna'nın da derhal yazacağından şüphe etmiyordu. Mektubunun Minna'ya ulaşması ve onun cevabının da kendi eline geçmesi için üç gün ayırmıştı. Bu üç günü sabırla geçirdi. Fakat dördüncü gün de geçtikten sonra içi içine sığmaz oldu.

Bütün enerjisi tükenmişti, postacının geliş saati dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Artık sabırsızlıktan yerinde duramıyordu. Vehimli olmuştu, ocaktaki bir çıtırdıya, gelişi güzel söylenmiş bir sözcüğe bakıp mektup geleceğine inanıyordu. Ama posta saati geçti mi yine sürüngüsü düşüyordu. Ne çalışma, ne de çıkıp gezme hevesi vardı içinde. Ömrünün biricik amacı şimdi, gelecek postayı beklemekti. Bütün gücünü de o saate kadar dayanabilmek için harcıyordu. Ama bir kez akşam oldu da, artık mektup alma umudu kalmadı mı, derin bir kedere gömülüyordu. Yarına çıkmam, diyordu içinden. Masasının başında konuşmadan, kafası bomboş, oturuyordu. Kalkıp yatacak güç bile bulamıyordu kendinde. Büyük bir çaba göstererek ancak son irade kırıntısını da kullanarak kendini atabiliyordu yatağına. Kurşun gibi ağır bir uykuya dalınca, öyle acaip rüyalar görüyordu ki, gece hiç bitmeyecek gibi geliyordu ona.

Bu sürekli bekleyiş gittikçe bir hastalık halini almıştı. Christophe, acaba mektup geldi de, kendisinden sakladılar mı, diye babasından, kardeşlerinden kuşkulanmaya başlamıştı. Postacıdan bile. Üzüntüden kendini yiyip bitiriyordu. Minna'nın bağlılığından bir an bile şüphe etmiyordu. Hasta olduğu için yazmıyordu her halde. Belki ölüm halindeydi, ya da ölmüştü. Hemen kaleme sarıldı, üçüncü bir mektup daha yazdı. Yürek paralayıcı bir kaç satır. Bu kez ne yazısına dikkat etmişti, ne de duygularını saklamaya. Postanın gitmesine az vakit kalmıştı. Yazdıkları nın orasını, burasını çizdi, elinde evirip çevirirken kâğıdı buruşturdu, kaparken zarfı kirletti. Aman ne çıkar bundan! diye düşündü. Sonraki postayı bekliyecek hali yoktu. Koşa koşa postaneye gitti. Posta kalkıncaya kadar sabırsızlıktan içi içine sığmamıştı. Ertesi gece, Minna'nın

hayali sahici bir insan kadar net bir biçimde canlanmıştı gözünün önünde. Hastaydı, Christophe'u çağırıyordu. Kalktı, yürüyerek ona gidecekti. Ama nereye? Nerede bulacaktı onu?...

Dört gün sonra, sabah postasıyla Minna'nın cevabı geldi. Kuru, soğuk bir anlatımla yazılmıştı bu mektup. Christophe'a, yazdığı o budalaca şeylerin nereden aklına estiğini bir türlü anlamadığını, sağlığının yerinde olduğunu, yazacak vakti olmadığını söylüyor ve bu çoşkunluklarına bir son vermesini, kendine mektup yazmamasını rica ediyordu.

Christophe yıldırımla vurulmuşa döndü. Minna'nın içtenliğinden kuşkusu yoktu. Kendini suçladı. Her halde Minna o patavatsızca ve abuk sabuk sözlerine haklı olarak kızmıştır, diye düşündü. Budala, diye söylendi kendine, kafasını yumrukladı. Ama ne yapsa boşunaydı. Minna'nın onu, kendisinin Minna'yı sevdiği kadar sevmediğini ister istemez hissediyordu.

Bundan sonraki günleri anlatılamaz bir ölgünlük içinde geçti. Hiçlik anlatılabilir mi? Onu hayata bağlayan biricik şeyden, Minna'nın mektuplarından yoksun kalınca, artık robot gibi yaşar olmuştu Christophe. Bütün gün boyunca tek ilgilendiği iş, gece yatarken, tıpkı tatili bekleyen bir okul çocuğu gibi, takvimden, Minna'ya kavuşacağı günden onu ayıran o sonu gelmez günlerden birini daha çizmekti sadece.

•

Dönecekleri gün gelip geçmişti. Minna, bir hafta önce gelmiş olmalıydı. Christophe'un bitkinliğinin yerini bir telâş almıştı şimdi. Minna, ayrılırken geleceği günü bildireceğini vâdetmişti. Onu karşılayacağı ânı sabırsızlıkla bekliyordu. Şimdi bu gecikmenin nedenini bulmak için kafasını patlatıyordu.

Bir akşam, komşularından biri, büyükbabanın ahbap-

larından döşemeci Fischer, pipo içerek Melchior'la çene çalmaya gelmişti. Akşam yemeklerinden sonra arada bir gelirdi böyle. Kendini yiyip bitiren Christophe, postacının geçmesini de boşuna bekledikten sonra yatmak üzere kalkmıştı. Ama kulağına çalınan bir sözcük tâ içinden ürpertti onu. Fischer, ertesi sabah *erkenden perdeleri takmak* için von Kerich'lere gideceğini söylemişti. Christophe dayanamadı, sordu:

— Geldiler, demek?... diye sordu.

İhtiyar Fischer:

— Numaracı! Sen benden iyi bilirsin bunu! diye söylendi. Çoktan geldiler. İki gün oldu!...

Artık kulağına başka bir şey girmedi Christophe'un. Odadan çıktı, dışarı gitmeye hazırlandı. Epey zamandır gizliden gizliye onu kollayan annesi koridorda peşinden gelerek nereye gittiğini sordu. Christophe yanıt vermedi, çıkıp gitti. Çok üzgündü.

Kerich'lere koştu, saat akşamın dokuzuydu. Minna ile annesini salonda buldu. Gelişine hiç şaşmamış görünüyorlardı.

Ona, rahatça hoş geldin, dediler. Minna bir şeyler yazıyordu. Masanın üstünden elini uzattı, sonra yine yazmasını sürdürerek dalgın dalgın hatırını sordu. Bununla birlikte nezaketsizlik ettiği için özür diledi. Onu dinler gibi görünüyordu. Ama annesine bir şey sormak için sözünü kesti. Christophe onların yokluğunda ne kadar üzgün olduğunu anlatmak için dokunaklı bir şeyler hazırlamıştı. Ancak bir kaç sözcük kekeleyebilmişti. Kimse bir şey anlamadı, cesareti kırıldı, sustu.

Minna yazısını bitirdikten sonra eline bir iş alıp Christophe'dan bir kaç adım öteye oturdu. Yolculuğunu anlatmaya başladı. Geçirdiği tatlı günleri, at gezintilerini, şatodaki yaşayışı, bulundukları eğlenceli toplantıları saydı, döktü. Konuştukça canlanmıştı, söz arasında oralarda tanıdığı yerler ve Christophe'un tanımadığı insanlara da değiniyordu. Bunları hatırladıkça annesiyle gülüşüyorlardı. Bütün bu öykünün içinde Christophe yabancı bu-

luyordu kendisini. Nasıl davranacağını bilemiyor, sıkıntılı sıkıntılı gülümsüyordu. Gözünü Minna'nın yüzünden ayırmıyor, yüzüne bakması için yalvarıyor gibiydi.

Ama, baktığı zaman da— ki bu pek seyrek oluyordu, çünkü ondan çok annesine bakmaktaydı—, bakışları sesi gibi tatlı ama ilgisizdi. Annesinin yanında olduğu için mi böyle davranıyordu? Christophe onunla başbaşa konuşmayı o kadar istiyordu ki. Ama Bayan von Kerich bir dakika bile yanlarından ayrılmıyordu. Christophe, kendisiyle ilgili bir şeylerden söz açtı. Çalışmalarını, tasarılarını anlattı. Minna'nın kendisinden uzaklaştığını sezmişti. Bunun için de onu kendisiyle ilgilendirmeye çalışıyordu. Gerçekten de kız, büyük bir dikkatle dinler gibi yapıyor, zaman zaman anlattıklarına şaşmış gibi sesler çıkararak sözünü kesiyordu, her zaman pek yerinde düşmüyordu bunlar. Ama yine ilgileniyormuş gibi bir davranışla yapıyordu bunu.

Christophe onun tatlı gülüşüyle kendinden geçerek umuda kapılacağı an, Minna'nın küçücük elini ağzına kapıyarak esnediğini gördü. Birden sustu, âni bir kararla yorgunluğunu bahane ederek kibarca özür diledi. Gitmek için ayağa kalktı, biraz daha oturmasını söyliyeceklerini umuyordu. Bir şey diyen olmadı. Ayrılış sahnesini uzattıkça uzatıyordu, ertesi gün gelmesini söylemelerini bekledi. Böyle bir şey diyen olmadı. Gitmekten başka çare yoktu. Minna onu kapıya kadar götürmedi. Şöyle bir ilgisizce elini uzattı. Christophe, salonun ortasında ona Allahaısmarladık, diyerek ayrıldı.

Kalbi derin bir kederle dolu olarak eve döndü. İki ay önceki Minna'dan, sevgili Minna'sından eser kalmamıştı. Ne olmuştu? Neden böyle değişmişti?... Çoğunluğu bir ruh koleksiyonundan başka bir şey olmayan, yaşayan ruhların, bu kadar çabuk değişmesini, hattâ kaybolmasını, yepyeni bir kişiliğe bürünmesini şimdiye kadar hiç sınamamış olan zavallı bir çocuk için, bu basit gerçek çok acıydı ve buna inanamıyordu bir türlü.

Bu düşünceyi dehşetle kovuyordu zihninden, kendini

akşam yanlış gördüğüne, Minna'nın yine eskisi gibi olduğuna inandırmak istiyordu. Ertesi sabah oraya gitmeye, ne olursa olsun onunla konuşmaya karar verdi.

Geceleyin gözünü kırpmadı. Saatleri sayıyordu. Sabahın erken saatine kalkıp Kerich'lerin evlerinin çevresinde dolaşmaya başladı. Olanak bulur bulmaz içeri girdi. Minna'nın yerine annesi çıktı karşısına. Hamarat ve erkenci kadın, taraçadaki saksıları suluyordu. Christophe'u görünce yarı alaylı bir sesle haykırdı:

— Ah! Siz misiniz?.. İyi ki geldiniz. Size söyleyeceklerim var, biraz bekleyin...

Kadın sürahiyi bırakmak ve ellerini yıkamak için içeri girdi. Döndüğü zaman, felâketin yaklaştığını hisseden Christophe'un bozulmuş yüzünü görerek hafifçe gülümsedi:

— Bahçeye gidelim, daha rahat konuşuruz, dedi.

Her yanı sevgisinden bir anıyı taşıyan bahçede Bayan von Kerich'in arkasından yürüyordu. Kadın, çocuğun perişanlığından zevk duyar gibi konuşmak için acele etmiyordu. Sonra:

— Şuraya oturalım, dedi.

Minna'nın ayrılık gününden bir gün önce dudaklarını Christophe'a uzattığı sıraya oturdular.

Bayan von Kerich, çocuğu büsbütün ezen bir ciddilik takınarak:

— Neden söz etmek istediğimi biliyorsunuz sanırım! dedi. Bunu hiç aklımdan geçirmemiştim Christophe. Sizi ciddi bir çocuk olduğunuz için beğeniyordum. Güvenim vardı size. Ama bunu kötüye kullanarak kızımın aklını çelmeye kalkışacağınızı düşünmemiştim hiç. O size emanet edilmişti. Ona saygı göstermeliydiniz, bana saygı göstermeliydiniz, kendinize de saygı göstermeliydiniz!

Sesinde hafif bir alay havası vardı, —Bayan von Kerich, çocukların arasındaki bu aşka hiç önem vermemişti— ama Christophe bunu sezmedi. Her şeye olduğu gibi, trajik bir anlam verdiği bu sitemler bıçak gibi kalbine saplandı.

— Fakat... efendim... Fakat efendim... (Gözleri yaş içinde kekeliyordu.) Hiç bir zaman kötüye kullanmadım bana olan güveninizi... Böyle düşünmeyin, yalvarırım size. Namussuz bir insan değilim ben. Yemin ederim ki!... Sadece Minna'yı seviyorum. Bütün kalbimle seviyorum onu. Biricik isteğim onunla evlenmek!

Bayan von Kerich gülümsedi:

— Hayır, yavrum (bunu, artık Christophe'un anlayabildiği, görünüşte iyiliksever, ama aslında küçümseyici tutumuyla söylemişti) hayır, olmaz böyle şey, bu bir çocukluk.

Christophe:

— Neden, neden? diye sordu.

Kadının ciddî söylediğine inanmıyarak ellerini tuttu. Çünkü her zamankinden daha tatlı bir sesle konuşması yüreğine ferahlık vermişti sanki. Bayan von Kerich hep gülümsiyerek:

— Çünkü... dedi.

Christophe direniyordu. Kadın, alaylı bir şekilde çocuğu kollar görünerek, (onu hiç mi hiç ciddiye aldığı yoktu). Düşüncesini açığa vurdu: Christophe zengin değildi, Minna'nın ayrı zevkleri vardı. Christophe buna karşı, bunun önemi olmadığını, zengin olacağını, ünlü bir insan olacağını, şeref ve para kazanacağını, Minna ne isterse onu yapacağını söyledi. Bayan von Kerich bu sözleri kuşku ile dinliyordu. Christophe'un bu kadar kendine güvenişi pek eğlendirmişti onu, bir şey söylemeden, başını sallıyarak hayır, diyordu. Christophe da hep ayak diriyordu.

Minna'nın annesi kesin bir tonla:

— Hayır Christophe dedi. Hayır, tartışmak gereksiz. Olanaksız bir şey bu. Söz konusu olan sade para değil. Başka o kadar çok şey var ki. Sosyal durumunuz...

Sözünü bitirmesine hacet kalmamıştı. Ok yerini bulmuştu. Christophe'un gözü açılıverdi birden. Dostça gülümseyen kadının sesindeki alayı sezmiş, o iyilikle dolu görünen bakışlarındaki soğukluğu anlamıştı. Oğluymuş

gibi sevdiği, kendisine bir ana gibi davrandığını sandığı bu kadının kendisine ne kadar yabancı olduğunu anlayıverdi birden. Şefkatinin altında saklı olan o yüksekten bakan davranışını hissetti. Bayan von Kerich yumuşak sesiyle konuşmasını sürdürüyordu. Ama her şey bitmişti artık. Bu sesteki tatlı akıcılığı duymaz olmuştu. Her sözcüğün altında kibar kadın ruhunun kuruluğunu duyuyordu. Ağzını açıp tek bir şey söylemedi. Kalktı, gitti. Başı dönüyordu.

Odasına girer girmez kendini yatağa attı. Tıpkı küçüklüğünde olduğu gibi öfke ve isyan halinde, kırılan onurunun acısıyla kıvranıyordu. Yastığını ısırıyor, bağırdığını duymasınlar diye, mendiliyle ağzını kapıyordu. Bayan von Kerich'ten de Minna'dan da nefret ediyordu şimdi. Suratına tokat vurmuşlar gibi hissediyordu kendini. Utanç ve öfke ile bütün vücudu titriyordu. Hemen harekete geçmeliydi. Öcünü almadan yaşayamazdı. Kalktı, budalaca bir kızgınlık havasına bürünen şu mektubu yazdı:

«Sayın bayan,

«Dediğiniz gibi, hakkımda yanılıp yanılmadığınızı bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa sizin hakkınızda acı bir şekilde yanıldığımdır. Sizi dost sanmıştım kendime. Böyle olduğunuzu söylemiş, böyle görünmüştünüz. Canımdan çok seviyordum sizi. Şimdi anlıyorum ki hepsi yalanmış, bir aldatmacadan başka bir şey değilmiş bana gösterdiğiniz yakınlık. Beni kullandınız, sizi eğlendiriyordum, oyalıyordum sizi, piyano çalıyordum, uşağınız olmuştum. Ama, ne sizin, ne de başkasının uşağı olmıyacağım!

Kızınızı sevmeye hakkım olmadığını insafsızca hatırlattınız bana. Dünyada hiç bir şey istediğimi sevmekten alıkoyamaz beni. Sizin düzeyinizde olmasam bile ben de sizin kadar soyluyum. Soyluluk insanın ruhunda olmalı. Kont değilim, ama bir çok kontlardan daha onurlu bir insanım. İster kont, ister uşak olsun, bana hakaret edenden nefret ederim. Ruhunda soyluluk olmadan, soylu oldu-

ğunu öne sürenlerin paçavra kadar önemi yoktur gözümde.

Hoşça kalın! Beni yanlış anladınız, aldattınız beni, nefret ediyorum sizden.

Bayan Minna'yı, size rağmen seven ve ölünceye kadar sevecek olan Christophe. Onu daima seveceğim, **çünkü o benimdir**, onu kimse alamaz benden.»

Mektubu posta kutusuna atar atmaz yaptığından büyük bir korkuya kapıldı. Bunu düşünmemeye çalışıyordu ama bazı cümleler aklına geliyordu. Bu gafları Bayan von Kerich'in okuduğunu düşündükçe soğuk terler döküyordu.

İlk anda, umutsuzluk içinde böyle bir şey yazmakta haklı olduğunu düşünmüştü. Ama ertesi gün mektubunun kendisini Minna'dan büsbütün ayırmaktan başka bir sonuç veremiyeceğini anladı. Bundan büyük felâket olamazdı onun için. Bununla birlikte hâlâ umudunu kesmemişti. Taşkınlığını bilen Bayan von Kerich, yazdıklarını ciddiye almaz da, sadece sert bir şekilde azarlamakla yetinir, diye düşünüyordu. Kimbilir? Onun duygularındaki içtenlikten hoşlanırdı belki de. Bir kelimecik söylese ayaklarına kapanmaya hazırdı. Beş gün bekledi. Nihayet bir mektup geldi, kadın şunları yazıyordu:

«Sayın bay;

«Madem ki size göre aramızda bir anlaşmazlık olmuştur, en akla yakın şey ilişkimizi sürdürmemek olacaktır. Sizi, üzüntü verici ilişkilere zorlamaya hak göremiyorum kendimde. Artık buna bir son vermenin doğru olacağını kabul edersiniz. Bundan sonra da, istediğiniz gibi, sizin değerinizi anlıyabileeck dostlar bulacağınızı umarım. Geleceğinizden hiç şüphem yok. Müzik alanındaki başarılarınızı uzaktan dostça izliyeceğim. Selâmlar.

Josepha von Kerich.

En acı sitemler bile bu satırlar kadar yaralayamazdı onu. Christophe malıvolmuş görüyordu kendini. Sizi hak-

sızca suçlayan birine yanıt verebilirdiniz ama, bu kibarca ilgisizliğin altındaki yabancılığa karşı ne yapılabilirdi?... Çılgına dönmüştü. Artık bir daha Minna'yı göremiyeceğini düşündü. Dayanamadı buna. Azıcık sevginin, dünyalar kadar gururdan daha değerli olduğunu hissediyordu. Her türlü onur düşüncesini unuttu. Alçaldı, yeniden bir kaç mektup yazarak bağışlanması için yalvardı. Bu mektuplar da, parlayarak yazdığı ilk mektup kadar budalaca şeylerdi. Yanıt veren olmadı. Son söz söylenmişti.

•

Kahrından ölüyordu. Kendini öldürmeyi düşündü. Sonra onları öldürmeyi aklından geçirdi. Her şeyi ateşe vermek istiyordu. Bazı çocuk kalblerini yakıp kavuran aşk ve kin kasırgasını anlamak güçtür. Bu olay, Christophe'un çocukluğunun en büyük bunalımı oldu. Onu çocukluktan çıkardı, iradesini biledi. Ama az kalsın ömrü boyunca iradesi kırılmış bir insan olarak kalacaktı.

Çekilmez bir şey olmuştu yaşamak onun için. Dirsekleri pencerenin kenarına dayalı, avlunun taşlarını seyre dalıyordu. Küçükken düşündüğü gibi, hayatın işkencesinden kurtulmak için bir yol olduğunu biliyordu. Bunun çaresi hemen oracıkta, *gözlerinin* önündeydi. Belki hemen şimdi, belki saatler, korkunç acılarla dolu yüzyıllar kadar uzun sürecek saatler sonunda... Kimbilir? Kederi o kadar sonsuzdu ki, bu düşünceler arasında gözleri kararıyordu.

Louisa Christophe'un acı çektiğini anlamıştı. Ama oğlunun ne geçirdiğini pek kavrayamıyordu. Tehlikeli bir şeyler olduğu içine doğmuştu. Ona yaklaşmak, derdini öğrenip avutmak istiyordu. Ne var ki kadıncağız Christophe'la başbaşa konuşma alışkanlığını kaybetmişti. Yıllardan beri çocuk, hep içine kapanmıştı. Louisa, geçim derdinden, onun içinden geçenleri keşfetmeye vakit bulamıyordu. Şimdi yardımına koşmak istiyordu ama ne yapacağını bilemiyordu.

İçindeki derdi dökmek isteyen, bir insan gibi oğlunun etrafında dolaşıyor, onu iyi edecek sözler bulmaya çalışıyor ama öfkelendiririm korkusuyla ağzını açıp bir şey söyleyemiyordu. O kadar dikkatli davrandığı halde, her hareketiyle, yanında bulunuşuyla bile öfkelendiriyordu Christophe'u. Çünkü Louisa beceriksizdi. Christophe da hoşgörür değildi. Bununla beraber anasını seviyordu, birbirlerini seviyorlardı. Fakat ufacık bir şey, hızlı söylenmiş bir söz, beceriksizce bir hareket, hiç bir kötü niyet olmaksızın yapılan bir göz, ya da burun tiki, şu ya da bu şekilde yemek yiyiş, gülme, ya da vücudunda hissettiği belirsiz bir rahatsızlık onu sevdiklerinden uzaklaştırmaya yetiyordu. Bunun ne önemi var denebilir. Ama pek büyük sonuçları olur böyle bir halin. Çok kere bu yüzden, yanyana yaşıyan bir ana oğul, iki kardeş, ya da iki dost sonsuzluğa kadar uzak kalırlar birbirlerine.

Bunun için Christophe geçirdiği bu bunalım sırasında annesinde bir destek bulamıyordu kendisine. Oysa, bu bencil ihtirasın pençesinde kıvranırken başkalarının şefkatine ne kadar ihtiyacı vardı!

Bir gece evdekilerin hepsi uyumuştu. Christophe odasında hiç bir şey düşünmeden, kımıldanmadan oturuyordu. Tehlikeli düşüncelerine gömülmüşken, sessiz, dar sokaktan bir ayak sesi duydu. Sonra kapı çalındı. Birden uyuşukluğundan silkindi. Belirsiz, mırıltı halinde bir takım konuşmalar geliyordu kulağına. Babasının akşam eve gelmediğini hatırladı. Yine geçen haftaki gibi onu sokakta yüzükoyun yatarken bulup getirdiklerini düşünerek sinirlendi. Çünkü Melchior hiç bir şeye aldırmaz olmuştu, başka birini çoktan öldürebilecek olan bu kötü gidişini, sağlam yapısı dayandığı için sürdürebilmişti. Dört kişinin yiyemiyeceği yemeği yiyor, kendini kaybedinceye kadar içiyordu. Yağmur demeden sokaklarda geceliyor, kavga ederek, kafası gözü yara bere içinde dönüyordu eve. Ama ertesi gün yine o gürültülü neşesiyle ayağa kalkıyor, çevresindekilerin de kendisi gibi neşeli olmasını istiyordu.

Louisa yatağından fırlayarak kapıya koşmuştu. Christophe, Melchior'un saçma sapan sözlerini, komşuların söylenmelerini işitmemek için, yerinden kımıldamadı, kulaklarını tıkayarak oturdu.

Birdenbire içine bir ateş düştü. Kötü bir şeyler olacakmış gibi gelmişti ona. O anda yürek paralayıcı bir haykırış duydu, yerinden fırlayıp kapıya koştu.

Bir fenerin titrek ışığının aydınlattığı loş koridorda bir kaç kişi yavaş sesle konuşuyorlardı. Yerde, bir sedyenin içinde yatan Melchior'u gördü. Tıpkı vaktiyle büyükbabası gibi. Hareketsiz vücudundan sular sızıyordu.

Louisa hıçkırıklar içinde üstüne kapanmıştı. Değirmenin deresinde boğulmuş olarak bulmuşlardı Melchior'u.

Christophe birden haykırdı. Bütün dünya siliniyermişti o anda. Bütün kederleri yok oluvermişti. Louisa'nın yanısıra, babasının üstüne atıldı, ana oğul ağlaştılar.

•

Şimdi yatağın kenarına oturmuş, babasının son uykusunu seyrediyordu. Melchior'un yüzüne sert ama ağırbaşlıca bir ifade gelmişti. Christophe, ölümün karanlık suskunluğunu duyuyordu içinde. O çocukça tutkusu dağılıp gitmişti. Tıpkı bir ateş nöbeti gibi, mezarın buz gibi soluğu ne var ne yoksa süpürüp götürmüştü. Minna, gururu, aşkı! Ne boş şeylerdi bütün bunlar.

Ne kadar hiçten şeylerdi, bu gerçeğin, biricik gerçeğin yanında: Ölüm!... Her şeyin sonu ona varacak olduktan sonra değer miydi bunca acı, bunca istek, bunca çırpınma!

Uyuyan babasına baktıkça içini sonsuz bir acıma duygusu dolduruyordu. Onun iyi ve sevecen en küçük yanlarını hatırlıyordu şimdi. Çünkü bir çok kusurları vardı ama Melchior kötü insan değildi, çok iyi yanları vardı. Çoluk çocuğunu severdi. Namus sorunlarında Krafft'ların hepsinde görülen titizlik onda da vardı. Ahlâk ve namus so-

runlarında tartışma kabul etmezdi ve bir çok kimselerin ufak tefek kusurlar gözüyle baktıkları hileli ve kirli işlerden tiksinirdi.

Mert adamdı, her tehlikeye âdeta gülerek atardı kendini. Kendisi için olduğu kadar başkaları için de cömertti. Çevresindekilerin üzüntülü olmasına gönlü katlanmazdı. Elindekini, avucundakini yolda karşısına çıkan yoksullara verirdi. Bütün bu nitelikleri Christophe'un gözünde canlanıyordu şimdi. Babasının yanlış anlaşıldığını düşünüyordu. Onu lâyık olduğu kadar sevmediği için kendine lânet etmeye başlamıştı. O, feleğin kahrına uğramış bir insandı. Yolunu şaşırmış, ömrünü boşuna harcamış, mücadele gücünü kaybetmiş babacığının, vaktiyle yüreğini parçalayan sesini duyar gibi oluyordu içinde:

— Beni hor görme, Christophe!...

İçini vicdan azâbı kemiriyordu şimdi. Yatağa kapandı, gözyaşları içinde ölünün yanaklarını öptü ve yine eskiden yaptığı gibi:

— Seni hor görmüyorum, babacığım, seni seviyorum. bağışla beni!... diyordu.

Ama ölenin iniltisi kulaklarından gitmiyordu bir türlü:

— Beni hor görmeyin! Beni hor görmeyin...

Birden Christophe, ölünün yerinde kendinin yattığını görür gibi oldu. Korkunç sözler şimdi kendi ağzından çıkıyordu. Boşuna geçirilmiş, artık bir daha ele geçmiyecek olan bir ömrün bütün acısı içine çöküyordu. Sonra büyük bir korku içinde şöyle düşündü. «Böyle olmaktansa hayatın bütün acılarına, bütün yoksulluklarına razıyım...» Ölüme ne kadar yaklaşmıştı. Acıdan kurtulmak için az kalsın ödlekçe canına kıymıyor muydu?... Sanki bütün sıkıntılar, bütün ihanetler, insanın kendi kendisine ihanet etmesi, inançlarını yitirmesi kendisini ölüme kaptıracak kadar hor görmesi yanında çocukça üzüntülerden başka bir şey değilmiş gibi!

Hayatın aralıksız ve acımasız bir kavga olduğunu anlıyordu. İnsan adına lâyık olmak için durmadan, görün-

meyen düşman ordularıyla, doğanın öldürücü kuvvetleriyle ve insanı hainice kirletip yok eden karanlık düşüncelerle boğuşmak gerektiğini anlıyordu. Az kalsın tuzağa düşeceğini kavramıştı. Anlıyordu ki mutluluk da, sevgi de bir anlık bir aldanıştan başka bir şey değildi ve insanın silâhını elinden alıp yolundan döndürmekten başka sonucu yoktu bunların. Şimdi onbeş yaşındaki bu küçük dindar, içinde Tanrının sesini duyuyordu:

— Yürü, daima yürü, durup dinlenmeden yürü.

— Ama nereye gideceğim Tanrım? Ne yaparsam yapayım, nereye gidersem gideyim, işin sonu hep oraya varacak değil mi?

— Ölüme lâyık olanlar ölsünler. Acı çekmesi gerekenler çeksinler! Mutluluk için yaşanmaz. Benim yasamı yerine getirmek için yaşamalısınız. Acı çek; öl... Fakat insan olmak gerektiğini unutma.

JEAN-CHRİSTOPHE

III

İLKGENÇLİK

BİRİNCİ BÖLÜM

EULER'İN EVİ

İLKGENÇLİK

Ev sessizliğe gömülmüştü... Babanın ölümündenberi, her şey ölgünleşmişti sanki. Melchior'un gürültücü sesi kesildikten sonra sabahtan akşama kadar, nehrin bezginlik veren mırıltısından başka bir şey duyulmaz olmuştu.

Christophe inatla çalışmaya vermişti kendini. Mutluluğu aradığı için, sessiz bir hınçla kendi kendisini cezalandırmaya koyulmuştu. Acısını açığa vurmayı gururuna yedimiyerek, başsağlığı dileklerine ve gönül alıcı sözlere taş kesilmiş gibi, hiç bir karşılık vermiyordu. Günlük çalışmalarını kendini yıpratırcasına yerine getiriyor, ders verirken de dikkatli fakat soğuk davranıyordu. Uğradığı felâketi bilen öğrencileri onun bu duygusuzluğuna hayret etmişlerdi. Acı çekmenin ne olduğunu bilen daha yaşlılar ise bu durgun görünüşün altında o çocuk yüreğinin ne türlü kederlerle yandığını anlıyor ve acıyorlardı. Ama bunların gösterdiği yakınlığa da minnet duyduğu yoktu Christophe'un. Müzik de hiç avutmuyordu artık onu... Müzikle, hiç zevk duymadan, bir görevi yerine getirircesine uğraşıyordu. Hiç bir şeyden zevk almamaktan ya da kendini buna inandırmaktan, insanı hayata bağlıyan bütün bağları koparmaktan ve yine de bu hayatı sürüklemekten acı bir zevk duyuyordu sanki... Evin, yasa bürünmüş sessizliğinden ürken kardeşleri başlarını alıp gitmişlerdi. Rodolphe ticaretle uğraşan amcasının yanına girmişti, onun yanında yatıp kalkıyordu. Ernest'e gelince, o da bir kaç işe girip çıktıktan sonra Mayans ile Kolonya arasında işleyen bir gemide çalışmaya başlamıştı; sadece

para sıkıntısına düştüğü zaman eve uğrardı. Böylece Christophe'la annesi koca evde yalnız kalmışlardı. Gelirlerinin kıtlığı ve Melchior'un ölümünden sonra ortaya çıkan bazı borçları ödeme zorunda kalmaları yüzünden üzülerek, daha küçük ve ucuz bir eve çıkmaya karar verdiler.

Çarşı sokağında üç odalı küçük bir ev bulmuşlardı... Şehrin merkezinde, nehirden uzak, alıştıkları yerlerden uzak, ağaçsız, gürültülü bir mahalledeydi bu ev. Ama duyguyla değil, mantıkla hareket etmeleri gerekiyordu. Christophe o acı, nefsine ezâ etmek ihtiyacını giderme fırsatını bol bol buluyordu burada. Ev sahibi ihtiyar mahkeme kâtibi Euler, büyük babanın ahbabıydı. Aileyi tanıyordu; bu da boş evin içinde kendini kaybeden, sevdiklerinin hatıralarını taşıyanlara karşı dayanılmaz bir yakınlık duyan Louisa'nın karar vermesine yetmişti.

Taşınma hazırlıklarına başladılar. Şimdi, bir daha dönmemek üzere ayrılacakları, bu yas dolu tatlı yuvada geçirdikleri son günlerin acı hüznünü yudum yudum tadıyorlardı. Duydukları kederi birbirlerine anlatmaktan çekiniyor; bundan utanıyorlardı. İkisi de, zaaflarını belli etmemek gerektiğini düşünmekteydi. Kepenkleri yarı kapalı kasvetli bir odadaki sofraya ikisi karşı karşıya oturdukları zaman, üzüntülerini belli etmemek için biribirlerine bakmadan, yemeklerini hızlı hızlı yiyip bitiriyorlardı... Sonra da hemen biribirlerinden ayrılıyorlardı. Christophe işine gidiyordu. Ama bir an serbest kalır kalmaz da eve dönüyor, gizlice giriyor, ayaklarının ucuna basa basa tavan arasındaki odasına çıkıyordu. Sonra bir köşeye çekilerek, ya bir sandığın üstüne, ya da pencerenin kenarına oturuyor, hiç bir şey düşünmeden, en hafif adımda sarsılan evin içindeki uğultulara bırakıyordu kendini. Yüreği de tıpkı bu ev gibi titriyordu. İçeriden, dışarıdan duyulan soluklara, döşemelerin çatırdısına, alışılmış, farkedilmez gürültülere kaygı içinde kulak kabartıyordu; yakından tanıyordu bunların hepsini. Hiç kimseyi düşünemez oluyordu. Zihni geçmişin hayalleriyle doluveriyordu bir an-

da; içine gömüldüğü uyuşukluktan Saint-Martin'in saat kulesinden gelen çan sesleri çıkarıyordu onu. Gitmek zamanının geldiğini anlıyordu.

Alt kattan Louisa'nın hafiften ayak sesleri duyulmaktaydı. Sonra saatlerce çıt çıkarmadan oturuyor, evde olup olmadığı farkedilmiyordu. Christophe, kulak kabartıyor; her felâketten sonra olduğu gibi, kaygılanarak aşağı iniyordu. Odanın kapısını aralıyarak içeri bakıyor: Louisa kapısı açık bir yerli dolabın önünde, sırtı kapıya dönük oturmuş... Etrafında bir yığın şey; kumaş parçaları, eski elbiseler, aslında çiftken, yalnız bir teki kalmış şeyler.. Yerleştirmek bahanesiyle dolaptan çıkardığı yadigârlar... Ama yerleştirecek gücü bulamıyordu kendinde: bunlardan her biri bir şeyler hatırlıyordu; birini bırakıp ötekini alıyor, evirip çeviriyordu elinde; sonra hayallere dalıyor, elindekini yere düşürüyordu; saatlerce, kolları yanına sarkık, bir iskemlenin üstüne çökmüş, kederli bir uyuşukluk içinde öylece oturup kalıyordu.

Zavallı Louisa şimdi, geçmişteki en güzel günlerin yaşıyordu hayalinde. Pek az yüzü gülmüştü o günlerde, buna karşılık acı çekmeğe o kadar alışmıştı ki, kendisine yapılmış en küçük bir iyiliğe karşı içini minnet duyguları kaplıyor, geçmiş hayatının tâ uzaklarındaki en hafif bir parıltı şimdi aydınlatıveriyordu içini. Melchior'un kendisine yaptığı bütün kötülükleri unutmuştu; yalnız iyi taraflarını hatırlıyordu. Evlenişinin anısı hayatının büyük romanıydı. Melchior'u bu işe sürükleyen gelip geçici bir hevesti ve bundan çabucak pişman olmuştu ama, Louisa bütün varlığıyla bağlıydı bu olaya; sevdiği gibi sevildiğini de sanıyordu; bunun için de Melchior'a karşı derin bir minnet duygusu vardı içinde. Daha sonra nasıl bir adam olduğunu düşünmek istemiyor; sadece, yaşamak için hayatı anlamaya ihtiyaç duymıyan basit ve iyi yürekli bir kadın olarak buna katlanıyordu. Anlayamadığı şeyler için. «Tanrı böyle istemiş», demekle yetiniyordu. Acaip bir dindarlıkla, uğradığı haksızlıkların, Melchior'dan ve başkalarından çektiklerinin sorumluluğunu Tanrıya yük-

lüyor, gördüğü iyilikleri ise onlara bağlıyordu. İşte bunun için yoksulluk içinde geçen ömrün kendisini yıprattığını düşünüyordu. Şimdi Melchior yoktu artık; iki oğlu da uçup gitmişti. Yanındaki ise hiç ilgilenmiyor gibi görünüyordu onunla. Bu da onun bütün cesaretini kırmış, bir şey yapmak isteği bırakmamıştı içinde: bezgin, yarı uykulu bir haldeydi; bütün iradesi uyuşmuş gibiydi şimdi. Ömrünü durmadan çalışmakla geçirmiş olan kimseler, umulmadık bir sarsıntı ile artık çalışmak için bir neden bulamadıkları zaman bir nevrasteni krizi geçirirler; işte Louisa da şimdi bu haldeydi. Artık ördüğü çorabı bir türlü bitiremiyor; karıştırdığı çekmeceyi yerleştiremiyor, kalkıp pencereyi kapatamıyordu: öylece, olduğu yerde, bomboş bir kafa ile, güçsüz kuvvetsiz oturmaktan başka bir şey yapamıyor, geçmişin anılarına saplanıp kalıyordu. İçine yuvarlandığı bu çöküntünün farkındaydı ve bundan utanç duyuyor, bu halini oğlundan gizlemeye çalışıyordu. Christophe ise kendi kederinin bencilliği içinde bunun farkında değildi bile. Annesinin, konuşurken, en küçük bir şeyi yaparken *gösterdiği gevşeklik karşısında içi daralmıyor* değildi; ama Louisa'nın her zamanki hamaratlığının kalmadığını farketmiş olmakla birlikte bunun üzerinde durmuyordu.

Yalnız bir gün, odaya girip de annesini yere dağılmış paçavraların arasına oturmuş görünce sarsılmıştı. Louisa boynunu uzatmış, başını ileriye doğru eğmiş, yüzü gerilmiş, hareketsiz oturuyordu. Christophe'un içeri girdiğini duyunca, birden ürperdi, bembeyaz yanakları kızardı; içgüdüsünden gelen bir hareketle elinde tuttuğu şeyleri saklamaya çalıştı; sıkıntılı bir gülüşle gülümseyerek:

— Bunları yerleştiriyordum da!.. diye kekeledi.

Jean Christophe, geçmişin bu kutsal anıları arasına gömülen zavallı kadının karşısında, derin bir üzüntüyle birlikte, büyük bir acıma da duymuştu. Ama, biraz sert ve âdeta azarlayıcı bir tavırla, onu içine gömüldüğü uyuşukluktan koparıp çıkarmak için söylendi:

— Haydi, anne, haydi! dedi. Böyle toz toprak içinde,

bu odaya kapanıp oturmak olmaz! İyi bir şey değil bu! Kendini toparlayıp, artık bu yerleştirme işini bitirmen gerek.

Louisa boyun eğerek:

— Peki!.. dedi.

Yerlere dağılmış şeyleri, dolaba yerleştirmek için ayağa kalkmak istedi; ama elindekileri düşürerek, hemen yere çöktü:

— Yapamıyorum, yapamıyorum, bir türlü de sonunu getiremiyeceğim! diye inledi.

Christophe annesinin bu halinden çok ürktü, eğilip alnını okşadı.

— Haydi anne, söyle nen var?.. Sana yardım etmemi ister misin? Hasta mısın yoksa? diye sordu.

Kadın cevap vermedi. Hıçkırıkları boğazında düğümleniyordu. Christophe annesinin ellerini avuçlarının içine aldı, önünde diz çöktü; onu odanın alaca karanlığı içinde iyi görebilmek için böyle yapmıştı.

Kaygılı bir sesle:

— Anne! dedi.

Louisa, başını oğlunun omuzuna yaslıyarak, bütün vücudu sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı; ona büsbütün sokularak:

— Yavrum, sen benden ayrılmıyacaksın değil mi, sevgili oğlum? Söz ver bana!.. diye hıçkırıyordu.

Jean Christophe'un yüreği parça parça olmuştu.

— Elbette ayrılmayacağım, anne. Nereden aklına geliyor böyle şeyler? dedi.

— Öyle mutsuzum ki; hepsi, hepsi beni bırakıp gittiler...

Bunları söylerken etrafındaki şeyleri gösteriyordu... Bunlardan mı, oğullarından mı, ölenlerden mi söz ettiği belli değildi.

— Sen kalıyorsun değil mi benimle? Ayrılmayacaksın benden değil mi? Ne yaparım sen de gidersen?

— Hayır, ayrılmayacağım senden, anneciğim; birlikte yaşayacağız. Ağlama artık. Söz veriyorum sana.

Louisa bir türlü gözyaşlarını dindiremiyordu. Christophe mendiliyle gözlerini sildi.

— Nen var anneciğim?.. Bir yerin mi ağrıyor?

— Bilmiyorum, nem var bilmiyorum.

Kendi kendisini yatıştırmaya ve gülmeye çalışıyordu:

— Kendimi tutmak için ne yapsam boşa gidiyor... Ufacık bir şey ağlatıyor beni! Bak, yine başlıyorum, görüyorsun işte!.. Affet beni oğlum. Budalanın biriyim ben. Yaşlandım artık. Gücüm kalmadı. Hiçbir şeye yaramıyorum. Bütün bunlarla gömülmek istiyorum.

Christophe, annesini bir çocuk gibi göğsüne bastırarak:

— Üzme kendini; dinlen biraz, düşünme artık!

Louisa yavaş yavaş yatışıyordu.

— Ne saçma şey; utanıyorum... Ama nem var, nem var benim?

Bu eski hamarat kadın, kolunun kanadının birdenbire böyle neden kesildiğini anlıyamıyordu. Kendini çok küçülmüş hissediyordu.

Christophe kayıtsız görünmeye çalışarak:

— Biraz yorgunluk; anne... Göreceksin bir şeyciğin kalmıyacak!

Ama o da kaygılanmıyor değildi. Çocukluğundanberi annesinin daima her zahmete katlandığını, hiç şikâyet etmeden, sessizce bütün sıkıntılara göğüs gerdiğini görmeye alışıktı. Şimdi onun bu çöküntüsü Christophe'u ürkütmüştü.

Oraya buraya dağılmış şeyleri toplamasına yardım etti. Louisa, zaman zaman bir şeyi eline alıp uzunca bir süre kımıldamadan duruyordu, o zaman oğlu yavaşça elinden alıyor; annesi de elinden bırakıveriyordu.

•

O günden sonra kendisiyle daha çok bir arada kalmaya zorladı kendini. İşini bitirir bitirmez, odasına kapanacak yerde annesinin yanına geliyordu. Kadıncağızın ne

kadar yalnız olduğunu hissediyordu; buna dayanacak gücü yoktu. Onu böyle kendi haline bırakmak tehlikeli olacaktı.

Akşamları, yola bakan pencerenin önünde Louisa'nın yanında oturuyordu. Kırlar yavaş yavaş karanlığa gömülüyor, insanlar evlerine dönüyorlardı. Uzaklardaki evlerin zayıf ışıkları yanmaya başlamıştı. Ana-oğul belki bin kere görmüşlerdi bunu. Ama artık görmeyeceklerdi. Kesik kesik cümlelerle konuşuyorlardı. Her akşamki, en bildikleri ya da olacağını kestirdikleri en küçük odayı hep tazelenen ilgiyle birbirlerine söylüyor, sonra uzun zaman da hiç konuşmadan oturuyorlardı... Louisa, görünürde hiç bir neden yokken bir anıyı canlandırıyordu zihninde. Yanı başında kendisini seven bir yüreğin çarptığını hissederek dili çözülüyordu biraz, konuşmak için çaba gösteriyordu. Ama güç oluyordu bu onun için: çünkü, evdekilerden uzak durmaya alışmıştı. Kocasıyla çocuklarını kendisinden çok daha akıllı gördüğü için kendisiyle konuşmayacaklarına inanmıştı; onların konuşmalarına katılmaya cesaret edemezdi. Christophe'un şimdi kendisine gösterdiği bu candan ilgi yepyeni ve son derecede tatlı bir şeydi onun için. Ama bu çekingenlik de veriyordu ona. Düşüncelerini anlatmakta güçlük çekiyor, söyleyeceği kelimeleri araştırıyor; cümlelerini yarım bırakıyor, bazen de söylediklerinden utanıyordu; oğluna bakıyor; konuşurken birden duruveriyordu. O zaman Christophe annesinin elini avuçlarının içine alarak sıkıyor; bunun üzerine kadına güven geliyordu. Çocukken kucağına sokulduğu bu zavallı ananın, şimdi bir çocuk gibi kendisinin destek olmasını istemesi karşısında sevgiyle karışık derin bir acıma duyuyordu. Onun, kendisinden başka kimse için anlamı olmayan safça gevezeliklerini, neşesiz geçmiş kısır bir ömrün yavan anılarını dinlemekten hüzünlü bir zevk duyuyordu. Bazen, anılarının kendisini büsbütün kederlendirmesinden korkarak, sözünü kesiyor, yatmasını söylüyordu. Louisa, oğlunun maksadını anlıyarak, minnet dolu bakışlarla:

— Hayır, benim için böylesi iyi, biraz daha oturalım! diyordu.

Bütün mahallenin uykuya daldığı gecenin geç saatlerine kadar oturuyor, sonra biribirlerine iyi geceler dileyerek, ayrılıyor, Louisa, derdini biraz olsun dökmüş olmanın az çok ferahlığı içinde, ama Christophe, yüreğine çöken yeni bir ağırlıkla yataklarına gömülüyorlardı.

Taşınma günü gelip çattı. Bir gün önce, her zamankinden daha uzun süre karanlık odada oturmuşlardı. Konuşmuyorlardı. Louisa, zaman zaman inler gibi bir sesle: «Oh! Tanrım!..» diyordu. Christophe onun dikkatini, ertesi günkü taşınma işlerinin ufak tefek ayrıntıları üzerine çekmek istiyordu. Bir türlü yatmak istemeyen annesini, tatlılıkla yatmaya razı etti. Ama kendisi yukarı çıktıktan sonra uzun zaman yatmadı.

Pencerenin kenarına ilişerek, karanlıkları delmek istercesine evin önündeki nehrin üzerinde dalgalanan gölgeleri son defa görmeye çalışıyor, Minna'ların bahçesindeki büyük ağaçların yaprakları arasında rüzgârın çıkarttığı hışırtıları dinliyordu.

Kapkara bir gökyüzü... Yoldan gelen geçen yok... Yağmurla birlikte hava soğuyor. Damlardaki fırıldaklar gıcırdamada. Komşu evlerden birinde bir çocuk ağlıyor... Ezici bir kasvetle çöküyordu gece yeryüzüne. Saatler hep biteviye geçip gitmekte, her yarım ve çeyrek saatte vuran büyük saatin boğuk sesi. Bütün bu sesler, gecenin o sıkıcı sessizliğini bozan yağmur damlalarının damlardaki tıkırtısına karışmaktaydı.

Sonunda Christophe, kalbi burkularak yatmaya karar verdiği sırada alt kattaki pencerenin kapandığını duydu... Yatağında, fakir insanlar için geçmişe bağlanmanın ne kadar acı bir şey olduğunu düşündü: ne bir evleri vardır, ne de anılarıyla başbaşa yaşayacakları bir yer: sevinçleri, kederleri, bütün günleri rüzgârlarla savrulup gider.

Ertesi gün sağnak halinde yağan yağmurun altında

kırık dökük eşyalarını yeni evlerine taşıdılar. Döşemeci Fischer onlara küçük atının koşulduğu yük arabasını vermiş, kendi de gelip yardım etmişti. Ama eşyalarının hepsini götüremediler... Çünkü tuttukları ev eskisinden çok daha küçüktü. Christophe, annesini, en eski, en işe yaramaz şeyleri bırakması için kandırdı, Louisa için, kolay olmamıştı bu... En küçük şeyin bile ayrı bir değeri vardı onun gözünde: kırık ayaklı bir masayı, kırık dökük bir iskemleyi bile bırakmak istemiyordu. Fischer'in, büyük babanın eski bir dostu olmasından gelen otoritesini kullanarak, âdeta azarlar gibi bir sesle Christophe'a hak vermesi gerekmişti. Sonra Louisa'nın duyduğu acıyı anlıyarak, ona, babacanca, bu sevdiği döküntülerden bazılarını, alabilecekleri güne kadar, kendi evinde saklıyacağını vadetti. Bunun üzerine, kadıncağız yüreği parçalanarak ötekileri bırakmaya razı oldu.

Christophe'un kardeşleri taşınacaklarını biliyorlardı. Ama Ernst, bir gün önce gelip, bulunamıyacağını söylemiş; Rodolphe da öğleye doğru bir aralık uğramış, eşyaların yüklenişini seyredip bir iki öğüt verdikten sonra, çok işi varmış gibi bir halle, sıvışıp gitmişti.

Kafile, çamurlu sokaklardan geçerek yola koyuldu... Christophe, ıslak kaldırım taşlarında ayakları kayan atı yedeğinde çekiyordu. Louisa da onu yağmurdan korumaya çalışarak oğlunun yanında yürümekteydi. Henüz tahtaları ıslak, gökyüzünün bulutlu olması yüzünden büsbütün karanlıklaşan eve yerleşmek daha sıkıntılı olmuştu... Ev sahiplerinin gösterdikleri yakınlık olmasaydı cesaretleri büsbütün kırılacaktı. Ama araba gittikten sonra, gece birden bastırınca, eşyaların karmakarışık yığıldığı odanın içinde, ana oğul, yorgunluktan bitkin; biri bir sandığın, öteki de bir çuvalın üstüne çöküvermişlerdi. Merdivenden hafif kuru bir öksürük sesi duydular. Kapı çalındı. İhtiyar Euler içeri girdi... Kiracılarını rahatsız ettiği için aşırı bir nezaketle özür dileyerek evlerine gelişlerinin bu ilk mutlu gününü kutlamak üzere kendilerile birlikte ailece yemek yemeyi kabul edeceklerini umduğunu söyledi.

Yine kederlere gömülen Louisa reddetmek istiyordu. Christophe'u da bu aile toplantısı pek sarmıyordu; ama ihtiyar, ayak diredi; Christophe da yeni evdeki bu ilk gecede annesinin, düşünceleriyle başbaşa kalmamasının daha iyi olacağını düşünerek razı olmak zorunda kaldı.

Alt kata indiler... Bütün aile orada toplanmıştı. İhtiyar, kızı, damadı ve yaşça Christophe'tan daha küçük biri oğlan, biri kız torunları. Hepsi etraflarını sararak, kimi hoşgeldiniz diyor, kimi yorgun olup olmadıklarını, kimi de yeni evlerini beğenip beğenmediklerini soruyordu. Her kafadan bir ses çıktığı için Christophe bir şey anlamıyordu söylediklerinden.

Çorba gelmişti; hep birden sofraya oturdular. Ama gürültü sürüp gidiyordu. Euler'in kızı Amalia, o dolayların bütün özellikleri, mahallenin köşe bucağı, evin kullanılışlığı, sütçünün hangi saatte geldiği, kendilerinin sabahları saat kaçta kalktıkları konusunda Louisa'ya bilgi verdi: nerelerden alış veriş ettiğini, öteberiyi kaça aldığını da söylemeyi unutmadı. Her şeyi anlatmadan yakasını bırakmadı kadının. Yorgunluktan içi geçen Louisa, verilen bütün bu bilgilere ilgi göstermek için kendini zorluyordu: ama arada bir, ileri sürdüğü fikirler, açığa vuruyordu hiç bir şey anlamamış olduğunu; bu da Amalia'nın gücenmişçesine sitemlerine olduğu kadar, bütün o söylediklerini tekrar etmesine yol açıyordu. İhtiyar zabıt kâtibi Euler de müzik sanatının güçlüklerini sayıp dökmekteydi. Christophe'un bir yanında oturan Amalia'nın kızı Rosa da, yemeğin başından sonuna kadar soluk almadan konuşmuş durmuştu. Bir cümlenin ortasında soluğu kesiliyor, ama hemen konuşmasını sürdürüyordu yine. Vogel, suratını asarak yemekleri beğenmediğini söylüyordu. Bu konu üzerinde hararetli bir tartışma başlamıştı. Amalia, Euler ve küçük kız bu tartışmaya karışmak için, söylevlerini yarıda kesmişlerdi; kızartmanın tuzunun az mı, çok mu olduğu üzerinde çekişip duruyorlardı. Biri ötekini tanık tutuyor; ama birinin dediği, ötekininkine uymuyordu. Her biri, ötekinin zevkini yeriyor, yalnız kendisinin haklı olduğunu

ileri sürüyordu. Bu tartışma kıyamete kadar sürüp gidebilirdi böylece.

Ama sonunda hepsi, zamanın kötü olduğunda anlaşmaya vardılar. Louisa ile Christophe'un kederlerine yürekten katıldıklarını açıkladılar; Christophe'u cesurca davranışından ötürü övdüler; bunu Christophe'un gönlünü okşayan sözlerle söylemişlerdi. Misafirlerinin dertlerini anmakla yetinmeyerek, kendi üzüntülerini, bütün dostlarının ve tanıdıklarının da sıkıntılarını dile getirdiler... Sonunda iyilerin hep bahtsız olduğu, yalnız kendini düşünenlerle namussuzların yüzünün güldüğü düşüncesinde birleştiler. Hayatın acılarla dolu olduğu, hiç bir işe yaramadığı, hani acı çekerek yaşamak hiç şüphesiz Tanrı'nın buyruğu olmasa, ölümün yeğ olduğu sonucuna vardılar. Bu düşünceler, Christophe'un o anda içinde bulunduğu kötümserliğe uygun düştüğünden bu insanların ufak tefek kusurlarına göz yumarak, hepsini pek beğenmişti... Annesile birlikte tekrar, karmakarışık odaya çıktıkları zaman, üzüntülü ve yorgun hissettiler kendilerini; ama şimdi daha az yalnızlık duyuyorlardı. O gece Christophe, yorgunluktan ve mahallenin gürültüsünden bir türlü uyuyamamıştı. Duvarları sarsan araba gürültüsüyle, aşağıda uyuyan ev sahiplerinin horlamaları arasında, hayli can sıkıcı olmakla beraber, bu iyi yürekli insanların çevresinde, mutlu değilse bile bahtsız olmayacağını; onların da kendisi gibi acı çektikleri için onu anladıklarını, kendisinin de onları anladığını sanıyordu.

Sonunda uyuya kaldı. Sabahleyin, daha gün ağarırken, tartışmaya başlayan komşuların bağrışmalarıyla ve birinin avluyu ve merdiveni yıkamak üzere su çekmek için öfkeli öfkeli gacırdattığı tulumbanın sesiyle, pek rahatsız bir şekilde uyanmıştı.

Justus Euler, sırtı kamburlaşmış, dişleri dökülmüş, durgun bakışlarında kaygı okunan ufak tefek bir ihtiyardı. Kırmızı yüzünün derisi kırış kırış olmuştu. Tarak yüzü görmemiş sakalını, parmaklarıyla durmadan sıvazlayıp dururdu... Çok namuslu, güngörmüş, son derece de ahlâk hocalığı taslayan bir adamdı bu Büyükbaba ile de çok iyi

anlaşırdı. Ona pek benzediği de söylenirdi... Gerçekten de, ikisi de bir kumaştandı ve aynı ilkelere göre yetişmişlerdi: ama Jean-Michel'in gücü kuvveti yoktu onda. Yani bir çok noktalarda onun gibi düşünmekle beraber, aslında hiç bir benzerlik yoktu aralarında. Çünkü insanlara özellik veren şey, fikirlerinden çok mizaçlarıdır. İnsanları birbirinden ayırmak için aklımızla yaptığımız gerçek ya da uydurma ayırım, ne olursa olsun, yapılabilecek tek ayırım, sağlam yapılı olanlarla olmıyanlar arasındadır. İhtiyar Euler birincilerden değildi. Gerçi o da büyükbaba gibi ahlâktan söz ederdi, ama onun ahlâkı, büyükbabanınki gibi değildi: ne onun midesi, ne onun ciğerleri, ne de güler yüzü vardı onda. Kendisinin ve kendinden olanların tutumlu, içine kapanık bir yaşantıları vardı. Kırk yıl memurluk yaptıktan sonra şimdi emekli olan bu adam, son günleri için bir iç hayata hazırlık yapmayan ihtiyarlarda olduğu gibi, işsiz güçsüz kalmanın azabını pek acı bir şekilde duymaktaydı. Bütün doğal ya da sonradan kazanılmış alışkanlıkları, mesleğinden edindikleri ona kılı kırk yaran, tasalı bir insan hali vermişti ve bu da derece derece, çocuklarından her birinde göze çarpıyordu.

Damadı Vogel, elli yaşlarında, sarayda görevli bir memurdu. İri yarı, kuvvetli, dazlak kafalı bir adam. Altın çerçeveli gözlük takar, sağlığı oldukça yerindedir; ama kendini hasta sanır. Şüphesiz böyledir de. Aslında kendisinde bulunduğunu söylediği hastalıkların hiç biriyle ilgisi yoktur; ama, anlamsız bir işle uğraşma yüzünden ruhu küskünleşmiş; hep hareketsiz bir hayat sürdüğü için de vücudu hayli yıpranmıştı. Yine de çalışkan bir adamdı. Az çok kültürlüydü de. Ne var ki modern hayatın kurbanıydı ve ömrünü masa başında geçiren bütün memurlar gibi o da sinir hastası olmuştu.

Sağlam yapılı, gürültücü ve kanlı canlı bir kadındı Amalia. Kocasının sızlanmalarına kulak asmaz, adamı kabaca terslerdi. Ama daima bir arada yaşayan insanlar, birbirlerinin etkisinden kurtulamazlar; hele bir ailede, karı kocadan biri sinir hastası ise, bir kaç yıl sonunda, ikisinin de böyle olacağı kuvvetle düşünülebilir.

Amalia, Vogel'e bağırıp duruyordu ama, bir an sonra kendisi de, ondan daha çok sızlanmaya başlıyordu. Böyle çatmayı bırakıp, şikâyete başlamakla da kocasını hastalıktan kurtarmış olmuyor, aksine, abuk sabuk sözleriyle kafasını şişirerek, çektiği acıyı büsbütün arttırıyordu. Sonunda kendi derdinin karısına geçince büsbütün arttığını görerek dehşete kapılan zavallı Vogel'i bunaltmakla kalmıyor, kendisini de bunaltıyordu. O da, hiç neden yokken kendi sağlam sağlığı hakkında, babasının, kızının ve oğlunun sağlıkları hakkında sızlanmaya başlamıştı. Bu onda âdeta bir mani halini almıştı, söyleye söyleye buna kendini inandırıyordu. Biri azıcık nezle olsa bir felâket gibi karşılıyordu bunu; herşey kaygılandırıyordu Amalia'yı. Hepsi iyi oldukları zaman da, tutulabilecekleri hastalıkları düşünerek kendini yiyip bitiriyordu. Böylece ömrü üzüntü içinde geçmekteydi. Ama yine de sağlıkları pek kötü gitmiyordu; bu bir türlü dinmeyen şikâyet hali hepsinin sağlıklarını korumalarına yardım ediyor gibiydi. Her biri, gereği gibi yiyip içiyor, uyuyor ve çalışıyordu; evin hayatında da herhangi bir sarsıntı yoktu. Amalia sabahtan akşama kadar evin içinde, yukarıdan aşağıya kadar, durmadan çalışır, eşyaları yerinden oynatır, taşları siler, döşeme tahtalarını fırçalar, evin içinde bir gürültü, bir harıltıdır gider, ama kadın yine de işinden memnun olmazdı.

Çocuklar, hiç kimseyi rahat bırakmayan analarının bu gürültülü baskısı altında ezilmişlerdi, boyun eğmeyi tabii olarak karşılıyor gibiydiler. Leonhard, anlamsız, fakat güzel yüzlü, hareketlerinde ölçülü bir oğlandı... Sarışın bir kız olan Rosa için, tatlı bakışlı, mavi gözlü nazik ve canlı teni, herkese iyilik etmek ister haliyle hoş bir kız denilebilirdi, iri ve biçimsiz burnu olmasaydı. Burnu, kızın yüzüne ağırlık ve budalaca bir ifade vermekteydi. Holbein'ın Bâle müzesindeki, belediye başkanının kızı portresini hatırlatıyordu insana. Elleri, dizlerinin üstünde, gözlerini önüne eğmiş, açık sarı saçları omuzlarına dökük kızın yüzünde biçimsiz burnunun sıkıntısı okunur gibiydi. Ama Rosa'nın umurunda bile değildi; durup dinlenme-

den çene çalmasına engel olmuyordu bu. Soluk soluğa, sanki her şeyi söylemeye vakit bulamıyacakmış gibi, birşeyler anlatır durur; kendisine konuşma fırsatı vermediği için annesinin, babasının, büyükbabasının azarlamaları da engel olmazdı gevezeliğine. Bu iyi yürekli, mert, vefalı, bir kelime ile örnek, namuslu insanlar hemen hemen bütün meziyetlere sahiptiler. Ama hayatı güzelleştiren bir meziyetten yoksundular: susmasını bilmek.

•

Christophe şimdi pek sabırlı olmuştu. Keder, onun hoşgörmez, öfkeli mizacını yumuşatmıştı. Kibar insanları zalimce ilgisizliklerinin acısını tattıktan sonra hiç bir çekiciliği olmayan ve insanı can sıkıntısından patlatan kendi halindeki iyi kalpli kimselerin değerini anlıyordu. Daha ciddi bir hayat anlayışı vardı bu insanların. Neşesiz yaşadıklar için, hiç zayıf tarafları yokmuş gibi geliyordu Christophe'a. Kusursuz olduklarına, onlardan hoşlanması gerektiğine karar verdiği için, Almanlara özgü saflıkla, onlardan gerçekten hoşlandığına inandırmaya çalışıyordu kendini. Ama yine de bir türlü yapamıyordu bunu: onda Almanlardaki şu herşeyi pembe gösteren idealizm yoktu; insana, iç huzurunu ve hayatın tadını bozmak korkusuyla, hoşa gitmeyen şeylere gözünü kapamak isteği veren bir idealizmdi bu. Aksine, Christophe sevdiği insanların kusurlarını daha çok görüyordu. Onları oldukları gibi sevmek isterdi de ondan. Bu farkında olmadan yapılan bir mertlik, önüne durulmaz bir hakikat aşkıydı ve Christophe'u sevdikleri hakkında daha uyanık olmaya ve onlardan çok şey beklemeye zorluyordu. Bunun için ev sahiplerinin acayipliklerine için için öfkelenmeğe başlamıştı... Kaldı ki bu insanların kusurlarını gizledikleri yoktu hiç. İnsana batan taraflarını gözönüne seriyor, iyi taraflarını saklıyordu... Christophe böyle düşündüğü için, haksızlık ettiğini söyleyerek, onlar hakkındaki ilk izlenimlerini bir kenara bırakıyor, bu kadar titizlikle saklamaya çalıştıkları çok iyi taraflarını görmeye çalışıyordu.

İhtiyar Justus Euler'le ahbaplık etmeği denedi. Bu da ihtiyarın can attığı bir şeydi. Büyükbabasının sevdiğini ve beğendiğini hatırlayarak Euler'e karşı gizli bir yakınlık duyuyordu içinde. Ama, iyi yürekli Jean-Michel, dostları hakkında Christophe'dan da çok hayale kapılırdı; Christophe bunu farketmişti. Boşuna Euler'in büyükbabası hakkındaki anılarını öğrenmek istedi, durdu. Ama ihtiyarın Jean-Michel hakkındaki anısı karikatüre kaçan soluk bir hayalden başka bir şey değildi. İki ihtiyarın konuşmalarıyla ilgili bir kaç kırık, dökük cümleden başka bir şey de öğrenemedi. Euler, hikâyelerine hep şöyle başlıyordu:

— Zavallı büyük babana demiştim ki...

Yalnız kendi söylemiş, kendi dinlemiş gibi.

Kimbilir, belki Jean-Michel de böyle yapıyordu. İnsanlar, çok kere, birbirleriyle hep kendilerinden söz etmek için anlaşarak, dost olurlar. Ama, durmadan nutuk çekmek merakında olan Jean-Michel, gelişi güzel de olsa herkese sevgisini dağıtan bir insandı... Her şeyle ilgilenir; onbeş yaşında olmadığına üzülür; yeni kuşakların şaşılacak buluşlarını görmeyi, onların nasıl düşündüklerini öğrenmeyi isterdi. Çok güzel bir meziyeti vardı: bu da herşeye karşı duyduğu, yılların eksiltemediği, canlı merakıydı. Bu meziyetinden yararlanacak kadar yeteneği yoktu; ama nice yetenekli kimseler imrenirlerdi ona! İnsanların çoğu yirmisinde, ya da otuzunda ölür; bu sınırı aşınca, artık kendi kendilerinin yansımasından başka bir şey değildirler; bundan sonraki yaşayışları kendi kendilerini taklitle geçer. Her gün biraz daha mekanikleşerek ve daha da gülünçleşerek eskiden konuştuklarını, sevdiklerini, yaptıklarını yeniden yaşamak isterler.

İhtiyar Euler gerçek hayatla ilgisini keseli epey zaman olmuştu ve gerçek anlamda o kadar az yaşamıştı ki, ondan kalan, pek dişe dokunur şeyler değildi... Eski mesleğinin ve aile hayatının dışında bir şey bilmediği gibi, bilmek de istemiyordu. Her şey hakkında tâ gençlik yıllarından kalma basma kalıp fikirleri vardı. Güzel sanatlardan anladığını ileri sürerdi. Ama bu alanda kutsallaştırılmış

birkaç addan başka bildiği bir şey olmadığı halde, bunlar hakkında bazı tumturaklı lâflar etmekten geri kalmazdı... Kendisine çağdaş sanatçılardan söz edilse dinlemez, başka konulardan söz açardı. Müziği çok sevdiğini söylerdi; bir kaç kere Christophe'tan piyano çalmasını istemişti. Ama çalmaya başlayınca kızı ile yüksek sesle konuşmaya başlıyordu. Müzik; müzikle ilişkisi olmayan her şeye karşı ilgisini iki misline çıkarıyordu sanki. Christophe fena halde içerliyerek, parçanın ortasında çalmayı bırakıyordu ama kimse farkında olmuyordu bunun. Bazıları çok güzel, bazıları çok çirkin ama hepsi de kutsal bir kaç parçayı sessizce dinliyor, hiç birini ayırt etmeden hepsini beğeniyorlardı. Daha ilk notalarda ihtiyar kendinden geçer, gözleri yaşarırdı. Ama bu duygululuğu şimdi o parçayı dinlemekten çok, eskiden zevk almış olduğunu hatırlamasından ileri geliyordu. İçlerinde Beethoven'in Adelaide'i gibi birkaç tanesini sevmekle beraber, sonunda Christophe bu parçalardan tiksinti duymaya başlamıştı. İhtiyar dinlerken ilk mezürleri mırıldanarak söylemeye başlıyor ve «müzik, diye buna derler» diyerek, «çağdaş müzik denilen, şu melodisiz şeye» olan üstünlüğünü ilân etmekten geri kalmıyordu. Gerçekte bir şey anladığı yoktu modern müzikten.

Daha bilgili olan damadı, sanat hareketlerini izliyordu; işin kötüsü de buydu ya: durmadan her şeyi değersiz bulur, küçümserdi. Zevksiz ve akılsız bir adam değildi; ama çağdaş olan hiç bir şeyi beğenmiyordu. Çağdaş birer besteci olsalardı Mozart'la Beethoven'in değerlerini inkâr eder; yüz yıl önce ölmüş olsalardı Wagner'le Richard Strauss'ı göklere çıkarırdı. Kötümser bir insan olduğu için; kendisinin yaşadığı zamanda yaşıyan bir büyük adam olabileceğini kabul etmiyordu: hoşuna gitmiyordu böyle bir şeyi düşünmek. Hayatının başarısızlığı yüzünden öylesine bir küskünlük içindeydi ki, herkesin de başarısızlığına inanıyordu; onca başka türlü olamazdı bu... Aksine inananlar ya budala, ya da bir takım alaycı kimselerdi onun gözünde.

Bunun için ünlü çağdaş sanatçılarla acı bir dille alay

ederdi. Budala bir adam olmadığı için de daha ilk bakışta bir takım zayıf ve gülünç taraflarını görmekte gecikmiyordu. Her yeni ada karşı bir güvensizliği vardı; bir sanatçının herhangi bir eserini tanımadan onu eleştirmeye hazırdı. Bir şey bilmiyordu onun hakkında da ondan!.. Christophe'u sevmesinin nedeni, bu içine kapanık çocuğun da kendisi gibi hayatı kötü bulduğunu sanması ve dehadan yoksun olduğunu düşünmesiydi. Hiçbir şey üzgün ve halinden memnun olmayan zayıf ruhlu insanları, karşılıklı olarak güçsüzlüklerini anlamaları kadar birbirine yaklaştırmaz. Sağlam olan insanlar da, mutlu olmadıkları için başkalarının da mutlu olmadığına inanan zayıf ve hastalıklı kimselerin budalaca karamsarlığına bakarak sağlıklarının zevkine varırlar. Christophe bunun denemesini yapmıştı. Bu mızmız düşüncelere alışıktı o; ama bunları Vogel'in ağzından duymak onu şaşırtmıştı: şimdi bu düşüncelere karşı bir nefret duyuyordu içinde; inciniyordu bunları duyarken.

Amalia'nın davranışları onu daha çok sinirlendiriyordu. Kadıncağız, Christophe'un göreve ilişkin teorilerini uygulamaktan başka bir şey yapmıyordu aslında. Her fırsatta bunu söyler dururdu. Durup dinlenmeden çalışıyor, herkesin de çalışmasını istiyordu. Bu çalışmanın amacı kendisine ve başkalarına mutluluk vermek değildi. aksine! Denilebilirdi ki; bu çalışmanın biricik hedefi, görevi kutsallaştırmak uğruna herkesi rahatsız etmek ve hayatı olabildiği kadar çekilmez hale getirmekti. Amalia'yı, bir çok kadınlar için olduğu gibi, bütün öteki ahlâk ve toplum görevlerinin yerini alan kutsal ev işini yarıda bırakmaya razı etmek imkânsızdı. Şayet her gün, her saat tahtaları fırçalamaz, taşlığı yıkamaz, kapı tokmaklarını parlatmaz, halıları silkmez, sandalyeleri, masayı, dolapları yerinden oynatmazsa mahvolmuş sayardı kendini. Bütün bu işleri de gösterişli bir şekilde yapmaktan hoşlanırdı. Bu bir onur meselesiydi sanki onun için. Zaten bir çok kadınlar da onurlarını bu şekilde anlayıp savunmazlar mı? Her zaman pırıl pırıl tutulması gereken bir mobilyadan.

iyi cilâlanmış, soğuk, katı ve kaypak bir döşemeden başka bir şey değildir bu onlar için.

Görevini yerine getirdiği için, Bayan Vogel daha güler yüzlü değildi. En ufak ev işlerini bile Tanrı buyruğunu yerine getirir gibi yapıyordu. Aksine hareket edenlere, çalışırken dinlenenlere, işleri arasında biraz da yaşamanın zevkini çıkarmak isteyenlere kötü gözle bakardı. İş görürken zaman zaman, oturup hülyalara dalan Louisa'nın odasına kadar giderek rahat vermiyordu. Louisa içini, çekiyor, fakat nedeni belli olmayan bir gülümseme ile, boyun eğerek yeniden işe koyuluyordu. Bereket versin bundan haberi yoktu Christophe'un. Amalia, evlerine girmek için, onun sokağa çıkmasını beklerdi; şimdiye kadar da doğrudan doğruya ona tebelleş olmuş değildi. Hem böyle bir şey yapmaya kalksaydı Christophe hazmedemezdi bunu. Bu kadına karşı içinde gizli bir nefret vardı. Bir türlü hoş göremiyordu şamatacılığını. Çileden çıkarıyordu bu onu. Avluya bakan basık tavanlı küçücük odasına kapandığı zamanlar, içerisi havasız olduğu halde pencereyi sıkı sıkıya kapıyor, böylece evin gürültülerini duymamaya çalışıyordu. Gene de kurtulamıyordu gürültüden. Elinde olmayarak, aşağıdan gelen en küçük bir sese bile kulak kabartıyordu. Geçici bir durgunluktan sonra Amalia'nın o korkunç sesi yeniden yükselip de bölmeleri aşınca, Christophe çileden çıkıyor, haykırmaya başlıyarak, ayağını yere vuruyor ve duvarın ötesinden kadına okkalı bir küfür savuruyordu. Ama o büyük gürültünün içinde ne dediği anlaşılmıyor, onu beste yapıyor sanıyorlardı... Lânet ettiği Bayan Vogel'e karşı en küçük saygısı kalmamıştı. Böyle anlarda en yırtık bir kadını, susması şartıyla gürültü eden namuslu ve en erdemli kadınlara üstün tutardı.

•

Gürültüye karşı duyduğu bu nefret Christophe'u Leonhard'a yaklaştırmıştı. Bütün evin içini dolduran gürültü patırdı arasında, daima sâkin duran, hiç bir zaman se-

sini yükseltmeyen yalnız bu çocuktu. Kelimeleri seçerek, telâşsızca düzgün ve ölçülü konuşurdu. Tez canlı Amalia oğlunun sözünü bitirmesini bekleyecek kadar sabırlı değildi; evdekilerin hepsi, bu kadar ağır konuştuğu için çatıyorlardı çocuğa. Ama onun buna aldırış ettiği yoktu. Hiç bir şey sükûnetini ve saygılı tutumunu bozmuyordu... Christophe, Leonhard'ın papaz olmak istediğini öğrenince son derecede merak duydu.

Christophe'ın dine karşı tutumu son derecede garipti, bu konuda tutumunun ne olduğunu pek bilmiyordu. Bunu ciddi olarak düşünmeye vakit bulamamıştı hiç. Yeteri kadar bilgisi olmadığı gibi, hayatın güçlükleriyle öylesine boğulmuştu ki, bunları incelemeye ve düşüncelerine bir düzen vermeye imkân bulamamıştı. Çok taşkın bir yaradılışı olduğu için bir uçtan öteki uca geçiyor bütün varlığı ile dine bağlandıktan sonra, topyekûn inkâr yoluna sapıyor; sağlam, değişmez bir kanıya sahip olup olmamaya aldırış etmiyordu. Mutlu olduğu zaman Tanrıyı düşündüğü yoktu hiç, ama varlığına inanmak eğilimindeydi. Mutlu olmadığı zamanlarda ise düşünüyor, fakat inanmıyordu ona: bir Tanrının insanların bu kadar bahtsızlığa ve adaletsizliğe uğratılmasına izin vermesini imkânsız görüyordu. Hem bu güçlükler pek az düşündürüyordu onu. Aslında çok dindar olduğu için Tanrı'yı pek düşünmüyordu. Tanrıda yaşıyordu o; ona inanmaya ihtiyacı yoktu... Zayıfların, ya da zayıf düşmüş olanların,kısır bir hayatı olanların işiydi bu! Onlar Tanrı'ya yönelirler, tıpkı bitkinin güneşe yönelişi gibi. Can çekişen insan bütün varlığıyla hayata sarılır. Ama hayatı ve güneşi içinde taşıyan, kendinden başka nerede arar bunları?

Tek başına yaşamış olsaydı Christophe, bu sorular üzerinde hiç kafa yormıyacaktı. Ama toplum yaşayışının zorunlulukları insan zihninin bu çocukça ve anlamsız problemler üzerinde durmasını gerektiriyordu. Çünkü toplumda nispetsiz bir yer tutmaktadır bu sorunlar; bunlara karşı insanın her adımda tutumunu belli etmesi gerekmektedir. Sanki sağlam, iyiliksever, kuvvet ve sevgi ile do-

lup taşan bir ruhun, yapacak başka işi yokmuş da Tanrı var mı, yok mu diye uğraşmaya ihtiyacı varmış gibi... Mesele yalnız Tanrı'ya inanmakla kalsa yine iyi! Ama şu boyutta, şu biçimde, şu renkte ve şu yapıda bir Tanrıya inanmak gerekliydi. Bunun için de Christophe bunu düşünmüyordu bile... İsa'yı da aklından geçirdiği yoktu. Bu onu sevmediğinden değildi: onu düşündüğü zaman sevgi duyuyordu içinde, ama düşündüğü yoktu. Bazı kereler kızardı bunun için kendisine; kederleniyordu buna; neden daha fazla ilgilenmediğini anlıyamıyordu bir türlü. Bununla beraber, kiliseye gidiyordu; ailesinden herkes kiliseye giderdi... Büyükbabası İncil okurdu; Jean-Christophe da kilisedeki akşam ibadetine katılırdı; orgcu olduğu için bir bakıma, buna hizmet ediyor demekti; bu işi de örnek bir titizlikle, kendini vererek yapardı. Ama, kiliseden çıktığı zaman, ibadet sırasında ne düşündüğü sorulsa cevap vermekte çok güçlük çekerdi. Fikirlerini bu konu üzerinde toplamak için, kutsal kitapları okumaya koyuluyor, bu da onu eğlendiriyordu ve hiç kimsenin kutsal demiyeceği güzel ve merak verici kitaplar gibi zevk alıyordu bunlardan. Hem ne kadar İsa'ya sevgisi varsa da Beethoven'i daha çok seviyordu. Saint-Florian'daki orgunun başına geçtiği zaman, pazar âyinlerinde, ibadetten çok orguna veriyordu kendini... Kilisede Bach çalındığı zaman, Mendelssohn çalındığı zamankinden daha derin din duyguları uyanıyordu içinde. Bazı törenlerde daha çok coşkun heyecanlara kapılırdı. Ama o vakit sevgi duyduğu Tanrı mıydı, yoksa müzik mi? İhtiyatsız bir rahip, şakasının, onda yaratacağı tepkiyi düşünmeden, bir gün Jean-Christophe'a böyle takılmıştı. Başkası olsa buna aldırış etmez ve yaşayışını değiştirmezdi. (Rahatını, ne düşündüğünü bilmemekte bulan o kadar çok insan vardır ki!) Ama Christophe sıkıcı bir samimilik ihtiyacı ile kıvrandığı için, bu konuyla ilgili her sözden bir tedirginlik duyuyordu. Bir kere böyle oldu mu, artık bir daha bundan kurtaramıyordu kendini. Kendi kendini yiyor, iki yüzlülük ettiğini duyar gibi oluyordu... İnanıyor muydu? Yoksa inanmıyor muydu?.. Buna cevap ve-

rebilmek için ne vakti vardı ne kültürü. Bu sorunu tek başına çözümleyebilmesi için, bilgisi ve boş vakti olmalıydı. Bununla birlikte çözümlenmesi de gerekirdi. Yoksa ilgisiz ve iki yüzlü bir insan sayılırdı. Ama ne öyle ne de böyle olabilirdi o.

Çekine çekine çevresindeki kimselerin düşüncelerini öğrenmeye çalıştı... Hepsi kendinden emin görünüyordu. Christophe nasıl böyle olabildiklerini öğrenmek için yanıp tutuşmaktaydı... Ama bir türlü bir şey öğrenemiyordu... Hiç bir zaman açık bir cevap veren yoktu: sadece konuyla ilgisi olmayan nutuklar dinletiyorlardı ona... Bazıları Christophe'un kendini beğenmişin biri olduğunu, böyle sorunların tartışılamıyacağını, kendisinden çok daha akıllı binlerce insanın tartışmadan inandıklarını, kendisi için de bundan başka yapacak bir şey olmadığını söylüyorlardı... Konuştukları arasında, böyle bir şey sorması kendilerine hakaretmiş gibi gücenenler de vardı...

Kaygılarını bir rahibe açmayı denedi; fakat pişman oldu sonunda. Meseleyi ciddî olarak tartışamamıştı. Rahip, Christophe'a karşı çok kibar davranmakla beraber, kendisiyle onun arasında gerçek bir eşitliğin olmadığını üstü kapalı bir şekilde hissettirmişti; üstünlüğünü önceden kabul edilmiş sayarak, tartışmanın yakışıksız bir davranış olmadan, kendi çizdiği sınırı aşamıyacağını dokunduruyordu; zararsız bir gösteriden başka birşey olmıyacaktı... Christophe sınırı aşmak isteyip de sorular sormaya başlayınca rahip, bunlara cevap vermekten hoşlanmıyor; yüzünde üstünlük belirtisi bir gülüşle latince bir iki tekerlemeden sonra, babacan bir tavırla, dua ediniz, dua ediniz ki Tanrı sizi aydınlatsın, diye öğüt veriyordu. Christine rahipten ayrılırken bu nazikçe üstünlük edası karşısında, küçüldüğünü hissediyor, kırılıyordu. Bu adamların akılca ve kutsal ünvanları bakımından kendisine üstün olduklarını kabul ediyordu. Ama bir kere tartışma açıldı mı, artık ne üst, ne ast, ne ünvan, ne yaş, ne de ad söz konusu olamazdı; herşeyin üstünde hakikat vardı, herkes eşitti onun önünde.

Bunun için kendi yaşında, inanç sahibi bir çocuk bul-

duğuna sevinmişti... Kendisi de inanmaktan başka bir şey istemiyordu; Leonhard'ın bu yolda kuvvetli nedenler ileri süreceğini ummuştu. Onu bu konuda yokladı... Leonhard bilinen uysallığı ile, pek de hevesli görünmeden cevap veriyordu. Evde, Amalia'nın, ya da ihtiyarın sık sık lâfa karışması yüzünden sürekli bir konuşmada bulunmak mümkün olmadığından, Christophe, Leonhard'a, akşam yemeğinden sonra gezintiye çıkmayı önerdi. Leonhard çok terbiyeli bir çocuk olduğu için, evde kalmayı istemekle beraber, olmaz demedi. Oysa, rahatına düşkün bir çocuk olduğu için yürümekten, konuşmaktan, çaba göstermesi gereken her şeyden korkardı.

Christophe söze nereden başlayacağını bilemediği için canı sıkılıyordu. Gelişi güzel, acemice bir iki cümle söyledikten sonra, zihnini kurcalayan soruna, damdan düşercesine girdi. Leonhard'a gerçekten rahip mi olacağını, bu yolu sevdiği için mi seçtiğini sordu.

Birden şaşıran Leonhard, kaygıyla Christophe'a baktı; ama Christophe'un kötü bir maksatla bunu sormadığını anlıyarak, içi ferahladı:

— Evet! diye cevap verdi. Başka türlü olabilir mi?

— Ah, ne kadar mutlusunuz! dedi Christophe.

Leonhard, Christophe'un sesinde, kendisine imrendiğini sezer gibi oldu; bu da pek hoşuna gitmiş, koltuklarını kabartmıştı; derhal tavrını değiştirerek açıldı, yüzü aydınlanmıştı:

— Evet, mutluyum! dedi.

Gözlerinden ışık saçılıyordu.

Christophe:

—Nasıl yapacaksınız bunu?.. diye sordu.

Leonhard, cevap vermeden önce, «Bir yere otursak» dedi. Saint-Martin manastırının avlusunun sâkin bir köşesindeki sıraya oturdular. Oturdukları yerden, küçük meydanın akasyaları, daha ötelerde de akşamın sisine bürünen kırlar görünüyordu... Rhein nehri, tepenin dibinden akıp gitmekteydi... Etrafı parmaklıkla çevrili terk edilmiş bir eski mezarlık, yanı başlarında uyukluyordu.

Leonard konuşmaya başladı. Derin bir hazla gözleri parlıyarak, hayatın gürültülerinden uzaklaşmanın, bir sığınağa kavuşmanın ne kadar tatlı bir şey olduğunu anlatıyordu. Aldığı taze yaraların hâlâ acısını duyan Christophe da bu dinlenme ve her şeyi unutma isteğini ihtirasla duyuyordu içinde; ama buna biraz da üzüntü karışıyordu. İçini çekerek sordu:

— Peki, bu, dünyadan tamamıyle el etek çekmenize mal olmıyacak mı?..

Öteki rahatlıkla:

— Üzülecek ne var ki bunda? dedi. Çirkin ve kederle dolu değil mi bu dünya?..

Christophe etrafını çeviren bu güzel akşam manzarasına bakarak:

— Güzel şeyler de var! dedi.

— Evet ama, pek az.

— Az da olsa bana yeter.

— Oh, bu basit bir sağduyu meselesi... Bir yanda biraz iyilik ve pek çok kötülük; öte yanda, yer yüzünde ne iyilik, ne kötülük; sonra da sonsuz bir mutluluk: bu daha iyi elbette, değil mi?..

Christophe böyle hesaba dayanan bir düşünüşten hoşlanmamıştı. Bu kadar tutumlu bir hayat ona pek kısır bir şey görünüyordu. Bununla birlikte, bunun olgunluk belirtisi olduğuna kendini inandırmaya çalıştı.

Biraz da alayla:

— Öyle görünüyor ki kendinizi bir saatlik bir zevke kaptırmak tehlikesile karşılaşmıyacaksınız? dedi.

— Elbette, budalalık olur böyle bir şey! Bir yanda bir saatlik bir zevk, öte yanda sonsuz zevkler, insan kendini nasıl kaptırır buna.

— Böyle bir ebediliğin olduğundan emin misiniz?

— Elbette.

Bunun üzerine Christophe, Leonhard'a bir çok şeyler sordu. İçi umut ve istekle ürperiyordu. Ne olur, nihayet Leonhard, ona inanmak için yenilmez kanıtlar verebilseydi! Tanrı yolunda onun peşinde yürümek için ne büyük bir ihtirasla bu dünya sırt çevirecekti oda!

Başlangıçta, Leonhard, bu havari rolünün övüncü içinde, aynı zamanda Christophe'un şüphelerinin şekle ait olduğunu, bunların, daha ilk kanıtları ileri sürer sürmez dağılıp gideceğini düşünerek, Kutsal kitaplara, mucizelere başvurdu. Fakat Christophe birkaç dakika dinledikten sonra Leonhard'ı susturuyordu; bunun soruya soruyla cevap vermek olduğunu, kendisinden, nelerden şüphe ettiğini değil, öğretmesini istediğini söyleyince surat asmaya başladı. Leonhard, Christophe'un göründüğünden daha çok hasta olduğunu görüyordu. Kanıtları akıl yoluyla kabul edebileceğini de ileri sürmekteydi. Leonhard'a gelince bu delikanlı, kendisini derin düşünceli gibi satmak istiyor diye düşündü. (Sanki içtenlikle böyle olmazmış gibi.) Genç papaz adayı yine de cesaretini yitirmedi; okulda öğrendiklerini, dumanı üstünde bilincini karma karışık ortaya dökmeye başladı.

Tanrı'nın varlığı ile ruhun ölmezliği üzerine bir sürü metafizik kanıtı ortaya sermeye başladı. Christophe, zihni gerilmiş, alnı kırışık, ses çıkarmadan sıkıntı içinde dinliyordu bunları; Leonhard'a kelimeleri tekrar ettiriyor, anlamlarını öğrenmeye çalışıyor, özüne girmek, düşünüşünü izleyebilmek için büyük bir çaba harcıyordu.

Fakat sonunda dayanamadı ve kendisiyle alay ettiklerini, bütün bunların zekâ oyunundan başka bir şey olmadığını, kelime icadeden lâf ebelerinin alayı olduğunu, bunlarınsa uydurdukları kelimelerin birer varlık olduğuna inanarak gönül eğlendirdiklerini söyledi. Bu sözlerden alınan Leonhard, düşüncelerini aktardığı yazarların özü sözü doğru adamlar olduğuna güvence vermeye kalktı. Christophe omuz silkip eğer bunların, bir takım alaycı kimseler ya da bir takım kötü edebiyatçılar olduğunu söyleyerek, kanıtları ileri sürmesini istedi.

Leonhard şaşkınlıkla Christophe'un onulmaz bir şekilde bozulmuş olduğunu görünce artık ilgilenmemeye başladı onunla. Ona inançsızlarla —hele inanmamakta ayak diretiyorlarsa— tartışmaya girip vakit kaybetmemesini öğütlediklerini hatırlattı. Böyle bir tartışma karşısındakine

hiç bir yarar sağlamayacağı gibi insanın zihnini karıştırmaktan başka sonuç da vermezdi. En iyisi bahtsız kişiyi Tanrı'ya havale etmekti, dilerse aydınlatırdı onu, kim onun iradesine karşı durabilirdi?.. Leonard, böyle düşünerek tartışmaya devam etmek için direnmedi. Sadece tatlılıkla şimdilik yapacak bir şey olmadığını bir kimse görmemeye kararlı ise, ona hiç bir düşünüşle yol gösterilmeyeceğini dua etmekten Tanrı'nın yardımını istemekten başka çare olmadığını söyledi. Bunsuz bir şey yapılamazdı, inanmak için insanın bunu dilemesi, istemesi gerekirdi.

'İstemek!.' diye acı acı düşünüyordu Christophe... Böylece, Tanrı, ben var olmasını istediğim için var olacak demek! Böylece, olmamasından hoşlandığım için de ölüm olmayacak!.. Heyhat!.. Hakikati görmek ihtiyacını duymayanlarla bunu istedikleri biçimde görebilenler, kendi yarattıkları tatlı rüyalara gömülenler için yaşamak ne kolay şey!'

Christophe bu rüyalarla uyuyamazdı hiç bir zaman...

Leonhard konuşmaya devam ediyordu. Kendisinin çok sevdiği konuya girmişti: derin düşüncelere dalarak geçirilen bir ömrün güzelliklerinden söz ediyordu; bu konuda durmadan konuşabilirdi... Monoton ve hazdan titreyen sesiyle, insanın kendini Tanrı'ya vererek, gürültüden dünya işlerinden uzaklaşması gerektiğini anlatıyordu. (O da Christophe kadar gürültüden nefret ederdi.) Zorbalıklardan uzak, alaylardan, küçük sefaletlerden uzak yaşamanın sevincini anlatıyordu. Ona göre inancın emin ve sıcak yuvasında, uzakta kalan yabancı dünyanın bahtsızlıklarını huzur içinde seyretmek ne güzel şeydi... Christophe bu sözlerdeki bencilliği seziyordu. Leonhard bunu fark edince, hemen bir takım açıklamalara girişti. Bu derin düşüncelere dalarak geçirilen hayat, aylakça bir hayat değildi! Aksine: insan dua ile, hareketten daha etkin olurdu, dua olmasaydı ne olurdu dünyanın hali?.. İnsan, başkalarının günahının kefaretini öder, kendi meziyetlerini onlara verir, Tanrıya ettiği dualarla, bütün dünya için şefaat dilerdi.

Christophe, arkadaşının anlattıklarını sessizce dinliyordu. Ama bütün bunlara karşı bir tepki uyanıyordu içinde. Leonhard'ın bu dünyadan el etek çekme isteğinde bir riyakârlık sezmişti, ama bütün inanç sahiplerinin böyle olduğunu düşünecek kadar da adaletsiz değildi. Bu hayattan el çekme isteğinin bazı kimselerde bir yaşama imkânsızlığından, acı bir umutsuzluktan, bir ölüm çağrısından ileri geldiğini, pek az kimsede de ihtiraslı bir vecd olduğunu biliyordu. (Ne kadar zaman sürerdi ki?)... Ama insanların çoğu soğuk bir düşünce ile başkalarının mutluluklarından ya da hakikatten çok kendi huzurlarına düşkünlük göstermiyorlar mı?.. İçtenlikle inanç sahibi olanlar, ideallerinin böyle çiğnendiğini anlarlarsa, büyük bir acı duymazlar mı bundan?

Leonhard, şimdi de büyük bir mutluluk içinde Tanrısal tüneğinden seyrettiği dünyanın güzelliğinden, âhenginden dem vuruyordu: aşağıda her şey karanlık, adaletsiz, ıstıraplıydı; ama yukarıda her şey ışıklanıyor, aydınlanıyor, düzene giriyordu; iyi ayarlanmış bir saata benziyordu dünya...

Christophe artık onun sözlerini dikkatle dinlemiyor, kendi kendine şöyle diyordu: «İnanıyor mu, yoksa inandığını mı sanıyor?» Bununla beraber kendi inanmak ihtiyacı sarsılmamıştı. Leonhard gibi zayıf ruhlu bir budalanın iddiaları bunu zedeleyecek değildi.

Gece bastırmış, ortalığa karanlık çökmüştü; yıldızlar parıldıyor, nehirden beyaz bir buğu yükseliyordu... Mezarlığın ağaçlarının altında cırcır böcekleri ötüşmeğe başlamıştı. Çanlar çalınıyordu: önce keskin bir çan sesi duyulmuştu, acı acı feryat eden bir kuş sesi gibi göklere yükseldi; sonra bir ikinci, üçüncü çan sesi bunun yakınışına katıldı; en sonunda da bütün bunlara cevap verir gibi en kalın çan sesi duyuldu. Üç ses eridi birbirinde. Kulelerin dibinden, bir arı kovanının uğultusu yükseliyordu. Havayı ve insanın yüreğini titreten sesler... Christophe soluğunu tutmuştu; müzisyenlerin yaptığı müziğin, milyonlarca varlığın mırıldandığı bu müzik okyanusunun ya-

nında ne kadar fakir kaldığını düşünüyordu: vahşi bir âlem, seslerin özgür dünyasıydı bu. Dizgin vurulmuş, ehlileştirilmiş, bir kataloga sokulmuş insan zekâsı tarafında ı etiketlenmiş dünyanın ötesinde bir dünyaydı bu. Şimdi Christophe kendini kaybetmişti; bu kıyısız, bu sınırsız ses enginliğinde...

O güçlü mırıltılar, havayı dolduran son titreyişler dindiği zaman Christophe kendine geldi; şaşkın, şaşkın etrafına bakındı... Hiçbir şeyi farkedemez olmuştu şimdi... Çevresindeki her şey değişmişti, kendisi de değişmişti. Tanrı yoktu artık.

Tıpkı inanç gibi, inancın da kayboluşu yıldırım gibi birdenbire bir ışığın parlayışı gibi olur. Bunda aklın hiçbir rolü yoktur; bunun için de hiçten bir şey yeter: bir kelime, bir susuş, bir çan sesi. İnsan gezinir, hülyalara dalar, ortada hiçbir belirti yoktur. Birden her şey yıkılıverir. İnsan etrafının yıkıntılarla çevrildiğini görür; yapayalnızdır. İnancını kaybetmiştir artık.

Christophe dehşete kapılmıştı; neden, nasıl olmuştu bu, bir türlü anlıyamıyordu. İlkbaharda; donmuş bir nehrin buzlarının çözülmesi gibi bir şeydi bu.

Leonhard, cırcır böceğinin sesinden daha monoton bir sesle hâlâ kanıtlarını sayıp döküyordu... Dinlediği yoktu artık Christophe'un onu. Gece iyiden iyiye bastırmıştı. Leonhard sustu. Christophe'un hareketsizliğine şaşıyor, bir yandan da vakit geciktiği için kaygı duyuyordu; eve dönmelerini söyledi. Christophe cevap vermedi. Leonhard kolundan tuttu. Christophe ürperdi, dalgın dalgın Leonhard'a baktı.

Leonhard :

— Christophe eve gitmeliyiz! dedi.

Christophe öfkeyle bağırdı:

— Cehennemin dibine git!..

— Aman Yarabbi; ne yaptım size ben Christophe? diye şaşkın ve ürkek sordu çocuk.

Christophe kendini toparladı, daha yumuşak bir sesle:

— Evet, dostum. Haklısın! dedi. Ne dediğimi bilmiyorum. Tanrına, git, hadi Tanrına!..

•

Yalnız kalmıştı. Derin bir keder vardı içinde.

Parmaklıklarını sıkıp, başını göğe doğru kaldırarak içten gelen bir coşkunlukla bağırdı:

— Ah!.. Tanrım, Tanrım!.. Neden inancını kaybettim? Artık inanamaz mıyım?.. Bana ne oldu böyle?

İnancının yıkılışıyla; Leonhard'ın sözleri arasında büyük bir nisbetsizlik vardı: hiç şüphesiz, Amalia'nın bağırmaları, ev sahiplerinin gülünçlükleri son zamanlardaki manevî davranışlarındaki sarsıntının nedeni olmadığı gibi, Leonhard'ın konuşmasının da bir etkisi olamazdı onun üstünde. Bir bahaneden başka bir şey değildi bu. Sarsıntı dışından gelmiyordu. Ruhunda bilinmez canavarların harekete geçtiğini duyuyor, hastalığını olduğu gibi görmek korkusuyla düşüncelerinin üstüne eğilmeyi istemiyordu... Hastalığı mı?.. Bu bir hastalık mıydı? Bir ağırlık, bir sarhoşluk, şehvete benzer bir bunalım sarmıştı benliğini. Kendinde değildi artık. Bir gün önceki kalenderliğine bürünmek için boşuna çaba harcıyordu... Herşey bir anda çökmeye başlamıştı. Birden, Tanrının sınırlarını aşan dünyanın yakıcılığını, vahşiliğini, sonsuzluğunu duydu içinde!..

Bir anlık bir şeydi bu. Ama bu âna kadarki yaşayışının bütün dengesi altüst olmuştu artık.

Euler ailesinden yalnız biriyle Christophe hiç ilgilenmemişti... Bu da küçük Rosa'ydı. Güzel değildi bu kız... Kendisi de güzel olmayan Christophe herkesi öyle kolay kolay beğenmezdi. 'Güzel olmayan kadın, kadın değildir!' diyen gençliğin insafsızlığı vardı onda... Meğer ki, sâkin ve dindarlıktan başka duyguları bulunmayan, insanda şefkat uyandıran, bir yaşa gelmiş olsun... O vakit de ona karşı ancak ciddî, sâkin, âdeta dindarca duygular beslenebilirdi. Bundan başka akıllı bir kız olmakla beraber, özel bir yeteneği yoktu Rosa'nın. O da, Christophe'u kaçıran gevezelik hastalığına tutulmuştu. Bunun için kendisinde tanımaya değer bir şey olmadığını düşünerek bu kızı tanımak zahmetine katlanmamıştı.

Ama aslında, bir çok genç kızdan, hele o kadar sevdiği Minna'dan daha iyi bir kızdı. Gösterişsiz, kendini beğenmişlikten uzak bir kızcağız; Christophe gelinceye kadar da çirkinliğinin farkında olmamış, ya da buna aldırış etmemişti; çünkü çevresindeki kimseler de buna aldırış etmiyordu. Büyükbabası, yahut annesi azarlarken bunu yüzüne vurdukları zaman, güler geçerdi. Ya buna inanmıyordu, ya da önem verdiği yoktu. Ötekiler için de bu böyleydi. Böyle daha nice çirkinler kendilerini seven birini bulmuşlardı! Almanların vücut kusurlarını hoş gören mutlu bir tarafları vardır: bunu görmezlikten gelebilir, hatta güzelleştirebilirler. Bunu da insan güzelliğinin en ünlü örnekleriyle her gördükleri yüz arasında umulmadık ilişkiler kuran bir hayalgücü sayesinde yaparlar. İhtiyar Euler'e çok üstüne düşmeden de kız torununun burnunun Junon Ludovisi'nin burnuna benzediğini söyletmek zor değildir. Bereket versin ki, pöhpöhlenmekten pek hoşlanmıyan ters bir adamdı; Rosa da burnunun biçimiyle ilgilenmiyor, geleneğe uyarak, şu kutsal ev işlerine veriyordu kendini. Ona öğretilen her şeyi İncil'in sözü gibi benimsemişti... Hiç evden dışarı çıkmadığı için, karşılaştırma yapacak kimseyi tanımadığından, ailesinden olanları büyük bir saflıkla beğenir ve dediklerine inanırdı. Sokulgan, saf, ufacık bir şeyle gönlü alınabilen bu kız, kendini evin içindeki kederli havaya uydurarak, kulağına çalınan karamsar sözleri olduğu gibi tekrarlar dururdu. Çok iyi yürekliydi; daima başkalarını düşünür, herkesi memnun etmeye çalışır, başkalarının derdine ortak olurdu. Karşısındakinin kendisini sevmesini beklemeden sevmek ihtiyacı duyardı. Tabii, evdekiler, iyi insanlar olmakla beraber, Rosa'yı da sevdikleri halde, bunu kötüye kullanmaktan geri kalmıyorlardı.

Size kendini olduğu gibi verenlerin sevgisi daima kötüye kullanılır. Herkese ilgi göstereceğinden o kadar emindiler ki, bundan dolayı Rosa'ya teşekkür etmek ihtiyacını duymuyorlardı; ne yapsa daima daha fazlasını isterlerdi... Sonra beceriksizdi; acemice davranışları vardı; telâşlıydı;

oğlan çocukları gibi sert hareket eder; coşkun heyecanlarıyla evin içinde kıyametin kopmasına neden olurdu. Ya bir bardak kırar, ya sürahiyi devirir, ya da kapıyı hızla çarpar: ne yapsa bütün evdekiler ayaklanırlardı ona karşı. Daima hırpalandığı için, zavallı kızcağız bir köşeye çekilip ağlardı; ama çok uzun sürmezdi bu... Yine güler yüzlü haliyle ortaya çıkıp, gevezeliğe başlardı; kin tutmazdı hiç.

Christophe'un gelişi Rosa'nın hayatında önemli bir olay olmuştu. Onun adını çok duymuştu. Christophe'un adı şehrin rehber kitaplarına geçmişti; bu, bir yerde, az çok ün kazanmış olma belirtisiydi. Her yerde torununu göklere çıkaran Jean-Michel'in sağlığında, Christophe'un adı Euler ailesinde sık sık anılırdı. Rosa, genç müzisyeni bir iki kere konserde görmüştü... Onun kendi evlerine yerleşeceğini duyduğu zaman sevinçten ellerini çırpmıştı. Bu patavatsızlığından ötürü pek sert haşlamışlardı da pek utanmıştı. Oysa hiç bir kötülük görmüyordu bunda... *Yaşayışı o kadar dümdüz geçiyordu ki, eve yeni misafirin* gelişi umulmadık bir eğlenceydi onun için... Christophe'un gelmesinden önceki günleri sabırsızlıktan yanıp tutuşarak geçirmişti. Christophe evi beğenmeyecek diye korktuğundan var kuvvetiyle çekici bir hale sokmaya çalışmıştı. Hatta, taşınacakları gün, hoş geldiniz anlamına, şöminenin üstüne bir buket çiçek koymuştu. Ama kendisini daha güzel göstermek için hiç bir şey yapmamıştı; bunun için de Christophe daha ilk bakışta onu çirkin ve pasaklı bulmuştu. Fakat o, Christophe'u hiç de böyle görmemişti. Halbuki bunun birçok nedenleri vardı. Oraya, buraya koşmaktan bitkin bir hale gelip kendini koyuvermiş olan Christophe o gün her zamankinden daha çirkindi. Ama kimse için kötü düşünmek elinden gelmeyen, büyükbabasını, babasını, annesini pek güzel gören Rosa, Christophe'u umduğu gibi güzel buldu ve ona gönülden hayran oldu. Sofrada onun yanına düşünce pek utanmıştı; ne yazık ki, bu sıkılganlığını, durmadan çene çalmasıyla dışarı vurdu ve bu yüzden daha ilk anda Christophe'un sempati-

sini kaybetti. Ama bunu farketmemişti; beraber geçirdikleri bu akşam onun gönlünde ışıklı bir anı olarak yer etti. Yeni kiracılar dairelerine gittikten sonra, odasında yalnız kaldığı zaman, yukarıdan ayak seslerini duydu; bu gürültüyü duydukça kalbi neşeyle çarpıyordu: ev yeniden canlanmış gibi geliyordu ona.

•

Ertesi sabah ilk defa kaygılı gözlerle, aynada uzun uzun kendini seyretti; bahtsızlığının derecesini tamamıyla kavrayamamakla beraber, bir şeyler hissetmişti. Yüzünün hatları hakkında teker teker hüküm vermeğe kalktıysa da beceremedi. İçinde korkulu bir üzüntü belirmişti. Derin derin içini çekti; tuvaletinde bir iki değişiklik yapmak istedi. Ama kendini daha çok çirkinleştirmekten başka bir şey gelmedi elinden... Bu yetmiyormuş gibi, memnun etmek için bir sürü şey yaparak Christophe'un fena halde canını sıkmıştı... Yeni ahbaplarını görmek ve onlara hizmet etmek için duyduğu toyca istekle, durmadan merdivenden çıkıp iniyor, her çıkışında da Christophe'lara gereksiz bir şey götürüyor, gülüp konuşarak yardım etmek için ayak diriyordu. Ancak, sabrı taşan annesinin çağırmasıyle bu gayretlerine ve nutuklarına son verebiliyordu. Christophe, Rosa'nın bu davranışlarına karşı surat asıyordu: kendini tutmaya karar vermemiş olsaydı çoktan parlardı. İki gün dişini sıktı; üçüncü gün kapısını kilitledi. Rosa kapıyı vurdu, seslendi, ama sonra anlıyarak utanç içinde aşağıya indi ve bir daha da gitmedi... Christophe kızı görünce, çok acele bir işi olduğunu, bunun için kapıyı açmadığını söyledi. Rosa, süklüm püklüm özür diledi. Masumca davranışlarının başarısızlığa uğrayacağını aklından bile geçirmemişti: böyle birdenbire hedefe yönelerek Christophe'u kendinden uzaklaştırmıştı. Christophe artık hoşlanmadığını saklamak gereğini de duymuyor; o konusurken dinlemiyor, sıkıldığını belli ediyordu. Rosa, gevezeliklerinin Christophe'u kızdırdığını hissetmişti; akşam-

ları, bir süre, kendini zorlayarak konuşmadan oturuyordu; ama fazla dayanamıyordu: birdenbire ötmeye başlıyordu yine... Christophe, daha cümlesini bitirmeden, kalkıp gidiyordu. Rosa gücenmiyordu bunun için ona. Kendisinin budala, sıkıcı, gülünç bir şey olduğunu düşünüyordu... Kusurları gözünde büyüyor, kurtulmaya çalışıyordu bunlardan; ama daha ilk adımda cesareti kırılıyor, «elimde değil» diyor, yine de yapmamak için uğraşıyordu.

Bir de öyle kusurları vardı ki, bir şey gelmezdi elinden bunlara karşı. Çirkinliğine karşı ne yapabilirdi ki?.. Bundan şüphesi kalmamıştı artık. Bir gün aynaya bakarken, bahtsızlığı apaçık gözüne battı; yıldırımla vurulmuşa döndü. Şüphesiz, felâketini gözünde büyütüyordu: olduğundan on kere daha büyük görüyordu burnunu; bütün yüzünü kaplamış gibi geliyordu ona. Ortalarda görünmeye cesaret edemiyor, ölmek istiyordu. Yalnız gençlikte öyle bir umut gücü vardır ki, bu cesaretsizlik nöbetleri hiç de uzun sürmüyordu; bunun hemen ardından aldandığını düşünüyor, kendini buna inandırmaya çalışıyor, inandırıyordu da. Bir an burnunu oldukça normal, az çok biçimli buluyordu. O vakit içgüdüsüyle ve beceriksizce, bir takım çocukça hilelere başvuruyor, saçlarını; alnını örtüp, yüzünün nispetsizliğini gözden saklıyacak şekilde tarıyordu. Cilveli görünmeye çalışmıyordu bunu yaparken. Aklından sevmek, sevilmek diye bir şey geçmiyor, ya da farkında olmadan duyuyordu bunu. Pek az bir şeydi istediği: sadece azıcık dostluk; ama Christophe bunu bile esirgiyordu ondan. Karşılaştıkları zaman, tatlılıkla, dostça, «günaydın», ya da «iyi akşamlar» dese ne kadar mutlu olacaktı. Halbuki Christophe ona öyle sert ve soğuk bakıyordu ki! Rosa, kanının donduğunu hissediyordu âdeta. Gerçi kendisine kötü bir şey söylediği yoktu ama, keşke böyle susarak onu kahredeceği yerde, böyle yapsaydı. Bir akşam Christophe piyano çalıyordu. Gürültüden kaçmak için çatı katındaki küçük bir odaya yerleşmişti... Rosa, aşağıda heyecanla dinliyordu. İyi yetiştirilmediği için oldukça zevksiz sayılsa da müziği seviyordu. Annesi yanındayken, odanın bir kö-

şesine büzülüp elindeki işiyle meşgul görünürdü. Ama ruhu yukarıdan gelen seslere bağlı kalırdı. Amalia, birşey almak için, dışarı çıkar çıkmaz, Rosa hemen yerinden fırlar, elindeki işi atardı; yüreği çarparak tavan arasının kapısının önüne gelir; soluğunu keserek, kulağını kapıya dayardı. Annesi sokaktan gelinceye kadar böylece kalırdı orada. Sonra ayaklarının ucuna basa basa, hiç gürültü çıkarmamaya çalışarak aşağı inerdi, fakat telâşlı olduğu için, iki adımda bir sendeler ve merdivenlerden yuvarlanacak gibi olurdu. Bir gün, yine böyle, kulağını kapıya dayayıp dinlerken, alnını kapıya çarptı. Birden o kadar şaşırmıştı ki, âdeta soluğu kesildi. Piyano sesi duruvermişti: Rosa kaçacak kuvvet bulamadı kendinde. Tam doğrulurken kapı açıldı; Christophe onu görünce öfkeyle baktı, sonra hiçbir şey söylemeden, kızı kabaca iterek, hiddetle aşağıya inip sokağa çıktı... Tâ akşam yemeğine kadar eve dönmedi.

Rosa'nın yalvaran gözlerle af dilercesine kendisine bakmasına aldırış etmiyor, onu görmüyormuş gibi davranıyordu; birkaç hafta piyanoya elini dokundurmadı. Bu olaydan sonra Rosa gizli gizli ağlamıştı; fakat kimse farketmedi bunu. Kimsenin onunla ilgilendiği yoktu. Yana yana Tanrıya dua ediyordu... Bunu neye yaptığını da bilmiyordu pek. İçini dökmek ihtiyacındaydı. Christophe'un kendisinden nefret ettiğini anlıyordu.

Ama yine de umutluydu. Christophe biraz ilgi gösterecek olsa, sözlerini dinler görünse, her zamankinden daha dostça elini sıksa dünyalar onun oluyordu...

Büyüklerinin patavatsız bir iki sözü, Rosa'yı hayal kırıklığına uğratacak umutlara kaptırdı.

•

Bütün aile Christophe'u seviyordu. Bu onaltı yaşındaki, yalnızlıktan hoşlanan iri çocuk, ciddiliği, ödevlerine bağlılığı ile onlarda saygı uyandırmıştı. Birden parlamaları, uzun zaman somurtup kimseyle konuşmaması, sert hare-

ketleri, kederli hali hiç de yadırganmıyordu bu evde. Bütün sanatçılara aylak gözüyle bakan Bayan Vogel bile, onun akşamları tavan arasındaki pencerenin önüne otururak kımıldanmadan karanlık basıncaya kadar saatlerce dışarıyı seyretmesini eleştirmiyordu. Çünkü onun, bütün gün ders vermek için nasıl didinip yorulduğunu biliyordu. Bir de evdekilerin hepsinin düşünüp de açığa vurmadıkları şeyden ötürü kolluyordu onu.

Rosa, Christophe'la konuştuğu zamanlar, büyüklerinin, bakıştıklarını, fısıldaştıklarını farketmişti. Önce dikkat etmemişti buna. Sonraları meraklanarak, heyecanlandı; ne konuştuklarını öğrenmek için yanıp tutuşuyor, fakat sormaya cesaret edemiyordu.

Bir akşam, iki ağaç arasına gerilmiş çamaşır ipini çözmek için bir bahçe sırasının üstüne çıkmıştı; yere atlarken Christophe'un omuzuna dayandı. Tam bu anda, sırtlarını evin duvarına verip oturarak pipolarını tüttüren babası ve büyükbabası ile gözgöze geldi; birbirlerine göz kırpmışlardı; Justus Euler, Vogel'e :

— Tam birbirlerinin dengi! dedi.

Kızının duyduğunu gören Vogel'in dirseğiyle dürtmesi üzerine ihtiyar, pek ustaca —ya da kendi böyle düşünüyordu— ve yirmi adımlık yerden duyulan gürültülü bir «hım, hım» la sözünü boğdu. Arkası ona dönük olan Christophe bir şeyin farkında olmamıştı; ama Rosa öyle altüst olmuştu ki, şaşırıp atlarken, ayağını burktu... Christophe beceriksizliğine söylenerek tutmasaydı, yere yuvarlanacaktı. Canı yanmıştı ama hiç belli etmedi; ayağını düşündüğü bile yoktu; aklı hep o biraz önce duyduklarındaydı. Odasına doğru yürümeye başladı, her adım atışında canı çok acıyordu, belli etmemek için zor tutuyordu kendini. İçinde tatlı bir şaşkınlık vardı... Yatağının ayak ucundaki alçak iskemlenin üstüne bıraktı kendini; yüzü koyun yatağına kapandı. Yanakları alev alev yanıyor, gözleri gülüyordu da. Utancından zihnini toparlıyamıyordu bir türlü. Şakakları atıyor, topuğu fena halde sancıyordu, ateş içinde yanan vücudu uyuşmuş gibiydi. Belli belirsiz gürültüler, ço-

cukların bağrışmaları geliyordu dışarıdan. Büyükbabasının sözleri kulaklarında çınlıyordu, hafifçe gülüyor, kızaran yüzünü örtünün altına sokmuş, dua ediyordu; talihine şükrediyor; içinde bir takım istekler doğuyor ve sonra birden korkuya kapılıyordu... Bir kelime ile seviyordu...

Annesi seslenmişti. Kalkmak için davrandı. Önce o kadar büyük bir acı duydu ki, bayılacaktı nerdeyse; başı dönüyordu. Öleceğim sandı, ölmek geliyordu içinden. Ama aynı zamanda yaşamak, bütün varlığıyla yaşamak, beklediği mutluluğa kavuşmak istiyordu. Biraz sonra annesi yanına geldi; bütün ev ayağa kalkmıştı. Önce âdet olduğu üzere payladılar; sonra ayağına pansıman yapıldı; yatağına yatırdılar, şimdi o ayağının acısına karışan derin bir haz içinde yavaş yavaş sızıyordu. Ne tatlı bir geceydi bu. O günün en küçük anısı bile kutsallaşmıştı şimdi onun için. Christophe'u düşünmüyordu; hiç bir şey düşündüğü de yoktu; mutluydu.

Ertesi sabah, bu kazaya sebep olduğunu düşünen Christophe, gelip hatırını sordu. İlk defa ona yakınlık gösterir gibi görünüyordu. Rosa'nın kalbi onun bu ilgisi karşısında minnetle dolmuştu; iyi ki bu kaza oldu, diye düşünüyordu. Bu sevinci duyabilmek için bütün ömrünce, acı çekmeğe razıydı. Bir kaç gün, kımıldamadan, sırt üstü yatmak zorunda kalmıştı; bu süreyi hep büyük babasının sözlerini kafasının içinde evirip çevirerek geçirmişti. İçine bir şüphe de doğmuştu; sahiden:

«— İkisi de birbirinin dengi...» mi?

Yoksa:

«— ..... dengi olabilirdi...» mi; demişti.

Hiç böyle bir şey söylememiş miydi yoksa?.. Hayır, hayır, söylemişti, emindi bundan... Peki ama kendisinin çirkin olduğunu, Christophe'un onu istemeyeceğini bilmiyorlar mıydı?.. Umut ne güzel şeydi! Zaman zaman, aldanmış olduğunu, sandığı kadar çirkin olmadığını düşünüyor; yerinden doğrularak karşıda asılı aynaya bakmaya çalışıyordu: bir şeye karar veremiyordu bir türlü... Kendisinin çirkin olup olmadığına en iyi büyükbabasıyla babası hü-

küm verebilirlerdi; insan kendi hakkında hüküm veremezdi... Allahım! Ya bu mümkünse!.. Ya güzelse!.. Ve kendisi bunun farkında değil idiyse!.. Belki de Christophe'un kendisine karşı soğuk davranışını büyütüyordu gözünde. Yalnız bu ilgisiz çocuk, kazadan hemen sonra kendisine yakınlık göstermişken artık merak etmiyordu onu; nasılsın diye sormuyordu. Fakat Rosa hoş görüyordu bunu. Christophe'un o kadar çok işi vardı ki! Kendisini düşünecek vakti mi vardı onun? Böyle bir sanatçı, öteki insanlarla bir tutulamazdı.

Böyle düşünmekle birlikte, gene de Christophe yanından geçerken, kalbi çarparak, ondan tatlı bir söz beklemekten kendini alamıyordu. Bir kelime, bir bakış... Üst tarafını hayalinde tamamlardı... Yeni başlayan bir aşk o kadar az şeyle beslenir ki! Birbirini uzaktan bile olsa sadece görmeleri hülyalara boğar sevenlerin ruhunu... Bunda aşkı yaratan bir kuvvet vardır. Hiçten bir şey insanın ruhunu derin bir mutlulukla doldurur; sonraları, istediğine kavuşup da ondan daha fazlasını beklediği zaman duyamaz bunu. Rosa şimdi, kafasında yarattığı bir romanı yaşıyordu ve kimse farkında değildi bunun: Christophe gizlice onu seviyordu, ama çekindiği için ya da saçma sapan bir şey yüzünden açığa vuramıyordu bunu... Böyle düşünmek bu romantik ya da romanesk budala kızın ruhunu okşuyordu. Bu hülya üstüne sonu gelmeyen hikâyeler kuruyordu; saçma şeylerdi bütün bunlar; bunu kendisi de biliyor, fakat bilmezlikten geliyordu; günlerce yarattığı bu hayal âleminde âdeta şehvetle yaşıyordu... Konuşmayı unutmuştu: bütün o dinmek bilmeyen konuşma seli, tıpkı toprağın altında kaybolan bir nehir gibi Rosa'nın benliğini sarıp yok oluvermişti birden... Ve orada sessizce boşanıyordu... Bitmek bilmeyen konuşmalar geçiyordu içinden; tıpkı okurken, okuduklarını heceliyenler gibi dudakları durmadan kımıldanıyordu.

Hayallerinden sıyrıldığı zaman kendini hem mutlu hissediyor, hem de üzülüyordu. İşlerin umduğu gibi olmadığını bilmekteydi; ama yine de hayallerinden arta kalan

bir mutluluk vardı içinde, daha güvenle yaşıyordu. Christophe'u elde etmekten umudunu kesmiş değildi.

Kendi kendisine itiraf etmemekle beraber, bu işe girişti. Büyük bir duygunun verdiği içgüdü güveniyle, bu beceriksiz kız, daha ilk adımda, sevgilisinin gönlüne giden yolu bulmuştu. Doğrudan doğruya ona birşey söylemedi. İyi olup da evin içinde dolaşmaya başlar başlamaz, Louisa'ya yanaştı. En küçük bahaneyle yanına gidiyor, ona yardım etmek için fırsat gözlüyordu. Sokağa çıktığı zaman, bir şey isteyip istemediğini soruyor, onun siparişlerini getiriyordu; artık Louisa'yı çarşıya gitmekten, satıcılarla pazarlık etmekten kurtarmıştı. Avludaki tulumbadan Louisa'ya su taşıyor, hattâ ev işlerinin bir bölümüne de yardım ediyordu. Tahtaları fırçalıyor, Louisa'nın karşı koymasına aldırmadan, taşları siliyordu.

Louisa, kendi işini kendi görmediği için sıkılıyordu ama, o kadar yorgundu ki, bu yardımı red edemiyordu. Christophe bütün gün evde yoktu... Louisa kendini çok yalnız hissettiği için bu iyi yürekli ve gürültücü kızcağızın yanında bulunması ona iyi geliyordu. Rosa gelip onun yanında oturuyor, bir yandan elindeki işini işlerken, bir yandan da konuşuyordu. Kızcağız, acemice hilelere başvurarak sözü Christophe'a getirmeye çalışmaktaydı... Sadece onun sözünün edildiğini, adının anıldığını duymak Rosa'ya mutluluk veriyordu; elleri titriyor, başını kaldırmaya cesaret edemiyordu. Sevgili Christophe'unun sözü edildiği için Louisa, âdeta kendinden geçerek, onunla ilgili ufak tefek, anlamsız bir takım çocukluk anılarını anlatıp duruyordu... Oldukça gülünç şeylerdi bunlar. Fakat Rosa'nın böyle düşünmesi tehlikesi yoktu: tarif edilmez bir zevk duyuyordu Christophe'un küçüklüğünü, onun tatlı yaramazlıklarını dinlerken; her kadının yüreğindeki ana sevgisine, öteki sevgi de karışarak içini tatlı bir duyguyla dolduruyor, içten bir neşeyle, gözlerinden yaş gelinceye kadar gülüyordu. Louisa, Rosa'nın bu ilgisine pek sevinmişti. Kızcağızın kalbindekileri anlamıştı ama belli etmiyordu; sevindiriyordu bu kendisini; çünkü, evde yapayal-

nız olduğu için, bu yakınlığın değerini anlıyordu. Arada bir susup Rosa'yı süzüyordu. Rosa, böyle susmasına hayret ederek, başını işinden kaldırıp ona bakıyordu. Louisa gülüyor, Rosa da coşkun bir heyecanla boynuna sarılıyor, başını göğsüne yaslıyordu... Sonra ikisi de yine konuşup çalışmalarını sürdürüyorlardı.

Akşamları, Christophe eve döndüğü zaman, içi Rosa'nın gösterdiği yakınlığa karşı minnet dolu olan Louisa onun hazırladığı plâna uyarak, küçük komşusunu öve öve bitiremiyordu. Rosa'nın iyiliği karşısında çok duygulanıyordu Christophe. Annesinin yüzünde, nasıl huzura kavuştuğunu görüyor, bunun için de kıza hararetle teşekkür ediyordu. Rosa kekeliyor, heyecanını belli etmemek için sıvışıp gidiyordu: böyle yaptığı zaman Christophe'a, konuştuğu zamankinden bin kere daha sevimli ve akıllı görünmekteydi... Artık eskisi kadar hor gözle görmüyordu onu. Şimdi bu kızda bir takım meziyetler keşfettiği için, duyduğu hayreti gizlemiyordu, Rosa da farketmişti bunu ve Christophe'un kendisine karşı duyduğu sempatinin arttığını ve giderek sevgi derecesine vardığını görmekteydi. Bunun için de her zamankinden çok hayallere kaptırıyordu kendisini. Genç kızlığın o güzel güveniyle, bir şeyi kuvvetle isterse olacağına inanıyordu... Hem sonra, olmayacak bir şey mi istiyordu ki?.. Onun iyi kalbliliğini, kendini vermek için duyduğu şefkat duygularını Christophe'un herkesten çok anlaması gerekmez miydi?

Fakat Rosa'yı düşündüğü yoktu Christophe'un. Bu kızı beğeniyordu. Ama zihninde hiç bir yer tutmamıştı. Hem şu sırada o kadar çok işi vardı ki! Christophe artık eski Christophe değildi. Kendini tanımaz olmuştu. İçinde büyük bir kaynama vardı, bütün benliğini altüst ediyordu bu...

•

Christophe büyük bir yorgunluk ve kaygı duyuyordu... Her tarafı kırılıyordu; başında bir ağırlık vardı...

Kulakları uğulduyor, gözleri bulanıyor, bütün duyguları altüst oluyordu. Düşüncelerini bir şey üzerinde toplayamıyordu bir türlü. Zihni, tüketici bir nöbet içinde o konudan o konuya atlayıp duruyor, bu da başını döndürüyordu. Bunu, ilkbaharın verdiği aşırı yorgunluk ve sinirliliğe bağlamıştı önce. Ama bahar geçip gittiği halde onun bu hali azalmamış, artmıştı.

Her şeye sadece zarif bir şekilde dokunup geçen şairler genç tende, genç kalpte aşk arzularının ilk uyanışına yeni yetişkinliğin kaygıları, meleğin bunalımı adını verirler. Sanki çatırdayan, ölen, yeniden doğan benliğin bu korkunç bunalımı, sanki inanç, düşünce, eylem ve hayat adına ne varsa yokolur gibi göründükten sonra sevinç ve ıstırap içinde canlanışı bir çocuk havailiği imiş gibi!

Bütün vücudu ve ruhu bir kaynaşma içindeydi. İçinde bulunduğu huzursuzluğu yenecek kuvveti bulamıyarak, merak ve tiksinti ile bakıyordu kendi haline. Benliği çözülüp dağılmaktaydı. Ezici bir uyuşukluk içinde geçiriyordu günlerini... Çalışmak bir işkence olmuştu onun için... Geceleri sıkıntılı bir uykuya dalıyor, sık sık uyanıyor, kâbuslu rüyalar görüyor, kalbinde bir takım arzuların baskısını duyuyordu: hayvanca isteklerdi bunlar. Vücudu cayır cayır yanarak silkiniyor; kan ter içinde uyanıyordu. Bu halinden bir korku duyuyor; kafasına hücum eden iğrenç, çılgınca düşünceleri kovmaya çalışıyor, acaba deliriyor muyum, diye soruyordu kendi kendisine.

Gündüzleri de bu hayvanca düşüncelerin hücumundan kurtulamıyordu. Ruhunun derinliklerinden bir şeylerin akıp gittiğini duyuyordu. Hiç bir şeyi durdurmaya imkân yoktu: Kaos'a karşı dikilecek hiç bir set yoktu. Bütün bu zırhlar, kendisini dört taraftan çevreleyen müstehkem duvarlar! Tanrısı, sanatı, gururu, ahlaki inançları, hepsi yıkılıyor, parça parça dağılıyordu. Kendisini şimdi tıpkı böceklerin kemirdiği bir kadavra gibi, çırılçıplak, yere zincirlenmiş görüyordu. Arada bir isyanla sarsılıyordu bütün benliği... İradesi ne olmuştu? Bütün çabaları boşa gidiyordu: tıpkı uykuda rüya görürken, insanın uyanmak için

yaptığı çabalar gibi. İnsan böyle zamanlarda, bir kurşun kitlesi gibi rüyadan rüyaya sürüklenir durur. İşte Christophe da, sonunda mücadele edemediği için daha az rahatsızlık duymaya başladı; uyuşukluk *içinde* kadere boyun eğme yolunu tuttu.

Hayatının akışındaki düzen bozulmuştu. Bu akış bazen, topraktaki çatlaklardan sızıp kayboluyor, bazen de şiddetli sarsıntılarla fışkırıyordu. Günler arasındaki bağ kopmuştu. Ömrünün dümdüz ovasında bir takım çukurlar açılmıştı, benliği bu çukurlara yuvarlanıyordu. Christophe bu manzarayı başka biriymiş gibi seyretmekteydi. Her şey, herkes ve hattâ kendisi bile ona yabancılaşmıştı. Yine her gün işine gidiyor, bir makine gibi çalışıyordu; her an, hayatının mekanizması duruverecekmiş gibi geliyordu ona. Çünkü çarkları bozulmuştu bu makinenin. Annesi ve ev sahipleri ile sofrada otururken, orkestrada müzisyenlerin *ya da dinleyicilerin* arasında birden bir boşluk açılıveriyordu beyninde: etrafını çeviren yüzlere şaşkın şaşkın bakıyor; hiç bir şey anlamıyordu. Kendi kendine: «Bu insanlarla benim aramda ne ilişki var» demeye cesaret edemiyordu.

Çünkü artık yaşadığının bile farkında değildi. Konuşurken, sesi bir başkasının vücudundan çıkıyormuş gibi geliyordu ona. Hareketlerine baktığı zaman bunları uzaktan, bir kulenin tepesinden görür gibi oluyor, dalgın dalgın elini alnından geçiriyordu. Bir takım aşırı şeyler yapacaktı *nerdeyse*...

En çok herkesin karşısında olduğu, kendine dikkat ettiği zamanlar böyle şeyler yapmak isteğini duyuyordu. Meselâ akşamları şatoya gittiği zaman, ya da halkın önünde çalarken; yüzünü eğip bükmek, kötü bir şey söylemek, Gran-Dük'ün burnunu çekmek, ya da bir kibar kadının kıçına bir tekme indirmek geliyordu içinden... Bir akşam orkestrayı yönetirken dinleyicilerin önünde duyduğu soyunmak isteğini yenmek için nefsile savaştı; ama kafasından söküp attıktan bir an sonra bu düşünce yine musallat oluyordu. Böyle bir şey yapmamak için bütün kuv-

vetini harcadı. Bu budalaca savaştan çıktığı zaman, vücudu kan ter içinde kalmıştı, beyni bomboştu. Gerçekten çıldırıyordu. Bir şeyi yapmamayı düşündüğü zaman, aksine, yapmak istemediği şey bir saplantı halinde zihnine takılıyordu.

Böylece hayatı çılgınca düşüncelerle, boşluğa yuvarlanmalar arasında geçiyordu. Çölde azgın bir rüzgâr!.. Nereden esiyordu bu?.. Neydi bu çılgınlık?.. Organlarını ve beynini kıvrandıran bu istekler hangi uçurumdan geliyordu?.. Azgın bir elin kırarcasına gerdiği bir yaya benzemişti. Hangi hedefe doğru okunu fırlatmak için germişti onu?.. Sonra da cansız bir tahta parçası gibi fırlatıp atacaktı... Bütün bunları derinleştirmeyi göze alamıyor, yenilmiş, alçalmış hissediyordu kendini ve uğradığı bozguna bakmaya cesaret edemiyordu. Yorgundu, bezgindi. Eskiden küçümsediği insanları daha iyi anlıyordu şimdi: gerçekleri görmek istemiyenleri... Kendisini boş hissettiği zamanlarda geçip giden günleri, yüzüstü bıraktığı çalışmalarını, mahvolmak üzere olan geleceğini düşünürken korkudan bütün vücudu buz kesiliyordu. Ama hiç de karşı durduğu yoktu buna; korkaklığına karşı da hiçliğinin verdiği umutsuzluğu mazeret olarak kabul ettiriyordu kendine; suyun akıntısına kapılmış bir tahta parçası gibi, buna kendini bırakmaktan acı bir şehvet duyuyordu. Neye yarardı ki savaşmak?.. Hiç, hiç bir şey yoktu artık: ne güzellik, ne iyilik, ne Tanrı, ne yaşamak, ne de herhangi bir varlık. Sokakta yürürken, birden yer ayağının altından kayıyor gibi geliyordu ona; ne toprak, ne hava, ne ışık, ne de kendisi vardı... Başı ileride, yürüyor, yürüyordu; tâ uçurumun kenarına kadar gelip de kendini tutuncaya kadar. Birden yıldırımla vurulmuş gibi yuvarlanacağını görüyor; artık ben bir ölüyüm diye düşünüyordu...

Christophe deri değiştiriyordu. Christophe yepyeni bir ruha kavuşuyordu... Çocukluğunun yıpranmış ve soluk ruhu dökülürken, yepyeni, daha genç ve daha dinç bir ruhun içinde filizlendiğinden emindi. Yaşarken, insanın vücudu gibi ruhu da değişir; bu değişme de her zaman günle-

rin akışına uyup yavaş yavaş olmaz; her şeyin bir anda yenileşiverdiği bunalımlı anları vardır. Bu bunalım anlarında, işte her şeyin bittiği sanıldığı bu bunalımlı anlarda yeni bir benlik ortaya çıkar ve her şey yeniden başlar... Tükenen bir hayatın yerine bir başka hayat çoktan doğmuştur bile.

•

Bir gece odasında yapayalnızdı... Dirseklerini masasına dayamış, bir mum ışığında oturuyordu. Arkası pencereye dönüktü. Çalışmıyordu. Haftalardır çalışamıyordu. Âdeta bir kasırga vardı kafasının içinde. Şüphe ediyordu: dinden, sanattan, ahlâktan bütün hayattan... Zihninin bu tam çözülüşünde ne bir düzen vardı, ne bir metot; büyük babanın, ya da Vogel'in kitaplığından gelişi güzel aldığı bir sürü kitabı okumuştu: din kitapları, bilim kitapları, felsefe kitaplarıydı bunlar. Ama hiç birinden bir şey anlamamıştı. Çünkü bu konularda bilgi yoktu. Bu kitapların hiç birini sonuna kadar okuyamıyordu; okurken zihni dağılıyor, sayfaları atlıyor, sonunda da bir bezginlik, büyük bir üzüntü çöküyordu içine.

Bu akşam da tüketici bir uyuşukluğa gömülmüştü... Bütün ev uykuya dalmıştı. Penceresi açıktı... Ama, avludan soluk bile gelmiyordu. Gök kalın bulutlarla kaplıydı... Christophe aptallaşmış gibi, şamdanın dibindeki mumun eriyişini seyre dalmıştı... Hiç bir şey düşünemiyordu. Yalnız bir boşluğun gittikçe büyüyüp derinleştiğini seziyordu... Kendisini yutmak isteyen uçurumu görmemeye çabalıyordu. Ama kendisini kenarında buluyordu bu uçurumun... Boşlukta kaos dalgalanıyor, karanlıklar kaynaşıyordu... Derin bir bunalım içindeydi. Sırtı ürperiyor, tüyleri diken diken oluyordu; düşmemek için masanın kenarına yapıştı. Anlaşılmaz bir bekleyiş içindeydi; bir mucizenin, bir Tanrı'nın kendisini kurtarmasını bekliyordu.

Birden bir su bendi açılmış gibi, avluya bardaktan boşanırcasına, sağnak halinde yağmur yağmaya başladı. Ha-

vanın durgunluğu sarsıldı. Kuru ve katı toprak bir çan gibi çınlamıştı... Birden alev alev yanan topraktan, bir hayvan vücudundan gelen ağır kokuya, çiçek, meyva ve aşkla titreyen vücutların kokusu karışarak azgın bir zevk çarpıntısı içinde havayı dolduruyordu. Kendini rüyada sanan Christophe'un bütün benliği gerildi, iliklerine kadar titredi... Perde yırtılmıştı. Göz kamaştırıcı bir şeydi bu.

Bir şimşeğin ışığında, gecenin derinliğinde birden Tanrı'yı gördü. Tanrı ondaydı, onun içindeydi. Odanın döşemelerini parçalıyor, evin duvarlarını yıkıyor, varlığın sınırlarını çatırdatıyordu şimdi... Varlığıyla göğü, evreni, boşluğu dolduruyordu. Bu yıkılışın korkusu ve vecdi içinde, Christophe bir kasırganın sürüklediği saman çöpleri gibi yuvarlanıp gidiyordu. Soluğu kesilmişti. Sarhoş olmuştu bu Tanrı'ya düşüşten... Tanrı-derinlik! Tanrı-uçurum, varlığın kızgın ateşi! Hayatın kasırgası! Yaşama çılgınlığı, —hedefsiz, frensiz ve hiç bir şey düşünmeden— yaşama hırsı için yaşamak!..

•

Kriz geçtikten sonra derin bir uykuya daldı... Ertesi sabah uyandığı zaman başı dönüyor; bütün vücudu kırılıyordu, içmişti sanki. Kalbinde hâlâ, onu bir gün önce, harap edercesine sarsmış olan ışığın yansımaları vardı... Bunu boşuna canlandırmaya çalıştı. Kovaladıkça, uzaklaşıyordu. Bu andan sonra bir anlık bir görüntüyü canlandırmak için bütün gücünü harcamaya başlamıştı. Boşuna çabaydı bu... O coşkunluk, iradesine boyun eğmiyordu.

Bu mistik hezeyan nöbeti, ilkinin şiddetinde olmamakla beraber, bir kaç kere daha geldi; hem de hiç beklemediği zamanlarda, birden, bir anlık zaman içinde, gözünü açıp kapayıncaya, kolunu kaldırıncaya kadar, onu görüp tanıyacak vakit bırakmadan gelip geçiyordu. Ardında, bir rüya görüp görmediğini soruyordu kendisine... Geceki alev alev yanan gök taşından sonra, gözün ancak seçebildiği ışık sarpintileri, kaçıp giden parıltılar vardı...

Ama sık sık görünüyordu bunlar; sonra dağınık, sürekli bir rüya buğusu gibi Christophe'un benliği bu ışıklara büründü. Onu bu yarı rüya halinden ayırmak isteyen her şey Christophe'u sinirlendiriyordu. Çalışmak gelmiyordu elinden. Bunu düşünmüyordu bile. Herkesten kaçmak istiyordu; özellikle yakınlarından, ve annesinden... Çünkü hepsi onun duygularına karışmak hakkını buluyorlardı kendilerinde.

Evden çıkıp gidiyor, bütün gününü dışarıda geçiriyor, tâ gecenin geç satlerinde dönüyordu. Yalnız başına kırlarda dolaşıyor, kendini keyfince, bir akıl hastası gibi, saplantılarına bırakıyordu... Ama açık havada, toprağın kokusunu duyarken, bu saplantılar gevşiyor, hayalet olmaktan çıkıyordu. Coşkunluğu yine de azalmış değildi: artmıştı bile. Fakat bu, artık tehlikeli bir hezeyan değildi; bütün benliğini saran, esenlik veren bir sarhoşluktu: şimdi Christophe'un vücudu da, ruhu da kuvvetle dolup taşıyordu.

Dünyayı yeniden keşfediyordu, o zamana kadar hiç görünmemişti sanki. Yeniden çocuk olmuş gibiydi... Sihirli bir ses. «Açıl susam açıl!..» demişti sanki. Bütün tabiatı alev alev neşe sarmıştı. Güneş kaynıyordu. Gök, berrak bir nehir gibi akıyordu. Burcu burcu şehvet kokuyordu soluyan toprak. Bitkiler, ağaçlar, böcekler, sayısız varlıklar, havada döne döne yükselen o hayat ateşinin kıvılcım saçan dilleriydi. Her şey neşeyle haykırıyordu.

Christophe da tâ içinde duyuyordu bu sevinci... Bu kuvveti kendinde hissediyordu. O zamana kadar, tabiata ateşli ve sarhoş edici bir merakla baktığı mutlu çocukluk günlerinde bile, varlıklar ona ürkütücü, ya da acaip ve kendisiyle hiç bir ilişkisi olmayan, anlayamadığı kapalı âlemler gibi görünmüştü. Bunların duyduğundan, yaşadığından da emin miydi?.. Acaip makinelerdi bunlar... İşte Christophe çocuklardaki o merhametsiz merakla, canlarının acıyacağını düşünmeden, tuhaf tuhaf kıvranışlarını seyretme zevki için böcekleri parça parça ederdi. Her zaman pek sâkin olan Gottfried dayı, nefretle atılarak, iş-

kence ettiği bir sineği elinden kapardı... Küçük önce gülmeğe yeltenirdi; sonra dayısının üzüntüsünü görerek üzülür, gözlerinden yaşlar boşanırdı, sonra kurbanının da kendisi gibi bir canı olduğunu, onu öldürmekle cinayet işlediğini anlardı. Ne var ki, o zamandanberi hayvanlara kötülük etmiyorsa da, onlara karşı bir ilgi de duymuyordu; o küçücük varlıklarında neyin kaynaştığını öğrenmeyi merak etmeden yanlarından geçip giderdi; hatta bu onu ürkütürdü bile: kötü bir rüya gibi gelirdi ona. Ama her şey aydınlanmıştı şimdi. Bu karanlık yaratıklar da birer ışık kaynağı olmuştu. Christophe, binlerce yaratığın kaynaştığı otlar üzerine uzanmış, karıncaların canlı hareketlerini, yürüyüşleri raksı andıran uzun bacaklı örümcekleri, sıçrayan çekirgeleri, tesbih böceklerini, esnek derili beyaz benekli, tüysüz, pembe tırtılların telâşlı telâşlı gidiş gelişlerini seyre dalıyordu. Ya da, başını ellerinin üstüne dayıyarak, gözleri kapalı, görünmeyen bir orkestrayı, böceklerin bir güneş ışınının içinde durmadan döne döne çıkardıkları vızıltıları, kokulu çamların etrafında uçuşan sineklerin uğultusunu, eşek arılarının org sesini andıran seslerini, ağaçların tepesinden, çanlardaki titreşimler gibi duyulan, yaban arılarının fısıltısını, sonra rüzgârla sallanan ağaçlardan gelen Tanrısal hışırtıyı, dalgalanan otlardaki tıpkı berrak bir gölün yüzünü buruşturan esintiyi andıran titreşimi, âşıkların hafifçe duyulur havada kayboluveren ayak seslerini andıran sakin bu sesleri dinlerdi.

Bütün bu gürültüleri, bütün bu bağrışmaları tâ içinde duyuyordu o. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün bu yaratıkların içinde aynı hayat ırmağı akıyordu: Christophe da bu suyun içinde yıkanmaktaydı... Damarlarında onların kanı dolaşıyor, sevinçlerinin kardeşçe yankısını duyuyordu; onların kuvveti kendi kuvvetine karışıyordu: binlerce dere ile beslenip büyüyen bir nehir gibi. Onlara gömülmüştü... Birden esmeye başlayan, pencereleri ardına kadar açacak kadar şiddetle esmeye başlayan rüzgâr, onun havasızlıktan boğulan kalbine doluvermişti.

Değişiklik birdenbire oldu: önceleri, yalnız kendi varlığına kapandığı zaman her yerde hiçlikten başka bir şey görmüyordu ve benliğinin yağmur gibi boşlukta savrulduğunu duyuyordu; ama şimdi, her yerde sonsuz ve ölçüye sığmaz varlığı görüyor, kendini evrende unutma özlemi içinde çırpınıyordu... Mezardan çıkmış gibi görüyordu kendini. Hayat gürül gürül akıyordu; o akışla sürüklenir, içinde şehvetle yüzerken özgürlüğüne kavuştuğunu da hissetmekteydi. Ama bilmiyordu her zamankinden daha az özgür olduğunu, hiç bir yaratığın özgür olmadığını, tabiatı yöneten kanunun bile özgür olmadığını, belki de yalnız ölümün insanı bağlarından kurtardığını bilmiyordu.

Fakat kozayı delerek çıkan krizalit yeni zarfının içinde derin bir hazla geriniyordu: henüz yeni hapisanesinin sınırlarını öğrenecek kadar vakit bulamamıştı.

•

Günlerin yeni bir dönemi başlamıştı. Işıklı ve ateşli günler, esrarlı ve sevinçli günler. O tıpkı ilk defa çocukluğunda etrafını çeviren şeyleri nasıl birer birer keşfediyor idiyse öyle öğreniyordu bu günleri de... Gün doğuşundan batışına kadar sürekli bir serap içinde yaşıyordu. İşini gücünü bırakmıştı. Yıllar boyunca, hasta olduğu zaman bile bir dersini, ya da orkestradaki bir provasını kaçırmamış olan, bu ödevine bağlı çocuk, şimdi uydurma bahanelerle işini savsaklıyordu... Yalan söylemekten de çekinmiyordu. Vicdan azabı duyduğu da yoktu bundan. O zamana kadar iradesini zevkle kullanarak uyabildiği çetin hayat prensipleri: ahlâk, görev şimdi ona gerçekten uzak görünüyordu. Bunların kıskanç despotluğu, tabiata çarpıp parçalanıyordu. Sağlam, güçlü, özgür insan yaradılışı: işte tek erdem buydu... Ötekilerin canı cehenneme! Hani insanların ahlâk adını verdikleri şu mızmız ihtiyatlılık politikasının ufak tefek kurallarının hayatı kilit altına almaya kalkmasına insanın güleceği gelir! Hayat hepsini önüne katıp süpürerek yoluna devam eder.

Enerji ile dolup taşan Christophe her şeyi yakıp yıkmak, kırıp parçalamak hırsına kapılmıştı; kendisini boğan kuvveti körü körüne, zorbaca hareketlerle boşaltmak istiyordu. Bu nöbetler çok kere birdenbire bir gevşeme ile sona ererdi. O zaman ağlıyor, kendini yere atıyor, toprağı kucaklıyor, ellerini, dişlerini geçirmek, toprağın hamurunu karışmak istiyor; bütün vücudu ateş ve istek içinde ürperiyordu.

Bir akşam ormanın kenarında geziniyordu. Işıktan gözleri kamaşmıştı, başı dönüyordu; yine herşeyi bambaşka gördüğü bir coşkunluk hali içindeydi... Buna yumuşak akşam ışığının büyüsü de eklenmişti. Kestane ağaçlarının arasında kızıltılı altın ışınlar titreşiyordu. Fosforlu aydınlıklar çıkıyor gibi görünüyordu çayırlardan... Gökyüzü, şehvet dolu gözleri andırıyordu. Yan taraftaki çayırda, bir kız, biçilmiş otları kümeliyordu. Açık yakalı bir gömlek, kısa etek giymişti. Boynu, çıplak bacakları görünüyordu. Otları tırmıkla toplıyarak yığın yapıyordu. Küt burunlu, ablak yüzlü, yuvarlak alınlı bir kızdı bu... Saçlarını bir mendille bağlamıştı. Batan güneş, günün son ışıklarını emmek ister gibi görünen yanık derisini kızıllaştırıyordu.

Christophe, büyülenmiş gibiydi... Bir gürgen ağacına sırtını yaslıyarak, kızın ormanın içinde oraya buraya gidişini seyre dalmıştı. Ama onunla ilgilendiği yoktu kızın... Bir aralık başını ondan tarafa çevirmişti: Christophe kızın yanık yüzünde parlayan dik bakışlı mavi gözlerini gördü. Bir aralık hemen yanı başından geçmişti; otları toplamak için eğildiği zaman, Christophe, gömleğinin yarı açık yakasından ensesindeki, sırtındaki sarı tüyleri gördü... İçinden dolup taşan karanlık istek bir anda kabardı. Arka tarafından kızın üstüne atıldı, bir kolunu boynuna, öteki kolunu beline doladı, başını arkaya devirdi, ağzını, kızın yarı açık ağzına yaklaştırdı. Kuru, çatlak dudaklarını öptü; dişleri, kızın öfkeyle ısıran dişlerine çarpıyordu... Ellerini, kızın sert kollarında, ter içindeki gömleğinde gezdiriyordu. Kız kurtulmak için çırpındıkça o, büsbütün kollarının arasında sıkıyor, boğmak istiyordu sanki... Ama kız kendini

kurtardı; öfkesinden bağırıyordu; yere tükürdü, eliyle dudaklarını silerek Christophe'u küfüre boğdu. Christophe, kızı bırakarak, tarlalar arasından kaçmaya başlamıştı. Kız arkasından taş atarak ağıza alınmayacak küfürler yağdırıyordu. Christophe'un yüzü kıpkırmızı olmuştu. Ama utancı kızın kendi hakkında düşünüp söylediklerinden çok, kendi davranışı hakkında düşündüklerinden ileri gelmekteydi. Birdenbire yaptığı bilinçsizce hareketten sonra şimdi büyük bir korkuya kapılmıştı.

Neydi bu yaptığı?.. Ne yapacaktı şimdi?..

Kendi kendisinden nefret eder olmuştu. Kendisini yiyip bitiriyordu. Nerdeydi o eski Christophe?.. Kör bir kuvvet sarmıştı benliğini: boşuna kaçmıştı ondan... Bu, kendi kendinden kaçmaktı. Nerelere sürükleyecekti bu kuvvet kendisini? Yarın, ya da bir saat sonra ne yapacaktı? Sürülmüş toprakları geçip de yola ulaşıncaya kadar ne olacaktı?.. Acaba ulaşabilecek miydi?.. Yoksa geri dönüp o kızın peşinden mi koşacaktı?.. Peki ne olacaktı sonra?

Kızın boynuna sarıldığı çılgınlık ânını düşündü. Her şeyi yapabilirdi. Bir cinayet bile işleyebilirdi... Evet cinayet bile... Yüreği küt küt çarpıyor, soluğu kesiliyordu... Yola varınca, soluk almak için durdu. Kız, sesine koşan başka bir kıza bir şeyler anlatıyordu; ikisi de ellerini kalçalarına dayıyarak, kahkahalarla gülüyorlardı Christophe'a.

Eve döndü. Günlerce, odasına kapandı... Zorunlu olmadıkça şehre de gitmiyordu... Şehrin dışına çıkıp kırlara dalmaktan fena halde çekiniyordu: fırtınadan önceki durgunlukta olduğu gibi, birden üstüne çöken o çılgınlık nöbetine yeniden tutulurum diye büyük bir korku vardı içinde... Şehrin duvarları onu bundan korurmuş gibi geliyordu. Fakat, düşmanın, incecik bir aralıktan bile sızabileceğini aklına getirmiyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

SABINE

Avlunun öte tarafında, zemin katta yirmi yaşlarında genç bir kadın küçük kızı ile oturuyordu... Bir kaç ay önce dul kalmıştı... Bu bayan Sabin Froehlich de ihtiyar Euler'in kiracısıydı. Sokak üstündeki dükkânla, avluya bakan iki odayı tutuyordu... Euler'lerin bahçesinden bir telle ayrılan küçücük bahçelerinde küçük kız tek başına oynardı. Genç kadın seyrek görülüyordu... Küçük bahçe bakımsızdı, kendi haline bırakılmıştı. Bu da bakımlı bahçeden hoşlanan ihtiyar Justus'ü çok kızdırıyordu... Bu konuda kiracısına bir şeyler söyleyecek olmuştu; bu yüzden olacaktı ki kadın ortalarda görünmüyordu. Bahçe yine hep o halde kalmıştı.

Bayan Froehlich küçük bir tuhafiyeci dükkânı işletiyordu. Şehrin merkezinde ve piyasanın içindeki bu dükkân epey müşteri çekebilirdi; ama genç kadın bahçesile olduğu gibi, bununla da pek ilgilenmiyordu. Evinin işini kendi görecek yerde, onbeş yaşlarında kadar bir hizmetçi tutmuştu; bu kız her sabah gelip bir kaç saat kadar çalışıyor, ortalığı topladıktan sonra da dükkânda oturuyordu... Bu sırada genç kadın, ya yatağında tembellik ediyor, ya da tuvaletiyle uğraşıyordu.

Christophe onu arada sırada odasının camından, uzun geceliği ile dolaşırken, ya da saatlerce ayna karşısında otururken görürdü; o kadar tasasızdı ki, perdeleri kapamayı bile unutuyordu. Bunu farkettiği zaman da gidip kapamaya üşenirdi... Daha edepli olan Christophe, kadını ra-

hatsız etmemek için pencerenin önünden çekiliyordu ama, bakmak isteğini de yenemiyordu bir türlü... Yüzü hafifçe kızararak o tarafa şöyle bir göz atmaktan kendini alamıyor; zayıf çıplak kollarını, başına kaldırarak, ellerini ensesinde kilitleyip oturan, saçları darına dağınık genç kadını seyrediyordu... Christophe bu güzel görünümü geçerken yanlışlıkla seyrettiğine ve bu görünümün zihnindeki müzikle ilgili düşünceleri bozmadığına kendini inandırmaya çalışıyordu; ama zevk duymaya başlamıştı bundan; bayan Sabin'i tuvalet yaptığı sürece seyrediyordu... Genç kadının böyle uzun uzun tuvaletiyle uğraşması, süse düşkün olmasından değildi: hattâ giyinişinde Amalia ile Rosa kadar da titizlik göstermiyordu... Ayna karşısında saatlerce oturup durması sadece tembelliğindendi... Saçlarının arasına her firketeyi sokuşundan sonra, büyük bir çaba harcamışcasına, üzgün üzgün aynaya bakarak dinlenmesi gerekiyordu. Akşama kadar, yarı giyinik dolaşırdı.

Çok kere hizmetçi kız, Sabin daha hazırlanmadan çıkıp giderdi; bir müşteri gelir, dükkânın kapısını vurur; Sabin aldırış etmez; oturduğu yerden bir iki kere seslenir, nihayet iskemlesinden kalkmaya karar verir, telâşsızca, gülümseyerek dükkâna gelir; yine hiç telâş etmeden müşterinin istediği şeyi arar, biraz aradıktan sonra bulamazsa yok deyip müşteriyi savar. Bazen de merdiveni dükkânın bir tarafından alıp öte tarafına götürerek, üst raflara bakmak gerekirse, üşenir, yine «yok» der. Aradığını bulamayan müşteriler de bıkıp başka yere giderler. Ama, hiç kızmazlar. Bu tatlı sesli, sâkin genç kadına kızılamazdı ki... Ona ne söylenirse söylensin aldırış etmezdi... Herkes de bunu anlıyordu; şikâyete başlıyanlar bile, yarıda keserek çıkıp giderlerdi; hem de onun tatlı gülümseyişine, gülümsemeyle karşılık vererek. Fakat bir daha da uğramazlardı. Sabin yine de üzülmezdi buna; durmadan gülümserdi.

Kalkık kaşları, süzgün gri gözleri, uzun kirpikleri ile Floransa'lı bir genç kadını andırıyordu Sabin...

Alt göz kapakları hafifçe şişkindi ve derince bir çizgi vardı üstünde. Minicik burnunun ucu hafif bir kıvrım-

la havaya kalkıktı. Hafifçe kıvrık üst dudağı da yarı açık bırakıyordu ağzını. Yorgun bir gülümseyiş beliriyordu dudaklarında. Alt dudağı kalıncaydı; yüzünün alt kısmında Filippe Lippi'nin Meryem tablolarındaki çocuksu ağır başlılık vardı... Biraz soluk benizliydi. Açık kumral saçlarının bukleleri karma karışıktı ve gelişi güzel bir topuz yapılmıştı... Ufak tefek, narin yapılı, ağır hareket eden bir kadındı Sabin... Üstüne başına pek dikkat ettiği yoktu... Sırtında, düğmeleri eksik, önü yarı açık bir ceket, ayaklarında biçimsiz, eski pabuçlar... Bütün bu görünüşüyle pasaklı bir kadın denilebilirdi ona... Ama gençliği, zarifliği, tatlılığı ve dişi içgüdüsüyle hoşa gidiyor, görenleri bağlıyordu kendine... Hava almak için dükkânın kapısına çıktığı zaman, sokaktan geçen delikanlılar zevkle bakarlardı ona... Sabin her ne kadar, onlarla ilgilenmezse de bakıldığının da farkında olmaz değildi. Kendine sempatiyle bakıldığını hisseden bütün kadınlarda olduğu gibi gözlerinde sevinçli bir minnet ifadesi belirirdi.

— Teşekkür ederim!.. Biraz daha, biraz daha bakın bana!.. diyen bir şeyler vardı bakışlarında.

Kendisinden hoşlanmalarından zevk duymakla beraber, o ihmalciliğini üstünden atıp da hoşa gitmek için en ufak çaba göstermezdi.

Sabin'in her şeyi Euler ve Vogel'lerin gözüne batıyordu: hiç bir şeye aldırış etmeyişi, evinin dağınıklığı, giyinişine, tuvaletine dikkat etmemesi, onların eleştirilerine kibarca bir kayıtsızlık göstermesi, yüzünden hiç eksik olmayan o gülümseyişi, kocasının ölümünü pek yakışıksızca bir sükûnetle karşılamış olması, işlerinin kötü gitmesine, günlük sıkıntısına aldırış etmeden, istifini bozmadan, evin içinde ayağını sürüyüp durması... Bir kelime ile Sabin'in her şeyi içerletiyordu onları. İşin kötüsü onun, böyle bir yaratık olduğu halde herkesin hoşuna gitmesiydi. Bayan Vogel bir türlü affedemiyordu bunu. Hani Sabin'in, bütün bunları kuvvetli gelenekleri, gerçek prensipleri, ödev diye yapılan anlamsız işleri, zevksiz çalışmaları, bütün o gürültü patırdıları, dalaşmaları, durup dinlenmeden sız-

lanmaları, bütün namuslu insanlarda olduğu gibi Euler ailesinin varlık nedenlerinden biri olan o sağlam kötümserliği yalancı çıkarıp gülünçleştirmek için böyle davrandığını düşüneceği geliyordu insanın.

Onlar kendilerini kürek mahkûmları gibi tüketirken bu kadının, kutsal günün bütün saatlerini aylak aylak geçirmesi, üstelik o küstahça sükûnetiyle onlara meydan okuması, bu yetmiyormuş gibi de herkesin onu hoş görmesi, bütün ölçüleri aşıyordu. Namuslu insanları umutsuzluğa düşürecek bir haldi bu!.. Tanrıya şükürler olsun ki, dünyada hâlâ bazı sağduyu sahibi insanlar vardı. Bayan Vogel onları düşünerek avutuyordu kendini. Onlarla her gün bu genç dulu çekiştirebiliyor, pancurlarının arasından evinin içini gözetliyebiliyorlardı. Akşamları sofra başında toplandıkları zaman Sabin'le ilgili dedikodular aileyi pek keyiflendiriyordu. Christophe söylenenleri dalgın dalgın dinlerdi. Vogel'lerin komşularını çekiştirmelerine o kadar alışıktı ki, artık aldırış etmiyordu söylediklerine. Kaldı ki şimdilik bayan Sabin'in ensesile çıplak kollarından başka bir tarafını tanımadığını, bunun pek hoş bir şey olmakla beraber, onun hakkında kesin bir bilgiye sahip olmak için yeterli olmadığını düşünüyordu. Bununla beraber, genç kadının anlatılan bütün hallerini hoş görüyordu. Bayan Vogel'in hoşlanmamış olması, Christophe'un gözünde değerlendiriyordu Sabin'i.

•

Akşamları, yemekten sonra, bütün gün, güneş altında kavrulan avlu oturulmaz oluyordu. Evin, biraz soluk alınacak yeri, sokağa bakan tarafıydı. Euler'le damadı, arada sırada Louisa ile birlikte kapının önünde otururlardı. Bayan Vogel'le Rosa bir an görünür, sonra çekilirlerdi içeri: ev işlerinden baş aldıkları yoktu; Bayan Vogel aylaklık etmekle geçirecek boş vakti olmadığını göstererek övünürdü. Böyle kapılarının önünde esneyerek, hiç bir iş yapmadan vakit öldüren insanlara da pek sinirlen-

diğini —duyulsun diye— bağıra bağıra söylemekten geri durmazdı.

Bunları çalışmaya zorlamak elinden gelmediği için (ki buna üzülürdü), dışarıda görünmemeye dikkat ederek, kendini hırsla işe verirdi. Rosa da annesini taklit etmek zorunda olduğunu sanıyordu. Euler ve Vogel her yerde hava cereyanı olduğunu sandıkları için, kendilerini üşütmekten korkarak odalarına çıkıp erkenden yatarlardı... Dünyayı verseler vazgeçmezlerdi bu alışkanlıklarından. O vakit Louisa ile Christophe yalnız kalırlardı. Bir engel çıkmazsa, biraz hava alsın diye Chriptophe kendini annesinin yanında kalmaya zorlardı. Louisa yalnız başına dışarı çıkmazdı hiç. Sokağın gürültüsü ürkütüyordu onu. . Çocuklar kulak patlatırcasına bağırarak birbirini kovalar; mahalledeki bütün köpeklerin havalamaları bunlara karışır. Şurada bir piyano çalındığı duyulur, bir başka sokaktan trompet, daha uzaktan da klarnet sesi gelir...

İnsanlar, grup grup evlerinin önünde gezinirler... Louisa bu patırdı gürültünün içinde yalnız kalsa kaybolacağını sanır. Ama oğluyla beraber olduğu zaman, orada oturmaktan hoşlanmaktadır. Sesler yavaş yavaş diner... Sokakta dolaşanlar seyrekleşir. Hava daha saf bir hal alır. Ortalığa sessizlik çöker. Louisa, ince sesiyle, Amalia ve Rosa'dan duyduğu haberleri oğluna anlatır. Bunlarla pek ilgilendiği yoktur ama, oğluna anlatacak başka bir şey bulamaz; oysa oğluna yaklaşmak için bir şeyler anlatmak istemektedir. Christophe bunu hissettiği için ilgilenir gibi görünür. Yavaş yavaş üstüne uyuşukluk çöker, günün olaylarını zihninden geçirir.

Bir akşam yine böyle kapı önünde oturuyorlardı. Annesi konuşurken yandaki tuhafiyeci dükkânının kapısı açıldı. Bir kadın gölge gibi çıkıp, kapının önüne oturdu; iskemlesini Louisa'dan bir kaç adım öteye koymuştu. Oturduğu yer çok loştu... Christophe yüzünü göremiyordu; ama tanımıştı. Uyuşukluğu geçiverdi. Hava şimdi daha güzel geliyordu ona. Louisa, Sabin'in geldiğinin farkında olmamıştı. O sâkin gevezeliğine devam ediyordu. Chris-

tophe anlattıklarını daha iyi dinliyor, sesini duyurmak için olacak, düşüncelerini ileri sürmek, konuşmak istiyordu... Biraz ötedeki ince kadın kımıldamadan oturuyordu. Bacaklarını hafifçe kavuşturmuş, ellerini dizlerine dayamıştı. Önüne bakıyor, hiç bir şey duymuyor gibi görünüyordu. Louisa uyuklamaya başlamıştı. İçeri girdi. Christophe biraz daha oturacağını söyledi.

Saat ona geliyordu. Kimsecikler kalmamıştı sokakta. Komşular birer birer evlerine girmişlerdi. Kapanan dükkânların kepek gürültüleri duyuluyordu. Vitrinlerdeki ışıklar sönmeye başlamıştı. Bir iki yerde ışık kalmıştı. Bir süre sonra bunlar da söndü. Ortalıkta çıt yok... İkisi yalnızdılar; birbirlerine bakmıyorlar, soluklarını tutuyorlardı. Birbirlerine bu kadar yakın olduklarını bilmiyormuş gibiydiler. Uzak kırlardan taze biçilmiş çayır kokularına, yakındaki bir balkonda bulunan saksıdan yayılan karanfil kokusu karışıyordu... Hava durgundu... Samanyolu gökte uzayıp gidiyor; yıldızlar soluk yeşil gökte yeni açmış papatyalar gibi pırıldaşıyordu. Mahalle kilisesinin çanı onbiri vurdu; etraftaki kiliselerin de kiminden boğuk, kiminden berrak çan sesleri duyuldu. Evlerin içinde de saatler onbiri çalıyordu.

İçine gömüldükleri rüyadan silkinerek yerlerinden kalktılar. İkisi de içeri girerken, bir şey söylemeden, başları ile selâmlamışlardı birbirlerini. Christophe odasına çıktı... Mumunu yaktı, masanın başına geçip başını ellerinin arasına aldı; uzun zaman hiçbir şey düşünmeden böyle oturdu.

Ertesi sabah uyanır uyanmaz hemen pencereye koştu, Sabin'in odasından yana baktı. Ama perdeleri inikti; öğleye kadar kapalı kaldı; sonra da açılmadı.

•

Christophe ertesi akşam annesine, kapının önünde oturmalarını söyledi. Alışmıştı buna. Louisa pek sevindi: yemeklerden sonra oğlunun, odasına çekilip pencereleri,

pancurları kapayıp oturması kaygılandırıyordu kadıncağızı. O küçük gölge de her zamanki yerine gelip oturmaktan geri kalmıyordu... Louisa farketmeden, başları ile hafifçe birbirlerini selâmlıyorlardı. Christophe annesiyle konuşuyor, Sabin de sokakta oynayan küçük kızını gülerek seyrediyordu; saat dokuza doğru içeri girip çocuğu yatırdıktan sonra yine sessizce gelip yerine oturuyordu. Biraz gecikecek olsa, Christophe, acaba gelmeyecek mi diye taslanmaya başlıyordu. Evdeki gürültülere, uyumak istemeyen küçük kızın kahkahalarına kulak kabartıyor; daha Sabin dükkân kapısının önüne çıkmadan elbisesinin hışırtısını farkediyordu. O vakit başını hafifçe o tarafa çevirerek, annesiyle daha yüksek sesle konuşmaya başlıyordu.

Zaman zaman Sabin'in kendisine baktığını hisseder gibi oluyor; o da genç kadından yana kaçamak bir göz atıyordu ama gözgöze gelmemişlerdi hiç.

Küçük kız aralarında bir bağ olmuştu. Öteki çocuklarla sokakta koşup oynuyordu. Arada bir de burnunu ayaklarının arasına alarak uyuklayan kendi halindeki bir köpeğe takılıyorlardı. Ama köpek, homurdanarak kızarmış gözlerinden birini açıp baktı mı, çil yavrusu gibi kaçışıyorlardı her biri bir tarafa... Küçük kız, incecik sesiyle bağırarak kendini Louisa'nın bacaklarının arasına atıyordu; Louisa da şefkatle gülümseyerek tutuyor, bir şeyler soruyordu. Böylece Sabin'le aralarında konuşma açılmıştı. Christophe bu konuşmalara katılmıyordu; Sabin de ona bir şey söylemiyordu hiç. Sessiz bir anlaşmayla, birbirlerinden habersiz görünüyorlardı ama Christophe konuşulanlardan tek bir kelimeyi bile kaçırmıyordu. Onun hiç konuşmaması, bu yakınlıktan hoşlanmamış gibi gelmişti. Sabin böyle düşünmüyordu ama utanıyordu ondan. Bunun için de Louisa'ya cevap verirken şaşırıyordu biraz. O zaman bir bahane uydurarak içeri giriyordu.

Louisa nezleye yakalandığı için bir hafta kadar odasından çıkmadı. Christophe'la Sabin yalnız kalmışlardı...

İlk gün ikisi de ürktüler bundan. Sabin, kendine güven verebilmek için kızını kucağına alarak öpücüğe boğuyordu. Christophe pek sıkılmıştı; hâlâ yanı başında ne olup bittiğini bilmezlikten gelip gelmemeye karar veremiyordu. Durumu güçleşiyordu. Henüz konuşmamışlardı ama, Louisa'nın sayesinde tanışmış sayılırlardı. Bir iki kelime söylemek istediyse de, sesi boğazında tıkanıp kaldı. Bu sefer de küçük kız sıkıntıdan kurtardı onları. Saklambaç oynarken, Christophe'un iskemlesinin etrafında dönüp duruyordu. Christophe arada bir yakalayıp öpüyordu kızı. Çocukları sevmediği halde bu kızı öperken tatlı bir şeyler duyuyordu. Kendini oyununa vermiş olan çocuk, çırpınarak kurtulmaya çalışıyordu. Christophe onu tutunca elini ısırdı; o da küçük kızı yere bıraktı. Sabin gülüyordu. Çocuğa bakarak anlaşılmaz bir şeyler söylediler birbirlerine. Sanki Christophe bunu zorunlu görüyormuş gibi konuşmayı ilerletmeyi denedi, fakat söyleyecek fazla bir şey bulamıyordu. Sabin de delikanlının işini kolaylaştırmayıp onun söylediklerini tekrarla yetiniyordu.

— Hava güzel bu akşam.

— Evet, çok güzel.

— Avluda soluk alamıyor insan.

— Evet, avlunun havası insanı boğacakmış gibi.

Bu şekildeki konuşma gittikçe güçleşiyordu. Sabin kızının yatma saatinin gelmesinden yararlanarak içeri girdi ve bir daha da çıkmadı.

Christophe onun öteki akşamlar da böyle hareket edeceğinden ve Louisa'nın hastalığı boyunca kendisiyle yalnız kalmaktan çekineceğinden korkmuştu.

Fakat tersine, Sabin, ertesi akşam konuşmayı açmaya çalıştı. Bunu kendini zorlayarak yapıyordu; anlatacak şey bulmak için epey sıkıntı çektiği belliydi; sorduğu şeylerden kendi de sıkılıyordu. Konuşmaların sonunda, sıkıcı bir sessizlik içinde kayboluyordu. Christophe Otto ile ilk başbaşa kaldıkları günleri hatırladı; ama Sabin'le konuşacakları konular daha azdı, hem de kadın, Otto kadar sabırlı değildi. Bir şeyler söylemek isteyip de beceremeyince

susuveriyordu. Christophe da böyle yapıyordu.

O zaman herşey tatlılaşıveriyordu birden... Gece sükûnetine, gönül de duygularına kavuşuyordu. Sabin, hülyalara dalarak, hafif hafif iskemlesinin üstünde sallanıyor, Christophe da onun yanı başında hülyalara dalıyordu... Hiç konuşmuyorlardı.

Yarım saat kadar sonra, Christophe yoldan geçen çilek dolu bir arabadan rüzgârın getirdiği kokuları ne kadar nefis bulduğunu anlatmak için bir şeyler mırıldandı kendi kendine. Sabin de bir iki kelime ile cevap verdi... Sonra yine sustular. Bu anlatılamaz sessizliği, bu gelişi güzel söylenmiş kelimelerin tadını yudum yudum tadıyorlardı. Aynı rüyaya dalmıştı ikisi de; tek bir düşünceleri vardı; ne olduğunu pek iyi bilmiyor, kendi kendilerine itiraf edemiyorlardı bunu. Saat onbiri vurduğu zaman, birbirlerine gülümseyerek ayrıldılar.

Ertesi akşam hiç konuşmaya kalkışmadılar... O tatlı sessizliğe gömüldüler. Uzaktan tek tük hecelerle, aynı şeyleri düşündüklerini anlatıyorlardı birbirlerine.

Bir ara Sabin gülerek:

— İnsanın konuşmak için kendini zorlamaması ne iyi!... Doğrusu konuşmak zorunda olduğumuzu sanmamız çok sıkıcı oluyor! dedi.

Christophe bu düşünceye katılarak:

— Ah! dedi. Herkes sizin gibi düşünseydi.

Gülüştüler... Bayan Vogel'i düşünmüşlerdi.

Sabin :

— Ne kadar da bıktırıcı şey, zavallı kadın!

Christophe üzgün:

— İyi ama kendisinin hiç yorulduğu yok! dedi.

Christophe'un hali ve bunları söyleyişi Sabin'in hoşuna gitmişti.

— Siz eğlenceli buluyorsunuz bunu?... dedi delikanlı. Sizin için kolay, kapınızı kapayıp kurtuluyorsunuz!

— Orası öyle! dedi Sabin. İçeri çekilip kapımı kilitliyorum.

Âdeta duyulmayacak kadar hafif bir gülüşle gülü-

yordu. Christophe, gecenin sesizliği içinde, kendinden geçmişçesine dinliyordu onu. Serin havayı, zevkle ciğerlerine doldurdu. Gerinerek:

— Ah! dedi. Susmak ne güzel şey!

— Konuşmaya hiç de gerek yok! dedi Sabin.

— Evet, dedi Christophe. Daha iyi anlaşabiliniyor.

Yeniden sustular. Gece birbirlerini görmelerine engel oluyordu. Gülümsüyorlardı ikisi de.

Bir arada oldukları zaman aynı şeyleri duyuyor —ya da böyle sanıyorlardı— ama; birbirleri hakkında hiç bir bilgileri yoktu. Sabin buna aldırış etmiyordu. Christophe daha meraklıydı. Bir akşam genç kadına:

— Müzikten hoşlanır mısınız? diye sordu.

— Hayır! dedi. Canımı sıkar. Bir şey anlamam müzikten.

Genç kadının bu açık sözlülüğü Christophe'un hoşuna gitti. Müziği delice sevdiklerini söyleyip de, dinledikleri zaman sıkıntıdan patlayanlara çok kızardı. Şimdi müziği sevmemek ve bunu açıkça söylemek ona bir erdem gibi gelmişti.

Sonra Sabin'den kitap okuyup okumadığını sordu:

— Hayır!... diye cevap verdi.

Zaten hiç kitabı yoktu ki.

— Size kitap vereyim! dedi Christophe.

— Ciddi kitaplar mı?...

— İstemezseniz ciddi kitap vermem. Şiir kitapları?

— Ama bunlar da ciddi şeyler!...

— O halde roman vereyim!...

Sabin dudağını büktü.

Christophe sordu:

Hoşuna gitmiyor muydu acaba?

— Yo, hoşuna gidiyordu gitmesine; ama hep uzun şeylerdi bunlar; hiçbir zaman sonuna kadar okuyacak sabrı gösteremiyordu, sonunu okurken başını unutuyor, aradan bölümler atlıyor ve hiç bir şey anlamaz oluyordu. Kaldırıp atıyordu elinden kitabı.

— Hoşlandığınız belli!...

— Yok canım! Uydurma şeylerle bu kadar ilgilenmek çok bile!...

Sabin kitaplardan başka şeylerle ilgilendiğini söyledi.

— Tiyatro ile belki?...

— Hayır!...

— Hiç gitmez misiniz?...

— Gitmem. Sıcak oluyor içerisi! Çok kalabalık. Evimde otururum daha iyi. Işık insanın gözüne dokunuyor. Sonra o aktörler de ne çirkin şeyler öyle!...

Bu noktada Christophe da onunla beraberdi. Ama tiyatroda başka şeyler de vardı: piyesler...

Sabin :

— Evet ama, vaktim yok! dedi.

— Ne yapıyorsunuz sabahtan akşama kadar?

Genç kadın gülümsedi:

— Yapacak o kadar çok şey var ki!...

— Doğru, dükkânınız var!...

— Oh; bu benim çok vaktimi almıyor.

— O halde bütün vaktinizi kızınız mı alıyor?

— Yo, hayır. Çok usludur zavallıcık. Kendi kendine oynar...

— Peki ne öyleyse?...

Christophe bu kadar çok şey sorduğu için özür diledi. Bu Sabin'i eğlendiriyordu:

— O kadar çok şey var, o kadar çok ki!... dedi genç kadın.

— Ne gibi?...

Sabin ne olduğunu söyliyemiyordu. Çeşit çeşit işleri vardı: sabahleyin yataktan kalkmak, tuvalet yapmak, yemeği hazırlamak, odayı düzeltmek... Gün bitiveriyordu... Eh, insana hiç bir şey yapmadan geçireceği biraz zaman kalmalıydı.

— Canınız sıkılmıyor mu?...

— Hiç sıkılmıyor.

— Hiç bir şey yapmadığınız zaman da mı?

— Evet, hem de hiç bir şey yapmadığım zaman daha çok, bir şey yapmak canımı sıkar.

Birbirlerine bakarak gülüştüler. Christophe:

— Ne kadar mutlusunuz! dedi. Hiç bir şey yapmadan nasıl durulur, bilmiyorum ben.

— Halbuki çok iyi bildiğinizi sanıyordum!

— Bir kaç günden beri öğrenmiş bulunuyorum.

— Daha da öğrenirsiniz.

Christophe, Sabin'le buluştuğu zamanlar büyük bir rahatlık duyuyordu içinde. Kaygılardan, öfkelerinden, kalbini bir kıskaç gibi sıkıştıran bunalımdan kurtuluyordu. Onunla konuşurken hiç bir sıkıntısı kalmıyordu yüreğinde... Bunu kendi kendine itiraf etmeye cesaret edemiyordu, ama; Sabin'in yanına gelir gelmez bütün benliği tatlı bir uyuşukluğa gömülüyordu. Geceleri çok rahat uyuyordu artık.

•

İşinden dönerken, delikanlı dükkândan içeri bir göz atardı. Sabin'i görmediği pek azdı. Gülümseyerek selâmlaşırlardı. Bazen genç kadını kapısının önünde dururken görür, bir iki kelime söylerlerdi birbirlerine. Ya da Christophe dükkânın kapısını aralar, küçük kızı çağırarak eline bir külâh şeker sıkıştırırdı.

Bir gün içeri girmeye karar verdi... Ceketi için düğme istedi; Sabin aramaya koyuldu; ama bulamadı bir türlü. Bütün düğmeler karma karışıktı; içinden istenileni bulup çıkarmak mümkün değildi. Christophe'un bu düzensizliği görmesi Sabin'in canını sıkmıştı biraz. Ama Christophe'u eğlendirmişti bu; daha da iyi görebilmek için eğilmişti.

Tezgâhın gözünü elleriyle kapamaya çalışarak:

— Ne olur, bakmayın! dedi. O kadar karmakarışık ki...

Yeniden araştırmaya başladı. Ama Christophe'un orada bulunuşu onu şaşırtıyordu büsbütün. Bezginlik getirerek çekmeceyi yerine soktu:

— Bulamıyorum! dedi. Lisi'den alın; şu yan sokakta, vardır onda her halde! Ne ararsanız bulabilirsiniz onda!

Bu ticaret Christophe'u güldürdü:

— Bütün müşterilerinizi hep böyle ona mı gönderirsiniz?...

Sabin gülerek:

— Eh, arada sırada! diye cevap verdi.

Bununla beraber azıcık utanmıştı.

— Bütün bunları düzeltmek o kadar sıkıcı şey ki!... dedi. Her gün yapayım diyorum; sonra ertesi güne bırakıyorum!... Fakat yarın mutlaka düzelteceğim artık!

Christophe:

— Size yardım etmemi ister misiniz? diye sordu.

Sabin reddetti. Candan isterdi bunu; ama dedikodu olur diye korktuğundan cesaret edemedi. Hem, onuruna da dokunmuştu bu.

Yine konuşmaya koyuldular.

Sabin bir an durduktan sonra:

— Ya düğmeleriniz ne olacak? Lisi'ye gitmeyecek misiniz?...

Christophe :

— Hiç gidecek değilim! diye cevap verdi. Sizin çekmecenizi düzeltmenizi bekliyeceğim.

Biraz önce söylediğini unutan Sabin :

— Çok beklersiniz, öyleyse! dedi.

Bu içten gelen söz, ikisini de pek neşelendirmişti.

Christophe genç kadının yerine ittiği çekmeceye yaklaştı.

— Bırakın da ben arayayım! dedi.

Sabin önlemek için atıldı:

— Hayır, rica ederim yapmayın. Ben de olmadığına eminim!

— Bahse girerim ki var!

Bunları söyliyerek, Christophe, bir bakışta aradığı düğmeyi bulup çıkardı; övünerek uzattı. Yeniden gözü karıştırmak istedi; bu, Sabin'in onuruna dokunmuştu, kutuyu Christophe'un elinden kaparak kendi araştırmaya başladı.

Akşam oluyordu. Sabin pencerenin önüne geldi...

Christophe bir kaç adım öteye oturmuştu; küçük kız dizine oturdu. Christophe onun gevezeliklerini dinler gibi yapıyor, dalgın dalgın cevap veriyordu. Sabin'i seyrediyordu. Sabin de farkındaydı bunun. Kutuya eğilmişti. Christophe genç kadının ensesini ve hafifçe kızarmış yanağını görüyordu. Baktığını görünce Sabin'in yüzü kızarmıştı. Christophe da kızardı.

Çocuk durmadan çene çalıyordu. Kimsenin cevap verdiği yoktu ona. Sabin kımıldamadan duruyordu. Christophe onun ne yaptığını göremiyordu: hiç bir şey yapmadığından emindi, elindeki kutuya bakmıyordu bile. Sessizlik çökmüştü ortalığa. Kaygılanan küçük kız Christophe'un kucağından indi.

— Neden bir şey söylemiyorsunuz? diye sordu.

Sabin birden geri dönerek çocuğu kucakladı. Kutunun içindekiler yere dağılmıştı; küçük kız pek keyiflenmişti; sevinçle bağırarak yere kapandı, emekleyerek yuvarlanan düğmelerin peşi sıra koşmaya başladı. Sabin yine pencerenin önüne gelerek, alnını cama dayadı. Dışarının manzarasına dalmış gibi görünüyordu.

Christophe, heyecanlıydı:

Sabin yerinden kımıldamadan:

— Güle, güle!... diye cevap verdi.

•

Pazar günü öğleden sonraları evde kimsecikler kalmaz, bütün aile ikindi âyininde bulunmak üzere kiliseye giderdi. Sabin'in ikinci âyinine gitmek âdeti değildi. Şimdi de küçük bahçede, kapının önünde oturuyordu... Christophe, «Bakın çanlar sizi ibadete dâvet ediyor, siz burada oturuyorsunuz!» diye takıldı. O da, yalnız sabah âyininde bulunmanın zorunlu olduğunu, ikindinin olmadığını, fazla sofuluk taslamanın gerekmediğini, hattâ yakışıksız olduğunu, böyle yaptığı için Tanrı'nın kendisinden hoşnut kalacağını söyledi.

— Tanrıyı kendinize göre düşünüyorsunuz?

Sözlerinin doğruluğundan emin bir tonla Sabin :

— Onun yerinde olsaydım; o kadar canım sıkılırdı ki! dedi.

— Onun yerinde olsaydınız, zaman zaman dünyadan ilginizi keser miydiniz?

— Ondan isteyeceğim tek şey benimle ilgilenmemesi olurdu.

Christophe :

— Pek de kötü olmazdı bu herhalde! dedi.

— Sus!... diye bağırdı Sabin. Günah işliyoruz.

— Tanrı'nın size benzediğini söylememde günah sayılacak bir şey yok bence. Eminim ki hoşuna gider bu onun!

Sabin yarı şaka, yarı kızgın:

— Susacak mısınız siz?...

Tanrı'nın kendisine kızmasından korkmuştu. Telâşla sözü değiştirdi:

— Sonra! dedi. Bütün hafta, yalnız bugün insan bahçeden rahatça yararlanabiliyor.

— Evet, ötekiler evde değil...

Bakıştılar...

— Oh, sessizlik ne güzel şey. Alışmamışım da; başka bir yerdeymişim gibi geliyor!

Christophe öfkeyle bağırdı:

— Hani öyle günlerim oluyor ki, boğasım geliyor onu!...

Kimden söz edildiğini açıklamaya gerek yoktu.

Sabin gülerek:

— Ya ötekiler?... diye sordu.

Christophe canı sıkılmış gibi söylendi:

— Doğru; Rosa da var.

Sabin:

— Zavallı kızcağız! dedi.

Sustular...

Christophe içini çekti:

— Her gün şimdiki gibi olsaydı!...

Sabin gözlerinin içi gülerek ona baktı, sonra yeniden

başını önüne eğdi; bir şeyler yapıyordu. Christophe:

— Ne yapıyorsunuz? diye sordu.

Onları birbirinden iki bahçe arasındaki sarmaşık perdesi ayırıyordu...

Sabin, dizinin üstüne koyduğu bir kabı uzatarak:

— Görüyorsunuz, bezelye ayıklıyorum! dedi.

Christophe gülerek:

— Fena bir iş olmamalı bu! dedi.

— Aman, insanın her gün yemek işiyle uğraşması çok sıkıcı.

Christophe:

— Bahse girerim ki, hazırlamak sıkıntısından kurtulmak için yemek yemekten vazgeçerdiniz!

Sabin:

— Şüphesiz! diye bağırdı.

— Durun, size yardım edeyim!...

Telin üzerinden atlayarak genç kadının yanına geldi. Sabin, kapısının önünde bir iskemleye oturmuştu. Christophe da onun dizlerinin dibinde bir basamağa oturdu... Sabin'in karnına doğru topladığı entarisinin kıvrımlarındaki yeşil bezelyeleri alıp içinden çıkardığı tanelerini, genç kadının dizlerinin arasına sıkıştırdığı kabın içine atmaya başladı. Bu işi yaparken, gözleri, Sabin'in ayaklarının ve topuğunun şeklini belli eden siyah çoraplarına takılmıştı.. Gözünü önünden kaldırıp genç kadına bakmaya cesaret edemiyordu.

Hava çok ağırdı. Gökyüzü, bembeyaz bulutlarla kaplıydı. Yaprak kıpırdamıyordu. Bahçenin etrafı yüksek duvarlarla çevriliydi... Dünya orada bitiyordu.

Çocuk, bir komşu kadınla sokağa gitmişti. Yalnızdılar... Konuşmuyorlardı. Bir şey söyliyemiyorlardı artık birbirlerine. Christophe, bakmadan, Sabin'in dizlerinin üstünden avuç avuç bezelye alıp ayıklıyordu; titreyen eli bir aralık Sabin'in titreyen parmaklarına değdi. Ayıklamaya devam edemediler. Birbirlerine bakmadan hareketsiz kaldılar: Sabin, kendisini iskemlesinin üzerinde arkaya bırakmıştı... Dudakları yarı açıktı, kolları yanına sarkmıştı...

Ayaklarının dibinde oturan Christophe da ona yaslanarak oturuyordu; omuzunda ve kolunda Sabin'in bacağının ılıklığını duyuyordu. İkisi de sık sık soluk alıyorlardı... Christophe ellerini serinletmek için taşa dayarken bir eli Sabin'in ayakkabısından çıkan ayağına değdi...Elini çekmedi. İkisinin de vücutlarından bir ürperti geçti; başları dönüyordu. Sabin'in bütün vücudunu soğuk bir ter kaplamıştı; Christophe'a doğru eğildi; birden yabancı olmayan seslerle bu sarhoşluktan ayıldılar; ikisi de ürpermişti... Christophe bir sıçrayışta telden atlayarak öte tarafa geçti. Sabin, entarisinin içindeki kabukları toplayarak içeri girdi. Christophe avludan geçerken geriye baktı; Sabin kapının eşiğinde duruyordu. Bakıştılar... Ağaçların yapraklarında yağmur damlacıkları tıpırdamaya başlamıştı... Sabin kapısını kapadı. Bayan Vogel'le Rosa gelmişlerdi... Christophe odasına çıktı.

Soluk gün, sağnak arasında sona ererken önünde durulmaz bir istekle yerinden kalktı; kapalı pencerenin önüne giderek kollarını karşıki pencereye doğru uzattı. Kapalı camların ardından, kendisine kollarını uzatan Sabin'i görür gibi olmuştu.

Hızlı hızlı odasından çıktı. Merdivenden indi... Bahçedeki telin kenarına koştu. Görülmeyi de göze alarak öte tarafa atlayacaktı. Ama, onu görür gibi olduğu pencereye bakınca, bütün pancurların kapatılmış olduğunu gördü. Ev uykuya dalmış gibiydi... Daha fazla ileri gidemedi... Mahzene giden ihtiyar Euler onu görerek çağırmıştı. Geri döndü. Bir rüya görmüştü sanki...

Rosa'nın olup bitenleri farketmesi pek uzun sürmemişti... Ama kötü bir şey aklına gelmiyordu. Kıskançlığın ne olduğunu bilmiyordu henüz. Daima karşılık beklemeden kendinden bir şeyler vermeye hazırdı... Her ne kadar Christophe'un kendisini sevmeyişine üzülerek boyun eğiyorsa da, onun bir başkasını sevebileceğini aklından geçirmemişti.

Bir akşam, yemekten sonra aylardan beri işlediği sıkıcı bir kanaviçeyi bitirmişti. Pek mutluydu. İçinden, gi-

dip Christophe'la konuşmak geldi... Annesinin arkasının dönük olmasından yararlanarak odadan sıvıştı. Kabahat işlemiş bir öğrenci gibi, evden dışarı çıktı...

Kendisinin elindeki bu işi hiç bitiremiyeceğini söyleyen Christophe'u utandıracağını düşünerek seviniyordu... Zavallı Christophe'un kendi hakkındaki duygularını ne kadar bilse de, kendisi onu gördüğü zaman zevk duyduğu için, onun da kendisini görünce zevk duyacağını sanıyordu.

Sokağa çıktı. Christophe'la Sabin evin önünde oturuyorlardı. Rosa'nın yüreği burkuldu. Bununla beraber bu saçma duygu üzerinde durmadı; keyifli keyifli Christophe'la konuşmaya başladı. Gecenin sessizliğinde çınlayan cırlak sesi, Christophe'un üzerinde falsolu bir not etkisi yapmıştı. İskemlesinin üstünde ürperdi; öfkeyle yüzünü buruşturdu. Rosa, elişini sevinçle onun burnuna doğru uzatıyordu. Christophe'un sabrı tükenmişti, eliyle itti.

Rosa, hâlâ :

— Bitti, bitti!... diye bağırıyordu.

Christophe kuru bir sesle:

— Yenisine başlayın öyleyse!... dedi.

Rosa şaşırıp kalmıştı. Bütün sevinci sönüverdi.

Christophe muziplik etmekten kendini alamıyarak:

— Böyle otuz tane daha yapıp bitirirseniz; ihtiyarladığınız zaman, «eh ömrümü boşa geçirmemişim» diye övünebilirsiniz! dedi.

Rosa ağlayacaktı nerdeyde:

— Aman Yarabbi! Ne kadar fenasınız Christophe!... diye sızlandı.

Christophe utandı; kızın gönlünü almak için bir şeyler söyledi. Rosa o kadar az bir şeyle yetiniyordu ki, hemencecik eski güvenine kavuştu ve sonra yine gevezeliğe koyuldu; yavaş konuşamıyor, bütün ailede âdet olduğu gibi kafa patlatırcasına bağırıyordu. Belli etmemeye çalıştıysa da Christophe canının sıkıldığını gizleyemedi. Önce öfkeli öfkeli bir şeyler söylendi; sonra hiç cevap vermedi; sırtını çevirdi. Kızın kaynana zırıltısını andıran se-

sini duydukça iskemlesinin üstünde kıpırdanıyor, dişlerini gıcırdatıyordu. Rosa, Christophe'un sabrını tükettiğini, susması gerektiğini anlıyordu ama, susacağı yerde daha gürültüyle devam ediyordu konuşmasına. Bir kaç adım ötede, gölgede ses çıkarmadan oturan Sabin, alaylı bir ilgisizlikle bu sahneyi seyrediyordu. Sonra, bıkkınlık getirerek ve bu akşamın mahvolduğunu hissederek kalkıp içeri girdi. Christophe genç kadının oradan ayrıldığını ancak gittikten sonra farkedebilmişti. Kıza bir şey söylemek gereğini duymadan sadece «Allahaısmarladık» deyip çekildi, gitti...

Rosa, şaşkın şaşkın, sokak ortasında, Christophe'un ardından baka kalmıştı... Gözleri yaş doldu. Acele acele geri döndü, annesi ile karşılaşmamak için gürültü etmeden odasına gitti, hemen soyunarak yatağa attı kendini, başını yorganının altına saklayarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Olup bitenler üzerinde düşünmek istemiyordu... Christophe'un Sabin'i sevip sevmediğini, Christophe'un da Sabin'in de kendisine katlanamadıklarını düşünmüyordu; her şey bitmişti artık onun için, hayatın hiç bir anlamı kalmamıştı; ölmek daha iyiydi.

Ertesi sabah boş ve sonu gelmez umutlarla yeniden düşünmeğe başladı. Bir gün önceki olayları tekrar gözden geçirerek, bunlara fazla önem vermekle yanıldığını düşünüyordu. Christophe'un kendisini sevmediğine şüphe yoktu; katlanıyordu buna. Bir yanda kendisi bu kadar kuvvetle onu sevdiği için, bir gün onun da kendisini seveceğine inanmaya devam ediyordu... Sabin'le Christophe arasında bir şeyler olduğu da nereden aklına gelmişti?... Christophe gibi akıllı bir insan nasıl olurdu da anlamsızlığı, hiçliği herkesin gözüne çarpan böyle bir kadını sevebilirdi?... Böyle düşünerek yüreğini rahata kavuşturdu. Bununla beraber, yine de, Christophe'u gözetlemekten geri kalmadı. Bütün gün bir şey göremedi; daha doğrusu görecek bir şey yoktu; ama Christophe, bütün gün Rosa'nın nedenini söylemeden etrafında dönüp durduğunu gördükçe fena halde kızmaya başlamıştı. Hele akşam olup

da Sabin'le ikisinin yanına yerleştiğini görünce büsbütün tepesi attı. Bir akşam önceki sahne olduğu gibi tekrarlanıyordu: Rosa durmadan konuşuyordu tek başına. Ve Sabin çok beklemeden kalkıp evine girdi; arkasından da Christophe yukarı çıktı.

Rosa artık, kendisine katlanamadıklarını anlamıştı; ama zavallı kız kendini aldatmaya çalışıyordu... Böyle istenmediği halde peşinden giderek daha fena yaptığının farkında değildi; sonra yine hep o eski beceriksizliğiyle aynı şeyleri yapmaya devam etti.

Ertesi gün, Christophe, Rosa'yı başından savıp Sabin'in görünmesini boş yere bekledi.

Daha ertesi gün Rosa yalnız kalmıştı. Sabin'le Christophe onunla didişmek istememişlerdi. Ama bu yaptığı, Christophe'un kininden başka bir şey kazandırmadı ona... Biricik mutluluğundan, o tatlı akşam buluşmalarından ayırdığı için Rosa'ya ateş püskürüyordu. Rosa'nın duygularını hiç düşünmeden, hep kendi duygularına kapandığı için de bir türlü affedemiyordu bu kızı.

Sabin onları epey zamandır tanırdı. Daha kendisinin, Christophe'u sevdiğini bilmeden önce de o, Rosa'nın kıskançlığının farkındaydı; ama bir şey söylediği yoktu; sonra bütün güzel kadınlardaki o yaradılıştan gelen zalimlikle, zaferinden emin olduğu için, beceriksiz rakibinin boşuna çabalarını ses çıkarmadan için için gülerek seyrediyordu.

•

Böylece savaş meydanında tek başına egemen olan Rosa, taktiğinin sonucunu pek acıklı bir şekilde seyrediyordu. Onun için en iyisi bu kadar inat etmemek, Christophe'u, hiç olmazsa şimdilik, rahat bırakmaktı; işte bunu yapmamıştı; yapabileceği en kötü şey de ona Sabin'den bahsetmekti; bunu da yapmıştı.

Kalbi çarparak, çekine çekine ona, «Sabin güzel mi?» diye sordu. Christophe da kuru bir sesle, hem de çok gü-

zel olduğunu söyledi. Rosa alacağı cevabı bildiği halde bu ona ağır bir darbe olmuştu yine de... Sabin'in güzel olduğunu biliyordu, ama bunun üzerinde durmamıştı. İlk defa onu Christophe'un gözüyle görüyordu; genç kadının ince yüzü, minicik, burnu, ufacık ağzı, narin vücudu, zarif hâreketleri gözünün önüne geliyordu. Ah! Ne büyük bir acıydı bu! Onun vücuduna sahip olmak için neler vermezdi!... Sabin'in vücudunu kendisininkinden çok beğenmesinin, tercih edilmesinin nedenini çok iyi anlıyordu. Kendisininki!... Böyle biçimsiz bir vücuda sahip olmak için ne günah işlemişti? Ne kadar büyük bir yüktü bu kendisine?... Ne kadar çirkindi! Christophe kimbilir ne kadar nefret ediyordu onun bu vücudundan. Ölümden başka çare yoktu bundan kurtulmak için! Sevilmediğinden şikâyet etmeyecek kadar onurlu ve alçak gönüllüydü. Hem buna da hakkı yoktu; üstelik büsbütün küçük görüyordu kendini. Ama içgüdüsü isyan ediyordu... Hayır, bu büyük bir haksızlıktı! Neden onun vücudu, Sabin'inki gibi değil?... Ya, peki neden seviyorlardı Sabin'i?... Sevilmek için ne yapmıştı ki?... Sabin'in bütün kusurları büyüyordu şimdi Rosa'nın gözünde: tembel, savruk, bencil, hiçbir şeye ilgi göstermeyen, evine, çocuğuna bakmayan, kendisinden başka kimseyi sevmiyen, uyumaktan, aylak aylak dolaşmaktan başka bir şey yapmıyan bir yaratıktı o... İşte Christophe da bu kadından hoşlanıyordu... O Christophe ki, o kadar sertti; o herkesten çok beğendiği, o herkesin üstünde tuttuğu Christophe! Ah; büyük bir adaletsizlikti bu! Hem de çok budalaca bir şey!... Nasıl oluyordu da Christophe göremiyordu bunu... Zaman zaman ona, Sabin için pek de hoş olmayan bir şeyler fısıldamaktan alamıyordu kendini. İstemediği halde, elinde olmayarak yapıyordu bunu. Her seferinde de pişman olup üzülüyordu. Çünkü iyi bir kızdı, kimse için kötü konuşmayı sevmezdi. Ama asıl üzüntüsü, Christophe'un Sabin'e tutkun olduğunu anlatan, sert sözler söylemesine neden olmasıydı. Christophe duyguları çiğnendiği için, bunu yapanı yaralamak istiyordu; başarıyordu da. O zaman Rosa hiç bir

şey söylemeden, başı önde, ağlamamak için dudaklarını ısırarak çekilip gidiyordu. Kabahatin kendisinde olduğunu düşünüyor; Christophe'u, sevdiğini kötüleyerek, üzdüğü için bunu hak ettiğini kabul ediyordu.

Annesi daha sabırsızdı. Her şeyi görmüş olan Bayan Vogel, ihtiyar Euler gibi, Christophe'la genç komşu kadının buluşup konuşmalarının üstünde durmakta gecikmedi; aralarındaki macerayı keşfetmek güç olmadı. Günün birinde kızları Rosa'yı Christophe'la evlendirmek için gizlice kurdukları tasarı böylece suya düşmüş oluyordu; bu da doğrudan doğruya Christophe tarafından yapılmış bir hakaret gibi geliyordu onlara. Hakkında böyle bir karar verdiklerini kendisine anlatmamış oldukları halde, yine de böyle düşünüyorlardı. Amalia o kadar her şeye hükmetmek isteyen bir kadındı ki, kendisinden başka türlü düşünülmesine razı olamıyordu.. Sonra Christophe'un, kendisinin Sabin hakkında, kaç defadır ileri sürdüğü alçaltıcı düşüncelerine önem vermemiş olmasını da hazmedemiyordu.

Yine hiç şaşmadan söyleyip durdu bunları. Ne vakit Christophe'la karşılaşsa bir bahane bulup, Sabin'i çekiştiriyordu; Christophe'a en çok dokunacak kırıcı şeyler söylüyor; o keskin gözü ve diliyle de daima söyleyecek şey buluyordu. İyilik gibi kötülükte de erkeğinkine üstün olan o kadın içgüdüsüyle, Sabin'in tembelliğinden ve manevi kusurlarından çok pisliği üzerinde duruyordu. Sabin'in evinin içini, camdan gözetliyerek tuvaletine ait gizli şeyleri görüp bayağı bir zevkle ortaya döküyordu. Ayıp olduğu için açıkça söyliyemediği şeyleri de üstü kapalı olarak dokundurmaktan geri kalmazdı.

Onu dinlerken, Christophe öfkeden ve utançtan sapsarı kesiliyordu; benzi uçuyor, dudakları titremeğe başlıyordu. Olacakları hisseden Rosa, annesinden susmasını rica ediyor, hatta Sabin'i savunuyordu. Ama Amalia'yı büsbütün kışkırtmaktan başka bir şeye yaramıyordu bu...

Böyle zamanlarda, Christophe birden sandalyesinden ayağa fırlar, masayı yumruklayarak bir kadın hakkında

böyle şeyler söylemenin, evinin içini gözetlemenin, onun içinde bulunduğu yoklukları ilân etmenin iğrenç bir şey olduğunu söylerdi: Bu kadar iyi, sevimli, kendi halinde, herkesten uzakta yaşayan, kimseye fenalığı dokunmayan, kimse için kötü söz söylemeyen bir kadınla uğraşmak için insan çok kötü yürekli olmalıdır, derdi. Ama onu böyle kötüleyerek gözden düşüreceklerini sanıyorlarsa aldanıyorlardı. Böyle yapmakla onun sevimliliğini büsbütün ortaya koymuş, iyiliğini ispat etmiş oluyorlardı.

Şimdi de, Amalia çok ileri gittiğini anladıysa da Christophe'un kendisine ders vermeye kalkması pek onuruna dokunmuştu. İyilikten söz etmenin çok kolay olduğunu söyledi. Bu kelime ile bütün kusurları örtbas edilmek istenirdi. Oh, ne iyi! Hem hiç bir iş yapma, kimseye bir iyiliğin dokunmasın, ödevini yerine getirme, sonra da iyi kalpli insan diye geçin!..

Christophe lâfın altında kalmayarak; insanın ilk ödevinin hayatı başkalarına da sevimli göstermek olduğunu belirtti... Öyle insanlar vardı ki, bunlara göre ödev denilen şey, yalnız çirkin, asık suratlı, can sıkıcı olmak, başkalarının özgürlüğünü kısıtlayıcı şeyler yapmak, komşularına, hizmetçilerine, ailesine ve hattâ kendi kendisine rahat, huzur vermemekti... Christophe, «Tanrı bizi korusun, bu çeşit insanlardan ve böyle bir ödevden!» diyerek karşılık verdi.

Tartışma gittikçe kızışıyor, Amalia gittikçe aksileşiyordu. Ama Christophe'un da pabuç bıraktığı yoktu ona. Bunun sonucu artık Sabin'le daha çok buluşmak için elinden geleni yapması oldu. Gidip genç kadının kapısını çalıyor; onunla gülerek, neşeli neşeli konuşuyordu. Bunun için de Amalia ile Rosa'nın kendisini görebilecekleri zamanı seçiyordu. Amalia da durmadan söylenerek öcünü alıyordu. Saf Rosa'cık, Christophe'un bu zalimce davranışları karşısında, kederinden kahroluyordu; kendilerinden nefret ettiğini, öc almak istediğini anlamıştı; acı acı ağlıyordu bunu düşünerek.

Başkalarının haksızlıkları yüzünden o kadar acı çek-

miş olan Christophe, şimdi haksızlık ederek başkalarına acı çektiriyordu.

•

Bir süre sonra Sabin'i, yakınlardaki Landegg kasabasında değirmencilik yapan kardeşi, oğlunun vaftiz törenine çağırmıştı... Sabin çocuğun vaftiz anasıydı; Christophe'u da dâvet ettirdi. Christophe böyle törenlerden hoşlanmazdı ama hem Vogel'leri kızdırmak zevkini tadabilmek, hem de Sabin'le bir arada olabilmek için kabul etti.

Sabin, red edeceklerine emin olduğu halde, muziplik ederek Amalia ile Rosa'yı da çağırdı. Tabii kabul etmediler... Rosa gitmek için yanıp tutuşuyordu... Sabin'e karşı hiç bir düşmanlık beslediği yoktu; hattâ Christophe'un onu sevdiğini düşündükçe, bir yakınlık duyuyordu ona karşı; Sabin'e bunu söylemek, boynuna atılmak istiyordu. Fakat, annesi oradaydı; o da annesi gibi yaptı; gururla kasılarak Sabin'in dâvetini reddetti... Onlar gittikten sonra kederinden ne yapacağını bilemiyordu. Şimdi onlar beraberdiler, ne kadar mutluydular böyle güzel bir temmuz gününde kırlarda gezdikleri için... Ama kendisi odasına kapanmış oturuyordu: önünde yamanacak bir yığın çamaşır; durmadan kendisini azarlayan annesi de yanı başında; kahrından boğulacak gibi oluyor, onurunu kırıp da gitmediği için lânet ediyordu kendisine.

Değirmenci, Christophe'la Sabin'i aldırtmak için arabasını göndermişti. Arabanın içine de sıra koydurmuştu... Yolda birkaç dâvetliyi daha aldılar. Kuru bir ayaz vardı. Tarlalardaki kirazlar, güneş vurdukça canlı kırmızısıyla göz alıyordu. Pek neşeliydi Sabin; hep gülümsüyordu... Soluk yüzü, serin havada, pembeleşmişti. Christophe küçük kızı dizlerinin üstüne oturtmuştu. İkisi de ayrı ayrı, yanlarındakilerle şuradan buradan konuşuyorlardı: konuştukları şeyin önemi yoktu onlar için: birbirlerinin seslerini duymak, aynı arabanın içinde olmak yetiyordu. Birbirlerine bir evi, bir ağacı, yoldan geçen birini gösterirken

bir çocuk sevinciyle gözlerinin içi gülüyordu; Sabin köy hayatını severdi; ama hiç gittiği de yoktu: tembelliği yüzünden yerinden kımıldamak istemezdi: bir yıldanberi şehrin dışına çıkmamıştı: bunun için, ne görse hoşuna gidiyordu. Bütün bunlar, Chrsitophe'un yeni gördüğü şeyler değildi. Ama Sabin'i sevdiği için her seven insan gibi, her şeyi sevgilisinin gözüyle görüyor, onun bütün zevk duyduğu şeylerden zevk alıyor, onun heyecanını kendi de duyarak büsbütün arttırıyordu: kendi varlığını, sevgilisinin varlığında eritmişti de ondan.

Nihayet değirmene vardılar...

Avluda kendilerini, çiftliktekilerle, öteki dâvetliler, bağıra çağıra karşılamışlardı. Tavuklar, ördekler ve köpeklerde bu koroya katılıyordu... İri yarı, sarışın bir babayiğit olan değirmenci Bertold, incecik kız kardeşini, kırılıverecekmiş gibi dikkatle tutarak kollarının arasına alıp arabadan indirdi. Christophe, küçük kız kardeşinin, bu dev gibi adama istediğini yaptırttığını anlamakta gecikmemişti; kaba kaba Sabin'in tembelliği, mızmızlığı ve daha bir sürü kusuruyla alay ediyordu ama ona kulköle olmaktan da kendini alamıyordu. Sabin alışıktı buna ve bunu tabii buluyordu. Çok tabii buluyor ve hiç şaşmıyordu. Sevilmek için hiç bir şey yapmasına gerek yoktu. Kendisini sevmeleri çok sade bir şey gibi geliyordu ona. Sevmeselerdi de umurunda olmayacaktı; işte herkes de bunun için seviyordu Sabin'i.

Christophe bir başka keşifte daha bulundu ki, bu da biraz canını sıkmıştı. Vaftiz törenlerinde, vaftiz anası .olduğu gibi, bir de vaftiz babası bulunuyordu. Üstelik de bu adamın, bir takım hakları vardı ki, kadın genç ve güzel olursa bu haklarını kullanmaktan geri kalmazdı. Christophe bunun gerçek olduğunu, kıvırcık sarı saçlı, kulaklarından halkalar sarkan bir çiftçinin gülerek Sabin'in yanına gelip de iki yanağından öptüğünü görünce anladı... Bunu unuttuğu, sonra da içerlediği için bir budala olduğunu düşünecek yerde Sabin'e kızıyordu. Sanki genç kadın, kendisine bu manzarayı göstermek için bu-

ralara sürüklemiş gibi.

Daha sonra tören sırasında ondan uzak kalınca keyifsizliği büsbütün arttı. Sabin zaman zaman, tarlalar arasında ilerleyen tören alayından, dostça ona bakıyordu. Ama Christophe görmezlikten geliyordu bunu. Genç kadın, Christophe'un içerlediğini anlamış, nedenini keşfetmişti... Fakat aldırış etmiyordu: keyfi yerindeydi. Sevdiğinin kendisine küsmesini istemezdi; ama, buna ne kadar üzülse de, anlaşmazlığı gidermek için en küçük bir çaba göstermiyordu. Canını sıkıntıya sokamazdı bu kadar. Nasıl olsa işler kendiliğinden yola girerdi.

Christophe sofrada değirmencinin karısı ile kırmızı yanaklı şişman bir kızın arasına düşmüştü. Vaftiz alayında bu kızla yanyana yürümüşlerdi; o zaman ona dikkat etmemişti hiç. Şimdi şöyle yan gözle süzünce fena bulmadı; Sabin'den öc almak için belli edecek şekilde kıza kur yapmaya başladı. İstediği de olmuştu; Sabin farkına varmıştı bunun. Ne var ki o, ne bir şeyi, ne de kimseyi kıskanacak yaradılışta değildi; kendisini sevsinler de, kimi severlerse sevsinler, umurunda olmazdı; kızacak yerde, Christophe'un eğlendiğini görerek sevindi. Masanın öteki ucundan tatlı tatlı gülüyordu ona. Christophe pek bozulmuştu; Sabin'in bu kayıtsızlığı karşısında suratını asıp oturdu; ne ötekilerin takılmaları, ne de içki onu bu halinden ayıramadı. Sonunda, üzerine bir ağırlık çöktü; kendi kendine bu doymak bilmeyip durmadan tıkınan insanların arasında ne işim vardı benim, diye söylendi içinden. O sırada değirmencinin, bazı misafirlerini çiftliklerine uğurlamak üzere bir kayık gezintisi teklifini bile duymamıştı. Hattâ bir kayıkta olmaları için kendisine işaret eden Sabin'i de görmedi. Bu aklına geldiği zaman da, kayıkta yer kalmamıştı; başka bir kayığa binmek zorunda kaldı. Bu aksilik de yeniden canını sıkmıştı. Ama yanındakilerin yolda birer birer ineceklerini anlıyarak, ferahladı. Onlara güler yüz göstermeye başladı. Bundan başka, böyle güzel bir havada kayık gezintisi, kürek çekme zevki, bu kendi halindeki insanların

neşeleri, yavaş yavaş Christophe'un keyifsizliğini dağıtmıştı. Sabin de orada olmadığı için artık kendini kollamaya gerek görmüyordu; o da ötekiler gibi, tasasızca, gülüp eğlenmeğe koyuldu.

Üç kayık olmuşlardı. Kayıklar birbirlerini geçmek için yarışa kalkmışlar, içindekiler birbirlerine takılarak, lâf atıyor, gülüp eğleniyorlardı. İki kayık birbirine sürtünürcesine yan yana geldiği zaman, Christophe, Sabin'in gülerek kendisine baktığını gördü; o da gülmekten alamadı kendisini; barışmışlardı. Birazdan beraber döneceklerdi.

Kayıktakiler, dört sesle türkü söylemeye başlamışlardı. Sırayla her grup bir kıtayı söylüyor, nakaratı da hep bir ağızdan tekrarlıyorlardı. Sesler suyun yüzünden kuşlar gibi kayıp geçiyordu. Zaman zaman kayıklardan biri kıyıya yanaşıyor, yolculardan bir ikisini indiriyordu; bunlar da karada durarak, uzaklaşanlara ellerini sallıyorlardı. Küçük kafile yavaş yavaş seyrekleşmeye başlamıştı. Türkü söyleyenlerin sesleri tek tek duyuluyordu artık. En sonra, Christophe, Sabin ve değirmenci yalnız kaldılar... Suyun akıntısına uyarak aynı kayıkla döndüler. Christophe'la Bertold, kürekleri başında oturuyorlar, fakat çekmiyorlardı. Arka tarafta, Christophe'un karşısında oturan Sabin, kardeşiyle konuşuyordu ama gözü Christophe'taydı. Bu konuşma, onlara rahatça birbirlerini seyretme imkânı veriyordu. O yalancıktan söylenmiş sözler olmasaydı hiç yapamazlardı bunu. Sabin ağzı ile: «Size bakmıyorum ben!..» diyor gibiydi. Ama gözleri şunları söylüyordu: «Kimsin sen? Sevdiğim insan!..», «Ama kim olursan ol, seviyorum seni!..»

Gökyüzü kararmaya başlamıştı; çayırlardan sis yükseliyor, nehrin üstü buğulanıyor, güneş, buharların ortasında sönüyordu. Sabin, titreyerek, küçük siyah atkısı ile başını ve omuzlarını örttü. Yorgun bir hali vardı. Kayık, kıyıyı yalayarak, salkım söğütlerin suya sarkan dallarının altından süzülürken, gözlerini kapadı: küçücük yüzü sapsarıydı; dudaklarını ıstırapla buruşturmuştu; kımıldan-

madan oturuyordu, acı duyduğu belliydi, yüzü ölü benzi gibi bir hal almıştı. Christophe fena halde meraklandı; Sabin'e doğru eğildi; genç kadın gözlerini açtı, Christophe'un kaygılı gözlerini görünce gülümsedi. Güneş vurmuş gibi içi aydınlanıvermişti birden. Hafifçe sordu:

— Rahatsız mısınız?

— Üşüyorum.

Christophe'la Bertold paltolarını Sabin'in omuzlarına attılar, tıpkı yatağında bir çocuğu sarıp sarmalar gibi, ayaklarını, bacaklarını, dizlerini örttüler. Genç kadın kendini bırakmıştı; gözleriyle onlara teşekkür etti. İnceden inceye, dondurucu bir yağmur çiselemeye başladı. İki genç, küreklere sarıldılar ve bir an önce yerlerine varmak için hızlı hızlı çekmeğe koyuldular. Gökyüzü kalın bulutlarla kaplanmış, nehrin suları kararmıştı. Tarlalar arasındaki evlerin pencerelerinden tek tük ışıklar görülüyordu... Değirmene geldikleri zaman yağmur sağnak halinde yağıyordu, Sabin tir tir titriyordu...

Mutfaktaki ocağı fayrap ettiler; yağmurun geçmesini beklediler. Ama büsbütün artmıştı; bir yandan da rüzgâr esiyordu. Şehre gelmek için de arabayla epey yolları vardı. Değirmenci, Sabin'i böyle bir havada bırakmayacağını söyledi; ikisine de geceyi çiftlikte geçirmelerini teklif etti... Christophe karar veremiyor, Sabin'in gözlerinin içine bakarak onun düşüncesini öğrenmek istedi; ama Sabin, gözlerini ocaktaki alevlerden ayırmıyordu: Christophe'un kararı üzerinde etki yapmaktan çekinir gibi bir hali vardı. Fakat, Christophe değirmenciye evet, dediği zaman, kıpkırmızı yüzünü (ocağın sıcaklığından mıydı neydi?) ona doğru çevirdi. Christophe, genç kadının memnun olduğunu anlamıştı.

Ne tatlı geceydi o... Dışarıda yağmurdan seller götürüyor, ocağın karanlık boşluğuna doğru, kıvılcımlar uçuşuyordu.

Değirmenci, Sabin'in kızını eğlendirmek için elleriyle, duvarda gölge oyunu oynuyordu... Çocuk gülüyordu ama pek keyifli değildi.

Sabin ocağa doğru eğilmiş, iri bir maşa ile, makine gibi bir hareketle ateşi karıştırıyordu; yorgun bir hali vardı; dalgın dalgın gülümsüyor; yengesinin gevezeliklerini dinlemeden, başını sallayıp duruyordu. Kadın ona ev işlerini anlatmaktaydı. Odanın gölgede kalan bir köşesinde, değirmencinin yanında oturan Christophe, küçük kızın saçını hafifçe çekiyor ve gülümseyen Sabin'e bakıyordu. Kendisine güldüğünü biliyordu genç kadının. O akşam ne bir kelime konuşabilmiş, ne de karşı karşıya oturup birbirlerini görebilmişlerdi; ama bunu aradıkları da yoktu hiç.

•

Erkenden birbirlerinden ayrıldılar... Odaları bitişikti. Bir ara kapıyla birinden ötekine geçiliyordu. Christophe, çabucak kapıyı yokladı; Sabin'in tarafından kilitlendiğini anladı. Yatıp uyumaya çalıştı. Yağmur camlara vuruyor, rüzgâr ocağın boşluğunda uğulduyordu. Yukarı kata bir kapı vurmaktaydı. Fırtına, pencerenin önündeki bir kavağı çatırdatarak devirdi. Christophe uyuyamıyordu bir türlü. Sabin'in odasından hiç bir gürültü duymuyordu. Ama görür gibi oluyordu onu. Duvarların ötesinden, yatağının içinde oturarak, yavaş sesle sesleniyor, tatlı, coşkun sözler söylüyordu ona. Sonra o sevdiği sesin kendisine cevap verir gibi olduğunu, kendi sözlerini tekrar ettiği, kendisine seslendiğini duyar gibi oluyordu. Soran da, cevap veren de kendisi miydi, bilmiyordu; yoksa sevgilisinin sesini mi duyuyordu? Daha kuvvetli bir ses duyar gibi olunca, daha fazla yerinde duramadı. Yataktan fırladı; el yordamıyla, karanlıkta ara kapısını buldu; açmak istemiyordu bu kapıyı. Kapalı oluşu içini rahatlatmıştı. Ama biraz sonra, tokmağı tutunca kapı açılıverdi... Birden heyecanlandı. Kapıyı yavaşça kapadı; sonra açtı, yine kapadı. Az önce kapalı değil miydi? Evet emindi bundan. O halde kim açmıştı?.. Kalbi o kadar hızlı çarpmaya başlamıştı ki, tıkanacaktı nerdeyse... Gidip

yatağının ucuna oturdu; derin bir soluk aldı. İhtiras içinde kıvranıyordu; kımıldayacak hal bulamıyordu kendinde, bütün vücudu zangır zangır titremeye başlamıştı... Aylardan beri beklediği o sevinç ânının sarsıntısı içindeydi şimdi... Bu sevinci tatmak için bir adım atması yetecekti... Onu hiçbir şey ayırmıyordu bundan. Bu taşkın yaradılışlı, aşkla çılgına dönmüş delikanlı, *isteklerinin gerçekleşeceği* bir anda tiksinti ve korkudan başka bir şey duymuyordu. Utanç duyuyordu içindeki istekten, utanç duyuyordu yapacağından. Sevdiğinden yararlanmayı düşünmeyecek kadar seviyor; korkuyordu bundan... O mutluluğa kavuşmamak için her şeyi yapmayı göze alıyordu. Sevmek, sevmek, ama insanın sevdiğini alçaltmadan sevmesi mümkün değil mi?..

Tekrar kapıya geldi; aşk ve korkuyla titreyerek elini tokmağa uzattı, ama açmağa cesaret edemedi.

Kapının öbür tarafından da, çıplak ayakları ile taşa basarak ayakta duran Sabin tirtir titriyordu.

Böylece ne kadar zaman duraksayıp çırpındılar?.. Kaç dakika kaç saat sürdü bu?.. İkisi de, o kapının iki tarafında olduklarını bilmiyorlardı... Gerçekte biliyor, kollarını uzatıyorlardı görmeden birbirlerine. Christophe, aşkının heyecanı içinde öylesine ezilmişti ki içeri girmeğe cesaret edemiyordu. Öte yanda, Sabin, bütün kalbiyle kendisine çağırıyor onu bekliyor, içeri girsin diye heyecan içinde titriyordu... Nihayet tam içeri girmeye karar vereceği sırada, içeriden kapı kilitlendi.

O vakit Christophe «sen delisin» dedi kendi kendine... Bütün gücüyle kapıya yüklendi; ağzını kilide yapıştırarak:

— Açınız!.. diye yalvardı.

Yavaş sesle «Sabin, Sabin» diyordu; kadın onun soluklarını duyabilirdi; kapının arkasında hareketsiz, bütün vücudu buz kesilmiş, dişleri birbirine çarparak duruyordu. Ne kapıyı açacak, ne de gidip yatacak kuvvet bulabiliyordu kendinde...

Dışarıda kasırga, evin kapılarını çarparak şiddetle

sürüp gidiyordu... İkisi de yataklarına döndüler; bütün vücutları kırılıyordu, yürekleri keder doluydu. Boğuk boğuk horoz sesleri duyulmaya başlamıştı... Buğulu camlarda, ağaran tanyerinin ilk parıltıları yansımaktaydı... Soluk, kasvetli yağmura boğulmuş bir gün doğuşu...

Christophe kendisinde biraz kuvvet hissedince, kalktı; mutfağa inerek, oradakilerle konuşmaya başladı. Gitmek için acele ediyor, Sabin'le yalnız kalmaktan korkuyordu. Çiftçi kadın gelip de, Sabin'in rahatsız olduğunu, dünkü gezintide soğuk almış olduğu için yatağından çıkamıyacağını ve bu gün gidemiyeceğini söyledi. Bu haber, Christophe'un yüreğine su serpmişti âdeta.

Dönüş yolculuğu pek sıkıntılı oldu. Arabayla gitmek istemedi. Su içindeki tarlalardan, soluk bir sis içinde yürümeye başladı. Işık gibi, hayat da sönmüştü sanki. Her şey hayalete benziyordu. Kendi de hayalet gibiydi...

•

Evdekilerin yüzünden düşen bin parça oluyordu. Herkes, geceyi Sabin'le geçirmiş olmasına bir rezalet gözüyle bakıyordu... Allah bilir neredeydiler? Christophe odasına kapanıp çalışmaya koyuldu. Sabin de ertesi gün gelip, evine kapandı. Karşılaşmamaya dikkat ediyorlardı... Durmadan yağmur yağıyordu, hava soğuktu, ikisi de dışarı çıkmıyorlardı. Kapalı camların ardından birbirlerini görmekteydiler. Sabin, ocağın kenarından kalkmıyor orada hülyalara dalıyordu sarınarak. Christophe kâğıtlarına gömülmüştü. Çekine çekine pencereden selâmlıyorlardı birbirlerini... İçlerindeki duyguların ne olduğunu pek bilmiyorlardı. Birbirlerine kızıyor, kendilerine kızıyor, her şeye kızıyorlardı. Çiftlik gecesini zihinlerinden uzaklaştırmışlardı. Akıllarına geldikçe yüzleri kızarıyordu... Bu çılgınlıklarından mı, yoksa bu çılgınlığa kendilerini bırakmadıkları için miydi bu?.. Birbirlerini görmek pek güç geliyordu onlara; çünkü akıllarına getirmek istemedikleri o geceyi hatırlatıyordu onlara. İkisi de gizli bir anlaşmay-

la odalarının dibine çekiliyorlar, unutmak istiyorlardı... Ama mümkün değildi; için için acısını duyuyorlardı birbirlerine karşı böyle soğuk davranışlarının. Christophe, bir kere Sabin'in yüzünde görür gibi olduğu sessiz kini unutamıyordu. Kafasına hücum eden düşünceler Sabin'i derin bir üzüntü içine atmıştı. Kurtulamıyordu bir türlü bunlardan... Üstelik, buna, Christophe içinden geçenleri anladı diye duyduğu utanç da eklenmişti; kendini vermeye hazır olduğu, ama veremediği için duyduğu utanç.

Christophe, Köln'de ve Dusseldorf'da birer konser vermesi için yapılan teklifi can atarak kabul etmişti. Evden uzakta iki-üç hafta geçirmek çok iyi olacaktı... Bu konserlerin hazırlığı ve orada çalmak istediği bir eserin kompozisyonu bütün vaktini aldığı için, kendisini rahatsız eden şeyleri hatırlamıyordu bile... Bu anılar yine o eski uyuşukluğuna gömülmüş olan Sabin'in de zihninden silinmişti. Artık birbirlerine karşı ilgileri azalmıştı... Gerçekten sevmişler miydi birbirlerini?.. Şüphe ediyorlardı bundan. Christophe nerdeyse Sabin'e Allahaısmarladık demeden Köln'e gidecekti.

Hareketinden bir gün önce nasıl oldu kendileri de anlamamışlardı, bir tedasüfle karşılaştılar... O gün de pazardı; öğleden sonra herkes kiliseye gitmişti. Christophe da yolculuk hazırlığını tamamlamak için sokağa çıkmıştı. Sabin, küçücük bahçesinde oturmuş, güneşleniyordu... Christophe dönmüştü, telâşlıydı; Sabin'i görünce *selâm verip gitmek* istedi. Ama birşeyler durduruyordu onu: Sabin'in yüzünün solukluğu muydu bunun nedeni, yoksa anlaşılmaz duygular mıydı?.. Vicdan azabı, korku, ya da sevgi?.. Durdu, iki bahçeyi birbirinden ayıran çite dayanarak, «Günaydın» dedi. Sabin hiç cevap vermedi, sadece elini uzattı. Gülüşünden iyilik okunuyordu... Öyle bir iyilik ki, Christophe o zamana kadar böyle bir şey görmemişti onda. Bu hareketiyle; «artık barışalım!» der gibi bir hali vardı genç kadının.

Christophe telin üstünden elini tuttu; eğildi, öptü... Sabin elini çekmek için hiç bir hareket yapmadı... Chris-

tophe'un içinden, diz çöküp: «Sizi seviyorum!» demek geliyordu. Sessizce bakıştılar. Fakat hiç bir şey konuşmadılar. Biraz sonra Sabin elini çekti; başını çevirdi. Christophe da heyecanını belli etmemek için arkasını dönmüştü. Sonra sâkin gözlerle birbirlerine baktılar... Güneş batmak üzereydi. Soğuk ve bulutsuz gökte şimdi menekşe, turuncu, açık mor renkler birbirine karışıp eriyordu... Sabin, alışık olduğu bir hareketle, ürpererek, atkısına sarındı. Christophe:

— Nasılsınız?.. diye sormuştu.

Genç kadın, sanki cevap vermeğe değmezmiş gibi hafifçe dudağını büktü... İkisi de birbirlerini süzüyorlardı, mutluydular. Birbirlerini kaybetmişler de, yeniden bulmuşlar gibi bir duygu vardı içlerinde.

Nihayet Christophe, sessizliği bozarak:

— Yarın gidiyorum! dedi.

Sabin'in yüzünde bir korku ifadesi belirmişti:

— Gidiyor musunuz?.. diye sordu.

— Oh... sadece iki üç hafta kalacağım!

Sabin şaşkın bir tavırla:

— İki üç hafta mı? dedi.

Christophe iki konser vermek üzere anlaşma yaptığını, döndükten sonra artık bütün kış bir yere gitmeyeceğini söyledi.

— Kış... O kadar uzak ki!.. dedi Sabin.

— Yo, o kadar değil! diye Christophe cevap verdi.

Sabin ona bakmadan, omuz silkti.

— Ne vakit göreceğiz birbirimizi?.. diye sordu bir an sonra.

— Ben döner dönmez; onbeş yirmi gün kadar sonra.

Genç kadın şaşmış bir haldeydi... Christophe şaka etmek istedi:

— Vaktin farkına varmazsınız; uyursunuz!

Sabin:

— Evet! diye cevap verdi.

Gülümsemek istedi, ama dudakları titriyordu.

Birden doğrulup ona doğru gelerek:

— Christophe!.. dedi.

Sesinden derin bir keder okunuyordu: «Durun!.. Gitmeyin!..» der gibi bir hali vardı.

Christophe, onun elini tuttu, yüzüne baktı, bu onbeş günlük seyahate bu kadar önem vermesinin nedenini anlıyamıyordu; ama bir kelimecik söyleseydi: «Kalıyorum» diyecekti.

Sabin'in tam bir şey söyleyeceği sırada kapı açıldı... Rosa görünmüştü... Sabin elini Christophe'un elinden çekti, telâşlı telâşlı evine girdi. Eşikte durup bir kere daha baktı, sonra gözden kayboldu.

Christophe onu akşam üstü göreceğini umuyordu... Ama, Vogel'ler durmadan gözetledikleri, hazırlığını bir türlü bitiremiyen annesi peşinden ayrılmadığı için odasından bir saniye bile çıkamamıştı.

Ertesi gün, erkenden yola koyuldu. Sabin'in kapısının önünden geçerken, içinden, içeri girip, camını vurmak geldi... Ona «Allahaısmarladık» demeden gitmek üzüyordu Christophe'u; çünkü, tam veda edeceği sırada Rosa gelip engel olmuştu. Fakat uyumuş olacağını, uyandırdığı için kendisine kızacağını düşündü. Hem sonra ne söyliyecekti ki ona?.. Seyahatten vazgeçemezdi de artık; ya gitmemesini isterse?.. Sonra, ona sözünü geçirebildiğini de denemek fena görünmüyordu Christophe'a... Ona biraz üzüntü verse bile... Gidişinin Sabin'i kederlendirmiş olacağını pek ciddiye alınıyordu; belki de bu kısa ayrılığın, kendisine olan sevgisini arttıracağını düşünüyordu.

Koşa koşa gara gitti. Ne de olsa az çok vicdan azabı duyuyordu. Fakat tren harekete geçer geçmez her şeyi unuttu... Gençliğinin bütün enerjisini duyuyordu şimdi içinde. Bu eski şehri, neşeyle selâmladı; çatılara ve kulelerin tepesine güneşin kızıllığı vuruyordu; gidenlerin tasasızlığı ile, kalanlara Allahaısmarladık dedi ve bir daha düşünmedi onları.

Dusseldorf'da ve Köln'de kaldığı süre Sabin'i bir kere bile hatırlamamıştı. Sabahtan akşama kadar provalar, konserler, yemekler, konuşmalar içinde geçiyordu günleri; sonra yepyeni bir takım şeylerle karşılaşması başarısının tatlı övüncü içinde geridekileri hatırlayacak vakti yoktu... Yalnız bir kere, ayrıldığının beşinci gecesi, bir kâbusla birden uyandı... Uykuda onu düşündüğünü anlamıştı; kendisini uyandıran da bu olmuştu; ama onu nasıl düşündüğünü hatırlayamıyordu bir türlü. Çok sıkıntılı ve sinirliydi... Bunda şaşılacak bir şey de yoktu: o akşam konserden sonra yemeğe götürmüşlerdi, yemekte bir kaç bardak şampanya içmişti. Uyuyamıyordu, kalktı... Zihnine yazacağı bir eserle ilgili bir müzik parçası takılmıştı; kendi kendisine uyurken, kendisini rahatsız edenin bu olduğunu düşündü; sonra bunu yazdı... Okuduğu zaman bu parçanın son derecede kederli olduğunu görerek şaştı. Hiç bir kederi yoktu... Yazarken, hiç olmazsa ona böyle gelmişti. Ama, kederli olduğu zamanlarda neşeli parçalar yazdığını hatırladı; bu da hoşuna gitmemişti... Fazla durmadı bunun üzerinde. Nasıl olduğunu anlamamakla beraber, iç dünyasının bu beklenmedik hallerine alışıktı.

Gittiği yerlerde birkaç gün daha kaldı... İstediği zaman dönmek elinde olduğu için, böyle gecikmesi hoşuna gidiyordu; acelesi yoktu. Sabin'i ancak, dönüşte, trende hatırladı. Ona mektup göndermemişti. O kadar tasasızdı ki, kendisine bir şey gönderilip gönderilmediğini merak edip postadan sormamıştı... İkisinin de böyle susuşları ona gizli bir haz veriyordu; biliyordu ki orada kendisini bekleyen, seven biri var... Seven biri... Ama hiç bir zaman sevdiklerini söylememişlerdi birbirlerine... Şüphesiz söylenmeden de o bunu biliyordu. Bir de, kulaklarıyla duymuş olsaydı daha başka bir güven hissederdi. Neden söylememişti bunu?.. Yanyana bulundukları her zaman neden bir sıkıntı, bir tesadüf önlemişti bunu. Neden? Neden?.. Ne kadar boş zaman geçirmişlerdi? Şimdi sevdiği ağızdan çıkacak tatlı sözleri duyabilmek için yanıp tutuşuyordu; kendi sevgisini ona söyleyebilmek için içi içine

sığmıyor; boş kompartmanda kendi kendine yüksek sesle söylüyordu bunu. Yaklaştıkça sabırsızlığı artıyordu. Bir çeşit bunalma vardı içinde... Ne kadar da ağır gidiyordu bu tren!.. Biraz daha çabuk gitse, biraz daha çabuk!.. Oh!.. Onu ancak bir saat sonra görebilecekti...

•

Sabahleyin eve girdiği zaman saat altı buçuktu. Daha kimse kalkmamıştı. Sabin'in pencereleri kapalıydı... Geldiğini duymasın diye avludan ayaklarının ucuna basarak geçti. Odasına çıktı... Annesi uyuyordu... Gürültü etmeden tuvaletini yaptı... Acıkmıştı... Ama büfeyi karıştırırken, Louisa'yı uyandırmaktan çekindi... Avludan ayak sesleri geliyordu; yavaşça pencereyi açtı. Rosa'yı gördü. Her zamanki gibi herkesten önce kalkmış, avluyu süpürüyordu. Yavaşça kıza seslendi... Rosa onu görünce hem şaşırmış, hem de sevinmişti, sonra ciddi bir tavır takındı; Christophe hâlâ kendisine küskün olduğunu düşünüyordu; fakat keyfi çok yerindeydi. Aşağıya inerek kızın yanına gitti.

— Rosa, Rosa! dedi. Açlıktan ölüyorum ben. Bana yiyecek bir şey ver!.. Seni yerim yoksa!..

Rosa gülümseyerek, Christophe'u alt kattaki mutfağa götürdü... Bir çanağa süt doldurup verirken bir sürü de soru sordu... Seyahati nasıl geçmişti, konserler nasıl olmuş, merak ediyordu. Ama tam Christophe cevap vereceği sırada (eve döndüğü için kendini pek mutlu hissediyor, hatta Rosa'nın gevezeliklerine kavuştuğu için de sevinç duyuyordu) Rosa birden sustu, yüzü uzamıştı, üzülmüş gibi görünüyordu. Sonra yine gevezeliğe başladı; ama bir an sonra pişman olmuş gibi birdenbire sustu. Christophe merak ederek:

— Kuzum nen var Rosa? Bana küskün müsün yoksa? diye sordu.

Rosa hayır demek ister gibi başını şiddetle salladı; her zamanki patavatsızlığıyla, iki eliyle Christophe'un ko-

lunu tuttu:

— Ah, Christophe!.. dedi.

Christophe heyecanlanmıştı. Elinden ekmeği düşürdü.

— Ne oluyor? Ne var? diye sordu.

Rosa:

— Oh, Christophe! dedi. Sorma! Bir felâket oldu!..

Christophe önündeki masayı itti, kekeliyerek sordu:

— Burada mı?..

Rosa eliyle avlunun öteki ucundaki evi gösterdi.

Christophe:

— Sabin!.. diye bağırdı.

Kız ağlamaya başladı:

— Öldü!.. dedi.

Artık Christophe'un bir şey görünmüyordu gözüne... Ayağa kalktı; düşecek gibi olmuştu; masanın kenarına tutundu; masanın üstündekileri devirdi... Bağırmak, haykırmak geliyordu içinden... Müthiş bir acı çökmüştü yüreğine. Midesi bulanıyordu... Kusmaya başladı.

Rosa, fena halde korkmuştu, hemen yanına koştu, başını tuttu, ağlıyordu.

Biraz kendine gelir gelmez:

— Doğru değil!... diye bağırdı.

Rosa'nın verdiği haberin doğru olduğunu anlamış... ama inanmak istemiyordu buna. Rosa'nın yaş içindeki yüzüne bakınca, artık hiç şüphesi kalmamıştı, hıçkırarak ağlamaya başladı.

Rosa başını kaldırarak:

— Christophe! dedi.

Christope yüzükoyun masaya kapanmıştı... Rosa üstüne eğildi:

— Christophe!.. Annem geliyor!..

Christophe birden ayağa kalktı:

— Onun beni görmesini istemem! dedi.

Rosa elinden tutarak, yürütmeye başladı... Christophe, gözyaşlarından önünü göremiyor, yürürken düşecekmiş gibi oluyordu... Kapısı avluya açılan küçük bir odunluğa geldiler; içine girdiler; Rosa kapıyı kapadı; birden

karanlıkta kalıvermişlerdi. Christophe üstünde odun yardıkları bir kütüğün üstüne çöküverdi. Kız da çalıların üstüne iliştı. Dışarının gürültüsü hafifleyerek geliyordu oraya...

Christophe duyulma korkusu olmadan bağırabilirdi... Şimdi, kendini tamamıyle bırakmış, bütün vücudu sarsılarak hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Rosa onu ağlarken hiç görmemişti; şimdiye kadar o yalnız bir küçük kız olarak kendi ağlayışını biliyordu. Bir erkeğin bu büyük ıstırabı karşısında içi hem korku, hem de acımayla dolmuştu... Christophe'u ihtiraslı bir aşkla seviyordu. Üstelik bencil bir aşk değildi; sonsuz bir fedakârlık ihtiyacıydı bu. Onun için acı çekmek, onun bütün derdini kalbine doldurmak için çırpınıyordu. Bir ana şefkatiyle kolunu Christophe'un boynuna doladı.

— Ağlama, Christophe'cuğum!.. dedi.

Christophe başını çevirdi:

— Ölmeliyim ben!..

Rosa ellerini tutarak yalvardı:

— Böyle söyleme Christophe!..

— Ölmek istiyorum!.. Yaşayamam artık!.. Yaşayamam!.. Yaşamak neye yarar ki?..

— Christophe'cuğum; yalnız değilsin. Seni seven biri var!..

— Bana ne bundan?.. Hiç bir şeyi sevmiyorum ben artık. Dünya yıkılsa umurumda değil. Hiç bir şeyi sevmiyorum. Ondan başka kimseyi sevmiyordum ben, kimseyi!

Yüzünü ellerinin arasına alarak, boğuk boğuk ağlıyordu. Rosa bir şey söyleyemez olmuştu artık. Christophe'un başka birine karşı duyduğu bu derin sevgiyi böyle açıklaması kalbini en derin yerinden yaralamıştı... Bir an önce kendini ona bu kadar yakın sanmışken, şimdi yalnızlığını, zavallılığını bütün acısıyle duyuyordu... Keder onları yaklaştıracağına büsbütün ayırmıştı. Acı acı ağlamaya başladı.

Bir süre sonra Christophe, ağlamasını keserek:

— Fakat nasıl oldu? Nasıl?.. diye sormuştu.

Rosa anlatmıştı:

— Senin yola çıktığın akşam gripten yatmıştı... Bir kaç günde gitti!..

Christophe:

— Aman Yarabbi!.. Neden yazmadılar bana? diye inledi.

— Yazdım; ama adresini bilmiyordum; bir şey söylememiştin bize! Tiyatrodan sordum. Bilen çıkmadı.

Rosa çekingen bir kızdı; onun için bunu yazmanın güç bir şey olacağını biliyordu.

— O mu sana... O mu sana söylemişti bunu? diye sordu.

Kız başını salladı:

— Hayır; düşündüm ki...

Christophe teşekkür dolu bir bakışla baktı. Rosa'nın yüreği sızladı:

— Zavallı Christophe'cuğum! dedi.

Ağlayarak boynuna atıldı. Şimdi Christophe'un böyle candan bir yakınlığa o kadar ihtiyacı vardı ki içi minnetle doldu; eğilip Rosa'yı öptü:

— Ne kadar iyi kalpli kızsın sen!.. Demek sen de seviyordun onu?..

Rosa biraz geri çekildi; ateşli bakışlarla baktı yüzüne, sonra ağlamaya başladı.

Bu bakış çok şey söylüyordu ona, bu bakış:

— Sevdiğim o değildi ki! diyordu.

Şimdi Christophe, aylardanberi göremediği, görmek istemediği şeyi görmüştü: bu kız kendisini seviyordu.

— Dur, beni çağırıyorlar! dedi Rosa.

Amalia'nın sesi duyulmuştu; Christophe'a sordu:

— Odana çıkmak istiyor musun?..

— Hayır, şimdi gidemem. Annemle konuşamıyacağım; daha sonra...

— Peki, sen kal burada, birazdan yine gelirim.

Karanlık odunlukta tek başına kalmıştı; örümcek ağının arkasındaki küçük bir delikten içeri azıcık ışık sızıyordu.

Sokaktan bir satıcının sesi duyuldu... Bitişik ahırda, bir at kişneyip, nallarını yere vuruyordu. Az önce öğrendiği şey Christophe'un hiç de hoşuna gitmiş değildi; ama bir an düşündü bunu. Anlamadığı bazı şeyler şimdi aydınlanıyordu. Dikkat etmediği bir sürü olayı hatırlıyor ve bunların içyüzünü anlıyordu... Oturup bunları düşünmesine şaştı, bir an için olsun kederini, bahtsızlığını unuttuğu için kendine kızdı. Ama bu bahtsızlığın acısı öylesine bıçak gibi saplanıyordu ki kalbine, korunma içgüdüsü, sevgisinden de üstün çıkarak, tıpkı boğulmak üzereyken, eline geçen şeye sarılan bir insan gibi, bir an için olsun, bu yeni düşünceye kaptırıyordu kendini... Acı çektiği için şimdi bir başkasının da, kendi yüzünden acı çektiğini duyuyordu. Akıttığı gözyaşlarının nedenini anlıyordu. Acıyordu Rosa'ya. Ona karşı zalimce davrandığını anlamıştı. Buna rağmen yine de böyle davranacaktı. Çünkü sevmiyordu bu kızı... Onun kendisini sevmesi neye yarardı ki? Zavallı kızcağız!.. İyi kalpli olduğunu ne kadar söylese de (ki bunu ona ispat etmişti) sevemezdi onu. Rosa'nın iyiliğinden ona neydi?.. Bu kızın hayatı ne diye ilgilendirebilirdi onu?..

— Neden Sabin'in yerine bu ölmedi? diye düşündü... Bu yaşayan beni seviyor. Sevecek de. Ben sağ kaldıkça sevecek. Beni sevdiğini söyleyecek hep. Ama öteki; sevdiğim biricik varlık, beni sevdiğini söylemeden gitti; ben de kendisini sevdiğimi söyliyemedim. Artık hiç duymayacağım ondan bunu; o da benim söylediğimi duymayacak!

Ve birden son akşamı hatırladı: Tam Sabin'e söyleyeceği sırada Rosa gelmiş, engel olmuştu. Sonra Sabin nefret ediyordu ondan...

Odunluğun kapısı yeniden açıldı. Rosa yavaşça Christophe'a seslendi; karanlıkta onu araştırarak elinden tuttu. Eli kızın eline değince Christophe içinde bir itiş duydu: boşuna böyle bir duyguya kapıldığı için kendi kendine kızıyordu, ama elinde değildi bu.

Rosa konuşmuyordu. İçindeki o derin acıma duygusu

ona susmayı öğretmişti.

Christophe boş sözlerle kederini bulandırmadığı için teşekkür ediyordu içinden. Ve yine de öğrenmek istediği şeyler vardı... Kendisine Sabin hakkında bir şeyler anlatabilecek yalnız o vardı. Yavaşça sordu:

— Ne vakit?..

Öldü demeğe dili varmıyordu.

— Cumartesiye sekiz gün oluyor.

— Geceleyin mi?..

Rosa hayretle yüzüne baktı:

— Evet, geceleyin. Saat ikiyle üç arası.

Christophe şimdi içinde o akşamki cenaze havasını duyuyordu.

Titreyerek sordu:

— Çok acı çekti mi?

— Hayır, hayır, Tanrıya şükürler olsun, Christop'cuğum... Hemen hemen hiç acı çekmedi. O kadar zayıftı ki! Hiç karşı koyamadı hastalığa. Öleceği anlaşılmıştı.

— Kendisi de anlamış mıydı bunu?..

— Bilmem. Sanıyorum ki...

— Hiçbir şey söyledi mi?

— Hayır, hiçbir şey söylemedi. Yalnız küçük bir çocuk gibi inliyordu.

— Orada mıydın sen?

— Evet, önce iki gün yalnız başıma ben vardım yanında. Sonra ağabeyi geldi.

Christophe derin bir minnet duymuştu; heyecanla Rosa'nın elini sıktı:

— Teşekkür ederim! dedi.

Kısa bir sessizlikten sonra Christophe, yüreğini sıkan soruyu kekeliyerek sordu:

— Bir şey söylemedi mi, benim için?..

Rosa üzüntülü üzüntülü başını salladı. Christophe'a beklediği cevabı verebilmeyi ne kadar isterdi. Yalan söyliyemediği için kendine kızıyordu. Christophe'u teselli etmeye çalıştı.

— Kendini kaybetmişti.

— Konuşmuyor muydu?..

— Pek iyi anlaşılmıyordu. Çok yavaş sesle bir şeyler söylüyordu.

— Küçük kız nerede?..

— Ağabeyi, memleketine götürdü.

— Ya onu?..

— Geçen hafta pazartesi günü oraya götürdüler.

İkisi de yeniden ağlamaya başladı.

Bayan Vogel'in sesi duyuldu, tekrar Rosa'yı çağırıyordu... Christophe, şimdi yine yalnız kalmıştı... Hayalinde, Sabin'in son günlerini canlandırmaya çalışıyordu... Sekiz gün olmuştu; sekiz gün geçmişti üstünden... Ne oldu ona Tanrım, diyordu; bu hafta da ne kadar çok yağmur yağmıştı!.. Ama kendisi bu sırada gülüp eğlenmişti, ne kadar mutluydu.

Eli cebinde, ince kâğıda sarılı bir şeylere değdi. Sabin'in ayakkabıları için gümüş toka almıştı... Onun çıplak ayağını tuttuğu akşamı hatırladı. Nerdeydi o minik ayaklar şimdi?.. Ne kadar üşüyordur kimbilir?.. O sevdiği vücuttan kendinde kalan tek anı bu ılık temastı. Ona dokunmaya, onu kollarının arasına almaya bir türlü cesaret edememişti. Şimdi, onun için bilinmedik bir varlık olarak çekilip gitmişti. Sabin'in ne vücudunu tanımıştı, ne de ruhunu. Vücudunun çizgilerinden, yaşayışından, sevgisinden... en ufak bir anısı yoktu.Sevgisinden mi demişti? Nereden biliyordu Sabin'in kendisini sevdiğini?.. Ne bir mektubu vardı elinde, ne de bir armağanı. Hiçbir şey kalmamıştı ondan... Nerede bulabilirdi onu, nerede aramalıydı; kendinde mi, kendi dışında mı?.. Ey yolculuk!.. Ona olan sevgisinden başka bir şey yoktu elinde; yalnız bu sevgi vardı... Ama yine de onu, parçalanıp yok olmaktan kurtarmak için duyduğu çılgınca isteği ve ölümü inkâr etme ihtiyacı ile, umutsuz bir inançla elinde kalan bu son şeye bütün varlığı ile sarılıyordu:

... **No son gia morto; e ben c'albergo congî, resto in**

te vivo, c'or mi vedi e piangi, se l'un nell'altro amante si transforma... (1)

Bu yüce sözleri okumuş değildi; ama içinde duyuyordu bunları. Herkes sırası gelince yüzyıllardır süregelen ölüm azabını çekecektir. Her insan, yüzyılların acısını, umutsuzluğunu duyacaktır varlığında. Her insan daha önce yeryüzünden gelmiş geçmişlerin yoluna ayak uyduracak, ondan önce ölümü inkâr edenlerin, ölümle savaşanların ve — ölenlerin.

•

Odasına gömdü kendini... Bütün gün pancurları açmadan oturuyordu. Karşıki evin pencerelerini görmemek için; Vogel'lerden kaçıyordu, tiksiniyordu onlardan. Ortada bu insanlardan şikâyet etmesi için bir neden yoktu: bunlar çok açık sözlü ve çok dindar insanlar oldukları için ölüm karşısında düşündüklerini söylemekten geri durmuyorlardı. Ne düşünürlerse düşünsünler, Christophe'un kederine de saygı gösteriyor, onun yanında Sabin'i anmamaya dikkat ediyorlardı. Ama yaşadığı zaman Sabin'e düşmandılar. Şimdi ölünce, Christophe onlara düşman olmuştu.

Kaldı ki, gürültücülüklerinden bir şey eksilmiş değildi. Sabin'in ölümüne karşı samimî, fakat geçici bir acıma duymakla birlikte şurası açıkça görülüyordu ki, bu felâket onları sarsmış değildi (bu da çok tabii bir şeydi), belki de gizli gizli bir yükten kurtulma duygusu vardı içlerinde. Ya da Christophe böyle düşünüyordu. Vogel'lerin kendi hakkındaki tasarılarını öğrendikten sonra, her yaptıklarını gözünde büyütüyordu. Gerçekte, onunla pek

---

(1) ...Ölmedim ben; barınağımı değiştirdim:
Beni gören, bana ağlayan sende yaşıyorum.
Sevgili, sevenin ruhuyla kaynaşır, bir olur onunla...

az ilgilenmekteydiler; delikanlı kendine çok önem veriyordu. Hem Sabin'in ölümünün, ev sahiplerinin tasarılarının önündeki belli başlı engeli ortadan kaldırmakla, Rosa'nın önünün açık olduğunu düşünmekte olduklarından şüphe etmiyordu. Bunun için de kızdan büsbütün nefret eder olmuştu. Bir takım kimselerin (Vogel'ler, Louisa, Rosa) kendiliklerinden, sevmesini istedikleri kimseyi ona yakıştırmaya çalışmaları, bu yaratıktan büsbütün soğuması için yeter de artardı bile. Üzerine titrediği özgürlüğüne dokunmaya kalktılar mı, derhal şahlanıyordu. Ama burada söz konusu olan yalnız kendisi değildi. Burada onun haklarını çiğnemek için kendilerinde hak bulanlar, kalbini bağlamış olduğu ölünün haklarını da çiğnemiş oluyorlardı. Kimse kendisine saldırmadığı halde o, bu hakları savunmaya kalkıyordu şimdi. Kendisinin ıstırap çektiğini görerek acı duyan ve zaman zaman teselli etmek için odasına kadar gelen ve ötekinin sözünü eden Rosa'nın iyiliğinden de şüphelenmeye başlamıştı. Çünkü Sabin'i uzaklaştırmıyordu kendinden, onu tanımış olan biriyle Sabin'den söz etmek ihtiyacını duyuyordu; hastalığı sırasında olup bitenleri, en küçük ayrıntılarıyla öğrenmek istiyordu. Bunun için de minnet duymuyordu Rosa'ya; onun gizli bir takım çıkarlar peşinde olduğuna hükmediyordu. Bir maksatları olmasa Amalia da, bütün aile de kızın böyle kendisiyle uzun uzun konuşmasına izin verirler miydi? Onun gösterdiği yakınlığın tam içtenliğine ve kişisel düşüncelerden uzak olduğuna inanamıyordu.

Şüphesiz ki değildi de. Rosa bütün kalbiyle Christophe'a acıyordu. Sabin'i Christophe'un gözüyle görmeğe çalışıyordu; onun duygularıyla sevebilmek: Sabin hakkında o kadar kötü duygular beslemiş olduğu için kendini şiddetle suçluyor, akşamları dua ederken, af diliyordu ondan.

Ama kendisinin yaşadığını, günün her saatinde Christophe'u görebildiğini, onu sevdiğini, ötekinden artık hiç bir korkusu kalmadığını, O'nun silinip gittiğini, anısının bile kaybolup gideceğini, yalnız kendisinin kaldığını unutabilir miydi? Kimbilir belki de bir gün!.. Acısının, ken-

di acısı olan sevdiğinin acısının arasında, birden içinde bir sevinç, umulmadık bir umut doğuşunu önliyebilir miydi?.. Böyle bir duygudan sonra kendine kızıyordu... Ama bu bir şimşek hızıyla parlayıp sönüyordu. Christophe'u görmüştü... Öyle bir bakışla bakınıştı ki, yüreği buz kesilmişti Rosa'nın; kin doluydu bu bakışlar; öteki öldüğü halde kendisinin sağ kalmasına kızıyor gibiydi.

Değirmenci, arabası ile Sabin'in bir kaç parça eşyasını götürmeye gelmişti. Bir ders dönüşü, Christophe, yatağının, dolabının, örtülerinin, çamaşırlarının, Sabin'in nesi varsa, Sabin'den ne kalmışsa sokak kapısının önüne yığıldığını gördü. Çirkin bir manzaraydı bu... Acele acele geçiyordu. Kemerin altından geçerken Bertold'la burun buruna geldi; adam onu durdurarak:

— Ah, dostum! dedi; elini hararetle sıkarak... Bakın o hep bir arada olduğumuz gün böyle bir şey aklımıza gelir miydi hiç? Ne kadar da mutluyduk... Ama işte o uğursuz gün, o kayık gezintisinden sonra hastalandı... Eh; ne kadar dövünsek faydasız! Öldü gitti. Ne yaparsınız, hayat böyle işte... E, siz nasılsınız bakalım?.. Ben Allah'a şükür çok iyiyim.

Kan ter içindeydi; ağzı şarap kokuyordu. Bu adamın Sabin'in kardeşi olduğunu, onu anmaya kendinde hak bulduğunu düşünmek Christophe'a çok dokunuyordu. Değirmenci ise aksine, kız kardeşinin sözünü edebileceği bir dosta rastladığı için pek memnundu: Christophe'un neden bu kadar soğuk davrandığını anlayamamıştı. Ama kendisiyle karşılaşmanın, çiftlikte geçirdikleri günü anmasının, o tatlı anıları kabaca canlandırmasının, konuşurken, Sabin'den kalan şeyleri ayağıyla itmesinin Christophe'a ne derin bir acı verdiğinden şüphe etmiyordu bile. Bertold'u susturmak için bir bahane aradı. Merdivene doğru yürüdüyse de öteki yakasını bırakmıyor, basamakta durarak yolunu kesiyor, hikâyesine devam ediyordu. En sonunda, değirmenci, o basit insanlardaki acayip zevkle Sabin'in hastalığından, bire bin katarak söz etmeye başlayınca Christophe'un sabrı tükendi. (Ke-

derinden bağırmamak için kendini tutuyordu). Birden adamın sözünü kesti, soğuk bir tavırla:

— Affedersiniz, gitmem gerek! dedi.

Sonra Allahaısmarladık bile demeden yanından ayrıldı.

Bu duygusuzluk değirmenciyi fena halde içerletti. Kız kardeşile Christophe arasındaki gizli yakınlığı anlamamış değildi. Şimdi, onun bu duygusuzluğunu pek canavarca buluyordu: Christophe'un kalpsizin biri olduğuna hükmetti.

Christophe doğru odasına koştu; fena halde bunalmıştı. Eşyalar götürülünceye kadar dışarı çıkmadı... Pencereden bakmamaya yemin etti; ama pencerenin bir köşesinden, sevdiğinin eşyalarının götürülüşünü seyretti... Araba gözden kaybolunca, sokağa fırlamak: «Durun!.. Götürmeyin onları!.. Bırakın bana!..» diye bağırmak geldi içinden. Hepsini almamaları, hiç olmazsa ona bir şey, tek bir şey bırakmaları için yalvarmak istiyordu. Fakat değirmenciye bunu nasıl söyliyebilirdi? Onun bir şeyi değildi ki. Sonra Sabin'i sevdiğini de bilmiyordu; bir başkasına nasıl açabilirdi sırrını?.. Yalnız bir kelimecik söyliyebilse, hıçkıra hıçkıra ağlayabilseydi... Hayır, hayır, susmak gerekiyordu, her şeyin böyle kaybolmasına seyirci kalmak gerekiyordu; batan gemiden tek bir şey kurtaramadan...

Her şey sona erdikten, ev boşaldıktan, sokak kapısı değirmencinin ardından kapandıktan, araba, camları sarsa sarsa uzaklaştıktan ve gürültüsü işitilmez olduktan sonra, Christophe kendini yere attı, bir damla yaş akmıyordu gözünden, kafasında tek bir düşünce yoktu, ne acı duyuyor, ne de içinde bulunduğu durumdan kendini kurtarmaya çalışıyordu; bütün vücudu donmuştu sanki... Ölü gibi hareketsiz, yere serilmişti...

Kapı vuruldu... Hiç ses çıkarmadı. Yeniden vuruldu... Kapıyı kilitlemeyi unutmuştu... Rosa içeri girdi... Christophe'u böyle boylu boyunca yere uzanmış görünce olduğu yerde durarak korkuyla bağırdı. Christophe öfkeyle:

— Ne var? Ne istiyorsun benden?.. Rahat bırak beni!.. diye haykırdı.

Rosa sırtını kapıya dayıyarak duruyor; ne içeri girebiliyor, ne de çekilip gidebiliyordu:

— Christophe!.. dedi.

Christophe bir şey söylemeden ayağa kalktı. Kendisini bu durumda gördüğü için utanmıştı. Eliyle üstündeki tozları silkerek:

— E, ne istiyorsun bakalım?.. diye sert bir sesle sordu.

Rosa, çekine çekine:

— Affedersin, Christophe!.. dedi. Şey... Sana bir şey getirdimdi de...

Elinde bir şey vardı. Christophe'a uzatarak:

— İşte! dedi. Bertold'dan onun anısı olarak bir şey istedim. Senin hoşuna gideceğini düşünmüştüm de!..

Bu, gümüş çerçeveli küçük bir cep aynasıydı. Sabin saatlerce buna bakarak seyrederdi kendini... Süse düşkünlüğünden çok, işsizlikten... Christophe aldı, kızın elini tuttu:

— Oh!.. Rosa!.. dedi.

Şimdi bir anda bu kızın iyiliği karşısında ezilmiş, ne kadar haksızlık ettiğini anlamıştı. Büyük bir heyecanla Rosa'nın önünde diz çöküp elini öptü:

— Affet... Affet beni!.. dedi.

Rosa önce bir şey anlamamıştı; sonra her şeyi anladı; yüzü kızardı, ağlamaya başladı. Christophe'un şöyle demek istediğini anlıyordu:

— Sana karşı haksızlık ettimse affet beni... Eğer seni... seni sevmedimse... seni hiç sevemiyeceğim için affet!..

Elini Christophe'un elinden çekmedi; öptüğü elin kendi eli olmadığını biliyordu. Şimdi Christophe yanağını Rosa'nın eline dayamış kana kana ağlıyordu ve onun, her şeyi anladığını biliyordu; onu sevemediği, ona acı çektirdiği için derin bir kederle burkuluyordu yüreği...

Odanın alaca karanlığında, bir süre, böyle ağlaşarak durdular.

Nihayet Rosa elini çekti. Christophe hâlâ:

— Affet!.. diye mırıldanıyordu...

Rosa elini yavaşça Christophe'un başına koydu. Ses-

sizce öpüştüler; dudaklarında göz yaşlarının buruk tadını duymuşlardı.

Christophe yavaşça:

— Daima arkadaş olarak kalacağız! dedi.

Rosa başını sallıyarak odadan çıktı; kederinden ağzını açacak hali yoktu.

Şimdi ikisi de bu dünyanın ne kadar kötü olduğunu, sevenin sevilmediğini düşünüyorlardı. Sevilen de sevmiyordu. Seven ve sevilen de ayrılıyorlardı er geç, günün birinde... Acı duyan, acı veriyordu... En bahtsız olan da her zaman acı çeken değildi.

•

Christophe yeniden evden kaçmaya başladı... Karşıki boş evin perdesiz pencerelerine bakmaya yüreği dayanmıyordu.

Bir olay kederini büsbütün arttırdı... İhtiyar, alt katı kiraya vermekte acele etmişti. Christophe bir gün Sabin'in odasında yabancı yüzler gördü... Giden, kaybolan hayatın son izlerini de silerek yeni bir hayat başlıyordu...

Evde duramaz olmuştu artık. Her gün sabahtan akşama kadar dışarıda kalıyor, geceleyin dönüyordu, karanlıkta hiçbir şey görmemek için... Yeniden kırlarda dolaşmaya başladı. Elinde olmadan yolu Bertold'un çiftliğine düşüyordu. Ama içeri girmiyor, yaklaşmaya cesaret edemiyerek, uzaktan dönüp geçiyordu... Bir tepenin üstünde bir yer buldu. Oradan çiftlik, ova ve nehir çok iyi görülüyordu... Artık günlük gezintisinin son durağı burası olmuştu. Oradan suyun kıvrıla kıvrıla akışını seyrediyor: tâ uzaklara bakarken, salkım söğütlerin altından, Sabin'in yüzüne bürünen ölümün gölgesini görüyordu... Yine oradan yanyana, birbirine o kadar yakın ve o kadar uzak, sabahladıkları odaların pencerelerini görüyordu... Burada yalnız bir kapı ayırıyordu onları... Ebediliğin kapısı... Oradan mezarlığı görüyordu... Mezarlığa adım atmaya cesaret edememişti; çocukluğundan beri bu çürümüş topraklardan

nefret eder, sevdiklerinin anısını buralara bağlamak istemezdi. Ama yukarıdan ve uzaktan o küçük ölüm alanı hiç de korkunç görünmüyordu; sükûnet içindeydi, güneşin altında uyukluyordu... Uyumak!.. Ne kadar severdi o, uyumayı!.. Şimdi burada hiç bir şey onu rahatsız etmeyecekti. Tarlalardan horoz sesleri geliyordu. Çiftlikten değirmenin gürültüsü, tavukların gıdaklamaları oynayan çocukların bağrışmaları duyuluyordu. Sabin'in küçük kızını görüyor, onun koştuğunu farkediyor, gülüşünü işitiyordu. Bir kere onu, çiftlik kapısının kenarındaki yolda bekledi: geçerken yakalayarak hırsla kucakladı... Küçük, korkarak ağlamaya başladı. Onu çoktan unutmuştu bile. Küçük kıza:

— Burayı seviyor musun?.. diye sordu.

— Evet, eğleniyorum.

— Eski eve dönmek istemez misin?..

— Hayır!..

Bu konuşmadan sonra küçük kızı salıverdi. Bu çocuk ilgisizliği onu üzmüştü. Zavallı Sabin!.. Ama bu çocuk yine de ondan bir parçaydı. Fakat o kadar az ki!.. Kız annesine benzemiyordu: ondan dünyaya gelmişti ama, onda yaşadığı o büyülü günlerden, o kaybolan varlıktan sadece hafif bir koku kalmıştı; sesinin âhengi, dudaklarının hafifçe bükülüşü, başını eğişi... Alt tarafı bambaşka bir insandı; şimdi Sabin'in varlığına karışmış olan bu varlıktan Christophe nefret ediyordu... Kendi kendine bile itiraf etmek tiksindiriyordu onu...

Christophe Sabin'i yalnız kendinde buluyordu... Her yerde ardından geliyordu. Ama, yalnız kaldığı zaman ancak onunla birlikte hissediyordu kendisini... Hiç bir yerde, bu sığınakta, bu tepede, onun hâtırası ile dolu olan bu yerlerdeki kadar onu kendine yakın hissetmiyordu. Uzun yollar aşarak buraya geliyor, tıpkı bir randevuya yetişmek ister gibi tırmanıyordu bu tepeye: gerçekten de burada randevusu vardı. Buraya gelir gelmez de toprağa boylu boyunca uzanırdı. Onun da yattığı bu toprağa... Gözlerini kapıyor ve Sabin'i duyuyordu bütün varlığında... Yüzünün çizgilerini görmüyor, sesini duymuyordu: gerek yoktu

buna; o içine dolmuştu; bütün varlığını kaplamıştı; Sabin onun *olmuştu bütün* varlığıyla. Bu ihtiraslı rüya çalkantısı içinde, hiçbir şey görmüyor, hiç bir şey duymuyor; yalnız bir şey hissediyordu: onunla beraber olduğunu...

Bu hal kısa sürdü... Doğrusunu söylemek gerekirse, yalnız bir kere içtenlikle yaşamıştı bu ânı... Daha ertesi gün, iradesiyle canlandırmak istemişti bunu... O zamandanberi yeniden yaşamak için çırpınmış durmuştu, ama boşuna. Bir an başarmıştı bunu, bir şimşek çakmış gibi; nûra boğulmuştu; ama uzun geceler, saatler boyunca bekliyerek.

— Zavallı Sabin! diye düşünüyordu; seni unuttular; benden başka seven yok seni; senin anını *bir hazine* gibi yalnız ben saklıyorum. Sen benimsin, bendesin, seni bırakmıyacağım hiç!..

Böyle diyordu kendi kendine... Çünkü, Sabin'in anısı uzaklaşmaya başlamıştı bile: parmakların arasından suyun süzülüşü gibi, düşüncelerin arasından kaçıp gidiyordu. Christophe her gün, randevusuna gidiyor onu düşünmek istiyor, gözlerini yumuyordu. Fakat yarım saat bir saat, iki saat sonra hiç bir şey düşünmemiş olduğunu görüyordu. Vadiden gelen gürültüler, su bendlerinin uğultusu, tepede otlayan iki keçinin çıngırak sesleri, rüzgârın fundalardaki hışırtısı, toprağın suyu emdiği gibi onun zihnine sızmaktaydı. O buna çok kızıyordu. Düşüncesi bir an onun isteğine boyun eğiyor, sevdiği hayali canlandırır gibi oluyor ama sonra gevşiyor, yoruluyor, uyukluyor ve kendini tembelce duyumların akışına bırakıyordu.

Christophe gömüldüğü uyuşukluktan silkinerek, Sabin'i bulmak umudu ile yine yollara düşüyordu... Onu vaktiyle gülüşünün yansıdığı aynada arıyor; ellerinin ıslattığı suyun kıyısında arıyor... ne yazık ki, aynada da, suda da yalnız kendi hayalini görüyordu. Bu kadar uzun yürümenin verdiği sinirlilik, havanın serinliği, damarlarında hızlı hızlı dolaşan kanı, içinde müzik nağmeleri uyandırıyordu. Kendini avutmaya çalışarak:

— Sabin, Sabin!.. diye içine çekiyor. Türkülerini ona armağan ediyor, sevgisini ve acısını bu türkülerde dile ge-

tirmek istiyor. Ama boşuna: sevgi de, acı da canlanıyor; fakat zavallı Sabin'den eser yok burada. Sevgi de, acı da geleceğe yönelmiştir; geçmişe değil. Christophe'un gençliğine karşı bir şey yapmak elinde değildir... Damarlarındaki özsuyu yepyeni bir coşkunlukla sarıyor benliğini. Kederi, pişmanlıkları, o temiz ve yakıcı sevgisi, o bastırılmış istekleri, kanını tutuşturan ateşi, büsbütün alevlendiriyordu. Yasını aşarak kalbi, sevinçli, güçlü darbelerle çarpmaktaydı; coşkun türküler sarhoşça nağmelerle çalkanıyor, her şey hayatı kutluyordu; keder bile bir şenlik havasına bürünmekteydi. Christophe, kendi kendini daha çok hayale kaptırmayacak kadar açık yaradılışlı bir insandı; bunun için de kızıyordu kendine...

Sonunda, hayat her şeye üstün geliyordu... Ruhu ölüm kederi içinde, ve benliği hayat dolu, *Christophe* bu yeniden fışkıran kuvvete, bu çılgınca ve anlaşılmaz yaşama sevincine bırakıyordu kendisini... Öyle bir sevinçdi ki bu; acı; merhamet, umutsuzluk, kaybolan bir varlığın açtığı unulmaz yaralar, bütün o ölüm kâbusları, hepsi, hepsi, kuvvetli insanlarda bu sevinci, bu yaşama hırsını kamçılamaktan başka bir şey yapmıyordu.

Sonra Christophe biliyordu ki, ruhunun derinliklerinde, Sabin'in gölgesini barındırdığı öyle bir köşe vardı ki, hayatın seli onu buradan alıp götüremezdi. Her insan, içinde, küçük bir mezarlık gibi, sevdiklerini taşır. Yıllar boyunca uyurlar orada... Hiç bir şey tedirgin etmez onları. Nihayet bir gün, çukur açılır, ölüler dışarı çıkar, soluk dudaklarıyle sevene, sevilene bir çocuğun ana karnında uyuyuşu gibi, anılarını içinde taşıyana gülümserler...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADA

Yağmurlu yazdan sonra pırıl pırıl bir sonbahar gelmişti... Bahçelerde, pıtrak gibi meyvalar sarkıyor dallardan... Kırmızı elmalar, fildişi yuvarlaklar gibi parlıyor... Daha şimdiden mevsim sonu yapraklarına bürünen bazı ağaçlar var: ateş rengi, meyva rengi, olgun kavun rengi, portakal rengi, meyva rengi, olgun kavun rengi, portakal rengi, kızarmış et rengi... Ormanlarda yer yer vahşi aydınlıklar tutuşuyor; çayırlarda, küçücük pembe alevler yükseliyordu sanki çiğdemlerden...

Christophe tepeden iniyordu... Yokuşa ayak uydurup, geniş adımlarla, hemen hemen koşarak yürümekteydi. Dudaklarında hep bir müzik cümlesi vardı, gezintiye başladığındanberi ritminden kurtulamıyordu bir türlü... Yüzü kıpkırmızı, göğsü, bağrı açık, kollarını sallayıp deli gibi gözlerini fıldır fıldır oynatarak yürüyordu...

Birden bir yol dönemecinde; iri sarışın bir kız çıktı karşısına... Bir duvara tırmanmış, erik atıştırıyordu. İkisi de şaşırıvermişlerdi birden... Kız, ağzı eriklerle dolu; önce şaşkın şaşkın baktı ona, sonra bir kahkaha salıverdi. Christophe da güldü... Bu kıza bakmak zevk veriyordu insana... Kıvırcık sarı saçları güneş pırıltılarıyla sarmıştı yuvarlak yüzünü, pembe dolgun yanaklarını... İri iri mavi gözleri vardı... Biraz iri burnunun ucu, meydan okurcasına yukarıya baktı; minicik, kıpkırmızı ağzından beyaz dişleri görülüyor, hafifçe dişlek... Obur çenesi, serpilmiş, tombul vücuduyla sağlam yapılı, hoş bir kız...

Christophe:

— Afiyet olsun!.. diyerek yoluna gitti.

Ama kız ,arkasından bağırıyordu:

— Baksanıza!.. Ne olur, durun!.. İnemiyorum!.. Yardım eder misiniz bana?.. diye bağırdı.

Christophe geri döndü, kıza; oraya nasıl çıktığını sordu.

— Pençelerimle!.. Çıkması kolay!..

— Hele böyle insanın ağzını sulandıran meyvaları görünce, değil mi?..

— Evet... Ama insan yedikten sonra inemiyor, yolunu bulamıyor bir türlü!..

Christophe, duvarın üstündeki ağaca tünemiş kıza bakarak:

— Orada pek keyifli görünüyorsunuz. Rahat rahat oturun; yarın görüşürüz... Allahaısmarladık!..

Fakat yerinden kımıldamamıştı; duvarın altında duruyordu...

Kız yapmacıktan korkmuş gibi yapıyor, bırakıp gitmemesi için dudaklarını bükerek yalvarıyordu...

Bir süre gülerek bakıştılar. Kız, asıldığı dalı göstererek:

— İster misiniz?.. diye sordu.

Otto ile yaptıkları kır gezintilerinden beri, Christophe'ta başkasının malına saygı diye bir şey kalmamıştı, gözünü kırpmadan aldı. Kız onu erik bombardımanına tutarak eğlendiriyordu... Christophe erikleri yiyip bitirdikten sonra sarışın kız:

— Hadi artık!.. dedi.

Christophe muzipçe bir zevkle yerinden kımıldamadı. Kız duvarın üstünde sabırsızlanıp duruyordu.

Sonunda Christophe:

— Hadi bakalım!.. diyerek, ona kollarını uzattı.

Tam ineceği sırada kız, aklına bir şey gelmiş gibi:

— Durun! Biraz erik toplıyayım!..

Elinin uzandığı yerden en güzel erikleri koparark, bulûzunun içine doldurdu:

— Dikkat!.. Ezeceksiniz!..

Christophe'un içinden böyle yapmak gelmişti.

Kız duvarın üstünden aşağıya doğru sarkarken kendini Christophe'un kollarına bıraktı. Christophe güçlü, kuvvetli bir çocuk olduğu halde, kızın ağırlığıyla iki büklüm oldu, az kalsın arka üstü yuvarlanacaktı... İkisi de bir boydaydılar... Yanakları birbirine dokunuyordu... Christophe kızın, yapış yapış erikli dudaklarını öptü, kız da hiç çekinmeden onu öpmüştü.

Christophe:

— Nereye gidiyorsunuz?.. diye sordu.

— Bilmem!

— Yalnız mı gezmeğe çıkmıştınız?..

— Hayır, arkadaşlarım vardı, kaybettim onları!..

Bunları söyliyerek, «Hu-hu!..» diye bütün kuvvetiyle bağırdı.

Cevap veren olmamıştı.

O da bir daha seslenmedi. Gelişigüzel, yol boyunca yürümeye başladılar.

Kız:

— Ya siz nereye gidiyorsunuz?.. diye sordu.

— Ben de bilmiyorum nereye gittiğimi!..

— Çok iyi! Beraber gideriz öyleyse!..

Sonra, yarı açık bulûzunun içinden çıkardığı erikleri tıkınmaya başladı.

Christophe:

— Hasta edeceksiniz kendinizi! dedi.

— Bir şey olmaz!.. Sabahtan akşama kadar yerim!

Buluzunun açık yakasından Christophe, kızın iç gömleğini görüyordu.

Kız:

— Hepsi öyle sıcak ki şimdi... dedi.

— Bakalım!..

Kızın gülerek uzattığı erikleri aldı, yedi... Kız küçük bir çocuk gibi, elindeki eriği emerek, yan gözle bakıyordu... Christophe bu maceranın nasıl sona ereceğini kestirememişti. Ama kız, ne olacağını biliyordu... Beklediği bir şey vardı!

Ormanın içinden;

— Hu... hu!.. diye sesler duyuldu.

Kız da:

— Hu... hu!.. diye cevap verdi. Ah, işte geliyorlar! dedi. Ne iyi!..

Halbuki içinden böyle demiyordu... Yalnız, kadınların düşündüklerini söylemeleri beklenmemeli! Çok şükür böyle! Yoksa ahlâk diye bir şey kalmazdı yeryüzünde...

Sesler yaklaşıyordu... Arkadaşları yola çıkmak üzereydiler. Kız bir sıçrayışta yolun kenarındaki hendeğin içine atladı; bunun yanındaki tümseğe tırmandı, ağaçların arkasına saklandı. Christophe hayretle onun bütün bu yaptıklarını seyrediyordu... Kız, emir verir gibi bir hareketle onu da yanına çağırıyordu... Ardından gitti. Kız ormanın içine daldı. Yeniden:

— Hu... hu!.. diye bağırdı... Arasınlar beni!.. diyordu.

Yoldan geçenler, durup, ses nereden geliyor diye etraflarına bakınıyorlardı. Arkadaşları da ormana daldılar. Fakat o, olduğu yerde durmadı. Sağa, sola saparak eğleniyordu... Ötekiler, gırtlaklarını patlatırcasına bağırıp durdular. O ise, hiç ses çıkarmadan bekliyor, sonra ters yönden sesleniyordu...

Sonunda arkadaşları bağırmaktan bıktılar, onu yanlarına getirmenin en iyi yolu, aramamaktır, diye düşünerek:

— Uğurlar olsun!.. diye bağırarak çekilip gittiler.

Kız, kendisiyle ilgilenmedikleri için içerledi... Arkadaşlarından kurtulmak istiyordu ama onların bu kadar çabuk uzaklaşmaları hoşuna gitmemişti. Christophe budalaca bir rol oynuyor gibiydi; tanımadığı bir kızla oynanan bu yavan saklambaç oyunu âdeta eğlendiriyordu onu. Yalnızlıklarından yararlanmayı aklına getirmemişti. Kız da düşünmemişti böyle bir şeyi; öfkesinin arasında Christophe'u unutmuştu.

Ellerini birbirine vurarak:

— O!.. Bu kadarı da fazla doğrusu!.. İşte beni bırakıp gittiler!..

Christophe da:

— Ama siz böyle istediniz!.. dedi.

— Hiç de değil!

— Kaçtınız onlardan!

— Kaçtımsa, bu benim bileceğim bir şey, onları ilgilendirmez. Onların aramaları gerekirdi. Ya kaybolursam!

Olacakları, sanki olmuş gibi düşünüp haline acınmaya başlamıştı:

— Oh!.. Bilirim onlara yapacağımı ben!

Yolunu değiştirerek hızlı hızlı yürümeye başladı.

Yolun ortasında Christophe'u hatırladı ve ona yeniden baktı... Çok geç kalmıştı... Gülmeğe başladı. Biraz önceki şeytanlığı yoktu şimdi. Christophe'a ilgisizce bakıyordu. Hem sonra acıkmıştı da... Midesi yemek saatinin geldiğini hatırlatıyordu ona; kır lokantasına bir an önce gidip arkadaşlarını bulmak için acele ediyordu... Christophe'un koluna girdi... Bütün ağırlığıyla ona yaslanıyordu. Bir taraftan da, yorgunluktan bitkin bir halde olduğunu söyliyerek sızlanıp duruyordu... ama bu, güle oynaya, Christophe'u kolundan çekip yokuş aşağı koşturmasına engel olmuyordu.

Konuşmaya başladılar... Kız, Christophe'un kim olduğunu öğrendi: adını duymamıştı; müzisyen oluşuna da pek öyle fazla önem vermedi. Christophe da onun Kaiserstrasse'deki bir elbise mağazasında çalıştığını; adının Adelheid olduğunu; ama arkadaşlarının Ada dediklerini öğrendi. Gezinti arkadaşlarının biri kızdı, o da aynı mağazada çalışıyordu. Öteki arkadaşları üç delikanlıydı; bunlardan ikisi Weiller bankasında memurdular; çok efendi çocuktular ikisi de; üçüncü genç de bir büyük mağazada tezgâhtardı. Pazardan yararlanıp Brochet lokantasına gitmeye karar vermişlerdi... Buradan çok güzel görünüyordu Rhein'ın manzarası; sonra vapurla döneceklerdi.

Lokantaya geldikleri zaman ötekileri çoktan gelip yerleşmiş buldular. Ada, arkadaşlarına çatmaktan geri kal-

madı; kendisini böyle kalleşçe bırakıp gitmelerinden yakındı. Kendisini kurtardığını söyleyerek Christophe'u onlara tanıttı. Ama ötekiler kızın sızlanmalarına kulak asmadılar... Christophe'un ününü duyduklarını söylediler. Tezgâhtar, onun bazı parçalarını hatırlamıştı... (Bunu söyliyerek bir hava tutturdu). Arkadaşlarının Christophe'a gösterdikleri saygı Ada'yı da etkilemişti. Öteki kız da ilgilendi onunla... «Myrrha» diyorlardı ona, (aslında adı Johanna'ydı), sık sık gözlerini kırpan, çıkık alınlı, saçları iyi taranmış, esmer bir kızdı bu. Çinliye benzeyen, *hareketli, zeki görünüşlü, sevimli bir yüzü vardı; o da Bay* **Hoffmusicus**'a yakınlık göstermekte ötekilerden geri kalmıyordu. Christophe'dan sofralarına şeref vermesini rica ettiler.

Şimdiye kadar hiç böyle bir eğlencede bulunmamıştı; onu iltifatlara boğuyorlardı; iki kız da, pek iyi arkadaş olmakla beraber, Christophe'u birbirlerinin elinden almak için yarışa girmiş gibiydiler. İkisi de Christophe'a kur yapmaya başlamışlardı: sinsi bakışlı, çok nazik davranışlı Myrrha, masanın altından ayağını onun ayağına değdiriyor, Ada da güzel gözlerini süzerek, kırmızı dudaklarını emerek, güzelliğinin bütün imkânlarını kullanarak, açıkça cilve yapıyordu. Bu biraz bayağı koketlikler Christophe'un canını sıkmıştı. Bu iki hoppa kız, evinde etrafını çeviren suratsız insanları unutturmuşlardı ona yine de.

Myrrha, Christophe'un dikkatini çekmişti: Ada'dan daha zeki görünüyordu; ama o yüzsüzce hareketleri ve anlamlı gülüşü onu hem geri itiyor, hem de çekiyordu... Halbuki Ada'nın alımlı güzelliğiyle boy ölçüşemezdi; bunu genç kızın kendi de biliyordu. Partiyi kaybettiğini anlayınca, yine hep gülümsiyerek, sabırla fırsatını kolluyordu... Ada, üstünlüğünü hissettiği için, daha ileri gitmek ihtiyacını duymuyordu. Yaptıkları hep arkadaşının canını sıkmak içindi; bunu da başarmıştı; memnundu. Ne var ki kendi oyunu ile kendi kaybetmişti. Christophe'un gözlerinde, onun içinde tutuşturduğu ihtirası okuyordu; şimdi bu ihtiras onun içini de yakmaya başlamıştı. Konuşmuyor-

du. Kaba şakalarından vazgeçmişti: sessizce bakışıyorlardı. Dudaklarında, öpücüklerinin tadını duyuyorlardı hâlâ. Zaman zaman, ötekilerin eğlencelerine karışıyor; sonra gizlice biribirlerini süzerek susuyorlardı. Sonunda, duygularını dışarı vurmaktan korkuyormuş gibi birbirlerine bakmaz oldular. İçlerine çekilerek, isteklerini olgunlaştırıyorlardı.

Yemek bitince, gitmeye hazırlandılar... Vapur iskelesine gitmek için, iki kilometre kadar yürümeleri gerekiyordu; yolları ormandan geçiyordu...

Önce Ada kalktı, arkasından da Christophe... Kapının önünde durarak ötekileri beklediler... Konuşmadan, yanyana duruyorlardı. Ortalığa çöken kalın sisi lokantanın önündeki fenerin ışığı delebiliyordu ancak...

Ada, Christophe'un elini tuttu, evin arkasındaki, karanlık bahçeye götürdü... Bir balkondan sarkan asma yapraklarının meydana getirdiği perdesinin arkasına gizlendiler... Ortalık iyice kararmıştı. Birbirlerini görmüyorlardı. Rüzgâr çamların tepesini dalgalandırmaktaydı. Christophe, parmaklarında, Ada'nın parmaklarının ılıklığını ve göğsündeki ay çiçeğinin kokusunu duyuyordu.

Birden kız onu kendine çekti; Christophe'un dudakları Ada'nın sisten nemlenmiş saçlarına değmişti... Gözlerini, kirpiklerini, burnunu, çıkık elmacık kemiklerini, ağzının kenarını öptü, sonra dudaklarını dudaklarına yapıştırarak öylece kaldı...

Ötekiler dışarı çıkmışlardı:

— Ada!.. diye sesleniyorlardı.

Ama onlar birbirlerine sarılmış, kımıldamadan, soluk almadan duruyorlardı oldukları yerde.

Myrrha'nın sesini duydular:

— Önden gitmiş olacaklar!

Arkadaşlarının avak sesleri gecenin karanlığında uzaklaşmıştı... Dudaklarının arasında ihtiraslı bir mırıltıyı boğarak, daha kuvvetle birbirlerine sarıldılar.

Uzaktan bir köyün saat kulesinin çanı duyuldu... Koparcasına birbirlerinin kollarından ayrıldılar... Koşa ko-

şa iskeleye gitmeleri gerekiyordu. Tek kelime söylemeden, kolları birbirlerinin omuzunda, uygun adımla yola koyuldular...

Kırlarda kimsecikler yoktu; on adım ötesi görülmüyordu sisten... O tatlı gecede, büyük bir rahatlık içinde ve güvenle yürüyorlardı... Ayaklarını yolun taşlarına çarpmamışlardı hiç. Geciktikleri için kestirme bir yola saptılar. Bu patika, bağlar arasından başaşağı indikten sonra, yavaş yavaş dikleşmeye başlıyarak tepenin etrafını dolanıyordu. Sisin arasından nehrin gürültüsünü ve iskeleye gelmekte olan vapurun çarklarından çıkan sesi duyuyorlardı. Yoldan ayrılarak, tarlaların içinden koşmaya başlamışlardı... Sonunda Rhein'ın kıyısına vardılar. Ama iskele epey uzaktaydı. Ve bunun için de keyifleri bozulmamıştı... Ada, akşamki yorgunluğunu unutmuştu. Bütün gece, ayak seslerini yutan otlara basa basa, koyu sisin içinde, ay ışığı beyazlığına bürünmüş nehir boyunca sabaha kadar yürüyebilirlerdi...

Vapur, düdüğünü öttürerek, görünmeyen bir canavar gibi ağır ağır uzaklaştı. Gülüşerek :

— Bir sonrakiyle gideriz! dediler.

Nehrin kıyısında, dalgalar, ayaklarının dibine ahenkli bir hareketle çarpıp parçalanıyordu.

Vapur iskelesinde onlara :

— Son vapur gitti!.. dediler.

Christophe'un yüreği çarpmaya başlamıştı... Ada, arkadaşının kolunu daha kuvvetle sıkarak:

— Eh! dedi. Ne yapalım... Yarınkiyle gideriz!..

Az ötede, sisin içinden, bir taraçanın demirine asılmış bir fenerin soluk ışığı görülüyordu... Biraz daha ötede pencerelerde ışık vardı... Küçük bir oteldi burası...

Ufacık bir bahçeden içeri girdiler. Ayaklarının altında kumlar çıtırdıyordu. İçeri girdikleri sırada ışıklar söndürülmekteydi.

Ada, Christophe'un kolundan çıkmadan, bir oda istedi..

Küçük bahçeye bakan bir oda verdiler. Christophe

pencereden sarktı... Nehrin fosforlu pırıltısını, açık tek bir göz gibi yanan fenerin ışığını gördü; camına geniş kanatlı sinekler yapışıyordu.. Kapı kapandı...

Ada, yatağın kenarında, ayakta duruyor ve gülümsüyordu... Christophe ona bakmaya cesaret edemiyordu; o da bakmıyordu kendisine; ama kirpiklerinin arasından Christophe'un bütün hareketlerini izliyordu... Her adımda tahtalar gıcırdıyor; evin içindeki en küçük bir gürültü geliyordu buraya kadar. Yatağa oturdular... sessizce birbirlerine sarıldılar.

•

Bahçedeki titrek ışık sönmüştü.. Her şey söndü...

Gece... Uçurum... Ne ışık... Ne bir düşünce... Varlık... Varlığın gücü, karanlık, kemiren gücü... Güçlülerin güçlüsü sevinç... Zalim sevinç... Varlığı yutan sevinç... Boşluğun taşı yuttuğu gibi... İsteğin düşünceyi sömüren hortumu... Gecenin karanlığında yuvarlanan sarhoş dünyaların saçma, çılgınca yasası...

Gece... Şimdi vücutları biribirinde, biribirinin ılıklığında eriyen iki yaratığın uyuşukluk uçurumuna birlikte yuvarlanışı... Öyle bir gece ki; geceler boyu... Öyle saatler ki; yüzyıllar süresince... Bir arada görülen rüya... Gözü kapalı konuşmalar... Yarı uyku içinde birbirini arayan çıplak ayakların tatlı, kaçamak temasları, gözyaşları, gülüşleri, varlığın boşluğunda sevişmenin mutluluğu, beyinlerinde dalgalanan hayaller, uğultulu gecenin hayaletleri... Evin önündeki küçük koydan Rhein'ın çalkantısı duyuluyor... Kayalıklara çarpan dalgalar yağmur gibi serpiliyor kumsala. Geminin dubası, suyun ağırlığı altında çatırdayıp, gıcırdıyor... Zinciri gerilip gevşedikçe, paslı bir demir sesi çıkarıyor. Yatak sanki bir kayık... Yanyana, başdöndürücü bir akıntı sürüklüyor onları.. Sanki boşlukta sallanıyorlar... Boşlukta süzülen bir kuş gibi... Gecenin karanlığı büsbütün artıyor... Boşluk, daha derin bir boşluk. Sımsıkı sarılıyorlar birbirlerine. Ada ağlıyor;

Christophe'un hiçbir şey düşündüğü yok... İkisi de karanlığın dalgalarına karışıp siliniyorlar...

Gece... Ölüm... Neden yeniden yaşamak?..

Tanyeri ağarıyor, hafif bir aydınlık ıslak pencereleri yalamakta. Hayatın ışığı baygın vücutlarda yeniden tutuşuyor, Christophe uyanıyor. Ada'nın gözleri ona dalmış. Başları aynı yastığa gömülü. Kolları birbirine kenetlenmiş. Dudakları birleşiyor. Bir kaç dakikada yaşanan bütün bir hayat: Güneşli, yüce, durgun günler...

«Neredeyim?!... Yalnız mıyım, yoksa iki kişi mi?... Yaşıyor muyum hâlâ?.. Benliğimi duymuyorum artık... Çepçevre sonsuzluk sarmış beni... Bende iri, sâkin gözlü bir heykel ruhu var; içinde Tanrılar dağının huzuru...»

Yüzyıllar uyumuşlardı da şimdi uyanıyorlardı sanki.. Sabahın alışılmış gürültüleri, uzaktan uzağa gelen çan sesleri, bir kayık geçiyor, küreklerin ucundan damlayan suların şıpırtısı. Yoldan geçenlerin ayak sesleri... bütün bunlar uyuklayan mutluluklarını okşuyor, yaşadıklarını hatırlatıyor, yaşamanın hazzını yudum yudum tattırıyordu onlara...

•

Pencerenin önünden homurdanarak geçen vapurun gürültüsü Christophe'u uyandırdı... Şehirdeki günlük işlerine vaktinde başlayabilmek için saat yedide gitmeyi kararlaştırmışlardı. Christophe:

— İşitiyor musun? diye fısıldadı.

Ada, gözlerini açmadı, gülümsedi, dudaklarını uzattı, onu öpmek için davrandı, sonra başını Christophe'un omuzuna bıraktı... Christophe camdan vapurun bacasını, boş güverteyi, savrulan dumanları gördü... Sonra yeniden daldı...

O farkında olmadan bir saat geçmişti. Saatin vurduğunu duyunca hayretle sıçradı, sevgilisinin kulağına:

— Ada!.. diye fısıldadı... Hadi, saat sekiz.

Ada, gözleri hep kapalı, neşesi kaçmış gibi dudağını bükerek:

— Oh!.. Bırak beni uyuyayım! dedi.

Sonra Christophe'un kollarından kendini kurtararak, yorgun yorgun içini çekti, sırtını dönerek yeniden uykuya daldı.

Christophe onun yanında uzanıp yatıyordu. Aynı ılıklık içine gömülmüştü vücutları. Hülyalara daldı. Kanının damarlarında sâkin, fakat kuvvetli akışını duyuyordu. Berrak duyuları en küçük izlenimleri bile saf bir tazelikle hissediyordu. Kuvvetinin ve gençliğinin sevinci içindeydi.. Bir erkek olmanın övüncü vardı içinde. Derin bir mutlulukla gülümsüyordu ve yalnız hissediyordu kendini: yalnız, her zaman olduğu gibi; belki de her zamankinden daha yalnız; ama kedersiz, Tanrısal bir yalnızlıktı bu. Artık ne o yakıp kavuran ateş vardı, ne karanlık. Pencerenin karşısında sırtüstü uzanmış, gözleri, pırıl pırıl parlayan sisli havayla kamaşarak, gülümsedi:

— Yaşamak ne güzel şey!..

Yaşamak... Bir kayık geçti... Birden sağ olmayanları düşündü... Geçmiş bir kayıkta onunla beraberdiler. İkisi!... O?... Hayır, şimdi şu yanı başında yatan değil. Sevdiği biricik kadın.. Ölen zavallı kadın... Şimdi nasıldı orada?...

Bu odaya, bu yatağa nasıl gelmişlerdi?... Ona baktı: tanımıyordu onu, yabancıydı kendisine. Dün sabah onun için böyle bir insan yoktu... Onun hakkında ne biliyordu? Akıllı olmadığını biliyordu. İyi olmadığını biliyordu ve şimdi, bu soluk ve uykudan şiş yüzü, dar alnı, soluyan yarı açık ağzı, şiş ve sarkık dudaklarıyla da güzel değildi hiç. Onu hiç sevmediğini anlıyordu. Birden derin bir acı hançer gibi saplandı kalbine. Daha ilk anda bu yabancı dudakları mı öpmüştüm, birbirimizi daha ilk tanıdığımız gece bu kayıtsız güzel vücut benim olmuştu! diye düşünüyordu. Ama, yanı başında yaşayıp öldüğünü görmüştü o asıl sevdiği kadının. Bir kerecik saçlarına dudaklarını değdirememiş, varlığının kokusunu duyamamıştı. Artık yoktu o. Her şey eriyip gitmişti. Toprak elinden almıştı; ve Christophe engel olmamıştı buna!...

Şimdi, yanı başında uyuyan mâsum kızın yüzünün çizgilerini seyrederken, kötü kötü bakıyordu ona. Ada, kendisine bakıldığını hissederek kaygılanmıştı. Kurşun gibi ağırlaşan göz kapaklarını açmak için büyük bir çaba gösterdi; gülümsemeye çalıştı; kararsızlık içinde uyanan bir çocuk gibi :

— Bakma bana, *çirkinim!.. dedi* ve *yeniden* yatağına gömülerek mırıldandı :

— Oh!.. O kadar uykum var ki!..

Christophe gülmekten alamadı kendini; Ada'nın ağzını, o çocuksu burnunu öptü... Bu kocaman kız çocuğunun uyuyuşunu bir kere daha seyrettikten sonra, üstünden atlıyarak gürültü etmeden kalktı. Ada, o kalktıktan sonra şöyle rahat bir soluk alarak, boş yatağın içinde bütün vücuduyla yayıldı... Christophe tuvaletini yaparken onu uyandırmamaya dikkat ediyordu; hoş, böyle bir tehlike yoktu ya! Bu işi bitirdikten sonra pencerenin önüne bir iskemle çekip oturdu, üzerinde kar topları yuvarlanır gibi görünen sislere bürünmüş nehri seyre daldı; derinden derine, hüzünlü bir pastoral müziğin nağmelerini duyuyordu içinde.

Ada, zaman zaman, göz kapaklarını aralayarak buğulu gözlerle ona bakıyor, bir an onu tanımaya çalışıyor, ona gülümsüyor, sonra yine uykuya dalıyor.. Christophe'a saati sordu.

— Dokuza çeyrek var!

Yarı uykulu, mırıldandı:

— Dokuza çeyrek mi var? Ne olacak yani?..

Saat dokuz buçukta, gerinerek içini çekti, kalkacağını söyledi. Ama o henüz yerinden kımıldamamıştı ki saat onu çaldı.

— Yine mi saat çalıyor?.. Bu saat de durmadan ilerliyor hep!..

Christophe gülerek yatağın kenarına oturdu. Ada, kollarını onun boynuna doladı, gördüğü rüyaları anlatmaya başladı. Pek dinlediği yoktu Christophe'un ama, arada tatlı bir kelimeyle sözünü kesiyordu. Kız ise onu susturu-

yor, sanki dünyanın en önemli şeyiymiş gibi büyük bir ciddilikle anlatmaya koyuluyordu rüyasını.

«Bir ziyafetteydi... Gran-Dük de vardı orada... Myrrha bir ternöv köpeği olmuştu; hayır, hayır, bir kıvırcık koyunu... Sofrada hizmet ediyordu... Ada, bir yolunu bulup yerden yükselmişti, yürüyor, dansediyor, boylu boyunca uzanıyordu havada!... İşte böyle... Şundan şu olmuştu da... bundan bu...»

Christophe alay etmeye başladı. Ada, onun gülmesine biraz içerlenmişti ama kendi de gülüyordu. Omuzlarını silkerek:

— Ah!.. Bir şeyden anladığın yok!.. dedi.

Yatakta, aynı fincan ve aynı kaşığı kullanarak kahvaltı ettiler...

Sonunda Ada, yataktan kalktı; üstünden örtüleri attı, iri, beyaz, güzel ayakları, dolgun bacakları meydana çıktı... Kendini karyolanın ayak ucuna doğru kaydırarak oturdu... Soluk aldı, ayaklarına baktı... Sonra ellerini çırparak Christophe'a dışarı çıkmasını söyledi. Onun acele etmediğini görerek, omuzlarından tutup kapıdan dışarı itti, sonra kapıyı içeriden kilitledi...

Bir süre aylaklık etti; güzel kolarını, bacaklarını gerdi, uzun uzun seyretti, pencereyi tıkırdatan Christophe'un yüzüne su attı... Giderken de bahçedeki tek gülü koparmayı unutmadı...

Doğruca vapura gittiler... Sis henüz dağılmamıştı; ama güneşin parıltısı geliyordu: süt beyaz bir gün ışığının içinde gidiyordu vapur... Ada, geminin arka tarafında, Christophe'un yanına oturmuştu... «Gözüme ışık geliyor» diye surat asıyor, «şimdi bütün gün başım ağrıyacak» diye söylenip duruyordu. Bu sızlanmalarını Christophe'un ciddiye almadığını görünce, hiç konuşmadan surat asıp oturdu. Hâlâ yarı kapalı gözlerinde uykudan yeni kalkan birinin eğlenceli hali vardı... Fakat, bir sonraki iskeleden binen şık ve kibar bir bayan, yanına oturunca, canlandı; Christophe'a duygulu bir insan olduğunu anlatacak şeyler söylemeye, ona «siz» diyerek resmi bir nezaketle konuşmaya başladı.

Christophe gecikmesini haklı göstermek için patronuna ne diyeceğini düşünüyordu. Ama, Ada'nın tasalandığı yoktu hiç:

— Pöh!.. dedi. İlk defa değil ki!..

— Ne gibi?..

— Yani, ilk defa geç kalmıyorum!

Christophe'un bu sorusuna canı sıkılmıştı.

Christophe bu gecikmelerinin nedenini sormaya cesaret edemedi.

— Ne diyeceksin ona?..

— Ne bileyim?.. Annem hasta, ya da öldü derim!

Bu kadar hafiflikle konuşması Christophe'a dokunmuştu.

— Yalan söylemeni istemiyorum! dedi.

Ada içerledi:

— Önce hiç yalan söylemem ben. Sonra da, ona doğrusunu söyleyecek halin yok ya!..

Christophe yarı şaka, yarı ciddi:

— Neden?.. diye sordu.

Ada, gülerek omuzlarını silkti; kaba ve terbiyesiz bir adam olduğunu, hem kendisine «sen» dememesini rica ettiğini söyledi.

— Peki hakkım yok mu buna?..

— Asla!..

— Olan bitenlerden sonra da mı?..

— Bir şey olmuş değil..

Ada, meydan okurcasına, gülerek Christophe'un yüzüne baktı; bunu şakacıktan söylemiş olmakla beraber, ciddi söyleseydi, Christophe'a bu kadar etki yapmayacağını düşünmüştü... Ama her halde eğlenceli bir anı kendisini neşelendirmiş olacak ki, Christophe'a bakarak kahkahayla güldü; sonra gürültülü bir şekilde öptü... Çevredekilere aldırış etmemişti. Onlar da buna hayret etmemiş görünüyorlardı.

•

Artık gezmelere hep, mağazalarda çalışan kızlar ve tezgâhtarlarla çıkıyordu; bunların bayağılığı Christophe'-

un hiç hoşuna gitmiyordu; bunun için yolda hep yolu kaybetmek istiyordu... Ada ise, ona inat olsun diye ormana dalmaya hevesli görünmüyordu. Hava yağmurlu olduğu için, ya da başka bir nedenle şehirden çıkmadıkları zamanları. Christophe Ada'yı tiyatroya, müzeye, ya da Tiergarten'e (1) götürüyordu...

Ada, herkese onunla görünmekten pek hoşlanıyordu; hattâ kiliseye de beraber gitmelerini istemişti ama saçma denilecek derecede içtenlikli bir insan olduğu için; artık dine inanmadığı gündenberi kiliseye adım atmak istemiyordu Christophe (Başka bir bahane ile de orgculuktan ayrılmıştı).

Akşamları kızın evine gidiyordu... Aynı evde oturan Myrrha'ya da rastlıyordu orada... Myrrha ona küskün değildi; yumuşak, okşayan eliyle elini sıkıyor, şuradan, buradan lâf ettikten sonra, sessizce ortadan çekiliyordu. İki kadın hiç de böyle olmamaları gerektiği zamandan beri daha dost görünüyorlardı birbirlerine: her zaman beraberdiler. Ada'nın, Myrrha'dan gizli bir şeyi yoktu; her şeyi anlatırdı ona, Myrrha da hepsini dinlerdi: ikisi de bundan zevk alıyor gibiydiler.

Christophe bu iki kadınla bir arada olduğu zaman rahatsız oluyordu. Arkadaşları, acaip konuşmaları, serbest davranışları, Myrrha'nın açık saçık konuşmaları —o yanlarında olduğu zaman daha az olmakla beraber, Ada, Christophe'a, kendisi yokken söylediklerini tekrar ediyordu— münasebetsiz ve gevezece merakları, hep anlamsız, ya da oldukça aşağılık cinsel konularla ilgilenmeleri, yani bütün bu bulanık ve biraz da hayvanî hava fena halde rahatsız ediyordu kendisini; ama ilgilendirmiyor da değildi. Çünkü o zamana kadar böyle şeyler görmüş, duymuş değildi... Aralarında hep giyimden, kuşamdan, saçma sapan şeylerden lâf eden bu iki dişi hayvancığın konuşmaları pek şaşırtıyordu onu; olur olmaz şeye gülüyor, hele açık saçık hikâyelere bayılıyorlardı. Myrrha gidince Christop-

1) **Hayvanat bahçesi.**

he'un içi ferahlıyordu. Bu iki kadın bir arada olduğu zaman, dilini bilmediği yabancı bir ülkede sanıyordu kendisini. Anlaşmasına imkân yoktu: onu dinlemiyorlardı bile; bu yabancı delikanlı ile alay ediyorlardı.

Ada ile yalnız olduğu zaman da, ayrı iki dil konuşuyorlar ama anlaşmak için çaba harcıyorlardı. İşin doğrusu, Ada'yı anladım sandığı halde anlıyamıyordu bir türlü. Tanıdığı ilk kadındı. Zavallı Sabin de vardı ama, onunla ilgili hiç bir şey bilmiyordu: Kendisi için, kalbinde sakladığı bir rüya olmuştu bu kadın. Ada, kaybettiği zamanı, ele geçirmesine yardım ediyordu. Şimdi Christophe kadın muammasını çözmeye uğraşıyordu: belki de buna bir anlam vermeye çalışanlar için var olan bir muamma...

Ada akılsız kızın biriydi, hem bu da kusurlarının en küçüğü sayılabilirdi. Kendisi bunu anlamış olsaydı, Christophe da anlayacaktı.. Hep saçma sapan şeylerle uğraştığı halde, fikir işlerinden de anlarmış gibi satıyordu kendisini.. Müzikten söz ediyor, Christophe'a en iyi bildiği şeyi açıklamaya kalkıyor, çok kesin hükümler veriyordu. İmkânsızdı ona düşündüğünün aksini kabul ettirmek: herşeyi bilirim iddiasındaydı; kendisini naza çekiyor, bilgiçlik taslıyor, dediğinden dönmüyordu. Hiçbir şeyi anlamak istemiyordu, anlıyamazdı da. Gerçekten de ne kadar direniyordu bir şeyi anlamamaya! Bütün meziyet ve kusurları ile olduğu gibi görünmeğe razı olsa, Christophe daha çok sevecekti Ada'yı.

İşin aslı şu ki, kafasını işletmeğe pek önem verdiği yoktu. Yemek, içmek, türkü söylemek, dansetmek, bağırıp çağırmak, gülmek ve uyumaktan başka bir şey düşündüğü yoktu; mutlu olmak istiyordu; olmaması için de bir neden yoktu; oburdu, tembeldi, zevkine düşkündü, Christophe'u hem kızdıran, hem eğlendiren toyca bir bencilliği vardı.. Kısacası, böyle kusurları olan mutlu kişileri hayatı pek tatlı gösterecek bütün kusurlarla bezenmişti: mutlu olmak, hayatından memnun olmak için gereken bütün nedenlere rağmen, Ada'da bunu anlayacak, böyle olacak kadar akıl yoktu... Bu güzel, kanlı canlı taşkın denecek ka-

dar neşeli, korkunç derece de boğazına düşkün kız, hep hasta olmak korkusu içinde yaşıyor, tıka-basa yemek yediği halde «zayıfım» diye sızlanıyor, durmadan halinden şikâyet ediyordu: ayakta duracak hali yoktu; güçlükle soluk alabiliyordu, başı ağrıyordu, ayakları, gözleri, midesi ağrıyordu; ruhu sıkılıyordu.. Her şeyden korkardı; bâtıl inançlara delice bir bağlılığı vardı. Her yerde uğursuzluk belirtileri görüyordu: masada, bıçaklarda, haç biçimi konulmuş çatallarda, misafirlerin sayısında, bir tuzluğun devrilmesinde... İşte o zaman felâketi uzaklaştırmak için bir sürü şey yapmak gerekirdi. Gezmedeyken gördüğü kargaları sayar, onların hangi yöne gittiklerine dikkat ederdi; yolda giderken hep önüne bakar, şayet sabahleyin önünden bir örümcek geçmişse, o gün «işim rast gitmeyecek» diye sızlanırdı. Gezintiye devam edebilmek için, artık vaktin öğle olduğunu, uğursuzluğun uğura döndüğünü söyleyip kandırmaktan başka çare yoktu. Rüyaları da korkuturdu onu: bunları uzun uzun Christophe'a anlatırdı; bir ayrıntıyı unutmuşsa, saatlerce araştırır dururdu: Christophe'a, usandırırcasına bir sürü saçmalıkları sayar dökerdi: acaip evlenmeler, ölüler, terzi kadınlar, prensler, gülünç ve bazen de açık saçık edepsizce şeyler... Christophe bütün bunları dinlemek, düşüncesini söylemek zorundaydı. Ada'nın günlerce bu budalaca hayallerin etkisi altında kaldığı oluyordu. Hayattan şikâyet ediyor, insanları ve her şeyi kötü buluyor, sonu gelmeyen yakınmaları ile Christophe'un kafasını şişiriyordu; o hayata küskün, suratsız küçük burjuva ev sahiplerinden kaçması bir şeye yaramamıştı, bu defa da ezeli düşmanlarına yakalanmıştı: **«Trauriger ungriechischer Hypochondrist»**. (1)

Ansızın, bütün bu somurtup söylenmeleri arasında Ada kendini taşkın, gürültülü bir neşeye kaptırır, kahkahalar savurur, tarlalar arasında alabildiğine koşar, yapmadığı delilik kalmaz, çocukça oyunlara girişir, budalaca şeyler yapar, toprağı eşeler, kirli şeylere dokunur, hay-

(1) Orijinalde Almanca: «İşte yine bir hastalık hastası çıkmıştı karşısına.»

vanlara sataşır, örümceklere, kurtlara, karıncalara eziyet eder, öldürür, kuşları kedilere, solucanları tavuklara, örümcekleri karıncalara yedirir; bunu da kötülük düşünmeden, ya da farkına varmadan bir kötülük içgüdüsüyle yapar; ya da merak ve işsizlik yüzünden.

Bu kızda, durmadan budalaca lâflar etmek, hiç bir anlamı olmayan kelimeleri elli kere tekrarlamak, başkalarına takılmak, öfkelendirmek, hırpalamak, çileden çıkarmak bir ihtiyaçtı âdeta. Sonra, yolda giderken karşıdan biri gelmeye görsün. Hemen koketliği tutardı... Yüksek sesle konuşmaya başlar, güler, gürültü yapar, ağzını, burnunu oynatır, göze çarpmak için yapmadığını bırakmaz; kırıtarak yürümeye başlardı. *Ama Christophe'u asıl korkutan*, ciddi lâflar etmeye başlayacağını hissetmesi olurdu... Gerçekten de geri kalmazdı bundan! Derhal duygulu bir hal alır. Her şeyde olduğu gibi bunda da ölçüsü yoktur; gürültüyle duygularını ortaya döker... Christophe'un fena halde canı sıkılır, dövmek gelir içinden. En çok kızdığı tarafı içtenlikli olmayışıydı... Fakat içtenliliğin de akıllılık ve iyilik gibi herkese vergi olmadığını bilmiyordu henüz. Herkesten bunu beklemek de haksızlık olurdu. Christophe yalana katlanamazdı; Ada ise yalan söylemeden duramazdı. Gözünü kırpmadan yalan söylerdi *hep. Hoşlandığı, ya da hoşlanmadığı şeyleri şaşılacak* derecede çabuk unuturdu; tıpkı, günü gününe yaşayan kadınlar gibi.

Ama yine de sevişiyorlardı; bütün kalplerile seviyorlardı birbirlerini... Ada'nın sevgisi de Christophe'unki kadar içtendi... Bir fikir yakınlığına dayanmamakla birlikte gerçek bir sevgiydi bu; aşağılık hırslarla hiç bir ilgisi yoktu. Güzel bir gençlik sevgisiydi; ne kadar şehvet dolu olursa olsun, yine de bayağılık yoktu bu sevgide; toyca, hemen hemen saf, isteğin yakıcı sadeliğiyle arınmıştı... Ada, aşk hususunda Christophe kadar bilgisiz olmamakla birlikte, ilk gençlik çağında bir kız gönlüne ve vücuduna sahip olmanın Tanrısal üstünlüğüne sahipti... Duyuları, bir ırmağın suyu gibi canlı ve berraktı, hiç bir şeyin yerini tutamıyacağı bir saflığı vardı... Günlük hayatında, bencil, basit, içtenlikten uzak

olan bu kızı aşk, doğru, sade, hemen hemen iyi bir insan yapıvermişti; insanın bir başkası uğruna kendini unutmakta bulabileceği hazzı takdir edebiliyordu. Christophe bunu görerek kendinden geçiyordu; bunun için de onun uğruna ölümü bile göze alabileceğini düşünüyordu. Sevginin, seven bir insanın ne kadar gülünç ve dokunaklı şeylerle kendini aldatabileceğini kim söyleyebilir?.. Üstelik, her âşık için tabii bir şey olan bu hayalcilik, sanatçılara özgü hayal kurma gücüyle yüz katına çıkıyordu... Ada'nın bir gülümseyişinin onun için derin anlamları vardı; ağzından çıkan tatlı bir kelime, ne kadar iyi yürekli olduğunu gösteriyordu. Dünyada güzel adına ne varsa hep onun kişiliğinde buluyor ve seviyordu... Ona, «dostum, ruhum, sevgilim» diyordu. Sevgi heyecanları içinde başbaşa verip ağlaşıyorlardı.

Onları birbirine bağlayan yalnız zevk değildi; anlatılmaz bir anılar ve rüyalar şiiriyle de bağlanmışlardı birbirlerine... Kendi rüyaları mı?... Onlardan önce sevenlerin, onlardan önce yaşamış olanların, onlarda yaşayanların rüyaları mı?... Hiç anmadan, belki de bilmeden, hâlâ birbirlerini ormanda ilk gördükleri ânın, ilk günlerin, birbirlerine sarılarak, sessiz aşk ve sevinç dalgaları içinde uyudukları gecenin büyüsü içindeydiler... Birdenbire canlanıveren anılar, hayaller, belirsiz düşünceler, birbirine karışarak gizlice onları sarartıp şehvetle birbirlerinde eritiyor, bir arı kovanının uğultusu halinde sarıyordu benliklerini... Yakıcı ve tatlı ışık... Adeta yüreklerine çöken baygınlık gibi bir şeydi bu mutluluk duygusu... Sessizlik... Bahar güneşinin ilk ışınlarla ürperen toprağın gülümseyişi... Bir sıtma nöbetiyle kendinden geçiş... Bu iki genç vücudun aşkında bir nisan sabahının tazeliği var. Gençlikteki aşklar, yapraklar üzerinde titreşen çiyler gibidir; güneşle dağılır...

•

Etrafın kendi haklarındaki yargıları, Christophe'la Ada'yı büsbütün birbirlerine bağlamıştı.

Daha ilk buluşmalarının ertesi günü bütün mahalle işi öğrenmişti... Ada, macerasını saklamak şöyle dursun, zaferiyle de öğünüyordu... Christophe gizlilik içinde kalmayı isterdi; fakat meraklı insanların gözlerini hissediyordu üstünde. Üstelik, Ada'nın cesareti karşısında küçülmemek için de Ada ile görünmekten geri kalmıyordu.. Bu küçük şehir, onların dedikodusuyla çalkanıyordu.

Orkestra arkadaşları alaycı duygularla pöhpöhlüyorlardı Christophe'u, ama o hiç birine cevap vermiyordu bunların; kendi özel işlerine başkalarının karışmasını istemezdi... Şatoda Christophe'un bu uygunsuz hareketi hoş karşılanmıyordu... Burjuvalar da bu tutumunu şiddetle yeriyordu. Bir çok ailelerdeki müzik derslerini kaybetti. Bazı ailelerde de anneler, ders sırasında kızlarının yanında bulunmayı uygun görmüşlerdi; sanki Christophe cici kızlarını kaçıracakmış gibi! Küçük hanımlar, olanları bilmemezlikten geliyorlardı, halbuki her şeyi biliyorlardı tabii. Zevksizliğinden ötürü Christophe'a karşı soğuk davranmakla beraber daha çok bilgi edinmek için sabırsızlanıyorlardı. Christophe, yalnız küçük esnaflarca, bir de mağaza tezgâhtarları tarafından sempati ile karşılanmaktaydı... Ama bu da pek uzun sürmedi; beğenenler de, yerenler kadar canını sıkıyordu... Kendisine karşı olanlara bir şey yapamıyordu ama kendisinden yana olanları kıracak şekilde hareket etmek elindeydi, bunu da yapmakta gecikmedi. Herkesin saygısızca, kendi işleriyle ilgilenmesi onu tiksindiriyordu.

Christophe'a en çok sinirlenenler Justus Euler ile Vogel ailesiydi... Christophe'un yakışıksız tutumunu kendilerine hakaret sayıyorlardı... Bununla beraber onunla ilgili olarak ciddî bir tasarıları da yoktu... Onların —özellikle Bayan Vogel'in— sanatçı yaradılışlı insanlara karşı güvensizlikleri vardı. Ama karamsar ruhlu olduklarından ve feleğin kendilerine kahrettiğine inandıkları için, böyle bir şeyin olamıyacağını anladıkları anda, Rosa ile Christophe'un evlenmelerini arzuladıklarına kendilerini inandırmışlardı: bu işte de, talihsizliklerinin yeni bir belirti-

sini görüyorlardı. Tasarılarının suya düşmesinden kaderi sorumlu tuttuklarına göre, mantık, Christophe'a kabahat bulmamalarını gerektirirdi. Ama Vogel'lerin mantığı burada da yeni bir şikâyet konusu yaratmıştı. Bunun için Christophe'un, yalnız kendi zevki için değil, onlara hakaret olsun diye böyle hareket ettiğine hükmettiler. Sonra bu tutum onlara çok dokunmuştu... Çok dindar, ahlâka, aile erdemlerine çok değer veren insanlar olduklarından onlara göre en utandırıcı günah cinsel hayatla ilgili olan günahtı; hattâ günahların en korkuncu. (Şüphesiz ki, namuslu insanlar ne hırsızlık etmeli, ne de adam öldürmeliydi). Bunun için Christophe onlara göre tamamıyla ahlâksız bir insandı; bu yüzden de ona karşı tutumlarını değiştirdiler. Soğuk davranıyor, karşılaştıkları zaman başlarını çeviriyorlardı. Onlarla konuşmaya hiç de istekli olmayan Christophe bu zoraki davranışlarına omuz silkip geçiyordu. Kendisinden nefretle kaçınıyor gibi görünmekle beraber, içindekileri dökmek için her şeyi yapan Amalia'nın kabalıklarını görmezlikten geliyordu.

Christophe'a yalnız Rosa'nın hâli dokunmuştu. Küçük kız onu, büyüklerinden daha şiddetle suçluyordu. Christophe'un bu yeni aşkının, artık kendisini sevmesi ihtimalini büsbütün ortadan kaldırmış olması değildi bunun nedeni. Kendisine hiç sevgi beslemediğini biliyordu, (buna umut beslemekle beraber... umudunu hiç kesmemişti!) Bunun asıl nedeni Christophe'u Tanrısal bir varlık olarak görmesiydi. Şimdi bu varlık yıkılıyordu. Acıların en büyüğüydü bu... Onun masum duygularına, kendisine önem vermemesinden daha yıkıcı geliyordu bu acı. Dindarca bir eğitim ve sıkı bir ahlâk anlayışı ile yetiştirildiği için, Christophe'un tutumu ona üzüntü vermekle kalmamış, tiksindirmişti de... O, Sabin'i sevdiği zaman da acı duymuştu; o zaman da kahramanı hakkında kurduğu hayallerden bazıları yıkılmaya başlamıştı. Christophe'un bu kadar bayağı bir yaratığı sevmiş olmasını bir türlü anlayamıyor ve bunu Christophe'un onuru ile bağdaştıramıyordu... Fakat hiç olmazsa Sabin'e karşı olan sevgisi temiz

bir sevgiydi, Sabin çok lâyıktı bu sevgiye. Ne var ki, ölüm girmişti araya ve herşeyi kutsallaştırmıştı... Ama hemen ardından da Christophe başka birini sevmişti, hem de nasıl birini?... Çok aşağılık, çoğ iğrenç bir şeydi bu kız! Şimdi Rosa ölenin anısını Christophe'a karşı savunma işini üstüne alıyordu. Sabin'i unutuşunu affedemiyordu hiç... İhtiraslı bir kalpte aynı zamanda iki duygunun yaşayabileceğini anlayamıyordu; bu günü feda etmeden, geçmişe sadık kalınamıyacağına inanıyordu. Soğuk ve saf bir kız olduğu için ne hayatı tanıyordu, ne de Christophe'u; onun da kendisi gibi tertemiz, yalnız görevine bağlı, kuru bir ömür sürmesini istiyordu. Bütün varlığı ile alçak gönüllü olan bu kızın tek bir övüncü vardı; o da tertemiz bir insan oluşuydu; başkalarının da böyle olmasını istiyordu... Kendisini bu kadar düşürmüş olan Christophe'u affetmiyordu, affetmiyecekti de.

Christophe, ona durumu açıklamak için olmasa bile; (bu kadar sofu ve saf bir kıza ne söyliyebilirdi ki?) yine kendisinin arkadaşı olduğunu, onun kendisine değer vermesine önem verdiğini, buna hâlâ hakkı olduğunu söylemek için Rosa ile konuşmak istiyordu... Ama Rosa surat asıp konuşmadan kaçıyordu; Christophe kızın kendisinden nefret ettiğini de hissetmişti.

Bu da Christophe'u hem üzüyor, hem öfkelendiriyordu. Böyle nefrete lâyık olmadığını düşünüyordu ama Rosa'nın bu davranışı onu sarsmıştı yine de: kendisini suçlu görüyordu; en acı sitemleri kendisine yine kendi yöneltiyordu; Sabin'i düşünürken:

— Nasıl olur böyle bir şey!.. Nasıl oldu da ben!.. diye kahroluyordu.

Kendisini sürükleyen akıntıya karşı koymak gelmiyordu elinden... Hayatın kötü bir şey olduğunu düşünüyor; görmemek için gözlerini kapıyor ve yaşıyordu. Öyle bir yaşamak, sevmek, mutlu olmak ihtiyacındaydı ki!... Hayır, sevgisinde çirkin bir şey yoktu. Ada'yı sevmekle akıllıca bir şey yapmadığını, mutlu olmayacağını bildiği halde bir bayağılık görmüyordu bunda! (böyle düşünme-

ğe zorluyordu kendini) Ada o kadar yüksek ahlâklı bir insan olmasa bile, neden ona olan aşkı temiz sayılmasın?.. Aşk; sevendedir, sevilende değil! Saf olan, temiz olan insanların her şeyi saftır, temizdir. Kuvvetli olanların, sağlam olanların her şeyi temizdir. Bazı kuşları en güzel renklerle süsleyen sevgi, namuslu ruhların derinliğinde yatan en asil duyguları da meydana çıkarır. İnsanın sevdiğine, yalnız iyi taraflarını göstermek isteği, sevginin yarattığı güzel hayale uygun olan düşüncelerden ve hareketlerden zevk almak ihtiyacını aşılar. Ve ruhun içinde yıkandığı gençlik banyosu, kuvvetin ve sevincin kutsal aydınlığı, güzeldir, iyilik getirir ve ruhu yüceltir.

Varsın dostlar anlamasınlar, zehirlesinler onu! Ne var ki Christophe'a annesinin de kendisini hırpalamaya başlaması çok ağır geliyordu.

Gerçi bu iyi kalpli kadın, Vogel'lerin dar görüşlerini paylaşmaktan çok uzaktı. Ömrü boyunca çok kahır çekmişti. Yeniden dert icat edecek hâli yoktu. Zavallı, hayatın altında ezilmiş, iyi gün yüzü görmemiş hayattan da fazla bir şey beklememişti. Alnının yazısına boyun eğen ve başına gelenlerin de nedenini anlamaya çalışmayan bir insan olduğu için başkaları hakkında hüküm vermekten, onların hareketlerine karışmaktan çekinirdi. Kendinde hak bulamazdı buna. Başkalarının, kendisi gibi düşünmedikleri için yanıldıklarını söylemeyi budalalık sayardı; inancının ve ahlâkının sert kurallarını başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışmayı gülünç bulurdu. Kaldı ki, inancı da, ahlâkı da tamamiyle içgüdüsünden gelirdi: Kendisi için sofu ve temizdi. Başkalarının hareketlerine, halktan olanların bazı zaaflara karşı gösterdikleri hoşgörürlükle göz yumardı. Vaktiyle kaynatası Jean-Michel'in ona çatmasının nedenlerinden biri de buydu: şerefli insanlarla, böyle olmayanları pek ayırt etmezdi. Sokakta, ya da pazarda, mahallede pek de iyi tanınmamış güzel kızların durup elini sıkardı; mazbut bir aile kadını bunları görmemezlikten gelmeliydi. O, kötüyle iyiyi birbirinden ayırıp cezalandırmayı, ya da affetmeyi Tanrıya bırakırdı. Baş-

kalarından istediği tek şey, hayatı çekilir hale getiren biraz güler yüzden başka bir şey değildi... Yeter ki, insan iyi olsun, asıl olan buydu.

Ama Vogel'lere taşındığı gündenberi, değişmeye başlamıştı. Bu ailenin, başkalarını çekiştirme huyu, Louisa üzerinde kolaylıkla etkisini göstermişti; çünkü o günlerde o kadar bitkin, o kadar çökmüş bir haldeydi ki, buna karşı koyacak gücü yoktu. Amalia avucunun içine almıştı onu; ikisinin beraber çalıştıkları ya da sadece Amalia'nın durmadan konuştuğu günler, sabahtan akşama dek işler dururdu. Böylece bu ezilmiş ve karşı koyma gücünden yoksun kadın, farkında olmadan her şey hakkında hüküm vermek, herkesi eleştirmek alışkanlığını edindi. Bayan Vogel, Christophe'un tutumu hakkında ne düşündüğünü söylemekte de gecikmemişti. Louisa'nın bu mesele karşısındaki suskunluğu onu sinirlendiriyordu. Kendilerini çileden çıkaran olay karşısında Louisa'nın bu kadar ilgisizlik göstermesini yakışıksız buluyordu; Louisa'yı pek öyle tasalandıramadığı için de canı sıkılmış gibiydi.

Christophe bunu görmekte gecikmedi. Louisa oğluna sitemde bulunmaya cesaret edemiyordu. Ama her gün çekine çekine, kaygılı bir şeyler söylüyordu durmadan... Sonunda Christophe'un sabrı tükenip de bir gün ters cevap verince bir daha ağzını açmadı; fakat Christophe anasının yüzünden kederini okuyordu; bazen de eve döndüğü zaman ağlamış olduğunu anlıyordu. Annesini çok iyi tanıdığı için, onun bu tasalara kendiliğinden kapılmadığını ve bunun nereden geldiğini de çok iyi biliyordu.

Artık buna bir son vermeye karar verdi... Bir akşam Louisa, gözyaşlarını tutamadı, yemeğin ortasında sofradan kalktı. Christophe onu üzen şeyin ne olduğunu anlayamamıştı... Merdivenden dörder dörder inerek Vogel'lerin kapısını çaldı. Kafası adamakıllı kızmıştı. Sadece Bayan Vogel'in annesini doldurmasına içerlemiş değildi; Rosa'ya kendisini kötülemek için fısıldadıklarının, Sabin'e çektirdiği eziyetlerin, aylardır göz yumduğu bütün bu yaptıklarının da öcünü almaya karar vermişti. Şimdi, aylar-

dır içinde biriktirdiği hırsını ortaya dökecekti.

Bayan Vogel'in dairesine girdi, elinden geldiği kadar sâkin olmaya çalışmakla beraber, sesi öfkeden titreyerek, neler anlatıp da annesini bu hale getirdiğini sordu.

Amalia Christophe'u çok kötü karşıladı; canının istediğini anlatacağını, kimseye —hele ona— hesap vermek zorunda olmadığını söyledi. Üstelik bu fırsattan yararlanarak, hazırladığı nutku döktürdü, sözlerine de; şayet Louisa bahtsızsa, bunun nedenini başka yerde değil, kendisinde araması gerektiğini ekledi. Tutumunun kendisi için utanç verici bir şey, başkalarının da yüzünü kızartan bir rezalet olduğunu da söylemeyi unutmadı.

Christophe saldırıya geçmek için fırsat bekliyordu... Kendinden geçerek; hareketlerinin yalnız kendisini ilgilendirdiğini, bayan Vogel'in hoşuna gidip gitmemesinin umurunda olmadığını, şayet bir şikâyeti varsa kendisine söylemesini, ama annesine tek kelime söylenmesini yasak ettiğini, hem sonra zavallı bir kadına saldırmanın alçaklık olduğunu, söyledi.

Bayan Vogel, avaz avaz bağırmaya başlamıştı. Kimse kendisiyle böyle konuşmaya cesaret edememişti şimdiye kadar. Oysa, bir edepsizin —hem de kendi evinde— kendisine ders vermeye kalkmasına izin vermiyeceğini söyleyerek Christophe'a ağır şekilde hakaret etti.

Evdekiler, gürültüye koşuştular. Yalnız sağlığının bozulmasından korkan Vogel gelmemişti. Amalia'nın kendisine tanık tuttuğu ihtiyar Euler, Christophe'tan, bundan sonra böyle konuşmamasını ve evlerine gelmemesini sert bir dille rica etti; ne yapmak gerektiğini kendisine sormaya ihtiyaçları olmadığını, görevlerini yaptıklarını, yapmakta devam edeceklerini, sözlerine ekledi.

Christophe da gideceğini ve bir daha buraya ayak atmayacağını söyledi. Ama yine de yerinden kımıldamadı; düşman kesildiği şu görev tutkusu üzerine düşündüklerini söyleyip, içini döktü: öyle bir görevdi ki bu, insana kötülüğü sevdirebilirdi. Kendileri gibilerin yüzünden iyilik yapmanın kötü bir gelenek haline geldiğini ve onlar-

la karşılaştırılınca namussuz fakat güler yüzlü, sevimli insanların ilgi çekici görünmelerinin bundan ileri geldiğini söyledi. En budalaca angaryalara, en olmayacak işlere, hayatı zehirleyip karartan bir somurtkanlıkla görev adını vermek, görevi kepaze etmekten başka bir şey değildi. İnsanın bunu gerçekten fedakârlık anlarına saklaması, yoksa kendi huysuzluğunu maskeleyip, başkalarına hayatı zehir etmek için uygulamaması gerekirdi... İnsan kendi budalalığı, ya da talihi yüzünden kederli ise, başkalarının da böyle olmasını istemeye ve herkese kendi zavallıca yaşantısını zorla kabul ettirmeye hakkı yoktu. Erdemlerin en başta geleni sevinçtir.. Erdemin, güler yüzlü, özgür, baskıdan uzak olması lâzımdı. İyilik eden kimsenin önce bundan zevk alması gerekirdi. Ama bu sonu gelmeyen görev sert bir öğretmenin baskısına benzeyen bu şey, bu gürültülü ton, bu boşuna tartışmalar, bu çocukça bir somurtkanlıkla hiç bir şeyi beğenmeyiş, bu gürültü, bu incelikten yoksunluk, bu çekicilikten, nezaketten, sessizlikten yoksun hayat... Bütün bu, büyüklükten, mutluluktan, güzellikten uzak burjuva ahlâkı; bütün bunlar iğrenç ve kötü şeylerdi... Bu yüzden insan, kötülüğü, erdemden daha insanca bulur.

İşte böyle düşünüyordu Christophe; kendisini yaralayanları yaralamak isteğiyle de, bu sözleri söylediği insanlar kadar haksızlık ettiğinin farkında değildi.

Şüphesiz ki bu zavallı insanlar aşağı yukarı onun düşündüğü gibiydiler. Ama bu onların kabahati değildi; şu nankör hayatın kabahatiydi bu. Onların yüzlerini davranışlarını, düşüncelerini sevimsizleştiren hayatın kabahati. Yoksulluk onları bu hale getirmişti, yıldırım gibi birden gelen o büyük, o öldürücü ya da yükseltici yoksulluğun değil, talihsizliğin, doğuşlarından ölümlerine kadar sürüp giden, o damla damla küçük yoksulluğun kurbanlarıydı bu insanlar... Ne acı şey! Çünkü bu pürtüklü kabuk içinde nice hazineler, nice doğruluklar, iyilik ve sessiz kahramanlık yatmaktadır! Bir halkın bütün gücü, geleceğin özsuyu bu kabuğun içindedir.

Christophe görevin olağanüstü bir şey olduğunu düşünmekle yanılmıyordu... Sevgi de böyleydi... Hepsi de olağan üstüydü bunların. Değeri olan bir şeyin en büyük düşmanı —kötü olan şey değil, (kötülükler de bir şeye mal olur)— alışkanlık halinde gelen şeydir. Ruhun öldürücü düşmanı; günlerin yıpratışıdır.

Ada, bıkkınlık duymaya başlamıştı. Sevgisini Christophe gibi çoşkun yaradılışlı bir insanın varlığında tazeliyecek kadar akıllı değildi. Duyuları ve kendini beğenmişliği bu sevgiden alabileceği bütün hazzı sızdırıp almıştı... Şimdi bunu yıkmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Bu kızda da, bir çok kadınlarda, hatta iyilerinde bile, birçok erkeklerde, hatta akıllılarında bile rastlanan ortaklaşa gizli bir içgüdü vardı: Eser vermedikleri, dünyaya çocuk getirmedikeri, herhangi bir eylemde bulunmadıkları, hayatla ilgili bir şey yapmadıkları halde kendi faydasızlıklarına katlanabilecek kadar yaşama gücü olanların iç güdüsüydü bu. Bunlar, başkalarının da kendileri gibi, hiç bir işe yaramayan yaratıklar olmasını ister ve ellerinden geldiğince buna çalışırlar. Çok kere de istemiyerek yaparlar bunu; bu kötü isteklerini farkettikleri zamanda şiddetle bastırırlar. Buna göz yumdukları da olur. Bazıları kendi kuvvetleri ölçüsünde —alçak gönüllüce kendi küçük çevrelerinde— bazıları da —halkın içinde— yaşayan, yaşamayı seven, yaşamaya lâyık olan her şeyi yıkıp devirmek için ellerinden geleni yaparlar. Büyük adamları ve büyük düşünceleri kendi düzeyine indirmek isteyen eleştirici; sevgililerini alçaltmak isteyen kız kötülük yapan aynı türden iki hayvandır. Ama daha sevimlidir ikincisi.

Ada, Christophe'u küçültmek amacıyla biraz kötülüğe yöneltmek istedi. Aslında buna gücü yetmezdi. İnsanın kötü yolda bile daha akıllı olması gerek. Bunu kendi de hissediyordu; Christophe'a kızmasının nedenlerinden biri de sevgisinin ona hiç bir kötülük edememiş olmasıydı. Ona ne yapmak istediğini itiraf etmiş değildi kendi kendine; elinden gelseydi, yapmazdı belki de bunu. Ama hiç

bir kötülük edememeyi de kendine yakıştıramıyordu... Bir kadına, kendisini sevene hiçbir kötülük, ya da iyilik yapamayacağını hissettirmek, sevgide kusur etmek olur; bu da onu, önüne durulmaz bir şekilde bunu ispata sürükler. Christophe buna dikkat etmemişti. Ada, kendisine şakacıktan (hiç de böyle bir şey istemediği halde):

— Benim için müziği bırakır mısın? diye sorduğu zaman, açıkça:

— Oh, cicim... Ne sen, ne de başkası ona dokunamaz. Müziği hiçbir zaman bırakmam!!! diye cevap veriyordu...

Bunun üzerine Ada üzüntüyle:

— Sözde beni seviyorsun değil mi?.. diye bağırırdı.

Müzikten nefret ediyordu. Bir şey anlamadığı bu görünmeyen düşmanı vurmak, böylece ona ihtirasla bağlı olan Christophe'u yaralamak için bir yol bulamadıkça da büsbütün artıyordu nefreti. Müzikten küçümseyerek söz ettiği, ya da Christophe'un kompozisyonları için dudak bükerek fikir yürüttüğü zaman Christophe kahkahalarla gülüyordu. Bunun üzerine çok kızdığı halde, susmaktan başka bir şey gelmiyordu elinden. Çünkü gülünç olduğunu anlıyordu.

Bu yönden bir şey yapamamıştı ama, Christophe'un başka bir zayıf tarafını bulmuştu: bu da onun ahlâk inancı idi. Vogel'lerle arasının açılmasına, o gençlik taşkınlığına rağmen, Christophe'ta yaradılıştan bir utanma, bir temizlik duygusu vardı; kendisi bunun farkında değildi ama, bu, Ada gibi bir kadının önce gözüne çarpar, onu kendine çeker, sonra eğlendirir, daha sonra da sabrını tüketerek, öfkelendirerek nefret yaratırdı onda. Ada buna cepheden saldırmadı. Kurnazca:

— Seviyor musun beni?.. diye sordu.

— Elbette.

— Ne kadar seviyorsun?..

— Ne kadar sevmek kabilse.

— Yetmez bu kadar!.. Peki, benim için ne yapabilirsin?..

— Ne istersen?..

— Şerefsizce bir iş yapar mısın?

— Acaip bir sevgi bu!..

— Bırak şimdi lâfı, yapar mısın?..

— Böyle bir şey yapmak hiç bir zaman gerekmez.

— Ya ben istiyorsam?..

— Yanlış bir şey yapmış olursun.

— Olabilir... Sen yapar mısın?..

Christophe Ada'yı öpmek istiyor, ama o itiyordu.

— Yapacak mısın? Evet ya da hayır!..

— Hayır, yavrum!

— Sevmiyorsun, sevmenin ne olduğunu bilmiyorsun sen!..

Christophe da babacanca:

— Olabilir?.. dedi.

Kendisi de, biliyordu ki, herhangi biri gibi bir taşkınlık ânında bir budalalık ya da şerefsizce bir iş, hatta daha fazlasını bile yapabilirdi; ama böyle bir şeyle soğukkanlılıkla övünmeyi ayıp saydığı gibi, bunu Ada'ya söylemeyi de tehlikeli buluyordu. Gizli bir duygu, sevgili düşmanın her an pusuda olduğunu ve en küçük bir sözünü bile kendisine karşı kullanabileceğini haber vermekteydi: Ada'ya, kendisine karşı kullanması için silâh vermek istemiyordu.

Bazen de Ada durup dururken ona şöyle soruyordu:

— Beni, sevdiğin için mi seviyorsun, yoksa seni sevdiğim için mi?..

— Seni sevdiğim için!..

— Peki seni sevmesem de yine sevecek misin beni?

— Evet...

— Ya, peki bir başkasını seversem, yine beni sever misin?..

— Ha!.. Bunu bilemem! Sanmıyorum... Ama herhalde kendisine, sevdiğimi söyliyeceğim en son insan sen olurdun.

— Ne değişirdi ki?

— Çok şey.. Belki ben az... Ama herhalde sen çok değişmiş olurdun!..

— Ben değişirsem ne olurdu sanki?

— Her şey. Seni olduğun gibi seviyorum. Başka bir insan olursan artık sevemem seni.

— Sevmiyorsun, sevmiyorsun; Bu ne naz böyle? İnsan ya sever, ya sevmez. Beni seviyorsan, nasılsam, ne yaparsam yapayım her zaman sevmelisin.

— Bu, seni bir hayvan gibi sevmek olur.

— Ben de böyle sevilmek istiyorum.

Bunun üzerine Christophe şaka ederek:

— O halde, aldanmışsın! dedi. Aradığın adam ben değilim. İstesem de olamam. İstesem de.

— Aklınla pek övünüyorsun! Aklını benden çok seviyorsun!..

— Nankörlük etme! Ben seni, senin kendini sevdiğinden çok seviyorum. Sen herkesten daha güzel ve daha iyi olduğun için seviyorum seni.

— Bir öğretmen gibi konuşuyorsun! dedi Ada küskünlükle.

— Ne yaparsın?.. Güzel olan şeyi severim ben. Çirkinlikten nefret ederim!

— Bende olsa bile mi?..

— Hele sende olursa büsbütün!

Ada, ayağını öfkeyle yere vurdu :

— Benim hakkımda hüküm verilmesini istemiyorum.

Christophe onu yatıştırmak için tatlılıkla :

— Senin hakkında hüküm verdiğim ve seni sevdiğim için şikâyet et bakalım benden!

Ada kendini Christophe'un kollarına bıraktı, hatta gülümsedi bile ve kendisini öpmesine izin verdi. Ama bir an sonra, Christophe'un, onun az önce söylediklerini unuttuğunu sandığı sırada, kaygıyla :

— Benim ne tarafımı çirkin buluyorsun? diye sordu.

Christophe gerçek fikrini söylemekten kaçınarak:

— Hiç bir çirkin tarafın yok! dedi.

Ada, bir an düşündü, sonra gülümseyerek :

— Dinle beni, Christi; yalandan hoşlanmadığını söylemiştin değil mi?

— Nefret ederim.

— Hakkın var, ben de nefret ederim. Hem içim rahat; hiç yalan söylemem de ondan!

Christophe ona baktı; samimiydi. Bu tasasızlığı onu yumuşatmıştı.

Ada, kolunu Christophe'un boynuna atarak:

— Peki, o halde başkasını seversem neden kızacaksın bana?...

— A, beni üzme böyle!

— Seni üzmek için söylemiyorum. Başkasını sevdiğimi söylemiş değilim. Hattâ böyle bir şey yok diyorum. Ama ileride bir gün olursa?...

— Peki öyleyse, düşünmeyelim artık bunu.

— Ama ben düşünmek istiyorum! Küser misin bana?... Yoksa gücenmek elinden gelmez mi?...

— Gücenmem, seni bırakır giderim; işte bu kadar!

— Neden beni bırakıp gideceksin? Hâlâ seni seviyorsam?...

— Başkasını da severek mi?..

— Elbette. Olmayacak şey değil bu!

— Eh öyleyse, bizim aramızda olmayacak böyle bir şey!

— Neden?...

— Çünkü, başkasını sevdiğin gün, artık seni sevmeyeceğim de ondan yavrum! Hiç mi, hiç sevmiyeceğim!

— Az önce, belki diyordun.. Ah! Görüyor musun, şimdi de sevmiyorsun.

— Öyle olsun. Böylesi daha iyi senin için.

— Sebep?...

— Çünkü başkasını sevdiğin zaman seni hâlâ seviyorsam, bu senin için de, benim için de, öteki için de kötü olur da ondan...

— İşte! Sen delisin!... Demek, bütün ömrümce seninle yaşamaya mahkûmum ben öyle mi?..

— İçini rahat tut. Serbestsin. Canın istediği zaman ayrılabilirsin benden. Yalnız bu ayrılış, yine görüşelimle değil, Allaısmarladıkla sona erecektir.

— Peki ama, ya ben seni yine seviyorsam!

— Birbirini sevenler, fedakârlık ederler!

— O halde feda et kendini!...

Christophe Ada'nın bu bencilliğine gülmekten alamadı kendini; o da gülüyordu. Christophe :

— Bir kişinin fedakârlığı, yalnız bir kişinin sevgisini gösterir.

— Hiç de değil. İki kişinin sevgisini yaratır. Eğer sen kendini benim için feda edersen, ben de seni daha çok severim; düşün bir kere Christi. Sen de beni çok sevdiğin için, kendini feda etmekle çok mutlu olacaksın.

İkisi de gülüyordu. Aralarında fikir ayrılığı olduğuna birbirlerini kandırdıkları için memnundular.

Christophe hem gülüyor, hem de Ada'ya bakıyordu. Ada'nın, hiç de kendisini bırakıp gidecek gibi bir hali yoktu; her ne kadar Christophe, sık sık onu kızdırıyor, canını sıkıyorsa da, Ada, onun dostluğunun ne demek olduğunu biliyor ve Christophe'dan başkasını sevmiyordu.

Böyle şakacıktan konuşmasının nedeni bir yandan Christophe'u kızdırmak isteği, öte yandan da kirli ve şüpheli düşüncelerden zevk almaydı. Tıpkı pis suları karıştırarak eğlenen bir çocuk gibi. Christophe da bunu biliyordu. Bunun için de gücenmiyordu ona. Ama bu kötü tartışmalardan, bu karışık ve kararsız huylu yaratıkla gizli bir çatışma halinde oluşundan bıkmıştı; seviyordu onu, o da kendisini seviyordu belki; bıkmıştı artık kızın bu hallerine göz yummak için kendini zorlamaktan; o kadar bıkmıştı ki, bazen ağlamak geliyordu içinden... «Neden, neden böyle?... Neden böyle olur bir insan? Ne kadar kötü şey şu hayat!...» diye düşünüyor, aynı zamanda kendine eğilen bu güzel yüze, bu mavi gözlere, pembe yanaklara, hep gülen ve gevezelik eden, bu biraz budalaca rı aralık içinden pespembe dili, nemli dişleri görünen ağıza bakarak gülümsüyordu. Dudakları nerdeyse birbirine dedeğecekti; ama Christophe şimdi ona uzaktan, çok uzaktan, başka bir dünyadan bakar gibiydi; yavaş yavaş kendinden uzaklaştığını, sisler arasında kaybolduğunu görür gibi

oluyordu. Sonra gözden kayboluyordu büsbütün.

Şimdi, böyle gülümseyerek Ada'yı unutup gitmiş, kendini müziğe, rüyalarına, Ada'ya yabancı olan bin bir şeye vermiş gibiydi. İçinde bir müzik parçasının âhengini duyuyor, bir şeyler besteliyordu... Ah! Ne güzel şeydi müzik... O kadar hüzünlü, insanı kahredecek kadar hüzünlü... Ama iyilik dolu... Sevgi dolu... Ah! İnsana iyilik veren yalnız o değil mi? Üst tarafı yalan...

Onu kolundan tutup silkiyordu. Biri bağırarak:

— Ee, nen var?... diye soruyordu; mutlaka delirdin sen? Neden bana böyle bakıyorsun? Ne diye cevap vermiyorsun?..

Kendisine bakan gözleri ilk defa görüyor gibiydi... Kimdi bu? Ah, evet... İçini çekti.

Ada, onu tepeden tırnağa süzmeye başlamıştı... Ne düşündüğünü öğrenmeye çalışıyordu. Anlamıyordu, ama elinden bir şey gelmeyeceğini de hissetmekteydi. Ona tamamiyle hâkim olamamıştı; yine de açık bir kapı vardı; buradan kaçıp gidebilirdi. Bu düşünce için için onu kızdırmıştı.

Christophe'un böylece başka bir dünyaya yaptığı garip yolculuklardan birinden dönüşü sırasında Ada kendisine:

— Niçin ağlıyorsun?... diye sormuştu.

Christophe elini gözlerine sürdü, ıslaktı.

— Bilmem!... dedi.

— Neden cevap vermiyorsun? İşte üç keredir sana aynı şeyi soruyorum.

— Ne istiyorsun? diye yavaşça sordu Christophe.

Ada yine dırdırlarına başlamıştı.

Christophe şöyle bezgince bir hareket yaptı. Ada:

— Peki, susuyorum. Yalnız söyliyeceğim bir şey var!

Böyle diyerek açtı ağzını, yumdu gözünü

Christophe öfkeyle bağırdı:

— Şu pis lâflarından vazgeçip beni rahat bırakacak mısın?...

— Şaka ediyorum!...

— Daha temiz şeyler bul!

— Ne olur söyle hiç olmazsa; neden bunun hoşuna gitmediğini!...

— Gerek yok buna! Gübrenin neden fena koktuğunu tartışmak gerekir mi? Kötü kokar; işte bu kadar!... Burnumu tıkar, geçer giderim.

Christophe böyle diyerek öfkeyle kalkıp dışarı çıkar, geniş adımlarla dolaşır, buz gibi havayı ciğerlerine doldururdu.

Fakat Ada bir değil, iki değil, on değil, her seferinde yeniden başlıyor, Christophe'u çileden çıkaracak şeyleri sayıp döküyordu durmadan.

Christophe bunun bir kızın, kendisine takılarak eğlenmek için yaptığı tatsız bir oyundan başka bir şey olmadığını düşünmüştü. Omuz silkiyor, ya da söylediklerini işitmemiş gibi yapıyordu. Ciddiye alınıyordu onu... Zaman zaman da tutup pencereden atmak geliyordu içinden; çünkü ne sinirlilikten, ne de sinirlilerden hiç hoşlanmazdı. Yine de, Ada'dan on dakika uzak kalsa bütün o kendisine batan taraflarını unutuveriyordu. Yeniden, büyük bir umutla ve hayale kapılarak ona sarılıyordu. Seviyordu bu kızı. Sevgi sürekli bir inanç işidir. Tanrı var olsun, ya da olmasın, bunun hiç önemi yok. İnsan inandığı için inanır ve sevdiği için de sever... Başka bir neden gerekmez...

•

Christophe'la Vogel'lerin arasında geçenlerden sonra artık orada kalmaları imkânsızlaşmıştı; bunun için Louisa oğluyla kendisi için başka bir ev aramaya başladı.

Bir gün, çoktandır kendisinden hiç bir haber alamadıkları, Christophe'un en küçük kardeşi Ernst çıkageldi. Çalıştığı bütün yerlerden kovulduğu için, işsizdi; beş parası olmadığı gibi, sağlığı da bozulmuştu, bunun için ana ocağına gelip kendini toparlamayı uygun görmüştü.

Ernst'in iki kardeşiyle de arası açık değildi, kendisi-

ne ikisinden de daha az değer verildiğini biliyordu; ama bu yüzden de onlara içerlemiyor, önem vermiyordu buna. Onlar da kendisine kızmazlardı. Faydası yoktu. Ne denirse densin, hiçbir iz bırakmadan bir kulağından girip öteki kulağından çıkardı. Tatlı bakışlı güzel gözleriyle gülümser, pişman olmuş gibi görünür, aklı başka yerdedir; söylenenleri kabul eder, teşekkür eder ve sonunda daima kardeşlerinin birinden para sızdırırdı. Christophe, elinde olmadan, kendisi gibi, kendisinden daha çok, babaları Melchior'e benzeyen bu sevimli, acayip oğlana yakınlık duyardı... O da Christophe gibi iri yarı, düzgün yüzlü, samimi görünüşlü, açık renk gözlü, düz burunlu bir delikanlıydı. Ağzından hafif bir gülümseme eksik olmazdı hiç. Sokulgan bir hali vardı. Christophe onu görünce, yelkenleri suya indirir; veriştirmeye hazırlandıklarının yarısını bile söyliyemezdi. İçinden, kendi kanından olan, üstelik de kendisine benzeyen bu güzel oğlana karşı bir ana şefkati duyardı... Kötü bir insan olduğunu sanmıyordu. Sonra bu Ernst hiç de budalanın biri değildi. Kültürsüzdü ama, ince fikirliydi; hatta fikir konularına da, ilgilenecek kadar yeteneği vardı... Müzik dinlemekten zevk alırdı; kardeşinin eserlerinden bir şey anlamamakla beraber, yine de merakla dinlerdi... Yakınları tarafından pek öyle şımartılmamış olan Christophe, Ernst'i konserlerinde görünce sevinirdi.

Ama Ernst'in belli başlı yeteneği kardeşlerinin karakterini tanımakta ve bu bilgisini kullanmaktaki ustalığıydı. Christophe onun bencilliğini ve ilgisizliğini, annesini de, kendisini de ihtiyacı olduğu zaman düşündüğünü çok iyi bilirdi. Ama her seferinde de onun güler yüzlülüğüne kanar, istediğini hemen her zaman verirdi. Onu Rodolphe'tan iyi bulurdu. Rodolphe doğru düzenli bir yaşantısı olan, işine düşkün, son derecede ahlâklı bir gençti... Kimseden ne para ister, ne de verirdi. Her pazar, hiç şaşmadan, annesini görmeye gelir, bir saat oturur, yalnız kendisini, evini, yalnız kendisiyle ilgili şeyleri över, başkalarına ait bir şey öğrenmek istemez, ilgilenmez, saati gelince de göre-

vini yerine getirmiş olmanın memnunluğu ile kalkıp giderdi... Christophe, Rodolphe'a katlanamıyordu. Rodolphe geleceği zaman bir bahane uydurup evden çıkardı. Rodolphe onu kıskanıyordu; sanatçıları küçümserdi, Christophe'un başarılarını çekemiyordu. Bununla beraber, ailelerinin kazandığı ünden de, girip çıktığı ticaret çevrelerinde yararlanmaktan geri kalmazdı; ama ne annesine, ne de Christophe'a bu konuda bir şey söylemişti; onlar hakkında hiç bir şey bilmiyormuş gibi görünüyordu... Buna karşılık Christophe'un başına gelen biçimsiz en küçük bir olayı kaçırmazdı. Christophe onun küçüklüklerinden nefret eder, ama bilmezlikten gelirdi. Bilse, onu çok üzecek olan, fakat aklına hiç gelmeyen bir şey de şuydu: Rodolphe, Christophe'u kötüleyici bilgileri Ernst'ten alıyordu... Küçük serseri, Christophe'la Rodolphe arasındaki ayrılığı çok iyi biliyordu: Christophe'un üstünlüğünü anladığından şüphe edilemezdi. Onun saflığına karşı, biraz da alayla karışık bir sempati duyuyordu denebilir. Ama bundan da yararlanmaktan geri kalmıyordu... Rodolphe'un kötü duygularından nefret etmekle beraber, bunları edepsizce sömürmekten de geri durmuyordu... Kardeşinin gururunu okşuyor, kıskançlığını körüklüyor, onun ters ters söylenmelerini saygı ile dinliyor, şehirdeki çirkin dedikoduları, özellikle Christophe'la ilgili söylentileri ona yetiştiriyordu... Bu konularda kulağı çok delikti. Böylece hedefine de varmış oluyor. Hem Christophe'u hem de Rodolphe'u sızdırıyordu.

Böylece Ernst, hiç taraf tutmaksızın ikisinden yararlanıp alay ediyordu.

Bundan ötürü iki kardeşi de seviyorlardı onu.

•

Ernst bu kadar düzenbaz olduğu halde annesinin evine geldiği zaman acınacak haldeydi. Münich'den geliyordu; orada yeni girdiği, son işinden de kovulmuştu... Yolculuğunun büyük bir kısmını, sağnak halindeki yağmur

altında yaya olarak yapmıştı. Geceyi de, nerede başını sokacak bir yer bulmuşsa orada geçirmişti... Üstü-başı paramparça, çamur içindeydi, dilenciye benziyordu. Kötü kötü de öksürüyordu, yollarda şiddetli bir bronşite yakalanmıştı. Louisa onu bu halde görünce perişan oldu...

Christophe da çok üzülmüştü; hemen koşarak kardeşini karşıladı. Gözü pek sulu olan Ernst bu silâhını kullanmaktan geri kalmadı. Üçü de birbirlerine sarılarak ağlaşmaya başladılar...

Christophe odasını kardeşine verdi... Yatağı ısıtıp, hastayı yatırdılar, nerdeyse son nefesini verecek gibi görünüyordu. Christophe'la annesi nöbetleşerek baş ucunda oturdular. Doktor çağrıldı, ilâçlar alındı, odayı iyice ısıttılar, hasta için ayrı yemek yapıldı.

Daha sonra da tepeden tırnağa giydirmek gerekti; çamaşırı, ayakkabıları, elbisesi yenilendi. Louisa ile Christophe, bütün bu masrafları karşılamak için ellerinde avuçlarında ne varsa ortaya dökmüşlerdi... O sırada çok sıkıntıdaydılar; taşınma masrafları, daha pahalı bir eve çıkmış olmaları, Christophe'un derslerinin azalmasına karşılık masraflarının artması onları çok sarsmıştı... Ancak iki ucunu bir araya getirebilmişlerdi. Bunun için aşırı çarelere başvurdular... Christophe, Rodolphe'a baş vurabilirdi, o Ernst'e kendisinden daha çok yardım edecek durumdaydı; ama yapmak istemedi bunu. Kardeşine tek başına yardım etmeyi bir onur meselesi yapmıştı. Büyük ağabey ve özellikle Christophe olduğu için kendini böyle hareket etmek zorunda görüyordu. Bundan böyle utancından kıpkırmızı kesilerek, birkaç gün önce şiddetle reddettiği bir teklifi bu sefer, kendi isteyerek kabul etmek zorunda kaldı. Zengin bir müzik meraklısı, eserlerinden birini satın almak istemişti; bunun üzerine kendi adını yazıp armağan edecekti. Louisa gündelikle bir çamaşır yamama işi buldu... İkisi de fedakârlıklarını birbirlerinden saklıyorlardı; ikisi de eve getirdikleri parayı nereden bulduklarını anlatmak için yalan söylüyorlardı.

Ernst, iyileşmeye başlayınca, bir gün ateşin karşısın-

da otururken, iki öksürük arasında bazı borçları olduğunu açığa vurdu... Hiçbir şey söylemeden bunu da ödediler. Bir hastaya, hele pişman olup evine dönen haşarı bir çocuğa karşı bunu yapmamak, iyi kalplilikle bağdaşamazdı. Çünkü, Ernst artık, geçirdiği bu acı tecrübelerden sonra değişmiş gibi görünüyordu. Ağlamaklı bir sesle, yaptığı kabahatleri anlatıyordu. Louisa ise onu öperek, artık bunları unutması için yalvarıyordu. Ernst gönül almasını bilirdi; sevgi gösterileriyle annesinin gözünü boyardı. Eskiden Christophe onu kıskanırdı. Şimdi, en küçük ve en zayıfları olduğu için onun daha çok sevilmesini tabii buluyordu. Ernst de kendisine büyük bir saygı göstermekteydi; arada sırada da üstü kapalı şekilde, Christophe'un omuzlarındaki yükün ağırlığına, paraca yaptığı fedakârlığa dokunuyordu. Ama Christophe sözünü kesiyor, Ernst de sevgi dolu bakışlarıyla minnettarlığını açığa vurmakla yetiniyordu. Christophe'un kendisine verdiği öğütleri kabul ediyor, artık hayatını değiştirmeye, iyi olur olmaz da ciddî olarak çalışmaya kararlı görünüyordu.

Gittikçe iyileşiyordu Ernst, fakat kendisini toparlaması uzun sürmüştü... Hekim, çok kötüye kullandığı sağlığının iyi bir bakım istediğini söylemişti. Bunun için annesinin evinde kalıyor, Christophe'un yatağını paylaşıyor, onun kazandığı ekmeği ve annesinin hazırladığı güzel yemekleri yiyerek can besliyordu. Gitmekten söz ettiği yoktu. Louisa ile Christophe da bunun üstünde durmuyorlardı... Sevdiklerine kavuştukları için pek mutluydular.

Christophe, akşamları, Ernst'le oturup uzun uzun konuştuğu sırada, yavaş yavaş ona açılmaya başladı... İçindekileri birine anlatmak ihtiyacındaydı.

Ernst akıllı bir çocuktu; çabuk kavrayışlıydı, üstü kapalı söylenen şeyleri de anlardı. Sonra, zevkli de oluyordu onunla konuşmak. Bununla beraber Christophe, henüz ona kalbinde o kadar yer etmiş olan şeyden, yani sevgisinden söz etmeye cesaret edemiyordu, utanıyordu adeta. Her şeyi bildiği halde Ernst de hiç renk vermiyordu.

Artık tamamıyle iyileşmiş olan Ernst, güneşli bir gün.

öğleden sonra, Rhein kıyısında dolaşmaya çıktı. Şehrin biraz dışındaki, gürültülü bir lokantanın önünden geçiyordu. Günlerden pazar olduğu için, içerdekiler içiyor, eğleniyor, dans ediyorlardı. Ernst, Christophe'u, durmadan bağırıp çağıran Ada ve Myrrha ile beraber bir masada otururken gördü. Christophe da onu görmüştü, yüzü kıpkırmızı kesildi. Ernst, bu sırrına saygı gösteriyormuş gibi yapıp, yanına gelmeden, geçip gitti.

Bu karşılaşma Christophe'un canını çok sıkmıştı; ne biçim insanlarla düşüp kalktığını hissetti bir anda; kardeşinin kendisini burada görmüş olması çok gücüne gidiyordu. Bu, sadece, kardeşinin hareketlerini eleştirme hakkını kaybetmesinden ileri gelmiyordu. Ağabey olarak büyük görevleri olduğuna inanırdı. Pek toyca, biraz da modası geçmiş bir inançtı bu; bir çok kimselere de gülünç görünebilirdi ama, görevinde kusur ettiği için kendi gözünde, kendini küçülmüş görüyordu.

Akşamleyin, beraber yattıkları odada buluştukları zaman, Ernst'in gündüz gördükleriyle ilgili olarak taş atmasını bekledi. Ama Ernst de ihtiyatla hareket ederek ondan bekliyordu. Bunun üzerine, soyunurlarken Christophe konuyu açmaya karar verdi; o kadar heyecanlıydı ki, Ernst'in yüzüne bakamıyordu. Utandığı için de, kabaca konuşma rolü yapıyordu. Ernst de hiç yardım etmiyor, ona hiç bakmıyor gibi görünüyor, ama göz ucuyla da süzüyordu Christophe'u... Onun beceriksizliğindeki, acemice sözlerindeki komiklik gözünden kaçmıyordu.

Ada'nın adını söylemişti nihayet... Ama onu anlatırken söylediği sözler bütün sevilen kadınlar için söylenebilirdi... Ve kendi sevgisini anlatıyordu. Yavaş yavaş kendini, yüreğinden dolup taşan sevgi dalgalarına bırakarak, sevginin ne güzel şey olduğunu, hayatının gecesinde bu ışık parlayıncaya kadar ne kadar mutsuz olduğunu, derin bir sevgi olmayınca hayatın hiçbir anlamı olmadığını söylüyordu.

Öteki, ciddi ciddi dinliyordu; incelikle cevap verdi, hiç bir şey sormadı; ama, heyecanlı bir el sıkışı ile Chris-

tophe'la duygularının aynı olduğunu anlattı... Aşk ve hayat üzerine karşılıklı düşüncelerini söylediler. Christophe kardeşinin kendisini bu kadar iyi anlamış olmasından ötürü pek mutluydu; yatmadan önce kardeşçe kucaklaştılar.

Christophe, artık sır tuttuğuna inandığı Ernst'e, daima büyük bir ihtiyatla ve çekingenlikle olmakla beraber, sevgisinden söz etmeyi âdet edinmişti... Ada hakkındaki kaygılarını ona hissettiriyordu; ama hiçbir zaman Ada için kötü bir şey söylediği, onu suçladığı yoktu; kendi kendini suçluyordu; sonra gözlerinden yaşlar boşanarak onsuz yaşayamıyacağını söylüyordu.

Ada'ya da Ernst'i anlatmayı unutmamış, ince fikirliliğini ve güzelliğini övmüştü.

Ernst, Christophe'a, kendisini Adaya tanıtması için hiç bir istekte bulunmamıştı; fakat kederli kederli odasına kapanıyor, kimseyi tanımadığını söyleyerek dışarı çıkmak istemiyordu. Christophe, pazar günleri, kardeşi eve kapanıp otururken, Ada ile bir kır gezintisi yaptığı için kendi kendisini suçluyordu. Bununla beraber sevgilisi ile başbaşa kalmamak acı bir şeydi; fakat yaptığının bencillik olduğunu düşünerek kardeşine de kendileriyle birlikte gelmesini söyledi.

Tanıştırma, Ada'nın evinin kapısının önündeki sahanlıkta oldu... Ernst'le Ada birbirlerini resmi bir şekilde selâmladılar. Ada, hiç yanından ayrılmayan Myrrha ile beraberdi... Myrrha Ernst'i görünce hayretle hafif bir çığlık kopardı. Ernst gülümseyerek Myrrha'nın yanına geldi ve öptü... Myrrha bunu çok tabii karşılamış görünüyordu.

Christophe şaşırmıştı:

— Evvelce tanışıyor muydunuz?.. diye sordu.

— Şüphesiz!.. diye cevap verdi Myrrha.

— Ne zamandan beri?.

— Uzun süredir!

Christophe Ada'ya sordu:

— Peki, sen biliyor muydun bu durumu? Neden bana söylemedin?..

Ada, omuzlarını silkerek:

— Myrrha'nın bütün sevgililerini tanıdığımı mı sanıyorsun yoksa? dedi.

Myrrha alınarak, darılmış gibi yaptı... Christophe daha fazla bir şey öğrenemedi. Keyfi kaçmıştı... Onların yalan söylediklerini ileri sürmesi için hiç bir neden bulunmamakla beraber, Ernest'in, Myrrha'nın da, Ada'nın da içtenlikle davranmadıklarını düşünüyordu... Ama, Ada'dan gizli hiç bir sırrı olmayan Myrrha'nın, bunu saklamış olmasına ve Ada ile de Ernst'in birbirlerini tanımadıklarına inanmak güçtü. Onları yan gözle süzüyordu. Birbirlerine beylik bir iki sözden başka bir şey söylememişlerdi... Ernst de bütün gün yalnız Myrrha ile ilgilenmişti... Ada da sadece Christophe'la konuşmuş, her zamankinden daha çok yakınlık göstermişti.

O günden sonra bütün gezintilerine Ernst de katıldı. Christophe onu atlatmayı istediği halde söyleyemiyordu bunu. Böyle zevk âlemlerinde kardeşiyle birlikte bulunmanın verdiği utançtan başka bir nedeni yoktu bunun... Hiç bir rahatsızlık duymuyordu. Ernst hiç bir mesele çıkarmıyordu kendisine; Myrrha'ya tutkun görünüyor ve Ada'ya karşı da çok nazik, âdeta yersiz görünen bir saygı gösteriyordu... Ağabeyine duyduğu saygıyı, onun metresine de göstermek ister gibi bir hali vardı. Ada buna şaşmamış görünüyor, yine de Ernst'in hareketlerine dikkat ediyordu.

Beraberce uzun gezintiler yapıyorlardı. İki kardeş önden yürüyor, Ada ile Myrrha da gülüşe fısıldaşa arkadan geliyorlardı. Yolun ortasında durarak, uzun uzun konuşuyorlar, Christophe'la Ernst de durup onları bekliyorlardı...

Nihayet Christophe sabırsızlanarak yürümeğe koyuluyor, biraz yürüdükten sonra da, canı sıkılarak, iki geveze kızla gülüşüp konuşan Ernst'i bekliyordu. Aralarında ne konuştuklarını merak ediyordu. Onlarsa, Christophe'un yanına geldikleri zaman susuyorlardı.

— Nedir hep böyle başbaşa verip fis-kos etmeniz?

diye sorduğunda; şaka yollu cevap verdiler. Kendisine oyun etmek üzere anlaşmış görünüyorlardı...

Christophe'la Ada'nın arasında oldukça şiddetli bir kavga geçmişti... Sabahtanberi birbirlerine surat ediyorlardı. Olağanüstü bir tutumla Ada, böyle hallerde yaptığı gibi öc almak için yüksekten bakan o kurumlu tavrını takınmıyordu bu sefer. Sadece, Christophe yokmuş gibi davranıyor, öbür iki arkadaşı ile keyifli keyifli konuşuyordu. Bu haliyle de aralarının açılmış olmasına pek üzülmediği anlaşılıyordu.

Christophe ise aksine, barışmak için çırpınıyordu... Her zamankinden daha tutkundu. Sevgisine, aşklarının getirdiği iyilikle birlikte, böyle budalaca kavgalarla boşa geçirdiği saatlerin üzüntüsü ve bu sevgi kaybolacak diye duyduğu nedensiz korku karışıyordu... Ada'nın yüzünü hüzünle seyrediyordu; ama o, bu bakışın farkında değilmiş gibi yapıyordu. Bu yüz, Christophe'da o kadar tatlı anılar uyandırıyordu ki. Sonra bu güzel yüz, zaman zaman —bu anda da öyleydi— o kadar iyi bir ifadeye bürünüyor, öylesine temiz bir gülümseyişle aydınlanıyordu ki... Christophe aralarının neden daha iyi olmadığını, neden böyle isteyerek mutluluklarını bozduklarını, neden O'nun o ışıklı anları unuttuğunu, namuslu ve iyi taraflarını inkâra çabaladığını anlıyamıyordu bir türlü. Nasıl acayip bir zevkle —düşüncesiyle bile olsa— sevgilerinin saflığını bulandırmak, kirletmek hevesine kapılıyordu? Sevdiğine inanmak için büyük bir ihtiyaç duyuyor ve bir kere daha umuda kapılmayı deniyordu... Kendisini, haksızlık etmekle suçluyor, hoşgörücülüğünden ötürü vicdan azabı duyuyordu.

Ada'nın yanına geldi, bir şeyler söylemek istedi. Ama o, soğuk ve kısa bir iki kelimeyle cevap verdi; barışmaya hiç istekli görünmüyordu... Christophe ısrar etti, kulağına eğilerek; ötekilerden ayrı, kendisini dinlemesi için yalvardı. Ada, istemiyerek arkasından geldi, bir kaç adım gidip de Myrrha ile Ernst gözden kaybolunca, Christophe Ada'nın ellerine sarılarak, yerdeki kuru yaprakların üs-

tüne diz çöktü, af diledi... Onunla böyle dargın yaşayamıyacağını, artık bu gezmeden de, bu güneşli, güzel günden de hiçbir zevk duymadığını, onun sevgisine ihtiyacı olduğunu söyledi. Evet, çok kere haksızlık ediyor, ona karşı sert ve hoşa gitmeyecek şekilde davranıyor, sonra da affetmesi için yalvarıyordu... Bütün kabahati, onu bu kadar sevmesindeydi; bu sevgi, hiçbir küçüklüğe, birlikte geçen günlerinin aziz anısına lâyık olmayan şeylerle bağdaşamazdı... Ona, bunu hatırlattı, ilk buluşmalarını, birlikte geçen ilk mutlu günleri hatırlattı... Onu, işte böylesine sevdiğini ve her zaman da daha kuvvetle seveceğini söyledi: «Uzaklaşma benden! Benim için sen her şeysin!» dedi.

Ada, gülümseyerek dinliyordu onu. Heyecanlanmıştı, hemen hemen yumuşamıştı da... Tatlı tatlı ve iyilik dolu gözlerle bakıyordu ona ve bu bakışlar dargın olmadığını müjdeliyordu...

Kucaklaştılar... Birbirlerine sarılarak, yaprakları dökülmüş ormana daldılar. Ada, Christophe'u nazik buluyor tatlı sözleri hoşuna gidiyordu; fakat kafasındaki münasebetsiz heveslerden birini bile bırakmak niyetinde değildi. Bununla birlikte duraksıyor, bunlara eskisi kadar bağlı olmadığı halde tasarladığı şeyi yapmaktan da geri kalmıyordu. Neden? Kim söyleyebilirdi ki bunu?.. Kimbilir! O gün, özgürlüğünü ispat etmek için sevgilisini aldatmasının daha etkili olacağını düşünüyordu... Onu elden kaçırmayı düşündüğü yoktu, zaten bunu istemezdi de. Hem, ona iyice sahip olduğundan çok emindi.

Ormanda çayırlık bir yere gelmişlerdi. Buradan iki patika yol ayrılıyordu. Christophe bunlardan birine saptı. Ernst, gitmek istedikleri tepeye diğer yoldan daha çabuk varılacağını ileri sürdü. Ada da onun düşüncesine katıldı. Çok kere buradan gittiği için yolu iyi bilen Christophe aldandıklarını söyledi. İkisi de dediklerinden dönmediler... Bunun üzerine denemeye karar verildi; her biri, daha önce varacağına bahse girişti... Ada, Ernst'le birlikte gitti. Myrrha Christophe'a eşlik ediyordu.

Yalancıktan, Christophe'un haklı olduğuna inandığını söyledi; «her zamanki gibi» demeyi de unutmadı... Christophe, bahsi kaybetmekten hiç hoşlanmadığı için adımlarını sıklaştırmıştı. Myrrha, yavaşlamasını söylediği halde gittikçe hızlanıyordu... Myrrha hiç acele etmiyordu... Alaylı ve sâkin bir sesle:

— Acele etme, şekerim! dedi. Nasıl olsa onlardan önce varırız.

Christophe birden kuşkuya kapıldı:

— Doğru! dedi. Galiba biraz hızlı gidiyorum... Oyuna aykırıdır bu!

Adımlarını yavaşlattı. Ama sonra:

— Ama biliri monları, dedi. Eminim ki koşuyorlardır şimdi... Bizden önce orada olacaklar!

Myrrha kahkahayla güldü:

— Yok canım, üzülme!..

Christophe'un koluna asılıyor, ona gittikçe sokuluyordu. Christophe'dan daha kısa boyluydu. Yürürken, başını ona doğru kaldırıp, akıllı ve tatlı bakışlı gözleriyle onu süzüyordu. Gerçekten de güzel ve çekiciydi. Christophe onu pek az tanıyordu... Bu kadar değişen insan az görülmüştür. Her gün yüzü biraz şiş ve soluk görünürdü, ama birden en küçük bir dış etki, sevindirici bir düşünce, hoşa gitmek isteği ile bu yaşlı insan hali kayboluverir, yanakları pembeleşir, gözlerinin altındaki kırışıklar silinir; gözleri parlar ve bütün yüzüne bir canlılık, gençlik ifadesi ve Ada'da bulunmayan bir zekâ parıltısı gelirdi... Christophe bu değişikliğe şaşmıştı. Başka tarafa baktı... Onunla yalnız olmak biraz heyecanlandırmıştı kendisini... Canını sıkıyordu. Söylediklerini dinlemiyordu, cevap vermiyor, aksi cevaplar veriyordu. Yalnız Ada'yı düşünüyordu şimdi... Yalnız onu düşünmek istiyordu. Az önce ne kadar iyilik dolu bakışlarla kendisine baktığını hatırladı, birden kalbi sevgiyle dolup taştı... Myrrha ona, ormanın güzelliklerini göstermeye uğraşıyor, berrak gökyüzüne doğru yükselen ince dalların ne kadar güzel görünüşü olduğunu söylüyordu... Evet, her şey güzeldi; bulutlar da-

ğılmıştı. Ada, kendisine dönmüştü, Christophe aralarındaki buzları kırabilmişti; yeniden seviyorlardı birbirlerini... Yine tek bir varlık olmuşlardı. Rahat bir soluk aldı... Hava ne kadar da temizdi... Ada kendisine dönmüştü... Her şey onu hatırlatıyordu... Hava nemliydi biraz... Sakın üşümesin!.. Güzel ağaçlar, kırağı ile kaplıydı; ne yazık, Ada göremiyordu bunu!.. Bunları düşünürken giriştiği bahsi hatırladı ve adımlarını sıklaştırmaya başladı... Aklı, fikri hep yolu şaşırmamaktaydı...

Tepeye gelince sevinçle bağırdı:

— Biz önce geldik!

Neşeli neşeli şapkasını salladı. Myrrha gülümseyerek ona bakıyordu.

Bulundukları yer, ormanın ortasında uzun, sarp bir kaya idi. Tepedeki fındık ağaçları ve bodur meşelerle çevrili düzlükten ağaçlıklı yamaçları, morumsu bir sise bürünen çamların tepelerini, mavimtrak vadide bir şerit gibi uzayıp giden Rhein'ı görüyordu. Ne bir kuş sesi, ne de başka bir ses vardı. Çıt yoktu. Hareketsiz ve içine kapanık bir kış günü, ancak güneşin soluk ışıklarıyla cansızca ısınabiliyordu... Zaman zaman uzaklardan, vadiden geçen bir trenin düdüğü duyuluyordu. Christophe kayanın kenarında ayakta durarak manzarayı seyretmekteydi. Myrrha da Christophe'u seyrediyordu...

Keyifli keyifli Myrrha'ya dönerek;

— Gördün mü tembelleri? dedi. Ama ben onlara söylemiştim! Şimdi oturup bekliyeceğiz!

Güneşte, yer yer çatlamış toprağa uzandı.

— Evet, olacağı buydu, bekliyelim! diyerek başından şapkasını çıkardı Myrrha. Sesinde öyle alaylı bir eda vardı ki, Christophe başını kaldırıp baktı.

Myrrha sükûnetle:

— Ne var? diye sordu.

— Ne dedin?..

— Bekliyelim, dedim; Beni bu kadar koşturmaya gerek yokmuş değil mi?

— Doğru.

İkisi de pürtüklü toprağa uzanarak beklemeye başladılar. Myrrha bir hava tutturmuştu. Christophe da bunun bazı parçalarını söylemeye başladı. Ama her an durarak kulak kabartıyor:

— Seslerini duyuyor gibiyim! diyordu.

Myrrha ise şarkısına devam etmekteydi...

— Dursana bir saniye!

Myrrha sustu...

— Hayır, değilmiş!..

Myrrha yeniden şarkı söylemeye başladı.

Christophe yerinde duramaz olmuştu:

— Kayboldular herhalde?

— Kayıp mı oldular? Olamaz böyle şey. Ernst bütün yolları bilir.

Christophe'un kafasından acayip bir düşünce geçti:

— Ya bizden önce gelip de gittilerse!

Yerde uzanıp yatan ve gökyüzünü seyreden Myrrha, şarkısının arasında katıla katıla gülmeye başladı. Christophe düşüncesinde direniyordu. «İskeleye gidelim» diyor; ona göre arkadaşları çoktan gitmiş olmalıydı oraya. Myrrha doğrularak:

— İşte tam o zaman kaybederiz onları! dedi. Aramızda iskelenin lâfı hiç geçmedi. Burada buluşacaktık.

Christophe Myrrha'nın yanına oturdu. Kız onun bekleyişiyle alay etmeye başlamıştı... Christophe kızın alaylı alaylı kendisini süzdüğünü hissetmişti. Ciddi olarak kardeşi ile Ada'yı merak etmeğe başladı; hiç şüphe etmiyordu onlardan...

Yeniden ayağa kalktı: «Ormana gidip arayalım, seslenelim!» dedi. Myrrha kahkaha atmamak için kendini tuttu, cebinden iğne, iplik, makas çıkardı; şapkasının tüylerini söküp, yeniden dikmeye koyuldu.. Bütün gün burada oturmaya niyetli görünüyordu.

— Yok canım! dedi. Gelmek isteseler, kendileri gelemezler miydi?..

Christophe, canevinden vurulmuştu. Ona doğru döndü... Myrrha kendisine bakmıyordu, işine vermişti kendini.

Christophe yaklaşarak:

— Myrrha!.. dedi.

O, işini bırakmadan:

— Ne o? diye sordu.

Christophe onu daha yakından görmek için diz çökerek:

— *Myrrha*!.. dedi yeniden.

Öteki, başını işinden kaldırarak güldü:

— Ne var kuzum?.. Ne oluyor?

Christophe'un perişan halini görerek alaylı alaylı gülüyordu.

Christophe, boğazı düğümlenerek:

— Myrrha, ne düşünüyorsun? diye sordu.

Kız, omuzlarını silkti, gülümsedi, tekrar işine koyuldu.

Christophe onun elini tutarak diktiği şapkayı çekip aldı:

— Bırak şunu, bırak da söyle!.. dedi.

Myrrha hiç ses çıkarmadan yüzüne baktı. Dudakları titriyordu. Christophe:

— Ernst'le Ada'nın? diye bir şeyler sormak istedi.

Myrrha hep gülüyordu:

— Amma da yaptın ha! dedi.

Christophe birden söylediğinden nefret etmiş gibi:

— Yok! Yok! Olmaz böyle şey!.. Sen de böyle düşünüyorsun *değil mi? Hayır!.. Hayır!..*

Myrrha elini, Christophe'un omuzuna koyarak:

— Ne budala şeysin, sevgilim! Ne budala!.. dedi.

Christophe kızı şiddetle sarsarak:

— Gülme!.. diye bağırdı. Neden gülüyorsun?.. *Bu* doğru olsaydı gülmezdin. Ernst'i seviyorsun!

Durmadan gülüyordu öteki... Sonra Christophe'u kendine çekerek öptü. İstemiyerek o da kızı öptü. Ama, bu dudaklar üzerinde kardeşinin henüz soğumayan öpücüğünü hatırlayınca, geri çekildi, başını kızın başından uzaklaştırdı, sonra:

— Biliyordun bunu! Aranızda anlaşmıştınız değil mi? diye sordu.

Kız gülerek, «Evet» anlamında başını salladı.

Christophe bağırıp çağırmadı. Öfkeli hiçbir hareket yapmadı. Soluk alamıyormuş gibi ağzını açtı; gözlerini kapayarak, ellerini göğsüne bastırdı. Kalbi yerinden fırlayacaktı nerdeyse. Sonra yere yattı, başını ellerinin arasına aldı; vücudu bir tiksinme ve umutsuzluk nöbetiyle sarsılmaya başladı.

Aslında pek yufka yürekli olmayan Myrrha, Christophe'un bu haline acımıştı. Üstüne doğru eğildi; bir ana şefkatiyle tatlı bir şeyler söyledi, esans şişesini koklattı. Fakat Christophe, ürkmüş gibi eliyle iterek birden ayağa kalkınca Myrrha da korkmuştu. Öc alması için ne kuvveti, ne de isteği vardı. Myrrha'ya baktı; yüzü ıstırapla buruşmuştu:

— Alçak kadın! Ne kadar kötülük ettiğinin farkında değilsin galiba?.. dedi.

Myrrha onu durdurmak istedi. Ama Christophe kendisini kurtardı. Ormana doğru kaçmaya başladı... Bu alçaklıklar, bu iğrenç ruhlu insanlar, kendisini sürüklemek istedikleri kardeşiyle aynı kadınla sevişme rezaleti karşısında o kadar tiksinmişti ki... Hem koşuyor, hem tükürüyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, bütün vücudu titriyordu. O kızdan, hepsinden, kendinden, kendi vücudundan, kendi kalbinden de iğreniyor, tiksiniyordu... Uzun zamandır buna hazırlanıyor... Bu aşağılık düşünüşlere, alçaltıcı anlaşmalara, aylardır içinde yaşadığı bu boğucu ve pis havaya karşı er-geç tepki gösterecekti... Ama sevmek, sevdiğinin yaptıklarına göz yummak ihtiyacı bunalımı mümkün olduğu kadar geciktirmişti. Şimdi patlak veriyordu birdenbire; böyle olduğu da daha iyiydi. Şimdi, tertemiz bir hava, bir esinti, buz gibi bir rüzgâr bütün o pis, çürük kokularını süpürüp götürüyordu. Nefret, Ada'ya olan sevgisini bir vuruşta öldürmüştü.

Ada, bu hareketi ile, Christophe üzerindeki egemenliğini sağlamlaştırmayı düşünmüşse eğer, akılsızlığını bir kere daha ispat etmiş oluyordu. Kötü duygulu insanları birbirine bağlayan kıskançlık, Christophe gibi genç, onur-

lu, saf ve temiz bir insanı isyan ettirirdi sadece. Onun affedemediği ev asla affedemiyeceği şey, Ada'nın bu ihaneti derin bir sevginin etkisiyle değil, kadın aklının karşı koyamadığı saçma sapan ve aşağılık bir kaprise kapılarak yapmış olmasıydı. Hayır, —bunu şimdi anlıyordu— Ada'nın bu davranışı, kendisinin ahlâklıca direnmesi, düşman saydığı inancı yüzünden cezalandırmak; onu bayağı bir düzeye indirmek, ayaklarına kapandırmak ve kendi kendisine de kötülükteki gücünü ispat etmek isteğinden ileri geliyordu... Şimdi Christophe kendi kendine nefretle şunu sormaktaydı: nedir bu, bir çok insanların —kendilerinde ve başkalarında bulunan— en saf, en temiz tarafı kirletmek ihtiyacı! Bu domuz yavrusu ruhlu insanlar, pisliklerin arasında şehvetle yuvarlanmaktan ve derilerinin üstünde temiz bir nokta kalmayıncaya kadar kire bulaşmaktan mutluluk duyarlar!

Ada, iki gün Christophe'un gelmesini bekledi... Sonra merak etmeye başladı ve ona gönül alıcı bir iki satır yazdı; ama olup bitenlere değinmiyordu hiç. Christophe cevap vermedi. Ada'ya karşı duyduğu kini anlatacak kelime bulamıyordu. Hayatından silmişti onu... Ada yoktu onun için artık!..

•

Christophe Ada'dan kurtulmuştu ama, kendinden değil. Boşuna hayale kapılarak eski tertemiz ve kuvvetli sükûnuna yeniden kavuşacağını umuyordu... Yolunda yürümesi gerekirdi; geriye dönüp bakmak, nerelerden geçildiğini, şimdi tâ uzaklarda anıların sisi arasında kaybolan, insanın bir zamanlar altında yaşadığı çatıyı görmekten başka bir şeye yaramazdı bu. Birkaç aylık bir tutku kadar hiç bir şey bizi eski ruhumuzdan ayıramaz... Yol birden kıvrılır, manzara değişir; insanın içinde geride bıraktıklarına son defa veda ediyormuş gibi bir duygu doğar.

Christophe buna razı olamıyor, kollarını geçmişe doğru uzatıyordu; gururla geri çekilmiş olan eski ruhunu

yeniden canlandırmak için direniyordu. Ama artık yoktu ki o ruh. Tutku, kendisinden çok, yığdığı yıkıntılarla tehlikelidir... Christophe isterse sevmesin, istediği kadar —bir an için— sevgiden nefret etsin, yine de onun pençesinin izini taşıyordu benliğinde... Kalbinde, doldurulması gereken bir boşluk açılmıştı. Bir kere tadanları yakıp kavuran bu sevme ve zevk tutkusunun yokluğu halinde, yerine başka bir tutku koymak gerekiyordu, tam tersi bir tutku bile olsa. Nefret tutkusu, mağrur bir doğruluk tutkusu, erdeme inanma tutkusu gibi... Ama bunlar yetmiyordu ona, açlığını doyurmaya yetmiyordu bunlar, sadece bir an avutabiliyordu. Hayatı, birbiri ardınca gelen tepkilerle geçiyordu... Bir uçtan öteki uca sıçramalarla. Bazen hayatını, insanın gücünü aşan bir perhize uydurmaya çalışıyor, yemiyor içmiyor, uykusuzluktan uzun uzun yol yürüyerek yorgunluktan bitkin bir hale geliyor; her türlü zevke, eğlenceye sırt çeviriyordu. Bazen de kendisi gibi insanlar için gerçek ahlâkın kuvvet olduğuna inanmak istiyor, ve kendini zevke veriyordu... Her iki durumda de mutlu olamıyordu. Yalnız da yaşayamazdı artık, yalnız olmadan da.

Onun için biricik kurtuluş; gerçek bir dostluk olurdu. Belki de Rosa'nın dostluğu; ona sığınırdı. Ama ikisi arasındaki bağlar tamamıyle kopmuştu. Birbirlerini gördükleri yoktu... Yalnız bir kere Christophe Rosa'ya rastlamıştı. Kiliseden çıkıyordu... Christophe yanına sokulmaya çekindi. Halbuki Rosa onunla karşılaşacak şekilde bir hareket yapmıştı; fakat kiliseden çıkan kalabalık arasından ona yaklaşmaya çalışırken, kız gözlerini başka tarafa çeviriverdi... Yanına yaklaşınca da; soğuk bir selâm verip yürüdü.

Genç kızda, kendisine karşı büyük bir nefret ve soğukluk olduğunu hissetmişti. Ama Rosa'nın daima kendisini sevdiğini ve bunu söylemek istediğini; yalnız bunu bir kabahat sayarak kendini suçladığını sezememişti... Christophe'u kötü ve bozulmuş bir insan olarak görüyor, kendisinden bir daha geri gelmemek üzere uzaklaştığını

düşünüyordu. Böylece ikisi de birbirlerini tamamıyle kaybetmişlerdi artık. Bu da belki ikisi için de iyi olmuştu. Rosa, iyi yürekli olduğu halde, bunu anlayacak kadar duygulu değildi. Christophe da sevgi ve beğenilme ihtiyacını duyuyordu ama eğer, Rosa'ya dönseydi, dapdaracık, kapalı, sevinçsiz, kedersiz, anlamsız, havasız bir hayatın içinde boğulup gidecekti. İkisi de ıstırap çekeceklerdi. Birbirlerine ıstırap çektirmenin ıstırabı... Onları birbirinden ayıran şanssızlık, çok kere kuvvetlilerin başına geldiği gibi iyi bir şans olmuştu...

Fakat, şu anda bu ikisini son derecede kederlendirmişti. Özellikle Christophe için erdemden gelen bu hoşgörüsüzlük, en akıllı olanları akılsızlaştıran, en iyileri bile iyilikten soğuktan bu duygu kısırlığı, Christophe'u sinirlendiriyor, yaralıyor ve buna karşı koymak ihtiyacıyla başı boş bir yaşayışa sürüklüyordu.

Ada ile gezintileri sırasında uğradıkları kır gazinolarında bazı iyi çocuklarla tanışmıştı. Bu tasasız bohemlerin, serbest hareketleri pek de fena gelmemişti ona. Bunlardan Friedmann adlı biri vardı, Christophe gibi müzisyendi. Otuz yaşlarında kadardı. Orgculuk yapıyordu. Akılsız bir adam değildi; sanatını da iyi biliyordu, yalnız önüne geçilmez derecede tembeldi; şu içinde bulunduğu basitlikten kurtulmak için en ufak çaba göstermektense —susuz kalmayı değilse bile— aç kalmayı göze alırdı. Bu haylazlığının avuntusunu hayatta durmadan çırpınanları yermekte buluyor; kaba alayları ile de etrafındakileri güldürüyordu. Arkadaşlarından daha açık sözlü bir insan olduğu için mevki sahiplerini çekiştirmekten —göz kırpmaları ve üstü kapalı sözlerle de olsa— geri kalmazdı. Müzikte basma kalıp kapılmıyacak kadar kabiliyetli olduğu için, günün müzik üstadlarına taş atmaktan da hoşlanırdı... Kadınlar da dilinden kurtulamazdı bu adamın. Alayları arasında kadın düşmanı papazların şu sözünü tekrarlamaktan hoşlanırdı: **Feminamors animae.** (1)

(1) Kadın ruhun ölümüdür.

Christophe, herhangi bir kimseden daha çok bu sözdeki ısırıcılığın zevkine varıyordu.

Christophe, büyük bir iç sıkıntısı içinde Friedmann ile konuşarak kendini avutmaya çalışıyordu. Hakkında sert hükümler verdiği, bu kaba saba alaylarla vakit geçiren adamdan uzun zaman hoşlanmasına imkân yoktu... Onun ardı arkası kesilmeyen alayları ve her şeyi durmadan inkâr edişi, sonunda Christophe'u kızdırmış, Friedmann'ın bu davranışının güçsüzlüğünden ileri geldiğini anlamıştı. Ama onun, dar görüşlü mızmız insanlara karşı duyduğu hıncını çıkarmış oluyordu bu sözleri ile. Arkadaşını aslında hor görmekle beraber ondan vaz geçemiyordu. Onları hep, bir takım ne idüğü belirsiz, karışık kimselerle bir masada otururken görüyorlardı. Bu adamların değeri de Friedmann'ınkinden daha fazla değildi... Her gece saatlerce kâğıt oynuyor, içiyor, durmadan çene çalıyorlardı. Christophe mide bulandırıcı sucuk ve tütün kokusu arasında birden kendine geliyor, etrafını çevirenlere şaşkın şaşkın bakıyordu: kimdi bu adamlar?.. Büyük bir bunalım içinde:

— Neredeyim ben?.. Kim bu adamlar?.. Ne işim var benim bunlarla?.. diye soruyordu kendi kendine.

Konuşmaları ve gülmeleri bulantı veriyordu ona. Gene de onlardan ayrılacak gücü bulamıyordu kendinde... Evine dönmekten korkuyordu. İstekleri ve vicdan azablarıyle başbaşa kalmaktan korkuyordu... Mahvoluyordu... Mahvolduğunu anlıyordu. Kendisinin de bir gün bu Friedmann gibi değersiz bir insan haline geleceğini insafsızca bir açıklıkla görmekteydi. Artık öyle bir çöküntü içine girmişti ki, silkinip bundan kurtulacak yerde, kendini büsbütün bırakıyor, büsbütün sürükleniyordu... Ama bereket versin ki, kendi türünden olan bütün insanlarda olduğu gibi, yıkılışa karşı koruyucu bir gücü vardı: önce kuvveti, yaşama içgüdüsü, ölüme boyun eğmeyişi; çok akıllı, çok iradeli oluşu... Sonra kendisi de farkında olmadan o acayip sanatçı merakı, bu ihtiraslı kendi dışına çıkma isteği... Ger-

çekten yaratıcı gücü olan bütün insanların sahip olduğu bu değerler onda da vardı. Ne kadar severse sevsin, ne kadar acı çekerse çeksin, kendini ihtiraslarına ne kadar bırakırsa bıraksın; bunları görüyordu. Bütün bunlar ondaydı, fakat benliğini meydana getiren şeyler değildi. Ruhunun bilinmez, değişmez bir noktasına doğru, içinde binlerce küçük ruh kaynaşıp duruyordu; tıpkı gezegenler âleminin uzayda bir boşluğa akışı gibi... Bu sürekli ve bilinemez iki ayrı kişilik, özellikle, günlük hayatın uyukladığı ya da uykunun uçurumlarında sfenksin gözünün parladığı, binbir şekilli varlığın fışkırdığı anlarda beliriyordu. Bir yıldır Christophe'a birtakım rüyalar musallat olmuştu: Aynı anda, mutlak bir hayal âlemi içinde kendini, birbirinden ayrı birçok varlıklar halinde görüyordu; çok kere birbirinden uzak dünyalarla, yüzyıllarla ayrılmış varlıklardı bunlar. Uyandığı zaman, rüyasında gördüklerini hatırlamıyordu ama, bir hayal görüyormuşçasına bir şaşkınlık içine düşüyordu. Bunun anısı sarıyordu ruhunu. Kaybolup giden ama ardında iz bırakan bir saplantının verdiği yorgunluktu bu. Ama ne olduğunu anlayamıyordu. Bir yandan ruhu günlerin ağı içinde çırpınır dururken, içinde, başka bir ruh, umutsuz çırpınışlarını dikkat ve sükûnetle seyrediyordu onun... Christophe onu göremiyor, bu ruh ise, onun üzerine gizli ışığının serpintilerini saçıyordu. Duymaya, her şeyi görüp öğrenmiye, acıya, erkekleri, kadınları, bu dünyayı, bu ihtirasları, bu düşünceleri, en işkenceli düşünceleri bile, ne kadar küçük, ne kadar çirkin olsalar da anlamaya acıkmıştı bu ruh... Ve bu açlık, ve bu sevinç yetiyordu onun bütün varlıkları aydınlatmasına ve Christophe'u hiçlikten, yok olmaktan kurtarmasına. Bu ruh, ona tamamiyle yalnız olmadığını, hissettiriyordu... Bu, bütün varlıkları ve her şeyi tanımaya acıkmış olan ikinci ruh, yıkıcı ihtiraslara sed çekiyordu.

Her ne kadar Christophe'un, başını suyun üstünde tutmasına yardım ediyorsa da, bu ruh, onun kendi gücüyle sudan büsbütün dışarı çıkmasına elvermiyordu. Christophe, bir türlü kendine hâkim olup kendi içine çekilemiyor-

du. Artık hiç çalışamaz olmuştu. Kendisi için verimli olabilecek düşünsel bir bunalım geçiriyordu: gelecekteki bütün hayatının tohumu bunda gizliydi. Ancak bu iç zenginliği şimdilik acayiplikler halinde açığa çıkıyordu; öyleki bu taşkınlığın ilk etkileri en yavan bir kısırlığın etkilerinden farklı olmuyordu. Christophe hayata gömülmüştü... Bütün kuvvetleri alabildiğine fışkırıp gelişmişti. Buna karşılık iradesinde bu kadar hızlı bir gelişme olmamıştı; bu irade canavarların saldırısı karşısında biraz şaşkına dönmüş gibiydi. Kişiliği çatırdıyordu. Bu depremi, bu iç kıyameti başkaları göremiyordu... Christophe'un kendisi bile istemek, yaratmak ve var olmaktaki güçsüzlüğünden başka bir şey göremiyordu... Tıpkı bir yanardağdan kükürt bulutlarının çıkışı gibi, istekleri içgüdüleri, düşünceleri birbiri ardından fışkırıp duruyordu. Ve Christophe şöyle diyordu kendi kendisine:

«Ne çıkacak bakalım şimdi?.. İçimde ne olacak? Bu böyle mi gidecek, yoksa Christophe yok mu olacak?.. Asla yok olmayacak mı yoksa?»

Ve işte şimdi, soydan gelen, kendinden öncekilerin, içgüdüleri, kötü huyları depreşiyordu: içip sarhoş oldu.

•

Christophe gülerek, yorgun argın eve dönmüştü... Ağzı şarap kokuyordu.

Zavallı Louisa içini çekerek ona bakıyor, bir şey söylemiyor, sadece dua ediyordu.

Bir akşam şehrin kapısındaki bir meyhaneden çıkarken, torbası sırtında giden Gottfried dayının garip gölgesini gördü. Aylardır, adamcağız, şehirde değildi; son zamanlarda gittikçe seyrek dönmeğe başlamıştı. Christophe pek sevinmişti. Arkasından seslendi. Yükünün altında iki büklüm yürüyen Gottfried geri döndü; yüzünü tuhaf bir şekilde ezip büzen Christophe'a baktı ve yol kenarındaki bir

taşın üstüne oturarak bekledi... Yüzü al al olmuş bir halde gelen Christophe, bir sıçrayışta dayısına yaklaştı; adamın elini büyük sevgi gösterileriyle sıktı. Gottfried onu uzun uzun süzerek:

— «Günaydın Melchior!» dedi.

Christophe, dayısının yanıldığını sanarak kahkahayla gülmeye başladı.

«Zavallı adam, göçüyor yavaş yavaş, bunamış herhalde!» dedi içinden.

Gerçekten de Gottfried büsbütün yaşlanmış, ufalmış, kavrulmuş, küçülmüştü, kesik kesik soluyordu. Christophe bağıra çağıra konuşmasını sürdürdü. Gottfried torbasını tekrar sırtladı, sessizce yola koyuldu. Yanyanaydılar. Christophe yalpa vurarak, bağıra çağıra konuşuyordu. Gottfried hep susuyor, arada bir öksürüyordu... Christophe tekrar kendisine «nasılsın» diye sorunca, yine «Melchior» diye cevap verdi. Bu sefer Christophe:

— Amma da yaptın ha!.. Nereden aklına esti bana Melchior demek?.. Biliyorsun ki benim adım Christophe. Unuttun mu yoksa?..»

Gottfried ona baktı, başını sallıyarak, soğuk bir sesle:

— Hayır, sen Melchior'sun! İyi tanıdım!.. dedi.

Christophe, şaşırmıştı... Durdu... Gottfried ayağını sürüyerek hep yürüyordu. Christophe da hiç cevap vermeden peşinden yürümeğe başladı. Sarhoşluğu geçmişti artık. Bir gazinonun önünden geçerken, sokaktaki havagazı fenerlerinin ışığını yansıtan donuk aynalara baktı, kendisini seyretti; babası Melchior'un hayalini görür gibi oldu aynada... Perişan bir halde eve döndü...

Bütün geceyi kendini yoklamak, ruhunu kurcalamakla geçirdi. Evet, içinde uyanan içgüdüleri ve kötü duyguları tanımıştı; dehşete kapıldı. Melchior'un ölüsünün başucunda beklediği geceyi hatırladı; verdiği sözleri hatırladı, hayatını gözden geçirdi; bütün bunlara ihanet etmişti. Ne yapmıştı bir yıldanberi?.. Tanrı için, sanatı için, ruhu için ne yapmıştı?.. Ölümsüzlüğü için ne yapmıştı? Bütün günlerini boşuna harcamış, pis işlerle berbat etmişti. Ne bir

eser vermiş, ne ortaya bir düşünce atmış, ne de sürekli bir çaba göstermişti... Birbirini yokeden istekler kargaşasına gömülmüştü... Rüzgâr, toz, hiçlik... İstemek neye yarardı ki? İstediklerinden hiçbirini yapmadıktan sonra... İstediğinin aksini yapmış, böylece de istemediği bir duruma düşmüştü: İşte hayatının bilânçosu...

Yatamadı. Saat altıya doğru gitmeye hazırlanan Gottfried'in gürültüsünü duydu... Çünkü Gottfried daha çok kalmak istememişti. Şehirden geçerken, her zaman yaptığı gibi eve uğrayıp kızkardeşini ve yeğenini öpmek istemişti; ama ertesi sabah yola koyulacağını da haber vermişti...

Christophe aşağıya indi. Gottfried onun bütün gece acıyla kıvranması yüzünden çöken, soluk suratına baktı... Tatlı tatlı gülümsedi ve kendisiyle biraz gelmesini söyledi.

Gün ağarmadan beraberce dışarı çıktılar. Konuşmaya ihtiyaçları yoktu, anlaşıyorlardı. Mezarlığın yanından geçerken, Gottfried:

— Girelim mi? dedi.

Memlekete gelişinde Jean-Michel'in ve Melchior'un mezarlarının ziyaret etmeden yapamazdı. Oysa Christophe bir yıldır buraya ayak basmamıştı... Gotfried, Melchior'un mezarının önünde diz çöktü:

— Rahat uyumaları ve bizi rahat bırakmaları için dua edelim, dedi.

Kafasında bir yığın acayip, boş inançlarla sağduyu birbirine karışmaktaydı... Düşünüşü bazen Christophe'u hayretler içinde bırakıyordu... Ama şimdi, onu çok iyi anlıyordu.

Mezarlıktan çıkıncaya kadar hiç konuşmadılar...

Gıcırdayan kapıyı kapayarak sokağa çıktılar... Duvarların dibinden ürpererek uzanan kırlara daldılar.. Serviler arasındaki patikada yürürlerken Christophe ağlamaya başladı:

— Ah, dayıcığım... Ne kadar üzgünüm bilsen!..

Gottfried'i tedirgin etmekten duyduğu acayip bir korku yüzünden, geçirdiği aşk tecrübesinden ona söz edemi-

yordu. Ama utancından, verimsizliğinden küçülüşünden, sözlerini tutmayışından yakındı...

— Ne yapmalıyım dayı?.. dedi. İstedim, mücadele ettim; şimdi bir yıl sonra yine aynı noktadayım! Hatta geriledim bile. Artık hiçbir şeye yaramıyorum. Hiçbir şeye!.. Hayatım mahvoldu; yeminimi çiğnedim!

Şehrin üstündeki tepeye tırmanıyorlardı. Gottfried tatlılıkla:

— Son defa olmuyor bu yavrum! İnsan her istediğini yapamaz! İnsan; ister ve yaşar... Bunlar ayrı şeyler... Avunmak gerek... Asıl önemli olan; istemekten ve yaşamaktan bıkmamaktır. Ötesi bizim elimizde değil.

Christophe umutsuzlukla tekrarladı:

— Yeminimi çiğnedim!..

Gottfried:

— Bak, duyuyor musun? diye sordu...

Kırlardan horoz sesleri geliyordu...

— İşte bunlar da yemini çiğneyen bir başkası için ötüyorlar! Her sabah, hepimiz için ötüyorlar!

Christophe acı acı:

— Bir gün gelecek, benim için ötmeyecekler!.. Yarını olmayan bir gün! Yaşayıp da ne yapacağım ki?

— Her günün bir yarını vardır! dedi Gottfried.

— Evet ama, madem ki istemek bir şeye yaramıyor!

— Uyan ve dua et...

— Artık inancımı yitirdim!..

Gottfried gülümsedi:

— Şayet inancını yitirseydin, yaşayamazdın!.. Herkes inanır... Dua et!

— Nasıl dua?

Gottfried kızıltılı ve donmuş ufuktaki güneşi gösterdi:

— Doğan güneşin önünde dua et. Bir yıl, on yıl sonra olacakları düşünme!.. Bu günü düşün. Teorilerini bir yana bırak! Görüyorsun ki bütün teoriler, erdemle ilgili olanlar bile kötüdür; ahmakçadır ve kötülük yapar. Hayatı zorlama! Bu günü yaşa! Her güne karşı dindarca bir saygı olsun içinde. Sen onu soldurma, hele çiçeklenmesine engel

olma; karanlık ve kasvetli zamanlarda bile... Tıpkı bugün gibi. Tasalanma... Bak, gör... Şimdi kış... Her şey uykuda. Ama toprak uyanacak!.. Toprak gibi ol sen de... Sabretmesini bil... İnançlı ol, bekle... Sen iyi isen, her şey de iyidir. Böyle değilsen, zayıfsan, başarı gösteremezsen bile, yine de mutlu olman gerek. Şüphesiz, daha fazlası da elinden gelmez. O halde neden daha fazlasını istemeli?.. Neden yapamadığın şeyleri düşünerek kahırlanmalı?.. İnsanın neye gücü yetiyorsa onu yapmalı!.. **Als ich kann.** (1)

Christophe yüzünü buruşturarak:

— Bu, o kadar az şey ki! dedi.

Gottfried dostça güldü:

— Bu, hiç kimsenin yapamıyacağı kadar çok... Sen kendini beğenmişin birisin! Bir kahraman olmak istiyorsun... İşte bunun için de saçma sapan şeyler yapmaktasın. Bir kahraman!.. Ne olduğunu da pek bilmiyorum bunun, fakat görüyorsun ya, tasarlayabiliyorum... Kahraman; yapabildiğini yapandır. Ötekiler ise bunu yapmayanlardır.

Christophe içini çekti:

— Ah! dedi. O halde, yaşamak neye yarar?.. Yaşamak zahmetine değmez. Ancak, bir takım insanlar da var ki, istemek; yapmaktır!..» diyorlar.

Gottfried yine tatlılıkla güldü:

— İnanma yavrum! Bunlar, birer yalancıdır... Ya da çok şey istemeyen kişilerdir!

Tepenin doruğuna gelmişlerdi... Sevgiyle kucaklaştılar. Ufak tefek çerçi, ayağını sürüyerek yola düzüldü... Christophe olduğu yerde durdu... Düşüncelere dalarak uzaklaşan Gottfried'e bakıyordu... Dayısının şu sözünü tekrarladı:

«Als ich kann.»

Sonra;

— Evet!.. diye düşünerek gülümsedi. Bu kadarı da yeter!..

Şehre inen yola saptı... Christophe'un adımlarının al-

(1) Yapabildiğim kadar.

tında katılaşmış kar çıtırdıyor. Soğuk kış rüzgârı tepedeki bodur ağaçların çıplak dallarını sallıyordu... Bu soğuk ve sert rüzgârdan kıpkırmızı olan yanaklarının derisi yanıyor, kanını kamçılıyordu... Evlerin kırmızı damları parlak ve soğuk güneşe gülüyor... Hava sert... Donmuş toprak sanki bir bayram sevinci içinde. Christophe'un gönlü de onun gibi... «Ben de uyanacağım!..» diye düşünüyor.

Hâlâ yaşlı olan gözlerini elinin tersiyle sildi... Gülerek, bir buhar perdesinin altına gizlenen güneşe baktı.

Kar yüklü bulutlar, şehrin üstünden geçiyor, şehri sağnak halinde dökülen yağmur dövüyor...

Christophe sırılsıklam... Buz gibi rüzgâr esiyor, durmadan esiyor... «Es!.. Es!.. Ne istersen yap bana!.. Al, götür beni!.. Nereye gideceğimi biliyorum ben!..»

BİRİNCİ CİLDİN SONU

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

